ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1

JEUDI
1er SEPTEMBRE
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.827

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

64e ANNEE — No 16.827

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ մէջ կացութիւնը բարելաւում մը արձանագրեց Չորեքշաբթի օր: Արդարեւ, Ներքին Նախարարը որոշեց տեսնուիլ Լեխ Վալեզայի հետ, որ իր խորհրդատուին հետ Վարշաւա գնաց:

ՓԻՆՈՇԷԻ թեկնածութեան յայտարարութիւնը պատճառ եղաւ որ անմիջական ցոյցեր տեղի ունենան Չիլիի մէջ: 72 տարեկան, Փինոշէ միակ թեկնածուն է նախագահական ընտրութեանց, որոնք տեղի պիտի ունենան Հոկ. 5-ին: Բողոքի ցոյցերը բուռն եղած են, մէկ մեռեալ կայ, վիրաւորներ եւ 700 ձերբակալութիւն կատարուած է:

ՆԹՕՐԱՅԻ (Պէյրութ-Դամասկոս ճամբուն վրայ, լիբանանեան գիւղ մը) մէջ մանուկ մը մեռած եւ 7 հոգի վիրաւորուած է թակարդ-կառքի մը պայթումէն:

ՔԱՏԱՖԻ դատապարտեց «անհատական ահաբեկչութիւնը» կարգ մը տարրերու, որոնք թափանցած են յեղափոխական կոմիտէներու մէջ: Այդ տարրերը, կ'ըսէ Լիբիոյ ղեկավարը, «Փիզիքապէս ոչնչացուցած են» կարգ մը ընդդիմադիրներ, աղտոտելով յեղափոխական կոմիտէներու համբաւը: Ըստ իրեն՝ «Ահաբեկչութիւնը, եթէ պէտք է գոյութիւն ունենայ, պէտք է զանգուածներու ահաբեկչութիւն մը ըլլայ»:

ԲՐԵԺՆԵՒԻ փեսան՝ Զուրբանով, որ պիտի դատուի Սեպ. 5-ին կաշառակերութեան համար, յօդուածի մը նիւթ է Երեքշաբթի օրուան (Օգս. 30) Պրաւդայի մէջ, հեգնական խորագրի մը տակ՝ «փեսայ մը եւ իր կնքահայրը, փայլուն ասպարէզի մը քրոնիկը»: Այս նախկին Ներքին փոխ-նախարարը ամբաստանուած է որ քանի մը միլիոն ռուբլի կաշառք ստացած է:

ԱՆԳԱՐԱ բաւական նեղ կացութեան մատնուած է Իրաքեան յարձակումներէն խոյս տուող Քիւրտերուն պատճառով: Իրաքի զին. իշխանութիւնները կը շարունակեն քիմիական զէնք գործածել քիւրտ բնակչութեան դէմ, ամէն օր բազմաթիւ մահեր պատճառելով, յատկապէս երախաներու: Իրաքեան Քիւրտերու ղեկավարը Պարզանի Անգարայի իշխանութիւնը ամբաստանած է սահմանը փակելու յանցանքով: Ըստ իր տեղեկութեան, Թրքական սահմանին վրայ 35 հազար Քիւրտեր կը սպասեն որ իրենց արտօնութիւն տրուի Թուրքիա մուտք գործելու: Թուրքիոյ արտաքին Նախարարութեան պաշտօնատար մը յայտարարած է թէ չեն կրնար չընդունիլ իրենցմէ ապաստան խնդրող այս բազմութիւնը որ կու գայ առանց զէնքի, զօրքի, առանց յարձակողական նպատակներու:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ մէջ, բուռն քննադատութիւններու տեղի տուած է գիրք մը որ մինչեւ օգնական դասագիրք կը յանձնարարուէր երկրորդական վարժարաններու աշակերտութեան: Խնդրոյ առարկայ գիրքը կը ծանօթացնէ Տարուինի, Ֆրոյտի, Օկիւսթ Քոնթի, Պրէխթի, Պէրկսոնի, Մարքսի, Վոլթէրի, Տիւրքհայմի գաղափարներն ու գործերը, որոնք վնասակար կը նկատուին աշխարհին ու Թուրքիոյ. գիրքին ուղղուած գլխաւոր ամբաստանութիւններէն է այն որ հոն համախմբուած են ծագումով Հրեայ բազմաթիւ ընկերաբաններ ու փիլիսոփաներ:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ եւ Խորհ. Միութեան միջեւ «Սարփ» սահմանային անցքը որ փակ կը մնար 1937, Յուլիս 15-էն ի վեր, կը վերաբացուէր Օգս. 31-ին: Այսպէսով կարելի պիտի ըլլայ ցամաքի ճամբով Թուրքիայէն անցնիլ Վրաստան:

ՍԻՏԱ-է վարակուած 4211 հոգի կային Ֆրանսայի մէջ, Յունիս 30-ին, որոնց մէջ 120 մանուկ, ընդհանուր թիւին վրայ, 3653 պարագաներ այրերու կը վերաբերին, 558ը՝ կիներու: Տարիքի գետնի վրայ, 26,4%ը 20-էն 29 տարեկան են, 39%ը՝ 30-էն 39, 18,5%ը 40 - 49, 8,3%ը 50 - 59 եւ 4,5%ը 60-էն վեր:

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ՓԱՌԱՏՕՆ

ՓԱՐԱՃԱՆՈՎ ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՄԷՋ

-○-

Վենետիկի Շանժանկարի Փառատօնը բացուեցաւ չարթուս սկիզբը: Ինչպէս գրած էինք, երբ Միւնիխ կը գտնուէր, փառատօնին ներկայ է նաեւ Ս. Փարաճանով, որու «Աշուղ Ղարիպ»ը կը ներկայացուէր մրցումէ դուրս, Երկուշաբթի Օգս. 29-ին:

Մեծ բեմադիրին ժամանման առթիւ իտալական թերթերը գրաւատանքով կը խօսին իր մասին: Երեքշաբթի, Օգս. 30ի իր թիւին մէջ, Քոռիէռէ տէլլա Սեռա կ'անդրադառնայ երկու կարեւոր «դէպքերու», որոնցմէ մէկը Փարաճանովի մասնակցութիւնն է, միւսն ալ Բուխարինի այրիին ժամանումը:

Թերթին աշխատակիցը առաւելաբար կը նկարագրէ Փարաճանովը, Փիզիքապէս, չեշտելով թէ մէկն է անոնցմէ, որոնք աննշմար չեն անցնիր, ա լա Սերճիօ Լէոնէ մօրուքով: Ինք ալ խոստովաներ է լրագրողին, թէ եթէ այդ ձեւով հագուած պտըտեր Խորհ. Միութիւն, կը ձերբակալէին զինքը: Ցաւ յայտնած է նաեւ որ իր բարեկամները՝ Մաստրոյանի, Կուեռա, Ֆելլինի հոն չեն: Կը ցաւի նաեւ որ չի կրնար մէկ ու կէս օրէն աւելի մնալ Վենետիկ եւ նոյնիսկ Սան-Մարքօ հրապարակը տեսնելու ժամանակ չունի: Եւ սակայն, կ'աւելցնէ. «Զգեցէք որ Իտալիա պիտի, ֆիլմ մը կը պատրաստեմ Աստուածային կատակերգութեան վրայ»: Դեռ կ'արտայայտուի Կորպաչովի մասին.- «Եթէ քաղաքականութիւն չընէր, մեծ դերասան մը կ'ըլլար: Կորպաչով Համլէթի պէս է եւ Կրեմլինը՝ էլսինէօրի նման»:

Գալով բանտի իր տարիներուն, «անոնք, կ'ըսէ անմահութիւն տուին ինծի, բանտ մտայ՝ բեմադիր, դուրս ելայ արուեստագէտ: Ամէն ոք գոնէ մէկ տարի բանտը պէտք է անցընէ: Բանտը ինծի համար Օքսֆորտի պէս եղաւ: Հոն, ութ հարիւր գործ գրեցի»:

ՃԱՏՐԱԿ

ԳԱՍՊԱՐՈՎ - ԿԱՐՊՈՎ
ԱՆԿԱՐԵԼԻ ՄՐՑՈՒՄԸ

Ճատրակի խորհրդային Դաշնակցութեան պրեզիտիումը որոշեց Պետութեան կոմիտէին դիմել, որպէսզի ոսկի մետալ մը շնորհէ երկու ախոյեաններուն, քանի կարելի չեղաւ յաղթական մը ճշդել այս 55-րդ ախոյեանութեան, որու հաւասար վերջաւորութենէն ետք, Գասպարով մերժեց յաւելեալ վճռորոշ մրցումը: Կ'ըսուի թէ Կարպով ալ մերժած էր:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՎԱԼԱՆՍ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Վալանսի Հ.Մ.ը իր չորրորդ ախոյեանական մրցումը պիտի կատարէ Շաբաթ իրիկուն, Մարսէյլի մէջ, համբաւաւոր Օ.Մ.ի պահեստին դէմ:

Կը թուի թէ, ներկայիս, հայանուն ակումբը պաշտպանողական լաւ կազմակերպութիւն մը ունի, քանի որ երրորդ անգամ ըլլալով, Շաբաթ իրիկուն, յաջողած է հաւասար արդիւնքով (0 - 0) վերջացնել իր հերթական խաղը: Մրցակիցն էր Վալանսի մէջ, Փէրփինեանի խումբը:

Երեք խաղերէ յետոյ, Հ.Մ.ը կը գրաւէ դասաւորումին 9րդ տեղը 16 խումբերու միջեւ:

ՓԱՐՏՕ ԱԶԳԱՅԻՆ ԽՈՒՄԲԻՆ ՄԷՋ

Թուլոնի արհեստավարժ խումբին պետը, Պեռնար Փարտօ, ընդունուեցաւ վերջապէս Ֆրանսայի ազգային բարձրագոյն խումբին մէջ: Խաղաց Չեխոսլովաքիոյ դէմ (1 - 1):

Փարտօ, հայ՝ մօրը կողմէ, Ֆրանսայի լաւագոյն խաղացողներէն մէկն է եւ շատեր հարց կու տային թէ ազգային խումբին ղեկավարը, Անրի Միշէլ, ինչո՞ւ կ'անտեսէր Թուլոնի խմբապետը, մանաւանդ որ կարող Ֆրանսացի խաղացողներ այնքան ալ շատ չեն հրապարակին վրայ:

ՄԱՐՍԷՅԼ՝ ՍԿԻԶԲ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԵԱՆ

Միջերկրականի շրջանին մէջ, ախոյեանական մրցումները կը սկսին Սեպտեմբեր 4-ին:

Ծանօթ է որ Հ.Մ.Ը.Մ. Արծիւ, ճախորդ մրցաշրջանէ մը վերջ, դուրս մնաց լիկի մրցաշարքէն եւ պիտի պայքարի Փրովանսի բարձրագոյն դասակարգին մէջ: Իր առաջին ելոյթը Կիրակի էքսի մէջ, տեղւոյն պահեստի կազմին դէմ:

Սէն Թ'Անթուան՝ ուր հայածնունդ խաղացողներու պակասը զգալի է միշտ, այս մրցաշրջանին ալ պիտի ջանայ իր տեղը պահպանել լիկի պատուոյ դասակարգին մէջ: Իր առաջին մրցումը, Կիրակի, Սալոնի մէջ՝ ուր, անցեալ Դեկտեմբերին յաղթուած էր 3 - 0-ով: Մաղթենք լաւագոյն արդիւնք մը Մարսէյլցիներուն, այս անգամ:

«ԱՐՄԵՆԻՕ» ՀԱՅ ԽԱՂԱՑՈՂՆԵՐ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Հայերու կողմէ ղեկավարուած բոլոր այն ակումբները՝ որոնք հասած են քիչ շատ բարձր մակարդակի մը, կը փնտռեն հայ խաղացողներ, կարելի եղածին չափ ազգային դիմագիծ մը տալու համար իրենց խումբերուն:

Պուէնոս - Այրէսի «Արմենիօ»ն՝ որ կը պայքարի Արժանթինի բարձրագոյն դասակարգին մէջ, գտած է երկու «եան»եր՝ Մարիօ Յովհաննէսեան՝ որ կը պատկանէր Ռիւէյթիս անունով ակումբին եւ Սիմոնեան, Քոտոպայի Փէնարոլ ակումբէն:

Կը մնայ յուսալ որ այս երկու նորեկները պիտի յաջողին իրենց տեղը պահել հայանուն ակումբին առաջին կազմին մէջ՝ ուր խաղացողներուն մեծամասնութիւնը օտար է:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 24 / 30)

ԹԱՍ-Ի ՃՇԴՈՒՄԸ

Ասկեր Բորչալիին

Օգոստոս 20ին դուք «Ազատութիւն»(*) ռատիոկայանէն աղբեջաներէն յօդուած մը կարդացիք, որ խորագրուած էր «Պետական անվտանգութեան կոմիտէն կը հետաքննէ Սումգայիթի իրադարձութիւնները»: Այդ յօդուածով կը մեկնաբանուէր Խորհրդային Միութեան գլխաւոր դատախազի տեղակալ Ա. Ֆ. Կատուսեւի հարցազրոյցը, որ հրատարակուած էր «Իզվեստիա»յի Օգոստոս 18-ի թիւին մէջ, հետեւեալ խորագրով՝ «Սումգայիթ. դատախազութիւնը կը շարունակէ հետաքննութիւնը»:

Դուք սկիզբէն իսկ սխալի պատճառ դարձաք իրարու հետ շփոթելով երկու տարբեր իրաւասու գերատեսչութիւններ: Իսկ յետոյ, ինչպէս կ'ըսեն, սուտի տոպրակը բացուեցաւ: Կը մէջբերեմ քաղուածքներ ձեր յօդուածին տողացի թարգմանութենէն.

«Օգոստոս 18-ին բարձրաստիճան խորհրդային ներկայացուցիչը յայտարարեց որ պետական անվտանգութեան կո-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԹԷՆԻՍ

ԱՂԱՍԻ՝ ՉՈՐՐՈՐԴ

Այս շաբաթ, Անտրէ Աղասի կը մասնակցի Միացեալ Նահանգներու բաց առաջնութեան մրցումներուն՝ ուր կը պայքարին աշխարհի լաւագոյն խաղացողները, Նիւ-Եորքի մէջ:

Տասնութամեայ կէս-հայ մարզիկը այս տարի շահած է արդէն վեց կրան փրի եւ կը գրաւէ չորրորդ տեղը համաշխարհային դասաւորումին մէջ:

Նիւ - Եորքի այս մրցաշարքին պիտի մասնակցին նաեւ Մալէվա - Ֆէրպէրեան երկու քոյրերը՝ որոնց վերջին տարդիւնքները շատ խանդավառիչ չեն եղած: Նիւ-Եորքի մրցաշարքէն վերջ, երկուքն ալ պիտի մեկնին Սէուլ՝ պայքարելու համար Պուլկարիոյ հաշւոյն, Ողիմպիականի Թուրնուային մէջ:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ը ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԷՋ

Սեպ. 1-էն, ամէն օր կարելի է «Յառաջ» գտնել՝
HAY ARARAT
118 bis, rue Etienne Dolet — Alfortville

Ո՞Վ ԴԱՏԱՐԿԵՑ ԲԱՐՁՐԱՇԷՆԸ

Հայաստանեան մամուլը յատկապէս վերջին մէկ երկու տարուան ընթացքին յաճախ կ'անդրադառնայ գիւղերու –յատկապէս լեռնային– դատարկումի հարցին. երեւոյթ մը, զոր հայրենասիրական, զգացական մօտեցումներէ անդին, պէտք է ձեռք առնել որպէս նորօրեայ ընկերային դրսեւորում։ Գիւղը, լեռնային գիւղը իր այլազան ու անթիւ դժուարութիւններուն քով այսօր ունի նաեւ քաղաքին առաւելութիւնները պատմող հեռատեսիլը. երթեւեկը աւելի յաճախակի դարձած է. գիւղը այլեւս դուրսի աշխարհէն, մեծ քաղաքի ժխորէն անջատուած, հեռաւոր ու խուլ վայր մը չէ։ Ու բնական բան է որ շատ մը նորութիւններէ, դիւրութիւններէ զրկուած ապրողի հոգեբանութեան տէր գիւղաբնակը, շատ անգամ առանց դիմելու հայրենասիրական, զգացական կողմին, փափաքի ապրիլ այն միջավայրին մէջ. հոն, ուր հեշտ կեանքի բարիքները պիտի իջնեն հեռատեսիլի պաստառէն ու բաժին դառնան նաեւ իրեն։ Ու այս հանգրուանին, շատ անգամ յապաղած ու հետեւաբար անպէտ միջոցառումներ կը մնան իշխանութիւններու ձեռնարկածները։

Ընդհանրապէս այս էր պատկերը մինչեւ այսօր, երբ հարցը կը վերաբերէր գիւղերու դատարկումի այնքան ցաւալի ու ծանր հետեւանքներով խնդրին։ Այս պատկերին նոր տարածք մը բերէ «Սովետական Հայաստան» օրաթերթի Օգոստոս 10-ի թիւին մէջ խմբագրութեան ուղղուած նամակ մը ու անոր տրուած արձագանգը։ Նամակին հեղինակներն են Հ. Խաչատրեան, Լ. Եգանեան, Խ. Մովսիսեան, Լենինականի երկրագիտական թանգարանի աշխատակիցներ։

Անոնք աշխատանքի բերումով կը գտնուին Անիի Բարձրաշէն գիւղը ուր ամէն ինչ քարուքանդ կը գտնեն, այնքան որ «դժուարութեամբ ես հաւատում, որ բնդամէնը մի քանի տարի առաջ սա բարեկարգ գիւղ է եղել···»։ Հոն մնացեր են միայն քանի մը բնտանիքներ որոնց «միակ ցանկութիւնը գիւղը ամայացումից փրկելն է»։ Անոնք այլեւս ոչ ելեկտրականութիւն ունին, ոչ ալ ձայնասփիւռ ու հեռաձայնային գիծեր։ Այցելուները կը զարմանան նկատելով որ լքուած շատ մը տուներ մաքուր են ու կարգ ու կանոն կը տիրէ անոնցմէ ներս. մարդիկ որոնք հեռացած են իրենց օճախներէն, մինչեւ այսօր գիւղ կու գան, «թոյլ չեն տալիս, որ մոռացութեան խոտն աճի հարազատ արահետների վրայ։ Ուրեմն, մարդկանց մէջ ապրում է յոյսը, պապենական յարկի տակ վերադառնալու հաւատը»։

«Սովետական Հայաստան»ի սեփական թղթակից Հ. Բաղէեանի կը յանձնարարուի հետեւիլ նամակին հետքերուն։ Բարձրաշէնի թղթածրարը գիւղին ջնջումի պատմութիւնը կը սկսի 1977 թուականէն, երբ կոլտնտեսականներու ընդհ. ժողովը կը պահանջէ կամ գիւղին ճամբան շուտով կառուցանել, խմելու եւ ոռոգումի ջուրի հարցը կարգադրել, եւ կամ գիւղը տեղափոխել։ Ու շրջսովետի գործկոմը, «անտեսելով կարեւորը, անմիջապէս բնդառաջ է գնում բարձրաշէնցիների «ցանկութեանը» եւ կառավարութեան առջեւ հարց է բարձրացնում աւելի քան 1300ամեայ պատմութիւն ունեցող բնակավայրը ջնջել աշխարհագրական քարտէզի վրայից»։ Ու 1981 Մարտ 3-ին Անիի շրջսովետի գործկոմին կազմած յանձնախումբը Բարձրաշէնի կոլտնտեսութեան ստացուածքը կը միացնէ Իսահակեանի սովխոզին։ Այս կարգադրութեամբ կը զարմանուի նաեւ Ախուրեանի ջրամբարին կառուցումով Իսահակեանի ջուրի տակ մնացած հողերուն վնասը։ Սակայն գիւղի բնտանիքներուն կէսէն աւելին կը մերժէ տեղափոխուիլ։ Հոս ալ «առանձին բնակարան»ի, աշխատանքի մարզի ազատ ընտրութեան խոստումներ կը համոզեն բարձրաշէնցիները։

Ու անոնք օր մըն ալ «կը խցկուին» մի բնակելի բազմայարկ շէնքի մէջ որը ոչ կանոնաւոր ջրամատակարարում ունի, ոչ էլ ջեռուցում։

Տեղացիներուն հեռանալէն ետք անմիջապէս տարիներով ձգձգուած ճամբան կը շինուի, արօտավայրերու ոռոգումը կ'ապահովուի, եւ որպէսզի մարդիկ վերադառնալու գաղափարը չունենան, կարճ ժամանակի մէջ կը քանդուին դպրոցի, ակումբի, խանութի շէնքերը։ Գիւղէն որպէս յայտարար նշան կը մնայ մետաղէ ուղեցոյցը, վրան «ԲԱՐՁՐԱՇԷՆ» արձանագրութիւնով։ Կը մնայ, քանի որ Հանրապետութեան Գերագոյն Խորհուրդը տակաւին որոշում չէ տուած բնակավայրը վերցնելու մասին։ Միւս կողմէ 12 բնտանիքներ կը յամառին մնալ տեղէն վտարուած գիւղին մէջ։

Հրապարակայնութեան շրջանին շնորհիւ հրապարակ հանուած ցաւ մը, որուն մասին այնքան գրուեցաւ հայաստանեան մամուլին մէջ, յաճախ գիւղաբնակ տարրին մեղադրումով։ Մատնանշուած պարագան հաւանաբար միակը չէ այս մարզին մէջ ուր սակայն սա կամ նա ձեւով տուժողը մեր դարաւոր բնակավայրերն են ի վերջոյ, քաղաքին հրմայքով տարուած տեղացիներու, կամ պատասխանատու անձերու ո՛վ գիտէ ինչ հաշիւներուն պատճառով։

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԳԵՐՄԱՆԱՀԱՅ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ԹՈՐՈՍ ՔՕՐՈՒՔ ԵՒ «ԹԱԳԱՒՈՐ»Ը

Երբ Փետ. 27-ին, Սայպըրնեթիքըլ Րիսէօրջ էնտ Փրոտաքշըն ընկերութեան տաղաւարէն ներս մտայ այս անգամ ալ ուշադրութիւնս շրջանակի մէջ առնուած հսկայ Փէ գիրը գրաւեց։ Քիչ առաջ նոյն ընկերութեան հիմնադիր տնօրէնը Պ. Թորոս Քօրուք զիս Հանովըրի տօնավաճառի մայր մուտքէն առած եւ հոս թիւ 18 շէնքին առաջին յարկը առաջնորդած էր։ Հաշուիչներու նուիրուած այս տօնավաճառին ներկայ գտնուելու համար աշխարհի չորս կողմերէն մօտ կէս միլիոն մարդ պիտի գար եւ մէկ շաբթուան ընթացքին –այնքան պիտի տեւէր տօնավաճառը– պիտի ունենար միակ նիւթ մը. հաշուիչներու աշխարհը։

Անցեալ տարի երբ առաջին անգամ հանդիպած էի Թորոս Քօրուքի, շատ աւելի զարմացած էի տեսնելով մեր հայկական Փէ գիրը տարբեր տեսակ հաշուիչներով, տպիչներով եւ այլ պիտոյքներով լեցուն այս տաղաւարին մէջ։ Ահաւասիկ հոս կար մէկը որ իր տրամադրութեան տակ գտնուող բոլոր այբուբեններուն մէջէն ընտրած էր առհմիկ Փէն. ընտրած էր զայն իբրեւ իր ընկերութեան խորհրդանիշը։ Զարմանքս աւելի ալ շատցած էր այս կամ այն հաշուիչի առջեւ նստող յաճախորդի մը եւ կամ Պ. Քօրուքի աշխատակիցներէն մէկուն բերնէն «Թագաւոր» բառը լսելով։

Աւելի վերջ սեղանի մը շուրջ նստած էինք եւ Թորոս Քօրուք ինքնաբերաբար իր կենսագրականը տուած էր՝ հիմնական գիծերով։ Ծնած էր իբրեւ մնացորդացին մնացորդացը Տիվրիղիյի մէջ հայ ծնողքէ։ Չորս տարեկանին տեխղոտաբար գաղթած էին Պոլիս։ «Վայելած» էին չքաւորութեան բոլոր փուլերը –հոս ինծի կը թուէր որ ան յատկապէս կ'աճապարէր պատմելու մէջ–, եկած էր –Աստուած գիտէ ինչպէս– Արեւմտեան Գերմանիա, յաճախած Քոնսթանցի համալսարանը եւ զայն աւարտած իբրեւ էլեկտրոնիքի ճարտարագէտ։ Շրջան մը ընկերութեան մը մօտ աշխատելէ վերջ, նախընտրած էր հիմնել իր սեփական ընկերութիւնը, նոյն քաղաքին մէջ իրականացուցած էր այս ծրագիրը նախ իր յարկաբաժնին մէջ։ Ցամառօրէն հետապնդելով իր մէկ մտայղացումը դարձած էր գիտաբար, ընդլայնած էր գործը եւ հիմա ունէր մօտ քառասուն աշխատակիցներ, բոլորն ալ էլեկտրոնիքի մասնագէտներ, ճարտարագէտներ։ Չեմ գիտեր ինչու, բայց այս բոլորը ինծի տեղ-տեղ յիշեցուցած էր աղքատ տղու ամերիկեան յայտնի առասպելը, որ նախ ճաշարաններու մէջ պնակ լուացած եւ վերջը միլիոնատէր դարձած էր։

Եւ «Թագաւոր»ը, ան ի՞նչ էր։ Թորոս Քօրուք յատկապէս հետաքրքրուելով կրաֆիքային հարցադրումներով իր հնարած կազմածներու կողքին պատրաստած էր նաեւ համակարգիչ մը, որ կը կրէր այդ անունը։ Տարօրինակ բան, ըսած էի ես ինծի, այս մարդին մէջ համայն աշխարհ իր ապրանքը լաւագոյնս կարենալ տարածելու համար կ'ընտրէ ամերիկեան անուններ ու դարձուածքներ, բայց հոս կայ մէկը, որ յաջողութիւնը ունի շեղելու այս «օրէնք»էն, եւ ինչպիսի՜ շեղում մը···։

Այս տարի ալ Թորոս Քօրուք կը ներկայացնէր նորութիւններ, որոնց կարգին կար հաշուիչային կրաֆիքային համալիր մը՝ 16 միլիոն տարբեր գոյներով։ Ես պաստառին վրայ կը տեսնէի պատկեր մը, որուն հատուածներէն մէկն ըստ կամքի կը փոխուէր ակնթարթի մը մէջ՝ տեղի մը վրայ կոխելէ վերջ։ Ուրիշներ այս տարի ալ կ'օգտագործուէին «Թագաւոր»էն եւ կը գծէին պատկեր մը պաստառին վրայ։ Եկէք, ըսաւ Թորոս Քօրուք, ձեզի Թիֆլիսի նկարները ցոյց տամ։ Եւ ճարպիկօրէն կոխելով քանի մը տեղներու վրայ երեւան հանեց հաշուիչի պինդ սկաւառակին վրայ պահուող գունաւոր տասնեակ մը նկարներ, բոլորը տարբեր մոթիֆներով, ոմանք հայկական։

Ես յիշեցի մեր նախորդ օրուան հանդիպումը բարեկամի մը տան մէջ։ Հաւաքուած էինք հոն մենք՝ Հանովըր բնակող հայերս։ Մեզմէ մէկը հետը բերած էր Թորոս Քօրուքը։ Ան յոգնած՝ օրուան աշխատանքէն, անհամար տեսակցութիւններէն, ուղղուած հարցումներէն չէր մասնակցեր մեր խօսակցութեան, կը նստէր իր անկիւնը։ Ցանկարծ ուշադրութեան կեդրոնը կը գտնուէր եւ մենք լռած մտիկ կ'ընէինք։

1987-ի աշնան Թիֆլիս կը գտնուէր, հոն կազմակերպուած հաշուիչային կրաֆիքային հարցերուն նուիրուած տօնավաճառի մը մասնակցելու համար։ Մէկ գերմանական ընկերութիւնը կը ներկայացնէր այս միակ հայ ցուցադրիչը։ Տեղացիներուն վերաբերումը քաղաքավար էր եւ զուսպ, ոչ աւելին։ Մէկ-երկու օր վերջ պահակներէն մին եւ թարգմանիչ տիկին մը իր քովը եկած, իրեն փաթթուած եւ այտերէն համբուրած էին։ Բարեւ, հայ տղայ, ըսած էին։ Եթէ կայ բան մը ընելիք, ըսէ կ'ընենք։ Այս բոլորը անշուշտ հայերէնով։ Յաջորդ օրը Երեւանէն կառքով հինգ հոգինոց պատուիրակութիւն մը եկած էր հետը տեսակցելու համար. մաթեմատիկոսներ, ճարտարագէտներ։ Լաւ պատրաստուած են, ըսաւ Թորոս Քօրուք, մեր հազիւ երկու ամիսէն լուծած մէկ խնդիրը երիտասարդ հայ մաթեմատիկոս մը մէկ գիշերուան մէջ լուծեց, յաջորդ օրը բերաւ իր լուծումը, զարմացանք։ Նիւթ եղաւ նաեւ մեր համագործակցութիւնը։ Վերջնական որոշում մը չկրցանք տալ տեղւոյն վրայ, թերեւս յառաջիկային ըլլայ նման բան մը։ Լռեց, ետ քաշուեցաւ։ Ուշադրութեան կեդրոնը չէր գտնուէր այլեւս։

Մինչ պաստառին վրայ Թիֆլիս գծուած պատկերները կը տողանցէին, ես յիշեցի այս բոլորը։ Աւելի վերջը, երբ հրաժեշտ կ'առնէի Թ. Քօրուքէն, հարցուցի իր ծրագիրներուն մասին։ Վաղը Քալիֆորնիա պիտի մեկնիմ, ըսաւ, հոն ալ տօնավաճառի մը պիտի մասնակցիմ։ Հոնկէ պիտի անցնիմ Հաւայ։ Մայրս հոն կ'ապրի, քրոջս հետ միասին։ Տարօրինակ է, ըսաւ քիչ մը վերջ, մայրս քանի տարիները կ'անցնին, Տիվրիղի վերադառնալ կ'ուզէ։ Հողը՞ կը քաշէ, ինչ է։ Հաւայը շատ գեղեցիկ է, իսկ Տիվրիղի չոր հողէ զատ ուրիշ բան չկայ։ Բաներ մը ըլլալու է, պատասխանեցի եւ բաժնուեցայ իրմէ։ Թիւ 18 շէնքը ինչպէս միշտ լեփլեցուն էր հաշուիչներու աշխարհի սիրահարներով։

ՐԱՖՖԻ ՔԷՊԱՊՃԵԱՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՆԵՏԻԿ ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ Ե. ՏԱՐԻ

ՄՈՒՐԱՏ–ՌԱՖԱՅԷԼԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐԸ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ, ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ

Այս տարի եւս աշխարհացրիւ մեր ժողովուրդի նորահաս սերունդի զաւակները եկան ու խմբուեցան Մխիթարեան վարդապետներու շուրջ, Մուրատ-Ռափայէլեան վարժարանի մէջ, Մեծն Մխիթարի ձեռակերտ՝ Սուրբ Ղազար կղզիի՝ եւ մխիթարեան կաճառի հովանիին ներքեւ, անոր հայարծարծ շունչին տակ ձեւաւորուելու համար իբր հայ, եւ սորվելու մեծասքանչ մեր լեզուն հայկազեան, սերտելու պատմութիւնը մեր ժողովուրդին եւ հրահանգուելու՝ նոյն այդ լեզուին մէջ, հայ գրական էջերու ընթերցումով։

Ընթացքը սկիզբ առաւ Երկուշաբթի, Յուլիսի 18-ին, եւ մասնակցողներու թիւը կը հասնէր հարիւրի։ Բոլորն ալ ուրախ ու խանդավառ տեղաւորուեցան իրենց մակարդակի համապատասխան դասարաններու մէջ, ընդամէնը եօթը մակարդակ, սկսնակներու եւ յառաջացածներու ուղեցոյցներով։ Դասախօսներն էին տոքթ. Վարուժան Պօյաճեան (Գանատայէն) Օր. Արփի Աստուրեան (տնօրէնուհի Հալէպի Մեսրոպեան վարժարանի), տոքթ. Պայքար Սվազլեան (Միլանոյի համալսարանէն), Օր. Արտա Գալայճեան (դասախօս հայերէն լեզուի Սեւրի Մուրատեան վարժարանի), տոքթ. Պարէթ Մանուկեան, Օր. Անահիտ Աբրահամեան եւ Հ. Ռափայէլ Անտոնեան, տեսուչ Մուրատ-Ռափայէլեան վարժարանի։

Հինգշաբթի, Յուլիս 21-ին, տեղի ունեցաւ պաշտօնական բացումը ամառնային հայերէն լեզուի այս դասընթացքներուն, վարժարանի Թէօփիլեան հայելազարդ սրահին մէջ, Մխիթարեան Միաբանութեան առաջնորդ Հ. Ներսէս վրդ. Տէր-Ներսէսեանի նախագահութեամբ եւ նահանգային մշակութային վարչապետ տիկին Ֆապրիձիա Սաննա Կրեսսանիի պաշտօնական ներկայութեամբ։ Հանդէսը բացուեցաւ վարժարանի տեսուչ Հօր բացատրական խօսքերով ինչպէս նաեւ ամառնային այս դասընթացքներու կարեւորութեան եւ նպատակի մասին կատարելով հակիրճ անդրադարձութիւններ, ապա ներկայացուց օրուան պաշտօնական հիւրերը եւ քաջալերեց, խրախուսիչ խօսքերով, ընթացքի մասնակցող աշակերտները որպէսզի լաւագոյն կերպով օգտագործեն իրենց ժամերը, սորվին մեր մայրենի լեզուն որպէսզի անով արտայայտուին յաջորդաբար իրենց անմիջական շրջանակներուն մէջ եւ մասնակցին գաղութային բոլոր ձեռնարկներուն։ Ապա, տեսուչ հայրը հրաւիրեց օրուան հիւրը, Տիկին Սաննա Կրէսսանին, որպէսզի հաղորդէ ներկաներուն ողջոյնը եւ գնահատանքը նահանգային մշակութային վարչութեան, ազգային այս մեծ նշանակութիւն ունեցող ձեռնարկին։

Տիկին Սաննա ողջունելէ ետք Մխիթարեան Միաբանութեան առաջնորդն ու Մուրատ-Ռափայէլեան վարժարանի տեսչութիւնն ու ուսուցչական կազմը, ինչպէս նաեւ Վենետիկ գտնուող երիտասարդ հայ ուսանողներն ու ուսանողուհիները, հիւսեց համառօտ տողերու մէջ գրուատիքը հայ ժողովուրդին, անոր մշակութային մեծ հարստութեան եւ յատկապէս թէ ինչ մեծ դեր խաղացած է Մխիթարեան Միաբանութիւնը իր հայագիտական կաճառով եւ գրական լայն հորիզոններ բացող աշխատանքներով, տեղ-

ձելով եւ ոգեւորելով եզակի շունչ մը երաժշտութեան ու մշակութային փոխյարաբերութիւններու ընդմէջ Արեւելքի եւ Արեւմուտքի: Պատուարժան հիւրը խօսքը ուղղելով մեր ուսանողներուն ըսաւ անոնց «Թոյլ տուէք, որ ըսեմ ձեզի թէ դուք մեծ ազգի մը ներկայացուցիչներն էք. ձեր ժողովուրդը գիտցաւ ապրիլ պատմութիւնը, իր քաղաքական ու մշակութային բոլոր երեւոյթներով եւ գիտցաւ իր արժէքներով պարտադրել ինքզինք համայն մարդկութեան: Մենք ձեր կողքին ենք եւ վստահ ենք թէ նոր ու աւելի խաղաղ ապագայ մը պիտի պսակէ ցարդ ցուցաբերած ձեր զոհողութիւնները»:

Այս ազնիւ զգացումներով արտայայտուած գաղափարներուն ի պատասխան, խօսք առաւ Մխիթարեան Միաբանութեան առաջնորդը Հ. Ներսէս վրդ. Տէր-Ներսէսեան եւ իր կարգին շնորհաւորական խօսքերէ ետք պարզեց ներկայ հասարակութեան եւ յատկապէս օրուան պետական ներկայացուցիչ հիւրին, իտալերէն լեզուով հայ եւ իտալական յարաբերութիւններու արդիւնք՝ գրական ու մշակութային ստեղծագործութիւններու յառաջացումը մինչեւ դեռ մեր օրերը երկարող եւ յատկապէս Վենետիկ քաղաքը Ս. Ղազար Հայոց կղզիով հայացած՝ դարձաւ քոյր քաղաք մեր մայրաքաղաք Երեւանին: Ապա Գերաշնորհ առաջնորդը խօսքը ուղելով մեր ուսանողներուն, որոնք զոհած իրենց ամառնային ազատ հանգիստի օրերը, եկած էին հոս՝ Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարան, Ալիշանի, Պէշիկթաշլեանի, Վարուժանի ոգիները արձագանգող վայրին մէջ. սորվելու եւ սերտելու լեզուն մեր մեծաքանչ եւ պատմութիւնն ու գրականութիւնը, Մեսրոպներու, Նարեկացիներու, Գուչակներու մինչեւ Զարենցը մեր, որուն քանդակիչ խօսքերը «Ես իմ անուշ Հայաստանի արեւահամ բառն եմ սիրում» բնաբան առնելով, առաջնորդը յիշեց ներբողը Հայոց լեզուին որպէսզի փարին անոր սիրով, սերտեն զայն եռանդով, խօսին այդ լեզուով եւ պահեն զայն կենդանի ընկեր իրենց բոլոր ապրումներուն եւ շղթայ ոսկեպսակ Հայը հայուն կապող:

Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանի ամառնային դասընթացքներու պաշտօնական բացումին առիթով արտասանուած Մխիթարեան Միաբանութեան առաջնորդի խօսքերը իսկապէս ոգեւորեցին աշակերտութիւնը: Արդարեւ հակառակ եղանակի ճնշիչ տաքին (իր բացառիկ երեւոյթով Վենետիկի համար), առանց մէկ ոմանք, համաձայն իրենց կարողութեան ու մակարդակին սորվեցան ճանչնալ գիրերը մեսրոպեան, կարդալ ու գրել զանոնք, մինչ ուրիշներ քերականական հրահանգումներով սորվեցան ուղիղ ձեւերը լեզուին, թօթափելով գաւառցի արտայայտութիւնները, կամ բարբառական ու համաձայնական սխալները: Հուսկ աւելի յառաջացածները, ճոխացուցին իրենց բառամթերքը եւ գեղեցկացուցին իրենց արտայայտութիւնները, կարդալով էջեր մեր հեղինակներէն եւ ծանօթացան պատմական ու գրական մեր հիմնական շրջաններուն:

Այս բոլորի կողքին կար սակայն աւելի բան մը որ ոչ գիր էր եւ ոչ բառ...եւ որ սակայն ոմանց մէջ նոր կը ծնէր, ուրիշներու մէջ կ'արթնէր, եւ կը դառնար հոն ուր արդէն կար... դա «ոգին» էր հայկական, որ կը միացնէր իրարու աշխարհացրիւ մեր երիտասարդ սերունդը, հակառակ անոնց անմիջական միջավայրի դրոշմած զանազանութիւններուն: Ամերիկահայը շփման մէջ կը մըտնէր եւրոպահայուն եւ փոխադարձ. մինչ Միջին Արեւելքի երիտասարդութիւնը կը դառնար շաղկապող գործօն տարր: Մշակութային ու բարքերու տարբերութիւնները (որքան որ բոլորն ալ հուսկ «գերմշակոյթ»ին վկաներն են) առաջին օրերուն զգալի էին: Սակայն ներքին բուռն պահանջ մը կը մղէր զիրենք իրարու, առաջին տատամսոտ քայլերուն կը յաջորդէր գիտակից մերձեցումը: Անոնք կը դիտէին զիրար եւ կարծէք համակուած այդ արտաքին զանազանութիւններուն (որոնք կը յայտնուէին յատկապէս ընկերային ապրելակերպի, միջավայրի համապատասխանելիութեան, վերաբերմունքի եղանակին մէջ) կը նշմարէին ուրախութեամբ որ հուսկ իրենք բոլորն ալ Հայ էին, ունէին նոյն արմատները, կը պատկանէին, այո, ներկայիս, տարբեր գաղութներու, բայց ահա ամէնքն ալ եկած էին հոս սորվելու իրենց բոլորին հասարակաց Մայր լեզուն, Հայերէնը...: Բոլորն ալ ունէին նոյն մտահոգութիւնները. նոյն խանդավառութիւնները, մէկ խօսքով կը զգային ու գիտէին եւ համոզուած էին թէ իրենք այսօրուան Հայերն էին, ինքնութիւն փնտռող, բայց կառչած իրենց հայ անունին, հայրենիքին, անոր իրաւունքներուն: Եւ մենք նշմարեցինք անոնց մէջ Հայու հարազատ ոգի, (նոյնիսկ երբ անոնք խմբովին կ'երգէին կամ կը պարէին, ըլլալով կենդանի արտայայտութիւնը երգի բառերուն, եւ հայ եղանակներու յատուկ կշռոյթին յանձնուելով սիրատոչոր) եւ դուցէ չափազանցած պիտի չըլլայինք, եթէ ըսէինք Հայու hասունցած ոգին (իր համեստ չափերով), որ զանազանութիւններէն անդին կ'ուզէ վայելել համերաշխութեան, փոխադարձ հասկացողութեան ստեղծած խաղաղութեա'ն երջանկութիւնը:

Արդարեւ կլոր սեղաններու կամ դասարանային խօսակցութիւններու առիթով, անոնք հարց կու տային.– «Ինչո՞ւ եկեղեցիները մէկ չեն, ինչո՞ւ կուսակցական կամ այլ գաղափարախօսութիւններ մեզ իրարմէ կը բաժնեն»: Ղարաբաղի հարցին նուիրուած կլոր սեղանի առիթով, որ տեղի ունեցաւ մասնակցութեամբ լրագրող եւ ազգային գործիչ Կարօ Յովսէփեանի (Ֆրանսայէն), տոքթ. Վարուժան Պօյաճեանի՝ բանաստեղծ եւ ազգային գործիչ (Գանատայէն) եւ Հ. Ռափայէլ Անտոնեանի, տեսուչ Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանի, յայտնի պարզուեցաւ անոնց վրդովմունքը: Անոնք հիացումով նկատել տուին Երեւանի եւ Ղարաբաղի ցոյցերու համահայկական բնոյթը, ցուցարարներու եւ արդար իրաւունք պահանջող ժողովուրդի ազդեցիկ ու խօսուն թիւը, որուն դիմաց ցաւով նկատել տուին թէ հակառակ սփիւռքահայ բոլոր կազմակերպութիւններու եւ կուսակցութիւններու (ոմանք նշեցին ԺԱՖ – ԻՒՔՖԱՖ ժխտական կեցուածքը) տարած ճիգերուն, ցոյցերը չէին համապատասխաներ սփիւռքեան կշիռին եւ քննադատեցին անտարբերութիւնը սփիւռքահայ որոշ դասակարգի մը: Նոյն տեսակէտներն ու նկատողութիւնները կը յայտնուէին երբ խօսք կ'ըլլար, ուրիշ առիթներով, գաղութային ձեռնարկներու կամ գործունէութեան մասին: Երիտասարդ սերունդի այս արտայայտութիւններէն յայտնի պարզուեցաւ թէ անոնք կ'ուզեն բերել իրենց մասնակցութիւնը գաղութային կեանքէն ներս, պայմանով որ անոնք ըլլային ներկայ հայութեան արձագանգը, դէպի միութիւն եւ համագործակցութիւն առաջնորդող: Անշուշտ նման հարցերուն եւ հարցումներուն տրուեցան պատասխաններ եւ բացատրութիւններ դասընթացքի պատասխանատուներէն եւ դասախօսներէն ջանալով հետեւիլ ողջմտութեան ցուցմունքներուն մընալով սակայն միշտ հաւատարիմ պատմութեան ինչպէս նաեւ ներկայ, հայրենիք – Սփիւռք դրական ու շինիչ յարաբերութիւններուն: Այո, այնքան որքան հնարաւոր էր տուեալ համառօտ ժամանակամիջոցին մէջ, ընթացքը կազմակերպող, Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանի տեսչութիւնը, ջանաց ստեղծել, ուսումի նուիրուած աշխատանքներու կողքին, նաեւ հայեցի պատկանելիութեան խոր զգացում, ներշնչելով ասոր համապատասխան համոզումներ հաւաքական ու անձնական պատասխանատուութիւններու գիտակցութեամբ:

Եւ այս բոլորը մշակոյթի ճամբով: Ոչ սակայն լոկ վերացական մշակոյթի մը պատումով, այլ տալով նաեւ առիթ որ անմիջականօրէն ուսանողները շօշափեն Հայոց դարաւոր մշակոյթը իր բազմազանութեանը մէջ պերճ ու գրաւիչ: Հոն էր Սուրբ Ղազարը, Կղզին Հայոց, մայրավանքը Մխիթարեաններու, շռայլելու մեր երիտասարդներուն հայ հանճարի բազմածնունդ կոթողները եկեղեցական, պատմական, գրական, գիտական, գեղարուեստական, ճարտարապետական, ձեռագիրներու ճոխութեամբ ու մանրանկարչութիւններու գեղազարդումներով, ինչպէս նաեւ հայ գիրքի տպագրական նուաճումներով դարերու ընթացքին:

Արդարեւ յաճախակի առիթներով մեր աշակերտները այցելեցին Սուրբ Ղազարու վանքը. հոն այդ խաղաղ ու ազդաշունչ կղզիին վրայ անոնք անգամ մը եւս կը կնքուէին ու կը դրոշմուէին հայութեամբ. վերադարձին աւելորդ էր ամէն խօսք. անոնց էութենէն կը ցոլանար զմայլանք, յափշտակութիւն ե՛ւ հոգեկան հիացում հոն տարուած աշխատանքին ե՛ւ գոհացում ազգային: Հոն, Սուրբ Ղազարու Սրապեան սրահին մէջ անոնք բախտը ունեցան լսելու խօսքը Մխիթարեան Ուխտի առաջնորդ Հ. Ներսէս Տէր-Ներսէսեանի, հմուտ հայագէտ բառին ամբողջական առումով ու տարածքով և պատկառելի անձնաւորութիւն, Բագրատունիներու, Ալիշաններու, Ղազիկեաններու, Փէշիկեաններու, Ճանաչեաններու շառաւիղներէն, որ պարզաբանելով մեր դարաւոր մշակոյթի բարձրորակ ու եզական ինքնութիւնը, պատշաճեցուց իր խօսքը երիտասարդ մեր ուսանողներուն, առինքնելով զիրենք իր հաղորդականութեամբ, եւ յաջողելով ստեղծել ոչ միայն հետաքրքրութիւն այլ յատկապէս սէր եւ գնահատանք անոնց մէջ, հանդէպ մեր նախնեաց, մեր ձեռագիրներուն եւ յատկապէս այդ էջերը խօսեցնող լեզուին ու նոյն էջերը ծաղկեցնող մանրանկարչութիւններուն:

ՄՈՒՐԱՏ – ՌԱՓԱՅԷԼԵԱՆ
ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ
ՏԵՍՉՈՒԹԻՒՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՍԻՆԱՆ՝ ՀԱՅԸ

Ֆիկառօ-ի արուեստի քննադատ աշխատակիցը՝ Փիէր Վէս, յօդուած մը նուիրած էր Պերլին տեղի ունեցած երեք ցուցահանդէսներու, որոնց մէկը նուիրուած Թոփգափուի հրաշալիքներուն: Այս առթիւ, հետեւեալ տողերով կ'անդրադառնայ Սինանի արուեստին.–

... Deux maquettes et quelques photographies ne suffisent pas à faire imaginer ce qu'est la Suleymaniye, la mosquée de Soliman à Istamboul, encore moins ce que fut l'Art de son constructeur, Sinan l'arménien, l'un des plus grands architectes de tous les temps, de même que quelques objets, si précieux, si prestigieux soient-ils, ne parviennent pas vraiment à reconstituer ce que fut l'atmosphère du règne.

ԱՆՑԵԱԼԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑԱԾ

ԻՆՔՆԱԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՐՈՅՐ ՍԵՒԱԿ

Արդ՝ յարաբերականութեան տեսութեան այս ծամած, քուանտային տեսութիւնը համտեսած, կիբեռնետիկայով կոկորդը ողողող ընթերցողիս եւ ընթերցողիդ ինչպէ՞ս պիտի հոգեպէս գոհացնես քո ֆոլկլորային մտածողութեամբ: Գրականութիւնը երգի եւ պարի ազգային անսամբլը չէ, եւ ոչ էլ համերգային դահլիճներում օր ու գիշեր ելոյթ են ունենում նմանատիպ անսամբլներ միայն:

Պէտք է սովորել գոնէ չէքսպիրեան գերեզմանափորից... կամ խեղկատակից...

Այստեղից էլ՝ ընդամէնը կէս քայլ է մինչեւ ազգայինն ու միջազգայինը, աւանդականն ու նորարարականը:

Վերջին տարիներս շատ է խօսւում այդ մասին: Եւ ասւում են շատ ծանօթ ու պարզունակ բաներ: Վնաս չունի: «Ինչպէ՞ս պատահեց, որ Կոպենհագենը դարձաւ տեսական ֆիզիկայի Մեքքան եւ դաստիարակեց այդքան շատ տաղանդաւոր ֆիզիկոսների» սովետական անուանի ֆիզիկոս Տամմը մէկ անգամ հարցրել է Նիլս Բորին: Եւ Նիլս Բորը, որի անունը միշտ յիշւում է Այնշթայնի անուան հետ, պատասխանել է. ««Իսկապէս՝ չգիտեմ: Գուցէ այն պատճառով միայն, որ մենք չէինք վախենում պարզունակ հարցերով երեւան բերել մեր տգիտութիւնը»: Ուրեմն մեզ էլ չի խանգարի հարցադրումների պարզունակութիւնը, միայն թէ հարցադրումներ լինեն: Եւ անկարելի է գրականութեամբ զբաղուել լըրջօրէն ու չխառնուել այն վէճին, որ մղւում է ազգայինի եւ միջազգայինի, աւանդականի եւ նորարարականի շուրջ, ինչքան էլ այդ հարցերի մասին ասուած լինեն ծանօթ ու ճշմարիտ, տափակ ու սուր մտքեր:

Աւանդականը նման է արեան, այլ բառով ասած՝ ժառանգականութիւն: Դա մեզնից անկախ եւ մեր մէջ գործող մի այնպիսի օրէնք է, ինչպէս որ ժառանգականութիւնը: Եւ դրա ժխտումը հաւասարազօր է կոպերով ընկոյզ ջարդելուն: Ու եթէ այսպէս է՝ էլ ինչո՞ւ այսքան ուժ ու եռանդ ծախսել այդքան ջուր ու արիւն պղտորել՝ գոռալով աւանդականի մասին: Ո՞ր որդին (այդ թւում նաեւ բիճը) չի քաշում իր հօրը կամ քեռուն՝ նոյնիսկ հակառակ իր ցանկութեան: «Կայ»ն պէտք չունի հաստատման եւ այն էլ դատարանի վճռով:

Գիտութիւնն ու արուեստը հակոտնեաներ են ըստ էութեան, բայց նոյնական են ըստ զարգացման ճանապարհի: Ես համոզուած եմ (համոզուած եղէք նաեւ դուք), որ ֆիզիկոսները իրենց բանաւոր (եւ մանաւանդ գրաւոր) զրոյցներում խօսում են ամէն բանի մասին, բայց ոչ Ֆարադէյի ու Նիւթոնի, իսկ արդէն հասուն ստեղծագործողները՝ նաեւ ոչ Այնշթայնի եւ Պլանկի: Իսկ մեր խօսակցութեան գերակշիռ մասը մեր «Ֆարադէյներն» ու «Նիւթոն»ներն են: Սա նոյնքան անհեթեթ ու ծիծաղելի է, ինչքան եթէ սիրածները իրար գրկեն եւ ամբողջ ժամանակ խօսեն իրենց նախապապիկների ու նախամամիկների մասին, կամ հակառակորդները հանդիպեն ու խօսեն իրենց... արեան շրջանառութիւնից ու հեմոգլոբինի բաղադրութիւնից: Ի սէր Նիւթոնների ու Ֆարադէյների կուրծք ծեծողները ոչ թէ նրանց հարազատ զաւակներն են՝ արիւնը արիւնից եւ ոսկորը ոսկորից, այլ մեծաւ մասամբ նրանց խորթ ու օտար, այլ կերպ՝ սահմանափակ մարդիկ կամ ի ծնէ ծերուկներ: Նրանք յետամնացութիւնը կոչում են սրբութիւն, պարզունակութիւնը անուանում բիւրեղացում, խորունկը համարում խըրթին, ապաայժմէականը հասկանում ազգային ինքնատիպութիւն: Ու եթէ կայ մի տեղ, ուր նրանք ճիշդ են կիսով չափ, այդ էլ նրանց պայքարն է էժանագին մօտայի դէմ: Եւ ճիշդ են կիսով չափ, որովհետեւ մօտան ու նորարարութիւնը շփոթողը գրականութեան հետ չունի նոյնիսկ սեռական կապ. Նրա կապը կարող է լինել միայն դիպլոմային: Եւ ինչպէ՞ս նրանց հասկացնես, որ նոր ոճը, մտածողութեան նոր եղանակը մօտա չէ, որ փոխւում է սեզոնի հետ, այլ (եթէ պարտադիր է, որ համեմատութիւնը շարունակի) տարազ է, որ փոխւում է ժամանակի հետ: Աշխարհում արդէն ֆրակը սովորական հագուստ չէ: Ոչ էլ զալիֆէն: Ոչ էլ չուխա-արխալուղ-կապան: Ոչ էլ տրեխը: Մօրուք պահելն անգամ մատնացոյց անելու բան է: Մօտան ու տարազը նոյն համեմատութիւնն ունեն, ինչ ժամացոյցի մեծ ու փոքր սլաքը, որքան անգամ արագ է շարժւում մէկը, նոյնքան անգամ դանդաղ է պտըտւում միւսը: Բայց այդ «միւս»ը (որ ժամացոյցի փոքր սլաքն է, իսկ այլ մի համեմատութեամբ՝ «տարազը»), եթէ պտըտուեց կամ փոխուեց, ապա ժամը հաշուի չառնել կամ տարազին չհետեւել կարող են միայն խելապակասները կամ ձեռնածուները:

«Տարազը» գրողի համար ժամանակն է, նրա շունչը, նրա լեզուն ու մտածողութեան մակարդակը, ապա նաեւ մտածողութեան եղանակը: Ըստ որում մտածողութեան եղանակը ձեւն է, իսկ մակարդակը՝ դարինը: Եղանակը կարող է տարբեր լինել, իսկ մակարդակը պարտադիր է: Եւ ով չունի այդ մակարդակը, նա ապրում է այս դարում՝ ինչպէս օտարի տանը: Նա է, որ իր տեղում չէ եւ ոչ տանը:

(Տար. 10)

(Շար. Ա. էջէն)

միտէն կը հետաքննէ Սումգայիթի անկարգութիւնները: Խորհրդային գլխաւոր դատախազի տեղակալ Ալ. Կատուսեւ ԹԱՍ-ին հաղորդեց որ տեղի ունեցած է այդ անկարգութիւններու եօթը մասնակիցներուն դատավարութիւնը: Բայց մանրամասնութիւններ չհաղորդեց»:

Հարցազրոյցին մէջ նման ոչինչ կայ: Աստր վկաներն են «Իզվեստիա»յի միլիոնաւոր բաժանորդները, ինչպէս նաեւ Ազրբէջանէն եւ Հայաստանէն հանրապետական թերթերու ընթերցողներ, ուր այդ հարցազրոյցը նո՛յնպէս հաղորդըւած էր:

Այնուհետեւ յօդուածին մէջ կ'ըսուի. «94 ձերբակալուածներուն մէջ կան նաեւ անվտանգութեան մարմիններու աշխատողներ: Ուստի դժուար է որոշել, թէ ովքեր մեղաւոր են այդ 32 մարդոց ըսպանութեան համար»: Ատիկա նոյնպէս սուտ է: Բայց կը զգացուի թէ դուք խօսակցութիւնը դէպի ուր կը թեքէք...:

Յօդուածին մէջ նաեւ ըսուած է. «Տըւեալներուն համաձայն գլխաւոր դատախազութեան բիւրօն դատարան յանձնած է զին. այն ներկայացուցիչներուն գործերը, որոնք չկրցան իրենց պարտականութիւնները կատարել: Կատուսեւը ըսաւ. «Սումգայիթի իրադարձութիւններուն հետաքննութիւնը կը խանգարեն տարբեր միջոցներով»: Հարցազրոյցին մէջ ատիկա եւս չկայ: Ի գիտութիւն ձեզ՝ Խորհրդային դատախազութիւնը չունի այնպիսի մաս մը, ինչպէս բիւրօն, եւ երբեք չէ ունեցած:

Ալ. Կատուսեւ ձեր, ներեցէք, կեղծիքի առիթով հետեւեալը յայտարարեց. «Հարցազրոյցիս մէջ ըսուած է որ Սումգայիթի համար ողբերգական օրերուն խակալէս իրենց բարձրութեան վրայ չգտնուեցան քաղաքազօրքի աշխատողները որոնք չըկրցան գործնապէս վճռական միջոցներու ձեռնարկել ծայրաստիճան դժուարին պայմաններու մէջ կարգ ու կանոն հաստատելու եւ քաղաքացիներու ապահովութիւնը պահպանելու համար: Խորհրդային դատախազութիւնը սոխրուեցաւ դատական հետապնդումի ձեռնարկել քաղաքազօրքի աշխատողներուն դէմ: Իսկ հետաքննութիւնը մենք սկսանք Ազրբէջանական քրէական օրէնսգրքին 169-րդ յօդուածին հիման վրայ, որ դատական հետապնդում կը նախատեսէ անփութութեան համար»:

Իսկ ես իմ կողմէս կ'աւելցնեմ. ինծի յայտնի չէ թէ ով եղած է սփռուած, մեղմ խօսքով, ոչ առարկայական այդ տեղեկատուութեան հեղինակը: Բայց ձեր ձայնին մէջ Ասկեր Բորչալի, զգալի էր կարօտը այն ժամանակներուն որոնք պատմութեան մէջ մտած են որպէս Ջլամարտի տարիներ: Շատ ափսոս:

(*) Կը վերաբերի ամերիկեան ռատիոկայանին:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Այրի Տիկին Գուրգէն Փիրանեան, Տէր եւ Տիկին Շաւարշ Փիրանեան, զաւակներն ու թոռները, Տէր եւ Տիկին Սուրէն Փիրանեան, զաւակներն ու թոռները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Սեպ. 4, Սէն-Լուի Ս. Գէորգ եկեղեցին, իրենց ամուսնոյն, եղբօր եւ հօրեղբօր՝

ԳՈՒՐԳԷՆ ՓԻՐԱՆԵԱՆ-ի

մահուան տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

***

ՎԻԷՆ.— Տէր եւ Տիկին Գր. Բալոյեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Յովհ. Այանեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Շաբաթ, Սեպ. 3, ժամը 18ին Վիէնի Ս. Թէոդոր եկեղեցին, ձեռամբ Հ. Լեւոնեանի, իրենց մօր եւ մեծ-մօր՝

ՏԻԿԻՆ ՊՕՂՈՍ ԱՅԱՆԵԱՆ-ի

(ծնեալ՝ Եղիսաբէթ Թէրզիեազուպեան)

յիշատակին:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Վասպուրականի Հայր. Միութեան Վարչութիւնը ցաւակցութիւն կը յայտնէ Վարչութեանս անդամներէն Տէր եւ Տիկին Վարդգէս Աւիկեանի եւ զաւակներուն եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն, իրենց սիրեցեալ աներհօր եւ զոքանչին՝ Վաղարշակ եւ Վիքթորիա Ունանեանի մահուան առթիւ:

***

Այս տխուր առթիւ Միութիւնս փոխան ծաղկեպսակի կը նուիրէ Մարսէյլի Համազգային դպրոցին 200 Ֆր. եւ 200 Ֆր. «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի Արաքս մասնաճիւղի ճաշ - պարահանդէսը Հոկտեմբեր 22-ին, Հօթէլ Թէրմինիւսի սրահներուն մէջ:

Մանրամասնութիւններ յետագային:

***

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Մարսէյլի Լէօյա Սաւոնի մասնաճիւղին երգահանդէսը՝

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 12-ԻՆ, ԺԱՄԸ 21-ԻՆ

Փալէ տէ Քոնկրէ — յայտագիր՝

ՓՕԼ ՊԱՂՏԱՍԼԵԱՆ

CELEBRATION DU 44ème ANNIVERSAIRE DE LA LIBERATION DE PARIS

A l'appel du C.P.L. sera célébré,

LE 3 SEPTEMBRE à 16 H
PLACE DU 18 JUIN
— métro Montparnasse —

le 44 ème anniversaire de la reddition des nazis entre les mains du Général Leclerc Commandant de la 2 ème D.B. des F.F.L. et du Colonel Rol Tanguy Commandant des F.F.I. de l'Ile-de-France.

Les anciens Résistants arméniens qui ont pris une part active dans la libération de Paris et de nombre d'autres villes sont fiers de participer à cette célébration et y invitent nos compatriotes exprimant ainsi notre attachement à la défense de la liberté et des droits de l'Homme. Notre passé de rescapés du 1er génocide du 20 ème siècle et notre solidarité avec nos victimes de février dernier en Azerbéidjan nous en font un devoir de civisme et d'humanité.

L'Amicale des anciens Résistants arméniens, Filiale de l'A.N.A.C.R.

ՕՐՈՒՑԱՑՏԵՐ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊ. ԽԱՉԻ Կրընոպլի «Անի» մասնաճիւղի վարչութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Կիրակի, Սեպ. 4, կէսօրէ ետք ժամը 14-ին, Հ.Օ.Մ.-ի իրենց նոր Տան մէջ, St. Martin d'Hères.

Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ. բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ԱԼՖՈՐՎԻԼ ... ԱԷՆ - Թ'ԷԹԻԷՆ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Սեպ. 4, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10.30-ին, կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

Հոգեւոր Հովիւ

ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ
ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 26-ԻՆ

CAROUN | ԳԱՐՈՒՆ

CAROUN

25, rue Paul Vaillant - Couturier
CLAMART
TEL : 46. 42. 20. 77

SPÉCIALITÉS ORIENTALES
TRAITEUR
ÉPICERIE FINE

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱՇԵՐ.— Ամէն տեսակի լիցք (միսով թէ ձէթով):

■ Մանթը, ■ Սու-պէօրէկ, ■ Միջուկով քէօֆթէ
■ Հերիսա (ապսպրանքով), ■ Լուբիա (փլաքի)
■ Թարամա, ■ Մութէպպէլ, ■ Քանի մը տեսակ խորոված (ապսպրանքով)
■ Արեւելեան խօթը տեսակ անուշեղէն

❊ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ Հաստատութեան կարգ մը ապրանքներ ❊

ԸՆՏԻՐ ԽՄԻՋՔՆԵՐՆ ՈՒ ԽՆԱՄՔՈՎ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԱԾ ՃԱՇԵՐԸ
ԿԸ ԳՈՀԱՑՆԵՆ ԱՄԷՆԷՆ ԲԾԱԽՆԴԻՐ ՔԻՄՔԵՐԸ

Pour satisfaire encore mieux notre clientèle, nous nous sommes dotés d'une cuisine de 85m² avec une installation moderne.

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ՔԱՐՏԵՐ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՏՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԵՐ

- ՀԱՏԸՆՏԻՐ ՀԱՅ ԴԱՏԻ ՎԵՐԱԲԵՐՈՂ ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ ՍԿԻԶԲԷՆ Ի ՎԵՐ -

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՅԱՌԱՋ»

Գին 80 Ֆր. Թղթատարի Ծախքով՝ 90 Ֆր. 90

ԴԻՄԵԼ.—

ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ
51, rue Monsieur Le Prince 75006 PARIS

կամ՝

«ՅԱՌԱՋ»

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2
VENDREDI
2 SEPTEMBRE
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 16.828

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

64e ANNÉE — No 16.828

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՅԱՆՑԱՆՔԸ՝ ԸՍՏ ԱԿՆՈՑԻ

Սումգայիթի փետրուարեան պատահարներուն ու անկէ ետք չարագործներու դատավարութեան մասին պաշտօնական իշխանութիւններու աղաղակող լռութիւնը վերջապէս խզուեցաւ. այնքան յամառօրէն պահուած ու այնքան երկարատեւ լռութիւնը արդէն գրեթէ այն համոզումը գոյացուցեր էր թէ Սումգայիթը մոռնելու մտադրութիւնը, ջանքը աւելի ծանր կը կշռէր քան՝ պատճառներ պրպտելու, հետեւանքները վերլուծելու կամ նոյնիսկ յանցաւորները պատժելու մտահոգութիւնը, պարտականութիւնը:

Նախ պաշտօնական ձայնը եկաւ հարցազրոյցով մը. ԹԱՍ-ի թղթակիցը Սումգայիթի մասին հարցումներ ուղղած էր Խորհրդային Միութեան գլխաւոր դատախազի տեղակալ Ալ. Կատուսեւի. (տե՛ս «Յառաջ» Օգոստոս 26 եւ 27 – 28): Գրեթէ նոյն օրերուն Սումգայիթը տեղ գրաւեց նաեւ «Ռուսքայա միսըլ» թերթին մէջ, որ հրատարակած էր «Իզվեստիա»յի երկու թղթակիցներուն կողմէ ստորագրուած յօդուած մը «Սումգայիթը՝ ողբերգութենէն առաջ եւ վերջ» խորագիրով (տե՛ս՝ «Յառաջ» Օգոստոս 24). Խորհրդային թերթը մերժած էր զայն լոյս ընծայել իր սիւնակներուն մէջ:

Թերեւս հետաքրքրական ժամանց մը պիտի ըլլար զուգահեռներու վրայ գետեղել երկու գրութիւնները ու գտնել թէ զանազան դիրքեր, նկատումներ որքա՛ն տարբեր մօտեցումներ կրնան տալ մարդոց, միեւ նոյն երեւոյթին մեկնաբանութեան մէջ: Հետաքրքրական ժամանց մը, եթէ վերակառուցումի նորօրեայ պայմաններուն մէջ ալ ամէն «նոր» բան ճաշակելով, ուժի, բի՛րտ ուժի օրէնքը անգամ մը եւս գոհի աթոռը վերապահած չըլլար հոգի: Ու այս իրադրութիւնը ժամանցէն անդին դիրքորոշումներ նկատելու առաջին հանգրուանէ մը մինչեւ իրականութիւններ ճանչնալու, ըստ այնմ արժեւորում ու ի հարկին դիրքորոշում ունենալու պարտաւորութիւնը կը թելադրէ այսօր:

Նախ Սումգայիթի պատճառները. ի՞նչպէս եղաւ որ եօթը տասնամեակ եղբայրութեան, նոյն մեծ ընտանիքին պատկանելու գաղափարականով դաստիարակուած ժողովուրդներ ա՛յս ատրճան հակոտնեայ դիրքերու վրայ յայտնուեցան. վերակառուցումը մինչ մէկուն համար կը նշանակէր արտայայտութեան ազատութիւն, սխալները գոնէ մատնանշելու բեմ, արժանապատուութեան վերընձայում, միւսին համար նշանակեց գործելու արձակ հրապարակ. ու ո՞վ է մեղաւոր, երբ «գործ»երու գլխաւորը հոն նկատուած է ու կը նկատուի թալանը, կողոպուտը, ջարդը:

Պատճառներու մասին խօսելով Ալ. Կատուսեւ Սումգայիթի պատահարները «ներտօրէն» կ'առընչէ ԼՂԻՄ-ի իրադարձութիւններուն. «Փետրուար 22էն ԼՂԻՄ-ի մէջ սկսած զանգուածային անկարգութիւնները, որոնք հրահրուած էին ազգայնական տրամադրութիւններ ունեցող տարրերու կողմէ, շիկացուցին մթնոլորտը Սումգայիթի մէջ»: Կ'աւելցնէ նաեւ թէ «քաղաքի խժդուժութիւնները սանձազերծած էին խուլիկանական տարրեր»…: Ցետոյ կան տակաւին Սումգայիթցիներուն դժգոհութիւն պատճառող բաւական ազդակներ. հոն բնակարանի մեծ նեղութիւն կայ, «արագօրէն կը զարգանայ տարրական յարմարութիւններէ զուրկ ինքնագլուխ շինարարութիւնը» ու «Սումգայիթի մթնոլորտի ապականութիւնը անչափ բարձր է թոյլատրելի բոլոր սահմաններէն»: Ու այս ամբողջը կը ներկայացուի բացատրելու համար կատարուածը. բացատրութիւն, որուն աւելի պիտի վայելէր «արդարացում» պիտակը: Այս տրամաբանութեամբ Երեւանի, Կիրովականի, Կապանի, Ալավերտիի Հայերը պէտք է մինչեւ հիմա թալանած ու ջարդած ըլլային շրջաններու ազերի բնակչութիւնը. չէ՞ որ բնապահութեան հարցին արծարծումով այդ ոստանները մէկ օրէն միւսը ծանօթ անուններ դարձան նոյնիսկ միջազգային մամուլի ընթերցողներուն:

Իսկ «Ռուսքայա միսըլ»ի համար Ազըրպէյճանցիները յուզեցին այն տարակարծութիւնները թէ «Հայերը հաշուեյարդարի կ'ենթարկեն Ազրբէջանցիները: Լուրեր որոնք ստուգուելէ ետք յայտնի եղաւ որ կեղծ էին»:

Կատուսեւի բացատրութիւններուն մէջ «խուլիկան տարրերը» ապա կը վերածուին «սանձարձակ ամբոխ»ի որ «խանգարելով քաղաքի հանրային կարգի պահպանութեան ծառայութիւնը, քարկոծած է զին. ծառայողները, քաղաքազօրքի պաշտօնեաները»: Սակայն այսուհանդերձ չուշանար հաստատումը, թէ «արդէն պարզ է որ բոլոր անոնք որոնք Փետրուարին Սումգայիթի մէջ սպաննած են մարդիկը, կողոպտած ու բռնաբարած, քաղաքի բնակչութեան չնչին մէկ մասը կը կազմեն»:

Հետաքրքրական է հարցադրումը զոր կ'ընեն «Իզվեստիա»յի թղթակիցները. «կարելի՞ էր կանխել այս ամէնը»: Այո, եթէ «տեսնելով թէ գործը ուր կ'երթայ, շրջկոմի քարտուղարը հեռաձայնէր ու սահմանին վրայ քաղաքազօրք եւ հսկիչներ կեցնէին». եթէ «կիսատ տեղեկատուութիւնը» փառօք չնետէր կրակին վըրայ, եթէ Սումգայիթի քաղաքական կոմիտէի Ա. քարտուղար Մուսլիմզատէն բարեհաճէր արձակուրդը ընդհատել ու դառնալ իր պաշտօնին գլուխը, եթէ տեղն ըլլար ներքին գործերու վարչութեան պետը, եթէ դէպքերու սկիզբին փոխանակ դիտող մնալու, միջամտէին քաղաքազօրքի աշխատողները:

Շեշտուած այլ հակասութիւն մը կը մատնանշուի երկու գրութիւններուն այն կէտին վրայ, ուր կը խօսուի դէպքերու նախապատրաստուածութեան մասին: Կատուսեւ «յերիւրանք» կը կոչէ այն պընդումները թէ անկարգութիւններու նախօրեակին քաղաքի Հայերուն ցանկերը կազմուած, մետաղաձողեր պատրաստուած ու խզուած էին Հայերու հեռաձայնի գիծերը: «Այդ յայտարարութիւններէն ոչ մէկը հաստատուած է» կ'ըսէ ան, յիշելէ ետք թէ քննիչներ հարցաքննած են Սումգայիթի մեծ թիւով բնակիչներ, բանուորներ, գրասենեակներու, հեռաձայնային կեդրոնի աշխատողներ: Իսկ «Իզվեստիա»յի թղթակիցները կը գըրեն. «ականատեսներ կը պատմեն թէ բըռնկիչքը բազմութեան մէջ տեղացիներ, Սումգայիթցիներ չէին երեւեր եւ ամէն բանի սկիզբը դրին եկուորներ որոնք հասան չորս խոշոր հանրակառքերով ու 30 «ժիգուլի»ներով»: … Վկաները կը պընդեն, ամբոխին մէջ կային գինովներ, թմրամոլներ: … Իրադարձութիւններու նախօրեակին Հայերու բնակարաններուն հեռաձայնային կապը խանգարուած էր: Տուները մտնող ջարդարարները հոն ապրող Հայերու ցուցակները ունէին: Քաղաքազօրքը մատն անգամ չէր շարժեր զանոնք պաշտպանելու համար»: Ի՞նչ զարմանալի զուգադիպութիւն որ հետաքննիչները այս ականատեսներէն մէկուն հանդիպելու դժբախտութիւնը չեն ունեցած Սումգայիթի մէջ ու կրցած են անարգել վերջացնել իրենց գործը ամենայն յստակատեսութեամբ ու անաչառութեամբ: Այս բոլորին վրայ աւելցնելով Խամայէլովի տրուած 15 տարուան բանտարկութեան օրինակն ալ, կրնանք վըստահ ըլլալ որ «յերիւրանք»ներու, եղբայրներու ուղղուած չարախօսութիւններու, զրպարտութիւններու հեղինակները ուշ կամ կանուխ ստանան իրենց արժանին:

Սումգայիթի մասին ուշագրաւ ճշգում մըն ալ կը լրացնէ հակասութիւններու այս համայնապատկերը. ԹԱՍ գործակալութիւնը Օգոստոս 25-ին ճշգում մը կը հրապարակէր, ուղղուած Ասկեր Բորչալիի, որ Օգոստոս 20-ին «Ազատութիւն» ռատիոկայանէն ի մէջ այլոց յայտարարեր է, խօսելով Սումգայիթի եւ Ալ. Կատուսեւի հարցազրոյցին մասին. «94 ձերբակալուածներուն մէջ կան նաեւ անվըտանգութեան մարմիններու աշխատողներ: Ուստի դժուար է որոշել թէ ովքեր մեղաւոր են այդ 32 մարդոց սպանութեան համար»:

«Ազատութիւն» ռատիոկայանէն Կատուսեւի վերագրուած արտայայտութեան գնահատումը չէ հոս խնդրոյ առարկան, այլ՝ այն նրբազգածութիւնն ու բծախնդրութիւնը զոր ցոյց կուտայ ԹԱՍ, չարափոխութիւններու եւ խեղաթիւրումներու հանդէպ, երբ անոնք ուղղուած ըլլան իրեն:

Հոս ո՛չ սահմաններու փոփոխութիւն խնդրոյ առարկայ է, ո՛չ հողային առ կամ տուր: Գոնէ սա [illegible]կուած հրապարակայնութիւնն ու վերակառուցումը լոգունգային մակարդակէ վեր տեղ մը դընելու համար չէ՞ր արժեր ջարդարարներ պատժելու գործին մէջ ալ նոյնքան բծախնդիր ու նրբազգած ըլլալ:

Ա. Թ.

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԵՖ ՎԱԼԵՉԱ 3 ժամ տեսակցեցաւ Ներքին Նախարարին հետ եւ այդ հանդիպումէն ետք, կոչ ըրաւ որ դադրին գործադուլի շարժումները: Վալեզա Կտանսկ վերադարձաւ: Կը կարծուի որ ապահովութիւն ստացած է իշխանութիւններէն, որ Սոլիտարնոսկի ճանչցուիլը օրակարգին վրայ պիտի ըլլայ այն «կլոր սեղան»ին, զոր Նախարարը առաջարկած է:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէկ վաճառանատան մօտ, Շաբաթ օր Մոսկուացիներ եւ Ազրպէյճանցիներ, շուրջ 80 հոգի, աւելի քան մէկ ժամ ծանր բախում ունեցած են: Լուրը կը հաղորդէր Պրաւդա, Չորեքշաբթի օր, Օգս. 31-ին:

ՍՏԱԼԻՆԻ ԶՈՀԵՐՈՒՆ նուիրուած յուշարձանի կառուցման կազմակերպիչ յանձնախումբը հեռագիր մը ղրկած կ'ըլլայ Սոլժենիցինի, որպէսզի իր մասնակցութիւնը բերէ իրենց աշխատանքներուն: Հեռագիրը ղրկուած կ'ըլլայ Օգս. 23-ին, եւ ետ եկած «անբաւարար հասցէ» մակագրութեամբ, ինչ որ կրնայ ամերիկեան տեսակի հիմուռ ըլլալ: Այս լուրը բաւած է որ կրկին խօսուի ռուս մեծ գրագէտին վերարժանաւորումին մասին: Ան 16 տարի է Ամերիկա «աքսորուած է»: Վերջին գործը, որու վրայ կ'աշխատի «Կարմիր անիւն» է, 17 հատոր, որ պատմութիւնն է «իր» ռուսական յեղափոխութեան: Իզվեստիա արձագանգած էր կազմակերպիչ յանձնախումբի կազմութեան: Անդամներուն մէջ՝ Սախարով, Եւտուշենկօ:

ԻՐԼԱՆՏԱՅԻ մթնոլորտը միշտ լարուած կը մնայ: Այս անգամ, բրիտանական բանակի ընտրանի (ՍԱՍ) տարրերու պատկանող անդամներ են, որոնք հրա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՓԱՐԱՃԱՆՈՎ՝ ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆԸ

Այս խորագրին տակ է, որ «Լիպերասիոն», Սեպտեմբեր 1-ին լայն տեղ կուտար Փարաճանովի եւ իր ֆիլմին, անոր Վենետիկ գտնուելուն առթիւ:

Ինչ կը վերաբերի ֆիլմին – Աշուղ Ղարիպ – արձագանգերը կը հաստատեն պարզապէս թէ Փարաճանով կը մնայ հաւատարիմ ինքն իրեն, այսինքն շարժարուեստի մեծ նկարիչը: «Իւմանիթէ», նաեւ, նոյն օրը (Սեպտեմբեր 1) կ'անդրադառնար ֆիլմին, որ պատմութիւնն է Թիւրքմենիստանի մէկ աղքատ աշուղին, սիրահարած հարուստ վաճառականի մը աղջկան: Չի կրնար ամուսնանալ, ուրեմն կ'որոշէ եօթը տարի ճամբորդել դրամ շահելու համար, ապա թէ ոչ՝ մեռնելու: Ուրեմն, այս աշուղին քաջագործութիւնները հէքեաթային նկարահանման մը առիթ կուտան բեմադիրին, որ գոյներու իր խաղերով եւ իրեն ընտանի խորհրդանիշներով (աղաւնի, վարդի թերթիկներ, նուռ, խճանկարներ, մանրանկարներ եւայլն, եւայլն) երազային աշխարհ մը կը ստեղծէ: «Իւմանիթէ» իր գրութիւնը կը վերջացնէր սա տողով. – «Բանաստեղծութեան այս սինեման պաշտպանուած Փազոլինիի կողմէ եւ որ հո՛ս իր գագաթնակէտին կը հասնի»:

«Լիպերասիոն»ի թղթակիցը կը խօսի ինքնատիպ, տարօրինակութիւններու վարպետ այս արուեստագէտին մասին, որ յաջողեր է «գայթակղութիւն» ստեղծել Երեքշաբթի օր, մամուլի իր ասուլիսով եւ երբ «գայթակղութիւն» որակումը գործածողը «Լիպերասիոն»ն է, պարտինք լուրջի առնել:

Թղթակիցը տեղին կը նկատէ որ Փարաճանով ականջ չէ կախած պերեստրոյկայի եւ կլազնոստի մասին այն բոլոր ընթացիք եւ դդումի համ տուող հարցումներուն, որոնք կ'ըլլան ամէն անգամ որ խորհրդային անձնաւորութիւն մը կ'անցնի: Ինք, կ'ուզէր խօսիլ Իտալիոյ մասին, Ֆելլինին տեսնելու փափաքին, Վենետիկ մնալու: Բայց, իտալացի լրագրողները յամառած են եւ ուրեմն, ի վերջոյ Փարաճանով դռեհկացած է պերեստրոյկան ղրկելով…, ապա խօսելով իր միասեռականութեան մասին, զոր երբեք չէ ծածկած եւ ըսելու նոյնիսկ «բանտէն ի վեր, շուրջ 300 կուսակցականներու հետ գործ ունեցած պէտք է ըլլամ»:

Լիպէ նկար մըն ալ հրատարակած է, ուր կը տեսնուի Փարաճանովը, հովանոց մը ձեռքը, ոտքի կեցած պանդոկին լուացարանին պիտէին վրայ: Այս նկարը խորհրդանշական բնոյթ մը ունի, ներկայացնելով արուեստագէտը կլազնոստի անկայուն հաւասարակշռութեան մը եզրին, որ ձեռքը, սակայն, անկարգել մը բռնած է, անկումի պարագային…: Թղթակիցը դեռ կը նկարագրէ թէ ինչ նուէրներ կը պատրաստէ այս մօզը, իր ձեռքերով: Շապիկ մը գծած է Ֆելլինիի համար, հովանոց մը՝ Ֆրանսուազ Սականի, կը զըւարճանայ նաւաստիի, զինուորականի համազգեստներով հագուեցնելով լրագրողները:

Բազմաթիւ դիմումներէ ետք, խորհրդային իշխանութիւնները թոյլ տուած են որ երկու օր ալ մնայ:

Ամէն պարագայի մէջ, ինչ որ ալ ըլլան իր «արտառոցութիւնները» անոնք թերեւս խանդարեն կեղծ ամօթխածներ, մինչ կը մնայ մեծ արուեստագէտը, որ իրաւունք ալ ունի քիչ մը տարբեր ըլլալու: Ներելի է, երբ հանճար է: Ինչ որ ըսել չէ, անշուշտ, որ բոլոր արտառոցութիւն ընողները պէտք է հանճար նկատուին…:

ՈՁՆԻ

ՍԻԲԻՐԻ ՃԱՆԱՊԱՐՀԻՆ

ԼԵՒՈՆ ԿԱՄՍԱՐ

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Այս գլխում ես պիտի ծիծաղեմ իմ սեփական տանջանքների վրայ:

Եթէ ընկած ես փիզիկապէս քեզանից ուժեղ թշնամու ձեռքը եւ նա տանջում է քեզ, դրա ամենալաւ պատասխանը ծիծաղն է:

Եթէ նա ինչքան ուժեղ խփի, դու աւելի ուժեղ ծիծաղես, նա զինաթափ կը լինի՝ չուզենալով քեզ հաճոյք պատճառել: Եւ կը փնտռի հարուածելու քո թոյլ տեղը, որ քեզ լացացնի:

Արիւնարբու թշնամին միայն իր զոհի արցունքներով է զովացնում իր սիրտը:

Տիրապետելով այս գաղտնիքին, իմ որտեղին զարկեցին՝ ես ծիծաղեցի, ու մինչեւ օրս էլ չկարողացան յայտնաբերել իմ մարմնի այն տեղը, որ հարուածէին ու ես լաց լինէի:

Բայց, երեւակայեցէք, ես ունեմ նման խոցելի տեղ:

Վերջում ես յաղթեցի ինձ հարուածողներին, որովհետեւ նրանց հարուածներին ես ծիծաղով պատասխանեցի:

***

Երեւանից մեր աքսորուելու օրը չեմ կարող ասել ամպ էր, թէ՞ արեւ: Մենք դուրս էինք գալիս բանտի մութ նկուղներից: Իսկ այդպիսի մթութիւնից դուրս եկողը շատ երկար չի կարողանում որոշել երկնքի ու երկրի տեղն անգամ:

Վերջին տեսակցութեանը կինս բերել էր իմ ձմեռնային վերարկուն եւ մի կըրծած խնձոր:

– Ի՞նչ խնձոր է սա, – հարցնում եմ:

– Մի չարաթ առաջ մի քկ. խնձոր էի առել – պահել՝ քեզ բերելու համար, Աշոտը տեղն իմացել, գնացել բոլորը կերել էր. այս կրծած խնձորը ձեռքիցն եմ խըլել: Ի՞նչ անեմ, ուրիշ բան չունէի տանը՝ քեզ բերելու համար:

Մինչեւ անգամ այս բանը լսելով լաց չեղայ: Բայց ծիծաղել էլ չկարողացայ: Միայն ասացի.

– Այ կնիկ, մեր ամենասիրելի երեխի ձեռքից խնձորը խլել ես, որ ի՞նձ բերես: Այն երեխայի, որի հոգուն ես օրական հազար անգամ էի մեռնում... Տար խնձորը, թող չարունակի ուտել: Եւ տար նաեւ վերարկուս: Վերարկուս ես ձեռք եմ բերել կեանքիս գնով, չէր ճարւում: Վերարկուն արժէք է, ու դու երկրորդը չես ճարի, իսկ մարդը արժէք չունի: Եթէ ես չվերադարձայ, դու ամէն րոպէ կարող ես քեզ համար մարդ ճարել, անգամ առանց հերթ կանգնելու, իսկ վերարկու՝ երբեք:

Ես բռնակալ մարդ չեմ եղել, եւ այս խօսքիցս յետոյ թոյլ տուի նրան արտասուելու...

Երբ պահակը եկաւ մեզ անջատելու, ասացի.

– Գնա, կնիկ, սրանից յետոյ ինքս ինձ չեմ պատկանում: Չպատկանելով ինձ, չեմ պատկանում նաեւ քեզ ու երեխաներիս: Մենք հիմա նստած ենք մի տարերային պտուտակի վրայ ու պիտի պտուենք աջից ձախ: Մեզ տանում է «սատանի քամին»:

Եւ իբրեւ ապրանք մեզ թխմեցին վակոնները, ու գնացքը սուլելով հեռացաւ այն վայրից, որից երբեք չէինք ցանկանայ հեռանալ...

Ես երկար չէի իմանում, թէ աքսոր եմ գնում: Կարծում էի երեկոյեան կը վերադառնամ իմ տունը, բարձրաձայն երեք երեխաների հոգուն կը մեռնեմ, ցածրաձայն՝ կնոջս, փոքրիկս անմիջապէս ձեռքը գրպանս կը խոթի ու դատարկ գտնելով՝ կը սկսի լաց լինել, չկատարելու համար կը խոստանամ անպայման վաղը բերել: Յետոյ կ՚անցնենք օրուայ դէպքերին, յաջողութեան վրայ կ՚ուրախանանք, անյաջողութիւնների վրայ կը տրխրենք:

Եւ առհասարակ՝ ինչպէս ապրում են ազատ, աքսոր չգնացող մարդիկ:

Ես նման էի հիւանդանոցում պառկած վիրաւորի որ դեռ չգիտի, թէ ոտքերը... կտրուած են:

Զգիտէի, որ այսուհետեւ ոչ մէկի հոգուն չպիտի մեռնէի եւ առհասարակ պիտի փոխէի խօսակցութեանս այն թոնը, որով խօսում էի հարազատներիս հետ:

Ես իմ այս խարկանքի մէջ այնքան առաջ գնացի, որ մոռանալով որ ես կալանաւոր եմ՝ սկսեցի ազատ մտածել:

Ու գնացի հեռուները:

Ինձ այս մտքերից արթնացրեց կողքիս նստած կալանաւորը, մշտելով կողս:

– Ի՞նչ յանցանքում մեղադրեցին քեզ, –ասաց.

– Ա՛խ, ինչո՞ւ արթնացրիր ինձ: Ի՞նչ ժամանակն էր հարցին, քանի տարի ժամանակ ունէինք: Մի ուրիշ օր կը հարցնէիր:

Բայց քանի որ արթնացել էի, ստիպուած պատասխանեցի.

– Յանցանքներս երեսուն երկուսն էր. մէկն եմ միայն յիշում. այն որ ես իմ սենեակումս Ստալինի պատկերը չէի կախել:

– Ես կախել էի, – ասաց կողքիս նըստողը:

– Հապա ինչո՞ւ ձերբակալուեցիր, – հարցրի իմ հերթին:

– Փորձանք պատահեց: Սենեակը սպիտակցնում էինք, վրձինից ներկ կաթեց Ստալինի պեխի մի մասի վրայ, եւ սպիտակեց: Երբ փորձեցինք թաց չորով սըրբել՝ ներկը տարածուեց եւ Ստալինի երկու պեխերն էլ սպիտակեց:

Կինս ասաց՝ այս չեղաւ, նկարը վար առ, պահենք՝ մինչեւ նրա ծերանալը: Որ ծերացաւ ու պեխերն սպիտակեց՝ նոր այն ժամանակ կը կախենք: Կնիկ, ասում եմ, նա իր պեխերը ներկում է, նրան ծերանալ կա՞յ:

Տներս քննդուեց, ուրեմն, ասաց կինս՝ եւ իսկապէս էլ տներս քննդուեց: Խուզարկելիս յայտնաբերեցին նկարը եւ ձեւակերպելով «մահափորձ Ստալինի վրայ», տուին 25 տարի:

– Էլի լաւ ես պրծել, – մէջ մտաւ երկրորդ կալանաւորը, – մեր փոքր սենեակում ես փոշտացի, մի կաթիլ թուք թըռաւ Ստալինի երեսին: Դրա համար ինձ գնդակահարութիւն որոշեցին, վերջում տուին ցմահ տաժանակրութիւն:

– Դուք այսպէս թէ այնպէս մի յանցանք գործել էք, բա ի՞նչ ասեմ ես, – ասաց մի երրորդ կալանաւոր, – որ տաժանակրութեան եմ գնում, առանց իմանալու իմ յանցանքը:

– Քեզ ոչի՞նչ չասացին, – հարցրեց առաջին կալանաւորը:

– Ոչինչ: Իմ դատաւորն ասաց.

«Ես Փուտուրիստ գրող եմ եղել երկար ժամանակ եւ միշտ փախել եմ ընդունուած կաղապարներից: Ես վերնագիրը յօդուածի սկզբում չէի դնում, այլ՝ յօդուածը վերջացնելուց յետոյ, որպէսզի հետաքրքրութիւն առաջացնէր ընթերցողներիս մէջ:

Այսպէս էլ ես իմ ոչ մի երեխային ծընուելիս անուն չեմ դրել, սպասում եմ, որ մեռնելուց յետոյ դնեմ: Այնպէս որ՝ քո մեղքը հիմա չեմ յայտնի, գնաս աքսոր գաս՝ նոր կը յայտնեմ...»:

– Բայց դու կարող է աքսորում մեռնես, – նկատեց երկրորդ կալանաւորը:

– Մեռայ, «յետմահու» կը յայտնի: Ինչո՞ւ կարելի է յետմահու արդարանալ, չի կարելի յետմահու իր դատավըճիռը լսել...

– Գուցէ դու արդար ես, – նկատեցի:

– Արդարութիւնը յետմահու աւելի լաւ է: Չէ՞ որ արդարները յետմահու են գընում արքայութիւն: Ողջ ժամանակ արդարութիւնը ո՞ւմ է պէտք:

Յետոյ վակոնում տիրեց լռութիւն:

Եւ հոգեբանօրէն վակոնը դատարկուեց մարդկանցից, ու բոլորը մտքով գնացին իրենց տները:

Ես էլ ի հարկէ:

Մենք ուշքի եկանք եւ շարունակեցինք աքսոր գնալ այն ժամանակ, երբ մեր կեանքի տէրն ու տնօրէնը՝ խումբի պետը, մի սուինաւոր պահակի հետ ներս մտաւ ու սկսեց ներկայ – բացակայ անել:

Անունները կարդալիս, նկատեցի ոչ ոք չէր ցանկանում «ներկայ» լինել: Բայց լինում էինք չուզելով: Ինչե՛ր չէինք տայ, եթէ մեզ յաջողուէր «բացակայ» լինել...

Երբ դժբախտաբար «ներկայ» էինք, շարունակեցինք մեր երկար ու անվերջանալի ճանապարհը:

Նման դէպքերում, մարդիկ աշխատում են մի սրտակից ընկեր ճարել եւ նրանով մխիթարուել:

Եւ, երեւակայեցէք, այդպիսի ընկեր ինքն իրեն է ճարւում:

Երբ մեծ բազմութիւն լեցուած գնում է, մանաւանդ՝ եթէ վակոնն էլ մի փոքր ցնցւում է, ամբոխը ինքն իրեն դասակարգւում է եւ նման բնաւորութիւնները իրար գտնում են ճիշդ այնպէս, ինչպէս, ասենք՝ մի ամանի մէջ լեցնում ես ջուր, իւղ եւ անդիկ:

Ցնցումից պարզուեց որ վակոնում երեք մարդ կար իմ բնաւորութեամբ եւ մտերմացայ հետները:

Բայց, աւա՛ղ, ի զուր տեղ:

Դա նոր տանջանքի աղբիւր է հանդիսանում, որովհետեւ մենք մեզ չենք պատկանում: Մէկ էլ տեսար ներս մտաւ «նաչալնիկը» ու քեզ Հեռաւոր Արեւելք ուղարկեց, ընկերոջդ՝ մօտաւոր ու իրար երեսը յաւիտեան չէք տեսնի:

Թողնում է սրտումդ միայն մի քաղցր յուշ ու գնում է:

Այնպէս, ինչպէս մսագործը մանի ոչխարի փարախը, մէկին արտն հանի, մէկին վաճառի, միւսին մորթի:

Եւ այսպէս էլ եղաւ:

Մի ընկերոջ Բաքուի բանտը թողին, մէկին՝ Խարկովի, մէկին՝ Կորդու ու ես մնացի մենակ եւ սպասո՛ւմ էի, թէ գնացքի ցնցումը ի՞նչ նոր ընկեր կը բերի ինձ:

Ես ասել եմ արդէն որ վերարկուս չվերցրի հետս եւ ինձ կանչելով հնոտի մի չինել հագցրեց:

Ո՛վ կարող էր երեւակայել, որ բանտապետն էլ կարող է խիղճ ունենալ...

Ճիշդ է՝ հնոտի, բայց ի վերջոյ՝ խիղճ:

Բայց չինելը շատ էր երկար, քայլելու համար ես քամելիազարդ տիկնոջ նըրման մի ձեռքով քղանցքները պէտք է վեր բարձրացնէի:

Ոչինչ, թող որ բարձրացնեմ:

Կորդիում մեր վակոնը փոխուեց: Մենք պիտի գնայինք Սիբիրի գնացքով, եւ ես նոր վակոնում նոր ընկերներ ճարեցի, միայն ոչ թէ ըստ բնաւորութեան, այլ ըստ հասակի:

Բոլոր առողջ, կայտառ երիտասարդները, որոնք բոլորն էլ քրէականներ էին, բարձրացան, տեղաւորուեցին նստարանների վրայ, իսկ մենք, չորս ծերունիներս, մնացինք վակոնում կանգնած, չունենալով անգամ նստելու տեղ:

Այստեղ աքսորեալները դասակարգուեցին արդէն ոչ թէ ըստ վակոնի ելեւէջների, այլ զուտ ուժի, բռնի ուժի:

Ուժով ես՝ թռիր նստարանի վրայ ու պառկիր, մեկնելով ոտքերդ ինչքան կ՚ուզես երկար, իսկ ուժ չունես՝ պատժուած երեխայի նման ոտքի կանգնիր:

Մանաւանդ՝ երբ ուժ չունես ոտքի վրայ կանգնելու:

Այստեղ ես իմացայ, որ անգութ լինելու համար պէտք է անպայման երիտասարդ լինել: Այնպէս, ինչպէս բոլոր քրէականները երիտասարդներ են:

Ամբողջ քանչորս ժամ մէջքի վրայ պառկել եւ մի երկու ժամ չզիջել իրենց տեղը չորս ծերունիների, որ իրենց աչքերը մի երկու րոպէ փակեն՝ այդ միայն երիտասարդ քրէականները կարող են:

– Քրէականները խիղճ չունե՞ն, – հարցնում է ծեր ընկերակիցս մէկը, որ բըժիշկ էր:

Երբ քնելու ժամը հասաւ, մենք չորս ակարներս նստեցինք յատակին, գլուխներս իրար յենելով, ինչպէս գինուորներն են հրացանները իրար յենում գինադադարութեան հանգստին եւ աշխատեցինք ննջել:

Դժուար էր ասել, թէ իրար յենուած այս չորս գլուխներից որն էր լիքը, որը դատարկ, բայց արտաքուստ փափուկ էին: Նրանք երեքն էլ կրում էին մորթէ փափախներ: Իմս միայն քասքէթ էր, որի առաջամասի խաւաքարտը արգիլում էր միաւորելու, եւ ես ստիպուած էի այն դէպի վերեւ դարձնելու:

Այս ձեւով՝ քիչ ննջեցինք, շատ ննջեցինք, սառուած գիտի, միայն առաւօտը, երբ արթնացանք եւ կամեցանք վեր կենալ՝ տեսանք կպել ենք գետին...

Ուսումնասիրութիւնը պարզեց հետեւեալը.

Վակոնում, զուգարանի բացակայութեան պայմաններում քրէականները գիշերը միզել էին յատակին, կազմելով իրար խճճուած մի տեղձա, տեղձան հոսել՝ մեր տակը լճացել, սառոյց դարձել եւ մէջն առնելով մեր վերարկուների փէշերը՝ մեզ ամուր գամել էր յատակին, դարձնելով մեզ մի Միջագետք՝ Եփրատի ու Տիգրիսի արանքում...

Վեր կենալու համար կտրում ենք մեր վերարկուների սառոյցի մէջ մնացած մասը:

Քրէականները հռհռում էին այս ուրախ տեսարանի վրայ: Եւ մենք մտածեցինք՝ ինչպէ՛ս անենք, որ յաջորդ գիշեր ջըրհեղեղից ազատուենք:

Իսկ ինձ ծանօթ էր ջրհեղեղից ազատուելու երկու միջոց միայն, մէկը այն, որ Նոյի նման տապան շինենք, մէկ էլ այն, որ աշտարակ կառուցենք ու նրա ծայրը բարձրանանք:

Եւ որովհետեւ իրականում այդ անհընար էր, ուստի ես սկսեցի տապանի կառուցումը... երեւակայութեանս մէջ:

Երբ տապանի կառուցումը վերջացրի, ամէն անասուններից, ամէն սողուններից ու գազաններից մի մի զոյգ տապանս վերցրի: – Մի զոյգ աւանակ, արու եւ էգ, մի զոյգ բորենի, արու եւ էգ, մի զոյգ կատաղած վագր, արու եւ էգ: Եւ այսպէս ներս առի բոլոր գազաններին, բացի... քրէականներից:

Էլ չեմ շարունակի:

Եթէ ասեմ, որ քանի տարի ապրեցի այս քրէականների հետ, դուք գաղափար կը կազմէք իմ քաշած տանջանքների մասին...

1965

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՆԵՏԻԿ ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ Ե. ՏԱՐԻ

ՄՈՒՐԱՏ–ՌԱՓԱՅԷԼԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐԸ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ, ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ

(Բ. եւ վերջ)

Հայերէն լեզուի նուիրուած ամառնային այս դասընթացքները ունենալով իրենց անմիջական իբր շրջապատ եւ տուն Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանը, տուին նաեւ մեր երիտասարդ սերունդին հայեցի կեցութեան հաճոյքն ու հրճուանքը: Անոնք միասին էին առաւօտեան զարթնումէն ժամերէն, ուսումի յատկացուած դասապահերէն ուր յօժարակամ իրենց ուսուցիչներու խանդավառ առաջնորդութեամբ կը սերտէին իրենց մայրենի լեզուն: Ապա ճաշի հասարակաց ժամը իր ուրախ առիթներով, անակընկալներով, այս կամ այն աշակերտի տարեդարձի զուգադիպութեամբ ճոխացած: Ճաշէն ետք պտոյտներ խմբական, քաղաքի տեսարժան վայրերը, թանգարանները եւ կամ պատեհ առիթով, պատմական ժողովուրդներու մշակութային հարստութիւններու ցուցադրումներու այցելութիւնը, ինչպիսին էր այս տարի Փիւնիկեցիներու նուիրուած ցուցահանդէսը իր կատարելութեամբ եւ ամբողջական ըլլալու յաւակնութեամբ գրաւիչ:

Դարձեալ առիթը ունեցան, մեր աշակերտները ներկայ գտնուելու նաեւ երաժշտական երեկոյթներու, որոնց մէջէն կը զանազանուէր իր պերճութեամբ Պալշոյի պարախումբը. եւ այդ առիթով ունեցանք հաճոյքը ծանօթանալու նոյն պարախումբի նուագախումբի երկու հայ մենակատարներու՝ Ռաֆայէլ Պաղտասարեանի (Նրբասրինգ) եւ Սարգիս Աբեթեանի (բարձրասրինգ), որոնք փութացած էին գալու Մուրատ–Ռափայէլեան վարժարան այցելելու, հանդիպելու մեզի հետ եւ մեր աշակերտութեան: Եւ մենք խօսեցանք միասնաբար մտերմօրէն մեր անցեալէն ու ներկայէն. ապա հա-

ժամայն իրենց բուռն փափաքին առաջնորդեցինք զիրենք Սուրբ Ղազարու վանքը․ կ'ուզէին անպատճառ տեսնել այդ հրաշք կղզին եւ այդ ժամերը որ ունէին տրամադրելի, միակ առիթն էր իրենց համար: Ջերմ եղաւ հանդիպումը անոնց Մխիթարեան վարդապետներու հետ եւ մեծապէս գոհ մնացին եւ հոգեպէս երջանիկ երբ այցելեցին «Կղզին Հայոց», իր եկեղեցիով, մատենադարանով, թանգարանով ու տպարանով որ համակ հայութիւն ու հայ հանճար կը բուրէր:

Մշակուած ծրագրի այլազանութիւնը, պատահական անակնկալները եւ աշակերտութեան կողմէ հրամցուած յանկարծաբանութիւնները կը ճոխացնէին օրերն ու ժամերը մեր աշակերտութեան: Արդարեւ անոնք գեղարուեստական ամբողջ երեկոյթ մը կազմակերպեցին (հրաժեշտի երեկոյթ անուանուած) ուր ելոյթ ունեցան մեր աշակերտներն ու աշակերտուհիները ցուցաբերելով յայտուն կարողութիւն, յատկապէս դաշնակի եւ սրինգի վրայ․ «Սիփան–Կոմիտաս» երգչախումբէն, մեր ընթացքին մասնակցող երեք հոգիներ, մեզի ներկայացուցին, եռաձայն, մեր ժողովրդական երգերէն քանի մը նմոյշներ...

Կատարուեցան նաեւ մեներգներ մեր անմահ Կոմիտասէն, Վերտիի «Այտա» օփերայէն եւ Կունոյի «Աւէ Մարիա»ն, բոլորն ալ արժանացան իրենց ունկնդիր ընկերներու բուռն ծափահարութեան:

Ամառնային այս դասընթացքներուն մեր հիւրն էր նաեւ նկարիչ Արման Թադոսեան, Գանատայէն, փոխ նախագահ Արուեստից արքայական Ակադեմիայի եւ դասախօս Քոնքորտիա համալսարանի: Արման Թադոսեան իր հետ բերած էր Հայաստան կատարած իր վերջին այցելութեան ստեղծագործութիւններէն, որոնց մէջէն կը զանազանուէր «Խոր Վիրապը» եւ Հայաստան Աշխարհը առանց փշաթելերու: Արման Թադոսեան այդ օրերուն դրոշմեց պաստառի վրայ նաեւ Վենետիկ քաղաքը իր մթնշաղային ու արեւոտ գոյներով, ինչպէս նաեւ Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանը իր ներքին տեսանկիւնով: Սուրբ Ղազար կղզին իր հայութիւն հնչող զանգակատունով եւ Ադրիականի ջուրերու վրայ ծփացող խաղաղ կղզիով, դիտուած նկարչական գոյներու ու գիծերու ելեւէջներու արտայայտութեան ընդմէջէն: Հուսկ դիմանկարը հին շնչող եւ ոգեւորող առաջնորդին եւ օրինակելի վանականի մը, ամբողջացնելու համար Սուրբ Ղազար կղզին խորհրդանշող էատարրերը:

Այս բոլոր պաստառները, հայաստանեան, վենետիկեան եւ Սուրբ Ղազարի մենաստանի ծնունդ, պիտի ըլլան առաջին հատորի մը որ պիտի կազմուի մօտ ապագային, խմբագրութեամբ Վարուժան Պօյաճեանի եւ նկարիչ Արման Թադոսեանի: Առաջին ցուցահանդէս մը արդէն տեղի ունեցաւ Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանի Թէոփիլեան սրահին մէջ մեր աշակերտութեան ներկայութեան: Յաջորդաբար աւելի ընդարձակ ցուցահանդէս մը աւելի լայն հասարակութեան մը համար:

Լեզուական, գրական ու ազգային աշխատանքներու կողքին, մեր աշակերտները մասնակցեցան նաեւ եկեղեցական մեր կեանքին․ անոնք կանոնաւորապէս մասնակցեցան կիրակնօրեայ պատարագներու, զոր կը մատուցանէր վարժարանի տեսուչը՝ Հ․ Ռափայէլ Անտոնեան եւ կը լսէին օրուան քարոզը Սուրբ Աւետարանի խօսքերու մեկնաբանութեամբ եւ ազգային մեր ցարդ ցուցաբերած եկեղեցական հաւատարմութեան շուրջ, աւելի գիտակցութիւն, անձնական մասնակցութիւն եւ հոգեւոր կեանքի առաջնորդող խորհրդածութիւններով: Աշակերտները կը մասնակցէին պատարագի երգերուն եւ աղօթքներուն, իրենց տարիքի յատուկ ջերմեռանդութեամբ․ եւ մենք նկատեցինք նաեւ որ անոնք նոյնիսկ առանձնապէս կ'ամփոփուէին վարժարանի մատրան մէջ աղօթելու:

Բացի Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանի մատուռի պատարագներէն, անոնք կիրակի մը գացին նաեւ Վենետիկի Հայոց Սուրբ Խաչ եկեղեցին եւ հոն եւս ներկայ եղան պատարագի Ս․ խորհուրդին․ պատարագիչն էր Հ․ Վարդան Քէշիշեան, Սեւրի Մուրատեան վարժարանի տեսուչը, որ իր քարոզին մէջ յիշեցուց հաւատքը մեր նախնիներուն, որուն վկայութիւն մըն էր այդ եկեղեցին, եւ ուր անոնք հեռու իրենց հայրենիքէն նման մեզ բոլորիս, աղօթած էին նոյն գմբէթին տակ, լուսաւորիչներու եւ մեսրոպներու հաւատքով: Պատարագի աւարտին հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանի ննջեցեալ նախկին սաներու հոգիներուն համար, յատկապէս նորոգ հանգուցեալ՝ փրոֆ․ Հրայր Թերզեանի:

Հուսկ հաղթաւոր փակումը դասընթացքի այս օրերուն կը զուգադիպէր Աստուածամօր վերափոխման տօնին եւ աւանդական խաղողօրհնէքի արարողութեան: Այս տարի մեր աշակերտները բախտն ալ ունեցան տեսնելու արարողութիւնը, սարկաւագ ձեռնադրութեան: Մխիթարեան Միաբանութեան ուխտեալ եւ կիսասարկաւագ Սամուէլ Պաղտասարեան նոյն օրը կ'ընդունէր սարկաւագութեան աստիճանը, ձեռամբ Վարդան եպիսկ․ Աշխարհեանի: Պահը արարողական իր յուզիչ արտայայտութիւններով հանդերձ երջանիկ օր մըն էր Մխիթարեան Միաբանութեան, Աստուծոյ ծառայութեան եւ իր առաքելութեան զօրավիգ՝ նոր ուժ կը բերէր երիտասարդ սարկաւագը եւ մխիթարական օրհնութիւններ կ'իջնէին երկնքէն համայն կղզիին վրայ:

Վենետիկեան ամառնային օրերը հայացան հարիւր աշակերտներու եւ աշակերտուհիներու շունչով ու մշտատեւ ժպիտներով գրաւելով ուշադրութիւնը նաեւ օտարներուն: Անոնց բաժանումը եղաւ լի յուզումով․ ծիծեռնակներու նման անոնք եկան զանազան հողամասերէ եւ շինեցին քաղցր բոյն մը Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանին մէջ: Այդ բոյնը հեռաւոր բայց միայն բոյնին երազն էր․ այսօր անոնք սովրեցան շինել այդ բոյնը եւ վայելեցին քաղցրութիւնը հայ բոյնին․ զգացին թէ այդ էր հարազատ իրենց միջավայրը եւ խորթ կը զգային դարձեալ վերադառնալ ծոցը օտարութեան, ապրելու համար հեռու իրարմէ․ ինչո՞ւ... Ի՞նչ է մեղքը այս երիտասարդութեան: Մենք տեսանք թէ որքա՛ն ուրախ էին անոնք իրարմով: Դժբախտ ճակատագի՞ր: Մնացէք անյաղթ Հայոց զաւակներ․ չկայ ճակատագիր․ կայ Հայու անվկանդ կամքը որ յարատեւ կը կերտէ իր փայլուն ապագան, որ յարատեւ կը հարուածէ մինչեւ փշրումն Հայոց պանդխտութեան շղթաները, որպէսզի ազատ եւ ապահով, ապրինք առանց երբեք բաժնուելու մեր հարազատ հողին վրայ առանց որ այլեւս անգութ ձեռք մը քանդէ բոյնը Հայուն:

ՄՈՒՐԱՏ – ՌԱՓԱՅԷԼԵԱՆ
ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ
ՏԵՍՉՈՒԹԻՒՆ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ հայութիւնը ինչպէս նաեւ շրջաններէ աւելի քան 200 Հայեր խաղաղ ցոյց մը ըրած են Յունիս 28–ին, Թէլ Աւիւի Ֆինլանտական դեսպանատան առջեւ․ Իսրայէլի եւ Խորհ․ Միութեան դիւանագիտական յարաբերութիւնները խզուած ըլլալով Ֆինլանտացիներն են որ կ'ապահովեն երկու երկիրներու յարաբերութիւնները: Ցուցարարներուն կողմէ խօսք առած է Գէորգ Սեւան որ հաստատած է հայութեան միակամ կեցուածքը Արցախի հարցին մէջ: Եափայի Հ․Օ․Մ․ին ատենապետուհի Ազաւնի Գրիգորեան ալ արտայայտուած է եբրայերէն: Ներկայացուցչական պատուիրակութիւն մը յուշագիր մը յանձնած է Ֆինլատական դեսպանատան․ Արցախի յուշագրին մէջ պատմականը կատարուելէ ետք պահանջուած է արդար լուծում մը գտնել հարցին, Սահմանադրութեան հիման վրայ:

**

ՀԱԼԷՊԻ ազգ․ Ջաւարեան նախակրթարանի հանդէսը տեղի ունեցած է Յունիս 12–ին վարժարանին թատերասրահին մէջ: Տնօրէն Յ․ Մուշեղեան կարդալէ ետք տարեկան տեղեկագիրը անդրադարձած է հայ դպրոցի առաքելութեան: Գեղարուեստական յայտագրին մէջ մարզական խաղերէ ետք ներկայացուած է Ե․ Օտեանի «Թաղականին կնիկը»: Հայերէն եւ արաբերէն արտասանութիւններէ եւ խմբերգներէ ետք կատարուած է վկայականներու բաշխումը եւ յաջող աշակերտներու պարգեւատրումը:

**

ՀԱՅԿԱՇԷՆԻ (Իրան) մէջ Օգս․ 15–ին տեղի ունեցած է «Ս․ Ներսէս Շնորհալի» գրական մրցանակաբաշխումի հանդիսութիւնը, ներկայութեամբ հայ առաքելական եւ կաթողիկէ եկեղեցիներու Իրանա – Հնդկաստանի թեմին առաջնորդներուն, կաթողիկէ վարդապետներու, իրանահայ քաղաքական դէմքերու, գրողներու եւ ուսուցիչներու: Բացումը կատարելով գրական Ֆոնտի դատակազմի նախագահ Ս․ Ասատրեան, ըսած է թէ վեց գործեր ստացած են որոնցմէ Ս․ Խաչիկեանի «Կապոյտ հէքեաթներիս ուղիներով» արձակը շահած է Ա․, Սաթօ Աճէմեանի բանաստեղծութիւններու հատորը Բ․ եւ Ներսէս Տէր–Մեսրոպեանի «Խառնափնթոր» ժողովածուն Գ․ մրցանակ:

**

ԱԹԷՆՔԷՆ շուրջ 40 քմ․ հեռաւորութեան վրայ, Այ Անդրէասի ծովեզերեայ շրջանին մէջ կատարուած է Յունաստանի ՀՄԸՄ–ին բանակումը Յուլիս 27–էն Օգոստոս 6, մասնակցութեամբ 88 պատանիներու: Դասախօսութիւններ, մարզական խաղեր, ներկայացումներ տեղի ունեցած են բանակումի ընթացքին:

**

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻՈՅ մէջ Յուլիս 9 եւ 10ին նշուած է «Կամք» մարզական ակումբին 75ամեակը․ Յուլիս 9, Շաբաթ օրուան հանդիսութեան ընթացքին խօսք առնելով ատենապետ Վ․ Գաւուքճեան ներկայացուցած է ակումբի մարզիկներուն յաջողութիւնները: Ապա ներկաները դիտած են «Կամք»ի 50ամեակին նուիրուած մարզական փառատօնին ժապաւէնը: Իսկ Յուլիս 10–ին տեղի ունեցած է մարզական փառատօն մը եգիպտահայ մարզական ակումբներուն մասնակցութեամբ:

**

ՀԱԼԷՊԻ հայկ․ ծերանոցի աւանդական սովորութիւններէն Մեծն Ներսէսի ոգեկոչումը կատարուած է Յունիս 26–ին, ծերանոցի սրահին մէջ: Նախ յաւարտ պատարագի հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուած է Ս․ Քառասուն Մանկանց եկեղեցւոյ մէջ, ապա հոգեճաշի ընթացքին յանուն տնկնանց յանձնախումբին խօսք առած է Հ․ Չաղալեան ու արտայայտուած Մեծն Ներսէսի մասին: Կիբարկուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

ԱՆՑԵԱԼԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑԱԾ

ԻՆՔՆԱԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՐՈՅՐ ՍԵՒԱԿ

Կարելի է ամէն ինչ լինել, բացի ժամանակավրէպ լինելուց...

Իսկ նորարարութիւնը ոչ անձնական քմայք է, ոչ էլ կաշուից դուրս գալու պէս մի բան: Ամէն մի տաղանդի աւագագոյն յատկանիշն է դա եւ գոյութեան անդրանիկ ապացոյցը: Դա ամէնից պարզ դրսեւորւում է դերասանական արուեստում: Դերը գրուած է վաղուց (յաճախ 100, 1000, նոյնիսկ 2000 տարի առաջ): Դերը խաղացուել է վաղուց (յաճախ 100, 1000, նոյնիսկ 2000 անգամ՝ նոյնքան էլ տարբեր դերասանների կողմից): Եւ դերասան է միայն նա, ով նոյն այդ դերը կարողանում է խաղալ նոր ձեւով, նոյն այդ բառերին կարողանում է տալ նոր հնչեղութիւնը, կարճ ասած՝ լոկ նա, ով նորարար է: Ու եթէ այսպէս է արուեստներից ամենասահմանափակուածի, ամենաազատի մէջ, ինչպէ՞ս կարող է նոյնը չլինել մի այնպիսի դիւրափոփոխ արուեստում, որպիսին է գրականութիւնը: Պարզապէս շատ քիչ է տաղանդ համարել միայն պոչ ունենալը: Միլիոնից մէկն է պոչով ծնւում, մինչդեռ ուղեղային պոչաւորների անունը լեգէոն է... Կան բառեր, որ շատ են բարձր հնչում, ուստի եւ վախեցնում են մարդկանց: «Նորարար»ը այդ կարգի բառերից է: Մինչդեռ սատանան այնքան էլ սարսափելի չէ, որքան կարծւում է: Այսօր նորարար լինել նշանակում է զգալ եւ հասկանալ, որ պէտք է գրել կոնկրետ, բայց ոչ կոնկրետի մասին եւ այս «մասին»ի մասին ոչ այնպիսի նկարագրական մանրամասնութեամբ, որից մարդու սիրտն է խառնւում:

Երանի նրան, ով մարդկանց գլխապտոյտ է պատճառում, եւ վայ նրան ով պատճառում է սրտխառնուք:

Քիմիական լուծոյթի մի քանի կաթիլով ջրին կարելի է տալ մանուշակի գոյն, որ բնաւ էլ մանուշակ չի, ուրեմն եւ գլուխների բաժանուած ռեպորտաժը վէպ չէ․ ոչ էլ՝ չափածոյի մէջ խեղանդամուած ակնարկը բանաստեղծութիւն:

Այլ կերպ ասած՝ բանաստեղծութիւնը ջուր չէ, որ սողայ գետնի վրայ՝ գոյքագրկելով իր ափերի եղած–չեղածը՝ թուրքական երբեմնի հարկահանի պարտաճանաչութեամբ: Բանաստեղծութիւնը նման է շոգու, որ միշտ, ինչպէս գիտենք, բարձրանում է վեր եւ ոչ թէ սոսրնձւում գետնին:

Իսկ կեանքն էլ պատկերազարդ ամսագիր չէ, ոչ էլ գրողը այդ ամսագրի հաստիքային նկարիչ–ձեւաւորողը: Պէտք է ամաչել եթէ ոչ աստուածաշնչեան անանուն եւ անուանի բանաստեղծներից, ապա գոնէ Շէքսփիրից, գոնէ սրա բազմաթիւ խեղկատակներից: Չէ՞ որ մեր ներանձնում չղջիկներ չեն ապրում եւ մեր հոգեկան թաւուտում՝ միայն բուեր: Մեր ներաշխարհը նման է հզօր ռատիոընդունիչի՝ լեցուն հազարաւոր ձայներով եւ աղմուկներով:

Պոէզիան գործ չունի ուղիղ ապացոյցի հետ: Նրա բնագաւառն է հակադարձ ապացոյցը, այլ կերպ ասած՝ նրան պիտի հետաքրքրի ոչ թէ գործի երեսը, այլ տակը: Եւ չմոռանանք, որ գործերը գնահատւում են իրենց հանգոյցների խառութեամբ, իսկ այդ հանգոյցները հաշուել կարելի է միայն տակից եւ ոչ թէ երեսից:

Բանաստեղծութիւնը ռեբուս չէ, այո՛, հարիւր անգամ այո՛: Բայց բանաստեղծութիւնը Այբենարան էլ չէ, որի մէջ ամէն տառի տակ տպուէ համապատասխան նկար: Այո: Հազար անգամ այո՛:

Այսպէս մտածող եւ այսպէս աշխատող բանաստեղծը չի կարող չբերել եւ խնկապէս էլ բերում է իր կլիման: Եւ ժամանակ է պէտք, որ ընթերցողը վարժուի այդ կլիմային, այսինքն՝ օդափոխուի: Սկզբում նա կարող է իրեն նոյնիսկ շատ վատ զգալ․ ինչպէս ամէն մի օդափոխութեան ժամանակ․ բայց յետոյ նա (կամ որդին, որ նոյնպէս «նա» է) անպատճառ կ'առողջանայ...

Եւ այդ ամէնը՝ ոչ հրաշքի եւ ոչ էլ ժամանակակից շինարարութեան «ինտուսդրիալ միջոցներով»: Եւ այս ամէնը՝ ըջջի պէս պարզ, ըջջի պէս բարդ մի բանի՝ բառի օգնութեամբ:

Իսկ բա՛ռը: Նա նման է նորահաս աղջկայ, որ միշտ հագած – կապած է, կոճկուած ու ամօթխած, զգոյշ ու խըրտչուն: Եւ նրան մերկ կարող է տեսնել այն տառապեալը միայն, որ սիրում է նրան իր կեանքից առաւել եւ որին՝ երջանիկին, այդ պատճառով էլ սիրում է ինքը՝ բառը:

Բանից պարզւում է, որ տներ են շինում նաեւ... աղաքարից (Սահարայի Տեգազի քաղաքում, որովհետեւ դա աշխարհիս ամենաչորային վայրն է, եւ աղը անձրեւից հալուելու վախ չունի): Բայց այս հէքեաթանման իրողութիւնը մեզ համար պարզապէս նշանակում է, որ... ամէն բան իր գործածութեան տեղը պիտի ունենայ...

Առայսօր՝ այսպէս:

Իսկ վա՞ղը:

Գրողը չէ, որ գրելիք է փնտռում:

Գրելիքն է գրող փնտռում:

Ես սպասում եմ, որ գրելիքս ինձ գտնի:

Չէ՞ որ նա գիտի իմ հասցէն...

1965 թ․ 1 Դեկտեմբերի
Ջանախչի

(Շար․ 11 եւ վերջ)

(Շար. Ա. էջէն)

ցանաձգութեամբ սպաննած են ԻՐԱ-ի երեք անդամներ, տեսակ մը փոխ-վրէժ անցեալ շաբթուան անգլիացի զինուոր փոխադրող բեռնարար կառքին պայթումին: ԻՐԱ-ն ալ երկու հոգի սպաննած է, Լոնտոնտէրրիի կաթողիկէ թաղամասը, 30 կառքեր ալ կրակի տրուած են:

ԺԸՆԵՒԻ ՄԷՋ, Իրաք-Իրան բանակցութիւնները անելի մէջ էին Հինգշաբթի օր: Կողմերը չեն համաձայնիր օրակարգին շուրջ, Թեհրան ալ կը սպառնայ կռիւները վերսկսիլ:

ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ ԱՐԿԱԾՆԵՐԸ իրարու կը յաջորդեն: Հոնգ-Քոնկէն ետք, Տալլասի օդակայանն է որ 727 Պոյինկ մը ճզմուած է, երբ թռիչք կ'առնէր: 9 մեռեալ կայ:

ՏԱՔՈՒՊԱՂԸ միշտ ի զօրու է խորհրդային հրապարակայնութեան այս նոր քաղաքականութեան մէջ: Այսպէս, «Պրաւդա» Օգոստոս 30-ին յօդուած մը հրատարակած է, որ բոլորովին կ'արդարացնէ Ստալինի արտաքին քաղաքականութիւնը: Հեղինակն է Նովոստի գործակալութեան ներկայ տնօրէնը, Պոնի նախկին դեսպան, որ Ջլամարտի միակ պատասխանատուն Ամերիկան կը նկատէ, ի մասնաւորի՝ Թրումանը: Յստակ չէ թէ ի՞նչ նպատակ կը հետապնդէ կուսակցական պաշտօնաթերթը նման յօդուածով մը, երբ «մեղրալուսնի» մթնոլորտ մը կը տիրէ Ռեկըն-Կորպաչով հանդիպումէն ի վեր: Կը կարծուի թէ անուղղակի դաս մըն է ներկայ Արտաքին նախարար՝ Շեվարտնաձէի:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ Արտաքին նախարարը անգամ մը եւս Թրքական զօրքերու քաշուիլը պահանջեց Կիպրոսէն: Փափուլիաս, որ Նիկոսիա գացած էր, տեսնուած է Վասիլիուի հետ: Թուրքը, սակայն (Տէնքթաշ) քննադատեց առաջարկները, մանաւանդ ինչ կը վերաբերի երեք ազատութեանց.- ամբողջ կղզիին վրայ, իւրաքանչիւր Կիպրացի իրաւունք պիտի ունենայ ճամբորդելու, հաստատուելու եւ կալուած գնելու:

ԹԷՆԻՍԻ Ֆլըշինկ-Միտոյի հանդիպումներուն Ագասի, որ Ամերիկացիներու մեծ յայտնութիւնն է, երեք սէթով ճամբու դրաւ իր հայրենակիցը՝ Ճոնսըն (7/6, 6/3, 6/3) եւ որակուեցաւ մրցումներու շարունակութեան համար:

ԱՆԱՏՈԼՈՒԻ արեւելեան շրջաններուն մէջ սկսած է ձիւնել: Կարսի մէջ ջերմաստիճանը զերօ է, Էրզրումի մէջ հինգ: Սկսած է ձիւնել նաեւ Արարատի վրայ:

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Հայերէնի ուսուցչուհի Տիկին Սօնա Մոմճեան Հինգշաբթի, Սեպ. 1-էն սկըսեալ կը սկսի իր արձանագրութիւնները կատարել իր անձնական հաւաքատեղիին մէջ, որուն վաւերացումը կատարուած է քաղաքապետութեան կողմէ: Վարժարանը որ պիտի կոչուի «Տաթեւ», նպատակ պիտի ունենայ «հայերէն լեզուի ուսուցումը եւ զարգացումը» տարածել, հայերէն սորվելու փափաք ունեցող եօթը տարեկանէն սկսեալ ամէն տարիքի տղոց, մեծերու, պաքալորէայի պատրաստութեան ու անկէ վերջի լեզուի խորացումներուն մէջ:

Դասաւանդութիւնները կը սկսին Սեպ. 7, Չորեքշաբթի օր: Մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել՝ 34. 17. 14. 39 թիւին Սեպտեմբերէն սկսեալ:

«Տաթեւ» վարժարանը պիտի չունենայ օրերու եւ ժամերու սեղմում:

Հասցէ՝
20, rue de l'Abreuvoir
95160 Montmorency.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Մարսէյլի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղին երգահանդէսը՝
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 12-ԻՆ, ԺԱՄԸ 21-ԻՆ
Փալէ տէ Քոնկրէ — յայտագիր՝
ՓՕԼ ՊԱՂՏԱՏԼԵԱՆ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ.— Այրի Տիկին Մաթլէն Պետիկեան, Տէր եւ Տիկին Թորոս Պետիկեան եւ ողբացեալին բարեկամները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Սեպ. 4, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս-Պետրոս եկեղեցին, իրենց ամուսնոյն, զաւկին եւ բարեկամին՝

ՆԱԶԱՐ ՊԵՏԻԿԵԱՆ-ի

մահուան տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊ. ԽԱՉԻ Կրընոպլի «Անի» մասնաճիւղի վարչութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Կիրակի, Սեպ. 4, կէսօրէ ետք ժամը 14-ին, Հ.Օ.Մ.-ի իրենց նոր Տան մէջ, St. Martin d'Hères.

Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ. բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

- Հ. Բ. Ը. Մ. -
ՀՐԱՒԻՐԱԳԻՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ

Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան («Միութիւն») Կեդրոնական Վարչական Ժողովը այսու կը հրաւիրէ Միութեան բոլոր իրաւասու անդամները ներկայ գտնուելու 75-րդ Ընդհանուր Ժողովին, որ պիտի գումարուի ՇԱԲԱԹ, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 12, 1988, առաւօտեան ժամը 10-ին, Հ.Բ.Ը. Միութեան կեդրոնին մէջ, 30 Progress Court, Scarborough, Ontario, Canada.

Ներկայս 75-րդ Ընդհանուր Ժողովին համար տրուած միակ հրաւիրագիրն է: Կը խնդրենք հետեւաբար Միութեան իրաւասու անդամներէն, որ անձնապէս Ժողովին ներկայ ըլլան վերոյիշեալ թուականին եւ վայրին եւ կամ ամէնէն ուշ մինչեւ Հոկտեմբեր 12, 1988 իրենց փոխանորդագրերը, -ըստ հարկին գործադրուած եւ վաւերացուած Հիմնական Կանոնագրի տրամադրութեանց համաձայն,- յանձնեն Հ.Բ.Ը. Միութեան Կեդր. Վարչ. Ժողովի Ատենադպիրին, հետեւեալ հասցէով.-

Armenian General Benevolent Union
Central Board of Directors
585 Saddle River Road
Saddle Brook, NJ 07662, U.S.A.

ՕՐԱԿԱՐԳ

1.- Ներկայացում եւ վաւերացում 1987 տարեշրջանի Միութեան ընդհանուր տեղեկագրին:

2.- Ներկայացում եւ վաւերացում 1987 տարեշրջանի Միութեան ընդհանուր հաշուետուութեան:

3.- Մասնակի ընտրութիւն Կեդրոնական Վարչական Ժողովի:

4.- Մասնակի ընտրութիւն Հաշուեքննիչ Յանձնախումբի:

5.- Քննարկում Միութեան Հիմնական Կանոնագրին բարեփոխութիւններուն՝ առաջարկուած Կեդրոնական Վարչական Ժողովէն:

6.- Առաջարկներ եւ թելադրութիւններ:

7.- Գնահատանքի բանաձեւեր:

Ի դիմաց Կեդր. Վարչ. Ժողովի

Պ. ՍԵԴՐԱԿԵԱՆ — Ատենադպիր
Ա. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ — Նախագահ

Յուլիս 15, 1988
Սետլ Պրուք, Ն. Ճ.

Ծանօթ.— Կը խնդրուի իրաւասու անդամներէն, որոնք չեն կրնար անձնապէս ներկայ ըլլալ Ընդհանուր Ժողովին, իրենց փոխանորդ նշանակել ուրիշ իրաւասու անդամ մը:

RECHERCHE

dame de compagnie
(alentours Enghien-les-Bains)
pour personne âgée
quelques heures par jour.

Tél. 42. 46. 81. 21
après 20 h.

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ ՄԻԱՑԵԱԼ - ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ ԵՒ ԳԱՆԱՏԱ

Քաջալերուած ձեռք բերուած յաջողութիւններէն, բարեկամներու եւ աշակերտներու խորհուրդին ընդառաջելով, Մուրատ-Ռափայէլեան վարժարանի տեսչութիւնը, յաջորդ տարուան համար ծրագրած է հաստատել ընթացք Միացեալ Նահանգներու եւ Գանատայի համար, ուր պիտի դասաւանդուին հայերէն լեզուի, գրականութեան, պատմութեան կողքին նաեւ այլ նիւթեր «վարկ»ի (crédit) դրութեամբ, ամբողջ ուսումնական տարուան մը տեւողութեամբ: Հետաքրքրուողներ կրնան այժմէն դիմել վարժարանի տեսչութեան.-

Collegio Armeno
Moorat - Raphaël
2596 Dorsoduro
30123 VENEZIA — ITALIA
Tél. : (41) 522. 87.. 70

ՏԵՍՉՈՒԹԻՒՆ
ՄՈՒՐԱՏ - ՌԱՓԱՅԷԼԵԱՆ
ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ
ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 26-ԻՆ

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի Արաքս մասնաճիւղի ճաշ-պարահանդէսը Հոկտեմբեր 22-ին, Հօթէլ Թէրմինիւսի սրահներուն մէջ:

Մանրամասնութիւններ յետագային:

«ՅԱՌԱՋ»ը ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԷՋ

Սեպ. 1-էն, ամէն օր կարելի է «Յառաջ» գտնել՝
HAY ARARAT
118 bis, rue Etienne Dolet — Alfortville

CELEBRATION DU 44ème ANNIVERSAIRE DE LA LIBERATION DE PARIS

A l'appel du C.P.L. sera célébré,

LE 3 SEPTEMBRE à 16 H
PLACE DU 18 JUIN
— métro Montparnasse —

le 44 ème anniversaire de la reddition des nazis entre les mains du Général Leclerc Commandant de la 2 ème D.B. des F.F.L. et du Colonel Rol Tanguy Commandant des F.F.I. de l'Ile-de-France.

Les anciens Résistants arméniens qui ont pris une part active dans la libération de Paris et de nombre d'autres villes sont fiers de participer à cette célébration et y invitent nos compatriotes exprimant ainsi notre attachement à la défense de la liberté et des droits de l'Homme. Notre passé de rescapés du 1er génocide du 20 ème siècle et notre solidarité avec nos victimes de février dernier en Azerbéidjan nous en font un devoir de civisme et d'humanité.

L'Amicale des anciens Résistants arméniens, Filiale de l'A.N.A.C.R.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Սրբուհի Վարդանեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի եղած են հետեւեալ նուէրները.— Ս. Պօղոս-Պետրոս եկեղեցիին՝ Տէր եւ Տիկին Գառնիկ Քնարեան 250 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գաբրիէլ Նետելեան 250 Ֆր.: Ս Մեսրոպ Կրթարանին՝ Պ. Կարապետ Պալեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գառնիկ Քնարեան 250 Ֆր.:

***

Մարսէյլ.— Վասպուրականի Հայր. Միութեան Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.— Տէր եւ Տիկին Վարդգէս Աւիկեան իր աներհօր եւ զոքանչին՝ Վաղարշակ եւ Վիքթորիա Ունանեանի մահուան առթիւ 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գառնիկ Պարէեան Տովին Նազարեանի մահուան առթիւ 100 Ֆր. Խրիմեան Ֆոնտին:

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՇԱԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 3

SAMEDI
3 SEPTEMBRE
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.829

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

64e ANNEE — No 16.829

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՕԳՈՍՏՈՍ 24 / 30)

ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ՆԱԽԱՐԱՐ ՍԵՄԷՈՆ ՀԱԽՈՒՄԵԱՆԻ ՀԵՏ

Հ. – Հայաստանի Գերագոյն խորհուրդի նախագահութիւնը միաւորեց լուսաւորութեան, բարձրագոյն եւ միջնակարգ մասնագիտական կրթութեան նախարարութիւնները եւ թեքնիք կրթութեան կոմիտէն: Դուք որ երկար տարիներ մանկավարժական եւ դասախօսական աշխատանքի փորձառութիւն ունիք, որո՞նք կը նկատէք այս փոփոխութեան նպատակը:

Պ. – Արդարեւ, յեղափոխական մեր ժամանակներուն առանձին կարեւորութիւն ունի ժողովրդական կրթութեան վերակառուցումի խնդիրը, որովհետեւ հոս է որ սկիզբ կ'առնէ երկրին վաղուան օրը:

Ժողովրդական կրթութեան Նախարարութեան ստեղծումը այսօր կարելի կը դարձնէ ուսուցման ու դաստիարակութեան հարցերուն մէջ պետական միասնական քաղաքականութիւն վարել: Նոր նախարարութիւնը պէտք է ժողովրդական կրթութեան նոր համակարգ ստեղծէ որ ազատած ըլլայ աւելորդ օղակներէ եւ ունենայ իր ռազմավարութիւնը: Ատիկա կարելի է ընել միայն մեր գիտնականներուն, դասախօսներուն, մանկավարժներուն, ժողովրդական տնտեսութեան տարբեր ճիւղերու մասնագէտներուն միացեալ ջանքերով:

Մեր խնդիրն է երկրին մէջ ստեղծել բնակչութեան շարունակական կրթութեան ամուր համակարգ որ ներառնէ ուսուցման եւ դաստիարակութեան բոլոր օղակները: Այսօր դպրոցին անհրաժեշտ է ինքնուրոյնութիւն. պէտք է որ ան ա–

(Շար.ը Դ. էջ)

ՎԱՂԸ՝

«ՅԱՌԱՋ – ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ միտք եւ արուեստ»ի նոր (130–րդ) թիւը:

Վերամուտի այս առաջին թիւը նուիրուած է Սփիւռքի մեր ամէնէն վաւերական գրագէտներէն «Յառաջ»ի վաղեմի աշխատակից՝ Նիկողոս Սարաֆեանի, իր հատորին «Վէնսէնի անտառը»ի հրատարակութեան առթիւ:

Այդ թիւին բովանդակութիւնն է՝

Նիկողոս Սարաֆեան, արեւելքի եւ արեւմուտքի միջեւ

ՆՈՐԱ ՊԱՐՈՒԹՃԵԱՆ

Վէնսէնի անտառը կամ կրթութեան պակաս մը

ԳՐ. ՊԸԼՏԵԱՆ

Այսօրուան մեր թիւով ալ էջեր՝ Սարաֆեանէն:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԻԱ ԱՊԱՍՏԱՆ ԿՈՒՏԱՅ ԻՐԱՔԻ ՔԻՒՐՏԵՐՈՒՆ

Թուրքիոյ վարչապետը՝ Էօզալ յայտարարեց թէ պիտի ընդունի Իրաքէն գաղթող Քիւրտերը: 20 հազար արդէն եկած են, 20 հազար եւս պիտի հասնին: Էօզալ ըսած է. – «Թուրքիա չի կրնար մերժել մարդիկ, որոնք կը յայտարարեն թէ մահէն կը փախին», բայց պիտի սահմանափակէ թիւը: Թուրքիա նաեւ «կը զտէ», այսինքն զինեալ տարրերը ետ մղէ, մնացեալներուն համար ալ քաղաքական ապաստան պիտի չշնորհէ: Էօզալ, արդէն, չէ մոռցած քիւրտ բառը չգործածել, այսինքն միայն Թուրքիա չէ որ քիւրտ չկայ, ուրիշ որեւէ տեղ ալ չկայ: Ինք «իրաքցի» կ'որակէ: Մինչ մեծ մասով կիներէ ու երախաներէ բաղկացած բազմութիւններ որպէս ապահով վայր Թուրքիա կ'ապաստանին, իրաքեան Քիւրտիստանի հողերուն վրայ կը շարունակուի զինեալ պայքարը: Իրաքեան Քիւրտերու պարագլուխը Պարզանի քրտական ռատիոկայանէն յայտարարած է թէ Իրաքի հիւսիսի շրջանին մէջ քրտական եօթը հազար բնակավայրեր ամբողջովին քանդուած են ու տասը հազար քիւրտ մեռած: Պարզանի չեշտած է այսուհանդերձ թէ պայքարը պիտի շարունակեն ու իրենց կարգին 2 հազար իրաքցի զինուոր սպաննած են: Իրաքի քիւրտ հայդուկներու ղեկավար Թալապանիի զօրքերն ալ մնացած են անոնց ու կը կռուին իրաքեան զօրաբաժիններու դէմ:

Միւս կողմէ Թուրքիա աչալուրջ կը հսկէ ապաստանող բազմութիւններուն, արդէն կարեւոր թիւով զօրք փոխադրուած է սահմանային շրջանները: Թէեւ Թուրքիա մուտք գործող զինեալ Քիւր–տերը անմիջապէս կը զինաթափուին, սակայն այս ներխուժումը լրջօրէն կը մտահոգէ թուրք իշխանութիւնները, որոնց համար արդէն բաւական փշոտ հարց մըն է Քիւրտերու յամառ աճարեկչութիւնը: Հարցը օրակարգի նիւթ դարձած է Թուրքիոյ Ապահովութեան Խորհուրդին որ երեքուկէս ժամուան նիստ մը գումարած է զօր. Էվրէնի գլխաւորութեամբ, ու վարչապետին, Արտաքին եւ Ներքին, պաշտպանութեան նախարարներուն, սպայակոյտի նախագահին ու բարձրաստիճան բանակայիններու մասնակցութեամբ:

Իրան եւս մօտէն կը հետեւի շրջանի անցքերուն եւ յայտնած է թէ պիտի ընդունի այն Քիւրտերը որոնք կ'ուզեն Իրան անցնիլ: Որպէս վարչապետ Էօզալի յատուկ ներկայացուցիչ Թեհրան մեկնած է Թուրքիոյ Արտաքին նախարարութեան կցորդ մը ու առաջարկած «Ապահովութեան համաձայնագիր» մը պատրաստել Իրանի, Իրաքի եւ Թուրքիոյ միջեւ, արգիլելու համար շրջանին մէջ նոր պատերազմ մը: Համաձայնագիրը կը նախատեսէ որ այս երկիրները չմիջամտեն իրարու ներքին հարցերուն ու սահմաններու ապահովութիւնը յարգուի:

***

ԱՐՏԱԳԱՂԹԱԾ ՀԱՅԵՐՈՒ ԹԻՒԸ

Խորհրդային իշխանութիւնները 223 Հայերու ելքի արտօնութիւն տուած են Օգոստոսին եւ 1864 հրեայի:

Լուրը կը հաղորդէ Ժընեւի «Գաղթերու Միջկառավարական Կոմիտէն»:

Յունուար 1–էն ի վեր, 9520 հրեայ մեկնած են Խորհ. Միութենէն եւ 8241 Հայ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԷՏՄՈՆ ՄԷՌ, կանխահասօրէն, յայտարարեց թէ կը քաշուի Սէ – ԷՖ – Տէ – Թէ–ի (Աշխատանքի Ֆրանսական Ժողովրդավար Համադաշնակցութիւն) ընդհ. քարտուղարի իր պաշտօնէն: Իր մեկնումը նախատեսուած էր 1989–ի գարնան եւ յաջորդը կը նկատուի Ժան Գասպար, 47 տարեկան: Մէռ հանգստեան կոչուելու չուզեր (57 տարեկան է միայն), բայց նախընտրած է կանուխ մեկնիլ, քանի իր յաջորդութիւնը հաւաստաւկշռուած է: Դեռ չի գիտեր թէ ի՞նչ պիտի ընէ, ծրագիրները չեն պակսիր, կ'ուզէ քիչ մը շարժել պետական մեքենան, յետոյ կայ Եւրոպան: Ժան Գասպար ալզասցի հանքագործի զաւակ է, 1976–ին է որ կ'ընդունի Է. Մէռի առաջարկը գործադիր յանձնախումբին անդամակցելու: Չար լեզուներ բսին թէ Մէռի աճապարանքին գլխաւոր պատճառն այն էր, որ խոտը կտրէ Փիէր Էռիթիէի ոտքին տակ: Ան կը ներկայացնէ սենտիքային ձախ թեւը եւ Մէռի «չուզած» մարդն էր իրեն յաջորդելու համար: Իրենց տարակարծութիւնները հինէն ծանօթ են:

ՊԱՌ քաղաքական իր վերամուտը ըրաւ Սէ – Տէ – ԷՍ–ի «Համալսարանը»: Ընկերային Դեմոկրատներու երիտասարդներուն առջեւ, Պառ վստահութիւն տուաւ թէ «իր ափը չէ լքած», նոյնիսկ եթէ «Մաչ»ի մէջ, կը խոստովանի թէ Միթերանի «մեծ ծրագիրները» կը համապատասխանեն Ֆրանսայի անհրաժեշտ եղածին: Կ'ուզէ որ կեդրոնը կազմակերպուի, որպէս մեծ կուսակցութիւն մը, «կառավարութեան մը ուժը»: Անդին, Ժիսքար կ'ուզէ ընդդիմութեան պարագլուխն ըլլալ: Եւ ինչպէս, ամէն օր, «Ֆիկառօ»ի ծաղրանկարն է, ֆրանսական մամուլի օրուան լաւագոյն խմբագրականը: Ուրբաթ, (Սեպտեմբեր 2) Ֆէզան կը ներկայացնէ Պառը, որ կ'երթայ Միթերանի թեւէն բռնած, ու դառնալով զարմացած Մառխանին, կ'ըսէ. – «Այո՛, այո՛, առաքինութիւններ ունի: Մարդ մը որ ԷՌ – ՓԷ – ԷՌ–ը չի սիրեր, չի կրնար այնքան ալ գէշ մարդ ըլլալ»:

ՓԱԹՐԻՔ ՏԷՎԷՃԵԱՆ հարցազրոյցի մը ընթացքին «Էքսփրէս»ի յայտարարած է թէ Ռոքարի յաջորդելու համար, լաւագոյն դիրքի վրայ գտնուողը ընկերվարական մը չէ, այլ՝ Ռեմոն Պառ: Աւելցուցած է. – «Երկու տարուան մէջ, Միթերան – Պառ թանտէմի մը երեւումը կը համապատասխանէ երկու մարդոց ընդգրկած քաղաքական խոր տրամաբանութեան»:

ՀԱՐԱՒԻ ԱՓՐԻԿԷԻ սեւ ընդդիմադիր պարագլուխը՝ Նելսոն Մանտելա հաւանաբար ներումի արժանանայ: Մանտելա բանտն է 1962–էն ի վեր եւ վերջերս հիւանդանոց փոխադրուած էր, ուր թոքախտի ախտաճանաչում եղած էր: Առջի օր, բանտին իր խուցը պարպած են եւ ունեցածը տարած բուժարանը, ուր ապաքինման շրջան մը կ'անցընէ: Ասոնք ազատ արձակման մը նախանշանները կը նկատուին:

ՄԷԿ ՖՐԱՆՔՆՈՑ նոր դրամ մը հրապարակ պիտի հանուի Հոկտեմբեր 15–էն, ոգեկոչելու համար Ե. Հանրապետութեան երեսնամեակը: Շառլ տը Կոլի դէմքը պիտի ներկայացնէ:

ՁԻԱՐՇԱՒԻ «ՔԱՌԹԷ»Ն պատմական մրցանիշ մը կոտրեց Հինգշաբթի օր (Սեպտեմբեր 1), որովհետեւ չորս չհասնելիք ձիեր (թոֆար...) հասան իրարու ետեւէ: 1 – 4 – 17 – 2 խաղը կարգով՝ 3 միլիոն 803 հազար 474 Ֆրանք բերաւ: Երեք երանելիներ խաղացած էին այս թիւերը:

ԼԻԲԱՆԱՆՑԻՆԵՐՈՒ երիցագոյնը նըկատուած Շէյխ Սայիտ Ապուլ Նասր Ապու Հասանի այրին մեռած է 100 տարեկանին: Մինչեւ վերջը տէրն էր իր իմացական կարողութեանց եւ կը շարունակէր պարտէզով եւ բանջարեղէններով զբաղիլ արշալոյսէն վերջալոյս: Երկու բանի երես երբեք չէր տեսած՝ միս եւ ... բժիշկ:

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՎԵՐԱՄՈՒՏ

-○-

Սեպտեմբեր 5–ին ուսուցիչներուն համար՝ նախամուտ. եւ Սեպտեմբեր 6–ին աշակերտութեան համար՝ վերամուտ, դպրոցական հաստատութիւնները կը բանան իրենց դռները:

Եօթը հարիւր հազար եւ աւելի ուսուցիչ ընդունելու համար տասներկու միլիոն չորս հարիւր հազար աշակերտ, Ազգային կրթութիւնը մնալով Ֆրանսայի ամենամեծ ձեռնարկութիւնը:

«Do you speak english?», այս վերամուտին Եւրոպան դեռ արձանագրուած չէ որպէս նիւթ ուսուցման ծրագիրներուն մէջ, հաւանաբար չուշանայ: Ամէն պարագայի մէջ Լուսաւորութեան նախարար՝ Լիոնէլ Ժոսփէնի փափաքներէն մին է օտար լեզուի մը, անգլերէն – գերմաներէն – իտալերէն կամ սպաներէն, ուսուցումը նախակրթարանի մակարդակին, նոյնիսկ մանկապարտէզին: Այս տարի փորձեր պիտի կատարուին որոշ աքատէմիներու մէջ: Նոյնպէս կ'ուզէ վերարժեւորել ուսուցչական պաշտօնը, բարոյապէս եւ նիւթապէս, եւ բարեփոխել դպրոցական կշռոյթները: Ֆրանսացի դպրոցականին օրուան ժամանակացոյցը ծանրաբեռնուած է. ութ ժամ եւ աւելի, ու ոմանց համար մինչեւ տասնեւմէկ ժամ երթեւեկը հաշուելով: Մինչ Իտալիոյ մէջ դասերը կը վերջանան ժամը 13.30–ին, Գերմանիա տասնեւհինգ վայրկեան յետոյ, իսկ Միացեալ – Նահանգները ժամը 14–ին: Նաեւ, համաձայն իր նախորդներուն, Լուսաւորութեան նախարարը հետրդհետէ եւ մինչեւ 2000 թուական կ'ուզէ սերունդի մը հարիւրէն ութսունը հասցնել պաքալօրէայի մակարդակին. այժմ հարիւրէն քառասունեւերկուքը միայն վկայուած են:

Խորքին մէջ, 1988–ի դպրոցական վերամուտը կը կատարուի առանց մեծ փոփոխութիւններու, նորութիւններու: Դպրոցական ճակատը հանդարտ է եւ լուռ: Ամէն ինչ կը թուի ընթանալ շարունակականութեան մը մէջ, հակառակ անոր որ անցեալ Մայիսին «վարձակալ»ի փոփոխում տեղի ունեցաւ Ռիւ տը Կրընէլ: Նախարարները կուգան, ծրագիր կը մշակեն, կը ներկայացնեն եւ յաճախ գործադրութեան հանգրուանը չհասած կամ չաւարտած կ'անցնին ու կը մնան միայն փափաքները:

Կազմակերպական, մանկավարժական խնդիրներէն դուրս, դպրոցական վերամուտը նիւթականի հարց մըն ալ է ծնողքներուն համար, որոնք պէտք է հագուեցնեն իրենց զաւակները եւ լեցնեն պայուսակները: Համաձայն դասարաններուն, հազար հինգ հարիւրէն երեք հազար Ֆրանք կը նախատեսուի երկրորդական հաստատութիւնները յաճախող աշակերտներուն համար:

Աշակերտութեան համար, դպրոցական տարեշրջան մը կը բացուի միշտ յոյսերով, ակնկալութիւններով եւ հեռանկարներով: Ոմանք առաջին անգամ ըլլալով պիտի ներկայանան դպրոցի մը դռներուն առջեւ եւ յայտնաբերեն ամբողջ աշխարհ մը: Շատեր պիտի վերագտնեն դասընկերներ, ծանօթ դէմքեր, ընտանի վայրեր: Ուրիշներ պիտի դիմագրաւեն վճռական տարի մը: Բայց, բոլորն ալ պիտի սկսին ճամբայ մը, որ ըստ իրենց յաջողութիւններուն, նեղութիւններուն, արձանագրած գոհունակութիւններու կամ հանդիպած խոչընդոտներուն, կրնայ ըլլալ՝ կարճ ու դիւրին կամ դժուար ու երկար:

Կ. Ց.

ՎԷՆՍԷՆԻ ԱՆՏԱՌԸ

Վէնսէնի անտառը կը տարածուի Մառնէն Տօն ու աւելի վար՝ իր մէջ առնելով մեծ մասը Սեւ Ծովին: Ան կը հասնի երբեմն մինչեւ երկինք: Կ'անցնի կարօտներէս ու յուշերէս անդին: Կը սահի անծանօթ ու երազային հայրենիքէ մը վեր: Ու կիրակի ու տօն առաւօտները, ամառը, լուսաբացի սրբացմամբ թափանցիկ իր ծառերէն ծորող հոյզի գոյն յոյզերով՝ ան կը տանի զիս մինչեւ ծայրագոյն վերացում: Խաւարէն դուրս եկող նաւ մը: Կը յորդին, կը հոսին խոտերը, պայծառ ու կոյս՝ կը խօսին: Կը բարախեն ծառերուն լռասոյզ կատարները՝ առնելով ու պարպելով լոյս մը: Կը հոսին շուքերը: Կը մեղրոտին հող, օդ ու բոյս: Ու բազմերանգ լուսարձակներու ողողումին, եւ խոյս տուող ամպերուն ցաւոտ արնոտումին, ու տարիներուս սին ու տխուր հոսումին մէջէն՝ կը հասնիմ ծովէն գինով տղու խռովքներուս իմաստին, յոյսին տղու յուզումին:

Բայց անտառը կը ջլատէ նաեւ զիս: Դատարան մը: «Ըսէ՛ք ամբողջ ճշմարտութիւնը եւ միայն ճշմարտութիւնը»: Կը լսուի սիրտս՝ շփոթ ու խռով: Ու խարշափը՝ սարսափի շշուկի մը պէս: Կը ժայթքի արկածայայտ լոյս մը ելեկտրական թելերով իրարու զարնուող ծառերուն ծայրերէն: Բախումը բացասականին ու դրականին միջեւ, մանուկին եւ հասած մարդուն, մտաւորականին ու բանուորին, հայրենաբաղձին եւ օտարացածին, գեղեցիկին՝ որ կը նետէ զիս տգեղութիւններու մէջ եւ տգեղութիւններուն որ կը խթանեն զիս ինէ վեր: Անտառը կը տանի զիս մինչեւ ծայրագոյն հակասութիւն: Կը դառնայ ոճիրներու վայր մը: Կը քալեմ երբեմն կարմիր ծովու մը խորէն, թեւերուս ու ոտքերուս կառչող լռութեան ու լոյսերուն մէջէն: Ընկղմած աշխարհ մը: Ու իր արիւնէն դուրս եկող իր կարմիր ուրուականը, այլանդակօրէն փոխուած նոյն էակներով: Արեւը կը շողայ կարմիր: Շուքերը կարմիր: Ժամն է՝ ուր ծառերուն բոյրերը, գլխիչ բայց եղերական՝ կը ճնշեն քիչ քիչ: Թռչունները կը փախչին ճիներու ճիչերով յամրօրէն տարածուող խաւարին առջեւէն: Կը լսեմ տակաւին աւելին ձայնը երբ, ամպոտ օր մը, անգործութեան նպաստի հսկիչը աւել կու տար ինծի թափած չոր տերեւներուն ոսկին: Կը լսուին հովին մէջ վինները պատրանքներ աւլող հպարտութեան ցաւին: Ցաւը աշնան խաթարուած գեղեցկութեան: Կ'անցնի երբեմն կորուած կեղեւաթափ ծառերով բեռնաւոր կառք մը, կը հեռանայ յամրընթաց՝ անոր պէս որ, կռիւի օր մը, մերկ ու թաց, ու աչքերը բաց դիակներով լեցուն՝ կը բարձրանար Ռոսթոֆի կայարանէն վեր: Ու հողմակոծ ծառերը, ու յորդուն խոտերուն սահանքները կը յիշեցնեն յոյսերու գետն ի վեր գացող հաւատքին նաւը, որ կը գտնէ ինքինք միշտ կոյս սահանքի մը առջեւ: Ամէն ճշմարտութիւն, կու տայ նոր ճշմարտութեան մը կարօտը: Ամէն յեղափոխութիւն կը տանի դէպի նոր յեղափոխութիւն մը: Ո՞ւր է ճշմարիտը...: Կը նստիմ երբեմն խոնջ: Դէմս գետնափոր ապաստանները ռմբակոծման գիշերներուն: Յիշատակները խլրդակերպ ապրող մարդոց օրերէն: Դէմս՝ ամայի մարտկոցները երբեմնի յաղթական բանակներուն, թշուառութիւն: Կը լսուի որոտացող խորխորատը քաղաքին:

***

Կախարդական է Վէնսէնի անտառը: Վհուկներ են երբեմն ծառերը: Կախարդներ՝ փայտէ դաժան դիմակներով: Դեւեր որ կը սուլեն ձմրան գիշերներուն մէջ: Բախտագուշակ գնչուհիներ: Ոգի մը յայտնութիւն մը կ'ընէ տերեւի մը մէջէն: Ու խռովիչ՝ անտառը կը դառնայ քաոս մը արեւին տակ: Կը սարսռայ ամբողջ տարածութիւնը իրարու քսուող, սահող, արձագանգող մեղեդիներէն: Կը ծաւալի փլուզում մը: Կ'անցնի մագնիսական հոսանք մը: Հողը կը դողայ գգայագիրկ խարփշիկի մը պէս: Ոգիներէն մէկը կը նետէ ոսկի մը: Ու ինկող թաւալող, քանի մը անգամ ցատքոտող եւ իր կանաչ կեղեւին ներքին ճերմակէն դուրս սլացող վայրի շագանակը կը վառի, կը նետէ խօլ նժոյգի մը նայուածքը: Թեւ կ'առնեն, կը փախչին թափած տերեւները հողերուն քսուող երկար քղանցքներու ալեկոծումով: Կը տառապի անյայտ հոգի մը մեղրամոմէ առուակի մը խորը՝ որուն մէջ կը խրին լոյսերը՝ վհուկի մը ասեղներուն պէս: Ու կը ճչայ, կը ճչայ թռչուն մը՝ զարհուրանքով: Ուրիշ մը կը մնջէ: Երրորդ մը կ'ողբերգէ: Կը լսուի յղի կնոջ մը հեծքը: Եւ երբ կը լռեն այս բոլորը, կ'անցնի խռովքը, անտառին ծայրէն ծայր կու տայ երկնային երաժշտութիւն մը: Կը ծնի մանուկ մը: Ճիւղերէն կը հոսի շնորհներուն քաղցր իւղը: Ծառերը կը դառնան գանձեր բերող մոգեր: Գառներ: Կախարդական է Վէնսէնի անտառը:

Ձմեռը, ձիւնին տակ՝ ճերմակ թեւերը շարժող հրեշտակներ են ծառերը: Անոնք կը խօսին կորսուած երկինքէ մը: Պատանքով մեռելներ են անոնք գիշերը, լուսինին գացող քնաշրջիկներ: Ձիւնը շաքարի փոշի մըն է անոնց վրայ: Ու այդ ձիւնը, երբ առատ է, վերջալոյսին տակ, սառած ջուրերուն անուշապուրին քով, կ'արտացոլայ տղայութեանս կաղանդներուն լոյսով: Ծառերը ջրամոյն հրեշներ են աշնան անձրեւներուն մէջ: Առասպել մըն է կեանքը հոս: Ու կան հէքեաթ պատմող ծառեր: Կան այդ հէքեաթը ապրող մանուկներ: Պատմական ճակատամարտ մը մղող բանակներ են երբեմն ծառերը, սուր սուրի դէմ, ձիերուն ու սաղաւարտներուն բաշերը հովին՝ ծփացող դրօշներու ներքեւ: Ու կան տաղասաց ծառեր, շարական երգողներ, բուրվառ ու ծնծղայ շարժող քահանաներ, գողթան երգիչներ ու իշխանին սպասող ռօսիներ: Կան քերթողներ եւ յեղափոխական հերոսներ: Ջարդուող եւ աքսորուող ժողովուրդ մըն են երբեմն ծառերը, երբ ամրան կայծակները կը շողան անոնց վրայ: Կը լսուին ողբ ու կիներու ճիչեր: Կան դահիճի, դողի, կաղի ու կուզի կերպարանքով ծառեր: Կան հարուստներ եւ աղքատներ: Գարուն ու ամառ, կան հովին քովով պարող հարճեր: Ուռիներէն մէկը կ'աղեղէ իր լայն ու հպարտ պորտը եւ իր կոնքերը կը սարսռան լարերու պէս՝ ջուրէն արտացոլող ու իր թափած մազերուն մէջէն բեկբեկող ճառագայթներուն տակ: Կան սէրով տառապող ծառեր: Ու երկու սրունքներուն միջեւ երկինքը սեղմող ծառեր: Կան յաղթական կամարներ:

***

Կախարդական է Վէնսէնի անտառը: Կը ջնջուի տարածութիւնը: Մառնի ափին՝ Վառնան: Ժամանակը կը ջնջուի փոխուած մերկութիւններուն առջեւ: Ու երբ կը ցնցուի, կը դառնայ անոնցմէ մէկը արդիական պարի մը կշռոյթով, անոր մէջ կը տեսնես ոգիներէն գինով՝ դառնացող վայրենի մը: Կ'ըմբռնես մեր դարը: Կը ջնջուի տարածութիւնը: Ու մարդը, որ կը նայի սահող նաւակներուն ու լողորդներուն, կը տեսնէ նոյն ատեն հին պատկեր մը, որուն վրայէն, երբ տղայ էր, օտար, պզտիկ քաղաքի մը մէջ, օտար դպրոցի մը մէջ, կը սորվէր օտար լեզուն իր մտքի հայրենիքին: Ամէն մէկ բառը, երբ տղայ էր, կը մեծնար իր մէջ արտակարգ հմայքով մը, որ կ'աղուորցնէր գալիք իրականութիւնը: Տղան հասած է հիմա իր երազին ծայրը ու ան մարդ մըն է արդ, երեսուն տարիներ վերջ, որ կը վերադառնայ, նայելով գետին, այն օրերուն՝ երբ այդ երազը կը ծնէր իր մէջ: Ու կը նայի: Ահա լողորդները, ահա նաւակները, դրօշազարդ սրճարանները, ջրային խաղերը եւ կիրակնօրեայ բազմութիւնը, երաժիշտները: Կը նայի նաեւ տղուն: Ու կը շարունակուի հոգեկան այս զարմանալի կրկներեւոյթը: Մէկը իր լոյսը կ'անցընէ միւսին՝ երկու անթելներու պէս, որ կը խօսին իրարու երկու տարբեր աշխարհներէ: Ու մէկուն երազը եւ միւսին գիտութիւնը գեղեցկութեան կը վերածեն պահ մը՝ տարիներուն դառնութիւնը: Մէկուն խաթարումի սպասող անմեղութիւնը: Միւսին մաքրութեան կարօտ խաթարումը: Ու անսահման իրականութիւն մը ունին հիմա բոլոր բառերը որոնք լեցուն էին միայն երազով: Ունին իրենց իրական անունները պատկերին բլուրներն ու գիւղերը – Նօժան, Ժուանվիլ, Մալթուրնէ, Մէզոն–Ալֆոր, Սէն–Մոռ, Շարանթօն: Ու Փօն տը Միւլհուզ կը կոչուի կամուրջը, որուն վրայ կը հիանար տղան: Կը շարժին, կեանք կ'առնեն պատկերին անշարժ ու գունաւոր անձերը: Այն որ կին մըն էր եւ հովանոցը գլխուն՝ երկինքը կը քննէր: Այն որ չէր զատեր իր նայուածքը կարթէն: Այն որ ձեռքը կ'երկարէր թելին ծայրը բռնկող ձուկին: Այն որ լողալով կ'երթար գնդակին: Եւ ուրիշներ տակաւին: Եւ ասոնք բոլորը, որ չէին խօսիր այլեւս իր սրտին, կը յուզեն զինք անցեալով մը: Ան կը լսէ նոյնիսկ լռութիւնը պատկերին, երբ երաժիշտները կը նուագեն հիմա: Երջանկութիւն մը կայ նուագին բերած յուսախաբ սէրերուն վերյիշումին ետին: Ու միշտ, հեռուն, եռագոյնը կը ծփայ մանկութեան օրերուն պէս, դպրոցին դրօշին նման: Ու միշտ կը ծփայ անձկութիւնը:

ՆԻԿՈՂՈՍ

RUE RICHER

(ՀԱՏՈՒԱԾ)

Եթէ վէպ մը գրելու նստիմ, պիտի ըսկսիմ զայն Րիւ Ռիշէով եւ պիտի վերջացնեմ անով: Այս նեղ, երկար ու անընդհատ եռուզեռի մէջ եղող փողոցը, ոչ միայն արժանի է մեր գրական պատմութեան մէջ անցնելու, այլ եւ կարեւոր՝ երբ կ'ուզենք փարիզահայ մտաւորականութիւնը տալ: Ան հետաքրքրական է այլապէս, իր Հրեաներով եւ բազմազգի ճամբորդներով, խանութներով եւ սրճարաններով: Իր գլխաւոր շէնքը անշուշտ Ֆօլի–Պէրժէրն է, ուր գեղեցիկ կիներն ու այրերը կ'ոգեւորեն ամէն գիշեր հանդիսականները իրենց մերկութեամբ, երգերով ու փլասթիք խենթութեամբ: Ան փողոցին կու տայ հեթանոսական ոգի մը օրուան մէջ ալ, իր նկարներով ու կիներով:

Մթնոլորտը հարուստ է, վայելուչ եւ առանց ցուցականութեան:

Բայց արուեստը տխուր պատկեր մը պիտի ներկայացնէր փողոցին այս մասին մէջ, եթէ ատեն ատեն չանցնէր հոնկէ իրական արուեստագէտ մը՝ իր լայնեզր ու սեւ գլխարկով ինչպէս եւ իր սեւ, շուշանի մը չափ մեծ ու կախուած փողկապով: Ծեր էր մարդը: Ու հայ: Գլուխը կախ: Կը զգայիր թէ ան կը մտածէր իր հեռաւոր հայրենիքին: Կը քալէր ձեռքերը գրպանին մէջ, ամչնալով, տատանելով նաեւ: Երազելով նկարել ազգին ողբերգութիւնը, արեան ճանապարհը ներկայացնող նկար մը: Ճգնաւոր մըն էր, իր հոգիին մէջ ապրող մը: Կը նկարէր ան մերկ կիներ ալ, բայց այդ կիները կու գային Արեւելքէն ու Հէքեաթներու աշխարհէն:

Փողոցը գրկուած է հիմա անոր ներկայութենէն: Ան կը բնակէր այդ շրջանակին մէջ ու կը տեսնէինք զայն յաճախ, երեկոները, հայրենակից մը, գաղափարական մը տեսնելու կարօտէն բռնուած, մոլար եւ անձկոտ երբեմն, դառնացած եւ դժգոհ, համեստ ու հաւատաւոր: Երեւան բարի եղաւ անոր հանդէպ ու չձգեց որ ան մեռնի օտարութեան մէջ: Մեկնեցաւ: Կամ աւելի ճիշդ է ըսել Մարսէյլ տարին զայն քանի մը հայրենակիցներ ու նաւ դրին, որովհետեւ հիւանդ էր ու քալելու անկարող:

Րիւ Ռիշէին միւս ծայրը կը բնակի Նարդունին, զառիվայրի մը վրայ: Ան բացառաբար կ'երեւայ այս շրջանակին մէջ: Բայց փողոցը կ'առնէ տարբեր շունչ մը, երբ ան կ'անցնի հոնկէ, գործէն վերադարձին, այսինքն «Յառաջ»ի տպարանէն, որ չես գիտեր ինչու կը գտնուի այս հայաշատ կեդրոնէն հեռու, Իթալիի կողմերը, մթին ու անգոյն թաղի մը մէջ: Նարդունին երբեք առանձին չէք տեսներ: Ան շրջապատուած կ'ըլլայ միշտ մտաւորականներով կամ պարզ մահկանացուներով: Բազմազբաղ է, բայց եւ այնպէս կը կենայ, կը խօսի փողոցին մէջ, կաշիէ պայուսակը ձեռքին: Ունի ամբողջ արտաքինը քաղաքացիի տարազով վարդապետի մը, իր գլխարկով, ակնոցով եւ իր պզտիկ բայց արդէն նկատելի փորով: Խելօք, բարի եւ հեզահամբոյր է հակառակ իր վայրագ գրիչին: Կը խօսի, կը բացատրէ, խրատներ կու տայ գրականութեան եւ բժշկութեան մասին: Խելօք բայց պատրաստ նաեւ փոթորկելու յանկարծ: Իր խօսքը արժեցընող մը:

Ազգային քառուղի մը պէտք է համարել փողոցին այն մասը ուր ան կանգ կ'առնէ իր խօսակիցներով: Մայթի մէկ կողմը կը գտնուի Թոփալեան տպարանին դուռը: Տպարանը բակին խորն է: Հոն հասնելէ առաջ ստիպուած ես անցնիլ Պարսամեան գրատան առջեւէն որուն դուռը բաց կ'ըլլայ տաք եղանակին եւ խիստ փակ ցուրտ օդերուն: Մայթին միւս կողմը՝ դարձեալ բակին մէջ, Բալուեան գրատունը եւ Զուարթնոցի խմբագրատունը: Ամէն երեկոյ, հայ թերթերուն ցրուիչները մէկէն ելլելով միւսին կ'երթան: Կու գան թերթ գնողները, դէպի աջ եւ դէպի ձախ:

Րիւ Ռիշէի մեր ամէնէն կարեւոր հաստատութիւններն են ասոնք: Մեր գրական ու քաղաքական գաղափարները հոս կը կեդրոնանան, կ'աճին, կը զարգանան տպարանին ու երկու գրատուներուն մէջ: Վերջերս, Բալուեան վճռած է իր դուռը բանալ միայն օրուան մէջ քանի մը ժամ, նկատելով որ ժամավաճառ կ'ըլլայ եկող գացող այցելուներուն պատճառաւ, որոնք երբեմն ժամերով կը մնան առանց նկատի առնելու իր աշխատանքները: Կանգ առած է կօշիկի գործը (չենք տեսներ զինք ատենէ մը ի վեր կարի իր մեքենային առջեւ) ինչպէս եւ կանգ առած է ընդհանուր առեւտուրը եւ «Զուարթնոց»ի խմբագիրը կ'ուզէ օգտուիլ առթէն:

Կը ցաւիմ շատ մը յիշատակներու եւ ելոյթներու վրայէն որոնք տեղի ունեցան այս աշխատանոց–գրատունին մէջ, որոնց համար էջեր պէտք են: Հոս քակուած ու կծկուած են շատ մը վէճեր, քաղաքական, գրական եւ հայրենասիրական տեսութիւններ: «Յառաջ»էն վերջ, դաշնակցութեան երեւելիներուն հաւաքավայրն է: Նոր սերունդին ալամպիքը...

Պատչաճ նկարներով —Ահարոնեան, Աբեղեան եւայլն:

Դաշնակցական նաեւ Պարսամեան գրատունը: Բայց կուսակցութիւնը նուազ կենսունակ է հոս եւ խանդավառութիւնը կը վարանի իր թեւերը բանալ: Այցելուները ծերակուտականներ են առհասարակ ու կը համակերպին շատ քաղաքավար մթնոլորտին: Արգիլուած է ծխելը: Ար-

> Ու կը զգամ թէ արմատախիլ եմ երբ նման կարօտներով կը նայիմ: Արմատախիլ եմ, բայց երբեք համաձայն անոնց՝ որ արմատ կը նետեն այս կամ այն ուղղութեամբ: Անձնականութեան կորուստ մը կայ ամէն ուղղութեամբ, ճգնաւորին երջանկութեան մէջ իսկ: Ի՞նչ է այդ խիզախութիւնը: Ի՞նչ է այդ խաղաղութիւնը՝ դաշտերուն անդորրութեան մէջ: Ի՞նչ է խաղաղութիւնը նոյնիսկ մեծ իմացականութիւններուն: Ուրախութիւն, յոյս, կամ անփութութիւն, հոգեկան կարծրութիւն, հեգնանք արհամարհանք կամ համակերպութիւն: Ահա բառերը շատ մը մեծ մարդոց. բառեր որ կը լսուին նաեւ հասարակ մարդոց բերաններէն:
>
> «ԱՐՄԱՏ ՆԵՏԵԼ»

…Գիշերները, երբ կը խորհիմ թէ արմատախիլ մէկն եմ, արմատախիլ ժողովուրդ մըն ենք, գիշերները երբ յուզումով կը նայիմ բերդին ու պտոյկ, ճաղցր, օգնութեան կարօտ լոյսին, արմատներ նետելու հզօր պահանջ մը կը զգամ այնքան հզօր, այնքան ցաւագին՝ որ անբաւարար պիտի ըլլային բոլոր արմատները անտառին ծառերուն, եթէ իմս ըլլային: Մէկ բան կը խորհիմ — արմատներ նետել:

Մեր անցեալին մէջ:

«ԱՐՄԱՏ ՆԵՏԵԼ»

գիլուած է նաեւ պոռալը: Դռնապանուհին, որ բարձրահասակ, ձիաւորի պէս կին մըն է, կը բնակի ճիշդ դէմը ու շատ հանոյք չառնէր վէճերէն: Սիրոյ քնքուշ խօսքերը աւելի կը համապատասխանէն իր խառնուածքին: Կը տեսնենք զայն երբեմն երկար բէճեուար մը հագած, կարճատես աչքերը ակնոցներուն ետեւէն մեր վրայ սեւեռած, տեղեակ մասամբ ազգային մեր բոլոր անցուդարձերուն:

Քաղաքավար, հիւրընկալ ու կոկիկ այս մթնոլորտէն վերջ, տպարանին դուռնէն ներս կը փոխուի պատկերը: Նախ կարելի չէ գիտնալ թէ ով է տէրը: Թօփալեան կ'աշխատի անդադար, ինչպէս եւ իր եղբայրը: Տողաշարը, դերասան Գրմըքեան նոյնպէս կ'աշխատի գլխարկով ու վերարկուով: Մամուլի մեքենային վրայ թառած կամ կորսուած փոքրիկ հայ աշակերտն է միայն որ չուրանար իր գործաւորի հանգամանքը: Մեծ կ'ըլլայ շփոթութիւնը վայրին անծանօթ այցելուին, երբ տպարանին տէրը կը փնտռէ ու գործի վրայ կը տեսնէ բազմաթիւ անձեր: Պէտք է բացատրել անոր թէ տէրը բանաստեղծ մըն է եւ նկարիչ մը նոյն ատեն, որպէսզի հասկնայ ան տիրող անկարգութիւնը, պատերէն կախուած խղաներկ նկարները եւ ներկայ եղող բազմութիւնը:

Թօփալեան սակաւախօս մըն է: Քիչ անգամ դուրս կու գայ ինքզինքէն: Հիւր ու բարեկամ ընդունիլ չի գիտեր: Իր կարծիքներն ու ցաւերը կը մնան անյայտ: Որոշ է սակայն, իր թուխ, արաբական դէմքին վրայ մերթ ընդ մերթ երեւցող ժպիտէն, թէ կուշտ է գիրքերէն ու թերթերէն որ կը տպուին իր տպարանին մէջ: Կարեւորութենէ զուրկ՝ բոլորն ալ: Այս է պատճառներէն մէկն ալ երբ այդ գիրքերն ու թերթերը հրապարակ կ'ելլեն անտարբերութեան մէջ: Գերութիւն մըն է այս արհեստը զգայուն այս բանաստեղծին համար որ կեանքին մեծ մասը անցուց մաքառելով: Բայց Թօփալեան կը մնայ համակրելի, հակառակ այս բոլորին ու արժանի է այդ համակրանքին: Իրական արուեստագէտ մը, վեհանձն գիծերով: Դերձակը չի մտածեր իր հագուստին: Կօշկակարը կօշիկ չունի շատ անգամ իր ոտքին: Թօփալեան, ըլլալով հանդերձ տպարանի տէր, տասը տարին անգամ մը կը մտածէ տպագրել իր գործերը: Ըմբռնելի է իր զգուանքը, ինչպէս եւ առատօրէն տպուող գործերէն վեր, նուազագոյն բառերով, ջղուտ բանաստեղծութեամբ մը երեւալու իր ձգտումը:

Կ'անցնիմ: Անթիւ են այս տպարանը այցելող անձերը որոնց մասին կրնանք էջեր լեցնել, – դերասաններ, երաժիշտներ, խմբագիրներ, համայնավար, դաշնակցական, հնչակեան եւ ռամկավար: (Հասկցէք համազգային կարեւորութիւնը վայրին): Տիպային է «Արեւմուտք»ին վարիչը, որուն «վարչապետ» մակդիրը տրուած է: Դիւանագէտը այս քաոսին:

Ըստ իս պէտք էր որ Րիւ Քատէն ուղղակի շարունակութիւնը ըլլար Րիւ Ռիշէին, փոխանակ ասոր կուշտին վրայ բացուելու: Րիւ Քատէ… Ազատ – Որմնադիրներու շէնքէն վերջ կարեւոր հիմնարկութիւնը մեզի համար հայ ճաշարանն է ուր մեր մտաւորականութեան մէկ մասը իր փորը կը կշտացնէ եւ իրիկուընէ իրիկուն նարտի խաղալու եւ թէյ խմելու կ'երթայ: Ասոր ալ տէրը հայ մտքի մշակներէն մէկն է, Աբովեանի սիրահար վշտահար հոգի մը:

Մեր գրական վէճերուն մէկ մասը կը ծնունի այս ճաշարանին մէջ ուր ասուլիսներ կը կազմակերպուին երբեմն: Հոս խօսուած է մեր հին եւ նոր ուղղագրութեան մասին: Հոս է որ Զօպանեան մըռնչեց օր մը Պէշիկթաշլեանին վրայ արձակելով իր վճռական տեսակէտները: Ու Նշան, պերճաբարբառ, բարբառոս բե-գաս՝ արձակեց իր կարգին իր հուժկու եւ վճռական ձայնը: Տէրը դող ելաւ, ներկաները վախցան: Բայց ամէն ինչ վերջացաւ խաղաղութեամբ: Զօպանեան, մեր գրականութեան նահապետը շատ բարի, անձնուէր ու ազնիւ հոգի մըն է: Ներողամիտ նաեւ ու քաջ՝ իր ազգային հարցի վերաբերեալ կարծիքներուն մէջ, ջերմ հայաստանասէր:

Պէշիկթաշլեան գիտէ այս բոլորը: Նուրբ հոգերան մըն է եւ զերծ չէ յարգելէ որոշ անձեր: Ունի բարկութիւններ որոնք կը վերածուին անողորմ ատելութեան: Բայց խենթութիւնը կը վերջացընէ երբեմն անուշ ու բարի ժպիտով մը: Իր կապոյտ աչքերը կ'առնեն այն ատեն Աստուածամօր առջեւ ծունկի եկած սապետի մը նայուածքը, այսինքն գինովութիւն մը որմէ պիտի յուզուէին նաեւ Հայ Պէտրիչէներն ու Լորաները եթէ գոյութիւն ունենային անոնք մեր գրական աշխարհին մէջ: Այսպէս, Պէշիկթաշլեան անֆիպի մըն է, ջուրէն ու ցամաքէն դացող մը: Որովհետեւ այս աստուածավախը ճռնտօթիէրէ մըն է նոյն ատեն, իտալական Սփորցաներուն նման: Հայկական Փարիզը նկարագրողը չի կրնար զանց առնել Պէշիկթաշլեանը որ հոգին է անոր. եւ տուած է զայն առատօրէն: Ան է որ կը խանդավառէ, կը խնդացնէ ու ընթերցանութեան նիւթ կը հայթայթէ իր գիրքերով որոնք նոյնպէս անֆիպի են, ուրախ բանաստեղծութիւն եւ տխուր երգիծաբանութիւն: Բիւզանդիոնի ցայտուն ներկայացուցիչը, ալքօլավառ թամադան հանդէսներուն: Տէրն է հրապարակին, նոյնիսկ Սփիւռքին:

Այս ճաշարանին մէջ աչքի կը զարնէ, Անդրանիկին քով՝ Օշականին յոբելենական մանրանկարը՝ գնդասեղով մը սրահին կեդրոնական սիւնին զարնուած: Մընացեալ նկարները կը երկայացնեն Երեւանի շէնքերը: Բացայայտ է գեղարուեստասէր տիրոջ հայրենաբաղձութիւնը: Պէտք է յիշել թէ, հոս միայն մտաւորականները չեն որ կու գան ճաշել, այլ եւ հայ դօհարավաճառներ, գորգավաճառներ, այսինքն ցեղին առեւտրական յատկանիշը ներկայացնող տարրերը, որոնց մէջ կան նաեւ աչքառու տաղանդներ: Այս ճաշարանը այսպէս, կը տօնէ կաճառի մը վայելչութիւնը իր վերացական դրական ոգիներուն միացումով:

Միացած կը տեսնենք երբեմն մէկ անձի մէջ այդ երկու ոգիներն ալ: Մեր ակնարկութիւնը կ'երթայ «Արեւմուտք»ի պատուարժան խմբագրին: Թանձր, տոկուն, ժպտալիր, վաճառական եւ մտաւորական, օժտուած ապրիլ գիտցող վարդապետի մը բարեմասնութիւններով: Իր աչքը Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան վրան է արդէն: Պէտք է աւելցնել ճէնթըլմէն բառը: Վէպին մէջ, եթէ նաւաբեկութեան նկարագրութիւն մը կայ, կարելի է փրկութեան գօտիին անունը դնել Մ. Գույումճեան…:

Այս ճաշարանին մէջ խօսած է Ռ. Միսաքեան:

Գինի խմած ենք Փօլատեանի առաջին վէպին ծննդեան առթիւ ու հոգեկան մաքրութենէ ճառած:

«Ջո՛րն առեմ եւ զօրն խոստովանիմ…»: Կարելի չէ մոռնալ Կ. Ուշագլեանը, Հ. Թորոսեանը, Ա. Անտոնեանը, Մօզեանը, Որբունին, եւ մեր պատուական պատմաբանը Մելիքեան, Պր. Խոնդկարեանը, Գազազեանը եւ ուրիշներ: Պէտք չէ մոռնալ մանաւանդ փաստաբան, բանաստեղծ, գրագէտ, ոգեհարցութեան մասնագէտ, կիլիկեան պատմութեան առաջաւոր դէմքերէն Գրիմիթէլը… անարդար կերպով հալածուած իր գրչեղբայրներէն:

Այս բոլոր անձնաւորութիւնները վէճեր ու հաշիւներ ունին իրարու մէջ եւ իրարու ետեւէ: Բայց այդ վէճերը չեն վտանգեր կեանքի ապահովութիւնը:

ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Կեցած է ան վերջալոյսի մը մէջ, ու իր աչքերուն առջեւ ունի անսահման տարածութիւնը, Սփիւռքը: Աշխարհի հինգ մասերը՝ ուր կ'ապրին ու կը մեռնին իր հայրենակիցները: Ան կը նայի անոնց, այդ երկիրներուն, որոնք եղան կեղծ հայրենիքները ցրուած իր ցեղին: Ու իր յստակատես աչքերուն առջեւ կը քակուի մարդկութեան ողբերգութիւնը ինչպէս եւ ողբերգութիւնը իր ազգին: Յուսահատ է իր տեսածէն, բայց ուրախութիւն մըն է իրեն համար տեսնելու այդ կարողութիւնն իսկ: Ան կեցած է գերեզմանատան մը մէջ, եւ ունի իր կողքին իր ուրուականը: Ունի իր զղջումները: Բայց կը գործէ իր ուղեղը: Կը բաբախէ իր սիրտը: Մեծ է իր յոռետեսութիւնը: Բայց մեծ է նաեւ իր մէջ լաւատեսութեան մը կարօտը: Գտնել կեդրոնական գաղափար մը, փրկել հայ միտքը, արդարացնել Սփիւռքը, ուր գրականութիւնը աւերակներու գրականութիւն մը եղաւ միայն, հինին կեղծ շարունակութիւնը: Իր ձեռքին մէջ բռնած է գեղեցկութեան գանկը: Կը նայի. եւ կը տեսնէ անոր աչքերէն թափող հողը: Կ'ընկճէ զինք ունայնութեան գաղափարը: Ու կը փսփսայ մերթ կրակէ բառերով. «Գրե՞լ թէ չգրել…»: Բայց ան կը լսէ նոյն ատեն փղոսկրէ այդ ժամակէն եկող դարերու ալեկոծումին արձագանգը: Եւ այդ արձագանգը նոյնն է միշտ, թէեւ դարերու ընթացքին մարդը կը պոռայ տարբեր ձայնով մը: Կեա՛նք: Կը լսէ նաեւ իր ցեղին արձագանգը՝ նոյնը նոյնպէս եկող ու գացող սերունդներուն համար: Ինք, գիտէ, չունի Վարուժանի մը ոգին ու տրտունջին պահանջը: Զունի անոր երկնային յոյսը, Նիրվանան, գեղեցկապաշտութիւնը: Կը խրտչի Թախանձանքէն, մահը արդար ելքը չի նկատեր իր ցաւին, գեղեցկութիւնը չի կրնար ըլլալ իր գերագոյն նպատակը: Բայց գիտէ նոյնպէս թէ, հակառակ այս տարբերութիւններուն, ինք նման է անոր իր հոգեկան վիճակովը: Կը տառապի իր հայութեամբը: Կը տառապի նաեւ Սփիւռքի ճակատագրովը: Ունի իր սուրով տապալելիք քանի մը թշնամիները, կեղծիքն ու պռնկութիւնը աշխարհին: Այս քէնը կը վառէ գիշեր ցերեկ իր երակները: Ու ան կեցած է իր ողբերգութեան դէմ, որ ողբերգութիւնն է նաեւ իր ցեղին եւ կը վերլուծէ զայն տառ առ տառ: Վասընզի ոխ մը ունի ճակատագրին հանդէպ, որ մեծութիւն մը պիտի ըլլար եւ եղաւ պզտիկութիւն մը: Որովհետեւ չի կրնար մեկնիլ աշխարհէն պարտուած, յուսահատ:

Հասկնալու համար զինքը, պէտք է նըկատի ունենալ Ֆրանսական վերջին դըպրոցը որ կը ներկայանայ անհեթեթին փիլիսոփայութեամբ: Արեւմուտքի ամբողջ քաղաքակրթութիւնը կ'երեւի հոս իր արնոտ մեծութեամբը: Եղա՛ւ Սփիւռքի տղան, պէտք է նկատի ունենալ մթնոլորտը ուր ան ապրեցաւ: Ըմբռնելու համար իր յոյսի մը որոնումը, պէտք է հակիլ եւրոպական այս չոր յուսահատութեան վրան: Դպրոցներու տղան չէ ան բայց դպրոցները կը մեկնեն իր խըռովքը: Անհեթեթին վարդապետները (Սարթր, Քամիւ եւ Պովուար) կը հերքեն նպատակի մը գոյութիւնը ապրելուն մէջ: Պէտք է ապրիլ, բանիլ առանց նպատակի: «Ընել եւ ընելով ըլլալ…»: Բայց այս իսկ նպատակ մըն է արդէն եւ ահա թէ ինչու Սփիւռքի տղան չի տարուիր այս վարդապետութենէն ալ: (Ոչ մէկ կուսակցութիւն, ոչ մէկ տեսաբանութիւն կրցաւ գրաւել զինք): Ու անոր տակ կը տեսնէ վիպային հին դպրոցը, տարբեր գրելու իր արհեստովը միայն: Արձագանգը նոյնն է: Բնական յեղաշրջումն է ան դատողութեան մը որ իր ծնունդը առաւ անցեալ դարուն մէջ, անցնելով Քիէրքկարտէն, Ռէմպոյէն, Նիչէէն ու Քաֆքայէն: Ռէմպօ կը դուշակէր արդէն «փէէրի սիւանթիֆիք»ը, որ գինովցնելով հանդերձ մեզ, պիտի դարձնէր յուսահատ ու մատնուած քայքայիչ անհեթեթութեան: Այս ահաւոր գեղեցկութեան հրեղէն հսկայական ծառը կարելի է նկատել Հիրոշիմայի եւ Պիքինին: Գիտութեան ծառը: Գեղեցկութիւն ու թշուառութիւն: Ոճրային ամէնէն զարհուրելի գիւտը եւ ամէնէն հոյակապը նոյն ատեն: Ահա մարդկութիւնը իր իրական կոչումին մէջ: Պրոմեթէոսը եւ կամ Լիւսիֆերը: Ահա մեր դարը, գեղեցիկ ու տգեղ նոյն ատեն, պերճ ու աղքատ իր սեղծած մեքենաներովն ու կեանքովը, իր արագութեամբ, վայրագութեամբ, նիւթապաշտութեամբ, եւ այլազան ժխտումներով, որոնցմէ ամէնէն առաջինը Աստուծոյ գաղափարը, զոր հերքելու իսկ պէտքը չենք տեսներ այսօր: Կեղծիքները կը հալածեն մտածող մարդը: Ճշմարտութիւնները յարաբերական են: Քաղաքականութիւնները կը շրջին: Յեղափոխութիւնները կը վիժին: Երկիրները կը մեծնան ու կ'անհետանան: Վարդապետութիւնները կը հիննան, կը դառնան անհեթեթ, կը հերքուին ու նորերը որ կու գան պոռչտող յաւակնութիւններով, վերջին ճշմարտութիւնը բռնելու մարմաջով, իրենց հետ կը բերեն արդէն իրենց մահուան սերմը: Ոչ միայն յարաբերական են ճշմարտութիւնները, այլեւ անոնք կ'անտեսուին գանգուածէն: Կեանքն իրաւ ու իրաւունք չի ճանչնար: Գոյութիւնը իր գլխաւոր նպատակն է: Ու կեղծիքը նոյնքան բնական է իրեն: Կարելի է միայն ժպտիլ ուսուցչին որ կը քարոզէ իրաւը գրականութեան մէջ իբրեւ յաջողութեան ազդակ: Մեծ ու անմիջական յաջողածները անոնք են որ գիտեն կեղծել: Գիտեն մանաւանդ որ առաքինի զգացումներով յոռի գրականութիւն մը կ'ըլլայ միայն: Իսկ այն որ իրաւն է, որ կը յաղթանակէ իր մահէն վերջ, կը ձգէ կեղծերը իր ետին, այդ արուեստագէտը չի կրնար այդ յոյսը ունենալ ժողովուրդէ մը որ երեսուն տարի վերջ տակաւին կ'անտեսէ Ինտրան:

Ահա, միջազգային կլիմայէն վերջ, ազգայինը իր յուսաբեկիչ մթնոլորտով: Ահա գերեզմանը, ուր կեցած է Սփիւռքի գրական Համլէթը: Զուլումը եւ Ներգաղթը: Տափակութիւնը մտքերուն, կեղծիքը՝ հինին շարունակութիւնը եղող աւերակներու գրականութեան մը, որ զուրկ է նոյնիսկ տառապելու առաքինութենէն: Հին թէքնիք, հին զգայնութիւն, հին ըմբռնում: Ան չգիտցաւ օգտուիլ նոյնիսկ իրեն ընծայուած առաւելութիւններէն: Իսկ երկրին մէջ նոյն աշուղութիւնը: Ու տխուր է Սփիւռքին տղան որ չի գտներ յենարան մը: Տխուր է, գիտնալով որ պէտք է խոնարհիլ երկրին առջեւ ու յարգել գաղափարը որ ծառայեց իր վերելքին եւ որ պիտի ապահովէ ցեղին գոյութիւնն ու լինելութիւնը: Բայց ինքը, Սփիւռքի տղան, որ կը տառապի Սփիւռքին մէջ, կ'երազէ իր ողբերգութեան մեծութեան հաւասար արուեստ մը, ան որ պիտի քակէ արնոտ տռամի մը թնճուկը: Վասնզի մեծ ու արնոտ է ողբերգութիւնը քայքայումներու այս սեմին վրայ: Վերջալոյսին տակ՝ որ, կ'ըսեն արշալոյս մըն է:

Պիտի հասկնա՞ք զինքը, դուք որ յաւակնութիւնը ունիք դաղաններու լացը մեկնելու, ոգիներուն հետ խօսելու, յիսուն ու աւելի հատորներու մէջ՝ ձեր շուրջ գտնուած հոգիները վերլուծելու, դուք որ անսահման հաւատք ունիք ձեր ու ձեր ըմբռնումին մասին, դուք որ ճշմարտութիւն կը քարոզէք եւ սակայն կը ծածկէք ձեր ճշմարտութիւնները եւ չէք ուզեր որ գանոնք ձեր երեսին նետեն, դուք մեծութիւններ՝ որ պզտիկ էք, չունիք տառապելու առաքինութիւնն իսկ: Պիտի հասկնա՞ք զինքը, ան որ կեցած է ամայի երկինքին առջեւ ու գերեզմանատան մը մէջ ուր կը զգայ զարհուրելի կերպով թէ մահկանացու մըն է եւ հողը պիտի նետէ թեւը ի՛ր ալ վրայ, ապացուցանելու համար թէ անհեթեթ է իր այս տառապանքն իսկ, արդարանալի միայն՝ իբրեւ վկայութիւն մը:

ՍԱՐԱՖԵԱՆ

(Շար. Ա. էջէն)

զատի աւելորդ հրահանգներէ ու հրամաններէ, խնամառու, մանրախնդիր վերահսկողութենէն. դպրոցը պէտք է հսկէ հասարակութեան. տեղեկա կրնայ ընել ուսուցիչներէ, բոլոր դասարաններէն, ծնողներէն, հիմնարկութիւններու եւ կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներէն կազմուած դպրոցի խորհուրդը որ լայն լիազօրութիւններ կ'ունենայ:

Դպրոցի խորհուրդը ժողովրդական կրթութեան կառավարման Ա. աստիճանն է, երկրորդը կ'ըլլան շրջանային, քաղաքային խորհուրդներուն կից ստեղծուած խորհուրդները. այսպիսով ժողովրդական կրթութիւնը կը կառավարէ հասարակութիւնը:

Վերջապէս, հանրակրթական դպրոցի նպատակը բարձրագոյն ուսումնարաններու համար շրջանաւարտ պատրաստել չէ: Նպատակը աշակերտին ստեղծագործական մտածողութեան, ինքնուրոյնութեան զարգացումն է: Ան պէտք է պատրաստ ըլլայ կեանքին, կարենայ որոշումներ տալ, ստեղծագործաբար մտածել, նախաձեռնարկ ըլլալ: Մանկավարժին գործունէութեան նպատակը երախային ի սկզբանէ տրուած շնորհներուն բացայայտումն է:

Խորհրդային դպրոցը պէտք է կրթութեան միասնական համակարգ ունենայ, բայց մեր համոզումով պէտք է տարբերակուած ըլլայ ամէն մէկուն համար առանձին. պէտք է տարբերակուած ըլլայ նաեւ հանրապետութիւններու առանձնայատկութիւններուն առումով: Չէ՞ որ պէտք է նկատի առնել տեղի ազգային աւանդոյթները, մշակութային – պատմական իւրայատկութիւնները: Նաեւ այդ ճամբով կարելի է կրթութեան հոլովոյթը, մարդասիրական քաղաքականութիւն վարել. կրթութեան բովանդակութեան հին ուղղութիւնը պարզապէս կ'ամլացնէր մարդու հոգին: Այդ առումով անհրաժեշտ է կատարելագործել ազգ. մշակոյթի, պատմութեան, մայրենի լեզուի դասաւանդումը: Յատկապէս մայրենի լեզուի, որ մեր կենաց արմատին եւ յարատեւող ոգիին խորհրդանիշն է ու ամէն բանի նախանկիւնը: Մայրենին կարծես ղեկավար այն մօդական ցցիկն է, առանց որուն կարելի չէ միւս բոլոր նիւթերը ուսուցանել. առանց որուն ոչ մէկ համանուագ չի կրնար լայնահուն եւ լայնախոհ հնչել:

Մեզ շատ կը մտահոգէ դասագիրքերու բարեփոխման հարցը: Եթէ վերակառուցման մեր ժամանակը կը թելադրէ կրթութեան մարդասիրական, անհատի համակողմանի զարգացման նոր պահանջներ, կարելի չէ հանդուրժել դասագիրքերու որակական ներկայ վիճակին: Յատկապէս գրականութեան ու պատմութեան դասագիրքերը, որոնք հիմնովին պէտք է սրբագրել: Մենք նոր դասագիրքերու մրցում յայտարարեցինք, բայց մեր գրողներուն, գիտնականներուն, մանկավարժներուն քար լռութիւնը զարմացնող է: Քննադատելու մէջ անոնք շատ գործօն են, իսկ ահա, երբ համատեղ աշխատանք պէտք է տարուի, կը նախընտրեն հոգերէ հեռու մնալ:

Մեր շրջանաւարտներուն գիտելիքներու որակը ցած է. ինչպէս վերջերս տեղին նշեց «Կոմունիստ» թերթը, մեր մետալակիրներն ու յաջողագոյններն անգամ միջակի տպաւորութիւն կը ձգեն: Որքան ալ դժուար ըլլայ, այսօր անհրաժեշտ է մանկավարժական յայտնագործութիւններու համարձակ վճիռներ կայացնել, իւրօրինակ հնարքներ ու մեթոտներ գործադրել: Համագործակցութեան մանկավարժութիւնը նախ եւ առաջ կը յուշէ որ ուսուցիչ – աշակերտ, դասախօս – ուսանող փոխյարաբերութիւնը համախոհներու միութիւն է:

Զիս կ'ուրախացնէ ուսանողներու կողմէ իրենց դասախօսները ընտրելու գաղափարը: Այդ առումով յիշեցի Թովմա Մեծոփեցիի յուզիչ պատմութիւնը՝ ժողովրդական ուսուցիչ Գրիգոր Տաթեւացիի մասին. «Եկան նրա աշակերտները եւ գիշերը գողացան նրան: Եւ մենք եկանք – գնացինք նրա հետքերով ... եւ հասանք նրանց արարատեան երկրում լալով ... աղիողորմ կսկծանքով եւ չկարողացանք վերադարձնել նրան»:

Հ. — Շուտով կը սկսի նոր ուսումնական տարին: Ի՞նչ կը մաղթէիք հանրապետութեան ժողովրդական կրթութեան աշխատողներուն:

Պ. — Ջերմօրէն կ'ողջունեմ ժողովրդական կրթութեան բոլոր աշխատողները եւ յաջողութիւն կը մաղթեմ այն հաստատ

ՆԴՈՒՇԱՆԳԻՍՏ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ.— Այրի Տիկին Մատլէն Պետիկեան, Տէր եւ Տիկին Թորոս Պետիկեան եւ ողբացեալին բարեկամները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Սեպ. 4, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս եկեղեցին, իրենց ամուսնոյն, զաւկին եւ բարեկամին՝

ՆԱԶԱՐ ՊԵՏԻԿԵԱՆ-ի

մահուան տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ
ԿՐԸՆՈՊԼԻ «ԱՆԻ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ

ՏԱՆ ԲԱՑՈՒՄԸ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 11, ժամը 15ին
40, Avenue Ambroise Groizat
S. Martin d'Hères

Պատուոյ նախագահութեամբ՝
Տիկին Մարի ԳՈՐԳԻԿԵԱՆ-ի
(Հ.Օ.Մ.ի Ֆրանսայի ներկայացուցիչ)

եւ ներկայութեամբ՝
եկեղեցական եւ քաղաքական
անձնաւորութիւններու

Բանախօսութիւն եւ գինեձօն:

հաւատքով որ անոնք պատասխանատուութեան բարձր զգացումով ու անսահման նուիրումով կը լծուին գործի եւ կը կատարեն կուսակցութեան, ժողովուրդին պահանջը:

***

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՓՈԽ – ՎԱՐՉԱՊԵՏԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ
ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Խորհրդային Միութեան Նախարարաց Խորհուրդի փոխ – նախագահ՝ Բորիս Շչերբինա վերջերս գտնուած է Հայաստան: Ան, Օգոստոս 27-ին, Հայաստանի Կենտկոմի Ա. քարտուղար Սուրէն Յարութիւնեանի հետ այցելած է հիւլէական ելեկտրակայանը (Մեծամօր):

Քննարկուած են Հայաստանի հիւլէական ելեկտրակայանի բաժինները հանգրուան առ հանգրուան փակելու մասին գիտնականներու ու մասնագէտներու առաջարկութիւնները:

Այնուհետեւ Բ. Շչերբինա, Սուրէն Յարութիւնեան ու վարչապետ Ֆ. Սարգսեան հանդիպում ունեցած են Վազգէն Ա.ի հետ, որուն ընթացքին խօսուած է Հայաստանի կենսական խնդիրներու եւ անոնց լուծման համար Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ կատարելիք դերին ու տեղին մասին: Նշուած է Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ կատարած դրական դերը դարաբաղեան դէպքերու օրերուն:

Նոյն օրը փոխ – վարչապետը, Սուրէն Յարութիւնեանի ու Ֆ. Սարգսեանի ընկերակցութեամբ այցելած է Ծիծեռնակաբերդ եւ ծաղիկներ դրած է Եղեռնի զոհերուն յուշարձանին:

ՊԱՐԱՃԱՆՈՎ ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՄԷՋ

(Շար.)

Պարաճանովի մամուլի ասուլիսին եւ իր անձին կ'անդրադառնար «Քոթիտիէն տը Փարի» Սեպտեմբեր 2-ին: Նկարին տակ, կը գրէ «Հանճարեղ շարժարուեստագէտը»: Կ'արձագանգէ անոր յայտարարութիւններուն, մանաւանդ պերեստրոյկայի մասին. – «Երբ երիտասարդ էի», կ'ըսէ Պարաճանով, «բանտ նետեցին, որովհետեւ միասեռական էի, ինչ որ երբեք չեմ ծածկած: Հիմա, ծեր եմ, ամէն կողմ զիս կը պտըտցնեն: Իրաւունք ունիմ հոս կամ հոն գալու, այսօր՝ Վենետիկ: Բայց, ֆիլմիս դերասանը չեկաւ: Երեւոյթներէ մի տարուիք: Ինչ որ Կորպաչով կ'ընէ կեղծուպատիր է»: Թերթը կը շեշտէ թէ կուռքն է լրագրողներուն եւ շարժարուեստասէրներուն:

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ՎԱԼԱՆՍ

Վալանսի Դուրթեան միօրեայ վարժարանին 1988 – 1989 տարեշրջանի վերամուտը Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 14, առաւօտեան ժամը 9-ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի օրերը, առաւօտեան ժամը 9 – 12:

ԽԱՉՎԵՐԱՑ

ՎԻԷՆ

Սեպտեմբեր 11-ի Խաչվերացի տօնի ուրախ առիթով, առաւօտեան ժամը 10ին, Վիէնի Սէն – Թէօտոր մատրան մէջ, կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝

ԶԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի Վիէնի Դպրաց Դասին կողմէ:

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

Կիրակի, Տօն Վերացման Սրբոյ Խաչին:
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8.45-ին:
Պատարագ՝ ժամը 10.15-ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ եկեղեցւոյս հոգեւոր հովիւ՝

ԵՂԻՇԷ Ա. ՔԱՀԱՆԱՅ ՓԱՆՈՍԵԱՆ

«ՑԱՌԱՋ»ը ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԷՋ

Սեպ. 1-էն, ամէն օր կարելի է «Յառաջ» գտնել՝

HAY ARARAT
118 bis, rue Etienne Dolet — Alfortville

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՆԻԿՈՂՈՍ ՍԱՐԱՖԵԱՆ

**Վ Ե Ն Ս Ե Ն Ի
Ա Ն Տ Ա Ռ Ը**

— ԱՐՇԱԿ ՉՕՊԱՆԵԱՆ —

Մատենաշար ԱՐԴ, թիւ 1
Փարիզ 1988

Գին՝ 120 Ֆր. (+ թղթատար 15,40)

Դիմել՝

LIBRAIRIE H. SAMUELIAN :
51, rue Monsieur le Prince
75006 PARIS

18 SEPTEMBRE

PELERINAGE ANNUEL à TALLARD

(HAUTES ALPES)

à la mémoire de Saint Grégoire Evêque de la Grande Arménie mort à Tallard en l'an 404.

Voyage aller - retour en car, départ de TOULON, Déjeuner compris 200,00 Frs.

Pour tous renseignements téléphoner :
M. Nigoghossian : 94. 94. 60. 90
Mme Grigorian : 94. 27. 10. 51

— Places limitées —

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Սէն – Ժերոմի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 300 Ֆր. Տիկին Աստղիկ Ենովքեանէ իր ամուսնոյն մահուան քառասունքին առթիւ:

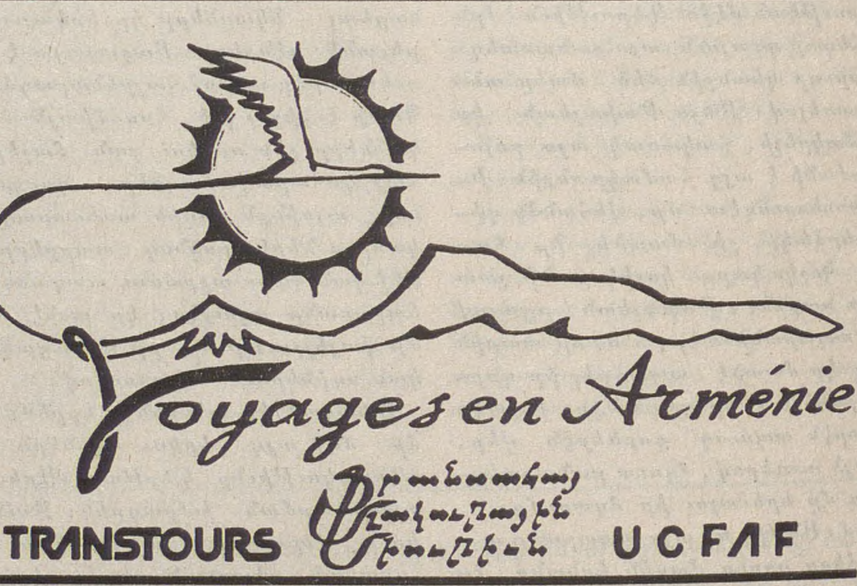

Hôtels lère Classe, Assurance U.A.P.,
(pension complète, programme touristique, transferts aéroports)

EXCURSIONS : Etchmiadzine, Garni, Zvartnots, Sevan, Ochagan, Gueghart, Hripsimé.
ETABLISSEMENTS CULTURELS : Madenataran, Musée de la Révolution, Galerie d'Art National, Panthéon arménien, Observatoire de Burakan.

ET LES SUPPLEMENTS EXCLUSIFS DE L'U.C.F.A.F.
(+1 excursion +1 spectacle gratuit)

DU 8 AU 22 OCTOBRE **7530 Frs.**
15 jours dont 13 à EREVAN

8 octobre:	PARIS/KIEV
9 octobre:	KIEV/EREVAN
10 au 20 octobre:	EREVAN
21 octobre:	EREVAN/MOSCOU
22 octobre:	KIEV/PARIS

MAINTIEN DE LA REDUCTION DE 250 FRS. SUR CE TARIF prévue sur la PROMOTION 88

Renseignez et inscrivez-vous sans tarder :

Permanence TRANSTOURS :
25, rue d'Argenteuil, 75001 PARIS
Tél. : 42. 61. 58. 28

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ԿԻՐԱԿԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 4

DIMANCHE
4 SEPTEMBRE
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ
ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ
ԹԻՒ 130
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.830
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
64e ANNÉE — No 16.830

ՎԵՆՍԵՆԻ ԱՆՏԱՌԸ
ԿԱՄ
ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ՊԱԿԱՍ ՄԸ

Գրեց՝
Գ. ՊԸԼՏԵԱՆ

Քննադատութիւն, բայց ինչո՞ւ:

Հարցումը կը դրուի մեր մտքին ամէն անգամ որ «մեր» քննադատներէն կամ գրագէտներէն մէկն ու մէկը կը փորձուի դատել հատոր մը, գրող մը՝ անգիտանալէն թէ ներկայէն եւ չի յաջողիր մեր մէջ արթնցնել հետաքրքրութիւն դէպի իր խօսքը՝ խնդրոյ առարկայ հարցին շուրջ: Ի՞նչ է գրական քննադատութիւն կոչուածին օրինակելիակը գրականութեան մէջ: Ընդարձակ, թերեւս դասական հարցում, որուն պատասխանելու չենք ձեռնարկեր այստեղ: Սակայն անոր առեղծուած տագնապը որքան կրկնուող այնքան մեկին է: Նման տագնապ է որ ակամայ կը յարուցանէ Պ. Վ. Օշականի մէկ դիտողութիւնը իր «Գրական քրոնիկ»ին մէջ, ուր նկատի կ'առնուի Ն. Սարաֆեանի «Վէնսէնի Անտառը» գրութիւնը, ի միջի այլոց:

Համանուն հատորին մէջ մտնելէ առաջ, «Վէնսէնի Անտառը» տպուած է առաջին անգամ Հալէպի «Նայիրի» ամսագրին մէջ, 1947-ին, արժանանալով, ըստ խմբագրութեան, հանդէսի խանդավառութեան: Յետոյ՝ երկար ու յարգալից լռութիւնն է իշխողը, մինչեւ որ նոյն գրութիւնը կը յայտնուի «ԿԱՄ» հանդէսի 2 եւ 3-4 թիւերուն մէջ (1982, 1986): Այս երկրորդ հրատարակումն է առիթը Պ. Օշականի դիտողութեան, որ կ'արտագրեմ, յապաւելով միայն Սարաֆեանէն եղած մէջբերումը, չծանրաբեռնելու համար այս տողերը.

«Նիկողոս Սարաֆեան անունը երկրորդ անգամ [առաջինն ըլլալով Սարաֆեան-Օշական նամակագրութիւնը, Գ. Պ.] կ'երեւայ հատորին մէջ, այս անգամ «Վէնսէնի Անտառը» անուն արձակ գրութեան տակ: Սարաֆեանի էն տկար գործն է, գրուած հեղինակին «մտածողի» յաւակնութիւնները հռչակելու համար: Փարիզի մէջ ամէնէն գէշ բանը որ կրնայ պատահիլ ոեւէ մէկուն ոչ այնքան սէրէ զրկուիլն է որքան կիսկատար կրթութիւն մը ունենալն է: Միայն նկարիչներն են որ շատ անգամ իրենց ինքնուս կամ նոյնիսկ անուս ըլլալուն մէջ փառքի եւ հպարտութեան պատճառ մը կը տեսնեն: Մնացեալները որոնք արուեստագէտ ու գրական մտաւորականութեան մաս կը կազմեն, մանաւանդ գրագէտները՝ եթէ համալսարանի մը քուրայէն չեն անցած ոչ մէկ լուրջ յոյս կրնան ունենալ նկատառելի կշիռ մը ներկայացնելու դարուն մէջ եւ ազդեցութիւն մը բանեցնելու դէպքերու ընթացքին վրայ— անշուշտ կան բացառութիւններ: Այսպիսիները շատ շատ գրագէտ ու արուեստագէտ «կը խաղան» եթէ չիյնան իմաստակութեան ճախճախուտին մէջ, մանաւանդ եթէ քիչ մը տաղանդ ու ճաշակ ալ դնեն այդ դերասանութեան մէջ, քիչ մըն ալ դառնացած «պլաքէ»ի հովեր առնեն: Անշուշտ ոչ ոք այս խաղին զոհ կ'երթայ: Բացառութիւն կրնան կազմել այս ամբողջին մէջ բանաստեղծները որոնք ի սկզբանէ «գիտեն» առանց պէտք ունենալու ուրիշներէ սորվելու եւ որոնց համար համալսարանական կրթանքը պարապ մնացած տեղերը լեցնելու կը ծառայէ:

Փարիզահայ գրողները, քիչ բացառութեամբ, ինքնուս մարդիկ եղած են, եւ ապաւինած «արբազան ներշնչումի» միթին, փարիզեան առօրեայի մանր դիւցազներգականութեան ու հայկական «երկու չափ երկու կշիռ» անմահ սկզբունքին՝ ապրած են կէս դար, մինչեւ 70ական թըւականները գոհացնել դիւրահաճ հայ հանրութիւն մը ու ի վերջոյ անոր հետ ալ շիջիլ: Սարաֆեան, ի տարբերութիւն իր ժամանակակիցներէն, լիաժամ ու էապէս բանաստեղծ եղած է բնատուր խառնուածքով մը որ չի խաբեր: Ընթերցում, ապրում, երեւակայութիւն, զգայնութիւն, տիսիփլին ու ձեւի զգայարանք բաւական եղած են բանաստեղծի իր ինքնութիւնը այժմէականացնելու: Սակայն հոն ուր իր համալսարանական լուրջ պատրաստութեան պակասը ցաւալիօրէն զգալի եղած է՝ այդ իր արձակին մէջն է որ կը փորձէ «մտածել», դատել իր դարն ու անոր արժէքները: «Վէնսէնի Անտառը» այս վրիպանքին լաւագոյն օրինակն է ուր հասարակ, ընթացիկ տեղիքներու եւ իմացական պարզունակ տագնապներու շուրջ ստեղծուած զգացական տռամն ու անձկութիւնը ոչ միայն անշահեկան ընթերցում են այսօր, յիսուն տարուայ հեռաւորութենէն (անշուշտ առանց նոր էին հայկական իմաստով ու նոր են տակաւին մեր հոծ զանգուածին համար) այլ կը զարմացնեն թէ ինչպէս իրեն նման ներզօր միտք մը չի գիտակցիր իր յարուցած հարցերու յոգնութեան...: Ահա իր տագնապի պահերու մտածումներէն: — *Օ խմացականութիւն, դառնութեան բաժակ: Եւ անով էր միայն...* [...]:

40 տարի առաջ գրուած այս տողերը ճիշդ է որ վեր էին այդ օրուան միջին Հայուն մշակոյթի մակարդակէն ու մեր ժողովուրդի մեծամասնութեան համար դեռ վեր են այսօր իսկ, սակայն յստակ է որ բանաստեղծին մտքին որակէն շատ ցած են եւ անշուշտ չեն չափուիր փրանսական մտքի լաւագոյնին հետ» (1):

Այս ընդարձակ մէջբերումը կը կատարեմ ո՛չ այնքան ճաշակ մը տալու համար Պ. Օշականի քննադատական կերպէն, որքան դիւրացնելու յղումի աշխատանքը եւ խուսափելու կտրատ մէջբերումներու հաւանական աղճատումէն: Նման էջի առջեւ մեր ձեռնարկը պիտի չփորձուի քննադատի հաստատումները հերքելով յառաջ քշել հակափաստերու սարուած մը: Շահեկանութենէ զուրկ է կարծիքի մը, տեսանկիւնի մը, քննադատութիւնը ուրիշ տեսանկիւնէ մը մեկնած: Որեւէ բովանդակութենէ անկախ՝ քննադատական աշխատանքը մտքին ազատութեան հրահանգն է եւ ատոր արգելումը՝ — «մեր» մօտ սովորական — աղիտալի: Ուստի՝ ձգենք քննադատը իր կարծիքի վայելումին մէջ եւ փորձենք ի յայտ բերել քննադատական այս կերպին ներքին / արտաքին բանուածքը, քննադատին կողմէ չվերլուծուած գաղափարային կազմածը, զոր ան կը գործածէ առանց զոյգն վարանքի եւ որուն արգասիքն է վերի յայտարարութիւնը: Առաջուց հարկ է նկատել, որ Պ. Օշականի քննադատութեան մեթոտը վաւերական արտադրութիւնն է «մեր» գրականութեան պատմութեան եւ «Մեհեան»ի օրերէն տուած է փաստերը իր յաջողութեան: Այս եզրը կրնայ միայն զարմացնել ընթերցողը Քաղաք եւ Ահազանգ *կոչուած երկերուն. բայց ասոնք կը պատկանին ուրիշ կալուածի եւ դուրս կը մնան այստեղ մեր նկատառման դաշտէն:*

Վ. Օշական 70ական թուականներու սկիզբէն Սփիւռքի մամուլին մէջ, Պէյրութէն Սան Ֆրանսիսքօ, ստանձնած է քննադատի ոչ-նախանձելի դեր մը, խարազանելով համբակներու բանակ մը, դնելով «մեր» իմացականութիւնը կենդանի պահող հարցեր յախուռն միամտութեամբ մը երբեմն, ընթերցողներուն մէջ ստեղծելով ամէնէն հակասական հակազդեցութիւնները: Հերետիկոսի, պատկերամարտիկի մը լուսապսակը դժուար չէ տեսնել գլխուն շուրջ: Դրդել քնացող միտքերը, պարականոն ու նոր կարծիքներ առաջարկել պանթէոն մտած արժէքներուն մասին, կոտրել — թափել՝ ճշմարտութիւնը իր կողմը ունեցողի հաւատքով ու պարմանութեամբ, ահաւասիկ պաշտօնին նշանակութիւնը: Գրականութիւնը պէտք ունի ատոր ինչպէս թոքերը թթուածնի: Բայց հերետիկոսութիւնը կը տանի իր հետ իր անպատեհութիւնները. այն որուն դէմ կը մաքառի կը շարունակէ ղեկավարել հերետիկոսին պայքարը: Աւանդականը կը պահպանէ իր ամբողջ զօրութիւնը:

Մտնելէ առաջ Պ. Օշականի գրութեան մէջ, կարեւոր է ճշդել գրողին ու խօսքին տեղը: Ո՞ւրկէ կը գրէ քննադատը: Ընթերցողը դիւրաւ կը նշմարէ, որ գրութեան մէջ շեշտը կը դրուի վերին ու վարին վրայ, աստիճանաւորումի, մակարդակումի շատ որոշ մտադրութեամբ մը: Այսպէս՝ Սարաֆեանի գրութիւնը վե՛ր է հանրութեան միջինէն բայց վա՛ր է փրանսական մտքի լաւագոյնէն: Այս վեր-վարայրութիւնը խնդրոյ առարկայ է նաեւ «երկու չափ երկու կշիռ» սկզբունքին վկայակոչումով, որ ուրիշ բան չէ եթէ ոչ «մեր» աւանդական արժեչափը. տապկուինք մեր իւղով: Կարելի է գուշակել, որ քննադատի խօսքը կը դրուի այս սկզբունքի մերժումէն անդին, հանրութեան վարութենէն վեր տեղ մը, բարձր տեղ մը, այսինքն՝ մօդական բառով մը՝ միջազգային գրականութեանց բացերը, «մեր» դիւրահաճութենէն զերիվեր, ընտրանիի մը երանաստանին մէջ: Բառը գործածեցինք որոշ դիտումով, քանի որ ընտրանին եւ ընտրանիի մը կազմումը կը կազմեն, տարիներէ ի վեր, քննադատին յաճախանքը, չըսելու համար ամենաբուժ դեղը, փանասէն: Այս վերին տեղը ունի բոլոր յատկութիւնները բացարձակին: Անկէ կարելի է դատել բոլոր հայ գրողները առանց բացառութեան, վճիռներ արձակել յանուն վերին արժէքներուն, որովհետեւ ապահովուած է արդէն քննադատական խօսքին զերծութիւնը վարէն ու միջինէն:

Այսպէ՛ս է որ կը բանի քննադատական խօսքը եւ բացարձակին յենարանը անոր կու տայ հզօր, անվիճելի այն շեշտը որ մեզ կը տպաւորէ եւ կը մնայ անբեր:

Քննադատը ունի մէկ վճիռ. «Վէնսէնի Անտառը» տկար գործ մըն է, վրիպանք մը: Վճիռը կը հիմնուի համալսարանական կրթութեան մը պակասին վրայ: Կը հետեւի մէջբերում մը: Եւ եզրակացութիւն դէպի... մեկնակէտ: Կարծր տրամաբանութեամբ: Անոնք որոնք կը դատապարտեն երբեմն Վ. Օշականը տրամաբանականի թերիներով, կը սխալին յաճախ, քանի որ չեն կարդար ենթատողը:

Քննադատի վճիռը կը վերաբերի Սարաֆեանի արձակին ընդհանրապէս. ո՛չ մէկ ակնարկութիւն Սարաֆեանի վէպերուն. «Իշխանուհին» (1933), «Խարխխէն հեռու» (1934), «Մանուկ Դուրնեան» (1948) (միայն առաջինը լոյս տեսած է հատորով): Եւ սակայն Պ. Օշականի դիտողութիւններուն մեծ մասը կրնար կատարելապէս պատշաճիլ վիպական այս արտադրութեան, որուն տեսակարար կշիռը ծանր չի գար շատերու: Բայց այն ատեն քննադատին դիտողութիւնները պիտի մատնէին ո՛չ մէկ սրատեսութիւն, ոչ մէկ նորութիւն պիտի բերէին քանի որ Սարաֆեան ինք արդէն շատոնց հերքած էր այդ վէպերը, իր գրացանկէն ջնջելով «Իշխանուհին»: Այլ հարց՝ որ անոնք կը պատկանին Փրանսահայ գրականութեան պատմութեան եւ կրնան իրենց հեղինակին ապահովել վիպասանի ոչ-արհամարհելի համբաւ մը, եթէ օր մը խմբուին նոյն կողքին տակ: Մինչ այդ, սակայն Պ. Օշականի խօսքը նկատի ունի Սարաֆեանի ոչ-վիպական արձակը, «Վէնսէնի Անտառը», որ ուրիշ քննադատի մը համար «հայ գրականութեան գեղեցկագոյն էջերէն» մէկն է (2): Այս եւ նման կարծիքներ անշուշտ գոյութիւն չունին վերէն վճռողին համար, քանի որ այդ կարծիքները կը դեգերին հայ գրականութեան սահմաններուն մէջ, մինչ վճռողը ինքզինք տեղաւորած է այլ տեղ:

Վիպական արձակի եւ ոչ-վիպական արձակի այս տարբերութիւնը ինքն իր մէջ հիմնաւոր չէ, թերեւս ալ պայմանական է. Սարաֆեանի արտադրութեան համար ունի զատորոշիչ կարեւորութիւն: Ի վերջոյ ի՞նչ են «Վէնսէնի Անտառը» եւ բոլոր այն մեծ ու փոքր ծաւալի գրութիւնները, որոնք հաւաքուեցան նոյնանուն հատորին մէջ, եթէ ոչ արեւմտահայ գրականութեան «տպաւորապաշտ էջ» կոչուածը: Յակոբ Օշականէն կնքուած՝ այդ արտադրութիւնը կարելի է սեւեռել Ինտրայի «Ներաշխարհով», Ռ. Զարդարեանի եւ Զ. Եսայեանի բազմաթիւ գրութիւններով: Ընդմէջ վերլուծումին ու արձակ բանաստեղծութեան՝ տպաւորապաշտ էջ կոչուածը ազատ կառուցուածք մըն է, ուր երբեմն տաղաչափութիւնը զանցող միջոցներով բանաստեղծութիւնը կը հալածուի: Պոտլէրի, Ռէմպոյի, Լոթրէամոնի երկերուն մէկ կարեւոր մասը —մոռնալով Արակոնը, Պրըթոնը, Ժ. Պաթայլը— գրուած է նման անկաղապար կաղապարով: Մեր քննադատը «արձակ գրութիւն» կը կոչէ «Վէնսէնի Անտառը», անոր հեղինակին վերագրելով դէպի մտածման մակարդակը դիմող նկրտում մը: Փաստօրէն, ներյայտապէս, այդ արձակին հակադրուած է Սարաֆեանի միւս արտադրութիւնը՝ չափածոյ քերթողութիւնը. «Լիաժամ ու էապէս բանաստեղծ եղած է բնատուր խառնուածքով մը որ չի խաբեր» ըսուած է: Այլ խօսքով՝ Պ. Օշական դէմ դիմաց կը դնէ ո՛չ ուրիշ բան քան վաղեմի արձակն ու ոտանաւոր քերթուածը: Ո՛չ մէկ խօսք այն մասին, որ ճիշդ այս չափածոյ — ոտանաւոր — քերթողութիւն յղացքն է, որ խորտակուած է «Վէնսէնի Անտառը» յղացման մէջ: Գրութիւնը կը հպատակի տարբեր ձեւի մը օրէնքներուն քան այն «ձեւին» որուն կ'ակնարկէ քննադատը, զայն նոյնացնելով ոտանաւորին: Սարաֆեան կը փորձէ իրագործել ոչ այլ ծրագիր եթէ ոչ Պոտլէրով ընդնշմարուած ոչ-քերթողական քերթողութիւնը: Թէ կրնայ բանաստեղծութիւն գոյութիւն ունենալ «արձակ գրութեամբ» չեմ կարծեր որ անծանօթ ըլլայ քննադատին, եւ հարցը արդէն չափազանց հինցած եղանակ մըն է: Ասոր մասին խօսիլն անգամ անտեղի պիտի ըլլար եթէ քննադատը ունենար «ձեւի» յղացք մը իր մէջ ամփոփող «Վէնսէնի Անտառը»:

Իսկ հիմա, քննադատի վճռին տրամաբանութիւնը:

Կ'ըսուի, թէ «Վէնսէնի Անտառը» Սարաֆեանի «էն տկար գործն է, գրուած հեղինակին «մտածողի» յաւակնութիւնները հռչակելու»: Տուեալ նախադասութեան մէջ՝ վերագրում մը կայ որ կը սեպեմ գրչի վրիպակ, այնքան կը թուի անհեթեթ: Չակերտուած «մտածող» բառը ուղղակի ակնարկութիւն մըն է Սարաֆեանի քերթողութեան շուրջ ակրթուող ընթացիկ տարակարծութեան մը. Սարաֆեան՝ մտածող, փիլիսոփայ, իմացապաշտ բանաստեղծ: Ասոնք տարազներ

(Շար.ը Դ. էջ)

ՆԻԿՈՂՈՍ ՍԱՐԱՖԵԱՆ

ԱՐԵՒԵԼՔԻ ԵՒ ԱՐԵՒՄՈՒՏՔԻ ՄԻՋԵՒ

Գրեց՝

ՆՈՐԱ ՊԱՐՈՒԹՃԵԱՆ

86 տարիներ առաջ, Զատիկի օրը, Ապրիլ 14-ին, Պոլիսէն Վառնա մեկնող շոգենաւի մը մէջ աշխարհ եկաւ Ակնցի ծնողքի մը վերջին զաւակը՝ Նիկողոս Սարաֆեան:

Այսօր, անվերապահօրէն կրնանք ըսել, որ բանաստեղծ եւ արձակագիր Ն. Սարաֆեան սփիւռքահայ գրականութիւնը ներկայացնող կարկառուն դէմքերէն մէկն է: Անոր ծնունդը խորհրդանշական կը թուի յատկապէս անոր համար, որ Պոլիսէն Վառնա, Արեւելքէն Արեւմուտք ճամբորդութեան ընթացքին ծնած Ն. Ս. Մարդն ու Գրողը, մինչեւ իր կեանքին վերջը այդ ճամբուն մէջ մնաց:

1923ին հաստատուեցաւ Փարիզ երբ 21 տարեկան էր: Հաստատուելէն աւելի, ան ապրեցա՛ւ Փարիզի մէջ, Փարիզի հետ, հետեւեցաւ անոր կեանքի թէ՛ ներքին կշռոյթին և թէ պայմանական թելադրանքներուն: Յիշենք որ Ս. ֆրանսերէնակ բանուոր մըն էր, Ֆրանսահայ գրող ու մտաւորական:

49 տարիներու Ֆրանսա իր կեցութիւնը որոնումներու ժամանակաշրջան մը դարձաւ: Նախ եւ առաջ ան ջանաց տեսնել իրականը, գոյութիւն ունեցողը, պարտադրուածը, թաժին ինկածը, այնպէս ինչպէս կան, այնպէս ինչպէս կը հասնին Ֆրանսա նետուած եւ արեւելքցիի փորացած խառնուածքով թրծուած Հայերուն:

Փարիզ, քաղաքակրթութեան կեդրոն նա՛եւ Ս.ի համար եւ մա՛նաւանդ Ս.ի համար, դարուն սկիզբը դարձաւ բնակավայրը ջարդի ենթարկուած եւ հայրենազրկուած բազմահազար Հայերու:

Մինչեւ Փարիզ հաստատուիլ, անոնց կապը Արեւմուտքի փառքին՝ Փարիզին հետ եղած էր տեսական, երազային, պայծառ, հետեւաբար եւ միակողմանի: Այս կեցութեամբ, ահաւասիկ, ստեղծուեցաւ դառն բայց բնական բախումը իրականութեան հետ:

Հայը՝ Ֆրանսայի հետ:

Օտար, անհարազատ իրականութեան մը հանդիպում նախ եւ առաջ հոգեբանական երեւոյթ է: Ասիկա իր մէջ կ՚ընդգրկէ ընդվզում, բողոք, ուրացում, կասկած, առանձնութեան զգացում, ինքնավերլուծում անցեալի ոգեկոչում եւ վերջապէս նոր պայմաններու նկատմամբ դիրքի ճշդորոշում:

Արձակագիր եւ բանաստեղծ Ն. Ս.ի մօտ այս նուրբ հոգեվիճակը բաւական յստակօրէն կ՚արտացոլայ, համեմատած՝ նոյն պայմաններուն տակ գրականութիւն մշակող այլ Հայերու:

Ն. Ս. չէ մնացած երեւոյթներու մասին՝ իր հոգիին բովէն անցած արձանագրութիւններ կատարելով. այսինքն հարցերը եւ վիճակները չեն միայն գինք յուզողը, այլ անոնց լուծումը: Հետեւաբար զարմանալի չէ գտնել մտածողը Ս.ի ստեղծագործութիւններուն մէջ:

Այս աշխատանքը նկատի ունի Ս.ը այլապէս իբրեւ մտածող, հետեւաբար իր գրական ստեղծագործութիւնները՝ բանաստեղծութիւն թէ արձակ էջեր պիտի նպաստեն լոյս սփռելու իր մտածումներուն մէկ ուղիին վրայ, որ մեր նիւթն է այս առթիւ:

Փորձելով դուրս գալ ընդհանրութեան այս ոլորտէն, մուտք գործենք հեղինակին ներաշխարհէն ներս հարց տալով. –Ի՞նչ կը փնտռէր Ն. Ս. եւ ի՞նչպէս:

Բացարձակին հաւատացող մը չէ Ն. Ս.: Իրեն համար մարդը, կեանքը, ժամանակը ճշգրիտ գիտութիւններ չեն: Եթէ իր այս համոզումը դուրս մնայ մեր ակնարկէն կամ նկատումէն, անպայման մեր դիմաց պիտի գտնենք Ս.ը սխալ մեկնաբանելու փորձաքարը: Որովհետեւ անոր հաստատումները յա՛ճախ հակառակ են մէկը միւսին (չեմ ըսեր հակասական): Եւ եթէ անոնք անջատաբար դիտուին, առանց խորքային հիմքի մը փնտռտուքին, Ս.ին էական գիծերը աղօտ պիտի մնան մեզի համար:

Իր բանաստեղծութիւններուն «Մակընթացութիւն» շարքին մէջ կ՚ըսէ. «Ճշմարտութեան մը վերջին / չունեցան ձեւը երբեք խոհերը մեր»:

Իսկ «Ո՞ւր կ՚երթանք» յօդուածին մէջ («Յառաջ», Օգոս. 17 / 19, 1949) Ն. Ս. կը գրէ այս առընչութեամբ խիստ յատկանշական տողեր. «Մեծ է քաղաքակրթութիւնը եւ պզտիկ իր մէկ ծայրին վրայ: Գեղեցիկ եւ տգեղ: Կեանքն ալ այդպէս է: Հակասական: Միայն յօդուածներու, գիրքերու կամ ճառերու մէջ է որ տրամաբանութիւն կը գտնենք եւ միակ տեսակէտ մը կը պաշտպանենք: Կողմնացոյցները բազմաթիւ են եւ բոլոր ասեղները ալ կը շարժին տարբեր ուղղութեամբ»:

Ասեղներուն տարբեր ուղղութեամբ շարժելուն պատճառով կրնանք բացատրել թէ ինչպէս Ս. ընդունակ է իր աչքերը յառելու մէ՛կ Արեւելք, մէ՛կ Արեւմուտք, է՛ւ Արեւելք, է՛ւ Արեւմուտք:

Արեւելքը եւ Արեւմուտքը աշխարհագրական չեն անպայման: Երկուքն ալ կարօտ են Ս.ի համար. Արեւելքը՝ Հայրենիքին, իսկ Արեւմուտքը՝ քաղաքակրթութեան, որուն ծաղկման վայրն է Եւրոպան, եւ որուն կեդրոնն է Ֆրանսան, Փարիզը. այսինքն՝ մէկ կողմէն ունինք հայրենիքը, եւ միւս կողմէն՝ Եւրոպան, երկրորդը աւելի ճշգրտուած՝ Ֆրանսան:

Այս երկուքին նկատմամբ անոր ձգտումին ուժը հաւասար է: Կը ձգտի Արեւելքին, որովհետեւ ծննդաբանական իր կապերով, արմատներով, մանկութեամբ, պատմութեամբ կապուած է անոր: Հոգին կը ջերմացնէ Արեւելքը, թէկուզ յուշի տեսքով, թէկուզ զինք յիշեցնող մէկ տեսարանով: Եւ կը ձգտի Արեւմուտքին, որովհետեւ դեռ մանկութենէն իր երազները հոն օրօրուած են, քաղաքակրթութիւնը իրեն թուած է ճշմարտութեան հասնելու գերագոյն ուղին: Իսկ քաղաքակրթութիւնը, ինչպէս շատերու կարծիքով, նաեւ Ս.ի տեսակէտով, 20-րդ դարուն զարգացման իր թափը կը ստանայ Եւրոպայի մէջ: «Խոստովանութիւնը գրականութեան մէջ» («Ակօս», 1951), Ս. կը գրէ. «Արեւմուտքը ոտքի կենալու եւ նոր թռիչքներ առնելու հնարաւորութիւններ ցոյց տուաւ ...: Ճիշդ է թէ քաոսի մը մէջ է աշխարհը այսօր: Բայց ճիշդ է նաեւ թէ Արեւմուտքն է դարձեալ ամէնէն լուսաւոր, ամէնէն ազատ, ամէնէն յուսատու մասը»: Լոյս, ազատութիւն եւ յոյս. բաւականաչափ ուժեղ ազդակներ՝ Ս.ը Արեւմուտք մղող:

– Ի՞նչ էին Ն. Ս.ի փնտռտուքին արժեչափերը:

«Տեսարանները, մարդիկ եւ ես» արձակ ստեղծագործութեան մէջ («Յառաջ», Դեկ. 8, 1961), կը ներկայացնէ թէ ինչպէս անհատը կ՚ընկալէ տեսարանները, մարդիկ, մէկ խօսքով՝ շրջապատը: Այսպէս կը սկսի. «Տեսարանները իրենց ինքնութիւնը ունին»: Երկրորդ պարբերութեամբ՝ «Եւ սակայն տեսարանները կ՚երեւան նոյն ատեն համաձայն մեր նայուածքին»: Ու շարունակելով՝ «ներքին էութիւն մը կայ "ես" մը»:

Ա՛յս միտքն է որ կը զարգանայ արձակի այս տողերուն մէջ, վերածուելու համար նախադասութեան մը. «Տեսարանները կախում ունին միշտ մենէ»:

«Ես»ին զօրութիւնն է այս: Ս.ի որոնումները միշտ պիտի դառնան ասոր շուրջ, որովհետեւ մարդուն եւ իր ժողովուրդին փրկութիւնը ասկէ կը սպասէ:

Այլ առթիւ, խռովքով կը նկարագրէ մեծ քաղաքին՝ Փարիզին լուսաբացը: Մարդիկ չեն տեսներ արեւուն ծագիլը այստեղ, որ ինքզինք կը յայտնէ բարձր շէնքերուն պատերուն ու ապակիներուն բռնկումով: Եւ ... կարօտ մը հայրենական լուսաբացերուն, զորս երգած են մեր նախնիքը «Վահագնի Ծնունդ»ով: «Աղօթքի եւ ստեղծագործութեան խռովքի այս պահուն, դէմ առ դէմ լոյսին հետ, չեմ գիտեր թէ դուրսէ՞ն կու գայ այդ լոյսը թէ ան կը բխի իմ մարմնիս կամ հոգիիս սարսուռն բիւրեղներէն»: Բնութենէն հեռացած, Փարիզի մէջ արեւուն գաղտուկ ծնունդը երբ հեղինակը կը վառէ արեւի հայ աստուծոյն աւանդութեամբ, յստակ է ուրեմն, թէ լոյսը կը բխի հոգիին սարսուռն բիւրեղներէն:

Եսը, ներսիդին, հոգեկան խառնուածքը մարդուն: Բոլոր երեւոյթները կ՚ընկալուին հոգիին բովէն անցնելով: Կը նկարագրէ Փարիզի աշունը «Երկիր դըրախտավայր» չակերտեալ խորագրով յօդուածին մէջ («Յառաջ», Սեպ. 12, 1948): Եւ իրօք, դրախտավայր Փարիզն է իր աշունով հեղինակը յուզողը, այն քաղաքը՝ ուր օրերը կը սահին այնքան արագ, որ ժամանակ չունինք օրացոյց բանալու, ուր մարդիկ զերծ են գիւղացիներուն հմտութենէն, ուր աշունը կու գայ բացառիկ գեղեցկութեամբ: Մենք կը կարդանք այս տողերը համոզուած՝ որ երկիր դրախտավայրն է նկարագրըուողը, բայց յանկարծ կը հանդիպինք Հային աշունը նկարագրող տողերու, թէկուզ Փարիզահային, այո, որովհետեւ աշունը դիմաւորելու Հային կերպը կը տարբերի օտարէն: Աշխարհի ո՛ր կողմն ալ ըլլայ, Հայը ի՛ր հայրենի աշունը կ՚ապրի, ինչպէս որ զայն կը նկարագրէ Ս. իբրեւ ներկայացուցիչը այս ապրումին: Կը յիշուին հայրը, անհետացած վեհութիւնները եւ «կորսուած գեղեցկութիւնները մանկութեան»: Ո՞րն է ուրեմն երկիր դրախտավայրը:

«Աշունը վերյիշումներու եղանակ մըն է» կ՚ըսէ ան: Աւելի եւ աւելի կարդալով Ս.ը, կը համոզուինք, որ անցեալին հետ իր կապը յիշատակներու վերապրում չէ, ամենեւին: «Կայ բան մը մենէ աւելի մեծ, մեր անհատականութենէն անդին» ... «որպէս անցեալէն եկող ու գէպի ապագան քալող անյայտ եւ անըսպառ զօրութիւն մը» ... «լոյս մըն է որ քենէ կը բխի եւ որ սակայն կու գայ դարերու խորէն»:

Ս. այս լոյսը «ազգային ոգի» կը կոչէ, այն՝ որ կարծրացաւ եւ զօրացաւ օտարներուն արհամարհանքին տակ, որ տըխրեցուց մեզ, տառապանք եղաւ յաճախ, «բայց ի՞նչ ես առանց անոր՝ փառքին ու ոսկիներու կատարին վրայ իսկ օտար ու անծանօթ բազմութիւններուն մէջ: Կէսիդ կէսը... երբ այդպէս կը մըտածես եւ կ՚ուրանաս քեզ»:

Հետեւաբար, չե՛ս ինքդ առանց այդ լոյսին, քեզմէ տարբեր էութիւն մըն ես, դուն չես: Այս պարագային ո՞ւր է այն եսը, որուն խողովակով կը մեկնաբանուի շրջապատը:

Յաճախ, այս եսը «անձնականութիւն» կը կոչուի Ս.ի կողմէ: Ըստ Ս.ի, Հային անձնականութիւնը անցեալի հետ կապի հաստատումով կը նուաճուի, որովհետեւ ներկան արմատախիլ սերունդի մը մոլորուն վիճակը կը պարզէ: Այստեղ, անցեալին շուրջ կատարուած ակնարկին առթիւ անհրաժեշտ կը նըկատուի յիշատակել այն յատուկ տեղը, որ ունի մանկութիւնը Ս.ի համար: Մանկութեա՛մբ նաեւ պէտք է բացատրել անցեալին խարսխուելու իր հակումը: Որովհետեւ, մանկութիւնը անձն է. հասուն անհատը մանկութեան մէջ արմատացած է, եսը մանկութենէն կու գայ: Ան կ՚ըսէ. «Մենք վերլուծումն ու ընդլայնումն ենք մեր մանկութեան», բացատրելով տղու իր երազները, որոնք չչքացան տարիքով: «Հոգիս կը մնայ կիսուած՝ տըղուն ու տարիքոտ մարդուն միջեւ» կ՚ըսէ «Վէնսէնի Անտառ»ին մէջ:

Հետեւաբար, դիւրին է մեզի հասկընալը, թէ իր երազներէն ու պատրանքներէն ձերբազատիլ ջանացող այս մըտածողը ինչո՞ւ համար, միւս կողմէն, ինքզինքին կը ներէ իր տղու երազներուն պահպանումը: Իր եսը կայ հոն:

Անձնականութիւնը հիմնական տեղ կը գրաւէ Ն. Ս.ի մտածումներուն եւ որոնումներուն մէջ: Ան կը ձգտի՛ անձնականութեան. «ըլլալ մարդ, պարզ մարդ մը լոկ: Ինքզինքը լոկ...»:

Նպատակ է անձնականութիւնը:

Այս ելակէտով է որ ան կ՚ընդունի Ֆըրանսան, որ իր սահմաններուն մէջ կծկըտած երկիր մը չէ, որ կրելով հանդերձ ազդեցութիւնը բազմաթիւ քաղաքակըրթութիւններու «կերտած է իր մեծ ինքնութիւնը»: «Մեծութիւն մըն է» կ՚ըսէ Ս. Ֆրանսայի համար: Ֆրանսան իբրեւ երկիր, մշակոյթ, քաղաքակրթութիւն, յաջողած է իր ինքնութեան կերտման մէջ, հետեւաբար բաց է Ն. Ս.ի միտքը՝ զայն ընդունելու:

Այլ տեղ, խորհրդածելով Փարիզի մասին դարձեալ, կ՚ըսէ. «Կը քալեմ, կը մտնեմ, կը գտնեմ ինքնութիւնս: Փարիզը խաղաղութիւն, վստահութիւն եւ ազատութիւն կը պարգեւէ ինծի»: Ս. իր ինքնութիւնը, իր անձնականութիւնը գըտած է Փարիզի մէջ, իր վկայութեամբ իսկ Փարիզին կը պարտի իր գիտակցութիւնը: Հոսկէ ահա սերտ միութիւնը Արեւմուտքի քաղաքակրթութեան կեդրոնին հետ:

Նոյն դրդապատճառով է նաեւ, որ կը մերժէ համայնավարութիւնը: Խօսելով գրականութեան մասին, առիթով մը կ՚ըսէ. «Ամէն ոք, գրողն ալ մէջն ըլլալով, կը դառնայ մանկապարտէզի աշակերտ մը՝ երբ իրմէ կը խլուի անհատականութիւնը եւ ապրիլն ու գրելը կ՚ըլլան պարտադրութեան մը համաձայն: Այս բառը մտածել կու տայ ինծի դարձեալ համայնավարութեան վրայ, վասնզի ան՝ իր սահմաններէն ներս անձնականութիւնները ջնջող այս վարդապետութիւնը, ըՍփիւռքի մէջ ծնունդ կու տայ սանձարձակ եւ գռեհիկ անհատականութիւններու»: (Ուշադրութիւն դարձնենք ընդգծուած միտքին, որ լոյս կը սփռէ անձնականութեան մասին Ս.ի ունեցած ըմբռնումին վրայ): Այս վկայութեամբ կը յստականայ իր դիրքորոշումը համայնավարութեան հանդէպ:

Ասկէ կը հետեւցնենք, թէ վարդապետութիւններ, մշակոյթներ եւ նոյնիսկ ազգութիւն Ս.ի կողմէ կը դիտուին անձնականութիւն կերտելու իրենց ունակութեան արժեչափով:

Այս պարունակին մէջ պէտք է դիտել իր կապը անցեալին հետ: Ան զաւակն է հին ժողովուրդի մը, արմատներով՝ հին մշակոյթներուն հետ առնչուած ազգի մը, որ յանկարծ ինքզինք կը գտնէ բըռնիօրէն անջատուած ու զետեղուած նոր միջավայրի մը մէջ: Ցաւն այն է, որ այս միջավայրին հետ անոր ծանօթութիւնը եղած է բոլորովին գրքային եւ անիրական: Յուսախաբութիւններու լայն դուռը բացուած է իր առջեւ: Անհաւասար խարխափում դարձած է կեանքը: Կառչի՞լ ինչի՞, արմատ նետել ո՞ւր: Հայրենիքը մնաց հեռու եւ օտար: Երկուքին միջեւ բացատը լայնցաւ. ստեղծուեցաւ թէ՛ աշխարհագրական, թէ՛ ճակատագրային եւ թէ՛ հասարակագրական ահաւոր վիհ մը իրարու միջեւ: Քիչ առաջ կատարուած ակնարկի մը մէջ տեսանք, որ Ս. չէր համակրեր համայնավարութեան, ուստի կը դժուարանար Խ. Հայաստանը ընդունիլ ինչպէս որ կայ:

«Օտար ու խորթ էր ինծի հայրենական սէրն անգամ, որուն հոգիս փարեցաւ երբեմն խանդով մը յիմար», կ՚ըսէ բանաստեղծութիւններէն մէկուն մէջ:

... Եւ ան մնաց օտարներու արհամարհանքին տակ, լքուած՝ հայրենիքէն: Այս պայմաններուն տակ յախուռն թռիչք մը պէտք է նկատել Ն. Ս.ի տագնապը: Ծնչուած ներկային իբրեւ փրկութիւն՝ անցեալը կայ. կորսուած անցեալին իբրեւ մխիթարանք՝ կայ ներկան:

Ներկային առաջարկած պայմանները, սակայն, ըստ Ս.ի, բոլորովին ալ բացասական երեւոյթներ չեն: Կարելի է անոնցմէ օգտուիլ, զանոնք վերածել մեզ յառաջդիմող ազդակներու:

Զէ՞ որ ան իր հոգեկան խառնուածքին ընդմէջէն է որ կը դիտէ երեւոյթները եւ կը դատէ պայմանները: Ուրեմն՝ շրջապատը կախեալ է զայն մեկնաբանելու իր եղանակէն: Շրջապատին դրական կամ բացասական տուեալներուն ազդեցութիւնը ենթակայ է անձին դիտելու ձեւէն: Այստեղէն մեկնելով, Ս. կ՚առաջարկէ օգտուիլ (իբրեւ ժողովուրդ, իբրեւ հաւաքականութիւն, իբրեւ մշակոյթ) ընձեռուած կարգ մը բարեպատեհ առիթներէն, ընդլայնելու, զարգանալու, ստանալու, քաղաքակըրթուելու համար:

Դեռ 1929-ին «Զուարթնոց» պարբերաթերթին մէջ լոյս տեսած իր մէկ յօդուածին մէջ «Ազգայինն ու միջազգայինը գրականութեան մէջ», Ն. Ս. կ՚ընէ հետեւեալ հաստատումը այս առընչութեամբ. «Այս սերունդը պէտք է գիտնայ բացառիկ բախտը որ ազգային դըժբախտութիւնը տուաւ իրեն՝ գաղթը»: Յօդուածը կ՚աւարտի այսպէս. «Փախաւ, սահեցաւ մեր հայրենիքը մեր ոտքերուն տակէն, ծովին տալով մեզ: Բայց լաւագոյն առիթն է աս՝ լողալ սորվելու համար: Մեզի կը մնայ սուզուիլ առանց երկար բարակ չափելու, առանց վախի»:

Առիթները կան, մեզի կ՚իյնայ ըմբռնել այս վարկածը. պիտի սորվի՞նք վերջապէս լողալ, թէ՞ ոչ:

Ի վերջոյ «Ամէն ճշմարտութիւն կու

տայ նոր ճշմարտութեան մը կարօտը», կ'ըսէ ինք. «Ամէն յեղափոխութիւն կը տանի նոր յեղափոխութեան մը»: Մենք կրնանք մեզի պարտադրուած պայմաններուն բացասական տուեալները վերածել դրականի. այդ կախուած է զանոնք ընկալելու մեր եղանակէն: Նոր պայմանները կը ստեղծեն իրենց յատուկ պայքարները: Զանոնք իր մաղէն ամենայն հոգատարութեամբ անցընելու համար, պէտք է համապատասխանօրէն կերտուի էութիւնը մարդուն, այսինքն՝ նորոգուի ան, յարատեւօ՛րէն, սկսի նորովի տրամաբանել, ստեղծել, ըլլալ իր ժամանակին եւ միջավայրին մարդը:

Հետաքրքրական է հոս յիշել կէտ մը: Այս միտքը իր հիմնական տեսակէտներէն մէկն է, իր համոզումն է, սակայն եւ այնպէս, երբ կ'ուզէ տալ այս եզրակացութեան հասցնող իր պատճառները, զանոն մտորումներ կը կատարէ: «Վենսէնի անտառ»ին մէջ կ'ըսէ. «Ահա մեղքը անոր որ ծնած է Սփիւռքի մէջ, կրօնքին վերջալոյսին եւ գիտութեան արշալոյսին միջեւ, զուռն ժառանգութեամբ մը, օծուած բոլոր կլիմաներուն յարմարելու շնորհով մը»: (Այս տողերուն մէջ «օծուած» եւ «շնորհ» բառերը դրական իմաստ կ'արտայայտեն, բայց եւ այնպէս առընչուելով «մեղք» բառին հետ, բոլորովին բացասական նշանակութիւն կը հագնին):

Ս. թէ՛ կ'ուզէ համոզել յարմարելու օգուտներուն եւ թէ՛ դժգոհ է ատոր գինէն: Ահաւասիկ օրինակ մը կողմնացոյցին սլաքներուն տարբեր ուղղութեամբ շարժելուն:

Արեւելքի եւ Արեւմուտքի խնդիրը նաեւ ժամանակի հարց է Ս.ի համար: Անոնք կը ներկայանան թէ՛ անջատաբար եւ թէ՛ միասին՝ Ս.ի գրութիւններուն մէջ: Կարելի չէ զատել իրարմէ եւ կարելի չէ քով քովի դնել զանոնք: Այսպէս, երբ Արեւելքին դարձած է, կապը անցեալին հետ է, Ս. կ'ապրի իր հայրենիքին հետ որ ա՛լ ներկայ չէ, կ'ամփոփուի ազգայինին մէջ, կ'երթայ յիշողութիւններուն, պատմութեան, եւ այս ծիրին մէջ կը մերժէ արեւմտեան քաղաքակրթութիւնը, արեւմուտքի ազդեցութիւնը, վախ կը յայտնէ անկէ սպառնացող վտանգին: Իսկ երբ դարձած է Արեւմուտք, առաւելաբար ներկան եւ ապագան են զինք յուզողը. կը փառաբանէ Արեւմուտքի քաղաքակրթութիւնը, կու տայ անոր մասին իր սահմանումը, կը ցանկայ ձերբազատիլ արեւելեան փըտած, հին սովորութիւններէն, արեւմըտահայութիւնը կ'ուզէ Արեւմուտք ուղղել, եւլն.:

Անշուշտ այս երկուքին համադրումն է Ս.ը: Անձնականութեան ձեռքբերման համար ան իր արմատները կը նետէ անցեալին մէջ, մեր պատմութեան մէջ, որովհետեւ, ըստ Ս.ի, ժողովուրդները կը մեռնին երբ կը խզեն կապերը անցեալին հետ: Միեւնոյն ժամանակ, կ'ուզէ ընդգրկել ժամանակակից քաղաքակրթութիւնը Արեւմուտքի, ուր կ'ապրի եւ զոր կ'ընդունի, այո՛:

Անոր առաջարկն է նորոգուիլ անցեալին մէջ, ներկային համար:

Ասով հանդերձ, պէտք չէ զարմանալ, երբ երբեմն ան Արեւելքէն դիտելով Արեւմուտքը՝ զայն կ'ատէ, ու Արեւմուտքէն դիտելով Արեւելքը՝ զայն կ'ատէ: Եւ հակառակը, նոյն ձեւով կ'երգէ երկուքը:

Սարաֆեանի սեւեռումը նախ՝ դէպի Արեւելք, ապա դէպի Արեւմուտք.

Որքան ալ փորձենք անջատ ներկայացնել Ս.ի սեւեռումը դէպի Արեւելք եւ դէպի Արեւմուտք, անոնք միշտ հանդէս կու գան միասնաբար. անկարելի է նըկատի ունենալ մէկը, առանց ի մտի ունենալու երկրորդը:

– Մենք այն ժողովուրդն ենք, որ կը ճանչնայ արեւմտեան քաղաքակրթութիւնը իր՝ մեզի հասցուցած վնասներով: Ս.ի կարծիքով, մեր ամբողջ պատմութիւնը կը տառապի Արեւելքի եւ Արեւմուտքի միջեւ: Աւելին: «Նամակ Առ Ժ. Միսաքեան» խորագրեալ յօդուածին մէջ («Յառաջ», Նոյ. 23, 1947) ան կը ներկայացնէ Հայը իբրեւ երկմիտ ժողովուրդ մը: Այս երկմտութեան պատճառը, ըստ Ս.ին, այն սէրն է, զոր Հայը տածած է արեւմտեան քաղաքակրթութեան նկատմամբ. Եւրոպային հակելու անոր պատրաստակամութիւնն է պատճառը, երբ Արեւելքին հետ էր անոր գործը:

Ուրեմն, մեր պատմութեան ընթացքին, Հայուն այս հակումը զինք երկուքի բաժնած է իր ներազգային կեանքին մէջ, եւ ասկէ մեզի հասածը վնաս եղած է, ո՛չ օգուտ:

Հիմա, արեւմտեան քաղաքակրթութեան մէջ, ուր իմացականութիւնը կը քանդէ իր տունը, ուր մարդը աւելի քան երբեք գերին է իր գիտութեան, իր ստեղծած մեքենաները սպառնալիք են իր ապագային, ուր տրամաբանութիւնը կը յաւակնի իր հակակշռին տակ առնել մարդուն ճակատագիրը, ի ծնէ բնապաշտ Հայը ի՞նչպէս ինքզինք տեղաւորէ այս մթնոլորտին մէջ:

«Կաղանդի խանդ» յօդուածին մէջ («Յառաջ», Յունուար 1, 1947) Ս. կ'ըսէ թէ երբ օր մը աշխարհի բոլոր մարդիկը իրենց ուղեղին տեղ իրենց սիրտը գործածեն, այդ օրը կաղանդներուն կաղանդը պիտի ըլլայ: Տօներուն ամէնէն իմաստունը:

Առհասարակ, ծայրայեղ միտքեր չենք գտներ Ս.ի մօտ: Վերի այս խոկումը՝ ծայրայեղ անշուշտ, անպայման միակողմանի, բնական արդիւնքն է այն ընդվըզումին, զոր մարդկային ուղեղին աւերը ծնունդ տուած է հեղինակին մօտ:

Ու հեղինակին համար սիրտին կարեւորութիւնը պատմող այս տօնը, կը նսեմացնէ ուղեղին քանդիչ կարելիութիւնները եւ կը մեծցնէ Ս.ի աչքին իր ժողովուրդը՝ «որ սիրտ կը թուի ըլլալ ու մանուկ իր հայրենասիրութեանը մէջ»:

Արագ ընթացքով բնութենէն հեռացող այս մթնոլորտին մէջ, սիրտով առաջնորդուող Հայուն համար անհասկնալի չափանիշներ կան չոր տրամաբանութեան կողմէ առնուած: Ի ծնէ բնապաշտ Հայը պիտի փնտռէ անշուշտ իր հոգիին հայրենիքը, իր բնութիւնը՝ ուր ծնած է, որուն շունչը մտած է իր երակներուն մէջ արեան տեսքով: «Բնութեան սէրը մեծ տեղ մը ունի մեր հայրենասիրութեան մէջ» կ'ըսէ Ս. «մեր արտերն ու անտառներն են, մեր գետերն ու առուակները, մեր լուսածագներն ու վերջալոյսերն են, որ երազի մը կը վերածեն մեր հայրենիքը, երբ հեռացած ենք անկէ»:

Ուրեմն, Հայուն հայրենաբաղձութեան մէջ մեծ տեղ կը գրաւէ բնութիւնը: Գրեթէ հիմնական, մանաւանդ երբ ան ըստիպուած է ապրիլ քաղաքի մը մէջ, ուր արեւուն ծագիլը անգամ չերեւիր:

Ու բնութենապաշտութեամբ կը բացատրուի նաեւ Հայուն յաւիտենականութեան հաւատքը, անցեալին հետ կապը, մահուան հետ հաղորդակցութիւնը եւ խորքապաշտութիւնը:

Այսպէս, Ս. կը նկարագրէ Փեր Լաշէզի գերեզմանատունը տուած այցելութիւնը, երբ ակամա՞յ ըսենք, թէ՞ ինքնաբերաբար կը գոչէ. – «Ի՜նչ տարբերութիւն մեր գերեզմաննոցներուն հետ»: Մեծ է ի հարկէ այդ տարբերութիւնը: Այստեղ մտածումէն աւելի ձեւին կարեւորութիւնը կը ըզգաս, մինչ մեր գերեզմանները, առհասարակ քաղաքէն դուրս չինուած, գեղագիտական ո՛չ մէկ միջամտութիւն կը ըստանային, գեղեցկութիւնը չէր սպաններ խորհուրդը, մինչ հոս, «քաղաքակրթութիւնը գեղեցկացնելէ զատ ուրիշ բանի չի մտածեր այլեւս, սպառելէ վերջ ամէն փիլիսոփայութիւն»:

Համեմատութիւնը կ'երկարի անշուշտ, թէեւ նկարագրութեան տեսքով, բայց յանգելու համար իր եզրակացութեան: Քաղաքակիրթ ժողովուրդի մը գերեզմանը ահա, գրեթէ զբօսավայրի վերածուած է, թանգարանի, ուր ուսանողներ կու գան պատմութիւն սերտելու. «մեռելները չեն ապրիր հոս» կ'ըսէ հեղինակը, կտրուած է կապը մեռածին հետ, հակառակ անոր նուիրուած այս շքեղութեան. մինչ մեր պարզուկ գերեզմաններուն մէջ՝ ձեւին կարեւորութիւն չէր տրուեր, բայց խորքին մէջ կ'ապրեցնէր մեռնողը, չէր խզած կապը անվերադարձ մեկնածին հետ:

Քաղաքակիրթ աշխարհը ներկայով է որ կ'ապրի, անցեալը չի ջնջեր իր առօրեային մէջ, բայց մեր մէջ միշտ կ'ապրի անցեալը, այսպէ՛ս կ'ընդունինք մենք ներկան, ու ասոր ետին կայ մեր ժողովրդական դարաւոր մտածելաեղանակը:

Ու Ս. առանձին կը գտնէ մեր ազգային հերոսը «այս օտարութեան մէջ», ան, որ արհամարհանք ունէր քաղաքակիրթ մարդկութեան դէմ: Անունը չի տար Ս. մեր ազգային հերոսին, ու այս մականունով մեծարուած Հայուն առանձնութիւնը նման մթնոլորտի մէջ, կը շեշտէ անոր ներկայացուցչական հանգամանքը:

Ս.ը Արեւելք դարձնող գլխաւոր պատճառներէն մէկն ալ Արեւմուտքին բերած յուսախաբութիւնն է: Արեւմուտքին լոյս քաղաքներուն երազը մանկութենէն օրօրած է բանաստեղծին հոգին: Մինչեւ հասնիլը քաղաքակրթութեան այս օճախը, փրկութիւնը հոնկէ գտնելու յոյսը փայփայած է, սակայն շուտով բանտի վերածուած է Փարիզը իր հոգիին շուրջ, իրեն հասկցնելու համար, թէ իրօք միակ է, աներկիր:

«Փարիզը լուսաւոր ու անսահման տարածութիւն մըն էր հեռուն՝ մանկութեանս տանը դէմ: Կը դիտէինք զայն լուին մայր ու տղայ, մութին մէջէն, առաջին յարկի մեր պատուհանէն: Մեր երազները նո՛ր է որ կը դպին իրարու, երկար, երկար տարիներ վերջ»: Մօր ու տղու երազները կը հանդիպին իրարու, երբ տղան ալ իր կարգին, կրելով մօրը անձկագին պայմանները, անոր հայրենաբաղձութիւնը կ'ըմբռնէ: («Բաժակ մը բերնօս», «Արեւմուտք» 1947, Նոյեմբեր 14 – 21):

Յուսախաբութիւնը պէտք չէ հասկնալ միայն որոնածը չգտնելու պայմանով: Բնական է, որ քաղաքներուն լոյսը հեռուէն աւելի գեղեցիկ կը թուի, գիրքերուն ազդեցութիւնը, գիտութեան ձայնը հմայք դառնան մանաւանդ բանաստեղծին համար: Յուսախաբութիւնը այստեղ՝ ազգային արժանապատուութեան վիրաւորանքն է, զոր Հայը ստացած է ժամանելով Ֆրանսա:

Արեւելեան հէքեաթները գլխուն մէջ՝ բարութեան ու գեղեցկութեան կարօտ, ան զարգացումէն կը սպասէր փրկութիւնը, ուշ, շատ ուշ կասկածելու համար, որ քաղաքակրթութիւնը անտարբեր է իրեն նմաններուն նկատմամբ, եւ կը հետաքրքրուի իրմով միայն, երբ ուրացած է ան ինքզինք ու իր ցեղը:

Մեր պատմութիւնն է, որ կ'արհամարհուի օտարութեան մէջ, մեր պատմութիւնը, որմով միշտ հպարտանալու իրաւունք ստացած ենք, ահա փոքրացած, ճղճիմցած, կը ճզմէ իրմով դեռ սնանող ժողովուրդի մը բեկորները:

Ու Ս. կը գոչէ, թէ մեր պատմութիւնը պատմութիւնն է մեծ քաղաքակրթութիւններու կողմէ զոհ դարձող ցեղի մը, որ դեռ կը շարունակէ զոհուիլ անոնց: Բնականաբար ասոր պիտի յաջորդէր ինքնավերլուծումը:

«Հայրենասիրութիւնս, ինծի հետ, մանկութենէս ի վեր կորած է երկար ճամբայ մը՝ մինչեւ գիտակցութիւն, մեկնելով յիմար խանդավառութենէ մը: Ան եղած է բեռներէս մէկը: Մէկը նաեւ մըտային խարխափումներէս: Ու ներքին քարայրներուն մէջ՝ գիս մոլորումէ փըրկող թելը: Ամէն ինչ կը պարտիմ գրեթէ ցեղիս եւ ուրիշ ցեղերու զանազանութեան»:

Թէ՛ խարխափումները եւ թէ՛ մոլորումէ փրկութիւնն է հայրենասիրութիւնը:

– Կ'արժէ առանձնապէս անդրադառնալ այն յատուկ նշանակութեանը, զոր Միջերկրականը ունի Ս.ի համար:

« Ոչ մէկ ծով այնքան բաղձալի է մեզի եւ նոյն ատեն այնքան խռովիչ, որքան Միջերկրականը»:

Ս. Միջերկրականին կը դիմէ Արեւելքը փնտռելով: Միջերկրականին կարօտը Արեւելքին կարօտն է, իսկ Արեւելքին կարօտը՝ Հայրենիքինը: «Կարօտ մը՝ մանկութեան, պատանութեան վայրերը անգամ մըն ալ տեսնելու: Բայց հայրենաբաղձութիւն մը նաեւ»: Ան Միջերկրականին կը դիմէ վերագտնելու անցեալը, հայրենիքը: Արեւը:

Մարդկային է Միջերկրականը, անոր ստեղծած մշակոյթը, իր արեւելեան բընոյթով, նպաստած է մարդկային արժէքին բարձրացման: Ան եղած է ներշնչարանը եւրոպական մշակոյթին, որ հակառակ իր գիտական նուաճումներուն, լոկ կրկնած է Արեւելեան գաղափարները: Արեւմուտքը չէ կրցած տալ ուրիշ Սոկրատ մը, կամ Յիսուս մը, ան մոռցած է յայտնատեսութիւնը (intuition), որ ինչպէս կ'ըսէ Ս., աւելի կ'արժէ քան չոր դատողութիւնը:

Այո, ուրիշ է Արեւելքը:

Արեւմուտքի ծաղկման շրջանն է այս դարը, լոյսը աւելի՛ առատ է հոն, քան աշխարհի որեւէ մաս, սակայն իբրեւ ոգեկան էակ, նուաղած է մարդը:

Ուրիշ է Արեւելքը:

Արեւելքի այս կարօտին մէջ կայ նաեւ այն փառաւոր անցեալին կարօտը, որ երբեմնի մեծ մշակոյթը տուաւ եւ ատիկա մարդկային էր իր խորքով, սիրտ կը տըրոփէր հոն, ուղեղը չէր գերիշխեր, որմով՝ մեր ազգային նկարագիրը հարազատ կը զգար ինքզինք այդ մշակոյթին, որ անցեալ է հիմա, ու կարօտ:

– Իսկ երբ Ս. աչքերը կը դարձնէ Արեւմուտք, ապագան է, որ իբրեւ ժամանակ կը տարածուի իր առջեւ ու ան իր նկատողութիւնները կ'ընէ ապագան հաշուի առած, որովհետեւ մեր ժողովուրդը դեռ չէ ծնած: Ս.ի կարծիքով, մեր պատմութիւնը չէ գրուած տակաւին, մեր ազգը չէ տուած իր պտուղը, ու ասո՛ր մէջ գտնել կը կարծէ ան գաղտնիքը անոր յամառ տեւականութեան:

Այո, այս հաստատումը կ'ընէ Ս., սակայն ի՞նչ հիմքեր ունի կատարելու համար զայն:

Ան սնապարծ մը չէ, իր գրութիւններուն մէջ չենք հանդիպիր ազգայնամոլ արտայայտութիւններու եւ հակառակը՝ անուժ արցունքներու: Ան պարզապէս հաւատացող մըն է իր ժողովուրդին կարողութիւններուն եւ կարելիութիւններուն, ըստ որո՛նց կը տեսնէ իր ժողովուրդին կողմէ նուաճելի բարձունքները: «Արմատ նետել» խորագրեալ յօդուածին մէջ (1952 «Յառաջ», Յուլիս 19 – 21) կ'ըսէ. – «Կայ մեր ժողովուրդը, եւ իր պզտիկ լոյսը: Կայ իր մեծութիւնը...: Կայ առաքելութիւն մը: Որովհետեւ ուժ մը կայ որ կ'ուզէ բարձրանալ եւ պէտք է բարձրանայ: Մեր ժողովուրդը, որ տուած է իր ճարտարապետութիւնը, իր երաժըշտութիւնը, իր գիրն ու լեզուն, որ գլուխ բարձրացուցած է միշտ ամէն կործանումէ վերջ եւ կերտած, ձգտած է համաշխարհային բարձրութեան մը եւ շատերէն աւելի լաւ կ'ըմբռնէ այդ բարձրութիւնը: Պէտք է հասնի անպայման»:

Իրականութիւն է, որ մեր ժողովուրդը կերտած է ամէն կործանումէ վերջ, նոյնպէս իրականութիւն է, որ ան տուած է աշխարհին ճարտարապետութիւն, երաժըշտութիւն, գրականութիւն, եւ համաշխարհային բարձրութիւնը եղած է իր մեկնակէտը, ուրեմն բնական է այս իրողութիւններէն ետք սպասել, որ նման ժողովուրդ մը հասնի, նուաճէ եւ տեղ մը գրաւէ համաշխարհային մեծութիւններու մէջ: Պատմութիւնը իրեն փաստ ունենալով, բնական ակնկալութիւն, բնական հետեւողութիւն է հեղինակին կատարածը այստեղ:

Մեծութիւն մը ըլլալու կանչուած ժողովուրդ մը ըլլալով հանդերձ, ան չէ կրցած մեծնալ: Ս.ի բնորոշումով, ան է՝ «մեծութեան պզտիկութիւն մը», ունի քաղաքակրթութեան հասնողներուն շընորհը՝ առանց քաղաքակրթական յեղաշրջումի:

Մինչեւ Սփիւռքի կազմաւորումը, այսպիսին եղած է մեր ժողովուրդը, սակայն հիմա, Ս. չի ներեր այլեւս. անոր պատրանքներ սնուցանելը. իբրեւ ժողովուրդ հասուննալու ժամը հնչած է, ջայլամը պէտք է դուրս բերէ իր գլուխը գեղեցիկ բառերու փետուրներուն եւ փրփուրներուն մէջէն եւ տեսնէ սպառնացող վըտանգը:

Ս. անհրաժեշտ կը գտնէ չոր ու բարբարոս դատողութեան որդեգրումը, որովհետեւ մեր ժողովուրդը տուժած է առաւելաբար իր մանկութեամբ, որմով եղած է զոհը արեւմտեան մեծ քաղաքակրթութիւններուն, խաբուած է ու շահագործուած՝ անոնց կողմէ: (Այստեղ յիշենք, որ այլ առիթով մը՝ Արեւելքով տարուած, ան իր ժողովուրդին մեծութիւնը կը նկատէր այստեղ մերժուող մանկութիւնը): Կ'առաջարկէ մէկդի նետել պահպանողականութիւնը, ծուլութիւնը, տեսիլներ ու գոյներ որոճացող «Արեւելեան խառնուածքի մը ախտագին մնացորդները», ռոմանթիզմը: Ահաւասիկ նորոգուելու առաջարկ մը՝ քայլ պահելու, հոգեկան համերաշխութեամբ գոյատեւելու Արեւմտեան, եւրոպական քաղաքակրթութեան մէջ: Որովհետեւ Ֆրանսայի մէջ կեցութիւնը միայն ֆիզիքական գոյատեւում չէր Ս.ի համար, այլ՝ ստեղծագործական կեանքի մը նոր ժամանակաշրջանը կը նշանակէր, վերելքի մը խոստմնալից սանդխամատերը:

Ներկան ուրիշ է, նոր պայմանները տարբեր, նոր ժամանակաշրջան մը ոտնակոխած է մեր ժողովուրդը, կազմուած է Սփիւռք մը, որ չի կրնար ըլլալ բնական շարունակութիւնը անցեալին: Սփիւռքը տառապանք է, բայց նաեւ նոր հորիզոն: «Ջայլամը» յօդուածին մէջ (1948, «Յառաջ», Յունիս 13) Ս. կ'ըսէ, թէ «տառապանքը կրնայ յուսալքել եւ դէպի մահ առաջնորդել ցեղ մը, բայց բարիք է ան անոնց համար, որոնք գիտեն եւ կրնան օգտուիլ անկէ»: Եւ ինչպէս ըսինք արդէն, ան կ'առաջարկէր օգուտ քաղել Սփիւռքին պարտադրած պայմաններէն:

– Ըլլալ իրատես, հակասականութեան եւ մանաւանդ համաշխարհային պատերազմներէն ետք քաղաքական ուժերու նոր կազմաւորման այս ժամանակաշրջանին, երբ նոր քաղաքակրթութիւններ ալ կ'ուրուագծուին: «Մենք կորսուած ենք համաշխարհային այս քաոսին մէջ» կ'ըսէ ան:

Տեսնել իրականութիւնը, չտարուիլ միակողմանի խորհուրդներով: Չըլլալ միայն լաւատես, չըլլալ միայն յոռետես,

ՎԵՆՍԵՆԻ ԱՆՏԱՌԸ ԿԱՄ ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ՊԱԿԱՍ ՄԸ

(Շար. Ա. էջէն)

են որոնք կրնան ծամուիլ գրական բամբասանքներուն մէջ կամ մակաղիլ դար մը գրականութեանց էջերուն: Անոնք շատոնց հերքուած են Սարաֆեանի «Ջափածոյ երկեր»ուն Յ. Քիւրքճեանի «Յետ գրութեան» մէջ. ընթերցողը կը յղեմ այդ սպառիչ էջին (3): Դիտել տանք սակայն որ քննադատը վերստին կ՚անդրադառնայ վերին վճռէն դուրս գտնուող ուրիշ որեւէ կարծիք, խուսափելով ճակատումի մը դիպուածէն:

Քննադատի ամբողջ ընդլայնումը, խորքին մէջ, կը վերաբերի այս «մտածող»ի միթոսին, անկէ կը մեկնի, զայն միթազրկելու համար: Բայց շահեկան պիտի ըլլար գիտնալ թէ ի՞նչ է նշանակութիւնը սա միտք, մտածող բառերուն, որոնք կը գործածուին իբրեւ շատ հաստատ իմացութիւններ գրականութեան ու բանաստեղծութեան մէջ: Արդեօ՞ք միտք գրելով քննադատը նկատի ունի փիլիսոփայութիւնը, ինչպէս որ այս մէկը կը յայտնուի Սարթրի, Կ. Մարսէլի եւ այլոց երկերուն մէջ, ուր գոյապաշտութիւն ու արուեստի կերպարանաւորում զիրար կը հրմշտկեն: Սարաֆեան շատ լաւ ծանօթ էր այդ երկերուն եւ գրած՝ անոնց մասին: Բայց միթէ ա՞յս ուղղութեամբ կը թեւէին բանաստեղծին վերագրուած «մտածողի յաւակնութիւնները»: Համալսարանին գացող ամբողջ ընդլայնումը ապահով ակնարկութիւն մըն է աւանդական փիլիսոփայութեան, որ, ճիշդ է, Աթէնքի դպրոցին անկումէն վերջ, կը զարգանայ հաստատութեանց առընթեր: Անշուշտ, գիտութիւն պիտի ըլլար մտածել, որ Սարաֆեան նման հռչակի կը յաւակնէր: Բայց միշտ, ի՞նչ է «Վէնսէնի Անտառով» յաւակնուածը:

Երկը Սարաֆեանի էն տկար գործն է: Ինչո՞ւ: Որովհետեւ արձակը անհնար է առանց համալսարանական կրթութեան մը բարիքին: Ստոյգ է որ Սարաֆեան Հայտըլպերկ, Սորպոն, Գոլումպիա չէ յաճախած. հազիւ Կեդրոնականէ մը անցած է. մնացեալը՝ ինքնաշխատութեամբ, ինչպէս կ՚ըսուի: Ուրեմն՝ կրնար միա՛յն տկար արձակ մը արտադրել:

Հիմնաւորման այս փորձը, իր այս մերկ ձեւին մէջ, չափազանց տարօրինակ գործողութիւն մըն է, որ կը թուի մատնել գրական հարցերու քննութեան երկրայելի պարզամտութիւն: Պ. Օշականի համար՝ գրական արձակ երկի մը տկարութիւնը, իմա՛ ձախողութիւնը, կը հիմնուի համալսարանական կրթութեան պակասին վրայ: Ի՞նչ տեղի ունեցաւ յանկարծ, ճիշդ այստեղ: Կենսագրական պարզ տուեալ մը քննադատի գրչին տակ վերածուեցաւ գեղարուեստական փաստի մը: Ուրիշ երկինքներու տակ ասիկա պիտի նկատուէր «գռեհիկ սոցիոլոգիական նայւութիւն»: Քննադատը նոյն գործողութիւնը կը կատարէ բոլոր փարիզահայ գրողներուն հաշւոյն, որոնք «քիչ բացառութեամբ» համալսարանական եղած են: Բացառութիւն ըլլալու են, կ՚ենթադրենք, Նարդունին ու Հ. Զարդարեանը: Բայց այս երկու բժիշկներուն արձակին զօրութիւնը կրնա՞նք յղել բժշկագիտութեան համալսարանի դասախօսութեանց, ահա մեթափիզիք հարց մը...: Պէտք կա՞յ պնդելու, որ քննադատը ապառօրէն կը շարժի կեանք – գրական երկ դասական երկուութեան ջուրերուն մէջ, կենսագրութեամբ բացատրելով երկի մը վրիպանքը: Փաստարկման եղանակը մեզի կը թուի տանելի... եւ հիանալի, քանի որ Վ. Օշական մեր այն քննադատներէն է, որուն խօսքը տարիներէ ի վեր կոչ կ՚ընէ այժմէականին, այսօրին, նորին, յեղափոխականին ու ըմբոստին –եթէ սխալ չենք հասկցած զինք–, բայց որուն քննադատի կիրարկումը կը շարունակէ յամենալ քննադատութեան աւանդական, պահածոյ զինանոցներուն մէջ, առանց ի գործ դրուած յղացքներն ու մեթոտը ենթարկելու քննադատութեան:

Համալսարան – արձակ զուգորդումի ետին կայ տակաւին համալսարան – արուեստ զոյգը: Քննադատը կը թելադրէ, որ արուեստագէտը, հաւանաբար ժամանակակից, չի կրնար խուսափիլ համալսարանական կրթութեան մը անհրաժեշտութենէն: Եւ որովհետեւ հաստատումը կրնայ, իր միակտուր ձեւին մէջ, մօտիկն ըլլալ ծիծաղելիին, քննադատը հարկը կը տեսնէ նախ՝ առաջին բացառութիւն մը, յետոյ՝ երկրորդ բացառութիւն մը գտնելու. Նկարիչները, ապա՝ բանաստեղծները: Նկարիչները կրնան ինքնուս կամ բոլորովին անուս ըլլալ. յստակ չէ թէ ասիկա տեսական յայտարարութի՞ւն է, թէ գործնական հաստատում: Թող նկարիչները վճռեն: Իսկ բանաստեղծնե՞րը: «Բացառութիւն կրնան կազմել այս ամբողջին մէջ բանաստեղծները որոնք ի սկզբանէ «գիտեն» առանց պէտք ունենալու ուրիշներէ սորվելու եւ որոնց համար համալսարանական կրթանքը պարապ մնացած տեղերը լեցնելու կը ծառայէ»: Ի՞նչ կայ այս տողերուն տակ. ի՞նչ է այս «գիտեն» բային մէջ պահուող «գիտութիւնը»: Աստուածային գիտութի՞ւն մը, շնո՞րհ մը, ի ծնէ ի բնէ տուի՞ք մը: Անկասկած: Քանի որ բանաստեղծները «գիտեն» այդ գիտութիւնը «ի սկզբանէ» եւ Սարաֆեան զայն ունի «բնատուր խառնուածքով»: Զանց կ՚առնեմ բնատուրի, ստացումի եւ նման գաղափարներու այս ոգեկոչումը: Սարաֆեան երկարօրէն կը գրէ այս մասին, ոչ ուրիշ տեղ քան... «Վէնսէնի Անտառ»ի երկրորդ մասին մէջ: Ցաւ է հաստատել, որ քննադատի մտածումը տակաւին կը հրջագայի այն բաներուն շուրջ որ տասնեակ տարիներով ու դարով մարդիկ կը կոչեն տաղանդ կամ հանճար: Կարելի չէ չնկատել նոյն ատեն «միտիք» բառապաշարը, ճիշդ այն միտքին որուն զոհերը կը թուին եղած ըլլալ եղեր Ֆրանսահայ գրողները, ըստ քննադատին: Այդ «գիտութիւնը», որ չենք սորվիր, տեսակ մը նորէն բացարձակ բան մըն է, որ կայ եւ որ կապ չունի այն ճղճիմ գիտելիքներուն հետ որ ամէն արուեստագէտ պարտի ունենալ, եթէ կ՚ուզէ տիրապետել արուեստին: Գիտցող բանաստեղծը արհեստի պէտք չունի, չէ՞: Միւս կողմէ սակայն, արձակագրին պարագային գիտութիւնը այն է որ կ՚ամբարենք համալսարանի սրահներէն: Շատ յայտնի չէ բովանդակութիւնը այն համալսարանական կրթութեան, որ կը թուի արձակագրին վկայաթուղթը: Վկայական մը բա՞ւ է, որպէսզի գրչակ մը դառնայ իսկական արձակագիր, ահա տափակ բայց անխուսափելի հարցում մը, որ ցայտուն կը դարձնէ այս տրամաբանութեան դատաթափը:

Ընդունուած գաղափարներու այս կալըրին մէջ կը գետեղուի անսպասելի զոյգ մը: Բանաստեղծը ի սկզբանէ գիտէ, կ՚ըսուի. ընթերցում, ապրում, եւրոպականութիւն, եւայլն, բաւական եղած են օրինակ Սարաֆեանի «բանաստեղծի իր ինքնութիւնը այժմէականացնելու»: Արձակին մէջ այդ ինքնութիւնը չայժմէականանար անշուշտ: Եթէ մօտէն կարդանք քննադատի տողերը, յստակ կը դառնայ մէկ բան, որ շատոնց յստակ էր ոմանց. կայ մէկ կողմէն բնատուրը, ինքնութիւնը եւ կայ միւս կողմէն ասոր այժմէականացումը գրական երկով: Այս կրկնակ յղացքները յար եւ նման են արիստոտելեան փիլիսոփայութեան զօրութիւն եւ արարք զոյգին. կարծըւուած՝ ինչ որ կայ զօրութենապէս կ՚այժմէականանայ: Արձակագրին համար այժմէականացման հոլովոյթը պէտք ունի համալսարանական կրթութեան:

Անտեղի ժամանց է թափառիլ այս հրաշք համալսարանական կրթութիւն կոչուածին շուրջ, որուն մասին քննադատը կը մնայ լուռ: Ինչ կը վերաբերի արձակ-համալսարանական կրթութիւն անհրաժեշտ կապին, որ Պ. Օշական կը գետեղէ փաստարկման հիմունքին, չի դիմանար ո՛չ բացառութեանց թիւին, ոչ ալ գրականութեան... ընկերաբանութեան մը գռեհիկ իսկ մէկ կիրարկումին: Տիգրանէն Օշական պարզ է, նկատի ունիմ գրողներ– կամ Ռուսօյէն Վալերի համալսարանական կրթութիւնը անստգիւտ զառածում մըն է արձակագիրներուն համար: ԺԹ. դարէն առաջ գրողները քիչ բան կը պարտին վկայականներուն: Չեմ ելլեր մինչեւ Հռոմ ու Աթէնք, ուր գրականութիւն ու փիլիսոփայութիւն կը հպատակին բոլորովին այլ օրէնքներու: Խորքին մէջ, միայն Ի. դարուն է, որ համալսարանական կրթութիւնը կը դառնայ գրագէտներէն շատերուն ոչ միայն անցման տեղը, այլեւ աշխատավայրը: Համալսարանական գրողի տիպարը համեմատաբար նոր օրերու արդիւնք է եւ անոր երեւումը հարկատու կը մնայ գրականութիւնը զանցող ազդակներու, օրինակ Ֆրանսական Յեղափոխութեան:

Մտածման գրականութիւն մը գոյութիւն ունի քիչ մը ամէն տեղ արդի գրականութեանց մէջ: Սակայն այդ մտածում կոչուածը կապ չունի ճանաչման փիլիսոփայութեան մը հետ եւ առ հասարակ իմաստասիրական համակարգերու թեմաներուն: Արուեստը չենք կարծեր որ սպասած ըլլայ համալսարաններու հիմնադրութեան մարդն ու ինքզինք խնդրոյ առարկայ դարձնելու, հարցադրելու, «մտածելու» համար: Եւ «Վէնսէնի Անտառը» կը գետեղուի նման շրջանակի մը մէջ:

Թելադրուեցաւ վերը, որ հաստատումներ հերքելու համար չէ որ կը գրուին այս տողերը: Շահեկանը Սարաֆեանի երկին տրուած յատկանշումները չեն, յատկանշումներ որոնցմով կը բաւարարուի «մեր» քննադատութիւնը: Շահեկանը այն է, որ Վ. Օշական անկարող է մեզի պարտադրելու գրական երկի մօտեցման կերպ մը, որուն շնորհիւ անոր մէկ կամ միւս եզրը բացայայտուէր: Որով մեր ընթերցումը հարստանար: Երկին վրիպանքին յայտարարութիւնը անկասկած կրնար դրդիչ ազդակ մը ըլլալ, եթէ քննադատը յաջողէր ճեղքել երկը եւ չբաւարարուէր, նոյնիսկ քրոնիկի մը սահմաններուն մէջ, ընդհանուր ու թեթեւակի դիտողութիւններով:

Քննել երկը կը նշանակէ ի միջի այլոց

— զայն նկատի ունենալ եւ ոչ հեղինակը, որ զանցառելի անձնաւորութիւն մը չէ անշուշտ, բայց չէ ալ փաստերուն փաստը.

— հաշիւի նստիլ քննարկուող երկի այլ արժեւորումներու հետ, որոնց անտեսումը, միշտ կարելի հնարք, քննադատը կը զրկէ յղումի կարելիութենէն.

— վերջապէս ստեղծել հարցադրութիւն մը, այսինքն՝ ըսել ճիշդ այն մտածման արարքը, որուն պակասը կը թուի Սարաֆեանի արձակ արտադրութեան խոցելի կէտը ըլլալ, ըստ քննադատին:

Առանց այդ հաւանական հարցադրութեան, երկի տարրական քննութեան, քննադատական իսկ մեթոտի խնդրականացման որեւէ քննադատութիւն կը մնայ վաւերական բաջաղանք մը, որ մեզ ընդմիշտ պիտի ձգէ անտարբեր:

Պ. Վ. Օշականի քննադատութիւնը «Վէնսէնի Անտառը»ին ո՛չ միայն չի նորոգեր երկին տրուած մեկնաբանութիւնները, այլեւ հեռու է նորոգելէ քննադատութեան ոճը: Կիրարկուած քննադատութիւնը խորապէս չմտածուած, չտիրապետուած, պահպանողական ու քմայական եզրեր ունի, որոնք զայն կը դարձնեն թէական: Թերեւս շատ բան կը պահանջուի գրական քրոնիկէ մը, որ կը գրուի մոռցուելու համար: Բայց այն ատեն ու վերստին, նոյն հարցումը. ինչո՞ւ քննադատութիւնը:

Գ. ՊԸԼՏԵԱՆ

Յուլիս 12

1.– «Մարկ. Նշանեանի կամ վերլուծական հանդէսի առթիւ», Ասպարէզ, Յունիս 4, 1988, մաս Գ.:

2. – Կամ, թիւ 2, էջ 85: Հաստատումը խմբագրին՝ Մ. Նշանեանինն է:

3.– Տե՛ս Ն. Սարաֆեան, Ջափածոյ երկեր, Անթիլիաս, 1982:

●▶

որովհետեւ «ճշմարտութիւնները այլազան են ու անոնց ոչ մէկը վերջնական է», կ՚ըսէ «Վէնսէնի Անտառ»ին մէջ, ու կը շարունակէ. «ե՞րբ տեղի պիտի տան համբակ մոլեռանդութիւնները սրբազան ու իմաստուն տարակոյսին առջեւ»: Որովհետեւ միտքն է որ բացարձակը կը փնտռէ, կեա՛նքը հեռու է անկէ, կեանքը բազմակողմանի է եւ Ս. չի հաւատար որ առանձին ուղեղով կարելի է շատ բան լուծել: Սարաֆեանինը՝ իմացականութիւնն է: Կրկին «Վէնսէնի Անտառ»ին մէջ տեղ մը կ՚ըսէ. – «Չեմ ընդունիր խելքը, որ բռնութիւն կը գործէ հոգիներուն վրայ: Իմացականութիւնը վեր է այդ բոլորէն: Ու Ս.ի համար իսկական քաղաքակրթութիւնը կու գայ կատարեալ ու զարգացեալ իմացականութեամբ մը: Ս.–ին համար, մեր ժողովուրդին առաքինութիւնները պիտի հասնին իրենց հունին: Իմացականութեան միջոցով, այսինքն՝ Հայը ինքզինք լաւագոյնս պիտի դրսեւորէ իմացականութեամբ: Իսկ ի՞նչ է այդ: Իմացականութիւնը թէ՛ մտքի եւ թէ՛ սրտի զարգացման բարձր մակարդակն է, որուն ձեռքբերումով կարելի պիտի ըլլայ նուաճել ճանաչողական կարելիութիւններ: Շրջապատը, աշխարհը, մարդիկը, վիճակները ճանչնալու եւ ըստ այնմ դիրքաւորելու կարողութիւնն է իմացականութիւնը. այդ է՝ նաեւ մարդուն ինքզինք հասկնալու, ինքզինք ճանչնալու, իր մէջ խորանալու հնարաւորութիւնը:

Եւ քանի որ արեւմտահայութիւնը դարձած է սփիւռք, ունի լայն հնարաւորութիւններ բացուելու միջազգային արժէքներուն: Այս կէտին շուրջ մեծապէս կ՚ընդվզի Ս., այն իրողութեամբ, որ սփիւռքահայ գրականութիւնը կը ստեղծագործէ արեւելահայ աւելի ճիշդը՝ խորհրդահայ չափանիշներով, որ Սփիւռքը արեւելահայ հարուածին նկատմամբ ենթարկու դիրքի մէջ կը մնայ: Ս. մինչեւ իսկ ծանր արտայայտութիւններով կ՚անդրադառնայ այն հարցին, որ Սփիւռքի գրողները կը կրկնեն խորհրդահայ գրողները, առանց նկատի ունենալու արեւելահայ եւ արեւմտահայ հատուածներուն միջեւ գոյութիւն ունեցած պայմաններուն հսկայական տարբերութիւնները:

Ս.ի կարծիքով, արեւմտահայութիւնը իր հայրենասիրութեանը մէջ կը նահանջէ արեւելահայութեան հետեւելով. ինչո՞ւ. քանի որ արեւելահայ մշակոյթը ժողովրդական եղած է միշտ, իսկ արեւմտահայութեան առաքելութիւնը բարձր գրականութիւն եւ բարձր արուեստ մշակելուն մէջ կը գտնէ Ս., քանի որ վերջինս ունի կարելիութիւնը շփուելու օտար ժողովուրդներու եւ մշակոյթներու հետ: Իսկական հայրենասիրութիւնը, կ՚ըսէ Ս., ստեղծել է բարձր գրականութիւն մը, թէ՛ ազգային եւ թէ՛ միջազգային գետնի վրայ: Ա՛յս պատճառով է որ արեւմտահայոց հայրենասիրութիւնը Ս. կը գտնէ կեղծ, անհարազատ եւ նահանջող դիրքի մէջ, քանի որ ունենալով հանդերձ կարելիութիւնները որակաւոր գրականութիւն ստեղծելու, «Երեւանի փէշէն բռնած են»: «Արեւմտահայութիւնը իր մշակոյթը պէտք է տանի Արեւմուտք» կ՚ըսէ Ս., որովհետեւ «Սփիւռքը ուրիշ բան է: Եւրոպական: Հայրենիքէն հեռու»: Եւ մինչ հայրենիքի մէջ գրողները կը մշակեն ժողովրդական գրականութիւն մը, խլուած անձնականութեան եւ անկեղծութեան պայմաններուն տակ, սփիւռքը այդ՝ պարտադրուած պայմաններուն տակ ստեղծուող գրականութիւնը կրկնելու տեղ, պէտք է բանայ իր թեւերը աւելի լայն հորիզոններու նուաճման եւ գունտի մը վերածելու համար «Արեւելքին եւ Արեւմուտքին միջեւ փռուած խմորը» («Սփիւռքը եւ իր գրականութիւնը» — «Արեւմուտք» Յունուար 18 – 25, Փետրուար 1, 1948):

Գրականութեան դերը մեծ է Սփիւռքի մէջ Ս.ի համար, այն՝ ազգապահպանման միակ յոյսն է, հետեւաբար իր մէջ խորունկ անձնականութիւն կրող գրականութեան մը պահանջքը անշուշտ թէ պիտի յուզէր Ս.ը:

**

«Ն. Ս. Արեւելքի եւ Արեւմուտքի միջեւ» բաւական ծաւալուն նիւթին ամփոփ այս ներկայացումով կը բացայայտուի, որ ո՛ւր ալ ուղղած է Ս. իր հայեացքը, ի՛նչ ալ գտնելու ելած է ան, փնտռածը եղած է խորունկ ինքնուրոյնութիւնը եւ անխարդախ եսը, քանի որ կը հաւատար, թէ անհատ թէ ժողովուրդ, իր բարձունքին կը հասնի ինքզինքին հասնելով, հետեւաբար, անձնականութեան կերտման համար ան դիմեց թէ՛ Արեւելք, թէ՛ Արեւմուտք, թէ՛ անցեալին, թէ՛ ներկային, թէ՛ պատմութեան, թէ՛ զարգացող քաղաքակրթութեան՝ իբրեւ գրաւականը իր ժողովուրդին, սփիւռքին գոյատեւման:

ՆՈՐԱ ՊԱՐՈՒԹՃԵԱՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 6

MARDI
6 SEPTEMBRE
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.831 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 64e ANNÉE — No 16.831

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԵՐԵՒԱՆ

ՆՈՐ ՅՈՅԶԵՐ

ՄՈՍԿՈՒԱ ԿՐԿԻՆ ԶՕՐՔ ՂՐԿԱԾ Է

«TIMES»Ի ՈՒՇԱԳՐԱՒ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Սեպ. 3-ի Թայմզ անգլիական օրաթերթը կարեւոր թղթակցութիւն մը հրատարակած էր, որուն խորագիրն իսկ շատ յատկանշական է՝ «Կրեմլին աշխարհին կը ծածկէ Հայաստանի տագնապը»:

Քրիսթոֆըր Ուոքըրն է որ կարգ մը ...ըեր կուտայ, Երեւանէն: Ինք չի վարանիր գրելու թէ «Հայաստան Մոսկուայի կառավարութեան դէմ ապստամբութեան ...ծակի մը մօտ է» եւ թէ տեղական ու...երու «պարկեշտութիւնը» խնդրոյ առարկայ ըլլալով, Մոսկուա ռուս զօրք ղրկած է:

Վերջին երկու շաբաթներու ընթացքին, աւելի քան երկու հարիւր հազար հոգի հաւաքուած են Թղթատարի 14 յարկանի շէնքին առջեւ «պայքար՝ մինչեւ ծայրը» ...ոգունդով: Կը պահանջեն միշտ Յուլիս 18-ի որոշումին ջնջումը: Կորբաչովէն ...ած յուսախաբութիւնը մեծ է եւ ամէն ...ողմ ան կ'արտայայտուի: Խորհրդային ...անակի Թոանները ալ մկրտուած են «Պեթերոյկայի ծծեռնակները»: Ցոյցերը ...երի կ'ունենան ամէն Ուրբաթ եւ պիտի ...ունենան, լսած են Ուոքըրի մինչեւ որ Մոսկուա տեղի տայ կամ Կորբաչով հրաժարի(?)...ը ղրկէ: Օպերայի հրապարակը 500 զինուորներ շրջապատած են, կարգ մը ցուցարարներ կ'ըսեն զինուորներուն.— ...«...Աֆղանիստան չէ»: Ըստ անգլիացի լրագրողին, որ երկու շաբաթ մնացեր է Հայաստան, Մոսկուայի դէմ մթնոլորտը ...լարուած է, երիտասարդ մը իրեն ...ոյց կուտայ Կրեմլինի մէկ նկարը, ըսելով.- մաֆիօզօ մըն է: Ուոքըր կ'ըսէ որ շատ լաւ ընդունուած է Հայերուն կողմէ, որոնք ըսած են իրեն. — «Մէկուն ...կնք ունինք որ երթայ ճշմարտութիւնը պատմէ, հոս խսկայէս անցած — ղարաբա...ծին մասին»: Ուրիշ մը դեռ կ'ըսէ.— «Մե...ի ծայրայեղ կոչեցին, բայց միայն միա...ած ժողովուրդ մըն էր, որ տարիներ ...եւ վերագտաւ իր ինքնավստահութիւնը: Կը խորհիմ որ առաջին քրիստոնեաներն ...ըլլալու մեր համդամանքը ուժ տուաւ ...ելի»:

Բրիտանացի թղթակիցը մանրամասն կը խօսի իր այցելութեան մասին եւ վեր...ին դէպքերը առիթ կուտան իրեն որ ...ակնարկ մըն ալ նետէ անցեալի պատմու...թեան, 1915-ի ցեղասպանութեան: Երե...անի մէկ շուկային մէջ ալ տեղացիները ...շրջապատած են զինքը եւ ըսած.— «Խընդ...եմ, գացէք եւ ըսէք որ պիտի չդադրինք ...ոյց ընելէ մինչեւ որ մեզի ետ չտան ...ենր Ղարաբաղը: Գացէք եւ ըսէք նաեւ ...որ խորհրդային Թուրքերը կ'ուզեն մեզ ...երկին ջարդել»:

Ուոքըր հարցազրոյց մը ապահոված է Ղարաբաղ կոմիտէի մէկ պարագլուխին՝ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի հետ, որ կ'ըսէ լրագրողը, կը բաղդատուի Լեխ Վալեսայի: Ան ըսած է իրեն. — «Մեր ռազմավարութիւնը հիմա, աս է՝ առաւելագոյն եւ տեւական ճնշում բանեցնել Մոսկուայի վրայ, զանգուածային ցոյցով ամէն Ուրբաթ: Երբ, խորհրդային պաշտօնական անձեր կը տեսնենք — եւ կանոնաւոր կերպով կը տեսնենք — կ'ըսենք իրենց որ միայն երկու ելք ունին՝ կամ մեզի Ղարաբաղը կուտան, կամ՝ հրասայլ կը ղրկեն»: Կ'աւելցնէ. — «Չենք խորհիր որ Կորբաչով այնպիսի դիրքի մը մէջ է որ կարենայ երկրորդն ընել, այս օրուան խորհրդային իրականութեան մէջ»:

43 տարեկան, Պետրոսեան ամուսնացած է հրեայ կնոջ մը հետ, կը գրէ լրագրողը, որ ժամ մը տեսնուեր է հետը: Ան կը խորհի որ քանի ժամանակը կ'անցնի, այնքան իրենց շարժումը խոր արմատներ կ'ունենայ, «ուրեմն Մոսկուայի շահն է ժամ առաջ, արագօրէն կարգադրել Ղարաբաղի հարցը եւ ետ տալ մեր հողերը»: Ան դեռ աւելցուցած է որ ծրագիր կայ, ապագային համար, միանալ այլ ազգայնական շարժումներու, Խորհ. Միութեան մէջ թէ դուրսը (Չեխոսլովաքիա, Լեհաստան):

«Թայմզ»ի յօդուածը կը զբաւէ Ա. էջի երկու սիւնակները եւ 16-րդ էջի կէսը: Թղթակցութեան կ'ընկերանան երկու նկարներ, հին ցոյց մը եւ Վազգէն Ա.:

Լրագրողը կը յիշէ նաեւ թէ ցոյցերու ատեն հայ ուսանողները «Զարթի՛ր Լաօ» կ'երգեն:

ՔԻՒՐՏԵՐՈՒ ԳԱՂԹԸ

Իրաքի հալածանքէն խոյս տալով քիւրտ բնակչութիւնը կը շարունակէ Թուրքիա ապաստանիլ. քրտական եւ թրքական աղբիւրներու համաձայն ապաստանեալներու թիւը կը տարբերի 100 – 130 հազարի միջեւ: Մինչ վարչապետ Էօզալ որպէս մարդասիրական արարք ցոյց կուտայ Թուրքիոյ հիւրընկալութիւնը, միւս կողմէ ըսած է յստակօրէն թէ կարելի չէ բոլորին մնայուն բնակութեան իրաւունք տալ: Քիւրտերու բնակութեան սահմանուած շրջաններուն մէջ աննդեղէնի ու դեղօրայքի մեծ նեղութիւն ստեղծուած է ու անբաւարար կը մնայ շրջակայ քաղաքներէն կատարուած օժանդակութիւնը:

Թուրքիոյ Արտաքին Նախարարութեան կցորդ Ն. Գանտէմիր վերադարձած է Իրանէն ուր գացած էր հարցին առնչութեամբ բանակցութիւններ վարելու. ան ըսած է թէ Իրանի պատասխանատուներուն հետ համաձայնած են որ ապաստանեալ Քիւրտերէն անոնք որոնք պիտի նախընտրեն Իրան ապրիլ, կարճ ժամանակի մէջ հոն ղրկուին: Այս կարգադրութիւնը, սակայն, թէեւ որոշ չափով մը կը թեթեւցնէ Թուրքիոյ բեռն ու մտահոգութիւնը, միւս կողմէ վախ կայ որ հաւանական ճգնում մը ստեղծուի Թուրք – Իրաք յարաբերութիւններուն մէջ: Արդարեւ, Իրաքի Անգարայի աւագ դեսպանը Թ. Ճէվատ «Միլլիյէթ» օրաթերթին միջոցով յայտնած է թէ «զիրենք վրդոված է Թուրքիոյ առած քայլը». ան աւելցուցած է. — «Թուրքիոյ ընդունած մարդիկը յանցաւորներ, ահաբեկիչներ են. այսօր իրենց զէնքերը վար կը դնեն, վաղը դուրսէն նոր զէնք կը ճարեն»: Նոյն դժգոհութիւնը յայտնուած է նաեւ Թուրք կցորդ Ն. Գանտէմիրի, որ Թեհրանէն ետք գացած էր Պաղտատ: Կը սպասուի որ Իրաք խիստ հակակշիռ հաստատէ այն չորս սահմանային անցքերուն վրայ, ուրկէ Քիւրտերը կրնան Թուրքիա մուտք գործել: Թուրքիոյ Արտաքին Նախարարութենէն տրուած լուրերու համաձայն պիտի չվերանորոգուի այն համաձայնագիրը որ երկու երկիրներուն փոխադարձ իրաւունք կուտայ մինչեւ 10 քմ. թափանցելու միւսին հողերէն ներս:

Միւս կողմէ քիւրտ զինեալ ուժերու պայքարը կը շարունակուի իրաքեան զօրամիններու դէմ երկրին հիւսիսային շրջանը. այս բախումներուն ընթացքին քիւրտ զինեալներ հալածելով իրաքեան ուժեր հասած են մինչեւ թրքական սահմանը ուր վերջին պահուն միայն կարելի եղած է առաջքը առնել Թուրք եւ իրաքեան ընդհարումի մը:

× 1516 Քիւրտեր ալ Իրան պատսպարած են վերջին երեք օրերու: Թեհրան ցարդ 1800 ընտանիք ընդունած է:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԸ ՓԷՆ, անգամ մը եւս յաջողեցաւ բոլոր մեծերը եւ քաղաքական դէմքերը իրմով զբաղեցնել: Ազգային Ճակատի նախագահին ելոյթները, մանաւանդ երբ գրգռիչ են, հաւանաբար ուրիշ նպատակ չունին, եթէ ոչ իր մասին խօսեցնել տալ եւ տարօրինակն այն է որ բոլորն այդ բացայայտ թակարդը կ'իյնան: Կիրակիէն սկսեալ բերանացի մամուլը եւ Երկուշաբթի առտու ալ օրաթերթերը (դեռ կարգը չէ հասած շաբաթաթերթերու) լայն արձագանգ տուին Լը Փէնի մէկ նոր «ճախաւերութեան»: Բառախաղ մըն է զոր ըրաւ Լը Փէն Քափ տ'Ակտը արտասանած իր ճառին եզրակացութեան մէջ ըսելով.— «Պ. Տիւրաֆուր եւ Տիւմուրէն ընդլայնումի մթին նախարարը յայտարարեց «պէտք է զինակցինք թաղապետական ընտրութեանց, ներառեալ համայնավար կուսակցութեան հետ, որովհետեւ համայնավար կուսակցութիւնը, ան, ուժեր կը կորսնցնէ, մինչ ծայրայեղ աջը կը շահի», պ. Տիւռաֆուր – fրեմաթուար, շնորհակալութիւն այս խոստովանութեան համար»: Ցաւակ է, անցեալ տարուան «պատմութեան մանրամասնութիւն մը» որակումէն ետք կազի սենեակներուն համար, այս նոր գրգռութիւնը թոյլ մը եւս բարձրացուց: Լը Փէն յաջողեցաւ քաղաքական իր վերամուտը...:

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՈՒ ԹՈՒՐՔԻՈՅ միջեւ Սարփ սահմանային անցքին բացումը կատարուած է Օգս. 31-ին: Բացումի արարողութեան մասնակցած են Վրաստանի վարչապետը Չերքեզիա եւ Թուրքիոյ Փոխադրութեանց Նախարարը: Առաջինը շեշտած է թէ այս վերաբացումը կարելի եղած է, վերակառուցումին շնորհիւ: Իսկ Թուրք նախարարը անցքը կոչած է «Բարեկամութեան դուռ», յոյս յայտնելով որ ան տնտեսապէս մեծ օգուտ պիտի ունենայ երկու երկիրներուն: Հանդիսութիւններուն ընթացքին բազմահազար գիւղացիներ սահմանին երկու կողմէն մօտեցած են իրարու եւ մեծ խանդավառութեամբ վերագտած իրենց ազգականները, որոնցմէ լուր չէին կրնար ունենալ Սարփ ցամաքային անցքին փակումի թուականէն (1937) ի վեր:

ԺԱՔ ՇԻՐԱՔ Լա Պօլի մէջ ըրաւ վերամուտի իր առաջին երեւումը, շեշտելով թէ վերամուտ չէ իրեն համար, քանի երբեք հրաժեշտ առած ըլլալու տպաւորութիւն չէ ունեցած: Նոր – Քալետոնիոյ հանրաքուէին մասին կուսակցութիւնը իր դիրքը պիտի ճշդէ քանի մը օրէն: Շիրաք դէմ արտայայտուեցաւ ընդլայնումի, շեշտելով իր կուսակցութեան համար՝ «էՌ – Փէ – էՌ-ը ընդլայնում պիտի չընէ դէպի աջ, ոչ ալ դէպի ձախ, ոչ ալ դէպի կեդրոն: Ընդլայնումը կ'ըլլայ դէպի սիրտն ու իմացականութիւնը Ֆրանսացիներուն»: Շիրաք շատ կազդուրուած մէկուն տպաւորութիւնը գործած է: Կը թուի որ ծխելն ալ դադրեցուցած է:

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ քարտէսները դիտումնաւոր կերպով խարդախուած են երեսունական թուականներէն մինչեւ այս տարի, նկատած է Իզվեստիա կառավարական պաշտօնաթերթին քարտէսագրութեան բաժնի պատասխանատուն: Կասկածամտութեան եւ լրտեսութեան վախին պատճառաւ, ՔԱ – Կէ – Պէ-ի հրահանգով քարտէսագէտները պարտաւոր էին փոխել ճամբաներու եւ գետերու ուրուագիծը եւ քաղաքներու դիրքը: Ցաճախ վերցուցած են նոյնիսկ սա կամ նա վայրը...:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՕԳՈՍՏՈՍ 24 – ՍԵՊՏ. 1)

ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՄԱՍՆԱԿԻՑ

Բազմաթիւ մարզիկներ կը շարունակեն մրցապայքարը Սէուլ երթը ապահովելու համար. իսկ այդ երթը արդէն ապահովուած է ըմբշամարտի միջազգային դաշնակցութեան կողմէ երեւանցի մրցավար Ստեփան Ղազարեանի համար: Ան դասական ոճի ըմբշամարտիկ էր. հեռանալով մարզիկի կեանքէն ըմբշամարտը չէ ձգած. սկսած է մրցավարութիւն ընել: 1974-ին իրեն տրուած է միջազգային բարձրագոյն մրցավարի կոչում: Ս. Ղազարեան պարգեւատրուած է միջազգային դաշնակցութեան երեք պարգեւներով. պրոնզէ, արծաթէ եւ ոսկիէ սուլիչներով: Այս վերջին պատիւին արժանացած խորհրդային մրցավարներու առաջինն է ան:

⁂

«Ի՞ՆՉ ԱՍԵԼ Է ՀԱՅՐԵՆԻՔ»

Սումգայիթէն եկած եօթը ընտանիքներ հիմնական բնակութիւն հաստատած

(Շար.ը Դ. էջ)

⁂

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 51-ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Սեպ. 3-ի խաղերու արդիւնքներն են.—

Դնեպր – Շախտեոր	4 – 2
Սպարտակ – Չերնոմորեց	3 – 1
Դինամօ (Կ.) – Կայրաթ	3 – 0
Տորպեդօ – Մետալիստ	0 – 0
Դինամօ (Մն.) – Լոկոմոտիւ	3 – 2
Ժալգիրիս – Զենիթ	2 – 0
Արարատ – Դինամօ (Թ.)	3 – 1

Այս խաղերէն ետք դասաւորումը հետեւեալն էր.—

Դնեպր	34 կէտ
Դինամօ Կ.	30 կէտ
Սպարտակ	29 կէտ
Տորպեդօ	27 կէտ
Ժալգիրիս	25 կէտ
Լոկոմոտիւ	23 կէտ
Զենիթ	23 կէտ
Մետալիստ	21 կէտ
Չերնոմորեց	20 կէտ
ԱՐԱՐԱՏ	20 կէտ
Շախտեոր	19 կէտ
Դինամօ Մն.	18 կէտ
Դինամօ Թ.	16 կէտ
Դինամօ Մ.	16 կէտ
Նեֆթչի	12 կէտ
Կայրաթ	11 կէտ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ ԵՒ «ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ»

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿ «ՕԿՈՆԻՈԳ» (*) ՀԱՆԴԷՍԻ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Յարգելի ընկեր Կորոտիչ,

Մենք՝ Երեւանի Հանրապետական բուժարան – հիւանդանոցի բժիշկ ջղավիրաբոյժներս, կը դիմենք ձեզ, մեզ մտիկ ընելու յուսահատ խնդրանքով: Ստեղծուած իրավիճակին մէջ մենք յոյս չունինք որ մեր Նամակը կը տպագրուի: Սակայն այլեւս անկարելի է լռել: Ձեր հանդէսը մենք կը նկատենք մէկը այն քանի մը հազուագիւտ հրատարակութիւններէն որոնք իրօք կ'ընթանան հրապարակայնութեան ճամբէն մեր կեանքի բոլոր մարզերուն մէջ:

Մենք շատ կը փափաքէինք որ դուք տեղեակ ըլլայիք այն իրադարձութիւններուն, որոնք տեղի կ'ունենային Երեւան, Յուլիս 4-էն ի վեր: Հայ ժողովուրդին իր պատմա – էթնիկական սահմաններուն մէջ ազգ. վերամիաւորումի համազգային շարժումին դէմ զանգուածային լրատուամիջոցներու՝ մասնաւորապէս «Պրաւդա», «Իզվեստիա», «Կոմսոմոլսկայա Պրաւդա», «Տրուդ» թերթերուն եւ Կեդրոնական հեռատեսիլին կողմէ կազմակերպուած ու նպատակաւոր թունաւորումի պայմաններուն մէջ, մեզի օդի պէս անհրաժեշտ է որ իրազեկ ըլլաք այս հարցին:

Փաստերու լկտի աղճատման եւ այլասերումի գագաթնակէտ դարձաւ Կեդրոնական հեռատեսիլի Յուլիս 14-ի հաղորդումը որ Յուլիս 15-ին կրկնուեցաւ «Ժամանակ» յայտագրէն ետք եւ Նուիրուած էր «Զուարթնոց» օդակայանի դէպքերուն. ան լեցուց մեր համբերութեան բաժակը եւ ստիպեց գրել ձեզի: Դուք լրագրող էք եւ մեզմէ լաւ գիտէք թէ որեւէ փաստի, դէպքի կամ կնճռոտ հարցի առարկայական լուսաբանումի յաւակնութիւն ունենալու համար հարկաւոր է երկու կողմերն ալ լսել: Յատկապէս երբ խօսքը յանցագործութեան մասին է: Կարելի՞ է, օրինակ, հետաքննել գողութեան արարք մը միքրոֆոնը ձեռքը մօտենալով գողին եւ հարցնելով. «կ'ըսեն թէ դուք բան մը գողցած էք. ճի՞շդ է» եւ բնականաբար ստանալով բացասական պատասխան, չփոթած տեսքով յայտարարել. «կը տեսնէ՞ք, ան մեղաւոր չէ»: Եւ զրպարտութեամբ ու դրգռութեամբ մեղադրել այն որ թալանուած է:

Ճիշդ այդպէս վարուեցաւ հաղորդումի հեղինակը Պարինչնիկով Յուլիս 14-ի երեկոյեան: Բայց, հոս խօսքը նոյնիսկ գողութեան մասին չէր, այլ հարիւրաւոր անմեղ մարդոց սպանութեան ու ծեծին. եւ դժուար թէ Պարինչնիկով այդպիսի պատասխանատուութիւն ստանձնէր առանց հզօր հովանաւորողներու որոնք իրեն արտօներ էին այդ քայլը (թերեւս ալ պարտադրեր էին նման ստորնութիւն): Դեռեւս Յուլիս 7-ին «Ժամանակ» յայտագրին մէջ պատմելով օդակայանի դէպքերը, ան «վարպետօրէն» այնպէս մը կտրատած էր ճամբորդներու եւ օդակայանի աշխատողներու հետ կատարուած հարցազրոյցները որ նոյնիսկ երախային ալ պարզ էր թէ մարդիկ չէին արտայայտուած այն կերպով որ փափաքելի էր Թղթակիցին: «Ժամանակ» յայտագիրը դիտողները այդպէս ալ չեն գիտնար թէ ինչո՛ւ գլուխը վիրակապերով փաթթուած հեռաւոր նաւարկութիւններու այն նաւաստին հարցազրոյցը սկսաւ սա խօսքերով. «այսպիսի բան երբէք չէի տեսած ... ահաւոր էր ...»: Բայց երեւանցիները գիտցան շնորհիւ հայկական հեռատեսիլին ռուսերէն նորութիւններու յայտագրին խմբագիր Լտ. Սալխովի (ազգութեամբ Պուրեաթ) որ հաւատարիմ կուսակցութեան եւ մարդկային խղճի ձայնին, պատասխանատուութիւնն ստանձնելով Յուլիս 9-ին ամբողջութեամբ հեռասփռեց այդ եւ միւս հարցազրոյցները «Համլէթ» ժապաւէնին Ա. եւ Բ. մասերուն միջեւ, տեղական ժամով 16.30-ին: Նաւաստին դողդոջ ձայնով կը պատմէր զինուորական համազգեստով վայրենիներու վայրագութեան մասին, որոնք անկարելի է խորհրդային զինուորներ անուանել: Անոնք առանց նախազգուշացնելու մահակներով կը ծեծէին ցուցարարները, որոնց մէջ կային կիներ ու երախաներ, ճամբորդներ, վաճառորդուհիներ, գազանացած զինուորները զսպել ջանացող քաղաքացիք աշխատողներ: Այս բոլորին մասին կը պատմէին նաւաստին եւ միւս ականատեսները եւ հարիւր հազարաւոր Երեւանցիներ կը դիտէին, առանց հասկնալու թէ ինչպէս կարելի է այդպէս բան...:

Զարդը շարունակուեցաւ նաեւ օդակայանի շէնքէն դուրս, էջմիածնի խճուղիին վրայ, ուր մօտիկ կրակոցով մահացու կերպով վիրաւորուեցաւ 23-ամեայ Խաչիկ Զաքարեան որ կը տեսագրէր բոլոր այս վայրագութիւնները: Ոմն մարդասպան – սպայի որուն անունը խնամքով կը պահուի, հաճելի չթուեցաւ որ կրնան փաստացի ապացոյցներ գոյութիւն ունենալ իր ենթականերուն ահռելի դաժանութիւններուն վերաբերեալ: Տղան մեր աչքերուն առջեւ մեռաւ առանց գիտակցութիւնը վերագտնելու, հիւանդանոց գալէն 1.5 ժամ յետոյ: Հիմա որո՞ւն պէտք են այս ապացոյցները, նոյնիսկ եթէ Պարինչնիկով հարկ չհամարեց յիշատակել այս հրէշաւոր յանցագործութիւնը: Իսկ հիմա, ըսէ՛ք յարգելի ընկերներ, ի՞նչ կ'ընէիք եթէ այս ամէնը ձեր աչքին առջեւ տեղի ունենար: Անտարբեր կը դիտէի՞ք թէ ինչպէս անխնայ կը ծեծեն մարդիկը, կը կրակեն անոնց վրայ, շտապօգնութեան կառքերը կը լեցնեն, բազմութիւնը կը ճզմեն զրահապատ կառքերով, թէ ոչ կ'առնէիք ձեր ձեռքն անցածը ու կը փորձէիք պատասխանել ձեզ նեղացնողներուն: Ահա այսպէս, դիւային կերպարանք առած զինուորներու վրայ սլացան մածունի պարապ շիշեր, քարեր. այս պատճառաւ տուժեց անմեղ սպայ Ֆէտոտով իր համազգեստով որուն նկատմամբ Հայերը միշտ խոր յարգանք ունեցած են, եւ այդ օրը անիկա չարին մարմնացումը դարձաւ:

Գալով կացիններուն, դանակներուն եւ մետաղէ միւս առարկաներուն որոնք այնքան մեծ սիրով տարբեր անկիւններէ ցոյց կը տրուէին հեռատեսիլէն, հաղորդումի հեղինակին հերթական ըստոր կեղծիքն էր ատիկա: Խնդիրը այն է որ Զուարթնոցի դէպքերէն ետք 2 – 3 օրուան ընթացքին զինուորական հսկիչներ կը կեցնէին դէպի օդակայան գացող բոլոր կառքերը եւ կը ստիպէին արկղը բանալ. ծակող, սուր եւ մետաղէ առարկաները բոլորն ալ կը բռնագրաւէին: Եթէ ձեր մէջ ինքնաշարժի տէրեր կան, գիտեն որ արկղի մը մէջ սովորաբար կարելի է գտնել խոհանոցի դանակ, փոքրիկ կացին, մետաղէ ձողեր որոնք ամէն օր կրնան պէտք ըլլալ: Կրնա՞ք երեւակայել թէ ինչ կ'ընէր այդ նոյն քաղաքացօրքի տպաւորութիւն եթէ այդ ցուցարարները օդակայան գային եւ գործածուլի կոչ ուղղէին կացիններով:

**

Երեւանի մէջ կ'աշխատի Խորհրդային Միութեան դատախազութեան քննիչներու յանձնախումբը, հետաքննելու համար «Զուարթնոց» օդակայանի դէպքերը: Նկատի առնելով փաստերը զանգուածային կերպով կեղծելու հակումը որ ըստ երեւոյթին պետական գոյն մըն ալ ստացած է Խորհրդային պաշտպանութեան նախարարութեան ճնշումով, մենք չենք կասկածիր որ նոյնքան «առարկայական» պիտի ըլլան նաեւ յանձնաժողովին վերջնական եզրակացութիւնները. այդ մասին արդէն կը վկայէ Խորհրդային Գերագոյն դատախազի աւագ օգնական Ա. Նիկոլայեւի հարցազրոյցը: Սակայն Պարինչնիկով բարոյական եւ իրաւաբանական ո՞ր իրաւունքով, առանց սպասելու հետաքննութեան արդիւնքներուն, եւ հիմնուելով յանցագործութեան կարելի մասնակիցներու քանի մը հարցազրոյցի վրայ, զանոնք անմեղ հռչակեց ամբողջ երկրին մէջ, ամէն բանի մէջ մեղադրելով «ծայրայեղական խումբերը» եւ «խուլիկանական տարրեր»ը: Ի միջի այլոց սրբապղծութիւն չէ՞ թուիր ձեզի որ արդէն հինցած նոյն կաղապարուած բառերով կը սահմանեն թէ՛ Սումգայիթի կոտորածին կազմակերպիչներն ու մասնակիցները, թէ՛ Զուարթնոցի ցուցարարները: Այս երկու դէպքերուն միջեւ հաւասարութեան նշան կրնան դնել մեր կարծիքով միայն իրենց խիղճը մէկընդմիշտ կորսնցուցած մարդիկը:

**

Կարելի է որ օդակայանի գործադուլն ու հոն մարդոց ներկայութիւնը սխալ ըլլայ. թէեւ հոս տակաւին շատ անհասկնալի բաներ կան. չէ՞ որ գործադուլի մասին յայտարարեցին իրենք՝ օդային – թեքնիք ջոկատի ծառայողները, որոնց չաշխատելու պարագային անհնար կը դառնայ ամբողջ օդակայանի բնականոն գործունէութիւնը: Չէ՞ որ մարդիկը փաստօրէն կանչեցին օդակայան, անոնց տրամադրելով հանրակառքեր որպէսզի ղեկավարութեան որոշումը յայտնեն գործադուլը շարունակելու կամ դադրեցնելու մասին (ակամայ մարդ կը մտածէ լաւ կազմակերպուած դրդռութեան մասին, ոչ թէ «ծայրայեղականներ»ու, այլ՝ պաշտօնական մարմիններու կողմէ): Այս գործով ալ զբաղած են Խորհրդային դատախազութեան քննիչները: Բայց մենք չենք կրնար մեր խոր վրդովումը չյայտնել այն մեթոտներուն մասին որոնցմով «կարգ ու կանոն կը հաստատուէր» օդակայանը եւ շրջակայքը: Եւ ատոր յաջորդած օդակայանի աւերումը նոյնինքն զինուորականներու կողմէն, այն նպատակով որ ցուցարարներու եւ հակաիրաւական անկարգութիւններու տպաւորութիւն ստեղծուի: Այդ «կարգ ու կանոնի հաստատման» 10 զոհերը մեր բաժնին մէջ կը գտնուէին (նամակին կցուած է անոնց ցանկը անուն – մականուն եւ ախտաճանաչումներով): Մինչ 18 հոգի կը գտնուին բուժարանի եւ շտապօգնութեան հիւանդանոցը. մնացածները Երեւանի հիւանդանոցներուն եւ էջմիածնի հանրապետական կեդրոնական հիւանդանոցի թրոմաթոլոժիի եւ վիրահատութեան բաժիններն են: Ըստ Հայաստանի առողջապահութեան նախարար Է. Ս. Գաբրիէլեանի պաշտօնական յայտարարութեան, ամէնքը միասին շուրջ 100 հոգի են: Հոս պէտք է նշել զին. կազմակերպութիւններու եւ ներքին գործոց մարմիններու կայծակնային գործունէութիւնը, որոնք մեզմէ վնասուածներու ցանկերը կը պահանջէին, որպէսզի ստիպեն անոնց իրենց ցուցմունքները փոխելու եւ նոյնիսկ անոնց դէմ դատական հետապնդում բանան: Ատիկա մեզ կը ստիպէր հիւանդները հիւանդանոցէն հանել, առանց ամբողջապէս բուժուած ըլլալու, առողջական ոչ – գոհացուցիչ վիճակով, որպէսզի զիրենք պաշտպանենք օրէնքին «պատժող ձեռք»էն. անկէ որ ի՛նք մոռցեր էր շատոնց, թէ ինչ են օրէնքը, պատասխանատուութիւնը եւ տարրական օրինաւորութիւնը: Իրօք «մեր հօր եւ ուսուցչին» դասերը ի զուր չեն անցեր:

Մենք հանգամանօրէն կանգ չենք առներ այն հարցին վրայ որ ԼՂԻՄ-ի հայ բնակչութեան Հայաստանին վերամիաւորուելու պահանջը ծայր աստիճան արդարացի է պատմականօրէն եւ ընկերատնտեսական մեկնակէտով խորապէս հիմնաւորուած. ունի սահմանադրական բնոյթ եւ չի հակասեր լենինեան ազգ. քաղաքականութեան:

***

Մենք չենք ուզեր խորամուխ ըլլալ այն պատճառներուն մէջ, որոնց հետեւանքով վեց ամսուան ընթացքին, Փետրուար 20-էն ի վեր ոչ մէկ թերթի, ոչ մէկ հանդէսի եւ կեդրոնական հեռատեսիլի ոչ մէկ հաղորդումին մէջ (բացի թերեւս միայն Հենրիկ Պորովիկի բառերը) նշուեցան այն պարագաները, որոնք ԼՂԻՄ-ի բնակչութիւնը մղեցին այդքան անսպասելի եւ անսովոր որոշում տալու, գեղեցիկ լոզունգներու վարժ եւ իրականութիւններու տեղ կողմերը խոստովանելու անընտել մեր պետութեան համար:

Մենք չենք ուզեր գրել զարշելի դատական այդ ծաղր ու ծանակին եւ Սումգայիթի Հայերու ցեղասպանութեան փաստերուն յանցապարտ ու կեղծ լուսաբանման մասին, Մասիսի կարի գործատան 51 հայ բանուորուհիներուն թունաւորումին մասին:

Այդ ամէնուն դուք հաւանաբար քաջատեղեակ էք եւ կ'երեւակայէք փաստերը աղօղելու եւ աղաւաղելու մեքենականութիւնը որ այնքան բնորոշ էր Ստալինեան բռնութիւններուն եւ բրեժնեւեան լճացման շրջաններուն: Բայց թէ ինչ կը նշանակէ հրապարակայնութիւնն այսօր, որու շահերուն կը ծառայէ մենք նոյնպէս կրցա՛նք համոզուիլ: Վերջերս փաստօրէն ամէն օր թէ մամուլին մէջ եւ թէ հեռատեսիլով ստայօդ նիւթեր կը յայտնուին, որոնք այսպէս կամ այնպէս կ'արատաւորեն հայ ժողովուրդը, իսկ Ազրպէջանցիները կը ներկայացնեն որպէս անմեղ ու արդարամիտ վկաները հայկական բիրտ ծայրայեղականութեան: Եւ այդ նիւթերը այնպիսի փութաջանութեամբ, այնքան հանգամանաւոր ու մանրամասն կը տրուին որ ոչ մէկ համեմատութեան կարելի է դնել Սումգայիթի չարագործութիւններուն լուսաբանութեան, ինչպէս նաեւ հայաբնակ այլ քաղաքներու եւ գիւղերու մէջ տեղի ունեցած այլ իրադարձութիւններուն հետ. Կիրովաբադ, Շամխոր, Ղազախ, Շերտախ եւ նոյնինքն Բաքու, որոնց մասին Խորհրդային Միութեան մէջ ոչ ոք գաղափար ունի: Դուք գտեցէք թէ որո՞ւ պէտք է այս կողմնակալութիւնը:

Մենք շատ լաւ կը հասկնանք որ զանգուածային գործադուլները ծայրայեղ են եւ անտարկելի միջոցներ չեն. բայց ուրիշ ի՞նչ ունի հալածուած ժողովուրդը որուն ազգ. հպարտութիւնն ու ինքնագիտակցութիւնը, մշակոյթի յուշարձանները եւ հարազատ լեզուն պահպանելու փափաքը ամէնէն անխիղճ ձեւով կ'ոտնահարէին Օսմանեան կայսրութեան, ստալինեան Ռուսաստանի, բրեժնեւեան Խորհրդային Միութեան մէջ, եւ երբ յայտարարուած վերակառուցումով, հրապարակայնութեամբ ու ժողովրդավարութեամբ ոգեւորուած այդ ժողովուրդը վերջապէս բարձրացուց գլուխը ու իրաւունքները պահանջեց, զայն կոպտօրէն կը ճնշեն նաեւ այսօ՛ր:

Ներկայ պայմաններուն մէջ իր իրաւունքներուն համար պայքարելու ինչպի՞սի թոյլատրելի ձեւ կարելի է առաջարկել հայ ժողովուրդին, երբ փետրուարեան կէս միլիոնոց միթինկներն ու ցոյցերը կ'որակուին «խումբ մը ծայրայեղականներու արարք». երբ ստեղծուած իրավիճակին մէջ ապշեցուցիչ կարգապահութիւնն ու իրարօգնութիւնը կը բացատրուէին «անդրովկէանոսեան կազմակերպիչ ձեռք»ով: Իսկ ուսանողներու նստացոյցերն ու սոցիալական աշխատանքի հերոս Զաւէնիկ Մանուեանի եւ 11 երիտասարդներու հացադուլը որոնց մէջ կային նաեւ Աֆղանիստան ծառայած զինուորներ, պարզապէս կ'արհամարհուէին:

Ի՞նչով բացատրել այն կատաղի աճապարանքը որով «կ'աշխատէր» Պարինչնիկով եւ նոյն աճապարանքով ալ ժապաւէնը հասցուց Մոսկուա անտեսելով հայկական հեռատեսիլի աշխատողներուն բողոքները: Թերեւս անհրաժեշտութիւն կար կարելի առաւելագոյն չափով բացասական տեղեկութիւն հաղորդելու Հայաստանի, Ղարաբաղի եւ Հայերու մասին, որպէսզի հանրային ժխտական կարծիք ստեղծուէր մինչեւ Յուլիս 18, երբ Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան նիստը պիտի քննարկէր ԼՂԻՄ-ի վերամիաւորման հարցը Հայաստանի հետ: Ինչեւիցէ, դժուար որ Պարինչնիկով տուժէ իր կեղծարարութեան համար, որուն իրաւունքը վերէն ստացած էր, ի տարբերութիւն հայկական հեռատեսիլի խմբագրին, որուն ազնուութեան եւ համարձակութեան պատճառով Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէի Բիւրոն զինք մեղադրեց «քաղաքական ոտնձգութեամբ» (տակաւին իրապէ՞ս քաղաքական ոտնձգութիւն է), հանեց աշխատանքէն ու խնդրոյ առարկայ ըրաւ կուսակցութենէն հեռացնելու հարցը: Ահա, հրապարակայնութիւնը այսօր:

Ներկայիս ծայր աստիճան լարուած է վիճակը հանրապետութեան մէջ. մարդիկը կուսակցութենէն կը հեռացնեն, վարչական ճնշումներու կ'ենթարկեն զանոնք: Երեւան եւ միւս քաղաքներուն մէջ զօրքը մարտական վիճակի մէջ է: Այնպիսի վիճակ ստեղծուած է որ պատնէշին մէկ կողմը կանգնած է Հայաստանի ու Ղարաբաղի 3.5 միլիոնի ամբողջ հայ ժողովուրդը, իսկ միւս կողմը մահացու բոլոր մեղքերուն մէջ թաթխուած Հայաստանի ու Խորհրդային Միութեան ղե-

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Թէքէեան մշակութային կեդրոնին մէջ Յուլիս 3-ին կատարուած հանդիսութեամբ մը Գանատայի Հայոց առաջնորդ Վազգէն արք. Քէչիշեան Ս. Սահակ – Մեսրոպ շքանշանը յանձնած է ազգային գէմք Մէթր Հրաչեայ Սեդրակեանին: Մեծարեալ ազգայինը կը պատկանի այն փաղանգին որ հիմնած է Թէքէեան մշակ. Միութիւնը: Մէթր Հ. Սեդրակեան ՌԱԿ-ի եւ ՀԲԸՄ-եան շարքերէն ներս ունեցած է ազգանուէր ծառայութիւն: Հանդիսութեան աւարտին ան խօսք առնելով ըսած է. «Ես կեանքիս նպատակը գտած եմ հայրենիքիս եւ ժողովուրդիս ծառայութեան մէջ»:

***

ՔԱԼԻՖՈՐՆԻՈՅ Հ.Մ.Ը.Մ.-ի «Մասիս» մասնաճիւղին տարեկան բանակումը տեղի ունեցած է Յուլիս 31-էն Օգոստոս 7 Սան Փետրո շրջանի Գապրիլլօ ծովեզերեայ բանակավայրը: Մասնակցած են 150 պատանիներ: Կատարուած են դասախօսութիւններ, հետախուզական արշաւներ, պտոյտներ, խարուկահանդէս եւլն.:

***

ԿԼԷՆՏԷՅԼԻ Մխիթարեան վարժարանի մանկապարտէզի հանդէսը տեղի ունեցած է Յունիս 25-ին, մեծ բազմութեան մը ներկայութեան: 49 շրջանաւարտները ինքնատիպ յայտագրով մը ցուցադրած են պար, արտասանութիւն եւ երգեր: Հանդէսին փակման խօսքով տնօրէնը Հ. Միքայէլ Վրդ. Ազեան արտայայտած է իր հրճուանքը ու գնահատանք յայտնած աշխատանք կատարողներու: Հանդէսը աւարտած է փոքրիկներու վկայականներուն բաշխումով, որ կատարուած է Ներսէս Արք. Սեթեանի կողմէ:

***

ՄՈՆԹԷՎԻՏԷՈՅԻ մէջ Յուլիս 28-ին տեղի ունեցած է բողոքի ցոյց մը Խոր – հրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդին Յուլիս 18-ի վճիռին դէմ: Ցոյցը կազմակերպուած է օգտուելով Գերագոյն Խորհուրդի փոխ – Նախագահ Փ. Խապխալաեւին Ուրուկուէյ այցելութենէն: Ուղղէք այս ղեկավարը երբ իրեն ընկերացող պատուիրակութեամբ ժամանած է խորհրդարան, դէմ առ դէմ գտնուած է ցուցարարներուն հետ: Խապխալաեւ խօսք ուղղելով բազմութեան ըսած է. – «Հայ ժողովուրդին շահերը պիտի չան – տեսուին: Ան մեծ ժողովուրդ մըն է որ աշխարհին տուած է մեծ դէմքեր, Վ. Համբարձումեանի նման գիտնականներ, Վ. Պետրոսեանի նման գրողներ, ինչպէս նաեւ մեծ ակադեմականներ, մառեշալ – ներ»:

Ապա ան պատասխանած է իրեն ուղղուած հարցումներու, որոնց բոլորն ալ շօշափած են ղարաբաղեան հարցը. Խապխալաեւ ըսած է թէ Գերագոյն Խորհուրդի պատասխանը վերջնական մերժում մը չէ հայկական պահանջին, այլ խնդիրը փոխանցուած է Խորհրդարանի Ազգութիւններու յանձնախումբին:

***

ՊՈՒԷՆՈՍ – ԱՅՐԷՍԻ Հ.Մ.Ը.Մ.-ի, Հ.Բ.Ը.Բ.-ի եւ Տ. Արմէնօ մարզա – խումբին կողմէ կազմակերպուած «եղբայրակցութեան ճաշ» մը տեղի ունեցած է Յուլիս 30-ին, տեղւոյն «Շերաթօն» պանդոկին մէջ, 580 հոգիի մասնակցութեամբ: Արթուրօ Յովհաննէսեան բացման խօսքով անդրադարձած է այս երեք կազմակերպութեան երախտապարտութիւնը կերտելու ճիգերուն վրայ:

***

ՄԱՐ ՏԷԼ ՓԼԱԹԱՅԻ Հայ Տան մէջ Յուլիս 23-ին տեղի ունեցած է մշակութային երեկոյթ մը, ուր Նորա Հասիքեան ներկայացուցած է հայկական արուեստը, ապա նաեւ գեղանկարչուհի Մաննիկի «Աւազի հատիկ մը միայն» գիրքը: Բանաստեղծ Խուան Գարլոս Ռոմերօ հատուածներ կարդացած է վերոյիշեալ գիրքէն: Ներկայ եղած են մեծ թիւով հանդիսականներ:

***

ԱՐԺԱՆԹԻՆԻ հայ գաղութին առաջնորդ Գրիգորիս Եպիսկոպոս Բունիաթեան իր հերթական հովուական այցելութիւնը տուած է Գորտոպայի հայութեան Յունիս 2-ին: Այս առթիւ ան դասախօսած է Ղարաբաղի ներկայ կացութեան եւ անցեալի պատմական անցքերուն մասին:

***

ՍԱՆ ՓԱՒԼՈՅԻ ՀՕՄ-ի «Արփի» մասնաճիւղը Յունիսին մասնակցած է տեղւոյն վրայ կազմակերպուած աւանդական «Գաղութներու Օր»ուան. այս օրը կը կազմակերպուի քաղաքապետութեան կողմէ ու Պրազիլիոյ զանազան գաղութները տեղ կը գրաւեն զանազան նախաձեռնութիւններով: «Արփի» մասնաճիւղը իր բաժինը բերած է կերակուրներու ցուցահանդէսով մը: Վաճառուած կերակուրներէն գոյացած հասոյթը ամբողջութեամբ տրամադրուած է բարեսիրական կազմակերպութիւններու:

***

ԱՒՍՏՐԱԼԻՈՅ Հայ Դատի յանձնախումբին կազմակերպութեամբ Յունիս 26-ին Սիտնէյի Խորհրդային Միութեան հիւպատոսարանին դիմաց տեղի ունեցած է ղարաբաղեան պահանջատիրութիւնը քաջալերող ցոյց մը, 3500 հոգիի մասնակցութեամբ: Կարդացուած են զեկոյցներ ու Մ. Կորբաչովի ուղղուած յուշագիրը, ստորագրուած՝ եկեղեցիներու, միութիւններու եւ Հայ Դատի յանձնախումբին կողմէ: Ծառախօսներու կարգին գտնուած է նաեւ ընդդիմադիր կուսակցութեան Արտաքին Նախարարութեան թեկնածու Ճ. Սփէնսըր: Պատուիրակութեան կողմէ պատրաստուած յուշագրին խորհրդային հիւպատոսին յանձնումէն ետք ցոյցը աւարտած է «Սարդարապատ» երգով:

***

ԿԻՊՐՈՍԻ նախագահ Ճ. Վասիլիուի հետ հանդիպում ունեցած է կիպրահայ գաղութի ներկայացուցիչներէն ու Հայ Դատի յանձնախումբի անդամներէն բաղկացած պատուիրակութիւն մը Օգոստոս 7ին, Ամերիկա: Խօսակցութեան գլխաւոր նիւթը եղած է կղզիին ներկայ իրավիճակը, յոյնեւթուրք տեսակցութիւններ ու Մելգոնեան վարժարանի կացութիւնը:

կավարութեան վարչարար մեթոդներ, վայրագ ու չարացած Ազրբէջանը ու սա կամ նա չափով եւ կեղծ տեղեկութիւն – ներու տարափով խաբուած խորհրդային ժողովուրդը: Ի՞նչ պիտի ըլլայ Յուլիս 18-ի Գերագոյն Խորհուրդի նիստէն յետոյ. ինչպիսի՞ բռնութիւններ ու «կարգ ու կանոն հաստատելու ձեւեր» պիտի կիրառուին. դժուար է նոյնիսկ երեւակայել: Ու մենք չատ կը խնդրենք ձեզմէ Թանկագին ընկերներ որեւէ բան ընել որպէսզի խորհրդային մարդիկը վերջապէս տեղեակ դառնան ամբողջ ճշմարտութեան, միայն ճշմարտութեան: Զափազանց կարեւոր է ասիկա, որովհետեւ հայ ժողովուրդը իր գիրքերուն վրայ պիտի մնայ մինչեւ վերջ. ան ոչինչ ունի կորսնցնելիք:

Յարգանքներով՝

Զղավիրաբուժական դասընթացքներու, Երեւանի Հանրապետական քլինիկական հիւանդանոցի Ջղավիրաբուժական բաժնի աշխատակիցներ՝

Ս. Ս. Յովհաննիսեան
Ա. Գ. Փանոսեան
Ս. Յ. Մարտիրոսեան
Պ. Ա. Պապայեան
Ա. Ա. Լիպետեւա
Ռ. Վ. Ղուկասեան
Ս. Ա. Մելիքսէթեան
Ա. Ի. Գալայճեան
Կ. Ա. Գաբրիէլեան
Կ. Ի. Խուրայէլեան
Ն. Կ. Արզումանեան
Դ. Ա. Պատրիկեան

(Իւրաքանչիւրին ստորագրութեամբ)

(*) «Օկոնիոգ» մերժած է այս Բաց նամակին հրատարակութիւնը, որ լոյս տեսած է «Ռուսքայա Միսըլ» շաբաթաթերթին Օգոստոս 26-ի թիւին մէջ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ԿԻՊՐՈՍ՝

Երէկ - Այսօր - Վաղը՞

Պատմական երեւոյթ էր, անկասկած Վասիլիուի եւ Տէնքթաշի հանդիպումը: Այնքան ալ դիւրին չէր ՄԱԿ-ի քարտուղարին համար, որ փափուկ սակարկութիւններու խակ դիմեց, որովհետեւ կարեւոր հարց մը կար: Ի՞նչպէս անուանել զիրենք իր բացման ճառին մէջ: Եթէ «պարոն Նախագահ»ը շատ բնական է Վասիլիուի համար, այս վերջինը չի կրնար ընդունիլ որ նոյն տիտղոսով օժտուի Թուրքը, իր ինքնակոչ Հանրապետութեան պատճառով: Միջին ճամբայ մը կը գտնուի, ու Տէ Քուէյար կ'ըսէ. «Ն. Վ. պարոն Վասիլիու», «Ն. Վ. պարոն Տէնքթաշ»:

Ի՞նչպէս սակայն պիտի կատարուին բանակցութիւնները, քանի որ Տէնքթաշ որեւէ ձեւով չի համակերպիր յունական բանաձեւին, ըստ որուն Թուրքերը համայնք մըն են կղզիին մէջ: Թուրքը չուզեր միացեալ Հանրապետութիւն մը (ե՞րբ յօժարած է վերադարձնել իր գրաւած հողերը բուն տիրոջը...) ու կ'առաջարկէ երկու շրջաններէ բաղկացած համադաշնակցութիւն մը, իւրաքանչիւրը՝ իր հիմնարկներով, իր դրամով, միայն արտաքին քաղաքականութիւնը կրնայ հասարակաց ըլլալ:

Կիպրոսի հարցը նոր չէ: Երբ, 1878-ին, Անգլիացիք կը տեղաւորուէին ռազմագիտական պատճառներով (Սուէզ), յոյն մեծամասնութիւնը արդէն կը պայքարէր օսմանեան տիրապետութեան դէմ: Անգլիացիները բան մը չըրին յուսալքելու համար յունական հին երազը՝ էնոսիսը (կցում Աթէնքի): Պահ մը արդէն, Ա. աշխարհամարտի վաղորդայնին, Անգլիա խորհեցաւ կղզին տալ Յունաստանի, բայց Ֆրանսացիներու դէմ պայքարը մերձաւոր – Արեւելքի բաժանման համար, օսմանեան Կայսրութեան մնացորդացին տարահամողեց զիրենք:

1931-ին, Յոյները կ'ապստամբին Անգլիացիներու դէմ, էնոսիսի ի նպաստ: Երբ, Բ. աշխարհամարտը կը ծագի, Կիպրոս արտակարգ օրէնքի վարչակարգերու շարքին է: 1945-ին, Թուրքիա ինքզինքը սպառնալիքի տակ կը նկատէ: Սահմաններու փոփոխութիւնները կը վտանգեն Թուրք նաւահանգիստներու ռազմագիտական կարեւորութիւնը: Անգարա վճռած է դէմ կենալ էնոսիսին: 1955-էն սկսեալ յոյն Կիպրացիները կեռիլյայի կը դիմեն Անգլիացիներուն դէմ: Վճռականութիւնը կը յանգի Ցիւրիխի եւ Լոնտոնի համաձայնագրերուն, 1959-ին, որոնք կը ճանչնան Կիպրոսի անկախութիւնը: Անգլիացիները երկու կայան կը պահեն եւ Թուրքիոյ ու Յունաստանի հետ, համաձայնութիւնը երաշխաւորող Պետութեանց հսկելու իրաւունքը: Բայց, առաջին նախագահը՝ գերպ. Մակարիոս, 1963-ին կ'որոշէ վերանայիլ Սահմանադրութիւնը, այն պատճառաբանութեամբ, որ երկհամայնական դրութիւնը կղզին անկառավարելի կը դարձնէ: 1964-ին, տագնապը սուր բնոյթ կ'առնէ Մոսկուայի եւ Ուաշինկթընի միջեւ, Կիպրոսի ռազմագիտական դիրքին պատճառաւ արեւելեան Միջերկրականի մէջ: Կապոյտ սաղաւարտաւորները ցամաք կ'ելլեն: Թուրքերը կը սպառնան միջամտել: Ուաշինկթըն կը հանդարտեցնէ: Մինչեւ 1974, կղզին լարուած մթնոլորտի մը մէջ կը մնայ: Բանակցութեանց ձախողութիւնը կը մղէ Յունաստանը, որ քաշուի Ատլանտեան Ուխտի զինուորական կազմակերպութենէն եւ Թուրքիա հողամասին մէկ երրորդը կը գրաւէ: 1975, Փետ. 13-ին, Թուրքերը ինքնավար Պետութիւն մը կը հռչակեն, կապուած Թուրքիոյ: Բանակցութիւնները տեղքայլ կ'ընեն: 1983-ին, կը հռչակուի Թուրք անկախ Հանրապետութիւն մը, զոր ՄԱԿ-ը կը մերժէ ճանչնալ:

Ներկայիս, Տէնքթաշ եթէ ջուր խառնած է իր գինիին, պատճառներէն մէկն ալ այն է, որ կը գիտակցի թէ Անգարայի համար թիւ մէկ հարցը չէ այլեւս:

Երկու տարի առաջ, Եգէականի քարիւղային հետազօտութեանց իրաւունքը պատճառ եղաւ, որ Յունաստան եւ Թուրքիա պատերազմի դուռը հասնին, կար նաեւ Կիպրոսի հարցը: Փոփոխութիւններուն հիմնականը կու գար Էօզալէն, որ կ'անդրադառնար թէ առանց Յունաստանի հաւանութեան չի կրնար անդամակցիլ եւրոպական Հասարակապետութեան: Յոյներն ալ գիտակից էին թէ Թուրքիոյ հետ բախում մը կործանիչ կ'ըլլար: 1988, Մարտին, Տավոսի մէջ (Զուիցերիա) առաջին հանդիպում մը տեղի կ'ունենար Փափանտրէուի եւ Էօզալի միջեւ: Փափանտրէու փոքրիկ խոստում մը կ'ուզէր Էօզալէն, դոնէ խորհրդանշական ձեւով զօրք քաշել կղզիէն: Էօզալ կը խոստանար 4-էն 5000 զինուոր հեռացնել, 35 հազարի վրայ, բայց Աթէնքի մամուլը անմիջապէս Էօզալը կը վերածէր մէկուն որ Գանոսա կ'երթայ: Թուրքը՝ կատղած կը հրաժարէր իր տուած խոստումէն: Բայց, նոր մտայնութիւն մը ծնած էր, «Տավոսի ոգին» եւ քիչ ետք, Էօզալ Աթէնք կ'երթար, Փափանտրէու ալ աշնան Անգարա պիտի երթայ:

Համաձայնութեան մը գլխաւոր գիծերը քիչ թէ շատ բացայայտ են: Կղզին պիտի վերամիացուի, յոյն մեծամասնութիւնը Թուրք փոքրամասնութեան պիտի ճանչնայ անառարկելի իրաւունքներ: Բայց, ինչպէս ըսինք, մինչ Յոյներուն համար, Թուրքերը համայնք մըն են, այս վերջինները կառչած են հողային իրենց համախմբումին:

Յունական ծրագիրը վերադարձ մըն է 1974-ի նախօրեակի կացութեան: Ասիկա կը նշանակէ յոյն եւ Թուրք գաղթականներու վերադարձը իրենց տուները: «Կանանչ գիծը» որ կը բաժնէ կղզին կը ջնջուի:

Այս շրջագօտիին մէջ, անուն մը՝ Մարաշ: 1974-էն առաջ, Ֆամակուսթա Կիպրոսի երկրորդ նաւահանգիստն էր, Լիմասոլէն ետք: Լուսինեաններու նախկին մայրաքաղաքը, ապա՝ Վենետիկցիներու, տաճարներու իր անհամար աւերակներով յոյն մեծամասնութիւն ունէր: Քաղաքին հարաւը, Յոյները «Նոր Ֆամակուսթա»ն շինած էին, տափակ թերակղզիի մը՝ Մարուշայի վրայ: 1974-ին, Յոյները պարպած էին Ֆամակուսթան եւ Մարուշան Թրքական զօրքին առջեւ: Ֆամակուսթա, վերամկրտուած Կազի Մակօսա նոր բնակչութիւն ունեցաւ: Բայց, Մարուշա արգիլուած է Թուրքերուն: Թրքական առաջարկը, համաձայնութեան մը պարագային, կը նախատեսէ հողային կըրճատում մը, որ Թուրքերուն կը թողու կղզիին 21%-ը ներկայի 33%-ին տեղ: Տեղահանուած Յոյները պիտի կարենան, այդ պարագային, հաստատուիլ այդ հատուցուած շրջանը, գլխաւորաբար՝ Մարուշա: Թրքական բանակը կը քաշուի հանգրուան առ հանգրուան: Յոյները չեն գոհանար: Կ'ուզեն ոչ միայն վերադառնալ Ֆամակուսթա, այլեւ՝ Կիրենիա, պարպուած Յոյներէն, որ այսօր Կիրնէ կը կոչուի եւ «Յմիշտ Թուրք պիտի մնայ» կը հռչակեն Թուրք բնակիչները: Բայց, զբօսաշրջիկութիւնը զարկ չունի, Թուրքերը վստահութիւն չեն ներշնչեր: Եկեղեցին մզկիթի վերածուած է, գիւղին յոյն անունը, հոս, անհետացած է: Հիմա՝ Ենի Էրէնքէօյ է: Ուրիշ մը, ներկայիս՝ Տիփ Քարփաս է, երբեմնի Ռիզօ Քարփասօն, ուր Անատոլուէն բերուած Թուրքերը տեսակ մը «բերդ»ի վերածած են գիւղը:

Կղզիին ծայրագոյն հիւսիսը, Անդրէա հրուանդանը իր կարգին մկրտուած է՝ Զաֆէր Պուրնու: Լիպերասիոնի թղթակիցը կը նկարագրէ պարապութիւնը, որ մղձաւանջային է: Յոյները, հոս, եկեղեցի մը շինած էին Անդրէա առաքեալին ի պատիւ: Ամէն ամսուան առաջին Կիրակին, ուխտաւորներ կու գային Կիպրոսի ամէն կողմերէն ոգեկոչելու համար սուրբին միջնորդումը: Հիմա, ամայի է: Օր մը, Յոյները պիտի գա՞ն կրկին...:

***

Իմացուեցաւ հեռաձայնային հարցազրոյց մը ունեցած է նախագահ Վասիլիուի հետ, որ շեշտած է թէ մեծ կարեւորութիւն կու տայ Միացեալ – Նահանգներու եւ Խորհ. Միութեան միջեւ տիրող նոր մթնոլորտին: Շատ լաւատես չէ, սակայն, կղզիին հարցերուն շուտափոյթ կարգադրութեան համար, մանաւանդ Թրքական գրաւումէն ծնած հարցերուն:

Թ. Ա. Թ.

(Շար. Ա. էջէն)

են Արթիկ քաղաքը: Քաղաքային խորհուրդը նորակառոյց Լմբատ թաղամասին մէջ բնակարաններ յատկացուցած է անոնց: Բնակարանի սպասող արթիկցի տուփագործները, գուլպայագործները սիրայօժար իրենց յատկացուելիք տուները ձգած են Սումգայիթէն եկած հայրենակիցներու: Մինչ այդ անոնք կը մնային Արթիկի ուսումնարաններէն մէկուն հանրակացարանը: Սումգայիթցիներէն Վալերի Լեւոնեան ըսած է. – «Միայն հիմա զգում ենք թէ ինչ ասել է հայրենիք: Սումգայիթում թողեցինք ամէն բան. բնակարան, գործ, կահ – կարասի: Մեզ յատկացրել են յարմարաւէտ, լուսաւոր բնակարաններ, բայց էլի չէինք կարողանայ անմիջապէս ոտքի կանգնել, եթէ չլինէր Արթիկի կազմակերպութիւնների, մարդկանց նիւթական օգնութիւնը: Նրանք գումար են հաւաքել եւ կահոյքից բացի մեր եօթը ընտանիքների համար գնել սառնարաններ, սպասք, սեղան ու աթոռներ»:

***

«ՅՈՒՍՈՅ ԱՍՏՂ» ԺԱՊԱՒԷՆԸ ԱՐՑԱԽԻ ՄԷՋ

Լ. Ղարաբաղի մէջ «Յուսոյ աստղ» (Մխիթար սպարապետ) շարժանկարին վրայ դրուած արգելքը վերցած է: «Մոսֆիլմ» եւ «Հայֆիլմ» շարժանկարային ընկերութիւններու համատեղ պատրաստած այս ժապաւէնը, որ ցուցադրըւած է Խորհրդային Միութեան եւ արտասահմանի պաստառներու վրայ, իր ստեղծումէն միայն տասը տարի յետոյ կրցաւ արցախցի հանդիսատեսին ներկայացուիլ: Ստեփանակերտի «Ռոսիա» դահլիճը 13 օր շարունակ լեփ – լեցուն եղած է: Նոյն քաղաքին մէջ բնակչութեան աւելի քան 80 առ հարիւրը կրցած է դիտել «Գիքորը» ժապաւէնը:

Հայաստանի հետ կապերը ամրապնդելու ուղղութեամբ մեծ աշխատանք կը տարուի: Այսուհետեւ Հայաստանը աւելի մեծ քանակով ժապաւէններ պիտի ղրկէ Ստեփանակերտ:

Մօտ օրերս Ստեփանակերտցիները պիտի կարենան դիտել «Մենաւոր Ընկուզենի» ժապաւէնը ու պիտի հանդիպին անոր բեմադիրին՝ Ֆ. Դովլաթեանի հետ: Իսկ Սեպտեմբերի վերջերը Արցախի մէջ տեղի պիտի ունենայ հայկական շարժանկարի փառատօն:

Հայաստանը կարեւոր դեր պիտի ունենայ նաեւ քադրեր պատրաստելու մարզին մէջ: Այդ հարցը չափազանց լուրջ է, քանի որ հոն շարժանկարային բնագաւառին մէջ միայն մէկ անձ բարձրագոյն մասնագիտական կրթութիւն ունի: Արդէն այս տարի Արցախէն չորս հոգի ընդունուած են Երեւանի շարժանկարի ուսումնարանը: Ապագային այդ թիւը աւելի պիտի մեծնայ:

***

ՀԱՅԿ. ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ ՏԱԼԻՆԻ ՄԷՋ

Էստոնիոյ մայրաքաղաքին մէջ քանի մը ամիս առաջ հիմնուած է Խ. Աբովեան հայկական մշակութային ընկերութիւնը: Ընկերութեան անդամ են տարբեր մասնագիտութիւններու տէր աւելի քան յիսուն հոգի. գիտութեան գործիչներ, մանկավարժներ, նկարիչներ, ճարտարապետներ, բժիշկներ, բանուորներ եւայլն: Մեծ մասը հայ է, կան նաեւ էստոնացիներ ու Ռուսեր ալ: Ընկերութիւնը էստոնիա ապրող Հայերու շրջանին մէջ ազգ. մշակոյթը պիտի զարգացնէ, պիտի օգնէ հոն ապրող Հայերու էստոներէնն ու էստոնական մշակոյթը իւրացնելուն ու պիտի ամրապնդէ երկու ժողովուրդներու բարեկամութիւնը: Վերջին քանի մը ամիսներու ընթացքին էստոնական ձայնասփիւռը քանիցս հաղորդումներ տուած է հայ մշակոյթին ու վերոյիշեալ ընկերութեան մասին: Հայկական մշակութային ընկերութիւնը Սեպտեմբերէն Մայիս հայ լեզուի խմբակներ ալ պիտի կազմէ, 5 – 10 տարեկան տղոց, ինչպէս նաեւ չափահասներու համար:

***

ՅՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՎԵՐԱԿԱՆԳՆՈՒՄԸ

Ապարանի շրջանի Քասախի կիրճը գտնուող միջնադարեան Աստուածընկալ եկեղեցւոյ վերականգնման աշխատանքը ըսկըսած է: Վերականգնման աշխատանքներուն յատկացուած է 200 հազար ռուբլի: Յուշարձանը իր վերջնական տեսքը կը ստանայ 1992–ին:

Մինչեւ 1988–ի վերջը իրենց նախկին տեսքը կը ստանան Ախուրեանի շրջանի Մայիսեանի Է. դարու եկեղեցին, Ապարանի շրջանի Լուսագիւղի Թուխմանուկ եկեղեցին, Մեղրիի ԺԳ. դարու եւ Գառնիի Ս. Աստուածածին եկեղեցիները, Արթիկի Է. – ԺԳ. դարերու Հառիճավանք եւ Եղէգնաձորի ԺԲ. դարու Նորավանք համալիրները, Դիլիջանի ժողովըրդական տուները:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իր կնոջ՝ Սիմոնէ Տակոռեանի մահուան Դ. տարելիցին ի յիշատակ, Պր. Վարդգէս Տակոռեան հետեւեալ նուէրները կ'ընէ. – 1000 Ֆր. Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարանին, 1000 Ֆր. Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին, 1000 Ֆր. Մարսէյլի Համազգայինի դպրոցին, 1000 Ֆր. Մխիթարեաններու Ֆոնտին (ՍԻՔԱՄ), 500 ֆրանք «Կամք»ին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 500 Ֆր. «Յառաջ»ին: Նոյն տխուր առթիւ, Ոմն՝ 500 Ֆր. ՍԻՔԱՄ–ին (ստանալ «Յառաջ»էն):

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Կը փնտռուի հայ կին մը ընկերակցելու տարեց զոյգի մը որոնք հիւանդ չեն:

Ենթական պէտք է գիտնայ կառք վարել, Ֆրանսերէն գրել եւ տնային գործեր:

Սնունդ եւ բնակարան անվճար: Մանրամասնութիւններու համար հեռ. 43 – 83 – 92 – 38

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Հայերէնի ուսուցչուհի Տիկին Սօնա Մոմճեան Հինգշաբթի, Սեպ. 1–էն սկըսեալ կը սկսի իր արձանագրութիւնները կատարել իր անձնական հաւաքատեղիին մէջ, որուն վաւերացումը կատարուած է քաղաքապետութեան կողմէ: Վարժարանը որ պիտի կոչուի «Տաթեւ», նպատակ պիտի ունենայ «հայերէն լեզուի ուսուցումը եւ զարգացումը» տարածել, հայերէն սորվելու փափաք ունեցող եօթը տարեկանէն սկսեալ ամէն տարիքի տղոց, մեծերու, պաքալօրէայի պատրաստութեան ու անկէ վերջի լեզուի խորացումներուն մէջ:

Դասաւանդութիւնները կը սկսին Սեպ. 7, Չորեքշաբթի օր: Մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել՝ 34. 17. 14. 39 թիւին Սեպտեմբերէն սկսեալ:

«Տաթեւ» վարժարանը պիտի չունենայ օրերու եւ ժամերու սեղմում:

Հասցէ՝
20, rue de l'Abreuvoir
95160 Montmorency.

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՆԻԿՈՂՈՍ ՍԱՐԱՖԵԱՆ

Վ Է Ր Ա Ա Ա Ր Ի
Ա Ր Տ Ա Ռ Ը

— ԱՐՁԱԿ ԷՋԵՐ —

Մատենաշար ԱՐԴ, թիւ 1
Փարիզ 1988

Գին՝ 120 Ֆր. (+ Թղթատար 15,40)

Դիմել՝
LIBRAIRIE H. SAMUELIAN :
51, rue Monsieur le Prince
75006 PARIS

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոնի ԱՐԱՔՍ մասնաճիւղը կը փութայ յայտնել իր խորին ցաւակցութիւնները Այրի Տիկին Սիլվա Աղտամիրեան (Սպիտանեան)ի եւ զաւակներուն, Այրի Տիկին Ազնիւ Աղտամիրեանի, ինչպէս նաեւ Թուլթլեան, Սարըկրապետեան, Կրպոյեան ընտանիքներուն եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն, իրենց սիրեցեալ ամուսնոյն, հօր, զաւկին եւ ազգականին տղբացեալ՝

ԹՈՐՈՍ ԱՂՏԱՄԻՐԵԱՆԻ
(Սպիտանեան)

մահուան առթիւ:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Այրի Տիկին Անահիտ Թօփուզեան իր քեռայրին՝ գրագէտ – երգիծագիր՝ Նշան Պէշիկթաշլեանի մահուան 16–րդ եւ իր անմոռանալի քրոջ՝ Շաքէ Պէշիկթաշլեանի մահուան 6–րդ տարելիցին ի յիշատակ հետեւեալ նուէրները կ'ընէ. – 400 Ֆրանք Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին, 300 Ֆր. Էսաեան Բարեկամական Միութեան, 400 Ֆր. Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 300 Ֆր. «Յառաջ»ին:

OFFRE D'EMPLOI

RECHERCHE COMPTABLE QUALIFIE
EN RETRAITE OU PRERETRAITE
POUVANT EFFECTUER
TRAVAUX EPISODIQUES
DE CENTRALISATION CLASSIQUE MANUEL
A DOMICILE.

ECRIRE AU JOURNAL
QUI TRANSMETTRA.

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԿՐԸՆՈԲԼԻ «ԱՆԻ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ

ՏԱՆ ԲԱՑՈՒՄԸ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 11, ժամը 15ին
40, Avenue Ambroise Groizat
S. Martin d'Hères

Պատուոյ նախագահութեամբ՝
Տիկին Մարի ԳՈՐԳԻԿԵԱՆ–ի
(Հ.Օ.Մ.ի Ֆրանսայի ներկայացուցիչ)

եւ ներկայութեամբ՝
եկեղեցական եւ քաղաքական
անձնաւորութիւններու

Բանախօսութիւն եւ գինեձօն:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

Խ Ա Չ Վ Ե Ր Ա Ց

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 11–ին տօն է «ՎԵՐԱՑՄԱՆ ՍՐԲՈՑ ԽԱՉԻՆ»: Այս առթիւ, Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ եպիսկոպոսական պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարուի եկեղեցւոյս «Կոմիտաս» երգչախումբին կողմէ ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8.45–ին:
Պատարագ ժամը 10–ին:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ. – Սեպտեմբեր 12 «Յիշատակ է Մեռելոց», ժամը 11–ին հոգեհանգիստ կը կատարուի «Վասն համօրէն ննջեցելոց»:

ՎԻԷՆ

Սեպտեմբեր 11–ի Խաչվերացի տօնի ուրախ առիթով, առաւօտեան ժամը 10ին, Վիէնի Սէն – Թէօտոր մատրան մէջ, կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝
ԶԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի Վիէնի Դպրաց Դասին կողմէ:

ՍԷՆ–ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ–ՄԵՍՐՈՊ

Կիրակի, Տօն Վերացման Սրբոյ խաչին:
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8.45–ին:
Պատարագ՝ ժամը 10.15–ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզի եկեղեցւոյս հոգեւոր հովիւ՝
ԵՂԻՇԷ Ա. ՔԱՀԱՆԱՅ ՓԱՆՈՍԵԱՆ

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ՎԱԼԱՆՍ

Վալանսի Դաւիթեան միօրեայ վարժարանին 1988 – 1989 տարեշրջանի վերամուտը Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 14, առաւօտեան ժամը 9–ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի օրերը, առաւօտեան ժամը 9 – 12 :

LES VENDREDIS DE LA QUATRA

SALLE GAVEAU - SAISON 88/89

Vendredi 21 OCTOBRE à 20 h 30	CYCLE MOZART / CONCERTOS Piano — Violon — Harpe — Flûte — Deux Pianos D. ATAMIAN — J. TER-MERGUERIAN M. LARRIEU — S. MILDONIAN A. PETROSSIAN — R. PETROSSIAN
Vendredi 9 DECEMBRE à 18 h	FONDS QUATRA EXPOSITION D'ARTS PLASTIQUES Vernissage au Siège de la Quatra
Samedi 10 DECEMBRE à 20 h 30	BIENNALE QUATRA 88 Grand Concert de Gala AKIKO EBI — ANI KAVAFIAN — S. MILDONIAN LISZT — KHATCHATURIAN — FRANÇAIX
Dimanche 11 DECEMBRE à 10 h 30	Table Ronde / Cours d'Interprétation RECITAL AKIKO EBI 24 Etudes de F. CHOPIN
Dimanche 11 DECEMBRE à 17 h	CONCERT DE L'APRES-MIDI RECITALS DES SOLISTES KARINE GEORGIAN — ANI KAVAFIAN SUSANNA MILDONIAN — AIDA MOURADIAN
Samedi 4 FEVRIER à 20 h 30	CYCLE PIANO ROMANTIQUE Oeuvres pour piano et orchestre / CHOPIN A. EBI — A. MOURADIAN — A. PETROSSIAN
Vendredi 3 MARS à 20 h 30	CYCLE GRANDS ET JEUNES SOLISTES A. HAROUTOUNIAN — S. HACIKYAN C. S. MUKHALIAN — H. SURMELIAN
Vendredi 19 MAI à 20 h 30	CYCLE HOMMAGE A UN COMPOSITEUR Musique de Chambre / ARNO BABADJANIAN TRIO QUATRA

Sympathisants de la QUATRA, demandez
un *ABONNEMENT INDIVIDUEL POUR TOUTE LA SAISON*
Prix des places: Orchestre 1.000 F, Ier Balcon 750 F, IIeme Balcon 500 F

Siège Quatra : 3, rue des Sts. Pères, Paris (VIe) — 42. 60. 74. 78
Salle Gaveau : 45, rue La Boétie, Paris (VIIIe) — 45. 63. 20. 30

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 7

MERCREDI
7 SEPTEMBRE
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.832 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNEE — No 16.832

ԵՐԵՒԱՆ

«TIMES» ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ.- ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀՈԳԵՐԸ՝ ՀԱՅԵՐԷՆԸ ԵՒ ԲՆԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆԸ

«IHT» ԿԸ ՁԱՅՆԱԿՑԻ

Ի՞ՆՉ ԿԸ ՀԵՏԱՊՆԴՈՒԻ

Քրիսթոֆըր Ուոքըր, անգլիացի ընկերաբանը, որ հինէն զբաղած է հայ ժողովուրդով (հեղինակն է հատորի մըն ալ՝ «Հայաստան, ժողովուրդի մը վերապրումը», քանիցս վերհրատարակուած) իր յօդուածին շարունակութեան մէջ (Թայմզ, Սեպտեմբեր 5) առաւելաբար կը ծանրանայ Հայաստանի երկու գլխաւոր մտահոգութեանց վրայ՝ մայրենի լեզուն եւ բնապահութիւնը: Իր խօսակիցն է միշտ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան. պարագլուխ Ղարաբաղ Կոմիտէի եւ կը ճշդէ Ուոքըր, համդիպումը տեղի ունեցած է Երեւանի մէկ արուարձանը «նուազեցնելու համար ՔԱ-Կէ-Պէ-ի հսկողութեան հաւանականութիւնները»: Ան շեշտած է թէ նոյնիսկ եթէ իրենց նպատակին հասնին (Ղարաբաղ), շարժումը պիտի չդադրի, որովհետեւ շատ այլ հարցեր կան որոնք կը վերաբերին հայ ժողովուրդին, ներառեալ լեզուն, բնապահութիւնը եւ ազգային գերիշխանութեան հարցը:

Լեզուի մասին, անհրաժեշտ կը նկատուի որ հարցը լուծուի նոյնիսկ Ղարաբաղի հարցէն առաջ: Հայ փրոֆէսոր մը կ'ըսէ.- «Քաղաքակրթուած ժողովուրդը ան է որ իր մայրենի լեզուն կը խօսի»: Ցաւումը մեծ եղած է մանաւանդ երբ տեղական պատասխանատու պաշտօնատար մը՝ Միքայէլ Մինասբէկեան յայտարարեր է թէ հայերէնը աւելի բանուորներուն լեզուն է քան մտաւորականներուն...: Ցուցարար մը նաեւ «հիմնական մեղք» կը նկատէ երբ քաղաքական կարեւոր ճառ մը նախընտրաբար ռուսերէն կ'արտասանուի: Ուոքըր կ'ըսէ դեռ – եւ նորութիւն չէ, գոնէ մեզի համար – որ բողոքողները նկատել կու տան որ կուսակցութեան պարագլուխները իրենց զաւակները նախընտրաբար ռուսական դպրոց կը ղրկեն: Անգլերէնի դասատու մը որ չէ ուզած որ անունը տրուի (ի՞նչ անհրաժեշտութիւն կը տեսնէ Ուոքըր այս կէտը շեշտելով, ի՞նչ կարեւորութիւն պիտի ունենար անունը «Թայմզ»ի ընթերցողին համար...) ըսեր է որ մեր լեզուին վիճակին ամբողջ հարցը երթալով առաջնահերթ դարձաւ այս ցոյցերու ատեն: Նման ցոյցեր քաջութիւնը տուին մեզի խօսելու հարցերու մասին, զորս, ցարդ, հրապարակաւ չէինք ծեծեր: Յօդուածագիրը, ապա, կը խօսի օդին ապականութեան մասին: Երբ իրենց խումբը Էջմիածին գացեր է, քիմիագէտ մը մօտեցեր է եւ հարց տուեր թէ չե՞ն ուզեր լուսանկարել Հայաստանի մեռնող ծառերը ցոյց տալու համար դուրսը, որպէսզի ճնշում բանեցնեն Մոսկուայի վրայ: Գիտնականը՝ Յակոբ Սանասարեան, որ մանրամասն ուսումնասիրութիւն մը ըրած է օդին ապականութեան մասին, կ'ըսէ որ Երեւանի յղի կիներու 30%-ը վիժումի կը դիմէ, որովհետեւ կը վախնան բնական ծնունդներ չունենալ եւ ցաւագար զաւակներ բերել: Սանասարեան դեռ կ'ըսէ որ օրէ օր կ'աւելնան ամլութեան եւ խըլըրդի պարագաները: Բոլոր վիճակագրութիւնները ղրկուած են Հայաստանի Ակադեմիային կողմէ Կորբաչովի եւ Կեդր. Կոմիտէին, բայց կը մերժեն որեւէ միջոց ձեռք առնել:

Սեպտեմբեր 6-ին «Ինթէրնէշընըլ Հերըլտ»ն ալ յօդուած մը հրատարակած է նոյն ուղղութեամբ: Յօդուածագիրը՝ Բիլ Քելլէր («Նիւ-Եորք Թայմզ») նաեւ շեշտը կը դնէ ներքին դժգոհութեանց ծաւալման վրայ եւ ազգայնական զգացումներու: Լրագրողը կը նկատէ որ Կորբաչովէն յուսախաբութիւնը մղած է ժողովուրդը արտայայտութիւններն ու լոզունգները փոխելու: Ըստ իրեն Ղարաբաղի հարցը սկիզբ մը եղած է եւ հիմա շատ աւելի մեծ եւ այլ է շարժումը: Ուրբաթ օրուան ցոյցերը, այնպէս ինչպէս կը նկարագրէ լրագրողը տարբեր բնոյթ ունին: Հոն կարդացուեր է՝ «Հայ Ազգ. Շարժում»ի մանիֆեստը, մանրամասնութիւններով: Համբարձում Գալստեան շեշտած է. – «Շատ լուրջ ենք այս մասին»: Ու կը բաղդատէ, կը նոյնացնէ հայկական խմբակին եւ Պալթեան Հանրապետութեանց նպատակները, ինչ որ առնուազն տեղին բաղդատութիւն մը չէ: Թղթակիցը կ'անդրադառնայ Ուրբաթ օրուան ցոյցերու ընթացքին յայտնուած բաղձանքներուն, ի շարս որոնց՝ անկախութիւն (մանաւանդ տաք գլուխ ուսանողներու կողմէ), վէթոյի իրաւունք մը շինարարական բոլոր ծրագիրներուն դէմ Հանրապետութեան մէջ արգելք հանդիսանալու համար քիմիական նոր գործարան մը եւ հիւլէական կայանի մը հաստատման: Այլ առաջարկներու մէջ կայ նաեւ անկախ Հայաստանի Եռագոյն դրօշակի ծածանումը, հիւպատոսարաններ բանալու իրաւունք այն երկիրներուն մէջ, ուր հայ հոծ գաղութներ կան, բանակի հայկական զօրագունդի մը ըստեղծում, որպէսզի հայ երիտասարդները կարենան իրենց ծառայութիւնը Հայաստան ընել, գործածելով մայրենի լեզուն: Ղարաբաղի հարցը չէ փակուած իրենց համար, Յուլիս 18-ի վճռով:

Թղթակիցը իր գրութեան վերջաւորութեան կը յիշէ որ քանի մը հարիւր հոգի կը հաւաքուին իրիկունները Օպերայի հրապարակը հոսկէ-հոնկէ խօսելու համար: Կորբաչովի անունը թշնամական շշուկներու առիթ կու տայ այլեւս: Շաբաթ իրիկուն, երիտասարդ մը ըսեր է իրեն. – «Կարիճ մըն է»: Ուրիշներ համակիր կը մնան, արդարացնելով զինքը, որովհետեւ, կ'ըսեն, Ազրպէյճանի մէջ ապստամբութենէ մը կը վախնար եթէ ընդառաջ երթար հայկական դիմումներուն:

***

«Թայմզ»ի եւ «Ինթէրնէշնըլ Հերըլտ»ի թղթակցութիւնները նոյն մտայնութիւնը կը ցոլացնեն: Ջանք կը թափուի աւելի եւ աւելի շեշտելու Հայաստանի դժգոհութիւնները Կրեմլինի դէմ եւ ազգայնական տրամադրութիւններու ծաւալում մը: Անոնք շատ «անմեղ» վերլուծումներու տըպաւորութիւն չեն թողուր: Իսկ, եթէ հիւլէական եւ քիմիական կեդրոններու հարցը այնքան ալ կախում չունի մեզմէ (թէեւ, հոն ալ, հաւանաբար քիչ մը շատ և շուտ համակերպող եղած ենք), լեզուի հարցը իսկապէս մեզմէ կախում ունի, կը բաւէ որ քիչ մը վերջ տանք «կուլտուրա ծախելու» մեր մարմաջին...:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓՐՈՖ. ՇՎԱՐԾԸՆՊԷՐԿ, որ ինը օր պատուիրակ նախարար եղաւ եւ դեռ դառնութիւնը կը պահէ, ժողովրդականութեան մրցանիշը կոտրեց, «Ճշմարտութեան ժամուն» (Անթէն 2) վերամուտի իբրեւ առաջին հիւրը, եթէ հարցախոյզերը իսկապէս ճշմարտութեան մը կը համապատասխանեն: Իրմէ առաջ, այդ յայտագրին ժողովրդականութեան մրցանիշը կոտրողը եղած էր Հարլէմ Տէզիր: Շըվարցընպէրկ, որ կը մեղադրուի յաճախ իբրեւ խլիրդագէտ մը որ աւելի հեռատեսիլը կը տեսնուի քան հիւանդներուն քով, մեղքը գործած էր իր ծրագիրները պարզելու (սիտա, Թմրեցուցիչ) նախքան իր նախարարին հետ խորհրդակցիլը:

ՖԼԸՇԻՆԿ ՄԻՏՈՅԻ միջազգային մըրցումներուն Ազասի կը շարունակէ յաղթանակի իր ճամբան: 3-րդ շրջանին պարտութեան մատնեց ամերիկացի իր մըրցակիցը՝ Քրիկ՝ 6/3, 6/1, 6/0: Այլեւս կրնայ մասնակցիլ ութերորդ աւարտականներուն:

ՉՈՒՐԲԱՆՈՎԻ դատավարութիւնը ըսկըսաւ Մոսկուայի Գերագոյն ատեանին առջեւ: Բրեժնեւի աղջկան երրորդ ամուսինը, 51 տարեկան, մինչեւ մէկ միլիոն տոլար կաշառք կերած է: Դատավարութիւնը կրնայ ամիսներ տեւել: Մահապատիժն իսկ անկարելի չէ:

ՀԱՐՈՒՆ ԹԱԶԻԷՖ, Ֆրանսայի հրաբխագէտը, երկրաշարժ մը նախատեսած է Յունաստանի մէջ, քանի մը օրէն, ինչ որ բաւական դժգոհ ձգած է Յոյները: Ըստ իրեն այդ շարժը պիտի պատահի Քորֆուի հարաւը կամ Պեղոպոնէսի հիւսիսը եւ բաւական զօրաւոր պիտի ըլլայ: Տեսակ մը գրաւ է, իրեն համար: Իր նախատեսութիւնը հիմնուած է յոյն գիտուններու մէկ մեթոտին վրայ, մկրտըւած՝ Վ.Ա.Ն, երեք գիտուններու անուններու սկզբնատառերով: Այլ գիտնականներ համոզուած չեն: Յոյներուն եւ ուրեմն Թազիէֆի համաձայն, որեւէ երկրաշարժէ (3,5 աստիճանէն վեր Ռիխթէրի աստիճանաչափին վրայ) առաջ ելեկտրաշարժային ազդանշան մը կայ:

Շ. ԱԶՆԱՒՈՒՐ «HUMANITÉ»Ի ՏՕՆԻՆ

Ինչպէս գրած էինք ատենին, Կիրակի օր, «Իւմանիթէ»ի աւանդական տօնին այս տարուան վրդէթն է՝ Շառլ Ազնաւուր: Համայնավար պաշտօնաթերթը, այս առթիւ, լայն սիւնակներ նուիրեց մեծ արուեստագէտին եւ Սեպտեմբեր 5ին ալ հարցազրոյց մը հրատարակեց:

Ի շարս այլ հարցումներու իր արուեստին, ասպարէզին նուիրուած, լրագրողը կ'անդրադառնայ «որոշ մամուլի» մը (ըսել կ'ուզէ՝ աջ) յարձակումներուն Ազնաւուրի այս մասնակցութեան առթիւ: Օրինակ, «Քոթիտիէն տը Փարի» գրած էր որ «կ'երթայ երգել Հայերու մարդասպաններուն մօտ»: Ազնաւուր հետեւեալը կ'ըսէ. – «Շատ բարկացայ: Աւելի լաւ կ'ըլլար ըսել որ եթէ չերգէի այն երկիրներուն մէջ, որոնք ձգած են որ գործուի Հայերու ցեղասպանութիւնը Թուրքերու կողմէ, շատոնց հանգստեան կոչուած կ'ըլլայի: Հայերը, այն ատեն, զոհերն եղան Ռուսերուն, Իտալացիներուն, Գերմանացիներուն, Անգլիացիներուն: Մերիններէն մէկուկէս միլիոն բնաջնջուեցան»:

ԼՐԱԳՐՈՂԸ. – Միայն համայնավարները կ'ոգեկոչեն «Հայկական ցեղասպանութիւնը»:

ԱԶՆԱՒՈՒՐ. – Չեմ ընդունիր այն տեսակէտը ըստ որուն Հայերը բնաջնջուեցան Թուրքերուն կողմէ, որովհետեւ Ռուսերուն բարեկամ էին: Ի դէպ, Հայաստանը, այսօր, գոյութիւն ունի Խորհրդային Միութեան մէջ: Այդ պատճառով է, կարծեմ, որ Ֆրանսահայերէն շատեր ձախ են...:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՕԳՈՍՏՈՍ 24 – ՍԵՊՏ. 2)

ԱՐՑԱԽԻ ԽԱՂՈՂԸ

Այս տարի Երեւանի եւ Հայաստանի այլ քաղաքներու խանութներու մէջ յայտնըւեցաւ արցախեան խաղողը: Մարտունիի, Հադրութի, Ասկերանի, Մարտակերտի շրջաններու այգեգործները այս տարի առաջին անգամ Հայաստան ղրկած են ցարդ 300 թոն խաղող, որ մինչեւ եղանակին վերջը երեք հազարի պիտի հասնի:

Արցախի եւ Հայաստանի հողագործներու կապերը երթալով կ'աշխուժանան: Վերջերս Արտաշատի շրջանէն եօթը բեռնակառք գետնախնձոր, լոլիկ, սմբուկ եւ ուրիշ մթերքներ առաքուեցան Ստեփանակերտ ու գործատուներու առջեւ ձրի յանձնուեցան աշխատաւորներուն:

***

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Սեպտեմբեր 1-ին Ա. քարտուղար Ս. Յարութիւնեան այցելած է Երեւանի երկու միջնակարգ դպրոցներ եւ յաջողութիւն մաղթած է աշակերտներուն: Խօսակցութիւն տեղի ունեցած է դպրոցական բարեփոխման ընթացքի մասին:

Դպրոցական տարեմուտի կապակցութեամբ տարբեր ուսումնարաններ, բարձրագոյն ու միջնակարգ դպրոցներ այցելած են նախագահ Հ. Ոսկանեան, վարչապետ Ֆ. Սարգսեան, կուսակցական ու կառավարական այլ ղեկավարներ, գիտութեան ու մշակոյթի գործիչներ:

***

ԿԱՆԽԱՀԱՍ ՑՈՒՐՏ

Օգոստոսի վերջին շաբթուան շատ տաք ու չոր օդերէն ետք ամսուն 29-ի փոթորիկը շատ պաղ օդի զանգուածներ բերած է Հայաստան, ջերմաստիճանը յանկարծակի իջեցնելով զերոյէն վար: Քմահաճ տարերքի արդիւնքը այն եղած է որ Ղուկասեանի եւ այլ շրջաններուն մէջ ձիւն տեղացած է:

Այդ օրը յորդ անձրեւ տեղացած է Գորիս, Ապարան, Կիրովական եւ այլ վայրեր: Գորիսի մէջ տեղատարափ անձրեւներուն հետ նաեւ կարկուտ տեղացած է. հեղեղներու հետեւանքով աւերուած են շինութիւններ, կան նաեւ տուժողներ:

Օգոստոսի 30-էն ի վեր օդը սկսած է տաքնալ, յետագային ջերմաստիճանի բարձրացում կը սպասուի:

***

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի պըրեզիտիումը ջնջած է Թուղթի եւ փայտամշակման արդիւնաբերութեան նախարարութիւնը:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՆԱՑԻՈՆԱԼԻՍՏՆԵՐԸ

«Հայաստանը հայ աշխատաւորների, հայ ժողովրդի պետութիւնն է: Նա, ով չի ցանկանում այդ ըմբռնել, ով դիտաւորութեամբ խուսափում է գործածել հայերէնը պետական հիմնարկութիւնների մէջ, իրապէս վարում է հակայեղափոխական մի գործ: Նա, ով չի կարող համակերպուել մեր պետութեան այդ պահանջներին, կարող է հեռանալ երկրից»:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՄԻԱՍՆԻԿԵԱՆ
Յուլիս 1921

⁂

Ներքին յեղաշրջումը զոր սովետ ղեկավար Կորբաչով յառաջացուց Խորհրդային Միութեան մէջ, առիթ տուաւ որ անհատներ աւելի համարձակօրէն արտայայտուին, եւ եօթ տասնամեակ կուտակուած ցասում ու վիշտ, քէն ու քննադատութիւն պոռթկան ուժգնութեամբ մը՝ զոր տակաւին երկու տարի առաջ երեւակայել անգամ չէին կրնար:

Նոյն այդ համեմատական ազատութիւնը հասաւ նաեւ Հայաստան, թէեւ ուշացումով եւ հանդիպելով Հայաստանի պետական շրջանակներու արգելքին ու հոսանքը կասեցնելու ամայն ճիգերուն: Այսօր մենք ունկնդիր կ'ըլլանք, առաւելաբար Հայաստանի թերթերուն մէջ կարդալով, մեր հայրենիքին մէջ արտայայտուող դանդատներուն, կեանքի դժուարութիւններուն, անցեալէն եկող եւ ներկայիս շարունակուող յանցագործութիւններուն:

Իսկ չեմ հաւատար որ այդ յանցագործութիւններուն մէջ կայ աւելի՛ ծանրը եւ աւելի՛ ոճրայինը՝ քան հայերէն մեր լեզուն սպաննելու կամաւոր թէ ակամայ միտումը:

Ով որ Հայաստան այցելած է, նկատած պիտի ըլլայ թէ օդակայանէն մինչեւ Երեւանի փողոցները եւ պանդոկներն ու պետական պաշտօնատուները՝ հայերէն լեզուն կը բացակայի: Ամէն ինչ ռուսերէնով է: Փողոցին մէջ գործածուող լեզուն՝ պարզապէս կարելի է կոչել փողոցային հայերէն – արտառոց խառնուրդ մը գիւղական անհասկնալի բարբառի, ռուսերէնի, վրացերէնի եւ թրքերէնի: Կրնա՞ք բառ մը հասկնալ. հազիւ թէ:

Ինչո՞ւ այսպէս է:

Պարզապէս մէկ եւ միակ պատճառով – մեր յաւիտենական օտարամոլութեամբ:

Եւ չահագիտութեամբ:

Տրամաբանութիւնը հետեւեալն է. եթէ կ'ուզես որ զաւակդ ապագային յաջող գործի մը տիրանայ, զայն ռուսական դպրոց ղրկէ: Հայերէնը բանի չի ծառայեր:

Այս արտառոց սուտը, յերիւրուած՝ ինքնարդարացման նպատակով, այսօր կ'ընդունուի որպէս միակ ճշմարտութիւն, եւ կը յարգուի հետզհետէ աճող բազմութիւններու կողմէ: Ռաֆայէլ Իշխանեան, մին այն մատի վրայ հաշուող հայերէն որ կիրքով փարած է իր մեսրոպաբոյր մայրենիին, «Անյետաձգելի պահանջ ընդդէմ ազգային ինքնասպանութեան» (*) ահաւոր յօդուածին մէջ կարգ մը թիւեր կուտայ, որոնք պարզապէս սոսկում կը պատճառեն: Ահաւասիկ մի քանի նմուշներ այդ թիւերէն, պարզապէս ցոյց տալու որ արտայայտութիւնները զորս կը գործածեմ ներկայ գրութեանս մէջ՝ չափազանցութիւններ կամ խիստ դատումներ չեն:

– 1936–ին Երեւանի մէջ օտար վարժարան կը յաճախէին 150 հայ աշակերտներ (քաղաքի բնակչութեան 1000–էն մէկը միայն):

– 1988–ին՝ այդ թիւը բարձրացած է 49,500–ի (այսինքն՝ քաղաքի բնակչութեան 20–էն մէկը):

– Ծնողներ յաճախ 1000 ռուբլի կաշառք կուտան որպէսզի իրենց զաւակները հայկական վարժարան չղրուին:

– Օտար դպրոցները կառավարութեան մասնաւոր գուրգուրանքին եւ հոգատարութեան կ'արժանանան, մինչ հայկականները կը մնան խեղճուկրակ վիճակի մէջ:

– Նոյնը կը պատահի Հայաստանէն դուրս: Այսպէս՝ Վրաստանի Թիֆլիս մայրաքաղաքին մէջ, ուր մինչեւ հիմա մօտ քառորդ միլիոն Հայեր կը բնակին, 1939–ին գոյութիւն ունէին 40 հայկական վարժարաններ: Այսօր այդ թիւը իջած է հինգի՝ «այն էլ լղարիկ, մարող» վիճակի մէջ: Հիւսիսային Կովկասի հայաշատ գաղութներուն մէջ՝ Կրասնոտարի երկրամաս, Մայկոպ, Արմաւիր, Ռոստով եւայլն, արդէն փակուած են աւելի քան 200 հայկական դպրոցներ: Ազրբէջանի մայրաքաղաք Բաքուի մէջ 1939–ին կային 76 հայկական վարժարաններ. «այժմ ոչ մէկը չկայ: Ինչո՞ւ: Մէն – միակ պատճառով՝ Հայերն իրե՛նք հրաժարուեցին իրենց զաւակներին հայկական դպրոց ուղարկել»:

– Եւ ահա աւելի սարսափելին. «Անգամ հայ գրողներ, Հայոց լեզուի, հայ գրականութեան, հայ ժողովրդի պատմութեան շատ մասնագէտներ, հայկական դպրոցների ուսուցիչներ իրենց զաւակներին ոչ – հայկական դպրոց են ուղարկում...»:

Մի քանի տարի առաջ այս էջին վրայ զայրալի յօդուած մը գրած էի այն անհաւատալի չկամութեան եւ անտարբերութեան մասին զոր Հայաստանի կառավարական շրջանակները ցոյց կուտային Սեւ Ծովի հիւսիսային ափերուն վրայ բնակող քառորդ միլիոնէ աւելի Հայոց ուսումնական կարիքներուն նկատմամբ: Տակաւին կը յիշեմ որ ուսուցիչներ իրենց գիւղերէն Երեւան կ'երթային՝ դպրոցներ մտնելով հայերէն լեզուի պատրաստ եւ թափուելիք դասագիրքեր մուրալու իրենց ուսանողներուն համար:

Սակայն ի՞նչ է պատճառը այս կամաւոր ուծացումին: Պատճառը, ըստ իրենց, մէ՛կ է. – Եթէ կ'ուզես կեանքի մէջ յառաջանալ եւ լաւ գործ ունենալ՝ ռուսերէ՛ն սորվէ ու գիտցիր: Հայերէնը ինչի՞դ պիտի ծառայէ:

Եւ այս պատճառաբանութեան հիման վրայ է որ տասնամեակներէ ի վեր կը մորթոտուի մեր մայրենին նոյնինքն Հայաստանի մէջ. Մոսկուայի «Պրաւդա» օրաթերթը 1987 Մայիս 7–ին կը նախազգուշացնէր. – «Հայաստանում Հայոց լեզուի գործածման շրջանակը գնալով նեղանում է»: Իսկ «Լիթերատուրնայա Կազեթա» թերթը, դարձեալ Մոսկուա լոյս տեսնող, իրենց մայրենի լեզուն չյարգող – չգործածողներուն մասին հետեւեալ խորհրդածութիւնը կ'ընէր անցեալ տարի. «Իր երկրի նկատմամբ խղճական սէր չի կարող լինել առանց իր լեզուի նկատմամբ սիրոյ գոյութեան: Այն մարդը, որ անտարբեր է իր ազգային լեզուի նկատմամբ, վայրենի է: Նա վնասակիր է իր բուն էութեամբ, որովհետեւ նրա անտարբեր վերաբերմունքը լեզուի նկատմամբ բացատրւում է իր ժողովրդի անցեալի, ներկայի եւ ապագայի նկատմամբ նրա ունեցած լիակատար անտարբերութեամբ»:

Այս անտարբերութիւնը, պիտի ըսէի՝ հայերէն լեզուի նկատմամբ այս արհամարհա՛նքն է բուն պատճառը ներկայ կացութեան: Հայաստանի մէջ այսօր կայ յստակ բաժանում մը, որ շատ աւելի վրտանգաւոր է, քան քաղաքական տարբերութիւնը կամ պառակտումը: Այդ՝ ոչ – հայկական ուսում ստացածներու եւ հայկական կրթութեամբ մեծցողներու դասակարգումն է: Երբ այս տողերը կը գրեմ, կը սարսափիմ: Պարզապէս անհաւատալի է. երկու հայ հատուածներ՝ որոնք ըմբռնումով, հոգեբանութեամբ, լեզուով, զգացողութեամբ իրարու բացարձակօրէն խորթ են, կարծէք տարբեր ժողովուրդներ ըլլային: Մին՝ բարձր պաշտօններու հասած, կառավարութեան, հիմնարկներու, գործարաններու մէջ ղեկավար դիրք ունեցողն է. միւսը՝ հասարակ աշխատանքի դատապարտուածը, որ իր «հայերէնասիրութեան» համար պատժուած է ամէնէն ցած աստիճանի գործերը կատարելու:

Եւ այսպէս, յառաջ եկած է պառակտումը: Խոր եւ հետզհետէ աւելի չէչըլուող, այդ բաժանումը մեծագոյն սպառնալիքն է մեր ժողովուրդի գոյութեա՛ն իսկ: Որովհետեւ, ինչպէս Ռաֆայէլ Իշխանեան կը շեշտէ, օտար վարժարաններու շրջանաւարտներէն կազմուած եւ հետզհետէ աճող պաշտօնակատարներու այս խումբին անծանօթ են հայկական հոգեբանութիւնը, հայ մշակոյթը եւ անով յատկանշուող հայ ոգին. այն ոգին որ դարերու մեր վերիվայրումներուն եւ փորձանաւոր օրերուն որպէս հրեղէն սիւն մեզ առաջնորդած է ու անվտանգ անցուցած փճացումի – վերջնական կորուստի անդունդներէն: Եւ այսօր, բազմազան եւ բազմաթիւ պատերազմներէն ու վրտանգներէն ազատած Հայը ինքնասպանութիւն կը գործէ:

Ա՛յս է անհաւատալին. այս՝ անըմբռնելին եւ բացարձակապէս մերժելին:

Աւետիք Իսահակեան, որ արեւելեան իմաստունի տաղանդը ունէր խոր ճըշմարտութիւններ մի քանի բառերով արտայայտելու – բիւրեղացնելու, գրած է. – «Մեր հայրենիքը մեր լեզուն է. Հայաստան նշանակում է Հայոց լեզու: Կարելի է հատորներ գրել՝ բացատրելու եւ փաստելու այս ճշմարտութիւնը:

Եւ Հայաստան, մեր հայրենիքը, մեր միա՛կ ունեցածը այս աշխարհի վրայ, մեր Հարազատը, մե՛ր իսկ մարմինն ու արիւնը, միսն ու ոսկորը, այսօր կ'օտարանայ եւ փլուզումի խորխորատին առջեւ կը գտնուի, մե՛ր ալ գոյութիւնը վտանգելով:

Այս տողերը թեթեւ սրտով չեմ գրեր, ո՛չ ալ հաճոյք կ'առնեմ զանոնք վերլուծելուն կարդալով: Ընդհակառակը, դայրոյթն է որ գիս կը մղէ այս անկայ եւ տրամաբանական կարգ չունեցող պարբերութիւնները քով – քովի նետելու. զայրոյթ՝ որովհետեւ խաբուած կը զգամ ինքզինքս, ահաւոր կերպով հիասթափ այն բոլոր մտածումներէն, յոյսերէն եւ մեր ապահով ապագային մասին ակնկալութիւններէն՝ զորս ես ունէի Հայաստանէն, զորս մե՛նք, արտասահմանի վտարանդիներս ունէինք մեր հայրենիքէն: Խաբուած, չարաչար խաբուած:

Եւ ըսել թէ Հայաստանի նո՛յն ղեկավարներն էին կամ անոնց ներկայացուցիչները որ արտասահման իրենց պարբերական այցելութիւններուն՝ մեր գլխուն քարոզ կը կարդային հայ մնալու, հայերէն սորվեցնելու մեր զաւակներուն: Եւ բանաստեղծներն էին որ քերթուածներով կը յորդորէին մայրենի լեզուն պահել եւ հրահանգել. «Թէ մօրդ անգամ մոռցես հանես՝ քո մայր լեզուն չմոռանա՛ս»: Եւ մենք այդ յորդորին հետեւեցանք. գոյութիւն ունեցող դպրոցները աւելի՛ աշխուժացուցինք, նորերը բացինք ու ծաղկեցուցինք անկարելի պայմաններու տակ, որովհետեւ կը հաւատայինք եւ այժմ կը հաւատանք աւելի՛ քան երբեք՝ թէ առանց մեսրոպաշունչ եւ արքայաշունչ մեր լեզուին չկա՛յ հայ ժողովուրդ, գոյութիւն չի՛ կրնար ունենալ հայրենի հող, Հայաստան: Մե՛նք էինք, արտասահմանի աքսորականներս, որ Սիլվա Կապուտիկեանի «Խօսք իմ որդուն»ը երաժշտութեան վերածեցինք եւ դարձուցինք մեր դպրոցներու անպաշտօն քայլերգը. մեր փոքրիկներն էին որ Շիրազի յորդորները արտասանեցին ու կ'արտասանեն բեմերէն. եւ հեռաւոր Աւստրալիոյ մէջ կամ որեւէ այլ երկիր, հայ մանուկը ոտքի կը նետուի միշտ եւ հպարտութեամբ կը գոչէ. «Մենք կա՛նք, պիտի լինե՛նք»:

Մինչ հոն, Երեւանի մէջ, Ղարաբաղի շարժումի գլխաւոր դէմքերէն մին՝ Իգոր Մուրատեան, Օփերայի հրապարակին վրայ, հարիւր հազարաւոր Հայերուն պիտի խօսի ... ռուսերէնով: Ո՛չ, Ղարաբաղը կարելի չէ՛ պահանջել օտար լեզուով. Ղարաբաղը եթէ հայ է, անոր ճակատագիրը կ'որոշուի միա՛յն հայերէնով: Այլապէս ամէն ինչ կեղծ է, սուտ, անպարկեշտ խաբեբայութիւն:

Այդ անպարկեշտութեան մէկ օրինակը տամ:

Ռաֆայէլ Իշխանեան իր յօդուածին մէջ կը նկարագրէ իր մէկ փորձառութիւնը: Նկատելով որ Հայաստանի շարժապատկերի սրահներու տոմսերուն վրայ հայերէն չի գտնուիր, օր մը ինք, քիմիագէտ մը եւ նկարիչ մը կը դիմեն «կինեմատոգրաֆիայի պետական կոմիտէի նախագահի տեղակալ»ին, եւ հետեւեալ խօսակցութիւնը տեղի կ'ունենայ.

– Ինչո՞ւ Հայաստանի կինոթատրոններում հայերէն տպուած տոմսեր չկան:
Պատասխանեց.
– Բա ի՞նչ էք ասում:
– Որ հայերէն տոմսեր լինեն:
– Ոչ մի հանրապետութիւնում իրենց լեզուով կինոտոմսեր չկան:
Ես ցոյց տուեցի էստոնիայից, Լատուիայից, Լիտուայից, Ուկրայինայից, Ադրբեջանից բերած կինոտոմսերը, բոլորը՝ տեղի ազգային լեզուներով տպուած: Տեղակալն ասաց.
– Նրանք նացիոնալիստ են:

Նացիոնալիստ, այսինքն՝ ազգայնական:

Որպէսզի ըմբռնէք այս բառին նշանակութիւնը, յիշեցնեմ որ Խորհրդային Միութեան մէջ «դաւաճան»էն ետք եւ յաճախ անկէ ալ առաջ կուգայ «Նացիոնալիստ»ը. Համայնավարութիւնը կը դաւանի «Ինտերնացիոնալիզմ» – միջազգայնականութիւն, այսինքն՝ բոլոր ժողովուրդներու անսակարկ եղբայրութիւն. ուրեմն այս դաւանանքին համաձայն, «Նացիոնալիստ»ը Համայնավարութեան ներհակ, հակառակ ուղղութիւն ունեցող անձն է: Եւ անշուշտ կը հասկնաք թէ այդ ի՛նչ կը նշանակէ Խորհրդային Միութեան մէջ: Տակաւին վերջերս, Ղարաբաղի հարցը սկզբնաւորողներն ու ցոյցերու ընթացքին խօսք առնողները Մոսկուայի կողմէ «Նացիոնալիստ» որակուեցան, մինչ Պարոն Կորբաչով Յուլիս 18–ի Սովետական Խորհրդարանի նիստին «Ինտերնացիոնալիստ» գնահատականը տուաւ Ազրբէջանցիներուն...:

Եւ ուրեմն, ահաւասիկ հայկական կառավարութեան օտարամոլ եւ օտարացած պաշտօնատար մը –որ թերեւս ի՛նչ անյայտ եւ անպարկեշտ միջոցներով այդ դիրքին հասած է – կը յանդգնի հայերէնը պաշտպանողները «Նացիոնալիստ – ազգայնական» որակել: Այսինքն՝ դատապարտել. այսինքն՝ զրպարտել: Եւ ասիկա՝ Հայաստանի մայրաքաղաքին մէջ:

Իսկ վերը տրուածը պարզ օրինակ մըն է հազարաւորներէն:

Ուրե՞մն:

Երբ Ղարաբաղի ծաւալուն ցոյցերը ըլլային Երեւանի մէջ, ճառախօսներէն շատեր բոլորովին տարբեր նիւթի մը մասին կարգախօսներ գործածեցին. «Քաղաքացինե՛ր, ձեր զաւակները օտար դպրոց մի՛ ղրկէք», «Գալ Սեպտեմբերին՝ բոլո՛ր մանուկները հայկական դպրոց» եւայլն: Կը նշանակէ թէ բո՛ւն ժողովուրդը տակաւին ունի մեր լեզուի կարեւորութեան հիմնական զգացողութիւնը, պիտի ըսէի՝ հաւատամքը: Եւ այդ ժողովուրդի ողջախոհութեան պէտք է ապաւինինք, միշտ յուսալով որ ա՛ն տէր պիտի կանգնի մեր չարչարուած լեզուին ու վերահաստատէ անոր պատիւը:

Մե՛ր պատիւը:

Որովհետեւ ժողովուրդ մը որ իր մեծագոյն գանձին՝ երեքհազարամեայ լեզուին տէր չի կանգնիր, ազգային պատուի զգացումէն զուրկ է: Եւ անպատիւ ժողովուրդ մը ապրելու իրաւունք չունի:
Եւ ասիկա՝ նկատի ունենալով հանդերձ որ հայ լեզուի պաշտպանները «Նացիոնալիստ» պիտի որակուին: Սակայն ես առաջինը պիտի ըլլայի այդ պատուանունը կրելու եւ մեր մեծասքանչին համար պայքարելու:

Ի՜նչ ողբերգութիւն. հայ լեզուն պաշտպանել նոյնինքն Հայաստանի կառավարութենէն...:

ԱՐԱՅ ՓԱԼԱՅՃԵԱՆ

«Պայքար», Օգոստոս 27

(*) Տե՛ս «Յառաջ» Օգոստոս 26

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԳԼՈՒԽՍ ԿԸ ՑԱՒԻ...

Երբեմն կը շուարիմ, թէ ի՞նչպէս պիտի կարենամ երկխօսութիւն հաստատել մարդոց հետ: Համոզուած եմ որ իրական երկխօսութիւն մը հաստատել մարդոց հետ, այնքան ալ դիւրին չէ ինծի համար: Մէկու մը հետ դէմ առ դէմ նստած կը խօսիմ, ճիշդ է, բայց իրականութեան մէջ դիմացինս է որ կը խօսի: Ասիկա գերազանցապէս ճիշդ է մանաւանդ եթէ պատահի որ, անխուսափելի կերպով, անհեռատեսօրէն, խօսք բանամ անձիս մասին եւ արտայայտեմ այս կամ այն անհանգստութիւնս:

– Ա՛հ, եթէ գիտնաս որ այսօր որքան յոգնեցայ առաւօ...

Հազիւ թէ արտասանած եմ սա քանի մը բառերը, դիմացինս արդէն խօսքը բերանս կը ձգէ:

– Ես ալ, կ'ըսէ: Չես կրնար երեւակայել թէ որքա՛ն յոգնած եմ սա պահուն: Եթէ պատմեմ թէ ինչե՛ր բրի առտուընէ ի վեր, լեզուդ կը կլլես: Մարդու մը կարողութենէն վեր է այսքան շատ աշխատիլը: Ըսէ, ի՞նչ պիտի ըլլայ այս յոգնութեան արդիւնքը: Դեռ որքա՞ն պիտի աշխատիմ ու պիտի տքնիմ, փառք ոչինչի: Այո, փառք ոչինչի: Կարծես թէ ամբողջ աշխարհը մեզի պիտի շնորհեն: Այսքան տարուան աշխատանքիս վարձատրութիւնը ստացա՞ծ եմ:

Անհամար կալուածներ ու աստղաբաշխական հարստութիւն մը ունի, բայց ահաւասիկ կը գանգատի ու կը կարծէ, թէ աշխարհի վրայ միայն ինք իրաւունք ունի գանգատելու իր տարապայման յոգնութենէն: Գիտեմ, քիչ ետք, սուրճ մը խմելէ ու բաւական շաղակրատելէ վերջ, պիտի ելլէ ու պիտի այցելէ ուրիշ բարեկամի մը ու անոր դիմաց ալ պիտի սկսի պատմել թէ որքան յոգնած է, մեկնելէ առաջ մոռնալով ինծի հարցնել, թէ ի՞նչ ըրած եմ այդքան յոգնելու համար եւ թէ ի՞նչ եղած է ու կ'ըլլայ իմ այդ յոգնութեանս նիւթական վարձատրութիւնը:

Ես կը ժպտիմ մարդկային այսպիսի տիպարներու վրայ: Աշխատանքս ծանր է, արդէն քիչ վերջ պիտի մոռնամ զինքը ու գլուխս պիտի կախեմ թուղթերուս վրայ: Պիտի աշխատիմ մինչեւ որ գլուխս ցաւիլ սկսի: Այն ատեն քիչ մը պիտի վերցնեմ գլուխս ու յանկարծ պիտի տեսնեմ որ բարեկամ մը նստած է դիմացս:

– Ի՞նչպէս ես, պիտի հարցնէ այդ բարեկամս:

– Շնորհակալ եմ, պիտի պատասխանեմ: Քիչ մը գլուխս կը ցաւի...

– Այդ ալ բա՞ն մըն է, պիտի ընդհատէ խօսակիցս: Դուն գլխու ցաւը ինծի հարցուր: Չեմ կարծեր որ աշխարհի վրայ ուրիշ մըն ալ գլխացաւէ տառապի, որքան կը տառապիմ ես: Բժիշկ չմնաց որ չերթամ: Բժիշկները ամէն հրաշք կըրնան գործել, բայց սա պարզ գլխացաւիս ճար մը չեն կրնար գտնել: Որո՞ւն հոգն է արդէն եթէ գլուխս կը ցաւի: Բժիշկներուն ու դեղարաններուն վճարելէ ձանձրացայ: Բնաւ յոյս չունիմ որ օր մը պիտի փրկուիմ այս ախտէն:

Այս բարեկամս ալ ժպիտ մը պիտի պատճառէ ինծի: Նաեւ անոր նայելով, պիտի մխիթարուիմ, մտածելով որ եթէ իմ ալ ամէն օր գլուխս կը ցաւի, գոնէ պատճառը գիտեմ, գիտեմ որ շատ կարդալու ու գրելու հետեւանք է այդ, ուստի ոչ բժիշկի կ'երթամ ատոր համար, ոչ ալ դեղարաններու դրամ կը վճարեմ դեղ մը գնելու համար: Միակ դժբախտութիւնս այն է, որ չեմ յաջողիր գլխացաւիս մասին ուրիշին խօսելու, եւ գլուխս առաւել եւս կը ցաւի ուրիշներու գըլխացաւին պատմութիւնը մտիկ ընելէ:

Վերջին հաշուով, համոզուած եմ որ իմաստութիւն է երբեք ուրիշին չխօսիլ անձնական հոգերու ու անհանգստութիւններու մասին, որովհետեւ դիմացինիդ հոգերն ու անհանգստութիւնները անպայման աւելի ահաւոր են եւ սեփական հոգերուդ մասին խօսելու ամենափոքր մէկ փորձդ իսկ պատճառ պիտի դառնայ, որ դիմացինդ քեզի բացատրէ թէ որքան արհամարհելի է քու հոգդ:

Իմաստութիւն է տակաւին աշխատիլ անձայն անշշուկ, առանց գանգատելու ո՛չ յոգնութենէ, ոչ գլխացաւէ, ոչ ալ արձակուրդի պակասէ: Մանաւանդ արձակուրդի պակասէ: Պէտք է գաղտնի պահուի այս կէտը: Ոչ մէկու պէտք է ըսես թէ արձակուրդ չես ըներ, որովհետեւ եթէ սխալիս ու բերանդ բանաս, անմիջապէս խօսքդ բերնիդ մէջ պիտի թողուն:

– Արձակո՞ւրդ ըսիր, դուն այդ բանը ինծի հարցուր, պիտի ըսեն: Ամբողջ կեանքիս մէջ արձակուրդը ինչ է չեմ գիտցած: Ոչ Շաբաթ ունիմ, ոչ ալ գիշերային զբօսանք: Արձակուրդը մեզի պէս պատասխանատու մարդոց գործը չէ: Մեզի պէս մարդոց արձակուրդը միւս աշխարհի մէջ է:

Այս փորձառութեամբ է որ վարժուած եմ ժպիտով դիմաւորել երկխօսութիւն հաստատելու ամէն տեսակ փորձի ձախողութիւնը: Եւ դարձեալ այս փորձառութեամբ է, որ եթէ ուզեմ իսկապէս երկխօսութիւն մը հաստատել դիմացինիս հետ, ընդհակառակը, կը սկսիմ պատմել թէ որքա՜ն երջանիկ մարդ մըն եմ աշխարհի վրայ, թէ որքան քիչ կը յոգնիմ օրուան ընթացքին, թէ ինչպիսի ծուլութեամբ մը կ'անցընեմ օրերս եւ կեանքս: Ասիկա շատ խելացի ձեւ մըն է, որովհետեւ եթէ այսպէս ընեմ, վստահ կ'ըլլամ որ ոչ ոք նախադասութիւնս կիսատ պիտի ձգէ բերնիս մէջ եւ ոչ ոք խօսքս ընդհատելով պիտի սկսի պատմել թէ ինք ինծմէ շատ աւելի երջանիկ է, ինք ինծմէ աւելի հանգիստ է, նուազ կը յոգնի եւ ինծմէ տասն անգամ ալ աւելի ծոյլ է, եւայլն եւ եւայլն...:

Ռ. Հ.

ԱՐԴԻԱԿԱՆ

Ֆուքէթ'ս-ի վրայ ապառնալի՞ք

Այս ամառ, անուն մը անդադար խօսակցութեան գլխաւոր առանցքը կը կազմէր, շարժանկարի եւ հեռատեսիլի «Ամենայն Փարիզի» շրջանակներուն մէջ: Ֆուքէթ'ս»ն է այդ· աշխարհի գեղեցկագոյն պողոտային՝ Շան զ'Էլիզէին ու անոր կից ուրիշ պողոտայի մը՝ Ժորժ Ե.ի վրայ գտնուող հռչակաւոր ճաշարանը, որ ի վաղուց անտի, մտաւորական ժամադրավայրն է եղած, մեծ ու փոքր պաստառներու համբաւաւոր աստղերուն: Մինչ Էյֆէլ աշտարակը ապատակուած է դղրդագին ծանուցումներու հսկայ ցուցատախտակներով. մինչ Վերսայլի պալատը մասամբ վարձուորուած որպէս փարթամ օթեւան, Ժան Փօլ Պելմոնտօ, Ժան Քլոտ Պրիալի, Ժաք Շանսէլ, Ժերառ Տը Փարտիէօ, Փիէռ Տիւքս եւ արձանագործ՝ Սէզար, խռովիչ հարուած մը ստացան, երբ լսեցին որ իրենց «Ֆուքէթ'ս»ը, այդ անուանի կառոյցը, գոգցես յիշատակարան, կը դառնալ հասարակ ճաշարանի մը, կամ վաճառական զանազան ձեռնարկութիւններու վերածուելու այլափոխման սպառնալիքին տակ: Ու անոնք եղան առաջինները, որոնք անդամագրուեցան «բարձրանանք ի վեր Շան զ'Էլիզէն» խմբակցութեան, զոր կը ղեկավարեն, անոր փոխ-նախագահը՝ Պէրնառ Փիվօ, եւ անոր գանձապահը՝ Ժօզէ Արթիւր: Փառաւոր նախաձեռնութիւն մը որ «Ֆուքէթ'ս»ը վերածեց 1988ի ամրան մեծ հարցը: Նամակները հարիւրներով կը հասնին 99 Շան զ'Էլիզէ պողոտային, եւ ճաշերու ժամերուն, նշանաւորները հոն կը խուժեն, վստահ՝ որ իրենց ներկայութիւնը առաջքը պիտի առնէ անվերաշինելի խորտակումին: Բայց որո՞նք են այն վտանգները որոնց ենթակայ է «Ֆուքէթ'ս»ը, գրեթէ այնքան արժանավայել շարժանկարի պատմութեան մէջ, որքան Հոլիվուտի շարժանկարի պատրաստութեան աշխատասրահները: Պարզապէս, որ, այն ժամանակաշրջանը որ շնորհուած էր անոր վարձակալին՝ Մօրիս Գազանովայի, վաթսուն եւ վեց տարեկան, իր վախճանին էր հասած արդէն երեք տարիներէ ի վեր: Պատերուն սեփականատէրերը, ելեւմտական ընկերութիւն մը հաստատուած Զուիցերիա, կ'ուզեն վերատիրանալ իրենց ստացուածքին: Ֆուքէթ'սի մէջ է որ կուզան հաւաքուիլ, 13 տարիներէ ի վեր, այն աստղերը որոնք կը խլեն Սէզարները, եւ շարժանկարի յառաջիկայ տօնը 1989 Մարտին պիտի միաձուլուի արդէն Ֆուքէթ'սի 90-րդ տարեդարձի հետ: Երբ մուտք կը գործես հաստատութեան մէջ, իր գետնայարկի սրահին կը պատկերանայ հանդիսութեան մը թանգարանը: Ամէնուրեք կը հանդիպիս պղինձեայ շրջանակներու վրայ արձանագրութիւններու որոնք ցոյց կուտան բեմի ախոյեաններուն նախընտրած սեղանները:

Ճիշդ մուտքի ձախին, Մօրիս Շըվալիէին: Ֆրանսուա Թրիւֆոյի սեղանը՝ որ կը դրացիանայ Օրսըն Ուէլսին հետ: Թինօ Ռոսիի կողքին, Ժան Կապէնը, Միշէլ Օտիառ ճիշդ մօտը Սէսիլ Սորէլի· Ֆէրնանտէլ ոչ այնքան հեռու Ռէմիւէն, որ ինք եւս կից է Փանեօլին· այս վերջին երկուքին իրարու հետ փոխանակած բարկաճայթ կծու ըսի-ըսաւները, նշանաւոր էին դարձած Ֆուքէթ'սի մէջ: Սրահին այցը կը վերջանայ Ժիւլ Պէռիով, Ժորժ Քլուզոյով եւ Փիէռ Պրասէորով: Խմիչքներու ընդարձակ սեղանին առջեւ, փարիզեան կեանքի այդ եփուն անկիւնը, ցուցատախտակ մը դեռ կը հրահանգէ· – Առանձին կանայք չեն ընդունուիր: Նկարներ, պատկերահանուած Ֆուքէթ'սի մէջ, հոն կը ներկայացընեն այլ յաճախորդներ, որոնք երկար ժամանակէ ի վեր, անցած են բառարաններու էջերուն:

Ժօզէֆին Պէյքըր, Սաշա Կիթրի, Ժան Քոքթօ՝ Փիքասոյի հետ: Հաստատութեան տնօրէնուհին, խանդավառանքով կը բացատրէ որ բազմաթիւ նամակներ ուղղեալ ծանօթ արուեստագէտներու, օրինակ՝ Ժան Փօլ Պելմոնտոյի, Քլոտ Զիտիի, Միշէլ Պլանի, Ժոնի Հալիտէյի, Քլոտ Լըլուշի եւայլն, որպէս հասցէ, իրենց պահարաններուն վրայ կը կրեն միայն «Փարիզ» առանց այլեւայլի, ցրուիչներն են որոնք անոր կողքին կ'աւելցնեն՝ – Ֆուքէթ'սը, 99 Շան զ'Էլիզէ պողոտայ–: Ամէնէն ցայտուն ապացոյցը, կ'եզրակացնէ տնօրէնուհին, հաստատելու համար որ հռչակաւոր երգիչի մը կամ դերասանի մը հաւաստի կայքը կրնայ ուրիշ տեղ չըլլալ եթէ ոչ Ֆուքէթ'սի մէջ:

Մշակոյթի նախարարն իսկ իր միջամտութիւնը ընծայեց եւ հաստատութիւնը զերծ պահելու համար պատուհասէ մը, զայն որպէս պատմական յիշատակարան մը դասելու յղացումը ծրագիրի մը առարկան դարձնելով:

Այս բոլորին դիմաց, անհաւանական չէ որ պահանջատէրերը հրաժարին զայն իւրացնելու իրենց նպատակէն եւ կամ չկարենան յաջողիլ իրենց ձեռնարկին մէջ, ու այն ատեն «Ֆուքէթ'ս» պիտի շարունակէ ապրիլ տեւականապէս:

Քաղեց՝ ԳԵՂԱՄ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ
«ՅԱՌԱՋ»Ը
ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

1937-Ը ԻՄ ՇԵՄԻՆ

ՌԱՖԱՅԷԼ ԱԹԱՅԵԱՆ

Չեմ հասցրել, գուցէ եւ պարզապէս չեմ տրամադրուել մինչեւ այսօր ընթերցողի ուշադրութեանը յանձնելու որեւէ բան իմ «սեփական» ոդիսականից: Յաճախ են հանդիպել ինձ այնպիսի մարդիկ, որոնց հմայքը չի թօշնել իմ հոգում տասնամեակներ շարունակ: Այսպիսի՛ մարդկանց, հմայի՛չ մարդկանց մասին էլ գրել եմ 1953-ից այս կողմ եւ քանի քանիսին պարտ եմ դեռեւս: Բայց եւ այնպէս 19րդ կուսկոնֆերանսի որոշումները եւ ընթերցողի հետաքրքրութիւնն ու պահանջը իբրեւ պատուիրան ընդունելով, թերեւս քիչ թէ շատ ուսանելի մի դրուագ ներկայացնեմ ոդիսականից:

1924-ից «երիտասարդ լրագրող» էի: Սիրում էի իմ գրագմունքը: Գնահատում էին, վստահում: Ի պաշտօնէ պատասխանատու քարտուղար լինելով, 1936-ին միանձնեայ խմբագրում էի «Խորհրդային Հայաստան» լրագիրը: Անցած տասներկու տարիներին աշխատանքային ընկերներիցս որեւէ դժգոհութիւն չէի լսել իմ հասցէին: Չնայած դրան, հէնց խմբագրութեան կոմբջիջը 1936-ի Յուլիսի 16-ին ինձ հեռացրեց կուսակցութիւնից: Ասուած էր. – «Պէտք է հեռացնել»: Ի վերջոյ մէկ խօսք, մի ձգտում – միայն մեխուեց – մնաց յիշողութեանս մէջ այդ ժողովից. «Խանջեանի ոտը պէտք է կըտրել այս խմբագրութիւնից»:

Ամիսներ անց, երբ դեռ անգործ էի, բողոք բարձրացրի, դես ու դէն ընկայ: Տնտեսական աշխատանք «վստահեցին»՝ փորձաշրջանով: Կազմակերպում էի «Սոյուզ բումսբիտի» հանրապետական բաժանմունք եւ բարելաւում թղթի ներմուծումը Հայաստան: Բայց երբ գործով կանչւում էի Կենտրոն, արգելում էին Երեւանից ոտս դուրս դնել. տնային կալանքի տա՞կ էի, ուրեմն ... «Սոյուզ-բումսբիտ» տրեստի մոսկովեան կառավարիչի Կրայս ազգանունով մի գործունեայ մարդու միջնորդութեամբ 1937-ի Օգոստոսին – վերջապէս իրաւունք ստացայ երեխաներիս տանելու Եւպատորիա: Վերադարձին Թիֆլիսի մեր բաժանմունքի հայ հաշուապահը ամենայն լրջութեամբ ասաց ինձ. – «Մի գնացէք Երեւան, այնտեղ բոլորին տանո՛ւմ են»: Չհարցրի, թէ ո՞ւր են տանում. այդ արտայայտութիւնն արդէն ուրիշ, ամէնքին ծանօթ շատ որոշակի իմաստ էր ձեռք բերել: Այդ սրտացաւ մարդն ինքն էլ աւելացրեց «Ձեզ չի կարելի գնալ, լքել ձեր դիրքը դա յանցանք կը լինէր, դուք տընտեսական պատասխանատուութիւն կրող անձ էք»: Էլ աւելի տխրելով, ասաց.– «Կրային էլ չկայ, մի շաբաթ է արդէն»:

Սեպտեմբեր 27-ին, Երեւան հասանք եւ ընտանիքով եղանք աներոջս տունը, կայարանին մօտիկ: Կէսօրուայ դէմ, կնոջս հետ միասին, ինտերնացիոնալ բնակչինկոոպից 1935-ին ստացած մեր բնակարանն էինք գնում: Պատկերացրէք Լենինի հրապարակից մինչեւ Աբովեան – Թումանեան անկիւնը, այդ փոքրիկ տարածու – թեան վրայ մեզ հանդիպող ծանօթներից չորս հոգի (իրարից անկախ) ինձ դիմեցին միեւնոյն նախադասութեամբ. «Դու դեռ դո՞ւրսն ես»: Դրանք էին՝ Յովհ. Եուզբաշեանը՝ «Աւանգարդի» Ֆիլիետոնիստ «Բայազը» (զոհուել է պատերազմում), Փիզիոլոգ Էզրաս Հասրաթեանը, որ Լենինգրադից եկել էր Երեւան իր սիրած «Խարջի» խաղողը վայելելու, ապա՝ նորելուկ ձախլիկ մի գրաքննադատ՝ Գրիգոր Կոլոզեանը (ցաւօք նոյնպէս զոհուած ռազմաճակատում), եւ «Խորհրդային Հայաստանի» էջմիածնի թղթակից Արտօ Դանչեանը: Լսեցինք այդ հարցումները եւ զարմանքով տեսանք թէ այլեւայլ հնչերանգներով արտաբերուած, որքա՛ն բազմիմաստ կարող է լինել այդ պարզ խօսքը. «Դու դեռ դո՞ւրսն ես»:

Համակրական – նախազգուշացնող՝ Բայազի շուրթերին, որ կը նշանակէր. «գուցէ դեռ մի կերպ գլուխ ես պրծացնում. մտածի՛ր»: Գոհունակ, արձանագրողական Էզրասի կոպտաձայն, յախուռն կանչի մէջ, այսինքն «Իմ լսածն, ուրեմն, ճիշդ չի՛ եղել, դէ շա՛տ ուրախ եմ»: Ամենեւին չքօղարկուած մի ակնարկ երրորդ դէպքում, ասենք թէ «էդ ո՞նց, որ դեռ «ներսը» չես, երբ վաղուց ես «մերկացուած»»: Եւ, վերջապէս գեղջկօրէն պարզամիտ կարեկցանք՝ ըստ Դանչեանի «...Դո՛ւրսն ես, ճիշդ է, բայց բանն այն է, որ քեզ, մէկ է, պրծում չկայ»:

Իրօք եկան նոյն գիշերը: Զարմացայ, չնայած այդ ամէնին: Դու մի ասի՝ դեռ ամսի 21-ին էին եկած եղել, եւ դիմացի դուռ – դրկից հարեւանս յանձն էր առել յայտնել՝ երեւանք թէ չէ, ու գնացել, զանգահարել էր գրասենեակից: Այդ մատնութեանն ակամայ վկայ եղած «Գրական թերթ»ի խմբագիր Հենրի Գաբրիէլեանը, ինքն էլ մի ամիսուկէս անց «ներս գալով» բանտ հասցրեց լուրը: Այդ տեսակ բարքեր էին արմատացել այն տարիներին, ինքն էլ գիր ու գրականութեան կողքից անցնող մարդ էր այդ հարեւանս:

(Շար. 1)

Տէր եւ Տիկին Պետրոս եւ Վիքթորիա Պագալեան եւ զաւակը՝ Կրեկուար,
ինչպէս նաեւ ընտանեկան բոլոր պարագաներն ու բարեկամները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօրաքրոջ, ազգականին եւ բարեկամուհիին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ
ՌՈԶԱ ԽԸՏԸՐՇԱՀԻ

մահը, որ պատահեցաւ Սեպտեմբեր 5-ին Լաէնէք հիւանդանոցը:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 8, ժամը 14-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Մոնփարնասի գերեզմանատունը ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Որեւէ մահազդ դրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ»Ը
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԷՋ

Սեպ. 1-էն, ամէն օր կարելի է «Յառաջ» գտնել՝

HAY ARARAT
118 bis, rue Etienne Dolet — Alfortville

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ
ԿՐԸՆՈԲԼԻ «ԱՆԻ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ

ՏԱՆ ԲԱՑՈՒՄԸ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 11, ժամը 15ին
40, Avenue Ambroise Groizat
S. Martin d'Hères

Պատուոյ նախագահութեամբ՝
Տիկին Մարի ԳՈՐԳԻԿԵԱՆ-ի
(Հ.Օ.Մ.ի Ֆրանսայի ներկայացուցիչ)

եւ ներկայութեամբ՝
եկեղեցական եւ քաղաքական
անձնաւորութիւններու

Բանախօսութիւն եւ զինեձօն:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ
ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 26-ԻՆ

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը, կազմակերպած է չարժանկարի ցուցադրութիւն մը, Կիրակի, Հոկտեմբեր 16, ժամը 15-ին, Պօմոնի եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Քլամարէն, Աւետիս Դաշնակեան անվերադարձ հեռացած, աքսորի տաժանելի ճամբուն վրայ իր մեծ հօր՝ Հաճի Նազարէթի, արկածահար հօր՝ Բարսեղի, Թքքական եաթաղանին զոհ հօրեղբայրներուն եւ փոքր եղբօրը, ինչպէս նաեւ Դաշնակեան գերդաստանի հին ու նոր ննջեցելոց յիշատակին, կը նուիրէ 500 Ֆր. Ազգատախնամին, 500 Ֆր. Ս. Մեսրոպ կրթարանին, 500 Ֆր. Իսի Մշակոյթի Տան (սատնալ «Յառաջ»էն) եւ 500 Ֆր. «Յառաջ»ին:

***

Անոնցմէ, որոնք ճանչցած ու սիրած են Արեգնազ Մկրտիչեանը (ծնեալ՝ Խանոյեան Հերքա, մշեցի), իր զաւակները՝ Վիքթորիա, Նիքոլա եւ Մկրտիչ կը խնդրեն որ ողբացեալին յիշատակը վառ պահեն անոր մահուան Զ. տարելիցին (Սեպտեմբեր 7) առթիւ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հայկ եւ Տիրուհի Սէրէնկիւլեան գրական մրցանակի դատակազմը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տիկին Կիւլէնիա – Ժիւլիէթ Թիպեանի իր քրոջ՝ Տիկին Մարիէա Սեդա Օտեանի մահուան առթիւ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի
ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ
ՍԱԿԱԳԻՆԸ

Մահազդ	350	(415,10)
Հոգեհանգիստ	250	(296,50)
Շնորհակալիք	250	(296,50)
Հարսնիք, նշանտուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):
Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:
Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի Սեւան մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները ի նպաստ իր դըպրոցին. – Տէր եւ Տիկին Արմենակ Աբգարեան 500 Ֆր., Տիկին Անահիտ Կարապետեան Ալբ 300 Ֆր., Օր. Մարի խմօն Թէրզիեազուպեան 250 Ֆր., Այրի Տիկին Սառա Աւօյեան իր ապաքինման առթիւ 200 Ֆր.:

Խ Ա Չ Վ Ե Ր Ա Ց

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ
Ս. ԽԱՉ
ԱԹՈՌԱՆԻՍՏ ԵԿԵՂԵՑԻ

13, rue du Perche — 75003 Paris

Կիրակի, Սեպտեմբեր 11, տօն Խաչվերացի, առաւօտեան ժամը 11-ին
ԳՐԻԳՈՐ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԿԱՊՐՈՅԵԱՆ
Առաջնորդ Ֆրանսայի Կաթողիկէ Հայոց հայրապետական պատարագ կը մատուցանէ Փարիզի Հայ Կաթողիկէ Աթոռանիստ Եկեղեցւոյ մէջ:

***

Պատարագի աւարտին տեղի պիտի ունենայ ընտանեկան ճաշ, եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:
Մասնակցութիւն՝ 80 Ֆր.:
Կը խնդրուի արձանագրուիլ գէթ երկու օր առաջ, հեռաձայնելով. – 43 – 26 – 50 – 43 կամ՝ 42 – 78 – 31 – 93 թիւերուն:

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ՎԱԼԱՆՍ

Վալանսի Դաւիթեան միօրեայ վարժարանին 1988 – 1989 տարեշրջանի վերամուտը Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 14, առաւօտեան ժամը 9-ին:
Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի օրերը, առաւօտեան ժամը 9 – 12:

***

Վ Ի Է Ն

Կապոյտ Խաչի դպրոցը 1988 – 1989-ի տարեշրջանին համար իր դռները կը բանայ Սեպտեմբեր 10, Շաբաթ օր, կէս օրէ վերջ, ժամը 2-էն սկսեալ:
Պաքալօրէայի պատրաստուողներուն համար յատուկ ծրագիր:
Վարչութիւնս կը սպասէ ձեզի, ընդունելու աշակերտները եւ տալու դասերու ժամանակացոյցը:
Մշակոյթի Տուն:
9, rue du Cirque — VIENNE

RENTREE 1988-1989
M. C. A.
LA MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

- 11 années d'activités permanentes sans discontinuer;
- Animation - Eveil - Enseignement Création;
- Danse - Expression - Musique Langue arménienne - Civilisation;
- Un corps enseignant spécialisé;
- Une pédagogie contemporaine; pour une culture identitaire et une arménité active;

REPRISE DES ACTIVITES
Mercredi 5 Octobre 1988
I n s c r i p t i o n s
Samedis 17 et 24 Septembre
1er Octobre

M.C.A. — 9, rue de Madrid
Tél. : 43. 76. 55. 89

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի Արաքս մասնաճիւղի ճաշ – պարահանդէսը Հոկտեմբեր 22-ին, Հօթէլ Թէրմինիւսի սրահներուն մէջ:
Մանրամասնութիւններ յետագային:

Խ Ա Չ Վ Ե Ր Ա Ց

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ
ՓԱՐԻԶ

Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 8, տօն է Ծննդեան Սուրբ Կուսին Մարիամու Յանուայէ:
Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Կիրակի, Սեպտեմբեր 11, տօն է Վերացման Սուրբ Խաչին:
Այս առթիւ պատարագ կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
կաթողիկոսական Պատուիրակ եւ Փարիզի Առաջնորդ
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8.45ին:
Պատարագ՝ ժամը 10.30-ին:
Նոյն օրը, երեկոյեան ժամը 4-ին կը կատարուի Երեկոյեան ժամերգութիւն եւ Խաչվերացի մեծահանդէս Թափօր – անդաստան – Ռէհանով:
Այս անդաստանը տարուան վերջինն է:
Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 12, յիշատակ է Մեռելոց:
Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի, որու աւարտին հոգեհանգիստ կը կատարուի Վասն համօրէն ննջեցելոց:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 11-ին տօն է «ՎԵՐԱՑՄԱՆ ՍՐԲՈՅ ԽԱՉԻՆ»: Այս առթիւ, Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ եպիսկոպոսական պատարագ կը մատուցուի:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարուի եկեղեցւոյս «Կոմիտաս» երգչախումբին կողմէ ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:
Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8.45-ին:
Պատարագ ժամը 10-ին:
ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ. – Սեպտեմբեր 12 «Յիշատակ է Մեռելոց», ժամը 11-ին հոգեհանգիստ կը կատարուի «Վասն համօրէն ննջեցելոց»:

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Կիրակի, Խաչվերաց տօն Վերացման Սրբոյ Խաչի տօնին առիթով Ս. Նշան Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ:
Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՎՐԹԱՆԷՍ ԱԻԱԳ ՔՀՆՅ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ
Յետ աւարտման պատարագի, կը կատարուի, Խաչվերացի տօնի մեծահանդէս Թափօր Անդաստան եւ Ռէհանի օրհնութիւն, այս անդաստանը տարուան վերջինն է:
Սեպտեմբեր 12, Երկուշաբթի յիշատակ է Մեռելոց, ժամերգութենէ վերջ հոգեհանգիստ կը կատարուի – Վասն Համօրէն Ննջեցելոց:
Կիրակի, Պատարագ ժամը 10-ին:
Ռէհանի Օրհնութիւն ժամը 11.30-ին:
Երկուշաբթի, Մեռելոց ժամը 10-ին:

ՎԻԷՆ

Սեպտեմբեր 11-ի Խաչվերացի տօնի ուրախ առիթով, առաւօտեան ժամը 10ին, Վիէնի Սէն – Թէօտոր մատրան մէջ, կը մատուցուի պատարագ:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Հոգեւոր Հովիւ՝
ԶԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ
Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի Վիէնի Դպրաց Դասին կողմէ:

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ
Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

Կիրակի, Տօն Վերացման Սրբոյ Խաչին:
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8.45-ին:
Պատարագ՝ ժամը 10.15-ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ եկեղեցւոյս Հոգեւոր Հովիւ՝
ԵՂԻՇԷ Ա. ՔԱՀԱՆԱՅ ՓԱՆՈՍԵԱՆ

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Մարսէյլի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղին երգահանդէսը՝
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 12-ԻՆ, ԺԱՄԸ 21-ԻՆ
Փալէ տէ Քոնկրէ — յայտագիր՝
ՓՕԼ ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h.30
SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30
ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 8

JEUDI
8 SEPTEMBRE
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 16.833 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 16.833

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ — ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2 — 6)

ԱՐԱՐԱՏ – ԴԻՆԱՄՕ ՄՐՑՈՒՄԸ (*)

Սեպտեմբեր 3-ին, Արարատ Հրազդան մարզադաշտը ընդունեցաւ Թիֆլիզի Դինամօն, որու յաղթեց 1-ի դէմ 3 կէտով: Այս մրցաշարքին երկրորդ յաղթանակն էր Արարատի վրացի մարզիկներու նկատմամբ, առաջինը Թիֆլիզի մէջ էր 1-2 արդիւնքով, ի նպաստ Երեւանցիներուն:

Թիֆլիզի Դինամօն կը գտնուի դասաւորման վտանգաւոր դիրքի վրայ եւ թըթուածինի պէս անհրաժեշտ էին իրեն կէտեր: Այդ իսկ պատճառով, անոնք դաշտ իջած էին յաղթելու վճռականութեամբ, բայց նոյն տրամադրութեամբ լեցուած էին Երեւանցիք: Կողմերը ցուցադրեցին բաց, յարձակողական խաղ մը: Հարուածները իրարու կը յաջորդէին, բայց բերդապահները իրենց բարձրութեան վրայ էին: Աշոտ Խաչատրեանի 35 մեթրէն կատարած մէկ հեռաւոր հարուածը առաջին կէտը ապահովեց Արարատի, շըշմեցնելով վրացի բերդապահը: Ոգեւորուած, Երեւանցիք նոր յարձակումներու անցան: Ա. կիսախաղի վերջանալուն քանի մը վայրկեան մնացած, Արարատի երիտասարդ պաշտպան Երուանդ Սուքիասեան աջ կողմէն փոխանցում մը կատարեց դէպի Դինամօյի հրապարակը, գըլխակին հասաւ Ռոպէր Քոչարեան, որ ապահովեց Արարատի երկրորդ կէտը:

Բ. կիսախաղին, Արարատ կէտ մը եւս նշանակեց: Նոյն Աշոտ Խաչատրեանն է որ 11 մեթրէն գնդակը ղրկեց Վրացիներու բերդը եւ Արարատի հաշիւը բարձրացուց 3-ի, մինչ Թիֆլիզ մէկի վրայ կը մնար:

(*) Արդիւնքը տուած էինք Սեպտեմբեր 5-ի թիւով:

***

«ՓՐԱԿԱՆ ՂԱՐԱԲԱՂ»

«Սովետական Գրող» հրատարակչութիւնը ընթերցողի սեղանին դրած է «Փրական Ղարաբաղ» ժողովածուն, որ կ'ընդգրկէ Արցախի երիտասարդ գրողներու ստեղծագործութիւնները:

Գրքի 19 հեղինակները, իրենց արձակ գործերով ու բանաստեղծութիւններով առաջին անգամ ընթերցողին կը ներկայանան:

«Սովետական Գրող» հրատարակչութիւնը ծրագրած է յառաջիկային տպագրել Արցախի քանի մը գրողներու առանձին գրքեր, ինչպէս նաեւ Ջաւախք, Ախալցխա եւ Անդրկովկասի միւս հայաբնակ վայրերը ապրող հայ գրողներու երկեր:

***

ԿԱՌԱՎԱՐԱԿԱՆ ԱՄԱՌԱՆՈՑՆԵՐԸ՝ ԲՈՒԺԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՆԵՐ

Լճացման տարիներու արգասիք եղող կառավարական ամարանոցները եւ ընդունելութիւններու տուները պիտի յանձնուին առողջապահութեան եւ ընկերային ապահովութեան նախարարութեանց: Միայն առեն – առեն գործածուող այդ տուները պիտի յանձնուին ժողովուրդին. անոնք պիտի վերածուին հանգստեան տուներու, որոնց պակասը զգալի է Հայաստանի մէջ:

Վերականգնումի այս նոր քաղաքականութեան շնորհիւ, օրինակ Էջմիածնի խճուղիին վրայ գտնուող ամարանոցներու հիման վրայ կը ստեղծուի մանկական հիւանդանոցի 75 մահճակալնոց բաժին: Իջեւանի Նախարարաց խորհուրդի նախկին պանդոկը արդէն վերածուած է մանկական առողջարանի:

Ծաղկաձորի պիոներական ճամբարները հանգստացող երախաներուն համար վերջապէս կարելի եղած է կառավարական ամարանոցային շէնքի մը մէջ բազմաբուժարան մը ստեղծել: Նոյն ձեւով, շուտով կարելի պիտի ըլլայ Գորիսի մէջ մանկական հիւանդանոցին կից բաժին մը ստեղծել:

***

ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ԴՊՐՈՑԻՆ

Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան կենտկոմին մէջ ուսումնական հիմնարկութեանց պատասխանատուներու մասնակցութեամբ խորհրդակցութիւն տեղի ունեցած է, որու ընթացքին քննարկուած են բարձրագոյն դպրոցի վերակառուցման խնդիրները, նոր ուսումնական տարուան հետ կապուած հարցերը:

Խորհրդակցութեան ընթացքին նշուած է, որ Արցախի վերաբերեալ Խորհրդային Միութեան Պրեզիտիումի որոշումը անոր բնակչութեան առջեւ տնտեսութեան եւ մշակոյթի զարգացման լայն հնարաւորութիւններ պիտի բանայ: Արցախի եւ Հայաստանի միջեւ բազմակողմանի կապեր ստեղծելու համար նոր նախադրեալներ կան: Հայաստանը յատուկ օգնութիւն ցոյց պիտի տայ Արցախի տնտեսական, ընկերային ու ազգային մշակութային խնդիրներու լուծման համար:

***

ՔԱՆԴԱԿԱԳՈՐԾՆԵՐՈՒ ԻՋԵՒԱՆԵԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՍԻՄՊՈԶԻՈՄԸ

Իջեւանի զբօսայգիին մէջ աշխատանքի սկսած է քանդակագործներու միջազգային չորրորդ սիմպոզիոմը, որուն կը մասնակցին Մոսկուայէն, Լենինկրատէն, Երեւանէն, Ուկրաինայէն, Լեհաստանէն, Եուկոսլաւիայէն, Գերմանիայէն, Հունգարիայէն եւ Միացեալ – Նահանգներէն վարպետներ: Մրցոյթներէ դուրս իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն նաեւ Իջեւանի եւ Արցախի ներկայացուցիչները: Մասնակիցները ընտրելէ ետք իրենց նախասիրած քարատեսակը – տուֆ, պազալտ – կրանիտ – պէտք է ստեղծեն գործ մը, որ յետոյ կը մնայ Իջեւան, զարդարելով պուրակները, զբօսայգիները: Միջազգային այս հանդիպումը կը տեւէ 45 օր:

***

ԼՎՈՎԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԹԱՂԱՄԱՍԸ

Լվովի հայութեան կողմէ նոր ստեղծըւած «Աղբիւր» նախաձեռնիչ խումբը որոշած է Ուկրանիոյ այս քաղաքին մէջ ստեղծել հայ մշակոյթի եւ արուեստի ընկերութիւն մը:

Լվովի միջնադարեան հայկական փողոցը կը գտնուի Տէր – Յովհաննէս Կարմատենեանցի հռչակաւոր տպարանը: Նոյն փողոցը ապրած են յայտնի փիլիսոփայ Ստեփանոս Լվովցին, պատմաբան ու գրող Սիմէոն Դպիր Լեհացին: Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ բակը մեծ աշխատանք ծաւալած է. «Աղբիւր» խումբի անդամները կը հաւաքեն աւելորդ իրերը. խնամքով կը մաքրեն փորագրաքանդակ ճակատամասերը, ցցուն պատկերները եւայլն: Անոնք մտադիր են այնտեղ ստեղծել հայ – ուկրանական պատմա – մշակութային կեդրոն: Լվովի Հայերը կապեր հաստատած են Հայաստանի մշակոյթի հիմնադրամի, Մատենադարանի, Երեւանի թանգարաններու ու գիտական հիմնարկներու հետ:

***

ԵՐԳՈՎ ԴԷՊԻ ԱՐՑԱԽ

Հայաստանի Երգահաններու Միութեան փոխ – նախագահ Լ. Զաուշեան եւ երկու այլ երգահաններ նոր վերադարձած են Արցախ կատարած իրենց ուղեւորութենէն:

Երգահաններու Միութիւնը արդէն Մայիսէն ի վեր Արցախի հետ աւելի սերտ կապեր հաստատելու ծրագիր մշակած է: Այս այցելութիւնը առիթ ընծայած է այդ ծրագիրը ներկայացնելու մարզկոմի Ա. քարտուղար Հ. Պողոսեանին ու Խորհրդային Միութեան Կենտկոմի բաժնի վարիչ Ա. Վոլսկիին: Ծրագրի նպատակն է Արցախի հայութիւնը տեղեակ պահել հայ եւ համաշխարհային երաժշտութեան մասին: Հայաստանցի երգահաններ պարբերաբար հոն զեկուցումներ, դասախօսութիւններ պիտի տան: Աշխատանք պիտի տարուի նաեւ Արցախցի երգահաններու հետ, անոնց գործերը հրատարակելու ուղղութեամբ: Յատուկ ուշադրութիւն պիտի դարձուի մանկական – նախադըպրոցական հիմնարկներուն:

Կը նախատեսուի նաեւ Հայաստանի Մշակոյթի Նախարարութեան մասնակցութեամբ կազմակերպել Արցախի մասին լաւագոյն երգի մրցանակաբաշխութիւն, որուն եզրափակիչ փուլը տեղի պիտի ունենայ Ստեփանակերտի մէջ, Նոյեմբերի սկիզբը:

***

ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹԵԱՆ ՇՔԱՆՇԱՆ

Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը հրամանագրով մը յայտնած է թէ ժողովուրդներու բարեկամութեան շքանշանով կը պարգեւատրուի քանդակագործ Արա Յարութիւնեան, խորհրդային կերպարուեստի զարգացման ասպարէզին մէջ ունեցած վաստակին համար:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՔԻՒՐՏԵՐՈՒՆ ընդհանուր ներում շընորհեց Իրաքի կառավարութիւնը, ի բաց առեալ Թալպանիի, Քիւրտիստանի հայրենասիրական միութեան պետը: Ներման հրովարտակը կը ճշդէ որ ան կը վերաբերի «որեւէ գործունէութեան արգիլուած օրէնքով, որ գործուած է հրովարտակի հռչակումէն առաջ»: Կոչ կ'ըլլայ նաեւ բոլոր անոնց որոնք կ'ուզեն օգտուիլ այս ներումէն, իրենց երկիրը վերադառնալ մինչեւ 30 օր: Տարուան մը ընթացքին իրաքեան բանակի եւ քիւրտ հայդուկներու կռիւներու հետեւանքով, Պաղտատ 16 հազար մեռեալ եւ վիրաւոր ունեցած է: Օգոստոս 29-էն ի վեր 120 հազար կը նկատուի Թուրքիա ապաստանած Քիւրտերու թիւը: Ասոնցմէ 5000-ը որոշած են Իրան անցնիլ: Ամէն պարագայի մէջ, կը հաստատուի որ իրաքեան զսպումը շատ բիրտ եղած է եւ քիմիական զէնքերու գործածութիւնն ալ կասկած չի վերցըներ:

ԻՐԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԸ Ալի Խամէնէի մերժեց նախարարապետ Մուսավիի հրաժարականը: Այս վերջինին պատճառաբանութիւնն այն էր որ իր նոր կառավարութեան անդամներէն ութը Մաճլիսի (Խորհրդարան) վստահութիւնը չստանան, ինչ որ իրեն կարելիութիւն չի տար երկիրը կառավարելու: Այս իրողութիւնը կը հաստատէ որոշ տարակարծութիւններ, որոնցմէ հիմն է Իրաք – Իրան հրադադարը: Նախարարապետը ծանօթ է իբրեւ ծայրայեղ մը, այսինքն՝ պատերազմը շարունակելու քաղաքականութեան մը կողմնակից («մինչեւ յաղթանակ»...): Չուզեր գործակցիլ արեւմուտքի հետ:

ԱՂԱՍԻ շարունակելով յաղթական ուղին, Չորեքշաբթի օր կը մրցէր հանրածանօթ Քոնորսի հետ, 4-րդ աւարտականներուն: Նախապէս յաղթած էր իր «հայրենակիցին» ամերիկացի՝ Զանկի:

ԱԶԳ. ՃԱԿԱՏԻ քաղաքական Բիւրոն միաձայնութեամբ արտաքսեց տոքթ. Ֆրանսուա Պաշըլօն, որ հրապարակաւ քննադատած էր Ժ. Մ. Լը Փէնը, անոր ձախաւեր բառախաղին համար, Նախարար Տիւրաֆուրի հասցէին: Փասքալ Արիկին ալ կախակայուած է, մինչեւ ներկայանալը շարժումին կարգապահական մարմինին առջեւ: Քաղաքական Բիւրոյին զեկոյցը կը դատապարտէ իր այս անդամները, որոնք միացած են հրապարակաւ «Ազգ. Ճակատի նախագահին դէմ տարուած քաղաքա – մետիաթիք վարկաբեկման արշաւին»: Պաշըլօ չընդունիր որ «դաւաճանած» է, այդ իսկ պատճառով մերժած էր իրեն եղած հրաժարելու առաջարկը: Ինք կ'ըսէ թէ հետեւած է Լը Փէնի խրատներուն՝ բարձրաձայն ըսել ինչ որ կը մտածէր լռելեայն: Արիկի քաշուեցաւ շարժումէն:

ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ բացը նուազ պիտի ըլլայ 1989-ին քան ինչ որ կը նախատեսուէր, այսինքն՝ 25 միլիառ փոխանակ 32,7-ի: Ելմտական եւ Առողջապահութեան նախարարները համաձայն չեն դարմաններու շուրջ: Ծանօթ է որ բացը հետեւանք է ծերութեան սնտուկին, ոչ թէ՝ հիւանդութեան:

«ՅԻՍՈՒՍԻ ՎԵՐՋԻՆ ՓՈՐՁՈՒԹԻՒՆԸ» ժապաւէնը ներկայացուելուն (Չորեքշաբթի՝ Վենետիկի փառատօնին եւ Ֆրանսայի պաստառներուն վրայ) նախօրեակին Ֆրանսայի Եկեղեցին ծիրանաւորներ՝ Լիւսթիժէի եւ Տըքուրթրէի բերնով դատապարտուեցաւ: Անոնք, խոստովանելով հանդերձ թէ չեն տեսած Սքորսէզէի ֆիլմը, բայց դատելով Քազանցաքիսի վէպն իսկ կը պահանջեն՝ «Յարգանք՝ մեր կեանքին տիրոջ Յիսուսի եւ Աւետարաններու վկայութեան ճշմարտութեան հանդէպ»: Յիսուս ոչ վիպագիրներուն, ոչ ալ շարժարուեստի բեմադիրներուն կը պատկանի, կը շեշտեն կարդինալները, այլ՝ մեռած թէ ողջ իր աշակերտներուն անհամար բազմութեան: Ամէն պարագայի մէջ, բեմադիրը հասաւ իր նպատակին՝ ձրի ծաւալուն ծանուցում...:

ՊԱՆԿԼԱՏԷՇԻ մէջ, ողողումները ահաւոր աղէտ մը պատճառած են եւ զոհերու վերաբերեալ տրուած թիւերը գլխու պըտոյտ կը պատճառեն: Աւելի քան հազար մեռեալ, 28 միլիոնի կը հասնի անապաստան մնացածներու թիւը: Պանկլատէշ (Նախկին արեւելեան Փաքիստան), աղքատ երկիրներու ամէնէն բազմամարդն է (100 միլիոն): Անկախութեան Թուականէն ի վեր (1971) 9-րդ աղէտն է որ կը պատահի այս երկրին:

«ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ»

ՅԱՐՈՒԹ ԿՈՍՏԱՆԴԵԱՆ

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԹՈՓՉԵԱՆ

Անհեթեթ ու քմահաճ, երբեմն էլ զարմանալիօրէն դաժան է ճակատագիրը արուեստի եւ գրականութեան մեծերի հանդէպ: Դեռ ոչինչ, երբ ծնունդով ու գործով իսկական բանաստեղծը անորոշ ժամանակով մատնւում է մոռացութեան, սակայն վրդովեցնող է, երբ մոռացուած տաղանդի փոխարէն, նրա ծիրանիների տակ ճակատագիրը մեզ հրամցնում է կատարեալ միջակութիւններ. իսկ տաղանդներից մի քանիսն էլ, իրենց կենդանութեան օրօք, ասես գրաւի բռնուելով կոյր ճակատագրի հետ, անում են ամէն ինչ, որպէսզի հեռու մնան դիւրին ժողովրդականութիւնից, խուսափում են դառնալ ամբոխի սիրելին, օրուայ հերոսը, մի ներկայացման համար բեմ ելած «մտքերի տիրակալը»:

Բանաստեղծ Յարութ Կոստանդեանը իր կենդանութեան օրօք արեց ամէն ինչ, որպէսզի հեռու մնայ դիւրին փառքից, որպէսզի անմնացորդ նուիրուի բանաստեղծութեան: Նրա կենցաղն ու ստեղծագործութիւնը, իւրաքանչիւր քայլն ու խօսքը համակուած են եղել մի գաղափարով՝ շարունակ ձգտել կատարելութեան եւ միշտ դժուարին ուղիներ ընտրել արուեստում: Եւ զարմանալին այն է, որ ականատեսների ու ընկերների վկայութեամբ Յ. Կոստանդեանը եղել է մեծ հմայքի, խորունկ գիտելիքների տէր մի մարդ, իմաստուն զրուցակից, մարդամօտ ու ընկերասէր, այսինքն՝ բնածին տաղանդի ու փայլուն կրթութեան կողքին ունեցել է այն բոլոր արժանիքները, որոնք ճարպիկ միջակութիւնները, բաւական հմտօրէն նմանակելով, իրենց կենդանութեան օրօք արժանանում են դափնիների: Սակայն Յ. Կոստանդեանը ոչ միայն առեւտուր չի արել իր անժխտելի տաղանդով, այլեւ կեանքի վերջին երեսուն տարիներն ապրել է աչքից հեռու, Ֆրանսիայի հարաւի փոքրիկ ու համեստ գիւղերում եւ արհեստագործութեամբ վաստակել իր մի կտոր հացը:

Սակայն միայն համեստ կենցա՞ղը. մարդկային բիւրեղեայ նկարագիրը եւ անդիւանագէտ նուիրո՞ւմն են խանգարել Յ. Կոստանդեանին՝ կենդանութեան օրօք գրաւելու իր մեծութեան վայել տեղ մեր եւ համաշխարհային բանաստեղծութեան մէջ: Ըստ երեւոյթին, ոչ միայն, քանզի Կոստանդեան – մարդն իր նկարագրով ու կենցաղով զարմանալիօրէն ներդաշնակ ու միաձոյլ էր Կոստանդեան – բանաստեղծին: Եւ նրա մոռացուած, որոշ չափով անուշադրութեան մատնուած տաղանդի գաղտնիքը կը գտնենք աւելի շատ նրա բանաստեղծութեան մէջ: Նրա բանաստեղծութիւնը ներկայացնում է զարմանալի մի հակասութիւն մատչելիութեան՝ միաժամանակ անհասանելիութեան: Սակայն ոչինչ փակ չէ նրա բանաստեղծութիւններում, չկայ ոչ մի խրթին, գլուխ – կոտրելիք ոչ մի տող, մինչդեռ դիւրին չեն այդ տողերը, անցողիկ ու հմայիչ երգի պէս չեն գալիս ու փակչում ականջին, այլ պահանջում են մտքի եւ ոգու բարձրաթռիչ վիճակ, ներքին հարստութիւն, հոգու վեհացում: Սա այն բարձունքն է, որ տեսանելի է բոլորին, որի ճամբան փակ չէ ոչ մէկի համար, սակայն ջանքեր ու խիզախութիւն է պէտք այնտեղ բարձրանալու համար:

Յ. Կոստանդեանի բանաստեղծութիւնը ընթերցողին մղում է հոգեկան կատարելութեան, նշանակում է բախումի մէջ է մտնում ընթերցողի հնարաւոր անողոքինութեան, սահմանափակ ճաշակի եւ կարողութիւնների հետ: Միայն հոգով զօրեղը կարող է ընդունել այս մարտահրաւէրը եւ ընդունել բանաստեղծի մեծութիւնը: Իսկ այդպիսի ընթերցողները, սովորաբար, փոքրաթիւ են լինում, ուստի եւ եղանակ ստեղծել չեն կարող, բայց կարող են բանաստեղծի պէս ասել. «Ես ճաշակել եմ ապագան» («Եւ քեզ համար...»): Ինքը՝ բանաստեղծը՝ դաժանութեան հասնող խստութեամբ է քննել սեփական ստեղծագործութիւնները:

Իր մասին գրում էր, որ ինքը «դանդաղօրէն, ճիգով աշխատողներից» է: Սակայն ծուլութիւնը չէր պատճառը: Ծոյլ մարդը չէր կարող այդպիսի հսկայական գիտելիքների տէր դառնալ: «Պէտք է գոնէ մի վայրկեան եղած լինել գեղեցկութիւնը, որպէսզի կարելի լինի նրա ներկայութիւնը զգացնել», – գրում էր բանաստեղծն իր նամակներից մէկում (Բարգէն Պոտուրեանին, 17 – 12 – 47): Սա մուսային սպասող պարոնեանական բանաստեղծը չէ: «Գեղեցիկը լինելը» աստուածայայտնութեան այն եզակի պահն է, որին հասնելու համար ոգու երկարատեւ հսկում է պէտք: Նշանակում է իւրաքանչիւր տողը գեղեցիկի «լինելութեան» վաւերական արտայայտութիւնը պէտք է լինի եւ ամենակարեւորը. բանաստեղծը պէտք է ներքնապէս համոզուած լինի, որ ինքը հասունացրել է գեղեցիկի յայտնութեան պահը: Բանաստեղծը խօսելով դիմակի մասին, գրում է, որ այն «...մեզանից դուրս իրականացած իսկութիւնն է մի վիճակի»: Դիմակը հակադրութիւնն է գեղեցիկի «լինելութեան», քանզի այնտեղ անձնական անհատական վաւերացում չկայ, ներքին յարում, ոգու վեհացում պէտք չէ այդ իսկութեանը հաղորդակցուելու համար: «Մայա» բանաստեղծութեան մէջ դիմակը նոյնանում է չաստուածութեան հետ.

> Գեղեցկութեան իբրեւ դիմակ միա՛կ
> դէմքին՝
> Որի ետին կա՛յ բազմութիւնն այս
> անանուն:

Ուրեմն, գեղեցկութիւնը աստուածային վիճակը չէ, այլ անձնական գոյութիւն, անհատական վիճակ, որ նուաճւում է սեփական գիտակցութեամբ: Իր նամակներից մէկում բանաստեղծը գրում է. «Մի գործ իր բերած նորութիւններով ու գաղափարներով իսկ քննադատութիւնն է իր ԶԱՐՏԱՅԱՅՏՈՒԱԾ ՁԵՒԻ ԵՒ ԽՈՐՔԻ...»: Այսպիսով, ըստ բանաստեղծի, ստեղծագործական իւրաքանչիւր փաստը միաժամանակ իր հետ բերում է իր քննութիւնն ու գնահատութիւնը, այսինքն՝ բանաստեղծութիւնն աւարտուած ու փակ միաւոր չէ, այն ինքն իր մէջ կրում է անվերջ արարումը, կատարեալի յայտնագործումը: Այս երեւոյթը գուցէ աւելի յստակ պատկերացնենք եթէ նամակում արտայայտուած մտքի իրագործումը փնտռենք Յ. Կոստանդեանի բանաստեղծութիւններում: «Ներհուն մարմինն է փառահեղ...» բանաստեղծութեան մէջ գրում է.

> Քանզի ամէն մի մտածում
> Որոնում է ճշմարտագոյն պատկեր
> ու ձեւ
> Եւ գտել է վագրը՝ ժանիք.
> Եւ գտել է թռչունը՝ թեւ –
> Անկարելին անբաղձալին է արդարեւ,
> Եւ ամէն խոր մի ցանկութիւն՝
> Ընդունում է իր գաղտնիքը
> յայտնող մի ձեւ...

«Գաղտնիքը» յայտնող մի անթերի ձեւ է մարդը՝ նրա «մարմինն ... փառահեղ», ուր գեղեցիկի ներքին ձգտումը ստացել է իր արտաքին արտայայտութիւնը: Յարութ Կոստանդեանի բանաստեղծութիւնները շարունակ ձգտում են այս համերաշխութեան, որպէսզի ինքը բանաստեղծութիւնը, տողը, բառը դառնան «գաղտնիք»ի յայտնման ձեւ: Բանաստեղծութիւնը ինքն իր բացատրութիւնն է, պատճառը նոյնանում է հետեւանքի հետ, ասես ստեղծւում է այնպիսի փոխյարաբերութիւն, ուր «գաղտնիք»ը եւ «ձեւ»ը ձգտում են միասնութեան: Այդպիսի միասնութեան օրինակ է մարդկային մարմինը, «Մարմինն յաւէտ երջանկաձեւ» («Պատուանդան»): Եթէ բանաստեղծութեան պարագայում «ձեւ» բառին զուգորդել է «գաղտնիք»ը, ապա այստեղ բառաբարդւում է «երջանկութեամբ»:

> Զի վաղուց էր մարմինը դաշն
> Ու կատարեալ մի կաղապար՝
> Ուր ինքն էր, լոկ երջանկաւէ
> Ներկայութիւն ու գաղափար.

Սակայն բանաստեղծն այդ «դաշն» մարմինը համարում է «կաղապար», այսինքն մի անօթ, որը պիտի լցուի գեղեցիկով ու կատարեալով, «երջանիկ» ձեւին պէտք է նաեւ նոյնպիսի ներքին: Սա ձգտում է, պահանջ եւ ոչ բախումի առիթ: Այստեղ տրամաթիզմ չկայ: Պէտք է պարզապէս կատարեալի պահանջը լինի, մինչդեռ տրամաթիկն ու ողբերգականը կը ծնուէին գեղեցիկի եւ բարու պարտութեան կամ անկարելիութեան պայմաններում: Յ. Կոստանդեանի բանաստեղծութեան մէջ այս դասակարգերու բացակայութիւնն կամ կորուստը չկայ, ինչպէս չկայ հող ողբերգականի համար, քանզի, ինչպէս տեսանք «անկարելին անբաղձալին է արդարեւ»: Երազը եւ ձգտումը, ըստ բանաստեղծի հաւասարազօր են իրականութեան, գուցէ եւ՝ մարդը կայ այնքանով, որքանով կարող է երազել:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶ

– ՆԻՍ –

Վերջին տասնամեակին, հետեւանք Մերձաւոր եւ Միջին – Արեւելքի ծանօթ դէպքերուն, Նիս եւ իր շրջակայ արուարձաններն ու քաղաքները հաստատուեցան ընտանիքներ գաղթած Լիբանանէն, Պարսկաստանէն եւ յատկապէս Թուրքիայէն: Անոնք գտան հոն գաղութ մը որ իր արմատները խարսխած էր 1920–ական թուականներուն: Գաղութ մը որ առաւելաբար կեդրոնացած էր քաղաքին հիւսիս արեւմտեան կողմը, Մանեան առուակի եզերքը, Մալէն պողոտայի վերին մասը: Գաղութ մը որ տուն – տեղ ըլլալէ առաջ բարձրացուցած էր համայնքին Տունը՝ Եկեղեցին իր սրահով որ կը ծառայէր հայերէնի դասընթացքներուն եւ կազմակերպած էր իր հաւաքական կեանքը՝ ազգային, մշակութային, մարզական, երիտասարդական, բարեսիրական եւ կուսակցական գետիններուն վրայ, ու ասիկա ամէնէն դժուար տարիներուն: Կը բաւէ թղթատել «Յառաջ»ի հաւաքածոները, գոնէ մինչեւ 1970–ական թուականները, համոզուած ըլլալու համար թէ Նիս հակառակ իր արտակեդրոն աշխարհագրական դիրքին եւ թիւին, համեմատաբար կ'ապրէր իր հայկականութիւնը հարազատութեամբ: Ձեռնարկները բազմաթիւ էին եւ կը ստեղծէին ոգեւորութիւն եւ խանդավառութիւն: Գաղութին երէցները, հաւանաբար դեռ կան ու կ'ապրին, կրնան վկայել: Սակայն, շարունակութիւնը չապահովուեցաւ եւ բնակչութեան ծերանալը տկարացուց գաղութը:

Եւ հոս է որ նոր հոսանքը յարաբերաբար աւելի երիտասարդ անձերէ, ընտանիքներէ բաղկացած երկրորդ շունչ մը տուաւ գաղութին առաջնորդութեամբ իր հոգեւոր հովիւին՝ Տարօն Ծ. Վրդ. Ճէրէճեանի: Փրկարար շունչ մը քանի եկեղեցին վերագտաւ իր ճառագայթումը, վերակազմակերպուեցաւ ազգային, մշակութային կեանքը եւ սկսաւ գաղութային գործունէութեան եռուն եւ բեղուն շրջան մը որուն հրաշալի պսակումը եղաւ Պարսամեան համալիրը: Հոյակապ շէնք մը իր զանազան եւ այլազան բաժիններով, արդիական սարքաւորումներով, շէնք մը որ կ'ընծայէ ամէն տեսակի կարելիութիւններ եւ մանաւանդ կը պատըսպարէ դպրոցը հայկական՝ Պարսամեան ամէնօրեայ մանկապարտէզը:

**

«Եթէ հայ դպրոցով մատղաշ սերունդը հայախօս պիտի մնայ եւ զգացումով՝ հայասէր, ուստի ոչ ոք հեռու մնայ այս օճախէն, զոր բոլորին համար կանգնեցաւ» խօսքերն են մեծ բարերար՝ Թորոս Պարսամեանին որուն հիմնական փափաքն էր հայկական ամէնօրեայ դպրոցը, ինչպէս նաեւ տարիներու ծրագիրը եկեղեցւոյ վարչութեան:

Օճախը բացաւ իր դռները, Սեպտեմբեր 6–ին, քսան հայ մանուկներու առջեւ, երկուքուկէսէն վեց տարեկան: Բայց, աւաղ, Թ. Պարսամեան բաց աչքերով չտեսաւ իրագործումը իր իղձին, քանի ան վաղահասօրէն անցեալ Յուլիսին, կնքեց իր մահկանացուն Լոնտոն:

Պարսամեան ամէնօրեայ Մանկապարտէզը կը հետեւի Պետական Կրթութեան Ուսումնական պաշտօնական ծրագրին, աւելցնելով անոր վրայ հայերէն լեզուի ուսուցումը: Այսպէս, այս առաջին տարին իսկ, բացուած են մանկապարտէզի երեք դասարանները, մակարդակները: Դպրոցի տնօրէնուհին է՝ Այտա Թանիքեան, որ երկար տարիներ եղած է տնօրէնուհի Պոլսոյ հայկական դպրոցներուն մէջ: Իր ղեկավարութեան տակ ունի Հիլտա Պասեմճեան՝ փոխ – տնօրէնուհի եւ հայերէն լեզուի ուսուցչուհի, Իզապէլ Պոսք՝ Ֆրանսերէն լեզուի ուսուցչուհի, Անէթ Խալիֆէ՝ անգլերէն լեզուի եւ պարի ու թատերապարի ուսուցչուհի, Դիցայն Օհանեան՝ հայերէն երգի ուսուցիչ: Այլ երեւոյթներուն անցնելէ առաջ, շեշտենք որ վերջին դասարանի աշակերտներուն (հինգէն վեց տարեկան) կը տրուի անգլերէն լեզու, շաբաթական երկու պահ: Այս նախաձեռնութիւնը կ'երթայ Լուսաւորութեան նախարար՝ Լիոնէլ Ժոսփէնի ծրագիրներու ուղղութեան:

Հարկ է ըսել թէ դասաւանդութիւնը բոլորովին ձրի է: Աշակերտներէն անոնք որոնք հեռու կը բնակին եւ երթեւեկի յարմարութիւն չունին, իրենց տրամադրութեան տակ դրուած են վարձակառքեր մինչեւ որ հնարաւոր ըլլայ սեփական հանրակառքի մը գնումը որ կատարէ առօրեայ երթեւեկը («ռամասաժ»ը): Նոյնպէս, մանուկներուն կը տրուի կէսօրուան ճաշը: Իրենց համար ունին գեղեցիկ եւ յարմարագոյն ճաշարան մը:

Պարսամեան ամէնօրեայ մանկապարտէզին տարեկան պիւտճէն է՝ 750 հազար Ֆրանք, զոր կը հոգայ եկեղեցւոյ վարչութիւնը: Պաշտօնի կոչուած է ուսումնական յանձնախումբ մը գլխաւորութեամբ տնօրէնուհիին եւ հոգեւոր հովիւին:

Աւելցնենք որ մանկապարտէզի դասարանները, որ այցելեցինք քանի մը շաբաթ առաջ, օժտուած են արդիական սարքաւորումներով, մանկավարժական անհրաժեշտ նիւթերով, կահ – կարասիներով եւ կը լրացնեն Պետական Կրթութեան կողմէ պահանջուած պայմանները: Ստուգումներ կատարուած են յատուկ քննիչներու կողմէ:

Ահաւասիկ, ընդհանուր գիծերու մէջ, թէ ի՛նչ պայմաններու տակ կը բացուի Նիսի Պարսամեան ամէնօրեայ մանկապարտէզը:

**

Անտարակոյս, մատակարարական մարմինին, ուսումնական յանձնախումբին եւ տնօրէնութեան համար այս առաջին տարին փորձի եւ փորձառութեան շրջան մը պիտի ըլլայ: Եւ պատասխանատուները գիտակից են ասոր ու հետեւաբար կը մնան չափաւոր իրենց նախատեսութիւններուն մէջ, կը մնան համեստ իրենց նպատակներուն մէջ: Իրաւունք ալ ունին: Մեր ժողովուրդի հակազդեցութիւնները երբեմն անսպասելի են եւ մոլորեցուցիչ: Դպրոց կ'աղաղակէ, դպրոց կը պահանջէ եւ շատ անգամ հոն ուր դպրոց կայ աշակերտ չի տար:

Ամէն պարագայի մէջ, յոյժ գնահատելի են ջանքերն ու ձեռք բերուած արդիւնքները Նիսի Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ վարչութեան որ իր արժանաւոր նախաձեռնող եւ ծառայող հոգեւոր հովիւին՝ Տարօն Ծ. Վրդ. Ճէրէճեանի եւ երիտասարդ, գիտակից ու ժրաջան ատենապետին՝ Գրիգոր Աժէքրեանի գլխաւորութեամբ այժմ գաղութը ունի իր ազգային, մշակութային կեդրոնը, ունի իր դպրոցը՝ Պարսամեան ամէնօրեայ մանկապարտէզը:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

LE COIN DU JURISTE

FAUT-IL CONSTITUER UNE SOCIETE CIVILE?

Il fut un temps où l'on créait très facilement des sociétés civiles immobilières, même parfois sans savoir si cela était utile. L'administration a fini par examiner de plus près ce type de société et beaucoup ont été ceux qui se sont découragés, pourtant ce type de société a ses avantages.

En effet acheter un immeuble ou le construire n'est pas à la portée de toutes les bourses, et le regroupement de plusieurs personnes au sein d'une société civile immobilière facilite parfois l'opération et permet de gérer plus efficacement le patrimoine social.

A la suite d'un décès on s'aperçoit qu'il y a des difficultés de maintien de l'indivision, dans ce cas le fait d'avoir constitué une SCI s'avère très profitable car il permet aux héritiers d'obtenir entre eux des arrangements qui évitent de vendre les biens.

Toutefois les motivations ne sont pas toujours louables, certains constituent des sociétés de façade en faisant appel à des prête-noms pour ne pas apparaître en tant que véritables propriétaires d'un immeuble. D'autres apportent à une société un bien en vue de le soustraire aux poursuites des créanciers. Il s'agit là d'abus de personnalité morale dont les tribunaux sont engorgés.

QU'EST-CE QU'UNE S.C.I.

C'est une société qui a comme activité tout ce qui n'a pas de caractère commercial, elles peuvent par contre avoir un caractère professionnel, ou elles servent à des activités spécifiques dans le domaine de la copropriété, de la construction, et aussi dans le placement immobilier.

La SCI à laquelle nous nous intéresserons est la SCI DE GESTION. Elle a pour unique objet de gérer les immeubles et d'en répartir les revenus entre les associés.

Cette société ne peut avoir pour objet d'acheter et de vendre, cette vente doit revêtir un caractère exceptionnel sinon la société perdrait sa vocation de société civile pour être assujettie à l'impôt sur les sociétés.

Par contre les locaux ou immeubles appartenant à la SCI peuvent être des bureaux, des commerces, des habitations et même des terrains nus.

Pour constituer une SCI, il faut être au minimum deux personnes, établir des statuts. Le capital ne comporte pas de minimum, et il est courant de voir des chiffres de l'ordre de 10.000 Frs.

Les apports des associés ne sont pas gratuits, ils sont rémunérés par des parts sociales, ces parts, selon le nombre que l'on possède permettent d'avoir un revenu plus ou moins important.

Ces parts peuvent être cédées à des étrangers si les autres associés sont d'accord, dans le cas contraire, ils peuvent exercer un droit de préemption pour éviter qu'un inconnu entre dans la société.

Les statuts peuvent stipuler que ces parts sont librement négociables entre associés ou entre membres d'une même famille, ce qui laisse entrevoir beaucoup de possibilités.

Les cessions de parts sont soumises à un droit fiscal bien inférieur aux ventes d'immeubles commerciaux ou d'habitation, puisque les droits sont de 4,80%, sauf quand les parts sont représentatives d'immeubles en nature, mais n'entrons pas dans le détail qui serait trop complexe pour le simple lecteur.

Il serait également faux de penser que la vente de parts n'est pas soumise à plus value. Elle est exactement la même que pour la vente d'un bien immobilier par un particulier.

La société peut bien sûr disparaître pour les causes suivantes :

— Arrivée du terme;

— Accord des associés pour une dissolution;

— Dissolution judiciaire pour justes motifs;

— Réunion de toutes les parts en une seule main et après un délai d'un an.

Dans ces cas, un liquidateur est nommé soit par les associés soit par le tribunal.

Le liquidateur doit réaliser le patrimoine pour en opérer le partage entre les associés après appurement du passif.

LA DISSOLUTION ENTRAINE UNE EVENTUELLE PLUS VALUE IMPOSABLE AU NOM DE CHAQUE ASSOCIE proportionnellement à ses droits sociaux.

En outre le partage donne ouverture à des droits de mutation au taux de 1%.

En conséquence sans vouloir faire le procès de ce type de société il faut bien savoir que si sa constitution n'entraîne pas de frais ou de formalités particulières, il peut arriver que l'on ait des déconvenues importantes si l'on est obligé de la dissoudre.

Le principe même de cette société si on veut qu'elle soit profitable, c'est qu'elle survive à ses associés de manière à permettre un transfert de patrimoine plus souple au profit des héritiers. Elle permet aussi à ces derniers de préserver l'unité familiale et de dédommager plus facilement ceux qui pour une raison quelconque seraient amenés à vendre leur part.

C'est ce dernier point qu'il faut retenir dans l'importance d'une S.C.I. et sur ses avantages.

LEVON DJOLAKIAN
Marseille Notaire

ԱՆՏԵՍՈՒԱԾ ԱՅԼ ԿԱՐԵՒՈՐ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Հայ մամուլին կողմէ պարբերաբար տրուած թիւերուն համաձայն եօթը միլիոնի շուրջ Հայ կ'ապրի աշխարհի վրայ: Սակայն ճշգրիտ թիւ մը տալ անկարելի է այսօր, երբ կրկին տեղաշարժի ենթարկուիլ սկսած է Հայութիւնը:

Վերջին տարիներուն ամէն տեղ մշակութային միութիւններ կազմուեցան իրենց շրջապատը թարմացնելու համար, ոմանք ունին նաեւ իրենց թերթը: Սակայն արդեօք, օր մը փորձ եղա՞ւ մեր ցիր ու ցան գաղութներուն ճշգրիտ թիւը գիտնալու համար հայահամար մը կազմակերպելու: Բան մը որ պիտի դիւրացնէր ապագայ պատմիչին գործը:

Օրինակի համար 10 – 15 տարի առաջ Հայաստանէն ետք առաջին գծի վրայ էին Լիբանանն ու Սուրիան, ապա Պարսկաստանը, իրենց դպրոցական ցանցերով, ակումբներով: Այսօր, ստեղծուած քաղաքական կացութեան հետեւանք, շրջուած է պատկերը:

Մեր միութիւնները ի՞նչ կ'ընեն, ո՞ր օրուան կը սպասեն իրենց գաղութին հայութեան թիւը ճշդելու համար: Չի բա՞ւեր տօնական օրերուն եկեղեցական արարողութիւն կատարել հայկական ծէսով, եթէ թերթերուն մէջ գրուածներուն նային իւրաքանչիւր գաղութ մէկ մէկ անարիկ ամրոցներ են, ուր ամէն ինչ կարգ ու կանոնով կ'ընթանայ: Սակայն փորձեցէք հարցնել համայնքի պատասխանատուի մը թէ որքան է գաղութին թիւը, անճրկած պիտի մնայ:

Վիէնի հայ գաղութին մէջ կազմուած Ազգային Միութիւնը 1952–ին փորձ մը ըրաւ. 107 ընտանիք կ'ապրէր այդ շրջանին Վիէն. տակա կրնար միայն մօտաւոր թիւ մը տալ, քանի որ ընտանիք կայ երկու հոգի է, ընտանիք կայ եօթը հոգի է: Իսկ այսօր բոլորովին տարբեր դիմագիծ ունի Վիէնի գաղութը, ինչպէս բոլոր գաղութները:

Ալ ժամանակն է գործի լծուելու եւ հայութեան կարելի չափերով ճիշդ թիւ մը ունենալու, քանի ուշ չէ տակաւին:

ՊԵՆՈՆ ՃԻՀԱՆՇԱՀԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԻՐԱՆԻ հեռատեսիլը աւարտած է Ուիլիամ Սարոյեանի «Իմ սիրտը լեռներուն վրայ է» թատերգութեան նկարահանումը: Պարսկերէն բեմադրուած այս փիէսը պիտի սփռուի յառաջիկայ աշնան: Նոյն թատերգութիւնը անցեալին հայերէն լեզուով բեմադրուած է Թեհրան խմէջ:

*

ՂԱԶՈՒԻՆԻ (Իրան) Ս. Հռիփսիմէ Եկեղեցւոյ մէջ Ս. Աստուածածին տօնի օրուան առթիւ, Օգոստոս 14–ին, մատուցուած է պատարագ եւ կատարուած է խաղողօրհնէքի արարողութիւն: Յաւարտ պատարագի, տեղւոյն ազգային մարմինը ճաշ մը տուած է: Վերջերս Ս. Հռիփսիմէ Եկեղեցւոյ բակին մէկ կողմի պատը վերակառուցուած է, ամբողջովին փոխուած են եկեղեցւոյ բոլոր փայտեայ դռներն ու պատուհանները, պարտէզը տեղադրուած են նոր նստարաններ ու սեղաններ:

*

ՆԻՒ – ԵՈՐՔԻ մէջ Օգոստոս 17–ին մահացած է «Պայքար»ի նախկին խմբագիր Սամուէլ Յարութիւն Թումայեան: Ծնած էր 1912–ին Կիլիկիոյ Հաճըն քաղաքը: 1922–ին ընտանեօք կը հաստատուի Նիկոսիա, ուր կը ստանայ իր նախնական կրթութիւնը եւ կ'աւարտէ անգլիական գոլէճը: 1930–ին կը հաստատուի Պոսթըն, համալսարանի լրագրութեան ճիւղին կը հետեւի մինչեւ Բ. աշխարհամարտ: Պատերազմի շրջանին Միջին – Արեւելքի ամերիկեան ուժերու արտաքին եւ պատերազմական նախարարութեան ներկայացուցիչ կը նշանակուի:

1948–ին Նիւ – Եորքի համաշխարհային հայկական Գոնկրէսին ՌԱԿ–ի ներկայացուցիչ եղած է: Քսան տարի հրատարակած է ազգային – եկեղեցական «Նոր Աշխարհ» շաբաթաթերթը: Հեղինակն է «Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին եւ կուսակրօնութեան հարցը», «Դատ եւ Դատաստան» եւ «Քաղաքական Միտք» հատորներուն: Ունի թարգմանութիւններ: Սամուէլ Թումայեանի յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Օգոստոս 20–ին:

[illegible]

Նկարիչ Փօլ Կիրակոսեանի արուեստին մասին գիրք մ'ը լոյս տեսած է Պէյրութ. հեղինակն է Մովսէս Ծիրանի որ արուեստի քննադատ է վկայուած Երեւանի համալսարանէն: Աշխատակից է «Ազդակ» օրաթերթին և «Բագին»ին: Ներկայիս կը պատրաստէ հայկական ծագումով ամերիկացի նկարիչներու մասին թէզ մը ուր նկատի ունի շուրջ յիսուն նկարիչներ, որոնց գլխաւորներն են Արշիլ Կորքի եւ Ռուբէն Նագեան: 1984–ին ալպոմ մը հրատարակած է, նուիրուած Սէրկէյ Պարաճանովի:

Կիրակոսեանի մասին գրի առնուած նոր լոյս տեսած իր հատորը երկլեզու է – ֆրանսերէն, անգլերէն – եւ ճոխացած նկարիչէն պատառներու գունաւոր վերարտադրութիւններով:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

1937-Ը ԻՄ ՇԵՄԻՆ

ՌԱՖԱՅԷԼ ԱԹԱՅԵԱՆ

Ինչ որ է, եկան այդ նոյն գիշերը՝ «Զէնք չունէք, ուրեմն», – աւելի շատ հաստատեց, քան հարցրեց երկուսից ապը: «Արգիլուած գրականութիւն նոյնպէս չկայ ձեզ մօտ», – ասաց քիչ յետոյ խուզարկելը եւս աւելորդ է, այսինքն: Մի փոքրիկ կշտամբանք միայն թողլ տալեց իրեն, գրասեղանիցս վերցնելով կանաչ կազմով մի գիրք, հարցնում է. – Ձեր ինչի՞ն է պէտք դա – ռուսերէն – իտալերէն բառարանն է ձեռքին: Ուզում է ասել. «Ինչ գործ ունես Մուսոլինիի լեզուի հետ, ա՛յ մարդ, որ քեզ վրայ կասկած տանեն»: Մոռացե՞լ է, որ դա նաեւ Լենինարտոյի կամ Պետրարկայի լեզուն է: Ո՞վ գիտէ:

Կանաչի տակ սեղանին բացուել էր դեղին կազմով մի գիրք: Ի՞նչ ասէի, ես էլ «բարեկամօրէն» հարց տուի իրեն. – Իսկ սա ինչի՞ս է պէտք – սպաներէն – ռուսերէն բառարանն էր դա, իսկ Սպանիայում յեղափոխութիւն էր այդ պահին...:

Խէթ – խէթ նայեց, բայց կանաչ գիրքը տեղը դրեց՝ «ամօթը ծածկելով»:

Ես մի բանից հանգիստ պրծանք, ուրեմն: Ի վերջոյ Զարենցի «Գիրք ճանապարհի» ժողովածուն, էլի երկու – երեք գիրք, հանգիստ զետեղեց սեղանի կողին յենուած պորտֆելի մէջ: Խնդրեցի թողնել այդ պորտֆելը, քանի որ իմը չի, «Սոյուզպրոմսբիտի» բաժանմունքի սեփականութիւնն է եւ պիտի վերադարձնել: «Ինքներս կը յանձնենք», – ասաց: Դեռ էն յանձնելն է, որ յանձնում է...

Ինչ որ է, 1937 թուականի Սեպտեմբեր 28–ին առտուան աղջամուղջին երկու պահնորդի հետ քայլում էի ամայի, ասես անմարդաբնակ Թումանեան փողոցով Նալբանդեան:...

– Ինչի՞ համար է այս բոլորը:

– Մի բան պիտի ասես մեզ ու ... – «ի՞նչ կարող է լինել դա», – մտածում էի նոյնիսկ ու ոչ մի բան էլ չկռահեցի: Մարդ որքա՜ն միամիտ է լինում երբեմն:

Առաւօտեան եօթը չկար, ներս հրեցին երրորդ յարկի ինչ – որ սենեակ: Ձախակողմում, սեղանի առջեւ նստած է սեւ սաթինէ պլուզով բարեկազմ, քիչ սուրքիթ մի երիտասարդ, Երեւանի կուսակցական ակտիւի ժողովներին դառնը «հերթապահում» էր իրերն: Դէմը, պատուհանի տակ, սեղանի մօտ ազատ աթոռ կայ: Մօտեցայ, նստեցի առանց հրաւէրի սպասելու «Սեղանատէրը» առաջին իսկ րոպէից դուր չեկաւ ինձ: Ինչ որ դաւադիր հայացքով զննեց «նոր բերուածին», ապա անխօս ոտքի ելաւ իր համար անց է կենում «իմ» աթոռի ետեւից, մի՞ջանցք է դուրս գալու: Մէկէն աջից գլխիս հասած անակնկալ, ուժգին զարկը յատակին տապալեց ինձ, իսկ սապոգի անողոք հարուածներն ու զզրելի բուտանքը շշմեցրին, ասես թէ խլացրին: Մի պահ մնացի անգիտակ մրափի մէջ. որտե՞ղ եմ, ինչ է կատարւում ինձ հետ ... բոլորովին կորցրի ինձ, մանաւանդ, երբ հասկցայ, թէ այն երկրորդը, «ակտիւի պահկը», որտեղից որտեղ ազգանունն էլ միտս եկաւ՝ Շահնազարեան, – նոյնպէս իր մասնակցութիւնն է բերում այս ծեծ ու ջարդին:

Վեր կացրին, պատի տակ կանգնեցրին եւ նոր սկսեցին «կարգուկանոնով» բռընցքահարել կողերս, կողաճաղերի տակ: Սաստիկ ցաւ պատճառող այդ հարուածներն աւելի սարսափելի են նրանով, որ շնչահեղձ են անում մարդու: Իսկ սրանք, փոխնիփոխ, խփում են եւ այդ ռիթմով էլ հայհոյում:

Ի դէպ, ֆիզիքական ցաւին «վարժուելը», ձեռքբերովի անտարբերութեամբ ցաւն ինչ – որ չափով չէզոքացնելը, դըրան դիմակայելն ու դիմանալը համեմատաբար հեշտ բան է, քան զգուելի, ստորացուցիչ հայհոյանքին համակերպուելը դա ուղղակի հոգեպէս խեղանդամում, սպանում է մարդու:

...Չգիտեմ որքան ժամանակ անցաւ, քանի ժամ՝ Սեպտեմբեր 28–ի ցերէկուանից, մինչեւ որ այդ սենեակ – տանջարանի խորքի սեղանին փռուած տեսայ «Խորհրդային Հայաստան» լրագրի մը համար: Նկարազարդ առաջին էջը ցոյց տալով, վերջապէս ինչ – որ բան են պահանջում ինձնից.

– Պատմի՛ր, ոնց խմբագրեցիք այս թերթը: – Ինքս էլ կ'ուզենայի, ի հարկէ «պատմել» այդ բանը, գուցէ դրանով պրծնէի մղձաւանջից: Որքան կարող եմ, լարում եմ միտքս, դիտում եմ էջի ճակատը բռնող մեծածաւալ նկարը: Ասես երբեւիցէ տեսած չլինեմ: Վախով, իրօք վախով, մտածում եմ. երեւի քունքերիս քիչ առաջուայ բռնցահարումից ուղեղի ցնցում ստացայ եւ յիշողութիւնս վնասուեց:

Նորից պատի տակ են քշում, կրկին ծեծ ու ջարդ: Մաքի յանկարծական մի տակայծումից մղուած, երկու ձեռքով վըրայ ընկայ սեղանի լրագրին. ճիգ եմ անում կարդալ թուականը, եւ աչքերս մթնում են: Ի վերջոյ ջոկեցի. «1 Մայիսի 1937 թիւ»:

(Շար. 2)

ԽԱՉՎԵՐԱՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 8, տօն է Ծննդեան Սուրբ Կուսին Մարիամու Յանոնայէ:

Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Կիրակի, Սեպտեմբեր 11, տօն է Վերացման Սուրբ Խաչին:

Այս առթիւ պատարագ կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ եւ Փարիզի Առաջնորդ

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·45ին:

Պատարագ՝ ժամը 10·30-ին:

Նոյն օրը, երեկոյեան ժամը 4-ին կը կատարուի Երեկոյեան ժամերկութիւն եւ Խաչվերացի մեծահանդէս Թափօր – անդաստան – Ուէհանով:

Այս անդաստանը տարուան վերջինն է:

Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 12, յիշատակ է Մեռելոց:

Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի, որու աւարտին հոգեհանգիստ կը կատարուի Վասն համօրէն ննջեցելոց:

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Սկիզբ ժամերգութեան 9-ին:

Պատարագ ժամը 10·30-ին:

Երեկոյեան ժամը 5-ին, Խաչվերացի մեծահանդէս Թափօր – Անդաստանի:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 11-ին տօն է «ՎԵՐԱՑՄԱՆ ՍՐԲՈՅ ԽԱՉԻՆ»: Այս առթիւ, Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ եպիսկոպոսական պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարուի եկեղեցւոյս «Կոմիտաս» երգչախումբին կողմէ ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8·45-ին:

Պատարագ ժամը 10-ին:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ. – Սեպտեմբեր 12 «Յիշատակ է Մեռելոց», ժամը 11-ին հոգեհանգիստ կը կատարուի «Վասն համօրէն ննջեցելոց»:

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Կիրակի, Խաչվերաց տօն Վերացման Սրբոյ Խաչի տօնին առիթով Ս. Նշան Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՎՐԹԱՆԷՍ ԱՒԱԳ ՔՀՆՅ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Յետ աւարտման պատարագի, կը կատարուի, Խաչվերացի տօնի մեծահանդէս Թափօր Անդաստան եւ Ուէհանի օրհնութիւն, այս անդաստանը տարուան վերջինն է:

Սեպտեմբեր 12, Երկուշաբթի յիշատակ է Մեռելոց, ժամերգութենէ վերջ հոգեհանգիստ կը կատարուի – Վասն Համօրէն Ննջեցելոց:

Կիրակի, Պատարագ ժամը 10-ին:

Ուէհանի Օրհնութիւն ժամը 11·30-ին:

Երկուշաբթի, Մեռելոց ժամը 10-ին:

ՎԻԷՆ

Սեպտեմբեր 11-ի Խաչվերացի տօնի ուրախ առիթով, առաւօտեան ժամը 10ին, Վիէնի Սէն – Թէօտոր մատրան մէջ, կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝

ԶԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի Վիէնի Դպրաց Դասին կողմէ:

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

Կիրակի, Տօն Վերացման Սրբոյ Խաչին:

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·45-ին:

Պատարագ՝ ժամը 10·15-ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ եկեղեցւոյս հոգեւոր հովիւ՝

ԵՂԻՇԷ Ա. ՔԱՀԱՆԱՅ ՓԱՆՈՍԵԱՆ

ԽԱՉՎԵՐԱՑ

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԱԹՈՌԱՆԻՍՏ ԵԿԵՂԵՑԻ

13, rue du Perche — 75003 Paris

Կիրակի, Սեպտեմբեր 11, տօն Խաչվերացի, առաւօտեան ժամը 11-ին

ԳՐԻԳՈՐ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԿԱՊՐՈՅԵԱՆ
Առաջնորդ Ֆրանսայի Կաթողիկէ Հայոց

հայրապետական պատարագ կը մատուցանէ Փարիզի Հայ Կաթողիկէ Աթոռանիստ Եկեղեցւոյ մէջ:

⁂

Պատարագի աւարտին տեղի պիտի ունենայ ընտանեկան ճաշ, եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Մասնակցութիւն՝ 80 Ֆր.:

Կը խնդրուի արձանագրուիլ գէթ երկու օր առաջ, հեռաձայնելով. – 43 – 26 – 50 – 43 կամ՝ 42 – 78 – 31 – 93 թիւերուն:

«ՅԱՌԱՋ»ը ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԷՋ

Սեպ. 1-էն, ամէն օր կարելի է «Յառաջ» գտնել՝

HAY ARARAT
118 bis, rue Etienne Dolet — Alfortville

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՌՆՈՒՎԻԼ

ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ անուան տօնախմբութիւնը եւ աւանդական մատաղօրհնութիւնը, տեղի պիտի ունենայ այս տարի բացառաբար Սեպտեմբեր 18, Կիրակի օր: Օրուան հանդիսաւոր պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Արեւմտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակ եւ Փարիզի Առաջնորդ

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի մատաղի օրհնութիւն եւ հոգեհանգիստ հանգուցեալ բարերարներու հոգիներուն ի հանգիստ:

Սիրով կը հրաւիրուին, Առնուվիլի, Սարսէլի, Կուսէնվիլի, Սէվրանի եւ շրջանի բոլոր բարեպաշտ ժողովուրդը ացօթելու եւ իրենց ուխտը կատարելու այն հանդիսութեանց առթիւ:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԺՈՂՈՎԻ ՀՐԱՒԷՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՊՈՄՈՆԻ «Նայիրի» մասնաճիւղը, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները, Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 14, ժամը 14·30-ին սովորական հաւաքատեղին:

SAMEDI 8 OCTOBRE

U.G.A.B. - LYON

DINER-BAL

ESPACE TELE D'OR
103, Boulevard STALINGRAD
69100 Villeurbanne

GRAND SHOW-MODE
ORCHESTRE

Réservation : DISCOPHILE
81, rue de la République, 69002 LYON (M° Bellecour)
Renseignements : Colette : 78 - 68 - 99 - 15.

CAROUN | ԳԱՐՈՒՆ

CAROUN

25, rue Paul Vaillant - Couturier
CLAMART

TEL : 46. 42. 20. 77

SPÉCIALITÉS ORIENTALES

TRAITEUR

ÉPICERIE FINE

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱՇԵՐ .– Ամէն տեսակի լիցք (միսով թէ ձէթով):

■ Մանթը, ■ Սու-պէօրէկ, ■ Միջուկով քէօֆթէ
■ Հերիսա (ապսպրանքով), ■ Լուբիա (փլաքի)
■ Թարամա, ■ Մութէպպէլ, ■ Քանի մը տեսակ խորոված (ապսպրանքով)
■ Արեւելեան խօթը տեսակ անուշեղէն

❋ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ Հաստատութեան կարգ մը ապրանքներ ❋

ԸՆՏԻՐ ԽՄԻՋՔՆԵՐՆ ՈՒ ԽՆԱՄՔՈՎ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԱԾ ՃԱՇԵՐԸ
ԿԸ ԳՈՀԱՑՆԵՆ ԱՄԷՆԷՆ ԲԾԱԽՆԴԻՐ ՔԻՄՔԵՐԸ

Pour satisfaire encore mieux notre clientèle, nous nous sommes dotés d'une cuisine de 85m² avec une installation moderne.

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ՄԱՐՍԷՅԼ

ԳԱՐՈՒՆ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

1988 – 1989 տարեշրջանի փորձերն ու դասընթացքները կը վերսկսին Շաբաթ, Սեպտեմբեր 17, Պօմոնի Սանթըր Անիմասիոն Սօսիալ սրահին մէջ, ժամը 16·30ին:

Այս տարի կը դասաւանդուին հետեւեալ նիւթերը. –

1.– Երաժշտական հիմնական գիտելիքներ:

2.– Սոլֆէժ:

3.– Միաձայն երգեր:

4.– Բազմաձայն խմբերգներ:

5.– Զանազան դասական գործիքներ:

Նոր մանուկներ, պարման – պարմանուհիներ կ'ընդունուին պարզ ռիթմի եւ ականջի քննութենէ ետք:

Փափաքողներէն կը խնդրուի կապ հաստատել տնօրէնութեան հետ՝ մինչեւ Սեպտեմբեր ամսուան վերջին օրը, դիմելով հետեւեալ հասցէին. –

11, rue Bousquetier, Bât. H
13012 MARSEILLE
Tél. : 91. 87. 43. 71

⁂

ՎԱԼԱՆՍ

Վալանսի Դաւիթեան միօրեայ վարժարանին 1988 – 1989 տարեշրջանի վերամուտը Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 14, առաւօտեան ժամը 9-ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի օրերը, առաւօտեան ժամը 9 – 12:

⁂

Վ Ի Է Ն

Կապոյտ Խաչի դպրոցը 1988 – 1989-ի տարեշրջանին համար իր դռները կը բանայ Սեպտեմբեր 10, Շաբաթ օր, կէսօրէ վերջ, ժամը 2-էն սկսեալ:

Պաքալօրէայի պատրաստուողներուն համար յատուկ ծրագիր:

Վարչութիւնս կը սպասէ ձեզի, ընդունելու աշակերտները եւ տալու դասերու ժամանակացոյցը:

Մշակոյթի Տուն:
9, rue du Cirque — VIENNE

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ
ԿՐԸՆՈՊԼԻ «ԱՆԻ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ

ՏԱՆ ԲԱՑՈՒՄԸ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 11, ժամը 15ին

40, Avenue Ambroise Groizat
S. Martin d'Hères

Պատուոյ նախագահութեամբ՝
Տիկին Մարի ԳՈՐԳԻԿԵԱՆ-ի
(Հ.Օ.Մ.ի Ֆրանսայի ներկայացուցիչ)

եւ ներկայութեամբ՝
եկեղեցական եւ քաղաքական անձնաւորութիւններու

Բանախօսութիւն եւ գինեձօն:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՆԻԿՈՂՈՍ ՍԱՐԱՖԵԱՆ

Վ Ե Ն Ս Ե Ն Ի
Ա Ն տ ա ռ ը

— ԱՐՁԱԿ ԷՋԵՐ —

Մատենաշար ԱՐԴ, թիւ 1
Փարիզ 1988

Գին՝ 120 Ֆր. (+ Թղթատար 15,40)

Դիմել՝
LIBRAIRIE H. SAMUELIAN :
51, rue Monsieur le Prince
75006 PARIS

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ
ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 26-ԻՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՈՒՐԲԱԹ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 9
VENDREDI 9 SEPTEMBRE 1988
LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 16.834
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
64e ANNÉE — No 16.834

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԷՐԶԻՆՃԱՆԻ մօտ, Քիւրտերը ութ թուրք զինուոր սպաննած են, երկու գիւղացի ալ մեռած է Երեքշաբթիէն Չորեքշաբթի լուսնալիք գիշերը։ Էրզինճանի նահանգապետը՝ Աքսոյ յայտնած է թէ 15 հոգինոց զինեալ խմբակ մը կրակ բացած է բանակի գունդի մը վրայ Տէրվիշլօրէն, Քէմահի մօտ փոքրիկ գիւղ մը։ Իշխանութիւնները կը խորհին որ Քիւրտիստանի աշխատաւորներու կուսակցութիւնը, մարքսեան շարժում, կազմակերպած էր այս յարձակումը։ Թուրքերը բացառիկ միջոցներ ձեռք առած են իրենց սահմանը որպէսզի հոնկէ Թուրքիա անցած 120 հազար Քիւրտերուն մէջ զինուորեալներ չըլլան։ Այս բախումին հաշուեկշիռը աւելի ուշ ծանրացած էր եւ մեռեալներու թիւը 12–ի հասած։ 5 հոգի ալ վիրաւորուած էր։ Տիարպէքիր ապաստանած Քիւրտերը յայտարարած են Ա. — կէֆ-Փէ–ի Թղթակցին, որ չեն ուզեր Իրաք վերադառնալ, վստահութիւն չունին նիրման հրովարտակին, ուրիշ անգամ ալ եղած է, բայց չէ յարգուած։

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԹԵՐԱՆ չուզելով հանգերձ միջամուխ ըլլալ հարցի մը մէջ, որ միայն Իրաքի գերիշխանութենէն կախում ունի, իր մտահոգութիւնը յայտնեց Քիւրտերու դէմ կիրարկուած քաղաքականութեան առթիւ, որ մարդկային իրաւունքները խնդրոյ առարկայ կ'ընէ։ Մտահոգութիւնը եւրոպական տարողութիւն առած է քիմիական զէնքերու գործածութեան պատճառով։

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆՆԵՐԸ ո՛չ ըսին Պառի օրինագիծին, որ կը նախատեսէր արգելք մը ցանկերու միաձուլումին, Թաղապետական ընտրութեանց Բ. շրջանին համար։ Ասոր նպատակն էր արգելք հանդիսանալ որ որեւէ զինակցութիւն ըլլայ Ազգային Ճակատի հետ։ Ժ. Ք. Կօտէն համաձայնութիւնը տուաւ, բայց Շիրաքի կուսակցութիւնը դեռ դիրք չէ ճշդած, թէեւ «Ֆիկառօ» կը յիշէր (Սեպտեմբեր 8) որ խորքին մէջ, Պառի օրինագիծը Փաթրիք Տէվէճեանի մէկ առաջարկն է, զոր 1986ին Էր-Փէ-Էռ-ի խորհրդարանական խումբը քուէարկած էր, եւ երբեք օրինագիծի չէր վերածուած։

ԹԷՆԻՍԻ ամերիկեան բաց մրցումնե-րուն (Ֆլըշինկ Միտօ), մինչ Աղասի (18 տարեկան) Հինգշաբթի օր կը մրցէր «վէթերան» Քոնորսի հետ (36 տարեկան), այսինքն՝ երիտասարդութիւնը դէմ առ դէմ էր փորձառութեան հետ, կէս-հայ պուլկար քոյրերը՝ Կաթարինա եւ Մանուէլա Մալեվա (մայրը՝ Պէրպէրեան) կը հասնէին նաեւ քառորդ աւարտական-ներուն, ինչ որ աննախընթաց էր Պուլկարիոյ համար։ «Ֆիկառօ» կը գրէր թէ այս երկու անբաժանելի քոյրերը 21 եւ 19 տարեկան, նոյն մարզիչն ունին՝ իրենց մայրը՝ Եուլիա Պէրպէրեան, իննը անգամ Պուլկարիոյ ախոյեան։

ՂԱՐԱԲԱՂ – ՂԱՐԲՈՎ վճռորոշ մրցումը, ի վերջոյ տեղի պիտի ունենայ։ Երկու շաբթուան բիւզանդական բանակցութիւններէ ետք, ճատրակի խորհրդային դաշնակցութիւնը յայտարարեց թէ հանդիպումը տեղի պիտի ունենայ Դեկտեմբեր 25–էն սկսեալ։ Ծանօթ է որ խորհրդային ախոյեանութեան մրցաշարքին Կասպարով եւ Կարբով հաւասար էին, եւ Կարբով մերժած էր վճռորոշ մրցումը։ Միջին ճամբայ մը գտնուած էր, երկուքին ալ շնորհել ախոյեանութեան տիտղոսը, բայց, կը թուի որ նոր փոփոխութիւն կայ։ Հոկտեմբեր մէկէն առաջ, ախոյեանները պէտք է իրենց պատասխանը տան, եթէ մէկը մերժէ, տիտղոսը ինքնաբերաբար միւսը կ'առնէ։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՎԱԼԱՆՍ ՆՈՐԵԿԻՆ ԴԷՄ

Մինչ, նախորդ երեք մրցումներուն ընթացքին, Վալանսի Հ. Մ.-ը նշանակած էր մէկ կոլ միայն, Շարաթ Իւիկուն, Մարսէյլի մէջ, Օ. Մ.-ի պահեստի խումբին յաղթած է 4 – 0–ով։ Յաջողութիւն մը՝ որ Հ. Մ.-ը կը բարձրացնէ 9–րդէն 5–րդ տեղը, դասաւորումին վրայ։

Այս շաբաթ իրիկուն, իր մրցակիցը պիտի ըլլայ նորեկ մը, Վալորիս՝ որ անցեալ մրցաշրջանին կը խաղար 4–րդ դասակարգին մէջ։ Որովհետեւ խաղը տեղի պիտի ունենայ Վալանսի մէջ, յուսանք հայանուն ակումբին յաղթանակը, հաւանաբար քիչ տարբերութեամբ։

ԼԻՈՆ – ՏԷՍԻՆԻ ԱՌԱՋԻՆ ՄՐՑՈՒՄԸ

Հ. Մ. Ը. Մ. Լիոն – Տէսինի կորսնցուցած է իր առաջին պաշտօնական մրցումը։ Բաժակախաղ մըն էր, Շաբաթ իրիկուն, Վէնիսէօյի մէջ։ Պարտութիւն 2 – 1–ով։

Կիրակի, Սեպտեմբեր 11, սկիզբ ախոյենական մրցաշարքին, Նէօվիլի մէջ։ Տեղական խումբին ալ առաջին մրցումն է այս, շրջանային պատուոյ դասակարգին մէջ։ Նէօվիլ վերելք ունեցած է։ Այդ պարագային խաղացողները դաշտ կ'ելլեն ընդհանրապէս շատ խանդավառ, ինչ որ կրնայ խանգարել Հ. Մ. Ը. Մ.-ի աւելի փորձառու խաղը։

ՏԷՐ – ԶԱՔԱՐԵԱՆ ԶՐԿՈՒԱԾ ԲԱԺԱԿԱԽԱՂԷ

Միշէլ Տէր – Զաքարեան, ֆրանսահայ միակ (ամբողջովին հայ) բարձր կարգի արհեստավարժ խաղացողը, այս մրցաշրջանին տեղափոխուեցաւ Նանթէն Մոնփըլիէ՝ որուն պաշտպանողական գծին մէջ յաջող սկիզբ մը ունեցաւ։

Մոնփըլիէ կը մասնակցի Իւ. Է. Ֆ. Ա.-ի բաժակին, բայց առանց հայ մարզիկին։ Տէր – Զաքարեան, 1986–էն ի վեր, կախակայուած է եւրոպական մակարդակի վրայ։ Անկարգութիւններ ունեցած էր, երբ կը խաղար Նանթի խումբին մէջ, եւրոպական ակումբի մը դէմ։

ՍԷՆ – Թ'ԱՆԹՈՒԱՆ՝ ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՒԱՍԱՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Միջերկրականի լիկին մէջ, Սէն – Թ'Անթուանի Հ. Մ.-ը հաւասարութեամբ մը (1 – 1) սկսած է, Սալոնի մէջ, պատուոյ դասակարգի մրցաշարքը։ Յառաջիկայ Կիրակի կը հիւրասիրէ Օրանժի ակումբը՝ որ անցեալ մրցաշրջանին, Ֆրանսայի 4–րդ դասակարգին մէջն էր։ Հաւանաբար զօրաւոր խումբ մը։

Փոխանի առաջնութեան ի հաշիւ, Հ. Մ. Ը. Մ. Արծիւ, իր դաշտին վրայ, կը խաղայ Սէն – Թ'Անթուանի Ֆրանսական խումբին դէմ։

ՌԸԿՊԻ

ԹՈՐՈՍԵԱՆ ՆԻՍԻ ԽՈՒՄԲԻՆ ՄԷՋ

Ռըկպիի ախոյենական մրցաշարքը, Ֆրանսայի բարձրագոյն դասակարգին մէջ, սկսաւ անցեալ Կիրակի։ Թաշճեան կը շարունակէ խաղալ Փարիզի Ռասինկ ակումբէն, յառաջապահ գծին մէջ։

Թորոսեան վերստին ակումբ փոխած է։ Երկու տարի առաջ Պէզիէի խումբին մէջն էր, անցեալ մրցաշրջանին՝ Լուրտի։ Ներկայիս մաս կը կազմէ Նիսի ակումբին ուր, տըմի տը մէլէի իր պաշտօնին մէջ փայլած է Կիրակի օր։

ԱԹԼԵԹԻԶՄ

ԷՄՄԻԵԱՆ՝ ՎԵՐՋԻՆ ՓՈՐՁ ՄԸ ՎԼԱՏԻՎՈՍՏՈԿԻ ՄԷՋ

Սէուլի Ողիմպիականին պէտք է ակընկալել բարձր կարգի արդիւնքներ հեռացատքի մէջ։ Այդ մասնաւորապէս կը հետաքրքրէ մեզ, քանի որ Եւրոպայի մրցանիշին (8.86 մեթր) տէրը Ռոպէր Էմմիեանն է։

Լենինականցի ախոյեանը քանի մը ամիսէ ի վեր կը տառապի աճուկի (էնն) ցաւէ մը։

Դժբախտաբար, Ողիմպիականի իր մասնակցութիւնը անհաւանական կը թուի այլեւս, մանաւանդ որ երեք խորհրդային մարզիկներ աչքառու արդիւնքներու հասած են այս ամառ։ Վոլքին՝ 8.46, Լաէվսկի՝ 8.35, Օչիքան՝ 8.34։

Նախատեսուած է որ Էմմիեան վերջին փորձ մը ընէ Սեպտեմբեր 14–ին Վլատիվոստոկի մէջ։ Հոնկէ՝ կամ դէպի Սէուլ, կամ դէպի տուն...

Այս տարուան աշխարհի լաւագոյնները կը մնան երկու սեւամորթ Ամերիկացիներ, Լեւիս՝ 8.76, Մայրիքս՝ 8.74։ Հաւանաբար այս երկուքէն մէկը պիտի հանդիսանայ առաջին։

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՊԱՐԱՃԱՆՈՎ ԿԱՄ ԱՐՈՒԵՍՏԸ՝ ԱՐՈՒԵՍՏԻՆ ՀԱՄԱՐ

«Մոնտ»ի աշխատակիցը, Միշէլ Սիման, կ'անդրադառնար Պարաճանովի ֆիլմին «Պերեստրոյկայի Պաստառը» խորագրին տակ (Սեպտեմբեր 8)։

Թղթակիցը խօսելով խորհրդային ֆիլմերու մասին՝ (Պարաճանովի՝ «Աշուղ Ղարիպ»ը եւ Վասիլի Փիչուլի՝ «Փոքրիկ Վերա»ն) կը գրէ թէ անոնք բոլորովին հակոտնեայ են ու կը շեշտէ. – «Պարաճանովի նոր գլուխգործոցը, Սայաթ Նովայէն եւ Սուրամի բերդէն ետք, յաղթանակն է արուեստը՝ արուեստին համար ըմբռնումին, սրբանկարներու եւ գունազարդարումներու յաջորդութիւն մըն է, ներշնչուած ժողովրդական արուեստէն։ Քաղուած Լերմոնտովէն, Աշուղ Ղարիպի արկածախնդրութիւնները, Թափառական աշուղը որ հազար փորձութիւններ կ'ապրի իր սիրուհին գտնելու համար, չար – ժպտուեստագէտին քմհաճ – վրձինին տակ, կը վերածուին նրբախօսիկ եւ գաղտնուսոյց տեսարաններու, երփնագոյն հեշտասիրութեան մը յայտնութիւններու»։

Միշէլ Սիման կ'աւելցնէ որ կեանքի մէջ ալ Պարաճանով «արուեստի շարժուն գործ մըն է», ակնարկելով իր հագուածքին։ Բանտարկութեան տարիներէն ետք, կը գրէ, Պարաճանով 64 տարեկանին Եւրոպան կ'այցելէ, գինովցած վերագտնուած ազատութենէն։ Երէկ՝ Հոլանտա էր, այսօր՝ Վենետիկ։ Հեղինակով, ցամաքամասին երկու հնագոյն հանրապետութիւնները։

Աւելցնենք որ Վենետիկի իր կարճատեւ այցելութեան ընթացքին, Պարաճանով Ս. Ղազար այցելած է։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԱՀ ԷԴԳԱՐ ԷԼԲԱԿԵԱՆԻ

Օգոստոս 31–ին մահացած է ժողովրդական արուեստագէտ Է. Էլբակեանը։ Ան ծնած էր 1927–ին Թիֆլիս։ 1946–ին աւարտելով հայկական միջնակարգ դպրոցը փոխադրուած է Երեւան եւ ընդունուած Թատերական ինստիտուտի դերասանական բաժինը, զոր աւարտած է 1950–ին։ Նոյն թուականին սկսած է աշխատիլ պատանի հանդիսատեսի թատրոնը։ 1962–ին կը հրաւիրուի Սունդուկեան պետական դրամաթիկական թատրոն, ուր մարմնաւորած դերերէն Գիքոն («Պէպօ»), Տարելկինը («Դատական գործ»), Փայլակը («Պաղտասար աղբար») խորհրդահայ դերասանական պատկերասրահի մնայուն արժէքներէն են։ 1978–ին իրեն տրուած է Հայաստանի ժողովրդական արուեստագէտի կոչում, 1979–ին արժանացած է պետական մրցանակի։

Էդգար Էլբակեան լայն ժողովրդականութիւն կը վայելէր Հայաստանի մէջ ու անոր սահմաններէն դուրս, անոր դերակատարումները ուշագրաւ էին յատկապէս կերպարի սուր զգացողութեամբ, իրապաշտ մեկնաբանութեամբ, տարբեր բնաւորութիւններու վերամարմնաւորումով, կատակերգական, բնութագրական, դրամաթիկ նրբերանգներով։

**

ՊԱՏՈՒՈՅ ԳԻՐ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահութեան հրամանագրով պատուոյ գիր տրուած է պետական շինարարական կոմիտէի «Հայպետնախագիծ» հիմնարկի տնօրէն՝ Կորիւն Յակոբեանի. պատուոյ գիրը կը գնահատէ Կ. Յակոբեանի մեծ աւանդը խորհրդահայ ճարտարապետութեան զարգացումին։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ANTENNE 2

Չորեքշաբթի (Սեպտեմբեր 7) գիշերուան լրատուութեան ընթացքին, հեռատեսիլի Բ. կայանը կարճ հարցազրոյց մը ունեցաւ զուիցերացի (Ռոմանտ) լրագրող՝ Ուիլիըմ Հայնցըրի հետ, որ նոր կը վերադառնար Հայաստանէն։ Ան հաստատեց թէ Ուրբաթէ Ուրբաթ, 200 հազար Հայեր կը հաւաքուին Թղթատարի կեդրոնական շէնքին առջեւ, թէ դժգոհութիւնը չէ մարած եւ թէ Հայաստանի Ազերիները «կը սարսափին» Հայերէն եւ այդ պատճառով խսկ շուկայ չեն իջներ։ Ազրպէյջանէն եկող կառքերու վրայ ալ, կ'ըսէ լրագրողը, «Մենք Հայ ենք» մակագրուած թղթիկ մը փակած է, որպէսզի Հայերու կողմէ Ազերի չկարծուին։ Ի դէպ, այս քանի մը օրերուն («Թայմզ», «Հէրըլտ», հեռատեսիլ) լրագրողներու թղթակցութիւնները բաւական նման են իրարու։ Օրինակ ազրպէյջանեան նշանաթիւ ունեցող կառքերու սա պարագան, որ Զուիցերացիէն զատ «Թայմզ»ի մէջ ալ գրեթէ նոյն ձեւով յիշուած էր։ Զուիցերիացին չեշտեց, բարեբախտաբար թէ այդ կառքերու տէրերը Հայեր են, ինչ որ չէր ըրած Քրիսթոֆըր Ուոքըր «Թայմզ»ի մէջ։

Ան հարցումին թէ հրապարակայնութիւն (Կլազնոստ) եւ վերակառուցում (Պերեստրոյկա) կա՞ն Հայաստանի մէջ, Հայնցէր կ'ըսէ՝ վերակառուցում թերեւս, բայց հրապարակայնութիւն՝ ո՛չ, քանի որ մամուլը ոչ մէկ արձագանգ կուտայ անցուդարձէն, ցոյցերէն եւայլն, եւայլն։

«ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ»

ՅԱՐՈՒԹ ԿՈՍՏԱՆԴԵԱՆ

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԹՈՓՉԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ապրելով 30 – 40-ական թուականների Փարիզի արուեստի եւ գրականութեան նորութիւնների մթնոլորտում, Յ. Կոստանդեանի հայեացքն աւելի շատ ուղղուած է եղել դէպի բանաստեղծութեան ռոմանթիկ շրջանը: Իր հարցազրոյցի մէջ նա տալիս է Վ. Հիւկոյի, Ա. Լամարթինի, Ա. Միւսէի, Շէլլիի, Քիցի, Պայրընի եւ Պրաունինկի անունները, միաժամանակ նշելով, որ «այդ շրջանին ազդեցութիւնը գալիս էր մասնաւորապէս հայկական աղբիւրներից: Յ. Կոստանդեանն էլ Կոստան Զարեանի պէս հայերէնը խւրացրել եւ գործածութեան լեզու է դարձրել անգլերէնին եւ ֆրանսերէնին կատարելապէս տիրապետելուց յետոյ: Սակայն, ի տարբերութիւն Կ. Զարեանի, իր գրական գործունէութիւնը շարունակել է բացառապէս հայերէնով: Բանաստեղծի նամակները կարդալով համոզւում ես որ նա քաջատեղեակ է եղել իր ժամանակի գրական արդիական հոսանքներին եւ դպրոցներին, սակայն իր գրականութեան բանաստեղծականութիւնը ամբողջովին կառուցուած է դասական գրականութեան եւ ռոմանթիզմի աւանդների վրայ: Սխալ կը լինէր կարծել թէ սա պահպանողականութիւն կամ գրական հնադաւութիւն է: Աւելին, Յ. Կոստանդեանի բանաստեղծութիւնը սերտօրէն առնչուած է 30 – 40-ական թուականների եւրոպական բանաստեղծութեան պարունակութեան (էլիըթ), իսկ նրա բանաստեղծութեան ռոմանթիկականութիւնը զգալի չափով թելադրուած է բանաստեղծի ազգային ճակատագրով, Սփիւռքի մշակութային ընդհանուր իրավիճակով:

Ոգեղէն վերածնունդի պահանջ էր դնում 30-ական թուականների ֆրանսահայ գրականութիւնը: Արշակ Չօպանեանը համոզուած էր եւ փորձում էր գրական — մշակութային քաղաքականութիւնը դարձնել ընդհանուր ազգային քաղաքականութեան հիմք: Շահան Շահնուրն իր «Առանց Ուրբաթ»ում նոր արիւն էր պահանջում ժողովրդի համար, Վազգէն Շուշանեանը գտնում էր, որ «խանդավառութիւնը ու ներքին կրակը եւս ... իրականութիւն են»: Այնուհետեւ, «Մթին պատանութիւն» վէպի հերոսներից մէկի բերանով ասում էր, որ «կարեւորը միայն ապրիլը չէ, այլ ՄԵԾՈՒԹԵԱՄԲ ապրիլը»: Նիկողոս Սարաֆեանը գրում էր.

> Նոր, նոր է, նոր, որ տկար
> Մեր տրտունջներն հեգնելով, սիրոյ
> կարօտն ողբական
> Ջորցնելով, կարծր քար
> մը կուրծքիս տակ՝ կը ծնիմ,
> զգուանքներէն վերջ այնքան,
> Ու կեանքին ձայնը կուգայ
> Բջիջներէս իմ բոլոր. ապրիլ, տեւել
> տակաւին:

Յ. Կոստանդեանը գրում էր աւելի պարզ. «Մեր ժողովրդի ոսկին դարձել է կապար, նոյնքան ծանրութիւն, բայց ոչ մի փայլ ու ճաճանչ, ոչ մի ժպիտ: Մենք պէտք ունենք ալքիմիադէտների, մարդիկ, որ տարրալուծեն եւ ոչ թէ վերլուծեն մեր ժողովուրդը: Մարդիկ որ կապարը դարձնեն դարձեալ ոսկի» (Բ. Թօփալեանին գրած նամակից): Եթէ Ֆ. Տոսթոյեւսկին համոզուած էր թէ գեղեցկութիւնը կը փրկի աշխարհը, ապա Յ. Կոստանդեանը հաւանաբար կարող էր ձգտել գեղեցիկով նպաստելու ժողովրդի հոգեւոր վերածնունդին:

Վերն արդէն տեսանք որ բանաստեղծը, իր ազդեցութիւնների ոլորտը ճշդում էր «հայկական աղբիւր»ների մէջ: Ըստ երեւոյթին, սա պէտք է հասկանալ որպէս հայկ. ոգու ազդեցութիւն ընդհանրապէս որպէս խոր հաւատ հայ հանճարի վերածննդին, մանաւանդ, որ այդպիսի վերածննդի պահանջ էր նկատւում սփիւռքահայ գրականութեան մէջ ընդհանրապէս: Եւ հարկ է նկատել, որ թէ՛ Յ. Կոստանդեանի, թէ՛ միւսների ստեղծագործութիւններում այս պահանջը լոկ խանդավառութիւն չէր, այլ քննադատական մօտեցում անցեալի ազգային արժէքների հանդէպ, սթափ մի ծրագիր: «Հայկական «քաղաքակրթութիւնը» նոր է սկսել գեղջկական մշակոյթից ձերբազատուել՝ հասնելու համար ՔԱՂԱՔԱԿՐԹՈՒԹԵԱՆ: Ես հաւատում եմ Կ. Զարեանի այն խօսքին, թէ շուտով Երեւանը դառնալու է մեր «Աթէնք»ը»:

Բանաստեղծի համոզմամբ՝ ազգային ոգու վերածնունդը ինքնաբաւ եւ փակ մի երեւոյթ չէ, քաղաքակրթութեան չակերտուած տեսակը ընագրում դառնում է ընդգծուած: Այսինքն, ազգային զարթօնքը բանաստեղծը տեսնում է համաշխարհային մշակոյթի ընդհանուր դրութեան մէջ: Մահուանից երկու տարի առաջ, 1970-ին Ն. Սարաֆեանն իր «Մըշուշին մէջ» դեռեւս անորոշ հասկացում այսպէս պիտի բնորոշէր այդ երեւոյթը. «Տարիներ առաջ, Փարիզի տղաքը, խորհեցանք թէ հայրենասիրութիւնը անհրաժեշտ բան մըն է պայմանաւ որ արուեստ ըլլայ հայրենասիրութեամբ երգուածին մէջ»:

Որոշ իմաստով սա նոյնիսկ մարտահրաւէր էր այդ օրերի եւրոպական արուեստին ու գրականութեանը: Կոտորածներից ու ազգային ծանր կորուստներից յետոյ տաղանդաւոր երիտասարդների մի խումբ ուժ էին գտնում ստեղծելու մի գրականութիւն, որ ոչ միայն ազգային դիմագիծով լինելու էր հայ գրականութեան տաղանդաւոր ու հզօր դրսեւորումներից մէկը, այլեւ եւրոպական իրականութեան ինքնատիպ մեկնաբանութիւնը՝ եւրոպական մի շարք կարեւոր դպրոցներին զուգահեռ եւ զուգէ նրանցից էլ առաջ: Յ. Կոստանդեանի, Վ. Շուշանեանի, Շահան Շահնուրի կամ Ն. Սարաֆեանի գրականութիւնը մշակութային սփիւռքի այն բացառիկ երեւոյթներից է, որ մինչեւ այժմ արժանի գնահատութիւն չի ստացել եւ փաստօրէն անյայտ է այն իրականութեան մէջ, որի բարձրարուեստ վերստեղծողն է եղել:

«Ես հաւատում եմ որ հայը Արտաւազդի պէս իր «Ներքին Արարատների» անդունդների մէջ դեգերելուց վերջ, պիտի նուաճի նաեւ գագաթն իր ներքին մեծութեան», – գրում էր Յ. Կոստանդեանն իր նամակներից մէկում: Արտաւազդի կերպարը, ինչպէս երեւում է, մտահոգել է նաեւ նրան: Նամակից դատ կարող ենք յիշատակել նաեւ «Արտաւազդ» բանաստեղծութիւնը՝ առասպելի ընթերցումը որպէս գեղարուեստական ծրագիր, որպէս հայ ժողովրդի ճակատագրի մարմնաւորում, որին ժամանակի անբարենպաստ ընթացքը, անվերջ աղէտներն ու կորուստները շղթայել եւ նետել են պատմութեան անդունդը: Սակայն բանաստեղծը գտնում է որ վերջնական կործանում ու պարտութիւն չէ սա, քանզի որքան խոր է վէհը եւ որքան աւելի ծանր է շղթան, այնքան աւելի մեծ է փոխվրէժի ցանկութիւնը: Այսպիսով, Արտաւազդը մարմնաւորում է ոչ միայն մեր ողբերգութեան խորութիւնը եւ սատանկութիւնը, այլեւ վերածնուելու կամքը, մեր «երկնամերձ» զօրութիւնը».

> Ստորերկրեայ այս հանքի, անսովոր
> Գանձն եմ հիմա հո՜ւր
> կուտակուած...
> Երբ կեանքը դաւաճան եղաւ ինձ
> Եւ ոսկին իմ վառնեց գերդ պղինձ՝
> Շղթայեց որպէս շուն ինձ Աստուած:
>
> Արդ, դու ես պարփակում, մութ
> անձաւ՝
> Վիժանքը մարդկային արգանդի,
> Մինչեւ նոր երկունքի խոր մի ցաւ
> Բռնակալ կուտակումն այս քանդի:
> ...Կարծր է ադամանդը կամքիս
> Թէպէտ եմ շղթայուած, – այլ
> ազատ...

Ոչ ոք չէր կարող բանաստեղծից աւելի շատ կանխազգալ «երկունք»ի նոր ցաւը, որ պիտի ժողովրդին ոգեղէն նոր վերելք տար: Սակայն յիշենք Ն. Սարաֆեանի պահանջը՝ հայրենասիրութիւն, բայց արուեստով: Մենք արդէն տեսանք որ Յ. Կոստանեանի ոգեւորութիւնը եւ լաւատեսութիւնը էսթետիկական որոշակի հիմքեր ունէին.

> Ոչ թէ յոյսեր անհնարին,
> Այլ գոյութեան, ազատութեան լոկ
> նշան...

Չէ որ բանաստեղծը համոզուած է, որ մարդու «երջանկաձեւ մարմինը» միշտ պիտի ձգտի կատարեալին: Բանաստեղծի սիրած խորհրդանիշներն են «աշտարակ» եւ «թեւեր», «անդունդ» եւ «վիհ» բառերը: Նա երկուսն էլ տեսնում է մարդու մէջ: Մարդու կեանքը բանաստեղծը դիտում է որպէս գոյութիւն գեղեցիկի համար, ուստի ազգային ոգու վերելքը կարող է միայն գեղեցիկով լինել, կատարեալի ձգտումով է, որ Արտաւազդը պիտի դուրս գայ անդունդից: Նա համայն մարդկութեան նպատակն է համարում «գեղեցկութիւնը իրականացնել իբրեւ գոյութիւն»: Եւ գեղեցիկի օրհնութեամբ է որ

> Պիտի գտնենք դարձեալ ուղին,
> որ մեզ տարաւ
> Բարձունքն անհաս...

Գեղեցիկ է թռիչքը, Իկարոսի թեւերը որոնց շնորհիւ «խոստում է նոյնիսկ ուրւականը մահի»: Գեղեցիկը ԱՇՏԱՐԱԿՆ է, մարդու կատարելութեան խորհրդանիշը բանաստեղծի տողերում: Գեղեցիկը նաեւ բանաստեղծութեան եւ բանաստեղծի այն ազատութիւնն է, որ «կամենում է ծառայել»:

Սակայն չպէտք է կարծել, թէ Յ. Կոստանդեանի ԱՇՏԱՐԱԿԸ նշանաւոր փղոսկրեայ շինուածքն է: Պէտք է ճիշդ հասկանալ յատկապէս բանաստեղծի այս տողերը. «Ես համոզուած եմ, որ պէտք չէ մտածել ընթերցողի մասին, նրա գոյութիւնը չպէտք է մեզ գրաւեցնէ, այլ ընդհակառակը՝ ընթերցողն է որ պէտք է հետաքրքրուի, գրաւուի մեր գոյութեամբ՝ այսինքն մեր գործով, որը համայն մարդկութեան դէպի գեղեցկութեան եւ կատարելութեան ձգտումների փաստն ու վաւերացումն է – միակ իրողութիւնը որ բնազդական կարիքներից, անասնական ախորժակից դուրս տալիս է մարդկութեան մի գերագոյն ու վսեմ ճակատագի՛ր»:

Սա արհամարհանք չէ ընթերցողի հանդէպ, այլ, ընդհակառակը, խորին յարգանք, քանզի բանաստեղծը խորշում է դիպչել «բնազդական կարիքներին» եւ «անասնական ախորժակին», այլ ձգտում է միայն վեհը արթնացնել մարդու մէջ: Չէ որ բանաստեղծը մարդու մէջ «անկարելի» բան չի տեսնում, այլ միայն «անբաղձալի»ն: Ընթերցողն էլ «երջանկաձեւ մի մարմին» է, որը պիտի լցուի գեղեցիկով: Սակայն այդ աշխատանքը դիւրին չէ. «Արիւններով նուաճեցինք գեղեցկութեան մեն մի բեկոր» («Նախաբան»), – գրում է բանաստեղծը: Մեծ քաղաքների աղմուկից ու փառքի աճուրդից հեռու նա գրում էր նաեւ. «...մոռացուած մշակեցինք երազ ու գիր»: Եւ ոչ թէ իր անձնական յաջողութեանը, այլ գեղեցիկին եւ կատարեալին, մարդու վերահասնելու եւ բարձրանալու կարողութեանը, հաւատալով, իր ժողովրդի մէջ տեսապագայ կերտելու ուժ եւ կամքը տեսնելով էր, որ գրում էր.

> Դուք պիտի գաք – գալիքի մէջ հասուն
> մի օր՝
> Ու վայելէք վաղուց ազատ հող
> ու երկինք,
> Երբ մենք արդէն անդորրութեան
> մէջ անսովոր
> Լինենք լուռ մի յիշատակ. կամ լոկ
> մոխիր:

ԶՈՒՐՊԱՆՈՎԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՄ՝ ՈՒԶՊԷԿԱԿԱՆ ՄԱՖԻԱՆ

Սեպտեմբեր 5ին Մոսկուայի մէջ սկսած է դատավարութիւնը Բրեժնեւի փեսային՝ Եուրի Զուրպանովի որ գլխաւոր դէմքերէն մէկը կը նկատուի «ուզպէկական մաֆիա»յին: Զուրպանով կ'ամբաստանուի մեծ գումարներ իւրացնելու յանցանքով. ան ամբաստանեալներու նստարանը պիտի բաժնէր Ներքին նախարարութեան բազմաթիւ նախկին աշխատողներուն հետ, որոնք բոլորն ալ ուզպէկ էին: Անոնց մէջ մեծ թիւ մը կը ներկայացնէին անձնապատութիւն գործածները, որոնց ամէնէն ծանօթ անունն էր Ն. Չէլոքով:

Զուրպանովի դատավարութիւնը մէկ օղակը կը կազմէ միայն երկար շղթայի մը. հինգ տարուան հարցաքննութեան շրջան մը լուսաբոյս կը վկայէ այս մասին: Կաշառակերութեան յանցանքով ձերբակալուածներու մաս կը կազմեն Ուզպէկիստանի կուսակցութեան չորս նախկին քարտուղարները, շրջանային ինը առաջին քարտուղարներ եւ հանրապետութեան նախագահ մը: 780 դանազան դատեր բացուած են աւելի քան 4500 հոգիի հասցէին: Իւրացուած գումարը կը հասնի 4,5 միլիառ ռուբլիի, ինչ որ կը նշանակէ 50 միլիառ ֆրանք: Զուրպանովի վերագրուած 650 հազարի իւրացումը ջուրի կաթիլ մը կը նկատուի այս անծայրածիր ծովուն մէջ:

Հսկայական գումարներու նման չարաշահում մը հիմնուած էր բամպակի արտադրութեան վրայ. բամպակի մշակումը առաջին տեղը կը գրաւէ 19 միլիոն բնակչութեամբ այս հանրապետութեան արդիւնաբերութեան մէջ: Ըստ հարցաքննիչներու «տասնեակ հազարաւոր մարդիկ այս մարզին մէջ գրութիւններ կը կեղծէին, ինչ որ առիթ տուաւ տասը տարուան ընթացքին 4 միլիոն թոն բամպակի ապօրինի շահ մը ապահովելու: Գործը կ'ընդլայնէր դէպի երկրին բամպակամշակման բոլոր կեդրոնները. 12 տնօրէններ արդէն դատուած էին ու երեքը մահուան դատապարտուած:

Հարցը միայն բամպակով չի սահմանափակուիր սակայն. դատախազները կ'ըսեն. «մնայուն պաշտօն մը ունենալու համար պէտք էր որոշ գումար մը վճարել. այս դրութիւնը ի զօրու էր բոլոր մակարդակներու վրայ. «պախշիշ»ի այս ալիքը կը տարածուէր բարձրաստիճաններէն մինչեւ ամէնէն յետին պաշտօնեաները»:

Այս մարզի ծանօթ անուն մըն է նաեւ Ռաշիտովը որ Ստալինի շրջանէն Ուզպէկիստանի Գրողներու Միութեան նախագահն էր ու յետոյ դարձաւ հանրապետութեան նախագահը. 1959-ին Խրուշչեւի կողմէ կուսակցութեան Ուզպէկիստանի Ա. քարտուղար կը կարգուի, իսկ երկու տարի ետք Պոլիտ բիւրոյի փոխանդամ կը դառնայ: Բրեժնեւի մօտ բարեկամ մըն է ու իր շրջանին Ուզպէկիստան քննադատութենէ զերծ երկիր մը կը վերածուի: Այլ խօսքով՝ ամէն տեսակ մաքսանենգութեան արձակ դաշտ մը:

Սակայն ամէն բան վերջ մը կ'ունենայ ու 1983-ին երբ Ներքին նախարարութեան բարձրաստիճան պաշտօնատար մը կը ձերբակալուի Պուխարա, կաշառակերութեան յանցանքով, Խորհրդային Միութեան ընդհանուր դատախազը կ'որոշէ քննիչներու յատուկ խումբ մը ղրկել Ուզպէկիստան: Քննիչները շուտով կը նկատեն որ հարցը կ'երկարի մինչեւ մայրաքաղաքը՝ Տաշքենդ ու աւելի անդին: Քննիչները դէմ յանդիման կը գտնուին «մոլեգին ընդդիմութեան» մը հետ. նոյնիսկ կը ջանան արդելք ըլլալ սաւառնակի մը թռիչքին որ Մոսկուա կը փոխադրէր բարձրաստիճան ձերբակալեալ մը. ուրիշներ մահուան սպառնալիքներ կ'ընեն, կամ իրենց վստահութիւնը կ'արտայայտեն հաստատուած դրութեան վրայ. «եթէ կ'ուզէք ձերբակալեցէք զիս, կ'ըսէ մէկը, երկու միլիոն կը վճարեմ ու դուրս կ'ելլեմ»:

Ռաշիտովի յանկարծական մահը տեղի կ'ունենայ այս առաջին հարցաքննութենէն քանի մը ամիս ետք. զրոյցներ կը շրջին թէ անձնասպան եղած է:

1984-ին Լիկաչով որ այդ շրջանին կուսակցութեան քարտուղար էր, կուգայ Տաշքենդ. մաքրագործումը կը սկսի. մէկուկէս տարուան ընթացքին շրջանային տասը Ա. քարտուղարներ կը պաշտօնազրկուին, ինչպէս նաեւ երկու հարիւր երեսփոխաններ:

Ջերնէնկոյի շրջանին կը զարգանայ

հարցաքննութիւնը ու Բրեժնեւեան խմբակին գործը կը բարդանայ: Թէեւ ադջիկը որուն անունը 1982–ին աղամանդներու մաքսանենգութեան մը կ'առընչուի, 1984–ին կրեմլին ընդունելութեան մը կը մասնակցի: Զուրպանով կը պաշտօնազրկուի 1984 Դեկտեմբերին:

1985–ին երբ Կորբաչով իշխանութեան գլուխը կ'անցնի ամէն բան յստակուած չէ. յաջորդ տարին միայն հարցաքննութիւնները կը ծաւալին ամբողջ Ուզպէկիստանի մէջ թէեւ մեծ դժուարութիւններով: Քննիչները կը պարտաւորուին յատուկ տեղեկագիր մը ղրկել Մոսկուա, կուսակցութեան կեդրոնական Կոմիտէին, որպէսզի կարելի ըլլայ ձերբակալութիւններու շարք մը. այս շարքին մաս կը կազմէ ուզպէկ նախկին վարչապետին ձերբակալութիւնը. իսկ Զուրպանովի պարագային (ձերբակալուած 1987 Յունուար 14–ին) պէտք կ'ըլլայ «աւելի քան տարի մը բանակցութիւններ վարել»:

Ուրիշ յատկանշական պարագայ մըն է Ուսմանխոճայեւինը. ան Ուզպէկիստանի նախկին նախագահն է, 1983–ին դարձած է կուսակցութեան Ա. քարտուղարը: Շարունակած է իր նախորդներուն ճամբան. գրութիւններու զեղծարարութիւն, կաշառակերութիւն...: 1986–էն ի վեր իր «գործունէութեան» մասին փաստաթուղթեր ղրկուած են իրաւասու մարմիններու, այսուհանդերձ ան մինչեւ 1988 Յունուար պահպանած է իր պաշտօնը: Յետոյ իրեն համար եւս գործածուած է «ազատուած է առողջական պատճառներով» պաշտօնական տարազը: Իր եւ իր ընտանիքին տրամադրութեան տակ կը մնան Մոսկուայի մէջ բազմաթիւ գեղեցիկ յարկաբաժիններու բանալիները, անդամ կը շարունակէ մնալ Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդին:

Զուրպանովի դատավարութեամբ պիտի չփակուի հարցը. կայ տակաւին այս մաֆիային մոսկովեան բաժինը. բողներ եղան արդէն թէ այդ մաֆիայէն մարդիկ կային կուսակցութեան Յունիսեան պլենումին:

Հոն սակայն, բազմաթիւ առարկութիւններ կ'ըլլան հարցաքննութիւններուն դէմ. կը պահանջուի որ հարցաքննութիւնները փակ կատարուին. ի վերջոյ առարկայական ու ամբողջական քննութիւն մը կրնայ երեւան բերել գործին ղեկավարները ու կծիկը կը քակուի: Աւելին, կաշառակերներէն ու հովանաւորողներէն զատ յարգարժան մարդիկ եւս կան որոնք հետզհետէ կը միանան այս խումբին:

Ամբողջ դիմագրութիւնը ի վերջոյ պիտի չկարենայ արգիլել սակայն այսքան խորարմատ ու տարածուն հարցի մը բացայայտումը. ու ամբողջ շղթայի մը դիմակազերծումը արդեօք ուզպէկականէն եաք, խորհրդային մաֆիա մըն ալ երեւան պիտի չբերէ՞. ու տակաւին նման քայլ մը ամբողջ դրութեան մը հաւասարակշռութիւնը պիտի չխախտէ՞:

Ա. Թ. Թ.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄԵԶ ՁԳԵԼՈՎ ԽՈՐՈՒՆԿ ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Երիտասարդ մայր մը նստած էր դիմացս ու կը խօսէր կրքոտ:

– Ըսէք ինծի, ես ինչո՞ւ զաւակս տակաւին պիտի շարունակեմ ղրկել հայկական վարժարան, եթէ շաբաթը մէկ կամ երկու պահ հայերէն դասէ ուրիշ ոչ մէկ դաս կը դասաւանդուի հայերէն լեզուով: Եթէ գիտնայի որ այսքան տարի հայկական վարժարանի մը մէջ կարդալէ վերջ զաւակս երկու բառ հայերէն պիտի չկանար խօսիլ, մէկ բառ ալ պիտի չկարենար անսխալ գրել, առաջին մէկ օրէն ուրիշ վարժարան կը ղրկէի: Այս ի՞նչ տեսակ բան է: Մենք ուզեցինք որ մեր տղան Հայու վարժարան աւարտէ, հայերէն սորվի, հայերէն գրել գիտնայ: Եթէ պիտի չսորվէր, օտար վարժարան կը ղըրկէինք, կամ պետական վարժարան կը ղրկէինք: Կարծեցինք որ տարբերութիւն մը կայ մեր եւ օտար վարժարանի մը միջեւ: Մեր քթին տակ պետական դպրոց կար, կամ չեմ գիտեր ինչ գոլէճ կար, մենք հոն չղրկեցինք, Հայու վարժարան թող երթայ ըսինք: Ամէն առտու հայրը գործը կը ձգէ, տղան դպրոց կը տանի, ես ալ ամէն իրիկուն գործս կը ձգեմ, տղան դպրոցէն տուն կը բերեմ: Այս բոլորը աչք առինք, որպէսզի մեր տղան Հայու դաստիարակութիւն առնէ: Բայց առա՞ւ: Բացարձակապէս չառաւ: Տղաս հետս երկու բառ հայերէն չի խօսիր հիմա: Անցեալ օր գացի ու ուսուցչուհիին գանգատիմ ըսի, նայեցայ որ ան ալ երկու բառ հայերէն խօսիլ չուզեց կամ չկրցաւ: Հասկցայ որ այս գործը վերջացած է: Ինծմէ այսքան:

Համբերութեամբ մտիկ կ'ընէի երիտասարդ մայրը եւ ի զուր կը ջանայի առարկել: Ոչ, Տիկին, կ'ըսէի, որքան ալ պայմանները նախանձելի չըլլան մեր վարժարաններուն մէջ, նորէն ալ հազար անգամ նախընտրելի է որ մեր զաւակները կարդան հայկական վարժարանի մը մէջ. որովհետեւ քիչը միշտ նախընտրելի է բնաւէն: Բնաւ հայերէն չգիտնալէն աւելի լաւ չէ՞ քիչ մը հայերէն գիտնալը: Յետոյ, որքան ալ կարծենք թէ մեր տղան չօգտուիր մեր դպրոցէն, ան անպայման բան մը կ'առնէ հոնկէ: Եւ ատիկա կրնայ դառնալ թթխմոր մը, որ վաղը յանկարծ կրնայ ուռճանալ, կեանք տալ շուրջի բջիջներուն, ապրիլ սկսիլ: Մինչդեռ օտար վարժարանի մը մէջ այդ թթխմօրէն զերծ պիտի մնայ, եւայլն, եւայլն:

Բայց երբ այսպէս մէկ կողմէ կ'առարկէի, միւս կողմէ ալ ներսէս մասամբ իրաւունք կուտայի երիտասարդ մօր գանգատներուն: Ի վերջոյ արդար էր իր ընդվզումը: Մեր դպրոցները տակաւին որքա՞ն ատեն մեր ծնողներէն պիտի պահանջէին որ իրենց զաւակները օտար վարժարան չղրկեն, առանց նշմարելու որ իրենք ալ մեծ տարբերութիւն մը չունին այդ օտար վարժարաններէն:

Մանկամարդ մայրը քիչ մը եւս խօսեցաւ, յետոյ նոյն բարկութեամբ ելաւ գնաց, մեզ ձգելով խորունկ մտածումներու մէջ:

***

Մանկամարդ աղջիկ մը նստած էր դիմացս, խոստմնալից ու գեղեցիկ մանկամարդուհի մը, որ տակաւին նոր աւարտած էր համալսարանը: Օտար դրականութիւն ուսած էր, լաւ Ֆրանսերէն գիտէր, պատրաստութիւն տեսած էր ուսուցչութիւն ընելու համար: Տասը օր առաջ իր լուսանկարը հրատարակած էինք «Մարմարա»ի մէջ, հիմա եկած էր լուսանկարը ետ առնելու: Իր հայերէնը մասնաւոր զարմանք կը պատճառէր ինծի: Քիչ անգամ էր որ մեր երիտասարդներուն մօտ այսքան մաքուր եւ հանդիստ հայերէնի մը կը հանդիպէինք: Աւելի ըլլալով կը զգայի որ հայերէնի հանդէպ սէր մը կար անոր սրտին մէջ ու շրթներուն վրայ:

– Ի՞նչ պիտի ընես, հիմա որ համալսարանը աւարտած ես, հարցուցի:

Պահ մը վարանեցաւ, յետոյ պատասխանեց.

– Ուսուցչուհի պիտի ըլլայի, բայց լսեցի որ օդանաւային ընկերութիւն մը պաշտօնեայ կը փնտռէ: Դիմում կատարեցի: Եթէ ընդունուիմ, հոն պիտի աշխատիմ:

– Բայց ի՞նչպէս կ'ըլլայ, ըսի զարմանքով: Այսքան տարի կարդացիր ուսուցչութիւն ընելու համար:

– Այո, պատասխանեց տխուր արտայայտութեամբ մը: Գիտեմ: Գիտեմ որ մեր վարժարանները ուսուցիչի պէտք ունին, մանաւանդ որ ես լաւ հայերէն ալ գիտեմ: Բայց պիտի նախընտրեմ Օդանաւային Ընկերութեան մը մէջ աշխատիլը:

– Բայց մեր վարժարաններն ալ լաւ կը վճարեն հիմա:

– Հարցը այդ չէ: Օդանաւային Ընկերութիւնը ինչ կը վճարէ, գաղափար իսկ չունիմ: Զհարցուցի: Հարցը այն է որ ես կը կարծեմ թէ ուսուցչութիւն չեմ կրնար ընել: Յետոյ, օդանաւային ընկերութեան մը մէջ աշխատիլը տարբեր առաւելութիւններ ալ ունի...

Հիմա դարձեալ կը ջանայի առարկել, այս արժէքաւոր Հայուհին տարհամոզել որ այսօր ուսուցչութիւնը այլեւս լաւ ասպարէզ մըն է, պատուաբեր կողմեր ունի, ամառնային արձակուրդի առաւելութիւն ունի, նաեւ ազգային պարտականութիւն է, եւայլն, եւայլն: Բայց երբ մէկ կողմէ կ'առարկէի, միւս կողմէ ալ ներսէս կը մտածէի թէ որքա՛ն հմայիչ մթնոլորտի մը ճնշումին տակ կը գտնուէր սա աղջնակը, օդանաւային ընկերութեան մը մասին մտածելու ատեն: Մեր այսօրուան պայմաններուն մէջ, այսպիսի մանկամարդ աղջկան մը դըլխուն մէջ հայ դպրոց մը որքա՞ն ծանր կրնար կշռել, Օդանաւային Ընկերութեան մը ընձեռած ճամբորդական առաւելութիւններուն հետ բաղդատած:

Քիչ վերջ մանկամարդուհին իր լուսանկարը առաւ եւ զուարթօրէն հեռացաւ, մեզ ձգելով խորունկ մտածումներու մէջ:

Ռ. Հ.

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊԻՔՖԱՅԱՅԻ Դպրեվանքի Ս. Աստուածածին մատրան ու զայն շրջապատող բակին մէջ կատարուած է Ս. Աստուածածնի տօնը: Շաբաթ օր, Օգոստոս 13–ին, տեղի ունեցած է աւանդական «Հէրիսա»յի պատրաստութիւնը, որմէ յետոյ հաւատացեալները ներկայ գտնուած են հսկումի արարողութեան: Յաջորդ օրը՝ Օգոստոս 14–ին, մատուցուած է քառաձայն երգեցողութեամբ պատարագ, որմէ յետոյ եկեղեցւոյ բակին մէջ կատարուած է խաղողի եւ մատաղի օրհնութիւնը, Գարեգին Բ.ի նախագահութեամբ: Կաթողիկոսը ուխտի օրուան կարեւորութիւնը շեշտելէ եաք խնդրած է հաւատացեալներէն որ անոնք իրենց աղօթքներուն մէջ յիշեն նաեւ Սումգայիթի մէջ նահատակուած Հայերու հոգիները:

**

ՆԻՒ ՃԸՐԶԻԻ մէջ, Յուլիս 21 – 23–ի օրերուն, գումարուած է Միացեալ Նահանգներու արեւմտեան շրջանի կիլիկեան թեմի տարեկան սեմինարը, նախագահութեամբ առաջնորդ Մեսրոպ Արք.ի: Սեմինարը 1988 – 1989 տարեշրջանին համար ծրագրած է շարք մը մշակութային, կրօնական, ուսումնական եւ այլ բնոյթի միջոցառումներ: Նախատեսուած ձեռնարկներէն զատ, թեմը այս տարի առաջին անգամ ըլլալով գործադրութեան պիտի դնէ Ազգային Տուրքի դրութիւն մը, որով համայնքի անդամները պիտի հրաւիրուին կատարելու իրենց պարտականութիւնը:

ՊՈՒՏ ՄԸ ԺՊԻՏ

ԳՐՈՂՆԵՐԸ

Երկու գրող իրարու հանդիպեցան:

– Հիմա ինչո՞վ զբաղած ես:

– Բեմագիրներ կը գրեմ որ վաճառեմ:

– Արդէն բան մը վաճառա՞ծ ես:

– Այո՝ վերարկուս, ժամացոյցս եւ տան գորգը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

1937-Ը ԻՄ ՇԵՄԻՆ

ՌԱՖԱՅԷԼ ԱԹԱՅԵԱՆ

– Ես չեմ խմբագրել այս թերթը, – այնտեղ չէի... – Բղաւում եմ արդէն: Վե՞րջ, ուրեմն, իմ մարտիրոսութեանը:

– Տեսա՞ր սրան ... Դեռ ասում է. «չեմ խմբագրել», – այդ է արձագանգը՝ նոր, կատաղի ծեծկռտուքի հետ:

Բոլոր ուժերս հաւաքելով, արտասանում եմ մի ամբողջական նախադասութիւն.

– «Խորհրդային Հայաստան»ի խմբագրատունը ես թողել եմ 1936 թուականի Օգոստոս 1–ին ... այս թերթը լոյս է տեսել 1937 թուականի Մայիսի մէկին ... տասը ամիս դրանից յետոյ:

Ո՛չ մի տպաւորութիւն: – Վերցրէք հեռախօսը, զանգահարէք խմբագրատուն, հարցրէք, մինչեւ երբ եմ աշխատել իրենց մօտ:

– Ե՛լի ոչ մի արձագանգ: Բութ յամառութեամբ կրկնում են նոյն սպառնալիքը. «կը պատմե՛ս՝ ոնց էք խմբագրել»:

Ներս եկաւ մի երրորդ պաշտօնեայ՝ քաքի համազգեստով: «Ինայէկեան» ասացի մտքումս: Մի անգամ միայն, 1924–ին Սեպտեմբերին, լսել էի այս անսովոր ազգանունը – առաջին կոմերիտական ժողովում, որուն երբեւէ մասնակցել էի:

Կրկնում եմ նորից ու նորից. «վերցրէք հեռախօսը, զանգահարէք»: Զգում եմ այս նորեկի հետաքրքրութիւնը. լրագիրն է դիտում նոյնիսկ: Մտքումս ապաւինում եմ սրան: Ուղեղումս արձագանգում է այդ տարօրինակ ազգանունն արդէն՝ Ինայէկեան, – փրկութեան խորհրդանիշ է կարծես ինձ համար: Րոպէներ են անցնում միայն, քաքի հագած է այդ մարդը վրացերէն մի երկու խօսք է ասում սեւ բլուզով Շահնազարեանին, երկուսն էլ Թիֆլիսցիներ են, ուրեմն, եւ իմ տանջարարին հետն առած, դուրս է գալիս սենեակից: Ոչ մի կասկած չունեմ, գնում են իմ պնդումն ստուգելու: Ես էլ քսան – քսանհինգ րոպէի դադար եմ ձեռք բերում, եւ դա մեծ բախտաւորութիւն է, երկնառաք պարգեւ հանգամանքներում:

Աւա՜ղ, նորից երեւում է «իմ» կոփամարտիկն ու հռչակում.

– Ճիշդ է, դու այնտեղ չես աշխատել այդ ժամանակ, բայց շատ լաւ էլ գիտես եւ կը պատմես, թէ ոնց էք սարքել այդ թերթը:

Այս անգամ արդէն կողմնորոշւում եմ վայրկեանապէս. ինձնից պահանջւում է, ուրեմն, յօրինել, ուրիշ ոչինչ: Յօրինել ինչ որ պատմութիւն՝ իմ իսկ ձերբակալութիւնն արդարացնելու համար: Եւ այդ վայրկեանից մինչեւ երեկոյեան վեցի մօտերքը, մի քանի ժամ շարունակ, ինչ էլ որ բերում են գլխիս, ես կրկնում եմ միեւնոյն նախադասութիւնը. «ոչինչ չեմ յօրինելու»: Ու մեքենայօրէն կրկնում եմ արդէն միեւնոյնը մինչեւ իրիկնադէմ, երբ մէկէն, առանց շտապելու, ներս է գալիս ինձ բերողը, ու ես շուռ եմ գալիս նրա կողմը. «Այստեղ ամբողջ ժամանակ ինձ ծեծում են, միեւնոյն է, ո՛չ մի բան չեմ յօրինելու»:

Պատասխանը շշմեցուցիչ է.

– Այդ ես էի կարգադրել, որ ձեզ ծեծեն: Բայց, դա այլեւս չի կրկնուի:

Լսեցի այս խօսքը՝ եւ ձեռուտս թուլացաւ. «այստեղի» կա՞րգն է ուրեմն դա: Լաւ է՝ արդէն եկել էր եւ տանողը. հինգ րոպէ չանցած ներքնայարկի թիւ 9 բանտասենեակում էի: Երկու հոգի նորեկի համար տեղ են բացում իրենց արանքում. Պետիկ Թորոսեանը, – հանրապետութեան դատախազն էր, շատ անգամ է յօդուած գրել մեր պատուէրով, մօտիկ մարդ է, – եւ Յովհաննէս Մոկացեանը՝ Խանջեանի առաջ քաշած բանուորներից, Սիսեանի կուսշրջկոմի քարտուղարը:

Երկու – երեք օր ոչ խօսել ոչ բան ուտել կարող էի: Յետոյ պատմեցի կատարուածը՝ րոպէ առ րոպէ, այս երկուսի հետ ունկնդիր ունենալով միւս մօտիկ հարեւաններիս՝ Նիկոլայ Կուրսէլ՝ ժողկոմխորհրդի նախագահի տեղակալն էր զարգացած մի գործիչ եւ Վարդան Գրիգորեան, որ Հայկոոպի նախագահն էր, կրակոտ խառնուածքի տէր մարդ, ամենաժամեայ խօսքն էր. «վա՜յ, անաստուածնե՛ր, վա՜յ»:

Մի քանի օր անց «իր ոտքով», այս նոյն թիւ 9 բանտասենեակը բերին լաւ հարեւանիս, մեր կոոպերատիւ տանը ինձ հետ նոյն մուտքի երկրորդ յարկում ապրող Յակոբ Տանինին, զանգեզուրցի. մի հին յեղափոխականի: Տնից, երեխաներից հարցրի, – չթաքցրեց աղէտը. բնակարանը խլել, իրենց դուրս էին շպրտել, բռնագրաւել էին հիւանդ երեխայի գլխաւոր մխիթարութիւնը՝ դաշնամուրը:

Սթափուեցի, զգաստացայ ինչո՞ւ եմ ընկել այս խորխորատը եւ սուս արել, չէ՞ որ «պարզեցին» իրենց ուզածը: Մի երկու անգամ քննապետը եկաւ ձեռքի ափի չափ մի թերթիկ էին տալիս եւ մատիտի մի բեկոր՝ տեղն ու տեղը դիմում գրելու: Այդ մի թերթի համար ես գոհ էի, ի սպառ միտս չէր գալիս, թէ «Սոյուզբումսբիտ» իմ ստեղծած բաժանմունքի յարաբերութիւններ ստեղծելով, ինձ յաջողուել էր մէկ տարում մեծ չափի աւելացնել թղթի ներմուծումը նրանց ազատ ֆոնդերի հաշուին: Գրեցի, խնդրելով, որ «կանչեն»:

(Շար. 3)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ԽՄԻ. – Սարգի սՄարգիսեան 100 Ֆր.:

Խ Ա Չ Վ Ե Ր Ա Ց

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԱԹՈՌԱՆԻՍՏ ԵԿԵՂԵՑԻ

13, rue du Perche — 75003 Paris

Կիրակի, Սեպտեմբեր 11, տօն Խաչվերացի, առաւօտեան ժամը 11–ին
ԳՐԻԳՈՐ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԿԱՊՐՈՅԵԱՆ
Առաջնորդ Ֆրանսայի Կաթողիկէ Հայոց հայրապետական պատարագ կը մատուցանէ Փարիզի Հայ Կաթողիկէ Աթոռանիստ Եկեղեցւոյ մէջ:

***

Պատարագի աւարտին տեղի պիտի ունենայ ընտանեկան ճաշ, եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Մասնակցութիւն՝ 80 Ֆր.:

Կը խնդրուի արձանագրուիլ գէթ երկու օր առաջ, հեռաձայնելով. –
43 – 26 – 50 – 43 կամ՝ 42 – 78 – 31 – 93 թիւերուն:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Գեղամ Վարդանեանի, Տէր եւ Տիկին Ժան Քէպրիպլեանի եւ Տէր եւ Տիկին Ալպէր Նէտէլեանի, իրենց մօր՝ Սրբուհի Վարդանեանի մահուան առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 250 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Գաբրիէլ Նէտէլեանէ, փոխան ծաղկեպսակի, Սրբուհի Վարդանեանի մահուան առթիւ:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԺՈՂՈՎԻ ՀՐԱՒԷՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՊՕՄՈՆԻ «Նայիրի» մասնաճիւղը, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները, Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 14, ժամը 14.30–ին սովորական հաւաքատեղին:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ
ԿՐԸՆՈՊԼԻ «ԱՆԻ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ

ՏԱՆ ԲԱՑՈՒՄԸ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 11, ժամը 15ին
40, Avenue Ambroise Groizat
S. Martin d'Hères

Պատուոյ Նախագահութեամբ՝
Տիկին Մարի ԳՈՐԳԻԿԵԱՆ–ի
(Հ.Օ.Մ.ի Ֆրանսայի ներկայացուցիչ)

եւ ներկայութեամբ՝
եկեղեցական եւ քաղաքական
անձնաւորութիւններու

Բանախօսութիւն եւ գինեձօն:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Պանեէօյ – Քաշանի Հ. Իսահակեան մասնաճիւղի պարահանդէսը՝
Նոյեմբեր 5–ին:
Մանրամասնութիւնները յետագային:

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Հայերէն լեզուի դասընթացքներու – մեծերու եւ փոքրիկներու – արձանագրութիւնները տեղի կ'ունենան Շաբաթ, Սեպտեմբեր 10 եւ 17–ին, ժամը 15–էն 17:

Տեղեկութեանց համար կը խնդրուի հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն. –
43 – 76 – 65 – 37 43 – 75 – 26 – 98

***

ՇԱՒԻԼ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ միօրեայ վարժարանին 1988 – 1989 տարեշրջանի վերամուտը Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 14, առաւօտեան ժամը 9–էն:

Մանրամասնութիւններու եւ արձանագրութիւններուն համար դիմել եկեղեցւոյ քարտուղարութեան, Կիրակի առաւօտները:
6, rue Père Komitas, CHAVILLE

***

ՊՈՒԱ – ՔՈԼՈՄՊ

«Գառնիկ Յովհաննէսեան» միօրեայ դպրոցի դասաւանդութիւնները կը վերսկսին Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 14, ժամը 9–ին:
ECOLE HOCHE
119, rue Hoche, COLOMBES
Ուսուցիչները կը սպասեն աշակերտներուն:

***

ENGHIEN-LES-BAINS

L'Association Culturelle NAREG informe les parents habitant Enghien et sa région que les cours de langue et de civilisation arméniennes débuteront le Mercredi 14 Septembre :
— à 10 h. pour les enfants de 4 à 10 ans au 8, rue Félix Faure
95880 Enghien-les-Bains
— à 14h. pour les enfants de plus de 10 ans
au 9, bld. Sadi Carnot,
95880 Enghien-les-Bains

Les inscriptions se feront sur place avec gratuité des cours pour l'année 1988-89.

Pour tous renseignements, téléphoner au : 34. 12. 84. 45.

ՄԱՐՍԷՅԼ

ԳԱՐՈՒՆ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

1988 – 1989 տարեշրջանի փորձերն ու դասընթացքները կը վերսկսին Շաբաթ, Սեպտեմբեր 17, Պօմոնի Սանթըր Անիմասիոն Սոսիալ սրահին մէջ, ժամը 16.30ին:

Այս տարի կը դասաւանդուին հետեւեալ նիւթերը. –

1.– Երաժշտական հիմնական գիտելիքներ:
2.– Սոլֆէժ:
3.– Միաձայն երգեր:
4.– Բազմաձայն խմբերգներ:
5.– Ջնագան դասական գործիքներ:

Նոր մանուկներ, պարման – պարմանուհիներ կ'ընդունուին պարզ ռիթմի եւ ականջի քննութենէ ետք:

Փափաքողներէն կը խնդրուի կապ հաստատել տնօրէնութեան հետ՝ մինչեւ Սեպտեմբեր ամսուան վերջին օրը, դիմելով հետեւեալ հասցէին. –
11, rue Bousquetier, Bât. H
13012 MARSEILLE
Tél. : 91. 87. 43. 71

***

ՎԱԼԱՆՍ

Վալանսի Դաւիթեան միօրեայ վարժարանին 1988 – 1989 տարեշրջանի վերամուտը Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 14, առաւօտեան ժամը 9–ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի օրերը, առաւօտեան ժամը 9 – 12:

***

Վ Ի Է Ն

Կապոյտ Խաչի դպրոցը 1988 – 1989–ի տարեշրջանին համար իր դռները կը բանայ Սեպտեմբեր 10, Շաբաթ օր, կէս օրէ վերջ, ժամը 2–էն սկսեալ:

Պաքալօրէայի պատրաստուողներուն համար յատուկ ծրագիր:

Վարչութիւնս կը սպասէ ձեզի, ընդունելու աշակերտները եւ տալու դասերու ժամանակացոյցը:

Մշակոյթի Տուն:
9, rue du Cirque — VIENNE

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83. rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը, կազմակերպած է չարժանկարի ցուցադրութիւն մը, Կիրակի, Հոկտեմբեր 16, ժամը 15–ին, Պօմոնի եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

***

Կապոյտ Խաչի Լիոնի Արաքս մասնաճիւղի ճաշ – պարահանդէսը Հոկտեմբեր 22–ին, Հօթէլ Թէրմինիւսի սրահներուն մէջ:
Մանրամասնութիւններ յետագային:

***

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Մարսէյլի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղին երգահանդէսը՝
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 12–ԻՆ, ԺԱՄԸ 21–ԻՆ
Փալէ տէ Քոնկրէ — յայտագիր՝
ՓՕԼ ՊԱՂՏԱՍԼԵԱՆ

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՋԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)	FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE	ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

Խ Ա Չ Վ Ե Ր Ա Ց

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 8, տօն է Ծննդեան Սուրբ Կուսին Մարիամու Յաննայէ:

Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

Կիրակի, Սեպտեմբեր 11, տօն է Վերացման Սուրբ Խաչին:

Այս առթիւ պատարագ կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ եւ
Փարիզի Առաջնորդ

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8.45ին:
Պատարագ՝ ժամը 10.30–ին:

Նոյն օրը, երեկոյեան ժամը 4–ին կը կատարուի Երեկոյեան ժամերգութիւն եւ Խաչվերացի մեծահանդէս Թափօր – Անդաստան – Ռէհանով:

Այս անդաստանը տարուան վերջինն է:

Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 12, յիշատակ է Մեռելոց:

Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի, որու աւարտին հոգեհանգիստ կը կատարուի Վասն համօրէն ննջեցելոց:

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Սկիզբ ժամերգութեան 9–ին:
Պատարագ ժամը 10.30–ին:
Երեկոյեան ժամը 5–ին, Խաչվերացի մեծահանդէս Թափօր – Անդաստանի:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 11–ին տօն է «ՎԵՐԱՑՄԱՆ ՍՐԲՈՅ ԽԱՉԻՆ»: Այս առթիւ, Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ եպիսկոպոսական պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարուի եկեղեցւոյս «Կոմիտաս» երգչախումբին կողմէ ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8.45–ին:
Պատարագ ժամը 10–ին:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ. – Սեպտեմբեր 12 «Յիշատակ է Մեռելոց», ժամը 11–ին հոգեհանգիստ կը կատարուի «Վասն համօրէն ննջեցելոց»:

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Կիրակի, Խաչվերաց տօն Վերացման Սրբոյ Խաչի տօնին առիթով Ս. Նշան Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՎՐԹԱՆԷՍ ԱՒԱԳ ՔՀՆՑ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Յետ աւարտման պատարագի, կը կատարուի, Խաչվերացի տօնի մեծահանդէս Թափօր Անդաստան եւ Ռէհանի օրհնութիւն, այս անդաստանը տարուան վերջինն է:

Սեպտեմբեր 12, Երկուշաբթի յիշատակ է Մեռելոց, ժամերգութենէ վերջ հոգեհանգիստ կը կատարուի – Վասն Համօրէն Ննջեցելոց:

Կիրակի, Պատարագ ժամը 10–ին:
Ռէհանի Օրհնութիւն ժամը 11.30–ին:
Երկուշաբթի, Մեռելոց ժամը 10–ին:

ՎԻԷՆ

Սեպտեմբեր 11–ի Խաչվերացի տօնի ուրախ առիթով, առաւօտեան ժամը 10ին, Վիէնի Սէն – Թէօտոր մատրան մէջ, կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝
ԶԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի Վիէնի Դպրաց Դասին կողմէ:

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

Կիրակի, Տօն Վերացման Սրբոյ Խաչին:
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8.45–ին:
Պատարագ՝ ժամը 10.15–ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ եկեղեցւոյս հոգեւոր հովիւ՝
ԵՂԻՇԷ Ա. ՔԱՀԱՆԱՅ ՓԱՆՈՍԵԱՆ

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 10-11

SAMEDI-DIMANCHE
10-11 SEPTEMBRE
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.835 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 16.835

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՇԻՐԱՔԻ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ քաղաքական Բիւրօն միաձայնութեամբ դէմ արտայայտուեցաւ որեւէ գինակցութեան Ազգ. Ճակատին հետ, իբրեւ հետեւանք Լը Փէնի հակահրեայ բառախաղին: Ընդհ. քարտուղարը՝ Ալէն Ժիւփէ կարդաց բանաձեւը, ուր կը շեշտուի թէ ով որ ազգային կամ տեղական որեւէ համաձայնութեան գայ Ազգ. Ճակատի հետ, յառաջիկայ ընտրութեանց ցանկերուն առեն, պատիժի ենթակայ է: Բոլոր կուսակցականները համաձայն չեն այս կարգադրութեան, քանի որ յաճախ, Բ. շրջանին, Ազգ. Ճակատի ձայները թոյլ տուած են որ աջը յաղթէ, բայց կօլիստներու այս կարեւոր որոշումը արգելք կը հանդիսանայ որ ընկերվարականները, այդ գետնի վրայ գոնէ, ընտրապայքար տանին էՌ - փէ - էՌ-ի դէմ:

ԵՐԵՔ ՄԵԾ ԲԺԻՇԿՆԵՐ՝ Փօլ Միլլիէզ, Ժան - Քլօտ Շերման եւ Լէօն Շվարցընպերկ մանիֆեստ մը հրատարակեցին Նուվէլ - Օպսերվաթէօրի վերջին թիւին մէջ, կոչ ընելով ժողովուրդին որ կամովին ընդունի ՍԻՏԱ-ի հետազօտութիւն մը: Ներկայիս, ՍԻՏԱ-ի ընդհանրացումը առողջապահական գլխաւոր մտահոգութիւնն է: Երեք բժիշկները կ'ուզեն որ հարցը ծեծուի պետական մակարդակի վրայ, որովհետեւ իշխանութիւնները ցարդ չեն գիտակցած վտանգին տարողութեան: Տոքթ. Ալէն Փոմփիտու ալ, «Քոթիտիէն տը Փարի»ի մէջ լոյս տեսած յօդուածով մը, կը շեշտէ որ ՍԻՏԱ-ի դէմ պայքարը պէտք է ուղղակի կախում ունենայ նախարարապետէն: Անցեալին Տիկին Միշէլ Պարզաք իրեն յանձնած էր թղթածրարը եւ այսօր զարմանալի կը նկատուի որ նոյնը չընէ Առողջապահութեան նախարարը, քանի որ տոքթ. Փոմփիտու ամէնէն ձեռնհասն է:

ԶՈՒՐԲԱՆՈՎ, Բրեժնեւի փեսան, որու դատավարութիւնը կը շարունակուի Մոսկուայի դատարանին առջեւ, խոստովանեցաւ թէ յանցաւոր էր եւ թէ չահագործած էր Ներքին նախկին փոխ - նախարարի իր պաշտօնը, բայց բացարձակապէս ուրացաւ որ կաշառք ստացած ըլլայ:

ՍՈԼԺԵՆԻՑԻՆ մերժեց իրեն եղած առաջարկը՝ մաս կազմելու այն յանձնախումբին, որու պաշտօնն է Ստալինի զոհերու նուիրուած յուշարձանի կառուցումը: Չուզեր մասնակցիլ որեւէ պաշտօնական մարմնի:

ԼԵՔ ՎԱԼԵՍԱ յայտարարեց թէ պիտի քաշուի Սոլիտարնոսքի պարագլուխի իր պաշտօնէն, եթէ խաբուած է իշխանութեանց կողմէ եւ սենտիքաներու բազմազանութիւնը չընդունուի:

ԴԷՅԼԻ ՄԵՅԼ - ԲՐԻՏԱՆԻԱ կը խնդրէ ոչ մէկ նամակ կամ ծրար ղրկել, քանի որ 24 ժամուան համար ծայր առած թղթատարական գործադուլը կը շարունակուի եւ կացութիւնը շատ ծանր է: Օրական վնասը 250 միլիոն Ֆրանք է, թղթակցութեամբ աշխատող հաստատութիւնները սնանկանալու վրայ են արդէն:

ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՆՈՊԷԼ մրցանակին համար 97 թեկնածու կայ: Ասոնց մէջ առաջնէն հաւանական ընտրեալները կը նկատուին՝ Ռեկըն, Կորպաչով (միացեալ մրցանակի մը համար), Նելսըն Մանտելա, Փէրէս տէ Քուէյար, Տիկին Քորի Աքուինօ:

ԷՄՆԸՍԹԻ ԻՆԹԸՐՆԷՇԸՆԸԼ հաղորդագրութիւն մը հրապարակեց Լոնտոն, անհապաղ կոչ մը ընելով Միացեալ — Ազգերու Ապահովութեան Խորհուրդին որպէսզի անմիջապէս վերջ դրուի «Քիւրտ քաղաքային բնակչութեան ջարդին Իրաքեան իշխանութեանց կողմէ»:

ԲԻՐՄԱՆԻՈՅ մէջ ցոյց եւ գործադուլ աննախընթաց կացութիւն մը ստեղծած են: Ռանկունի մէջ, մօտ մէկ միլիոն հասած է ցուցարարներու թիւը: Կառավարութեան հրաժարումը կը պահանջուի միշտ եւ բազմակուսակցական դրութեան մը հաստատումը: Ուրբաթ, իշխանութիւնները դեռ տեղի չէին տար մինչ կը հաղորդուէր որ ընդդիմութիւնը առժամեայ կառավարութիւն մը կազմած է ընտրութիւններ պատրաստելու համար: Բանակի որոշ միաւորներ բողոքի շարժումին միանալ սկսած էին:

ՄԻԱՑԵԱԼ - ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ վերջին հարցախոյզերու համաձայն Պուշ փոքր առաւելութիւն մը սկսած է արձանագրել Տուքաքիսի վրայ: Երկուքին ալ գլխաւոր մտահոգութիւնը հրէական քուէն է: Պուշ կրկին շեշտած է որ պաղեստինեան Պետութեան մը ստեղծումը սպառնալիք մը կ'ըլլայ Իսրայէլի ապահովութեան համար, ուրեմն՝ դէմ է: Տուքաքիս ալ փառաբանած է Միացեալ - Նահանգներու եւ Իսրայէլի բարեկամութիւնը, քայլ մըն ալ աւելի առաջ գացած է Պուշէն յայտարարելով թէ մինչ Հանրապետականները չեն ճանչնար Իսրայէլի գերիշխանութիւնը իր մայրաքաղաքին վրայ՝ Երուսաղէմի, իրենք կը ճանչնան: Պուշ, վստահաւոր օդաչու, Խաղաղականի պատերազմին ալ չքանշան ստացած, ծանօթ է նաեւ իր կաֆերով: Հատ մը եւս ըրած է առջի օր (Սեպտ. 7) ամերիկեան լեգէոնի Ազգ. 70-րդ համագումարին առջեւ, յայտարարելով. - «այսօր, Փըրլ - Հարպըրի 47-րդ տարեդարձն է: Հարց կուտամ, քանի՞ Ամերիկացի կը յիշէ»: Անշուշտ, նախընտրելի պիտի ըլլար որ ինք յիշէր եւ 3 ամսուան սխալ մը չընէր, քանի Փըրլ - Հարպըրը պատահած է 1941, Դեկտեմբեր 7-ին: Ինք ալ տեսնելով եւ մանաւանդ լսելով շշուկներ, ճշդել փորձած է. - «7 Սեպտեմբե՞ր ըսի, ըսել կ'ուզէի 7 Դեկտեմբեր, թուական մը, զոր երբեք պիտի չմոռնամ»:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ վարչապետը՝ Փափանտրէու Լոնտոն գնաց, ուր սրտի գործողութեան մը պիտի ենթարկուի:

ԹՈՒՐՔԻԱ մեծ ուշադրութեամբ կը հետեւի Իրաքեան զօրաբաժիններու սահմանամերձ շրջաններու գործունէութեան: Ապաստանեալ Քիւրտերու պատճառաւ ծագելիք ապահովութեան հաւանական խնդիրներու դէմ լայն միջոցներ առնուած են. այս միջոցառումները տեղւոյն վրայ քննելու համար Թուրք սպայակոյտի պետն ու ցամաքային ուժերու հրամանատարը գացած են Իրաքի սահմանակից շրջանը: Թուրք բարձրաստիճան բանակայինները այն կարծիքը կը յայտնեն թէ Իրաք կրնար արգիլել քիւրտ բնակչութեան Թուրքիա մուտքը, սակայն նախընտրած է անոնց մեկնումը, ինչ որ զինքը կը փրկէր նաեւ «ցեղասպան» որակումէն: Միւս կողմէ Թուրքիոյ Քիւրտերու զինեալ կազմակերպութիւնը կը շարունակէ հարուածել Թուրք ապահովութեան ուժերը, իր մարտիկներէն վեց զոհ տուած է Շըրնաք գաւառակին մէջ, նոր բախումի մը ընթացքին:

ՄԱԿ-ի ընդհանուր քարտուղարը Փէրէս տէ Քուէյար մինչ Լա Հէյի Խաղաղութեան պալատին բացումին 75-ամեակին առիթով Հոլանտա կը գտնուէր, խումբ մը Քիւրտերու յարձակումին ենթարկուած է. անոնք բողոքած են Իրաքի իրենց ազգակիցներուն դէմ գործուած ոճիրներուն հանդէպ անոր պահած լռութեան դէմ:

ՔՐԻՍԹԻՆ ՕՔՐԷՆԹԻ վերադարձը «Անթէն 2»ի վրայ, բաւական իրարանցում կը ստեղծէ եւ դժգոհութեանց դուռ կը բանայ, սկսելով իրեն շնորհուած ամսական աշխատավարձէն (120 հազար Ֆր.): Գլխաւոր բողոքողն է՝ Փօլ Ամառ, որ քաղաքական բաժնի իբրեւ պետ 30 հազարի ամսական աշխատավարձք մը ունի: Մնաց որ «Քրիսթին Թագուհին» ինչպէս մկրտուած է իրեն կ'ուզէ վերապահել նաեւ քաղաքական հարցազրոյցները, զորս, ցարդ, Ամառ կը կատարէր: Ճիշդ է որ եթէ ոչ - պետական կայաններու վրայ, ամսավճարներու մրցակցութիւնը «կ'արդարացուի», անընդունելի կը մնայ հանրային սպասարկութեան մէջ:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԹԵՆԻՍ

ԱՂԱՍԻ ՅԱՂԹԵՑ ՔՈՆՈՐՍԻ

ԿԷՍ ԱՒԱՐՏԱԿԱՆԻՆ ԼԷՆՏԼԻ ՀԵՏ ՊԻՏԻ ՄՐՑԻ

Գրեթէ անկարելի կը նկատուէր, բայց եւ այնպէս Աղասի փառաւոր յաղթանակ մը տարաւ մեծ Քոնորսին դէմ, իր խաղով շշմեցնելով նոյնիսկ իր մրցակիցը: Ներկայ թղթակիցներուն համաձայն Քոնորս երբեք այսքան տկար չէր երեւցած ընդդէմ արտակարգ ախոյեանի մը: Աղասի յաղթեց 6/2, 7/2, 6/1 եւ կէս - աւարտականին պիտի մրցի Լենտըլի հետ, Շաբաթ օր:

ԸՄԲՇԱՄԱՐՏ

Լ. ԶՈՒԼՖԱԼԱԿԵԱՆ՝ ԴԷՊԻ ՍԷՈՒԼ

Դասական ոճի ըմբշամարտ Լեւոն Ջուլֆալակեան ապահոված է իր տեղը Սէուլի ողիմպիականներուն: Սէուլ մեկնելու գլխաւոր թեկնածու՝ Խորհրդային Միութեան ախոյեան Դիգուշեւ Եւրոպայի ախոյենութեան վերջին երկու խաղերուն պարտուած է: Միւս կողմէն, այդ առումով, Լ. Ջուլֆալակեան զայն գերազանցած է միջազգային երեք մրցաշարքերուն յաջող հանդէս գալով ու տպաւորիչ յաղթանակներ տանելով: Վճռորոշ եղած է նաեւ օրերս երկու յաւակնորդներուն միջեւ տեղի ունեցած գօտեմարտը, որ աւարտած է հայ մարզիկի առաւելութեամբ: Մարզիչները, այս բոլորը նկատի առնելով ընտրած են Լ. Ջուլֆալակեանը, որպէս Խորհրդային Միութեան 68 քկմ. դասակարգի ներկայացուցիչ:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

Ե Ր Ե Ւ Ա Ն
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ — ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2 — 6)

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՆՈՐ ՏԱՐԻՆ

Ուսումնական նոր տարեշրջանը Սեպտեմբեր 1-ին սկսաւ Հայաստանի մէջ: Երեւանի համալսարանի ուսանողութեան թիւը 1500 յաւելում կրեց նորեկ ուսանողներով: Այս տարի մուտքի քննութիւններուն ընթացքին բոլոր դիմողները մայրենի լեզուի քննութիւն ալ անցուցին: Հայերէնի եւ ռուսերէնի լաւագոյնս տիրապետելու մտահոգութեամբ հայկական բաժիններուն մէջ աւելի պիտի խորացուի ռուսերէնի ուսուցումը, իսկ ռուսական բաժիններուն դրուած են հայերէնի դասաժամեր: Բոլոր բաժիններուն մէջ կը դասաւանդուին հայ ժողովուրդի ու խորհրդային ժողովուրդներու պատմութիւնը:

Քսան նոր աշակերտ ունեցած է Երեւանի հայագիտական թեքումով 26 կոմիսարներու թիւ 10 միջնակարգ դպրոցը որ հայագիտական խոր ուսուցում տուող միակ վարժարանն է հինգ տարիէ ի վեր, Հայաստանի մէջ: Հոն կ'ընդունուին այն պատանիները որոնք բարձր նիշեր ունին հայերէն լեզուի ու գրականութեան դասերուն:

***

ՍՈՒՐԷՆ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէի Ա. քարտուղար Սուրէն Յարութիւնեան այցելած է Հայաստանի պետպլանին առընթեր տնտեսութեան ու ծրագրաւորումի գիտա - հետազօտական հիմնարկը: Ան խորհրդակցութիւն մը ունեցած է հիմնարկի փոխ - տնօրէն Լ. Դաւթեանը Հայաստանի վիճակագրութեան պետական Կոմիտէի նախագահութեան պաշտօնին բերելու մասին: Հիմնարկի գիտնականները ջերմօրէն պաշտպանած են Լ. Դաւթեանի թեկնածութիւնը: Զրոյցի ընթացքին շօշափուած են բազմաթիւ հարցեր, տնտեսութեան զարգացման, ժողովրդական տնտեսութեան ծրագրումի կատարելագործումին առընչութեամբ: Հանդիպումին մասնակցած է նաեւ Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդի փոխ - նախագահ եւ պետպլանի նախագահ Մ. Մկրտչեան:

***

ՀՆՈՐԵԱՅ ԲԺՇԿՈՒԹԻՒՆԸ ԱՅՍՕՐ

ԺԶ. - ԺԷ. դարերու հեղինակ է Բունիաթ Սեբաստացի, որուն «Օգուտ բժշկութեան» գիրքը արժէքաւոր տեղեկութիւններ կը պարունակէ հնադարեան դեղագործութեան, ներքին հիւանդութիւններու ախտորոշման եւ բուժման մասին: Մատենադարանը հրատարակած է այս գործը, որ մասնագէտներու կարծիքով միայն պատմական արժէք չի ներկայացներ. ան կրնայ օգտակար ըլլալ դեղագործութեան մէջ բնական բոյսերու օգտագործումի որոնումներուն: Մինչեւ այս գիրքին հրատարակութիւնը հայաստանցի գիտնականները թարգմանած եւ լոյս ընծայած են անցեալի ուրիշ բժիշկներու հատորները, ինչպէս Մխիթար Հերացիի «Ջերմանց մխիթարութիւնը», Ամիրտովլաթ Ամասիացիի «Անգիտաց անպէտ»ը:

ՄՈՒՍԱՅ ԼԵՌԱՆ ԽԱՉՎԵՐԱՑԸ

Խաչվերացի տօնին առթիւ կը յիշեմ Մուսայ լերան ափ մը հայութեան գոյամարտին օրերը 1915–ին: Հասած կեանքիս աշնան օրերուն, այսօր եւս ինչպէս միշտ պարտք կը զգամ կոչ ուղղելու Մուսալեռցի հին ու նոր սերունդներուն որ ո՛ւր ալ ըլլան, ո՛ր աստղերուն տակն ալ գտնուին չմոռնան իրենց պապուն եւ տատին անցեալը. Մուսալեռը, անոր լեզուն, սովորութիւնները, աւանդութիւնները, եթէ կ'ուզեն մնալ անոնց հարազատ ժառանգորդները: Թող յիշեն միշտ այն շաբաթ օրը որ մօտ կ'ըլլար Սեպտեմբեր 15–ին, երբ ուտելիքներով, ըմպելիներով, նուագարաններով բեռնաւոր չորս ժամ քալելէ ետք ժողովուրդը կը հասնէր լերան բարձունքը, ուր կուգային նաեւ օտարազգի ուխտաւորներ ալ տեսնելու համար մեր սրբավայրը. Տամլաճըղն էր ան ուր կը գտնուէին մեր 18 անմահ նահատակներուն սուրբ աճիւնները: Անոնք փոշիացեր էին, բայց իրենց հոգիները արթուն կը հսկէին Տամլաճըղի վրայ:

Յիշեցէք ու պատմեցէք ձեր յաջորդներուն թէ ձեր պապերն ու տատերը հոն բարձրանալէ ետք, նահատակներու գերեզմաններուն քով տաւուլ – զուռնային հետ անոնց զէնքերուն համազարկը կը թնդացնէր օդը: Յետոյ անոնք կը սկսէին մորթել իրենց հետ բերած մատաղցու ոչխարները եւ այծերը. նոյն իրիկունը ժամերգութեան երգեցողութիւնները կը կատարուէին խումկի քուլաներուն մէջ: Յաջորդ օր, Կիրակի առաւօտը արշալոյսին օրուան պատարագիչը Յարութիւն քահանայ Շէրպէթեան կը հնչեցնէր բացօթեայ կանգնած Խորանին քովի կոչնակը, հաւատացեալ ուխտաւորները աղօթելու հրաւիրելու համար: Պատարագէն ետք հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուէր նահատակներուն համար:

Յետոյ մինչեւ երեկոյեան ժամերը կը շարունակուէր խրախճանքը ու ժողովուրդը ինչպէս որ բարձրացած էր, նոյն ձեւով շարան – շարան կը բաժնուէր իր սիրելի նահատակներէն ու կ'իջնէր գիւղերը: Անոնցմէ ոմանք առանց իրենց տունը հանդիպելու ուղղակի կ'երթային Թովմաս առաքեալին աւերակ սրբավայրը. ուրիշներ արդէն հոն հաւաքուած կ'ըլլային իրենց ոչխար ու վառեակներով, ըմպելիներով, տաւուլ – զուռնայով. կը տեղաւորուէին ձիթենիի մը կամ թզենիի մը տակ ու այդ գիշեր հոն կ'անցընէին զըւարճանալով:

Հոս ալ մատաղները կը պատրաստուէին, ցորենը կը լուացուէր, հերիսան կը պատրաստուէր մամիկներու, պապիկներու, երիտասարդ աղջիկներու, հարսերու եւ տղոց աշխատութեամբ:

Մինչեւ 1915 Խաչվերացի տօնը կը կատարուէր հոն, Թովմաս առաքեալի աւերակ սրբավայրը. անկէ ետք կը նախընտրէին Մուսալերան նահատակներու (*) տօնը:

***

Այս առթիւ կոչ կ'ուղղեմ մեր հին ու նոր սերունդներուն որ չմոռնան իրենց անցեալը ու աշխատին դաս առնելու անկէ: Պէտք է զօրանանք մեր գտնուած տեղերը. այո՛ որակ ունինք, բայց քանակն ալ կարեւոր է որպէսզի կարենանք մեր ձայնը լսելի դարձնել համայն մարդկութեան: Ամենակարեւորն այն է որ մոռնանք մեր ներքին թշնամութիւնները ու ծաղրանքի առարկան չըլլանք օտարին. ուրախութիւն չպատճառենք մեր դարաւոր թշնամիներուն: Ծառ մը երբ հողին մէջ զօրաւոր արմատ չունի, շուտով կը տապալի նոյնիսկ պզտիկ հովէ մը:

Մի՛ մոռնաք մեր նահատակ սուրբերուն անունները. մեր ծննդավայրը իր եօթը գիւղերով. անոնց քաջ ժողովուրդը որ փառք ու պատիւ բերած է հայ ազգին իր ափ մը քաջերով որոնք իրենց հինցած զէնքերով քաջաբար կռուեցան Օսմանեան հզօր բանակին դէմ:

Կը յիշեմ այդ քաջերուն տուած անդրանիկ նահատակը Յակոբ Գարակէօզեանը որ փորը պատռտուած վիճակով բերին մեր տունը, ուր զինք շրջապատած էին Նինոս, հայրս, քեռիս Լեւոն Գարանֆիլեանը: Ան արդէն հոգեվարքի մէջ էր ու որպէս վերջին խօսք ըսաւ. «ինծի համար ժամավաճառ մի՛ ըլլաք. գացէք վրէժս լուծելու. մնաք բարով»:

Անգամ մը եւս յիշելով զինքը եւ բոլոր մեր նահատակները, գոչենք.

«Հայե՛ր, յիշէք մի՛ մոռանաք
մեր օրը,
Սեպտեմբեր ամսուն 15–ին
կատարեցէք մեր տօնը»:

ՈՐՍՈՐԴ

(*) Հետեւեալներն էին Մուսա լերան նահատակները. — Յակոբ Գարակէօզեան, Յովհան Լուրջուեան, Յարէթ Վանեան, Յովհաննէս Գազանճեան, Յակոբ Հաւատեան, Գրիգոր Նգրուրեան, Պաղտասար Մարտիկեան, Պօղոս Էնտէքեան, Պետրես Բէնէնեան, Ճապրա Բացուեան, Գրիգոր Գպպարեան, Սարգիս Շաննաֆեան, Պետրոս Հաւատեան, Սամուէլ Պոյաճեան, Սամուէլ Մարգարեան, Պապամ Խօշեան, Միսաք Պայրամեան, Աբրահամ Սեւակեան:

ՅԵՏԱԴԱՐՁ ԱԿՆԱՐԿ ՄԸ ՍԵՈՒԼԻ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒՆ ԱՌԹԻՒ

ՏԱՍՆԵԱԿ ՄԸ ՀԱՅԵՐ ԱՐԺԱՆԱՑԱԾ ԵՆ ՈՍԿԻ ՄԵՏԱԼՆԵՐՈՒ ՆԱԽՈՐԴ ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

— 1 —

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱԿՑՈՂՆԵՐԸ՝ ՎԱՀՐԱՄ ՓԱՓԱԶԵԱՆ, ՄԿԸՐ ՄԿՐԵԱՆ

Սեպտեմբեր 17, Շաբաթ օրը, Սէուլի մէջ, Հարաւային – Քորէա, կը կատարուի բացումը 24–րդ Ողիմպիական խաղերուն: Հսկայ հանդիսութիւն մը՝ որուն առաջին օրուան ամենասպասուած մասը մարզիկներու տողանցքն է:

161 Պետութիւններու պատուիրակներ պիտի մասնակցին այդ արարողութեան: 161 դրօշակներով: Իւրաքանչիւր խումբ կ'առաջնորդուի իր ազգային դրօշով:

161 դրօշակներ՝ ուր պիտի չըլլայ սակայն հայկականը ... երբ կը գրենք այս, մեր միտքին մէջ միայն եռագոյնը չէ: Հոն պիտի չերեւնայ նաեւ Խորհրդային – Հայաստանի դրօշակը, ինչպէս որ պիտի չերեւնան, զոր օրինակ, Վրաստանինը, Ուզպէկիստանինը եւ նոյնիսկ ռուսական հանրապետութեանը: Խորհրդային բոլոր մարզիկներն ալ, որ հանրապետութեան ալ պատկանին, կը տողանցեն միութենական դրօշակին ետեւէն: Մէկ պետութիւն, մէկ խումբ, մէկ դրօշակ...

Ճիշդ է որ այդ հսկայ խմբաւորումը եւ անոր մէջ ստեղծուած մրցակցութեան ոգին, եւ, անշուշտ, Մոսկուայի տրամադրած նիւթական եւ թէքնիք միջոցներն են որ կարելի կը դարձնեն արժէքաւոր մարզիկներու աճումը փոքր հանրապետութիւններուն մէջ: Այսուհանդերձ, երբ հայ մարզասէրը տեսնէ, մեծ ազգերու դրօշակներու կողքին, հեռաւոր աննշան կղզիի մը կամ քանի մը հարիւր հազար բնակիչներով անկախ Պետութեան վերածուած շատերու անծանօթ հողաշերտի մը դրօշակը այս միջազգային տողանցքին, Հայը, մարզասէր կամ ոչ, պիտի ունենայ կը կարծենք, այս անգամ ալ, սրտի ճմլում մը: Այս անգամ եւս ինչպէս նախորդ Ողիմպիականներուն:

Ինչո՞ւ չհաշուուի Հայաստա՛նն ալ, Ողիմպիական ազգերու շարքին մէջ, երբ կան հայ մարզիկներ, երբ եղած են նոյնիսկ ախոյեաններ, ոսկի մրցանակի արժանացած հայ երիտասարդներ ...

***

Այս 24–րդ Ողիմպիականի խաղերուն առթիւ, փորձեցինք ցանկ մը պատրաստել. ցանկը մեր ազգակիցներուն՝ որոնք մասնակցած են նախորդ Ողիմպիականներուն, յաղթած կամ պարտուած: Յետադարձ ակնարկ մը:

Ողիմպիականի մասնակցիլն արդէն, ինքնին, մարզական փառք մըն է: Անցնիլ յաջորդաբար զտողական մրցումներէ եւ հրաւիրուիլ իր պատկանած երկրին ազգային ներկայացուցչական կազմին մէջ սխրանք մըն է՝ զոր կ'երազեն ամէն ազգի մարզիկներ:

Մասնակցողներու ցանկ մը կազմելը դիւրին գործ չնկատէք ... Անշուշտ դըժուար չէ գտնել ոսկի մրցանակ շահողներուն անունները: Ընդհանրապէս հանրագիտարանները կուտան զանոնք: Բայց միւսնե՞րը, մանաւանդ անոնք որոնք չեն արժանացած առաջին երեք մրցանակներուն:

Պէտք է փնտռել «եան»եր: Բայց անխոհեմութիւն կ'ըլլայ հայ մկրտել ամէն «եան»: Կան եւրոպական անուններ ինչպէս Սիմեան, Ցլէօրեան եւ նոյնիսկ Դուրեան (Զուիցերիոյ մէջ)՝ որոնք հայկական չեն: Կը յիշենք որ Հռոմի Ողիմպիականին (1960) երբ Հայեր կը փնտռէինք մարզիկներու մէջ, ըմբշամարտի յայտագրին վրայ նկատեցինք Էպրահիմեան մը: Պարսկական խումբին մէջն էր: Կը մնար երթալ ծանօթանալ հետը: Մօտեցանք խումբին: Էպրահիմեա՞ն: Մեր առջեւ յայտնուեցաւ սեւամորթ մը...

Նոյն ողիմպիականին, Ջրացատքի ախոյեանը կը կոչուէր Թոպեան: Միացեալ – Նահանգներէն: Միջոց չունեցանք ճըշդելու թէ Հայ էր թէ ոչ: Հեռուէն միայն, աւազանին եզրին, կրցանք տեսնել Թոպեանը: Որքան որ կը յիշենք, խարտեաշ երիտասարդ մըն էր: Թոպեան նախորդ Ողիմպիականին ալ, Մելպուրն, փայլած էր նոյն մարզաձեւին մէջ: Երկրորդ մրցանակ շահած էր: Հայ է՞ր. չենք կրնար, անձնապէս հաւաստել հայ ըլլալը, անոր պարագային:

Ունեցած ենք, սակայն, անվիճելիօրէն ամբողջովին Հայեր կամ միայն հօրենական կողմէ հայածնունդ Ողիմպիականի մասնակիցներ, եւ ինչպէս ըսուեցաւ, ախոյեաններ ալ: Տասնեակ մը ախոյեաններ:

***

Նոր օրերու Ողիմպիականները սկսած են Ֆրանսացիի մը նախաձեռնութեամբ, Փիէր տը Քուպէրթէնի՝ որուն մահուան յիսնամեակն էր անցեալ տարի: Առաջին ողիմպիականը տեղի ունեցաւ 1896–ին Յունաստանի մէջ՝ որ, հին դարերուն, այդպիսի խաղերու օրրանը եղած էր: Մինչեւ 5–րդ Ողիմպիականը, ոչ մէկ հետք գտանք Հայերու մասնակցութեան:

Ճիշդ է որ վազող Յարեթ Փափազեան Թուրքիայէն, 1906–ին, Աթէնքի մէջ, մասնակցած է Ողիմպիական անունը կրող մարզահանդէսի մը, բայց այդ մըրցահանդէսը մաս չէր կազմեր պաշտօնական ողիմպիականներու շարքին:

1912–ին է որ Հայեր մուտք կը գործեն նոր օրերու ողիմպիականներէն ներս: Պոլսահայ երկու մարզիկներ՝ Վահրամ Փափազեան եւ Մկըր Մկրեան Սթոքհոլմի մէջ կը ներկայացնեն, միայնակ, Օսմանեան կայսրութիւնը: Թուրքիա, ուրեմն, Հայերու կը պարտի իր առաջին մասնակցութիւնը Ողիմպիական խաղերուն: Նախաձեռնողը եղած էր հայ մարմնամարզութեան ռահվիրայ Շաւարշ Քրիսեան՝ որ, երեք տարի վերջ, զոհ պիտի դառնար Եղեռնին: Թրքական երախտագիտութիւն...

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՊԱՍԹԻՅԻ ԳՐԱՒՈՒՄԸ

1789, ՅՈՒԼԻՍ 14

Պասթիյի նշանաւոր գրաւումը որ յեղափոխութիւնը խորհրդանշող գլխաւոր արարքը կը նկատուի, որոշ չափով մը հետեւանք է թիւրիմացութիւններու շարանի մը: Բանտին կառավարիչը Տը Լօնէի մարքին կողմնակից եղած չէ բիրտ ուժի, ոչ ալ Փարիզցիները. սակայն ցուցարարներու սխալ մեկնաբանութիւնները դէպքերու հունը այլուր փոխադրած են ու օրը վերջացած է 99 մեռեալներով: Մարքին օրերէ ի վեր անապահով կը ըզգայ բանտը ու օժանդակ ուժ խնդրած է: Գնդապետ Տըֆլիւի հրամանատարութեամբ 32 զինուորներ կը ղրկուին: Ինք ալ յաջորդական օրերուն իր կարգին կարելի բոլոր միջոցառումներուն կը դիմէ, սալաքարերու եւ մետաղի կտորներու պաշար մը դիզելով. նորոգել կուտայ շարժական կամուրջները: Այս բոլորը սակայն ոչ թէ պաշտպանողական, այլ որպէս յարձակողական պատրաստութիւն կը մեկնաբանուին թաղին բնակիչներուն կողմէ:

Յուլիս 14–ի առաւօտեան Պասթիյի աշտարակներուն տակ հաւաքուած բազմութիւնը հետզհետէ կը մեծնայ: Քաղաքապետարանի մնայուն կոմիտէն մտահոգութիւնը փարատելու համար պատուիրակութիւն մը կը ղրկէ տը Լօնէի որ բարեացակամութեամբ կը դիմաւորէ զայն, ու նոյնիսկ ճաշի կը հրաւիրէ: Կառավարիչը նոյնիսկ աշտարակներուն վըրայ զետեղուած թնդանօթները ետ քաշել կուտայ, որպէս նշան իր բարի նպատակներուն:

Բազմութիւնը տեսնելով որ ղրկուած պատուիրակութիւնը չի վերադառնար, ու կարծելով որ թնդանօթները ետ քաշուած են կրակելու պատրաստելու համար, յարձակումի աղաղակներ կ'արձակէ: Ցապաղած պատուիրակութիւնը ներսը պատանդ առնուած է անոնց կարծիքով ու կառավարիչը կրակ պիտի բանայ ժողովուրդին վրայ: Դրացի շրջանէ մը երկրորդ պատուիրակութիւն մըն ալ կը հասնի. անոր ղեկավարը՝ փաստաբան Թիւրիօ աւելին կը պահանջէ: Ու մերժումէն ետք, ժամանակն իսկ չէ ունեցած բացատրելու խնդրութիւնը, երբ դուրսի ամբոխը կը սկսի աղաղակել. «մենք Պասթիյը կ'ուզենք»:

Եւ օրուան երրորդ թիւրիմացութիւնը. մինչ ներսի անկար պաշտօնեաները պոռալով ու գլխարկի շարժումներով հանդարտութեան հրաւիրել կը ջանան ցուցարարները, այս վերջիններս ճիշդ հակառակ մեկնաբանութեամբ մը որպէս քաջալերանք կ'ընդունին անոնց վարմունքը. երկու հոգի խանութի մը տանիքը բարձրանալով կը յաջողին իջնել Պասթիյի բակը. ուրիշներ կը հետեւին տապարներով զինուած. կը խորտակեն կամուրջին շղթաները, բանալով մուտքի ճամբան: Բազմութիւնը կը խուժէ ներս. հրացանի պայթիւններ մեծ խուճապ կը ստեղծեն: Ապստամբները կրակի կուտան յարդ բեռցած երկու կառքեր ու բարձրացող ծուխի վարագոյրին ետին ապահով կը յառաջանան: Այդ միջոցին Քաղաքապետարանի կոմիտէն կը դիմէ բանտի ղեկավարութեան որ կրակը դադրեցնէ ու արտօնէ փարիզեան քաղաքացիներուն որ գրաւէ բանտը, ղրկուած պատուիրակութիւնը մօտիկ ըլլալ չըլլար ու արիւնահեղութիւնը կը շարունակուի: Իսկ քաղաքապետարանը ուր կը փոխադրուին մեռեալներն ու վիրաւորները, ծայրայոյն ատմճանի կը հասնի պըկումը: Կոմիտէն նոր պատուիրակութիւն մը կը ղրկէ որ չի յաջողիր խօսքը մօտիկ ըլլալ տալ: Զինամթերքի օժանդակութիւն կը հաս-

ՊՈՒՏ ՄԸ ԺՊԻՏ

ԴՐԱԽՏ

– Աշխարհի առաջին մարդիկը ուրտեղացի՞ էին:

– Պարսկաստանցի:

– Ինչո՞ւ:

– Շատ պարզ է, Ադամն ու Եւան տուն չունէին, հագուստ ու ապրելու այլ պիտոյքներ չունէին: Ամէն մէկը միայն մէկ տերեւ ունէր: Յետոյ ալ կը կարծէին թէ դրախտի մէջ կ'ապրին:

***

ԼԱՄՊԸ

Հօգեբուժարանի քննութեան ընթացքին սենեակի մը մէջ քննիչը նկատեց որ հիւանդներէն մէկը իր գօտիով առաստաղէն կախուած է. հարցուց.

– Այս հիւանդը ի՞նչ կ'ընէ:

– Ինքզինքը 200 վոլթնոց լամպ կը կարծէ:

– Վա՛ր առէք:

– Բայց սենեակը ինչո՞վ լուսաւորենք, զարմացաւ տնօրէնը:

նի բանտին ղեկավարութեան, սակայն յարձակող բազմութիւնն ալ կը յառաջանայ. տը Լօնէ գրաւոր կը սպառնայ օդը հանել բանտն ու ամբողջ թաղը եթէ ապստամբները անձնատուր չըլլան. սակայն ոչ ոք կ'ուզէ լսել այս մասին, ու նախանշան տրուածի նման վճռական յարձակումի կ'անցնին: Կը զինաթափեն պահապան ուժերը, շէնքերը օդը կը հանեն, քանի մը բանտարկեալ կ'ազատագրեն ու կը գրաւեն պայթուցիկներու մէկ մասը:

Պաստիլը պաշտպանողները կ'առաջնորդուին քաղաքապետարան, սպառնալիքներու եւ նախատինքներու տարափի մը տակ: Տը Լօնէ կը ձերբակալուի, նաեւ միւս հրամանատարները: Սուրի հարուածներով խողխողելէ ետք ատրճանակով կը սպաննեն տը Լօնէն. սակայն սուրով ալ չեն գոհանար ցուցարարները ու կը պահանջեն որ գլխատուի: Ինք միակը չէ. կը գլխատուի նաեւ Ֆլէսէլ որ ամբաստանուած է դաւաճանութեամբ: Երկուքին գլուխները կը պտըտցնեն քաղաքի փողոցներուն մէջ:

Փարիզի սալաքարերէն ծնած նոր սատանները «ծարաւի են» պիտի ըսէ Անաթոլ Ֆրանս: Ամէն մարդ սահմռկած է ա՛յս աստիճան վայրագութեան դիմաց. Փարի՞զն է ասիկա, հարց կուտան իրարու, քաղաքակիրթ Եւրոպայի նրբաճաշակ մայրաքաղա՞քը:

1790-ին Խորհրդարանը կը մեծարէ «Պաստիլի յաղթականները», որոնց թիւը 954 է, մեծ մասը արհեստաւոր:

Պապլօֆ որ յաջորդող օրերուն Փարիզ կը հասնի, հետեւեալ տողերով կը նկարագրէ իր տպաւորութիւնները. – «Ամէն տեսակ տանջանքներ, չարչարանք, խարոյկ, խարազան, կախաղան, տանջանի, ամէն կողմ բազմապատիկ թիւով դահիճներու բազմութիւն մը այնքան գէշ սովորութիւններու տէր դարձուցին մեզ: Մեր տէրերը փոխանակ ղեկավարելու, բարբարոսներու վերածեցին մեզ, ինչպէս իրենք էին: Հիմա կը հնձեն եւ պիտի հնձեն ինչ որ ցանած էին. ու այնպէս կը թուի թէ ահաւոր կերպով պիտի շարունակուին այս բոլորը, եւ թէ տակաւին միայն սկիզբ մըն է ասիկա»:

Պետական բանտ մը գրաւուած է, դըռները բացուած ու բանտարկեալները ազատագրուած ստրկութեան մռայլ խորհրդանիշը դադրած է գոյութիւն ունենալէ: Քար առ քար պատերն ալ կը քանդեն. կը բազմացնեն բանալիները ու կը ծախեն ամբողջ Եւրոպայի մէջ. Թաղուածներու աճիւնները հողէն կը հանեն ու հանդիսաւոր յուղարկաւորութիւններ կ'ընեն:

Յարձակողներէն 98 հոգի մեռած է, 13 հոգի հաշմանդամ մնացած:

Պաստիլի գրաւումը պարադայական կողմ մը ունի եթէ նկատի առնուին երկկողմանի վախերը, յաջորդական արհամարհանքներ ու կառավարիչի մը անճարակութիւնը: Խորքին մէջ բաւական դիպուածական պատահար մը որ սակայն յեղաշրջեց ամէն բան. անով փրկուեցաւ յեղափոխութիւնը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՈՒԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿ ՍՈՒՐԷՆ ԵՐԵՄԵԱՆԻ

Պատմագէտ եւ դասախօս ակադեմական Սուրէն Երեմեան բոլորած է իր ութսունամեակը. ան Երեւանի Նորաբաց համալսարանին մէջ աշակերտելով Աճառեանի, Մանանդեանի նման հեղինակութիւններու, ոչ միայն հայագիտական հարուստ պաշար ձեռք ձգած է, այլեւ իւրացուցած է գիտութեան համար ամէնէն արժէքաւորը՝ անսասան կամքի, պրպտող միտքի, համբերատարութեան, ինքնանուիրումի եւ անկողմնակալութեան սկզբունքը:

1935 – 41 տարիներուն այդ մռայլ շրջանին երբ այնքան դիւրին էր մէկը ամբաստանել ազգայնամոլութեամբ, Ս. Երեմեան հայ ժողովուրդի պատմութիւն դասախօսած է Լենինկրատի համալսարանը, իր ուսանողներուն ներարկելով իրական սէր ու յարգանք սեփական ժողովուրդին, անոր հազարամեայ պատմութեան ու ճոխ մշակոյթին հանդէպ:

1941-ին կը սկսի գիտնականին երեւանեան գործունէութեան շրջանը, որ յատկանշական է Գիտութիւններու Ակադեմիայի պատմութեան Հիմնարկին ու բարձրագոյն ուսման շատ մը հաստատութիւններուն մէջ ծաւալած գիտահետազօտական, դասախօսական աշխատանքով: Անոր ուսումնասիրութիւններուն նիւթերը կ'ըլլան՝ հայ ժողովուրդի կազմաւորումը, Հայաստանը ստրկատիրական դարաշրջանին, աւատատիրութեան առաջացումը, զարգացումն ու անկումը միջնադարեան Հայաստան, աւատատիրական Հայաստանի պատմութիւն եւ քարտէսագրութիւն, Հայաստանի, Վրաստանի, Ազուանքի պատմութիւն, եւայլն: Սուրէն Երեմեան «Հայ ժողովրդի պատմութիւն» ութ հատորէ բաղկացած ակադեմական հրատարակութեան Ա. եւ Բ. հատորներուն պատասխանատու խմբագիրն ու հիմնական հեղինակն է. այս աշխատութեան համար ստացած է Հայաստանի պետական մրցանակ: Երեմեանի Հայաստանի, Վրաստանի եւ Ազուանքի պատմութեան նուիրուած շարք մը աշխատութիւններ առնուած են համամիութենական ընդհանրական հրատարակութիւններու, մասնաւորապէս «Սովետական Միութեան պատմութիւն» բազմահատորեակին մէջ, որպէս Անդրկովկասի ժողովուրդներու պատմութեան եզակի հետազօտութիւն: Իր գրիչին կը պատկանին աւելի քան 200 ուսումնասիրութիւններ եւ նոյնքան ալ պատմաքարտէսագրական աշխատանքներ:

Ս. Երեմեան տակաւին այն գիտնականն է որ հայկական ցեղասպանութեան մասին թրքական կեղծ թէզերու հեղինակներուն արժանի հակահարուած տուողներու առաջին շարքին վրայ կը գտնուի:

***

2000 ՏԱՐԵԿԱՆ ՍՕՍԻՆ

Արցախի հարուստ բնութիւնը ունի 200 – 100 տարեկան մօտ երկու տասնեակ երկարակեաց ծառեր. այդ բոլորին պապն է սակայն Սխտորաշէնի այն սօսին որուն տարիքը ոչ թէ դարերով, այլ հազարամեակներով կը չափուի. անոր անձագրին՝ մարմարէ ցուցատախտակին վրայ յիշատակուած է «Այս ծառը տնկուած է Ք. Ա. Ա. դարուն»: Դարէ դար մարդիկ գիտէին որ ցարական կառավարութիւնը նպաստ ալ յատկացուցած էր այս ծառին ու զայն խնամողը 30 ռուբլի կը ստանար: Հսկայական այս սօսիին փչակին յատակը 44 քառակուսի մեթր է, իսկ բունին շրջագիծը 27 մեթր, գագաթը կը բարձրանայ մինչեւ 54 մեթր եւ սաղարթներու ըստուերը կը տարածուի մօտ 1500 քառակուսի մեթրի վրայ:

***

«ԴԱՒԻԹ ԲԷԿԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ»

«Արեւիկ» հրատարակչութիւնը բանասէր Արշակ Մադոյեանի աշխարհաբար վերապատմութեամբ՝ 30 հազար տպաքանակով լոյս ընծայած է Ղուկաս Սեբաստացիի «Դաւիթ Բէկի պատմութիւնը» գրքոյկը:

Դաւիթ Բէկի ղեկավարած հերոսամարտերու պատմութիւնը գրի առնող Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութեան անդամ Հ. Ղուկաս Սեբաստացին կազմած է նաեւ անոր մղած կռիւներու քարտէսը: Ան հեղինակն է նաեւ Հայոց պատմութեան եւ Հայաստանի աշխարհագրութեան մասին ստուարածաւալ եւ ցարդ անտիպ հանրագիտարանային բնոյթի ձեռագրի մը:

ԺԸ. դարու առաջին քառորդին Արցախի եւ Սիւնիքի մէջ ծայր առած ազատագրական շարժումները այդ շրջաններուն կիսանկախ վիճակ ապահովեցին եւ Դ. Բէկի ապստամբութիւնը շատ լայն արձագանգի արժանացաւ Հայերու մօտ: Սակայն, ցաւօք, այն ժամանակներու այդ խանդավառ մթնոլորտէն, զանազան գրառումներէն ու յիշողութիւններէն շատ քիչ բան հասած է մեզի, այդ պատճառով իսկ Հ. Ղ. Սեբաստացիի մատեանի կարեւորութիւնը շատ մեծ է: Պատմութիւնը թէեւ դէպքերէն տասնամեակ մը յետոյ գրի առնուած է, սակայն հեղինակը պատմական փաստերուն հաւատարիմ մնացած է: Մատեանը որպէս սկզբնաղբիւր ծառայած է Րաֆֆիի «Դաւիթ Բէկ»ին ու այլ գրողներու գեղարուեստական երկերուն: Հ. Ղուկաս Սեբաստացիի պատմութիւնը կ'աւարտի 1728-ին Դաւիթ Բէկի մահով: Սոյն պատմութեան որպէս հաւելուած կցուած է նաեւ «Դաւիթ Բէկի զօրավարներն ու զօրքերը» փոքրիկ գլուխը, որ կարեւոր տեղեկութիւն կու տայ զօրքերուն եւ անոնց մարտիկներու թիւին մասին:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԼՈՍ – ԱՆՃԸԼԸՍԻ Հ. Մ. Ը. Մ.-ի մասնաճիւղը այս տարի իր ընդհանուր բանակումը կազմակերպած է «Սեւան» (Սան Տիէկօ) եւ «Սարդարապատ» (Օրէնճ Քաունթի) մասնաճիւղերուն հետ: Միջ-մասնաճիւղային այս բանակումը տեղի ունեցած է «Վըրտիւկօ Օքս» բանակավայրին մէջ, Օգոստոս 10-էն 16, մասնակցութեամբ աւելի քան 150 քոյր – եղբայրներու: Բանակումի յայտագրերուն մէջ կարեւոր տեղ գրաւած են ազգային ու ըսկաուտական գետնի վրայ տասնեակ մը դասախօսութիւններ:

***

ԳԸՆԱԼԸԻ (Պոլիս) Կազդուրման Կայանի ամրան փակման հանդիսութիւնը տեղի ունեցած է Օգոստոս 27-ին, հովանաւորութեամբ Շնորհք Պատրիարքի: Ներկաները նախընթրիքի ճոխ սեղաններու շուրջ հետեւած են օրուան հանդիսութեանց, բաղկացած երգ ու պարէ, արտասանութիւններէ ու ճառերէ: Վերջաւորութեան՝ Շնորհք Արք. Գալուստեան իր հուսկ բանքով բարձր գնահատած է երկու ամսուան կարճ ժամանակամիջոցի մը ընթացքին տարուած այս դաստիարակչական աշխատանքը:

***

ԶՄՄԱՌՈՒ (Լիբանան) վանքի «Վերափոխման Ս. Կուսին» եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր շուքով նշուած է Աստուածածնայ տօնը: Պատարագը մատուցանած ու քարոզած է հայ կաթողիկէ կաթողիկոս – Պատրիարքը՝ Յովհաննէս – Պետրոս ԺԸ. Գասպարեան: Երգեցողութիւնը կատարած է «Ս. Փրկիչ» երգչախումբը: Յաւարտ պատարագի, կատարուած է խաղողօրհնէքը, բազմահարիւր ուխտաւորներու ներկայութեամբ, որոնք մինչեւ իրիկուն մնացած են վանքի շրջակայ անտառներուն մէջ:

***

ՊԷՇԻԿԹԱՇԻ (Պոլիս) Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ անուան տօնախմբութիւնն ու մատաղօրհնութիւնը կատարուած է, Օգս. 28-ին, Շնորհք Պատրիարքի նախագահութեամբ: Յաւարտ պատարագի, կատարուած է հոգեհանգստեան պաշտօն, որմէ վերջ բոլոր հրաւիրեալները հաւաքուած են սիրոյ սեղանի շուրջ: Եկեղեցւոյ պիւտճէի ներկայացումէն պարզուած է, որ ան այս տարի 9 միլիոն Թրք. լիռայի բաց մը ունի: Օրուան ամենակարեւոր դրուագը եղած է երեք սարկաւագներու ձեռնադրութեան քսանամեակի նշումը: Հաւաքոյթը վերջ գտած է Պատրիարք Հօր հուսկ բանքով:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

1937-Ը ԻՄ ՇԵՄԻՆ

ՌԱՖԱՅԷԼ ԱԹԱՅԵԱՆ

Տանինը իր գալու յաջորդ օրն իսկ վեր կանչուեց ու ետ եկաւ, ոչ, ետ բերուեց երեք շաբաթ յետոյ միայն: Յաջորդ օրը, նոյն վիճակում, ինչ որ նա, մեզ մօտ բերուեց մինչ այդ ուրիշ կամերայում եկած Կարօ Մելիք – Օհանջանեանը, երկուսի ոտքերն էլ ուռած՝ մի – մի գերան: Շաբաթներ շարունակ ստիպմամբ ոտքի էին պահել եւ այդպիսի այլակերպում էր առաջ եկել արեան կուտակումից:

Ոչ միայն այս երկուսի, այլեւ մի բանւոր մարդու: «Հայրամբակի» կառավարիչ նշանակուած Արշակ Յովհաննիսեանի եւ Արզնիի բուժավայրը ստեղծող բըժիշկ Մադաթեանի նոյնանման պարագաներում դրսեւորած անօրինակ տոկունութիւնը թիւ 9 բանտասենեակում մարդկային բարոյականութեան մի բարձր գագաթ էր մեր, ջահելներիս, Յովհաննէս Մոկացեանի, իմ, Բաբգէն Սիմոնեանի եւ ուրիշների համար: Այս ամէնը տեսնելուց յետոյ, ճիշդ է, էլի սրտի դողով, բայց եւ հաստատ վճռով «վերեւ» գնացի, երբ կանչեցին: Այո, հաստատ վճռով՝ ո՛չ մի քայլ չշեղուելու ճշմարտութիւնից եւ չասելու ո՛չ մի բառ, որ խղճի դէմ լինի:

Այս անգամ, Հոկտեմբերի 30-ի երեկոյեան, էլի երկուսով էին, ինձ բերողը, որ բաժնի պետն էր, հիմա գիտէի ազգանունը՝ Ռուբէն Յարութիւնեան եւ այն նոյն կռփամարտիկը: Առաջինը շտապ – շտապ մի քանի հարց տուեց իրար ետեւից. «Ճանաչո՞ւմ էք Երուանդ Բոգդանեանին» (ճիշդ այդպէս, յարգալից ձեւով), «Ճանաչո՞ւմ էք Համունուն», «Ճանաչո՞ւմ էք Նահապետ Կուրղինեանին»: Եւ ամէն անգամ էլ, կարծես իմ պատասխանին անտարբեր, կրկնում էր նոյն միակ բառը. «խոստովանեց»: Թափանցիկ էր իմաստը. այդպիսի «պինդ մարդիկ», որ յանձն են առել (թէ ինչ՝ չէի ասում), իմացիր, ուրիշ ճանապարհ չկայ: Ի վերջոյ, կարճ կտրեց. «խորհուրդ կը տայի չյամառէք»: Ասաց ու գնաց, եւ ես նորից մնացի դէմ առ դէմ «իմ» կռփամարտիկի հետ:

Իսկ սա, պարզւում է, թէ ուզենայ, կարող է եւ ուրիշ ոճ բանեցնել: Ի պատասխան իմ բողոքի՝ ինչո՞ւ են գրաւել կոոպերատիւ բնակարանս, «Թառ է գըցում».

– Ո՞վ է ասել քեզ, ինչո՞ւ են ասել ... լաւ, դա թող: Դու գրիր, ա՛յ, էսքան մի բան գրիր: Դու չէի՞ր լցնում «Խորհրդային Հայաստանի» «սիւնակները», հիմա մի էսքան գրիր (ձեռքով ցոյց է տալիս, մի տասը տասնհինգ տողի չափ, ասենք թէ), կը գնաս՝ ետ կը գաս, տանդ տէր կը լինես, – ու ծիծաղում է:

Մարդու մարմինը փշաքաղւում է սրա ծիծաղից: Լաւ է հայհոյի նոյնիսկ, քան թէ այս բութ, տափակ ծաղրը լսեմ: Զըսպում եմ ինձ մի կերպ.

– Բայց ինչո՞ւ «գնամ», ի՞նչ բանի համար:

– Որ բերել ենք, հօ, բաց չենք թողնի: (Շատերի լսած խօսքը):

Բայց ինչո՞ւ էք «բերել» ... ահա իմ իրակա՛ն գործը՝ այդքա՛ն տարի, թող ընկերներս ասեն:

– Էդ մասկիրովկա է:

– Ո՞ր ժամանակից սկսած՝ «մասկիրովկա», 1925-ի «Աւանգարդի՞ց», երբ տասնութ տարեկան էի, դառնում, հարցընում եմ ամենայն լըջութեամբ, եւ հեգնոտ ժպիտը կորչում է սրա հաստ, տափակաւուն շուրթերից: Ձայնն էլ փոխւում է «ինքն իրեն»:

– Դեռ շատ ենք հետդ մուկ ու կատու խաղալու:

– Սա ես շատ «պէտքական» խօսքերից է երեւի այս մարդու բերանում: Հայերէն կը թարգմանուի. «Շա՞տ ենք դեռ մուկն ու կատու խաղալու քեզ»: Կատուն ինքն է ու դեռ բողոքաւոր է, թէ՝ «Հասկացիր, քեզ նման մկներ շատ կան, հերթի են սպասում»:

Այդ րոպէից ինձ մնում էր լռել այլեւս: Ատամներս սեղմած՝ լռել, որ չտնքամ, լռել ամբողջ գիշեր, մինչեւ լուսաբաց, մինչեւ այն րոպէները, երբ յանկարծակի պայծառօրէն պիտի գիտակցէի հինգ րոպէ ես, որ շարունակուեց այսպէս, խելագարուելու եմ: Եւ երբ, րոպէ չանցած, աչքիս պիտի երեւար քննախոյզ հայացքով ինձ դիտող այն նոյն բերողը, որն ինքը չի՛ ծեծում (ինձ գոնէ), չի՛ հայհոյում, միայն «սանկցիա» է տալիս, եւ ես էլի ինձ կորցրած պիտի բղաւէի այս անգամ. «սա սովետական օրգան է, իրաւունք պահէք հետս այդպէս վարուելու»:

– Մի պոռացէք, հանդարտեցէք, ես կը պարզեմ թէ ինչումն է բանը, – ասաց նա՝ էլի շտապ – շտապ, ինչպէս նախորդ դէպքերում, եւ այդ խօսքից էլ գլխի ընկայ որ բղաւում եմ ու յիշեցի, թէ բղաւելով ինչ էի ասում հէնց նոր:

Իսկ տանողը կրկին պատրաստ է, ամէն ինչ այստեղ «մեքենայացուա՞ծ» է, ու դա նոյնպէս չշմեցնում է մարդու:

(Շար. 4)

ԽԱՉՎԵՐԱՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 11, տօն է Վերացման Սուրբ Խաչին:

Այս առթիւ պատարագ կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ եւ Փարիզի Առաջնորդ

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·45ին:
Պատարագ՝ ժամը 10·30–ին:
Նոյն օրը, երեկոյեան ժամը 4–ին կը կատարուի Երեկոյեան ժամերգութիւն եւ Խաչվերացի մեծահանդէս Թափօր – անդաստան – Ութհանով:
Այս անդաստանը տարուան վերջինն է:
Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 12, յիշատակ է Մեռելոց:
Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի, որու աւարտին Հոգեհանգիստ կը կատարուի Վասն համօրէն ննջեցելոց:

***

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Սկիզբ ժամերգութեան 9–ին:
Պատարագ ժամը 10·30–ին:
Երեկոյեան ժամը 5–ին, Խաչվերացի մեծահանդէս Թափօր – Անդաստանի:

ԽԱՉՎԵՐԱՑ

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԱԹՈՌԱՆԻՍՏ ԵԿԵՂԵՑԻ

13, rue du Perche — 75003 Paris

Կիրակի, Սեպտեմբեր 11, տօն Խաչվերացի, առաւօտեան ժամը 11–ին
ԳՐԻԳՈՐ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԿԱՊՐՈՅԵԱՆ
Առաջնորդ Ֆրանսայի Կաթողիկէ Հայոց
հայրապետական պատարագ կը մատուցանէ Փարիզի Հայ Կաթողիկէ Աթոռանիստ Եկեղեցւոյ մէջ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Արշալոյս Թաղէոսեան մասնաճիւղի ընդհ. անդամական ժողովը այս Շաբաթ, Սեպտեմբեր 10, ժամը 16·30–ին սովորական հաւաքատեղին:

***

ԺՈՂՈՎԻ ՀՐԱՒԷՐ

Հ. Բ. Ը. Մ. Վիէնի մասնաժողովը ժողովի կը հրաւիրէ Աշխատեան հին եւ նոր անդամները, Չորեքշաբթի, Սեպտ. 14, երեկոյեան ժամը 19–ին, Արովեան սրահին մէջ:

***

ԺՈՂՈՎԻ ՀՐԱՒԷՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՊՈՄՈՆԻ «Նայիրի» մասնաճիւղը, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները, Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 14, ժամը 14·30–ին սովորական հաւաքատեղին:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Պանեէօյ – Քաշանի Հ. Իսահակեան մասնաճիւղի պարահանդէսը՝ Նոյեմբեր 5–ին:
Մանրամասնութիւնները յետագային:

MEETING-DÉBAT

en présence
de
PAROUIR HAYRIKIAN

Lundi, 12 Septembre 20 h 30

Maison de la Mutualité
24, rue St. Victor
Paris 5eme
M° : Maubert - Mutualité

Voyages en Arménie

TRANSTOURS UCFAF

Hôtels 1ère Classe, Assurance U.A.P.,
(pension complète, programme touristique, transferts aéroports)

EXCURSIONS : Etchmiadzine, Garni, Zvartnots, Sevan, Ochagan, Gueghart, Hripsimé.

ETABLISSEMENTS CULTURELS : Madenataran, Musée de la Révolution, Galerie d'Art National, Panthéon arménien, Observatoire de Burakan.

ET LES SUPPLEMENTS EXCLUSIFS DE L'U.C.F.A.F.
(+1 excursion +1 spectacle gratuit)

DU 8 AU 22 OCTOBRE 7530 Frs.

15 jours dont 13 à EREVAN

8 octobre:	PARIS/KIEV
9 octobre:	KIEV/EREVAN
10 au 20 octobre:	EREVAN
21 octobre:	EREVAN/MOSCOU
22 octobre:	KIEV/PARIS

MAINTIEN DE LA REDUCTION DE 250 FRS. SUR CE TARIF prévue sur la PROMOTION 88

Renseignez et inscrivez-vous sans tarder :

Permanence TRANSTOURS :
25, rue d'Argenteuil, 75001 PARIS
Tél. : 42. 61. 58. 28

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ՓԱՐԻԶ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի Արշալոյս Թաղէոսեան մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցը կը վերաբացուի Շաբաթ, Սեպտեմբեր 24, ժամը 15–ին, 4–էն 14 տարեկան եւ չափահասներու (պաքալօրէայի պատրաստութիւն) համար: Նոյն օրը արձանագրութիւն եւ հանդիպում ծնողքներու հետ:

Կը դասաւանդուին. – Հայերէն լեզու, պատմութիւն, երգ, թատրոն, մարզանք:
Հայ Մշակոյթի Տուն
17, rue Bleue, 75009 PARIS

***

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Հայերէն լեզուի դասընթացքներու – մեծերու եւ փոքրիկներու – արձանագրութիւնները տեղի կ'ունենան Շաբաթ, Սեպտեմբեր 10 եւ 17–ին, ժամը 15–էն 17:

Տեղեկութեանց համար կը խնդրուի հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն. –
43 – 76 – 65 – 37   43 – 75 – 26 – 98

***

ՇԱՒԻԼ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ միօրեայ վարժարանին 1988 – 1989 տարեշրջանի վերամուտը Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 14, առաւօտեան ժամը 9–ին:

Մանրամասնութիւններու եւ արձանագրութիւններուն համար դիմել եկեղեցւոյ քարտուղարութեան, Կիրակի առաւօտները:
6, rue Père Komitas, CHAVILLE

***

ՊՈՒԱ – ՔՈԼՈՄՊ

«Գառնիկ Յովհաննէսեան» միօրեայ դպրոցի դասաւանդութիւնները կը վերսկսին Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 14, ժամը 9–ին:
ECOLE HOCHE
119, rue Hoche, COLOMBES
Ուսուցիչները կը սպասեն աշակերտներուն:

***

ENGHIEN-LES-BAINS

L'Association Culturelle NAREG informe les parents habitant Enghien et sa région que les cours de langue et de civilisation arméniennes débuteront le Mercredi 14 Septembre :
— à 10 h. pour les enfants de 4 à 10 ans au 8, rue Félix Faure
95880 Enghien-les-Bains
— à 14h. pour les enfants de plus de 10 ans
au 9, bld. Sadi Carnot,
95880 Enghien-les-Bains

Les inscriptions se feront sur place avec gratuité des cours pour l'année 1988-89.
Pour tous renseignements, téléphoner au : 34. 12. 84. 45.

ՄԱՐՍԷՅԼ

ԳԱՐՈՒՆ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

1988 – 1989 տարեշրջանի փորձերն ու դասընթացքները կը վերսկսին Շաբաթ, Սեպտեմբեր 17, Պօմոնի Սաքրը Անժասիոն Սոսիալ սրահին մէջ, ժամը 16·30ին:

Այս տարի կը դասաւանդուին հետեւեալ նիւթերը. –
1·– Երաժշտական հիմնական գիտելիքներ:
2·– Սոլֆէժ:
3·– Միաձայն երգեր:
4·– Բազմաձայն խմբերգներ:
5·– Ջանազան դասական գործիքներ:

Նոր մանուկներ, պարման – պարմանուհիներ կ'ընդունուին պարզ ունկնդրի եւ ականջի քննութենէ ետք:
Փափաքողներէն կը խնդրուի կապ հաստատել տնօրէնութեան հետ՝ մինչեւ Սեպտեմբեր ամսուան վերջին օրը, դիմելով հետեւեալ հասցէին. –
11, rue Bousquetier, Bât. H
13012 MARSEILLE
Tél. : 91. 87. 43. 71

***

ՍԷՆ – ԺԵՐՈՄ

Սէն – Ժերոմի Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան հովանաւորութիւնը վայելող դպրոցը կը բացուի Սեպտեմբեր 14, ուսուցչութեամբ Եղիշէ Աւագ Քահանայ Փանոսեանին եւ Պր. Խաչիկ Երկմազեանին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի օրերը, ժամը 9–էն 12 եւ Շաբաթ օրերը ժամը 14–էն 16:

Փոխադրութիւնը ապահոված է օթօքարով:

Անոնք որ դեռ չեն արձանագրել տուած իրենց զաւակները, թող դիմեն թաղականութեան:

***

Հ. Բ. Ը. Մ. — ՎԻԷՆ

Հ. Բ. Ը. Մ. Վիէնի մասնաճիւղի հայերէն լեզուի դասընթացքները կը վերսկսին Սեպտեմբեր 14–ին եւ տեղի կ'ունենան ամէն Չորեքշաբթի, կէսօրէ վերջերը, ժամը 14–էն 17, Արովեան սրահին մէջ:
1, Քէ փաժօ, Վիէն
Յաւելեալ տեղեկութեանց համար դիմել Հ. Բ. Ը. Մ. Վիէնի մասնաժողովի անդամներուն եւ կամ հեռաձայնել. – 74 – 85 – 18 – 05 թիւին:

***

ՎԱԼԱՆՍ

Վալանսի Դուիթեան միօրեայ վարժարանին 1988 – 1989 տարեշրջանի վերամուտը Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 14, առաւօտեան ժամը 9–ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի օրերը, առաւօտեան ժամը 9 – 12:

SAMEDI 8 OCTOBRE

U.G.A.B. - LYON

DINER-BAL

ESPACE TETE D'OR
103, Boulevard STALINGRAD
69100 Villeurbanne

GRAND SHOW-MODE
ORCHESTRE

Réservation : DISCOPHILE
81, rue de la République, 69002 LYON (M° Bellecour)
Renseignements : Colette : 78 - 68 - 99 - 15.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 13

MARDI
13 SEPTEMBRE
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.836

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

64e ANNÉE — No 16.836

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԵՐԵՒԱՆ

ՑՈՅՑԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻՆ

ՂԱՐԱԲԱՂԷՆ ԶԱՏ՝ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԵՌԱԳՈՅՆԻ ՀԱՐՑԵՐ

Ուրբաթ օրուան ցոյցերը այլեւս հերթական բնոյթ առած են Երեւանի մէջ, բայց ըստ հասած լուրերուն կը թուի որ նկարագիրը կը փոխուի եւ այլեւս Ղարաբաղի կցումը չէ միակ հարցը:

Սեպտեմբեր 9-ին, Ա–Էֆ–Փէ-ի թղթակցին համաձայն, որ Երեւան գտնուած է, շուրջ հարիւր հազար հոգի հաւաքուած են եւ երգում բրած անկախ Հայաստանի Եռագոյնին:

Ցուցարարները հայրենասիրական երգեր երգած են եւ պահանջած Ղարաբաղի կցումը Հայաստանի: Նոյն օրը սակայն տուգանքներ յայտարարուած են (300 ռուբլի=աւելի քան 3000 Ֆր.) Ղարաբաղի Կոմիտէի անդամներուն դէմ, որոնք խօսք առած են հանրաժողովին ընթացքին: Մասնակցողներ յայտնած են որ Ղարաբաղի կցման ի նպաստ շարժումը ընդլայնած է:

Ըստ «Քոքիտիէն տը Փարի»ի ցոյց մըն ալ եղած է Շաբաթ օր, որու ներկայ եղած է նաեւ Ա–Էֆ–Փէ-ի թղթակից մը: Այս նոր ցոյցը, զոր կազմակերպած էր Ղարաբաղ Կոմիտէն, նոյնքան բազմութիւն համախմբած է եւ Կոմիտէին 11 անդամները տէրը եղած են կացութեան: Նախորդ օրը, ժողովուրդը անկախութիւն բացագանչած է, Եռագոյն ի ձեռին: Դրօշակները միշտ հոն եղած են, երբ Շաբաթ օր Նախագահը՝ Հրանտ Ոսկանեան հրապարակաւ խօսումներ բրած է: Օրինակ, բսած կ՚ըլլայ որ Եռագոյն դրօշակի օրինականացման հարցը պիտի քննուի: Նոյնիմաստ խօսում մըն ալ ըրած է ինչ կը վերաբերի Ղարաբաղ Կոմիտէի ճանաչման, որ արգիլուած է Մարտէն ի վեր եւ որուն չորս անդամներ տուգանքներու դատապարտուած էին, Սեպտեմբեր 2-ի ցոյցին պատճառաւ, որ տեղի ունեցած էր արգիլուած վայր մը՝ Օպերայի հրապարակը:

Հայաստանի նախագահը բսած է սակայն թէ Հայաստանի գործադիրները «չեն նպաստած Լենինականի – Ղարաբաղի կցման շարժումին»: Այլ պատասխանատուներ խոստացած են վերաքննել տրուած տուգանքներու պատիժները, ինչպէս նաեւ արտօնուած ցոյցերու վայրի ճշդումը: Այլ զիջումներ ալ եղած են: Լուսաւորութեան նախարարն ալ յայտարարած է թէ նոյն առտուն հրահանգ տուած էր որ ռուսական դպրոցներուն մէջ, պատմութիւնը հայերէն դասաւանդուի: Թերթը կ՚ըսէ, այս առընչութեամբ, որ ռուսական դպրոցները մէկ քառորդը կը ներկայացնեն Երեւանի դպրոցներուն եւ հոն կը յաճախեն Երեւանի ընտրանիին զաւակները:

Կառավարութեան ուրիշ մէկ անդամը ապահովութիւն տուած է որ Երեւանի հիւլէական կայանի փակումը որոշուած է եւ դիմումը փոխանցուած է Մոսկուա:

Հանրաժողովը փակած է Լ. Տէր-Պետրոսեան, շեշտելով որ Կոմիտէն կարեւոր հանգրուան մը թեւակոխած է, որովհետեւ 70 տարի է, առաջին անգամ ըլլալով իշխանութիւնները ուղղակի զրոյց ստեղծած են ժողովուրդին հետ (որքան գիտենք, վերջին ամիսներուն, բազմիցս պատահած է, նաեւ Ս. Յարութիւնեանի հետ) եւ չեն փորձած հարցերէ խուսափիլ:

**

Էսթոնիոյ մայրաքաղաք՝ Տալլինի մէջ, հսկայ ցոյց մը եղած է աւելի քան 300 հազար հոգիի մասնակցութեամբ: Ցոյցին նպատակն էր՝ անկախութիւն պահանջել:

Միւս կողմէ սակայն, «Նիւթական ինքնավարութիւնը» որ իբրեւ թէ պիտի կիրարկուէր տարւոյն վերջ իսկ, Կրեմլինի հաւանութեամբ, յետաձգուեցաւ մինչեւ 1990, տեղւոյն Կեդր. Կոմիտէի որոշումով:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԻՐՄԱՆԻՈՅ իշխանութիւնները տեղի տուին փողոցի ցոյցերուն եւ Խորհրդարանը ընտրութիւններ խոստացաւ, համակերպելով նոյնիսկ բազմակուսակցական դրութեան: Ընտրութիւնները տեղի պիտի ունենան 6 շաբաթէն 3 ամսուան ընթացքին, բայց ընդդիմութիւնը դեռ կը պահանջէ որ ներկայ կառավարութիւնը հրաժարի:

ԱՐԱՖԱԹԻ Սթրազպուրկ ժամանումը, Երեքշաբթի օր, եւրոպական Խորհրդարանի ընկերվարական խմբակցութեան հրաւէրով, հսկայ իրարանցում ստեղծած է Ֆրանսայի հրէական շրջանակներուն մէջ: Ֆրանսայի հրէական հիմնարկներու ներկայացուցչական Խորհուրդը հեռագրով մը Նախագահ Միթերանի կը թելադրէ որ «խուսափի որեւէ կանխահաս նախաձեռնութենէ հոգեբանական եւ քաղաքական մթնոլորտի մը մէջ, որ պատրաստուած չէ»: Ֆրանսայի մեծ բաբունին ալ բողոք բարձրացուցած է, թէեւ ՊԱԿ-ի պատասխանատուն Խորհրդարանին հիւրը չէ, այլ խմբակի մը, ուր Ֆրանսացիներ ալ կան: Բայց, հրէական ամանորի վաղորդայնին, ընդվզումը շատ մեծ համեմատութիւններ առած է: Իսրայէլի Փարիզի դեսպանը անընդունելի կը գտնէ որ հրաւիրուի մէկը, որ ռահվիրան կը նկատէ ահաբեկչութեան:

ՊՈՒՇԻ ալ բազուկը իր ընտրապայքարին մէջ՝ Ֆրէտէրիք Մալէք, ստիպուեցաւ հրաժարիլ, որովհետեւ «Ուաշինկթըն Փոսթ» երեւան հանեց, որ 17 տարի առաջ, Նիքսընի հրահանգով ցանկը պատրաստած էր բոլոր Հրեաներուն, որոնք պետական բարձր պաշտօններ կը վարեն: Աւելի, փաստ մը կը նկատուի Նիքսընի հակահրեայ զգացումներուն եւ Մալէքի այն պնդումները թէ ինք հակահրեայ չէ, չեն բաւած եւ որպէսզի չվնասէ Պուշի, նախընտրած է քաշուիլ:

ՏՐՈՑԿԻ իր տեղը կը գտնէ, կամաց-կամաց, խորհրդային պատմութեան մէջ: «Պրաւդա»ի մէջ լոյս տեսած երկար յօդուած մը կը վերարժեւորէ Տրոցկիի դերը յեղափոխութեան մէջ, ինչ որ առաջին քայլ մը կը նկատուի կարմիր բանակի հիմնադրին վերարժանաւորման մէջ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

«ԲԱՑ ԴՈՒՌ»

Հակառակ անոր որ Հայաստանեան խնդրայարոյց ներկան ու անոր ամէնէն հրատապ հարցերը յամառօրէն դուրս կը մնան մամուլին սիւնակներէն, կարելի չէ վճռական կերպով ըսել թէ հրապարակայնութիւնը մուտք չէ գործած Հայաստանեան մամուլէն: Ճիշդ է որ Յուլիս 18-էն ի վեր ան ամբողջովին կ՚անգիտանայ շարունակուող ցոյցերը, որոնց տեղեկատուն պատահական այցելուներ ու օտար մամուլի ճարպիկ թղթակիցներ կ՚ըլլան. այսուհանդերձ, ցաւեր, վէրքեր մատնանշող յօդուածներու, սա կամ նա խնդրին մասին կարծիքներու բաւական լայն տեղ կը տրուի. ինչպէս նաեւ հարցումներու, բողոքներու: Այս վերջինները յատկապէս մեզի կը խօսին Հայաստանցիներու առօրեայ մտահոգութիւններուն մասին. մտահոգութիւններ, որոնք հովանաւորութենէ, կաշառակերութենէ, լեզուական, դպրոցական խնդիրներէ տարբեր մարզեր ալ կը շօշափեն:

«Գարուն» ամսագրին Մայիսի թիւին մէջ տիրապետող արձակ էջերու, անոնց հետ յուսահատ պայքարի ելած բանաստեղծութիւններու, տպաւորութիւններու, քրոնիկներու միջեւ տեղ-տեղ խըցկուած են ընթերցողներէ եկած հարցումներ, առաջարկներ:

Երեւանէն 10-րդ դասարանի աշակերտ Եղիշէ Ադամեան հարց կուտայ հոն.

«Վերջերս հեռուստատեսութեամբ դիտեցի Միացեալ-Նահանգներու հայ համայնքի կազմակերպած ազգանուէր միջոցառման մասին: Պարզւում է որ նրանք տարիներ շարունակ տեսագրում ու ձայնագրում են մեծ եղեռնի ականատես Հայերին:

Հետաքրքիր է, ինչո՞ւ մեր հանրապետութիւնում եւս համապատասխան կազմակերպութիւնները (պետական արխիւներ, թանգարաններ, ինստիտուտներ եւ այլն) չեն զբաղւում այդ գործով»:

Իրաւ, ինչո՞ւ: Ճիշդ է որ վերջերս Հայաստանի Գրողներու Միութեան վարչութիւնը յատուկ բաժին մը հաստատեց եղեռնէն վերապրողներու վկայութիւնները հաւաքելու համար. «Գրական Թերթ»ով ալ կոչ ըրաւ վերապրողներու որ չթերանան իրենց պարտականութեան մէջ. սակայն ի՞նչ չափով կարելի պիտի ըլլայ լռութեան տարիներու կորուստը դարմանել: Մանաւանդ որ կորուստը հոս կը վերաբերի ոչ նիւթին, ոչ ալ նոյնիսկ մարդկային գոյութեան, այլ՝ ժողովուրդի մը յիշողութեան:

«Գարուն»ին ուղղուած ուրիշ նամակ մը Փառանձեմ Վարդանեան ստորագրութեամբ, հարց կուտայ թէ տեղին չըլլա՞ր արդեօք մեր «հերոսական գոյատեւումի պատումներու» շարքին յիշել նաեւ Սեւանի ճակատամարտը զոր Ժ. դարուն Աշոտ Երկաթի փոքր զօրքը մղեց Արաբներու դէմ: Այս յաղթանակով է որ Հայաստան ունեցած է երկու դարու խաղաղութեան շրջան մը:

«Չէ՞ր վայելի արդեօք, հարց կուտայ Փ. Վարդանեան, որ կապուտակ Սեւանի ափին, ճակատամարտի տեղում, ուր հազարաւոր հիւրեր ու զբօսաշրջիկներ են այցելում, որեւէ յուշարձանով յաւերժացուէր մեր պատմութեան այս վկայութիւնը եւս»:

Նամակագիրը կը շեշտէ նաեւ որ 1991 թուականը ճակատամարտի 1070-ամեակն է. «այն պէտք է նշել արժանիօրէն»:

«Գարուն»ի «Բաց Դուռ» խորագրած այս անկիւններէն ուրիշ մը այլ մտահոգութեան մը կ՚արձագանգէ.

«Անցեալ տարի հիւրընկալւում էի Լոռուայ Թեղուտ գիւղում. տանը գորգ էին գործում: Պատահաբար իմացայ որ յաճախ Թիֆլիսից մեքենաներով գալիս են մեր գիւղերը, հաւաքում հայկական հին գորգերը, կարպետները, փոխարէնը տալով նորերը:

...Եւ քանի որ այդ մասին խօսւում էր շատ անվրդով, նոյնիսկ գովաբանւում էր «յարմար» գործարքը, ստիպուած էի թաքցնել վրդովմունքս:

...Ինչո՞ւ նոյն բանը չկազմակերպել մեր հանրապետութեան ներսում: Ինչո՞ւ թոյլ տալ, որ մեր մշակոյթի նմոյշները դառնան ուրիշի սեփականութիւնը»:

Ցամիկ Նալչաջեան

Ազգայինը, հարազատը պահպանելու մըտահոգութեան հասարակաց յայտարարով այս պատառիկներուն վերջինը մեզմէ շատ շատեր ձայնակից պիտի ունենար եթէ փարիզեան հայկական թերթի մը ուղղըւած ըլլար:

Ղափանէն Արտեմ Վարդանեան կը գրէ. «Լաւ է, որ վերջապէս արծարծւում է դպրոցներում Հայոց լեզուի դասաւանդման մակարդակը բարձրացնելու, օտարացումից ձերբազատուելու հարցը: Բայց մի՞թէ ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆԸ ՆՈՅՆ ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՈՒՆ ՉԷ (ընդգծումը մեր կողմէ), ե՛ւ իմ ե՛ւ քո, ե՛ւ դպրոցական երեխայի համար:

...Չեմ թաքցնում, ես անջատում եմ ռատիոն ու հեռուստացոյցը, երբ հրամցնում են հայկական էստրադային երաժշտութիւն: Ի՞նչ գործ ունենք այդ աղմուկ-աղաղակի հետ:

...Խնդրում եմ, ռատիո-հեռուստատեսային երաժշտական խմբագրութիւններին, պակասեցնել անհամ-անհոտ էստրադային երաժշտութեան համերգները, որովհետեւ եթէ հայ ականջն անգամ դիմանում է մի կերպ, ապա սիրտը չի դիմանում»:

Փոքր մատնանշումներ, շատ աւելի հրատապ հարցերու առօրեային մէջ դիւրին կորսուելիք կէտեր, որոնք սակայն եթէ համնին զիրենք լսող ականջներու, կրնան առաջին հանգրուանները ըլլա՜լ յապաղած, բայց կարեւոր սրբագրութիւններու:

Ա. Թ.

Յօդուածագիրը՝ զօր. Վոլկոնոկով կը գրէ ի մէջ այլոց. — «Յեղափոխութեան եւ քաղաքացիական կռիւներու ընթացքին, Լենինէն ետք, ամէնէն ժողովրդական ղեկավարն էր»: Նոյն գիծի վրայ դնելով Ստալինի հետ, ցաւ կը յայտնէ որ «Պատմութեան եւ ժողովուրդին ամենամեծ դժբախտութեան համար, լենինեան հին

(Շար. ը Դ. էջ)

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻԷՆ՝
ՄԵՐ ՆՈՐ ԹԵՐԹՕՆԸ՝
Զապէլ Եսայեանի
ՄԷԿ ՔԻՉ ԾԱՆՕԹ ԳՈՐԾԸ

ԳԻՐՔԵՐՈՒ ՀԵՏ

«ԷՋԵՐ ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅ ՄՏԱԾՈՒՄԷՆ»

ՀԵՂԻՆԱԿ՝ ՍԵԴԱ ՊԱՐՍՈՒՄԵԱՆ - ՏԱՏՈՅԵԱՆ (*)

ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՃԵԱՆ

Փիլիսոփայական վերլուծումներու գանձարան մըն է Տիկին Պարսումեան – Տատոյեանի լոյս ընծայած աշխատասիրութիւնը, եւ կը կարդացուի անձանձրոյթ հետաքրքրութեամբ, անշուշտ երբ ընթերցողը ծանօթ է հոն քննարկուած գրականութեան:

Որոշ հակասութիւն մը նշմարելի է սակայն գրքին վերնագրին եւ բովանդակութեան միջեւ: Արդարեւ, հոն չենք գտներ «էջեր» արեւմտահայ մտածումէն, այլ՝ «էջեր» նոյնինքն հեղինակին իմաստասիրա – գրական վերլուծումներէն, որոնք կը տարածուին արեւմտահայ հինգ գրողներու վրայ, անոնց մշակած գրականութեան մէջ փիլիսոփայական ենթահող փնտռելու ջանադրութեամբ:

Բայց այդ աշխատանքը յաճախ չէ որ կուտայ ակնկալուած արդիւնքը, եւ նշմարելի կը դառնայ հիմնական հակասութիւն մը, քանի որ երբ հեղինակը կը փորձէ իր կողմէ երեւան բերուած իմաստասիրական մտածումները պատշաճեցնել փիլիսոփայական ընկալեալ մէթոտներու, որոնց մասնագիտութիւնը ունի ինք, կը յանգի ա՛յն եզրակացութեան թէ կը գտնուի անբաւարար ու մակերեսային տուեալներու առջեւ:

Այսուհանդերձ, հեղինակը կը մնայ հաստատակամ իր որոնումներուն մէջ, եւ կ՚աշխատի ջանաջան, արեւմտահայ գրականութեան բազմահազար էջերուն ընդմէջէն փնտռել գտնելու համար փիլիսոփայական արտայայտութիւններ, միտքեր կամ գաղափարներ, որոնք պիտի կրնան ծառայել ի՛ր իսկ տէսակէտներուն արդարացման: Ուրեմն, թերեւս աւելի ճիշդ ըլլար, ի գին կրկնաբանութեան, գիրքը կոչել «Մտածումներ Արեւմտահայ Մտածման Մասին»:

Որոշ է թէ հայ ժողովուրդը բառին իսկական իմաստով փիլիսոփայ չէ ունեցած, ո՛չ ալ վարչագէտ կամ օրէնսգէտ: Պերկսոնեան դասաւորումով մնացեր ենք Homo Faber–ի և Homo Loquax–ի աստիճաններուն վրայ, չկարենալով բարձրանալ Homo Sapiensի գերագոյն մակարդակին: Ա՛յդ է պատճառը թերեւս որ իբր առաջնորդ ունեցած ենք ո՛չ թէ վարչագէտներ կամ քաղաքագէտներ, այսինքն՝ մտածումի եւ իմաստութեան մարդիկ, այլ միայն գրագէտներ, բանաստեղծներ եւ կրօնականներ, այսինքն՝ խօսքի մարդիկ (Homo Loquax) որոնք խօսքը գործքի հետ շփոթած են միշտ: Վկա՛յ հայութիւնը յուզող վերջին իրադարձութիւններուն գլխաւոր դերակատարները:

Տիկին Տատոյեան կ՚ընդունի այս իրողութիւնը, բայց եւ այնպէս կը պրպտէ ու երեւան կը հանէ իմաստասիրական հանգամանք ներկայացնող որոշ մտածողութիւններ արեւմտահայ հինգ գրողներու մօտ, որոնք են Եղիա Տէմիրճիպաշեան, Տիրան Չրաքեան, Շահան Պէրպէրեան, Գեղամ Գավաֆեան եւ Դանիէլ Վարուժան: Եւ որովհետեւ փիլիսոփայական մտածում մը պէտք է անպայման կապուի դպրոցի մը, կամ դրութեան մը, զանոնք կը դասէ երկու խումբի, առաջին չորսին տալով Անդրապաշտ անունը, եւ անոնց հակադրելով հինգերորդը՝ Վարուժանը, իբր Կենսապաշտ: Թէեւ այս բաժանումը միշտ հակադրական չէ, քանի որ երբեմն կենսապաշտութիւն կը գտնէ անդրապաշտներուն մօտ ալ, եւ Վարուժանի պէս բանաստեղծի մը ընդգրկումը իմաստասիրական ոլորտներու մէջ, կը թուի փոքր ինչ զարմանալի:

Անդրապաշտութիւնը փիլիսոփայական որոշ դրութիւն մը ըլլալէ աւելի, Տիկին Տատոյեանի համար ընդհանուր սահմանում մըն է, եւ ընթերցողին համար ալ դժուար է հասկնալ Անդրապաշտ, Անդրատենչ, Անդրաբաղձ եւ այլ նմանօրինակ բացատրութիւնները, առանց խորասուզուելու Չրաքեանի «Ներաշխարհ»ային վիհին մէջ: Մնաց որ հարցը չի վերաբերիր բուն փիլիսոփայութեան, այլ՝ փիլիսոփայական գրականութեան, որուն մասին պատկերալից բացատրութիւն մը կը վերարտադրէ հեղինակը, ըսելով թէ Տէմիրճիպաշեանի գրականութիւնը «Իմաստասիրական Բանաստեղծութիւն» է, իսկ Չրաքեանինը՝ «Բանաստեղծական Իմաստասիրութիւն» (էջ 156): Բառախաղ, որ չի՛ բաւեր փիլիսոփայի հանգամանք շնորհելու երկու ինքնատիպ գրագէտներուն ալ, որոնք բանաստեղծ եղած են գերազանցապէս: Իսկ Պէրպէրեանի եւ Գավաֆեանի պարագան կրնայ բնորոշուիլ իմաստասիրական – ուսուցչական հրապարակագրութեամբ, քան՝ բուն փիլիսոփայութեամբ:

Ընթերցողին կը սպասէ այլ դժուարութիւն մըն ալ, որ կուգայ գրքին լեզուական մասնայատկութենէն: Տոգորուած նորարարութեամբ, Տիկին Տատոյեան կը յօրինէ իմաստասիրական ծանր եզրաբանութիւն մը, որ յաճախ կը հեռանայ հայերէն ընկալեալ բացատրութիւններէ, ինչ որ անհրաժեշտ կը դարձնէ գրքին վերջաւորութեան կցուած եզրաբանական բառարանին գործածութիւնը: Պերճանք, զոր հեղինակը կրնար խնայել ինքզինքին ալ, ընթերցողին ալ, եթէ բաւականանար գործածական ընդունուած բառերով, ինչպէս օրինակի համար, «Ցեղաշրջում» կամ «Բարեշրջում», փոխանակ՝ Եղաշրջումի (Evolution), «Հետեւութիւն» փոխանակ՝ Արտածութիւն–ի (Déduction), «Կանոնական» փոխանակ՝ Օրինաչափականի (Normatif), «Ընտրողապաշտութիւն» փոխանակ՝ Հաւաքաբանութիւնի (Eclectisme), «Ոգեհարցութիւն» փոխանակ՝ Ոգեհաւատութիւնի (Spiritisme), եւայլն:

Օրինակ մըն ալ՝ ոճային որոշ ծանրութենէ. «Գավաֆեան անտեղեակութիւն մը կը մատնէ պատմափիլիսոփայական գիտութեանց» (էջ 163) ինչ որ կը պարտադրէ պրկեալ ուշադրութիւն:

Գալով բուն հարցին, այսինքն Անդրապաշտութեան, Տիկին Տատոյեան Անդր ըսելով կը հասկնայ այն ի՛նչ որ կայ տեսանելի, շօշափելի ու ըմբռնելի իրողութենէն անդին: Փիլիսոփայական մտածման հիմնական առարկան Անդրն է անշուշտ, մնացեալը պատկանելով գիտութեան: Ուստի, զարմանալի չէ որ Տիկին Տատոյեան Անդրապաշտութեան սահմանումին մէջ կ՚առնէ գրեթէ ամէն ինչ որ փիլիսոփայական մտածումի կը կապուի արեւմտահայ գրականութեան մէջ:

«Հիմնականին մէջ անդրապաշտ մը, իբրեւ այդպիսին, միսթիք մըն է» կ՚ըսէ Տիկին Տատոյեան (էջ 75), հաստատում որ թէեւ կը պատշաճի Տէմիրճիպաշեանի եւ Չրաքեանի պարագաներուն, ու թերեւս կը պատշաճի Շահան Պէրպէրեանի ալ (որուն մասին որոշ ծանօթութիւններ չունիմ) բայց ապահովաբար չի՛ պատշաճիր Գեղամ Գավաֆեանի, զոր ճանչցած եմ մօտէն:

Գեղամ Գավաֆեանը ճանչցողները կրնան հաստատել թէ ան ո՛չ անդրապաշտ էր, ո՛չ ոգեպաշտ, ո՛չ միսթիք եւ ո՛չ նոյնիսկ բանաստեղծ, Տէմիրճիպաշեանի եւ Չրաքեանի պէս: Ողջամիտ եւ լայն զարգացումի տէր անձ մըն էր, որ մեծապէս օգտակար դեր կատարած է Պոլսոյ Ազգ. Կեդրոնական Վարժարանի տնօրէնութիւնը վարելով 1917–էն 1927 երկարող փափուկ շրջանի մը: Բայց անդրադառնալով որ հայութեան մէջ ուսուցչութիւնը իբր ասպարէզ ապագայ չունի ու չի կրնար նիւթական բարօրութիւն ապահովել, եւ մասամբ ալ ճանձրանալով խնամակալ – հոգաբարձուներու միջամտութիւններէն, 39 տարեկանին կը ձգէ վարժարանը եւ կը վերադառնայ գործի ասպարէզ, ուր շուտով մեծ յաջողութիւն կը գտնէ իբր Ponts et Chaussées–է վկայեալ երկրաչափ, արագօրէն ձեռք ձգելով նիւթական աւելի քան բարեկեցիկ դիրք: Մտաւորական զարգացումին միացնելով նիւթական բարօրութեան պարգեւած վայելչութիւնները, կը դառնայ առարկայ պոլսահայ համայնքին ակնածանքին ու յարգանքին, իբր գործնական միտքի տէր, իմաստուն եւ ողջախոհ բացառիկ անձնաւորութիւն մը: (**)

Այս քանի մը տեղեկութիւնները կ՚աւելցնեմ, ճշդելու համար որ անտեղեակ ընթերցողը կրնայ շփոթութեան մատնուիլ, Գավաֆեանի պէս գործնական միտքի տէր մէկը դասելով Տէմիրճիպաշեանի եւ Չրաքեանի նման երազապաշտներու կարգին, գիտնալով որ մի՛ն տառապագին մտայլումով ցվերջ Նիրվանայի ձգտեցաւ ու ողբերգական վախճան մը տուաւ ինքզինքին, իսկ մի՛ւսն ալ Ներաշխարհային փոթորիկներէ ու ոգեհարցական շամանդաղներէ անցնելով շաբաթապահ – քարոզչութեան, կամովին դիմեց դէպի իմացական ու ֆիզիքական փճացում:

Տիկին Տատոյեան իր դասաւորումը ըրած է շատ հաւանաբար հիմնուելով Գավաֆեանի կարգ մը գրութեանց մէջ արտայայտուած ոգեպաշտ ու յոռետես մտածումներուն վրայ: Բայց յաճախ մեծ է հեռաւորութիւնը մտածողին եւ մտածումին միջեւ: Երգիծական գրականութեան հեղինակները տխուր մարդիկ եղած են առ հասարակ (վկա՛յ Պարոնեանը), եւ համբաւաւոր յոռետեսներն ալ՝ կեանքի վայելքներէ չզրկուող անձեր: Յոռետեսութեան առաքեալը՝ Շոբենհաուէր, զոր կը պաշտէին Տէմիրճիպաշեան եւ Չրաքեան, եւ որ ճանչցուած էր նաեւ իբր երդուեալ կնատեաց մը ըստ իր «Սիրոյ Բնազանցութեան», չէր զլացեր միաժամանակ քանի մը սիրուհիներու շնորհներէն: Տէմիրճիպաշեան կը գրէ Մ. Ջերազի թէ, (էջ 53) քանի մը էջ Վերթէր կարդալէ վերջ անձնասպան պիտի ըլլայ սիրած աղջկան տան մօտ, առանց անդրադառնալու որ Վերթէրի հեղինակը սիրային ոչ մէկ վայելք զլացած էր իր անձին եւ պարզապէս կը ծիծաղէր «Երիտասարդ Վերթէրի Տառապանքները» կարդալէ վերջ անձնասպան եղող տկարամիտներուն վրայ:

Այսուհանդերձ, պէտք է ճշդել թէ ուսումնասիրութեան վերջաւորութեան Տիկին Տատոյեան ինքն ալ կ՚անդրադառնայ այս իրողութեան, հիմնական տարբերութիւն մը հաստատելով Գավաֆեան գրողին արտայայտած մտածումներուն, եւ Գավաֆեան անհատին կենցաղին միջեւ:

Ամէն պարագայի մէջ Տիկին Տատոյեանի աշխատասիրութիւնը արդասիք է ընդարձակ պրպտումներու, որոնց շնորհիւ երեւան կը բերուին, կը դասաւորուին ու իմաստ կը ստանան խնդրոյ առարկայ հինգ գրագէտներուն փիլիսոփայական մտածումները բոլոր, մասնագիտական խղճամիտ մէթոտով, ինչ որ ապացոյց է փիլիսոփայական գիտութիւններու մարզին մէջ հեղինակին ունեցած հմտութեան եւ հին ու նոր փիլիսոփայական դպրոցներու մասին՝ լայն ծանօթութեան:

Հեղինակը կուտայ նաեւ ամէն մէկուն գրական վաստակին մատենագիտական ցանկը, ինչպէս նաեւ կենսագրական ծանօթութիւններ, քաղելով անշուշտ զանազան աղբիւրներէ, որովհետեւ ինք ուղղակի ծանօթ չէ պոլսահայ միջավայրին: Ուրկէ ալ՝ զանազան վրիպումներ: Օրինակի համար Եղիա Տէմիրճիպաշեանի համար իբր ծննդավայր կը մատնանշէ «Պէշիկթաշ – Հասգիւղ» (էջ 52), չգիտնալով որ երկու տարբեր թաղեր են ատոնք, մէկը Վոսփորի վրայ, միւսը Ոսկեղջիւրի ափին, իրարմէ հեռու աւելի քան 10 քիլոմեթր: Եւ կամ, Կեդրոնական Սանուց Միութեան կողմէ հրատարակուած «Հանդէս Մշակոյթի»ն կը շփոթէ Մխիթարեաններու «Հանդէս Ամսօրեայ»ին հետ (էջ 160):

(Մնացեալը յաջորդով)

(*) Հրատարակութիւն՝ Հ. Բ. Ը. Միութեան Վահրամ Ապտալեան Մշակութային Հիմնադրամի, Պէյրութ, 1987:

(**) Գ. Գավաֆեանի ծննդեան հարիւրամեակն է այս տարի: Յուսալի է որ այս առթիւ իր նախկին սաները արտայայտուին իր մասին, եւ իր զաւակները ալ վերջապէս գրքի մը մէջ ամփոփելով հանրութեան սեփականութիւն դարձնեն մամուլի մէջ ցրուած կամ անտիպ իր գրութիւնները բոլոր:

ՅԵՏԱԴԱՐՁ ԱԿՆԱՐԿ ՄԸ ՍԷՈՒԼԻ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒՆ ԱՌԹԻՒ

ՏԱՍՆԵԱԿ ՄԸ ՀԱՅԵՐ ԱՐԺԱՆԱՑԱԾ ԵՆ ՈՍԿԻ ՄԵՏԱԼՆԵՐՈՒ ՆԱԽՈՐԴ ՈԼԻՄՊԻԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

— 2 —

ԱԼՊԷՐ ԱԶԱՏԵԱՆ ՕՂԱԿԻ ՓԱՌԱՊԱՆԾ ԱՐՔԱՅ

Երկու Հայեր ներկայ էին 1912–ի Սթոքհոլմի Ոլիմպիականներուն, ինչպէս որ ըսինք մեր նախորդ գրութեան մէջ: Երկուքը, միասնաբար, կը ներկայացնէին ամբողջ հսկայ Օսմանեան կայսրութիւնը...

Անփորձ միջազգային մակարդակի վրայ, առանց մարզիչի, լքուած իրենք–իրենց, ունէին թերեւս յաջողելու անհրաժեշտ խանդավառութիւնը, բայց չէին կրնար լրջօրէն յուսալ մրցանակ շահիլ:

Համաձայն մեր ձեռքը եղող Հ. Մ. Ը. Մ.–ական հրատարակութիւններու, Վահրամ Փափազեան, Սթոքհոլմի մէջ, մասնակցած է 1500 մեթր վազքին, վար է ինկած վերջագիծէն քիչ առաջ, երբ առաջատար խումբին մէջն էր: Իսկ Մկրր Մկրեան 5–րդ է դասուած փէնթաթլոնի եւ սկաւառակ նետելու մէջ:

Թրքական երկրորդ մասնակցութիւնը Ոլիմպիականի մը 1924–ին էր, Փարիզ: Ոչ մէկ Հայ, ըստ մեր գիտցածին, քէմալական կազմին մէջ: 1936–ին, Պեռլինի Ոլիմպիականին, պոլսահայ Ռուբէն Սէմէրճեան եղած է Թուրքիոյ պասքէթպոլի խումբին ղեկավարը եւ նաեւ՝ Ոլիմպիականի մրցավար, նոյն մարզաձեւին մէջ, ներկայացուած Թուրքիոյ կողմէ: Ներկայիս կը բնակի Միացեալ–Նահանգներ:

***

1952–ին է որ կը սկսի իրապէս Հայ մարզիկներու յաջող մասնակցութիւնը:

Մինչեւ այդ, Խորհրդային Միութիւնը հեռու կը մնար «բուրժուական» մարզաշխարհէն: Մտաւ վերջապէս Միջազգային Ոլիմպիական Կոմիտէին մէջ ու մասնակցեցաւ Հելսինքիի Ոլիմպիականին: Մասնակցեցաւ ստուար խումբով մը եւ շահեցաւ քանի մը տասնեակ մրցանակներ:

Մրցանակիրներուն մէջ, Հայաստանէն, Հրանդ Շահինեան, ախոյեան մարմնամարզութեան օղակի վարժութեան մէջ եւ, Վրաստանէն, Ջմշկեան, ան ալ՝ առաջին ծանրամարտութեան 56 քկլմ. քաշային դասակարգին մէջ: Երկու ոսկի մրցանակներ Հայերու...

1952–էն վերջ, քառամեայ Ոլիմպիականները իրարու կը յաջորդեն առանց ընդմիջումի եւ Հայեր, Հայաստանէն, Խորհրդային Սփիւռքէն և մեր Սփիւռքէն ալ կը ջանան փայլիլ այդ մարզահանդէսներուն մէջ: Եւ կը յաջողին:

Մէլպուռնի մէջ, 1956, Ալպէր Ազարեան կը շահի օղակի վրայ (մարմնամարզութիւն) իր առաջին Ոլիմպիական «ոսկին»: Նոյնպէս Երեւանէն, կոփամարտիկ Վլատիմիր Ենգիպարեան առաջին կը հանդիսանայ գեր — թեթեւ ծանրութեան պատկանող մրցակիցներուն միջեւ:

Հռոմի մէջ, Իկոր Տէր – Յովհաննիսեան, պատանի մը, իր առաջին փորձերը կ՚ընէ միջազգային շրջանակի մէջ. Իսկ Ֆութպոլի ապագայ ղեկավար Նիքիթա Մկրտիչ Սիմոնեան Խորհրդային – Միութեան խումբին կեդրոնի յառաջապահն է եւ այդ խումբը կը շահի ոսկի մրցանակ: Սիմոնեան ներկայիս միութենական ազգային կազմին տնօրէնն է, զանազան ակումբներու մէջ մարզչական պաշտօններ վարելէ վերջ: Ան էր Արարատի մարզիչը, երբ երեւանեան ա-

կումբը, 1973–ին, չահեցաւ Խորհրդային Միութեան թէ՛ ախոյեանի տիտղոսը եւ թէ՛ բաժակը:

Կը վերադառնանք Ողիմպիականներուն: Զորս տարի վերջ, Հռոմի մէջ, Ալպէր Ազարեան կը կրկնէ իր սխրանքը օղակի վրայ: Այդ տարիներուն, Ազարեան, միջազգային մարզական մամուլին մէջ կ'անուանուէր «Օղակի Արքայ»:

Տէր – Յովհաննիսեան հեռացատքի մէջ երրորդ է. ցատքած է 8.04 մեթր: Ենգիպարեան որ նախապէս եղած էր Եւրոպայի ախոյեան, չի յաջողիր այս անգամ կախմարտիկի իր ասպարէզին մէջ: Կ'րսուի թէ վնասուածք ստացած է: Նոյն մարզաձեւին մէջ, Ղազարեան որ մաս կը կազմէ Իրանի խումբին, չի կրնար յառաջ երթալ:

Նոյն տարին, նշմարեցինք նաեւ Սիմոնեան մը: Ո՞ւր: Քէնիայի (Ափրիկէ) հոքէյի խումբին մէջ…

Տեղին է յիշել նաեւ որ Հռոմ էր նաեւ Սուրէն Սպանտարեան, դաւակը համայնակար ծանօթ յեղափոխականի մը: Հոն էր իբրեւ ղեկավար – մարզիչ Խորհրդային Միութեան պասքէթ պոլի խումբին որ հասաւ աւարտականին եւ պարտուեցաւ Միացեալ – Նահանգներու խումբէն: Սպանտարեան, ինչպէս Տէր – Յովհաննիսեան, հայածնունդ է հօրենական կողմէ միայն եւ՝ երկուքն ալ գրեթէ անծանօթ հայերէն լեզուին:

1964–ին, Թոքիոյի մէջ Հայերու մասնակցութիւնը խեղճուկ է: Տէր – Յովհաննիսեան, թէեւ Եւրոպայի մրցանիշին տէրը (8.31 նախորդ տարուընէ ի վեր) կը յաջողի ցատքել միայն 7.99 մեթր եւ կը դասուի երրորդ:

Առեւն է յիշելու երեւանցի ոչ հայ մարզիկի մը մասնակցութիւնը Ողիմպիականներու: Անունը՝ Նովիկով: Արժէքաւոր մասնագէտ մը արդիական հնգամարտի (փէնթաթլոն մօտէրն, վազք, սուսերամարտ, նշանառութիւն, ձիով արշաւ, լողալ):

Նովիկով մասնակցած է չորս Ողիմպիականներու եւ շահած անհատական թէ խմբային մրցանակներ վերջին անգամ, 35 տարեկանին, Թոքիոյի մէջ՝ ուր երկրորդ էր եւ ախոյեան, խմբային դասաւորումով: Հանրածանօթ անձ մըն է Հայաստանի մարզաշխարհին մէջ. վարած է պաշտօններ, մասնաւորապէս իբր փոխ – նախագահ սփորթ պետական կոմիտէին: Մեզի ըսուեցաւ որ ծանօթ է մեր լեզուին եւ կը սիրէ խօսակցիլ հայերէն:

Յաջորդ Ողիմպիականը տեղի ունեցած է Մեքսիքոյի մէջ: Աննշան մասնակցութիւն, հայկական: Իկոր Տէր – Յովհաննիսեան՝ որուն չորրորդ Ողիմպիականն է, չմած հաւանարար սեւամորթ Պիմընի իր իսկ աչքերուն առջեւ յաջողած առասպելական ոստումէն (8.90 մեթր) կը ձախողի իր փորձերուն մէջ եւ կը դասուի չորրորդ միայն: Զորրորդ է նաեւ Ն. Ալթարեան ապառ ըմբշամարտի մէջ:

1972–ին Գերմանիան էր որ կը հիւրընկալէր աշխարհի լաւագոյն մարզիկները:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

«ԱՍՊԱՐԷԶ» 80 ՏԱՐԵԿԱՆ

ԽՄԲ. – Օգոստոս 14–ին, Քալիֆորնիոյ մեր պաշտօնակիցը թեւակոխեց իր ութսունամեակը, պատկառելի թուական մը որեւէ թերթի, այլ մանաւա՛նդ հայերէն թերթի մը համար: Ողջունելով «Ասպարէզ»ի տարեդարձը, ստորեւ կուտանք իր խմբագրականը, այդ առթիւ. –

***

Կիրակի, Օգոստոս 14–ին, մեր օրաթերթը ամբողջացուց իր հրատարակութեան 80–րդ տարին:

1908 Թուականի Օգոստոսին, արեւմըտեան Միացեալ – Նահանգներու հայաշխարհի կեդրոնը հանդիսացող Ֆրէզնօ քաղաքին մէջ, կարգ մը ազգասէր, մշակութասէր հայորդիներու գաղութի կարիքներուն անսալով ծրագրած ու լոյս ընծայած շաբաթաթերթը, այսօր, 80 տարի յետոյ, ոչ միայն իր վրան չի՛ կրեր տասնամեակներու յոգնեցուցիչ ու ջլատիչ ազդեցութիւնը, այլեւ, 80–ամեայ իր հասակին, տակաւին երիտասարդի կամքով ու խանդավառութեամբ կը շարունակէ դաստիարակի՛չի եւ մղիչ ուժի կենսական դերը խաղալ գաղութի մը համար, որ պայմաններու բերումով դարձած է Հայ գաղթաշխարհի արտիւին կեդրոններէն մին:

Թերթի առաջին իսկ թիւով, հիմնադիրները այսպէս կը բնութագրեն «Ասպարէզ»ի առաքելութիւնը. «…Ի՞նչ ըսել մտադիր է «Ասպարէզ»: Հայը ունի Մարմին, Հոգի եւ Միտք: «Ասպարէզ» իր սիւնակները պիտի յատկացնէ, մանաւանդ Խաղաղականի եզերքը նժդեհաբար հաստատուած Հայուն, թէ՛ մարմնի, թէ՛ հոգիի եւ թէ՛ մտքի պէտքերուն»:

Եւ իրօք, արեւմտեան Միացեալ – Նահանգներու հայկական գաղութին եւ այդ ճամբով՝ համայն Սփիւռքին տասնամեակներով ծառայած հայ մշակոյթի այս «մեքենա»ն, միշտ հաւատարիմ մնացած է իր կոչումին, տոկացած է նիւթական եւ այլ բազմապիսի դժուարութիւններու, ու աշխատանքի առանցք դարձուցած՝ ձուլող այս ափերուն վրայ հայ նորանոր սերունդներու հայեցի դաստիարակութեան կարիքներուն հասնելու հրամայականը:

Հայ Մամուլի երկու դարերու վրայ երկարող պատմութիւնը լի է հարիւրաւոր նման ձեռնարկներու օրինակով, որոնք, գլխենք հիմնած գաղութներու հետ միասին, մեծամասնութեամբ ծնած ու խամրած են: Ոմանք դիմացած են քանի մը տասնամեակ, իսկ ուրիշներ քանի մը տարի միայն: Հետեւաբար, համեստութենէ խուսափիլ պիտի չըլլայ եթէ նկատել տանք, որ անցնող 80 տարիներու փորձառութիւնը կուգայ փաստել՝ թէ «Ասպարէզ» ոչ միայն դիմագրաւած է ըսփիւռքեան պայմաններու առթած «կիկլոպ»եան դժուարութիւնները, այլեւ թիավարած է հոսանքն ի վեր ու այսօր գաղութին կը ներկայանայ իբրեւ արեւմըտեան ափի միակ օրաթերթը, որ ըլլրեթէ եզակի է իր բովանդակութեամբ, արծարծած մտքերու խորութեամբ ու սփիւռքեան չուարեցուցիչ պայմաններուն մէջ հայ անհատը Հայ Դատի հետապնդման մղող իր մշտանորոգ առաքելութեամբ:

«Իբրեւ մարդ մեր պակասութիւնները ունինք, – կը գրէ «Ասպարէզ» իր առաջին թիւին մէջ, ու կ'աւելցնէ, – սակայն կը յուսանք ապացուցել յարգելի հայ հասարակութեան թէ մեր անկեղծ ջանքը պիտի ըլլայ մենք զմեզ սրբագրել եւ միշտ յառաջ երթալ դէպի զարգացում եւ կատարելութիւն որուն կը ձգտինք ու կը յուսանք հասնիլ անկեղծ օժանդակութեամբ այն հասարակութեան որուն կը նուիրենք մեր այս թերթը»:

Գիտենք, որ շատ ճամբայ ունինք կըտրելիք. գիտենք որ սփիւռքեան պայմաններու մէջ գործող իւրաքանչիւր հայ թերթ չի կրնար իր անցեալի յաջողութիւններով պարծենալ, մինչեւ այն ատեն՝ որ այդ յաջողութիւնը ապագան դիմագրաւելու եւ աւելի լաւը հրամցնելու մարմաջով խթանուած չէ: Սակայն, նաեւ վստահ ենք, որ իր ազգային առաքելութեան գիտակից 80–ամեայ «Ասպարէզ»ի ընթերցողներու ընտանիքն է, որ իր քաջալերանքով մեզ կը մղէ մեր կարելիութիւններէն իսկ անդին երթալ եւ ճիգ չխնայել՝ այդ ընտանիքի ազգային, մտային ու հոգեկան կարիքներուն հասնելու համար:

80 տարի առաջ սկսաւ երթը: Այդ երթը տակաւին կը շարունակուի:

Խմբագրական «ԱՍՊԱՐԷԶ»ի

ԳՆԱՂՈՒԹԻՒ ԳՆԱՂՈՒԹ

ԳՆԱԼԸ կզմիի (Պոլիս) Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ, Կիրակի, Օգոստոս 28–ին, կատարուած է տեղւոյն Դըպրաց դասուն տարեդարձը: Օրուան պատարագը մատուցած է Մեսրոպ Եպիսկոպոս Մութաֆեան, երգեցողութիւնը կատարուած է միացեալ երգչախումբի մը կողմէ, բաղկացած Դպրաց դասու եւ Զուարթնոց երգչախումբի կզզերնակ անդամներէն: Այս առթիւ դպրութեան աստիճաններ ստացած են Դպրաց դասէն եւ Զուարթնոց երգչախումբէն հինգ անդամներ: Արարողութիւններէ ետք, Եկեղեցւոյ պարտէզին մէջ Սիրոյ Սեղան մը սարքուած է, որուն ընթացքին իրագործուած է կոկիկ յայտագիր մը՝ տոհմիկ երգերով ու արտասանութիւններով:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՊՐՈՒՍԱՑԻ
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՏԷՐՈՅԵՆՑ

Մեծ մտաւորականի
յիշատակի ոգեկոչում
մահուան հարիւրամեակին առիթով
1801 — 1888

Իսթանպուլ 1988

Հրատարակութիւն՝ Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարքութեան:

«Շողակաթ» մատենաշար յուշամատեան թիւ 10:

[illegible]

Թատերական «Ապրիլ 27 ընկերութիւնը» որու հիմնադիրներն են՝ Լօրանս Գէորգեան եւ Սօֆի Լեվի դերասանուհիները, Սեպտեմբեր 6–էն Հոկտեմբեր 1, կը ներկայացնէ «Considérations sur le Voyageur» թատերական համաձուլուածք մը, Քրէպիյոն որդիի, Մարիվոյի, Միւսէի, Վինեըի գործերէն քաղուած:

Լօրանս Գէորգեան ծնած է 1963–ին եւ հետեւած է Ֆլօրանի թատերական դպրոցին (1982 – 84): 83–էն իսկ ունեցած է բեմական գործունէութիւն ոչ միայն իբրեւ դերասանուհի այլեւ բեմադիր: Դարձուցած է նաեւ երկու կարճ ժապաւէններ (Ֆէյթէն, Թրավըլինկ աւան):

«Նկատողութիւններ ճամբորդին վրայ» ներկայացումը պատրաստած են Լօրանս Գէորգեան եւ Սօֆի Լեվի քաղելով դասական տարբեր հեղինակներու գործերէ ԺԸ.–էն ԺԹ. դար, ջանալով վերստեղծել կնոջ մը սիրային ուղին: Տիրուհին եւ նաժիշտը կը խօսին մարդու մը մասին՝ ճամբորդը: Տիրուհիին եւ իր սիրահարին պատմութիւնը կ'ապրուի փոխանորդաբար նաժիշտին կողմէ: Երկու դերերն ալ ստանձնած են Լ. Գէորգեան եւ Ս. Լեվի:

× Théâtre Marie Stuart (du 6 Sept. au 1er Oct. à 20h30) 4, rue Marie Stuart, M° : Etienne Marcel (Relâche Dimanche et Lundi).

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

1937-Ը ԻՄ ՇԵՄԻՆ

ՌԱՖԱՅԷԼ ԱԹԱՅԵԱՆ

Կամերայում մօտ տասը օր վիզս ուղղել եւ գլուխս մարդկայնօրէն ուղիղ պահել չէր յաջողւում ինձ, որքան էլ ջանք էի գործ դնում: Եւ ամաչում էի դրա համար, կարծես իմ մեղքով եմ այլակերպըւել այդպէս: Ի վերջոյ, 1938–ի Մայիսն էր արդէն, իմ այն նոյն «մեղքն» էլի կրկին դէմ արին ինձ: «Քննիչի» գրի առածն ատարւում էր ճշմարիտ որ բարձրահնչակ մի ազդարարութեամբ. «Հետաքննութեանը ձեզ անգիտակից է համարած»: Իրօք, ինչպէս էլ չէի կարողացել գիտակցել (աւել ես՝ յանձն առնել), թէ «Խորհրդային Հայաստանի» յիշեալ մայիսմէկ – եան նկարի հետ ո՞րն է իմ առնչութիւնը եւ թէ ի՞նչ է հէնց այդ նկարի «մեղքը» գոնէ:

Վերջին րոպէին նոյնիսկ մի «բարեկամական» գգուշացում արուեց ինձ. դուցէ ուզենամ յանձն առնել որեւէ բան: Այլապէս տուեալ ձեւակերպումով՝ «անգիտակից», պատիժն «աւելի ծանր է լինելու»: Ի՞նչ էր մնում անել. «Թող լինի»: Միակ իղձը, որ իշխում էր իմ մէջ, բռունցքի իշխանութեան տակից դուրս գալն էր: «Յետոյ Աստուած ողորմած է», – մտածում էի աւանդական խօսքով:

Պատիժը, մէկ է, սպանդարտ էր, ատանց դատի, այդպէս կոչուած, «յատուկ խորհրդակցութեան» ցուցակով: Եօթ հոգով էինք, երկուսին ութական տարի, հինգիս՝ հնգական: Բախտակիցներս էին Մկրտիչ Արմէնը եւ Վաչէ Օհանեանը (խմբագիրն էր «Սոցիալիստական գիւղատնտեսութիւն» հանդէսի, չհասկացանք, ինչո՞ւ ութ տարի էր հասել նրանց), Արտաւազդ Բզնունին («Խորհրդային Հայաստան»ի խմբագրի տեղակալը 1937–ին), Ազատ Մարտիկեանը (Սերգոյի տաղանդաշատ որդին, մինչ այդ Հանրային գրադարանի դիրեկտորը), ապա չնորհալի մի երիտասարդ բանաստեղծ՝ Սուրէն Թարեանը եւ «Խորհրդային Հայաստանի» նկարազարդիչ Վահագն Ալթունեանը:

Բերեկա ուղեւորութեան հանդիպեցինք: «Ստոլիպինեան» վագոնում տարբեր բանտախցեր ընկանք, իսկ Ռոստովի բանտում ցրեցին մեզ այլ խմբերի մէջ: Եւ, ահա, Դեկտեմբերի 20–ին, գիշերով «սեւ ագռաւ» կոչուող փակ աւտոմեքենայից ներս անցայ Բուտերկայի բանտատրահը: Տօթ է, ահռելի խմփոց է տիրում: Քառաչար եռայարկ նարեր են կիսախաւարի մէջ դժուար է ազատ տեղ նկատել: Առջեւս, նարի տակ, ինչ – որ եզրատախտակ է երեւում: Ներս սողոսկեցի: Առաւօտեան նարի տակից կողքիս մարդը դուրս սողաց: Տեսնեմ Վահագն Ալթունեանն է:

– Ներեցէք ինձ, ես թոյլ մարդ էի, չդիմացայ, – ասաց նոյնը, որ մի անգամ Երեւանի բանտում ասել էր արդէն ինձ եւ Արտօ Բզնունուն, երբ ճանապարհում էինք: Նրա հետ դեռ երկու օր մնացինք մոսկովեան այս բանտում եւ ահա թէ ինչ իմացայ նրա պատմածից:

… «Խորհրդային Հայաստանի» 1937–ի Մայիս մէկեան համարի լոյս տեսնելուն պէս աժէկոտէներ են սկսում: Հիւանդագին երեւակայութեան տէր մարդիկ ինչ–որ ատարկաներ են «տեսնում» վարդաթերթերի մէջ. մէկը «տեսնում է» «Խանջեանի գանգուրները», «դաղաղ», երրորդը՝ «սվաստեկա» եւայլն: Երբ իրեն՝ Ալթունեանին ձերբակալում են, նա յայտնում է, թէ «Կոմսոմոլսկայա Պրաւդայից» է վերցրել այդ նկարի ծաղկեփունջը: Գտնում են «Կոմսոմոլսկայա Պրաւդայի» 1936 Թուականի Օգոստոս 10–ի համարը՝ Չկալովի Կամչատկայից վերադառնալուն նուիրուած տօնական նկարով, եւ տեսնում, այո, նոյն ծաղկեփունջն է զետեղուած նաեւ «Խորհրդային Հայաստանի» դրանից ութ ամիս եւ քանի օր յետոյ լոյս ընծայուած նկարում: Տեսնում են, որ զուտ տեղն են բերել այս մարդուն, ուզարկում են քաղաքային բանտ, խոստանալով ազատել մէկ – երկու ամսից: Սեպտեմբերի 20–ին, կրկին ներքին բանտը տանելով, յանձնում են այն կուսամար – տիկի ձեռքը եւ սա, ծեծելով, ստիպում է ասել, որ ուրիշներն են «սովորեցրել իրեն այդ վնասարարութիւնը»:

– Միակ բանը, որ կարողացել եմ անել ձեզ համար, – «ձեզ համար»՝ այսինքն իմ եւ Արտօ Բզնունու, կրկնում էր Ալթունեանը, պատկերացնո՞ւմ էք, – այն է եղել, որ ամէնքին պատմել եմ ճշմարտութիւնը. ասել եմ, որ սուտ է այդ բոլորը եւ որ դուք ոչ մի կապ չունէք այդ նկարի հետ: Աշոտ Յովհաննիսեանը եւս մեր կամերայում էր, նրան էլ պատմեցի: Նախատեց ինձ «գնա հրաժարուի՛ր», – ասաց: «Քո անձնական գործն է, վերջ ի վերջոյ, չունեցած յանցանքդ քեզ վրայ վերցնել, բայց դու իրաւունք չունես ուրիշի մեղքի տակ մտնելով, անմեղ մարդկանց տունը քանդել: Հրաժարուի՛ր, եւ որքան էլ տանջեն, տեղի՛ չտաս»…: Հրաժարուեցի, էլի ծեծեց, ուժս չպատեց:

Լենինգրադի բանտում, Բերեկայի ճանապարհին, կրկին հանդիպեցինք Բզնունու հետ, պատմեցի լսածս: Մենք երկուսով ընդմիշտ երախտապարտ էինք մնացել, ի հարկէ, մեր աւագ ընկերոջը, մեծավաստակ պատմաբանին, բայց մեր վիճակը դրանից ոչնչով չփոխուեց այն ժամանակ:

(Շար. 5)

(Շար. Ա. էջէն)

պահակազօրքը մէկը հեռացուց նաւուն ղեկէն, բայց միւսը Թողուց կամրջակին վրայ: Երկուքն ալ պէտք էր հեռացնել»:

ՎԱՐՁԲԵՐՈՒ յաւելումները նոր պայմաններու պիտի ենթարկուին, յայտարարեց Բնակարաններու նախարարը՝ Մօրիս Ֆօռ, ինչ որ զգայացունց բան մը չէ եւ նախկին նախարարն ալ յայտարարեց. թէ նոյնը ըրած պիտի ըլլար: Հոկտեմբեր մէկէն սկսեալ, տանտէրերը պէտք է արդարացնեն իրենց յաւելումները, նկատի առնելով նաեւ շրջապատին մէջ գործադրուած գիները:

ՄԱՌՇԷ իր վրդովումը յայտնեց, Կիրակի օր, «Իւմանիթէ»ի տօնին, ժխտելով «Լիպերասիոն»ի մէկ յայտարարութեան առթիւ որ նոյնացուցած էր համայնավար կուսակցութիւնը եւ Ազգ. Ճակատը: Իվ Սէն-Լօրանի հագուստներէն ետք եւ Աղնաւուրէն առաջ, Մառշէ չեշտեց թէ Լը Փէնի եւ իրենց միջեւ միայն գաղափարական ընդդիմութիւն չկայ, արիւն կայ:

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՀԱՄԱՐԱԿԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ Պրիւսէլի յանձնախումբին Միջերկրականեան երկիրներու պատասխանատուն Գլօտ Շէյսոն որ Թուրքիա կը գտնուի, տեսակցութիւն մը ունեցած է վարչապետ Էօզալի հետ. Շէյսոն ըսած է թէ հասարակապետութիւնը պատրաստ է հարկաւոր օժանդակութիւնը կատարելու քիւրտ ապաստանեալներուն: Այս այցելութեան ընթացքին ձեռք պիտի առնուին նաեւ Թուրքիոյ եւ հասարակապետութեան յարաբերութիւնները:

ՊԱՆԿԼԱՏԷՇԸ միշտ ջուրերուն տակ է եւ անապաստաններու Թիւը 29 միլիոնը կ'անցնի:

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ գործուած կոմս Պերնատոթի սպանութեան (1984) պատասխանատուութիւնը ստանձնեց հրէական գաղտնի Լեհի կազմակերպութիւնը: ՄԱԿի բանագնացը առաջարկած էր որ արեւմտեան - Երուսաղէմը եւ Նեկեւի անապատը արաբական Պետութեան մը մաս կազմեն:

ՎԻԼԱՆՏԷՐ, առաջին անգամ ըլլալով, Թէնիսի Թիւ մէկը դարձաւ խլելով չեխոսլովաքը Լէնտըլի տեղը: Նախապէս Լէնտըլ յաղթած էր Ագասիի 4-6, 6-2, 6-3, 6-4, Թէեւ Ագասի լաւ սկսած էր խաղը եւ Քոնորսի դէմ տարած յաղթանակը (6/2, 7/6, 6/1) բաւական ինքնավստահութիւն տուած էր իրեն, մանաւանդ որ այդ հանդիպումին ընթացքին, Քոնորսէն զատ Նիւ-Եորքի հանդիսականներն ալ իրեն դէմ էին, ինչպէս կը վկայէ «Լիպերասիոն», արձագանգելով ներկաներու արտայայտութեանց, ինչպէս՝ «Ագասի չունի ձագ մըն ես, ան՝ առասպել մըն է, քաշուէ»: Այս բաց մրցումին աւարտականը տեւած է 4 ժամ 54 վայրկեան:

ՃՇԴՈՒՄ. - Անունի նոյնութիւն մը շփոթութեան մատնած էր մեզ եւ Զորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 7-ի մեր Թիւով, Քրիստոֆըր Ուոքըրի մասին սխալ ծանօթութիւն մը տուած էինք: Այս մէկը պարզ Թղթակից մըն է «Թայմզ»ի եւ ոչ հայութեան ծանօթ հեղինակը:

Ի ՆՊԱՍՏ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Գուրգէն Փիրանեանի մահուան Ա. տարելիցին առթիւ. - Այրի Տիկին Անորէ Փիրանեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Շաւարշ Փիրանեան, Տէր եւ Տիկին Կարօ Փիրանեան 250-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սուրէն Փիրանեան, Տէր եւ Տիկին Վահրամ Ճառայեան, Տէր եւ Տիկին Կարօ Յովսէփեան 100-ական Ֆր.:

Գամէր Տէր - Վարդանեանի մահուան առթիւ. - Այրի Տիկին Ազատուհի Տէր - Վարդանեան եւ զաւակները 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Պօյաճեան, Պր. Վարդան Քիւփէլեան 100-ական Ֆր.:

Գամէր Տէր - Վարդանեանի մահուան քառասունքի հոգեհանգստեան՝ Այրի Տիկին Ազատուհի Տէր - Վարդանեան եւ զաւակները 200 Ֆր.:

Վարսենիկ Քէշիշեանի մահուան առթիւ. - Աւտոյեան ընտանիք 100 Ֆր.:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Գեղամ եւ Մարիան Գուաֆեան իրենց սիրելի մեծ - մօր՝ Մարիամ Սելթիկեանի յիշատակին 300 Ֆր. կը նուիրեն անոր շատ սիրելի «Յառաջ»ին:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

Սէն - Լուի Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ միջոցաւ «Յառաջ»ի բարգաւաճման հետեւեալ նուէրները եղած են ի յիշատակ Գուրգէն Փիրանեանի (մահուան Ա. տարելիցին առթիւ). - Այրի Տիկին Անորէ Փիրանեան 300 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Շաւարշ Փիրանեան, Տէր եւ Տիկին Կարօ Փիրանեան 250-ական Ֆր., Անի եւ Արի Երլմազեան, Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւն 200-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կարօ Սարեան, Տէր եւ Տիկին Պերճ Վարժապետեան, Տէր եւ Տիկին Վահրամ Ճառայեան, Շալճեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Կարօ Յովսէփեան 100-ական Ֆր.:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Սէն - Ժերոմի Կապոյտ Խաչի Զ. Շանթ մասնաճիւղի ընկերուհիները խորին ցաւակցութիւններ կը յայտնեն Տէր եւ Տիկին Վարդգէս Աւիկեանի եւ զաւակներուն եւ համայն ընտանեկան պարագաներուն՝ իրենց հօր, աներհօր, մեծ - հօր, ու ազգականին՝ Վաղարշակ Ուզանեանի մահուան առթիւ:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Սեպտեմբեր 14,-ին, Զորեքշաբթի, երեկոյեան ժամը 19-ին, Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ մէջ, տեղի կ'ունենայ «Խաղաղական» ժամերգութիւն, նախագահութեամբ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆԻ

Արարողութեան կը մասնակցին հիւրաբար Լիոն գտնուող՝ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի երիտասարդ միաբան - վարդապետներ:

Սիրով կը հրաւիրուի հաւատացեալ մեր ժողովուրդը՝ ներկայ գտնուելու այս արարողութեան:

ԱԼՆ - Թ'ԷԹԻԷՆ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Սեպտեմբեր 15, Հինգշաբթի, առաւօտեան ժամը 10-ին, Սէն - Թ'էթիէնի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ, տեղի կ'ունենայ «Առաւօտեան» ժամերգութիւն:

Ժամերգութեան կը մասնակցին հիւրաբար Լիոն գտնուող, Եւրոպայի զանազան երկիրներու մէջ ծառայող եւ ուսանող, Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի երիտասարդ միաբան - վարդապետները:

Կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝

ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

ԹՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Արշալոյս Թաղէոսեան մասնաճիւղի ընդհ. անդամական ժողովը այս Շաբաթ, Սեպտեմբեր 10, ժամը 16.30-ին սովորական հաւաքատեղին:

***

ԺՈՂՈՎԻ ՀՐԱԻԷՐ

Հ. Բ. Ը. Մ. Վիէնի մասնաժողովը ժողովի կը հրաւիրէ Միութեան հին եւ նոր անդամները, Զորեքշաբթի, Սեպտ. 14, երեկոյեան ժամը 19-ին, Աբովեան սրահին մէջ:

***

ԺՈՂՈՎԻ ՀՐԱԻԷՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՊՕՄՈՆԻ «Նայիրի» մասնաճիւղը, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները, Զորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 14, ժամը 14.30-ին սովորական հաւաքատեղին:

- ՎԵՐԱՄՈՒՏ -

ՓԱՐԻԶ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի Արշալոյս Թաղէոսեան մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցը կը վերաբացուի Շաբաթ, Սեպտեմբեր 24, ժամը 15-ին, 4-էն 14 տարեկան եւ չափահասներու (պաքալօրէայի պատրաստութիւն) համար: Նոյն օրը արձանագրութիւն եւ հանդիպում ծնողքներու հետ:

Կը դասաւանդուին. - Հայերէն լեզու, պատմութիւն, երգ, Թատրոն, մարզանք: Հայ Մշակոյթի Տուն

17, rue Bleue, 75009 PARIS

***

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Հայերէն լեզուի դասընթացքներու - մեծերու եւ փոքրիկներու - արձանագրութիւնները տեղի կ'ունենան Շաբաթ, Սեպտեմբեր 10 եւ 17-ին, ժամը 15-էն 17:

Տեղեկութեանց համար կը խնդրուի հեռաձայնել հետեւեալ Թիւերուն. -

43 - 76 - 65 - 37 43 - 75 - 26 - 98

***

ՇԱՒԻԼ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ միօրեայ վարժարանին 1988 - 1989 տարեշրջանի վերամուտը Զորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 14, առաւօտեան ժամը 9-ին:

Մանրամասնութիւններու եւ արձանագրութիւններուն համար դիմել եկեղեցւոյ քարտուղարութեան, Կիրակի առաւօտները:

6, rue Père Komitas, CHAVILLE

***

ՊՈՒԱ - ՔՈԼՈՄՊ

«Գառնիկ Յովհաննէսեան» միօրեայ դպրոցի դասաւանդութիւնները կը վերսկսին Զորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 14, ժամը 9-ին:

ECOLE HOCHE

119, rue Hoche, COLOMBES

Ուսուցիչները կը սպասեն աշակերտներուն:

***

ENGHIEN-LES-BAINS

L'Association Culturelle NAREG informe les parents habitant Enghien et sa région que les cours de langue et de civilisation arméniennes débuteront le Mercredi 14 Septembre :

— à 10 h. pour les enfants de 4 à 10 ans au 8, rue Félix Faure
95880 Enghien-les-Bains

— à 14h. pour les enfants de plus de 10 ans au 9, bld. Sadi Carnot,
95880 Enghien-les-Bains

Les inscriptions se feront sur place avec gratuité des cours pour l'année 1988-89.

Pour tous renseignements, téléphoner au : 34. 12. 84. 45.

***

Ի Ս Ի

Իսիի Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնն ու Կրթական մարմինը կը ծանուցանեն թէ Սեպտեմբեր 21-ին, Զորեքշաբթի օր կը վերսկսին Հայերէն լեզուի դասընթացքները, ժամը 8.30-էն 12.30-ի միջեւ: Կը դասաւանդուին Լեզու եւ խօսելու վարժութիւն, կրօնք եւ պատմութիւն, երգ ու պար: Կրնան արձանագրուիլ 4-էն 14 տարեկան հայ մանուկները:

Կը հրաւիրուի շրջանի հայութիւնը արձանագրելու իրենց զաւակներն ու Թոռները: Յաւելեալ տեղեկութեանց համար դիմել եկեղեցւոյ քարտուղարութեան: Հեռաձայն. — 46 - 44 - 28 - 52 Թիւին:

***

ՄԱՐՍԷՅԼ

ԳԱՐՈՒՆ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

1988 - 1989 տարեշրջանի փորձերն ու դասընթացքները կը վերսկսին Շաբաթ, Սեպտեմբեր 17, Պօմոնի Սանթր Անիմասիոն Սոսիալ սրահին մէջ, ժամը 16.30ին:

Այս տարի կը դասաւանդուին հետեւեալ նիւթերը. -

1.- Երաժշտական հիմնական գիտելիքներ:
2.- Սոլֆէժ:
3.- Միաձայն երգեր:
4.- Բազմաձայն խմբերգներ:
5.- Զանազան դասական գործիքներ:

Նոր մանուկներ, պարման - պարմանուհիներ կ'ընդունուին պարզ ուիթմի եւ ականջի քննութենէ ետք:

Փափաքողներէն կը խնդրուի կապ հաստատել տնօրէնութեան հետ՝ մինչեւ Սեպտեմբեր ամսուան վերջին օրը, դիմելով հետեւեալ հասցէին. -

11, rue Bousquetier, Bât. H
13012 MARSEILLE
Tél. : 91. 87. 43. 71

***

ՍԷՆ - ԺԵՐՈՄ

Սէն - Ժերոմի Ս. Սահակ - Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան հովանաւորութիւնը վայելող դպրոցը կը բացուի Սեպտեմբեր 14, ուսուցչութեամբ Եղիշէ Աւագ Քահանայ Փանոսեանին եւ Պր. Խաչիկ Երլմազեանին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Զորեքշաբթի օրերը, ժամը 9-էն 12 եւ Շաբաթ օրերը ժամը 14-էն 16:

Փոխադրութիւնը ապահոված է օթօքարով:

Անոնք որ դեռ չեն արձանագրել տուած իրենց զաւակները, Թող դիմեն Թաղականութեան:

***

Հ. Բ. Ը. Մ. — ՎԻԷՆ

Հ. Բ. Ը. Մ. Վիէնի մասնաճիւղի հայերէն լեզուի դասընթացքները կը վերսկսին Սեպտեմբեր 14-ին եւ տեղի կ'ունենան ամէն Զորեքշաբթի, կէսօրէ վերջերը, ժամը 14-էն 17, Աբովեան սրահին մէջ:

1, Քէ փաժօ, Վիէն

Յաւելեալ տեղեկութեանց համար դիմել Հ. Բ. Ը. Մ. Վիէնի մասնաժողովի անդամներուն եւ կամ հեռաձայնել. - 74 - 85 - 18 - 05 Թիւին:

***

ՎԱԼԱՆՍ

Վալանսի Դաւիթեան միօրեայ վարժարանին 1988 - 1989 տարեշրջանի վերամուտը Զորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 14, առաւօտեան ժամը 9-ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Զորեքշաբթի օրերը, առաւօտեան ժամը 9 - 12 :

ՖՐԱՆՍ. ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿ.

ՀՐԱԻԷՐ
ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎԻ

Սեպտեմբեր 24, Շաբաթ, ժամը 17-ին. - ՕՐԱԿԱՐԳ. -

- Ընդհ. ժողովի դիւանի ընտրութիւն.
- Բարոյական եւ նիւթական տեղեկագիրներու ներկայացում.
- Նոր վարչութեան ընտրութիւն.
- Առաջարկներ:

Հ.Բ.Ը.Մ.-ի Ալեք Մանուկեան սրահը:
118, rue de Courcelles — Paris 17e

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Մարսէյլի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղին երգահանդէսը՝

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 12-ԻՆ, ԺԱՄԸ 21-ԻՆ

Փալէ տէ Քոնկրէ — յայտագիր՝

ՓՕԼ ՊԱՂՏԱՍԼԵԱՆ

***

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը, կազմակերպած է չարժանկարի ցուցադրութիւն մը, Կիրակի, Հոկտեմբեր 16, ժամը 15-ին, Պօմոնի եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 14

MERCREDI
14 SEPTEMBRE
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

64րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 16.837

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64e ANNÉE — No 16.837

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԵՐԵՒԱՆԷՆ ՍՓԻՒՌՔ ՕՐՈՒԱՆ ԳԼԽԱՒՈՐ ՀԱՐՑԸ ՂԱՐԱԲԱՂՆ Է

ՑՈՅՑԵՐ ՓԱՐԻԶ ԵՒ ՄԱՐՍԷՅԼ

ԿԱՐԵՒՈՐ Է ՍԽԱԼՆԵՐ ՉԳՈՐԾԵԼ

Մեր նախորդ թիւով անդրադարձած էինք Ուրբաթ եւ Շաբաթ երեւանեան ցոյցերուն: Երկուշաբթի օր, հեռաձայ-նային կապ հաստատելով Երեւանի հետ, կրցանք հաստատել թէ Շաբաթ օր Համ-բաւ... Համալսարանի ... Համապետութեան նախագահը՝ Հրանտ Ոսկանեան հարցում — պատասխանի ձե-ւով խօսած էր հաւաքուած ցուցարարնե-րուն հետ: Ճիշդ է որ Եռագոյնի, անկա-խութեան հարցեր դնողներ կան, բայց անհրաժեշտ է շեշտել թէ ցոյցերու բուն դրդապատճառը կը մնայ Ղարաբաղը եւ անոր հետ կապ ունեցող երկու առաջնա-հերթ հարցեր. — Սումգայիթ եւ Մասիս: Այսինքն կը պահանջուի Սումգայիթի ոճ-րագործներուն հրապարակային դատա-վարութիւնը եւ Մասիսի գործատան բան-ուորուհիներու թունաւորման պարագա-ներու քննութիւն: Առանց կողքին միշտ կը մնայ, անշուշտ, բնապահութեան հար-ցը: Ուրբաթէն ի վեր, 23-ամեայ Հայուհի մը հացադուլի դիմած է, Երեւանի Թատ-րոնի հրապարակը:

Ուրբաթ եւ Շաբաթ, ցոյցերու կազմա-կերպիչը կը մնայ Ղարաբաղ Կոմիտէն, որու անդամները չեն փոխուած: Պերնար կեթա, «Մոնտ»ի մէջ (Սեպտեմբեր 13) կը շեշտէր ցոյցերուն առած նոր բնոյթը, այսինքն Անկախութեան եւ Եռագոյնի հարցերը: Շարժումին ստացած անգիջող նկարագիրը կը տեսնէ նաեւ այն երեւոյ-թին մէջ, որ ցուցարարները պահանջած են հայերէնի գործածութեան զարգացու-մը հաստատութեանց եւ ընտրանիին դըպ-րոցներուն մէջ (կրկնենք որ գոնէ այս մարզին մէջ, շատ բան մեզմէ կախում ունի): Ըստ իրեն՝ մեկնած Ղարաբաղէն ութ ամիս առաջ, շարժումը ազգայնական դարձած է եւ այս յեղաշրջումը, կ'ըսէ, շատ աւելի մտահոգիչ է, որովհետեւ Խորհրդային Միութեան բոլոր ազգերէն Հայաստանն է, ուր հակառուս զգացումը ամէնէն թեթեւն է, որովհետեւ դարուս սկիզբը Թուրքերու գործած ցեղասպա-նութեան յիշատակը վառ կը մնայ եւ Ռուսաստան կը շարունակէ որպէս պաշտպան նկատուիլ»: Բայց, եւ այս կէտը, զոր կեթա կը շեշտէ, ոչ միայն յատկանշական է այլեւ կարեւոր, այն է թէ Ղարաբաղ Կոմիտէի պատասխանա-տուները, Շաբաթ իրիկուն, ամէն ջանք կը թափէին հեռացնելու համար ինքնո-րոշման սահմանադրական իրաւունքի հետ կապ ունեցող հարցերը (այդ ցոյցին, Ղարաբաղ Կոմիտէի կողքին կար նաեւ, առաջին անգամ ըլլալով, Ազգային Ինք-նորոշման Շարժումը): Ոսկանեան խօս-տացաւ, կը գրէ, որ իշխանութիւնը պիտի ուսումնասիրէ Եռագոյնի օրինականա-ցումը եւ Ղարաբաղ Կոմիտէի ճանաչումը: Թերթին աշխատակիցը կ'եզրակացնէ թէ մեղմացման խաղաքարթը կը գործածուի, երկու կողմէն: Ղարաբաղ Կոմիտէն ալ այդ քարթը կը նախընտրէ, առանց հրա-ժարելու Արցախի Հայաստանի կցման հարցէն. եթէ այս յեղաշրջումը հաստատ-ուի, կ'աւելցնէ կեթա, կը նշանակէ Հայ-կական շարժումին որոշ հասունութիւն: Շարժումը, ցարդ կեդրոնացած էր անի-րականանալի նպատակակէտի մը վրայ անմիջականին մէջ, առանց նկատի ունե-նալու այն բոլոր առաւելութիւնները, զորս կրնար քաղել ժողովրդական զօրակոչին ծաւալով ստեղծուած ուժերու համեմա-տութենէն:

***

Փարիզ եւ Մարսէյլ, ցոյցեր եւ հանրա-ժողով մը տեղի ունեցան Սեպտեմբեր 12, Երկուշաբթի իրիկուն: Առաջ տեղի կ'ու-նենային գլխաւորաբար իբրեւ հետեւանք Պարոյր Հայրիկեանի ներկայութեան: Փարիզի մէջ 50-էն 100 հոգի հաւաքուած էին նախ, ժամը 18.30-ին, խորհրդային դեսպանատան առջեւ, ապա, մօտ 300 հոգի Միւթիւալիթէի սրահը, հանրաժո-ղովի մը, ուր Հայրիկեան, պարզելու ինքնորոշման շարժումին, կը պարզէր իր տեսակէտները: Ծանօթ են՝ նպատակնե-րու հասնելու միակ միջոցը ինքնորոշ-ման իրաւունքի գործադրութիւնն է, հանրաքուէով: Պէտք չծանրանանք այդ տեսակէտներուն վրայ, որովհետեւ, մեծ քաղաքագէտ ըլլալու հարկ չկայ, գիտակ-ցելու համար, թէ իրաց ներկայ կացու-թեան մէջ, մեզի համար կարեւոր է՝ սը-խալներ չգործել եւ յոնք չինելու տեղ աչք չհանել: Ներկաներու հակազդեցութիւն-ները ցոյց կուտային արդէն որ ներկայիս նման ցնորքներ հող չեն գտներ քիչ մը իրատես մարդոց մօտ: Անկախութեան գաղափարականը մնալով ամէնէն նուի-րականը որեւէ, եւ մե՛ր, ժողովուրդին համար, հարկ է որ օր մը չէ օր մը, դա-դար մը դնենք մեր քաղաքական տհասու-թիւնը ցուցադրելու մեր մարմաջին մէջ: Շարժում մը ստեղծուած էր Սփիւռքի մէջ ի նպաստ Հայաստանի ներկայ երկու առաջնահերթ հարցերուն՝ բնապահութիւն եւ Ղարաբաղ, տեղը չէ այդ շարժումը պառակտելու, երբ արդէն այնքան դըժ-ւար դարձած է Սփիւռքի մէջ ամբոխներ զօրակոչի ենթարկելը: Դասալքութեան այնքան տրամադիր այդ յոգնա՛ծ գա-ղութներուն պատրուակ տալու բնաւ պէտք չկայ, որպէսզի արդարացման դրդապատ-ճառներ գտնեն:

× Մարսէյլի մէջ, ուր քոլեքթիֆ Պա-րոյր Հայրիկեան մը ստեղծուած է, Սքուար Մոնթիսելլիի խորհրդային հիւ-պատոսարանին առջեւ 100 - 150 հոգի հաւաքուած էին, ժամը 18-էն 19, բազ-մաթիւ պաստառներով որոնք կը վերա-բերէին ապականութեան, ճնշումներուն, Սումգայիթի: Ցոյց մը, զոր կազմակեր-պիչները որոշած են կրկնել ամէն Ուր-բաթ, զօրավիգ ըլլալով Երեւանի, ուր ամէն Ուրբաթ կը կատարուին ցոյցերը: Քոլեքթիֆը յայտարարութիւն մըն ալ հրապարակած էր, ուր կը ձաղկէր խոր-հըրդային քաղաքականութիւնը, Սում-գայիթի ջարդը եւ հայ ժողովուրդի ա-պագան կը տեսնէր միայն իր ինքնորո-շումով:

***

«Ինթերնէշընըլ Հէրըլտ»ը Սեպտեմբեր 13-ի իր թիւին մէջ թղթակցութիւն մը հրատարակած է, որ աւելի տպաւորու-թիւններ են քան՝ լրատուութիւն: Թըղ-թակիցը կը գրէ էջմիածնէն (քաղաքէն) եւ կը սկսի Նոյի տապանով, բացատրե-լով Արարատի խորհրդանշական բնոյթը: Կը խօսի 1915-ի մասին (մէկ միլիոն 700 հազար Հայեր տեղահանուեցան, կ'ըսէ, եւ անոնցմէ շուրջ 600 հազարը ջարդուե-ցան կամ ճամբան մեռան...), չմոռնալով աւելցնել թէ Թուրքիա կ'ուրանայ որեւէ պատասխանատուութիւն: Ապա, կը պատ-մէ քիչ մը հոնկէ - հոսկէ, անդրադառնա-լով վերջին ջարդերուն, Ազրբէջանցինե-րու գաղթին Հայաստանէն եւայլն, եւայլն: Յօդուածին խորագիրն է. — «Հայաստանի պայքարը տոկալու համար»:

× «Էվէնըման տիւ Ժէօտի», նաեւ, փոքր հարցազրոյց մը հրատարակած էր իր վեր-ջին թիւին մէջ (Սեպտեմբեր 8 / 14): Ռոմանտ զուիցերական ռատիոյի թղթա-կից՝ Հայնցըր (ան որ «Անթէն 2»էն խօսե-ցաւ) հարցումներ ըրած է Լեւոն Տէր-Պետ-րոսեանի, որ կը վստահեցնէ թէ համոզ-ուած են որ ի վերջոյ Ղարաբաղը պիտի կցուի Հայաստանի: Երբ այդ իրականա-նայ, կ'ըսէ Ղարաբաղ Կոմիտէի պատաս-խանատուն (Սեպտեմբեր 6-ի մեր թիւով, տուած էինք այլ հարցազրոյց մը իրեն հետ, զոր կատարած էր «Թայմզ»), հար-ցերը վերջացած չեն ըլլար, կան դեռ այլ հարցեր՝ մեր լեզուին ու մշակոյթին պաշտպանութիւնը, բնապահութիւնը եւ ազգ. գերիշխանութիւնը:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ — ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1 / 8)

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ՂԵԿԱՎԱՐՆԵՐ՝ ՎԵՐԱՐԺԱՆԱՒՈՐՈՒԱԾ

Հայաստանի Համայնավար կուսակցու-թեան Կեդրոնական Կոմիտէի (Կենտկոմ) Բիւրօն իր վերջին նիստին քննարկած է կենտկոմի նախկին Բ. քարտուղար՝ Ս. Ակոպովի, Երեւանի Քաղաքային Կոմի-տէի նախկին քարտուղար Գ. Սահակեա-նի, Հողագործութեան նախկին ժողովրը-դային կոմիսար Գ. Գումեղինի եւ Երե-ւանի Պետական Համալսարանի նախկին վերատեսուչ Մ. Ենգիբարեանի կուսակ-ցական կարգով վերականգման (յեռմա-հու) հարցը:

1937-ին վերոյիշեալ չորս կուսակցական ղեկավարները մեղադրուած էին «հակա-յեղափոխական, ազգայնական, աջ տը-րոցկիստական, աճարեկչական» կազմա-կերպութեան մասնակցութեան համար եւ մահապատիժի դատապարտուած:

Հայաստանի եւ Խորհրդային Միութեան դատաքննական մարմինները չեղեալ յայ-տարարած են այդ ղեկավարներու դէմ ե-ղած դատավճիռները եւ Հայաստանի Կեդ-րոնական Կոմիտէն որոշած է զանոնք վե-րարժանաւորել:

Աւելի առաջ Խորհրդային Միութեան առընթեր կուսակցական վերահսկողու-թեան կոմիտէն կուսակցական կարգով վերականգնած էր Հայաստանի Կեդր. Կո-միտէի նախկին Ա. քարտուղար Ա. Ամա-տունին (Վարդապետեան), որ դատա-պարտուած էր 1937-ին:

**

ՊԱՐԱՃԱՆՈՎ «ՄԵՆԱՒՈՐ ԸՆԿՈՒԶԵՆԻ»Ի ՄԱՍԻՆ

Բեմադիր Ս. Պարաճանով Հայաստանի «Կոմունիստ» ռուսերէն թերթին մէջ հան-դէս եկած է՝ «Մեր կեանքի սրտագիրը» վերնագիրը կրող յօդուածով, որուն մէջ գնահատանքի խօսքեր արտայայտած է բեմադիր Ֆրունզէ Դովլաթեանի «Մենա-ւոր Ընկուզենի» ժապաւէնի (ըստ Վ. Պետրոսեանի համանուն վիպակի) մա-սին:

Պարաճանով կը գրէ թէ այդ ժապաւէ-նին մէջ շատ լաւ արտայայտուած է հայ ազգային նկարագիրը: «Հոս իմ ազգին թերութիւններն են, թէ՛ քնքշութիւնը, թէ՛ խելքը եւ թէ՛ հոգիին թրթիռը, ազ-նուութիւնն ու վեհանձնութիւնը, վախը, անհանդուրժողութիւնը»:

Պարաճանով իր հիացումը կ'արտայայ-տէ, որ Դովլաթեան կրցած է մեր ժամա-նակի «մէջէն անցնիլ» որպէս արուեստա-գէտ եւ սրտաբան, վիրաբոյժ եւ փիլիսո-փայ: «Մենաւոր Ընկուզենի»ին մէջ ան իր ախտաճանաչումը կը յայտնէ առանց վախնալու, առանց լալկանութեան, այլ տղամարդու նման նայելով հիւանդի աչ-քերուն:

«Մենք սուտ ըսելու, մեր ախտերը որ-պէս արժանիքներ ներկայացնելու վարժ ենք, մենք կը սիրենք մեր հիւանդութիւն-ները եւ դարձեր ենք անոնց ճորտերը», այնուհետեւ կը գրէ Պարաճանով:

Պարաճանով շատ ներդաշնակ կը գտնէ բեմադիր Դովլաթեան - նկարահան Եա-ւուրեան միութիւնը: «Անոնք - կը գրէ ան - իւրաքանչիւր վրձնահարուածով կը վերստեղծեն ժամանակաշրջանի շունչը: Եւ իրենց այդ հմտութիւնը դերասան Ա. Ջիգարխանեանի հետ միասին կատարե-լութեան կը հասցնեն Ռազմիկի կերպարին մէջ: Ժողովուրդի եւ ժամանակի մասին այսպիսի հզօր ժապաւէն մենք դեռ չէինք ունեցած, վստահօրէն կը հաստատէ շար-ժարուեստի տեսաբանը: Ան Դովլաթեանի աշխատանքը կը համարի խորապէս մտա-ւորական: Բայց այստեղ մտաւոր այդ մակարդակը ինքնին գոյութիւն չունի: Այդ ժապաւէնը նախ պէտք է զգալ սիր-տով, յետոյ միայն ըմբռնել մտքով: Ա-սիկա դիւրին խնդիր չէ:

«Մենաւոր Ընկուզենին», կ'եզրակացը-նէ անուանի բեմադիրը, մեր կեանքին, մեր սիրտին, մեր լեռներուն, մեր հողին սրտագիրն է: Ատիկա մեր ցաւին հետքն է եւ վերափոխումներու հրճուալի կան-խազգացողութիւնը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՐԱՖԱԹԻ Սթրազպուրկ ժամանումին ստեղծած իրարանցումը դեռ չէր հան-դարտած Երեքշաբթի օր: Նախորդ իրի-կուն հրեայ կազմակերպութեանց Ներկա-յացուցչական Խորհուրդը ամբողջ էջ մը

(Շար.ը Դ. էջ)

ՎԱՂԸ՝
ՄԵՐ ՆՈՐ ԹԵՐԹՕՆԸ՝
Զապէլ Եսայեանի
«ԱՐԳԵԼՔԸ»
որու մասին կարդալ նաեւ
ՇՈՒՇԻԿ ՏԱՍՆԱՊԵՏԵԱՆ-ի
գրութիւնը (Բ. էջ)

ԳԻՐՔԵՐՈՒ ՀԵՏ

«ԷՋԵՐ ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅ ՄՏԱԾՈՒՄԷՆ»

ՀԵՂԻՆԱԿ՝ ՍԵԴԱ ՊԱՐՍՈՒՄԵԱՆ-ՏԱՏՈՅԵԱՆ

ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՃԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Լրագրական յօդուածի մը մէջ կարելի չէ անշուշտ անդրադառնալ բովանդակալից գրքի մը բոլոր մանրամասնութիւններուն։ Այդ հոգը կը վիճակի բանիմաց ընթերցողին։ Այսուհանդերձ, Տիկին Տատոյեանի տուած բացատրութիւններն ու տեղեկութիւնները համադրելով, կարելի է յանգիլ կարգ մը ուշագրաւ հետեւութիւններու, ինչպէս. –

Ա) Ընտրուած հինգ գրողներն ալ ուսուցչութեամբ պարապած են զանազան առիթներով։ Ուսուցողական գիծը ուժեղ է իրենց մօտ, երբ հռետորական չէ։

Բ) Անդրապաշտները պոլսեցի յայտնի մտաւորականներ էին, բայց զերծ մնացին Ապրիլեան Եղեռնէն։ Եղիա արդէն մեռած էր, իսկ Զրաքեան թէեւ կ'ենթարկուի աքսորի, բայց կը յաջողի ողջ վերադառնալ։

Գ) Խնդրոյ առարկայ հինգ գրողներն ալ Եւրոպան, ու մասնաւորաբար Ֆրանսական մշակոյթը ճանչնալու առիթ ունեցած են։ Տէմիրճիպաշեան եւ Զրաքեան Եւրոպա ապրած են կարճ ժամանակով, նիւթական դժուարին պայմաններու տակ։ Չէ բացատրուած թէ ուրկէ՞ գտած են անհրաժեշտ դրամը։ Գալով Պէրպէրեանի եւ Գավաֆեանի, անոնք Փարիզ ղրկուած են իրենց ծնողքին կողմէ եւ կրցած են բարձրագոյն ուսման հետեւիլ, առանց նիւթական նեղութեան։ Իսկ Վարուժան Վենետիկէ վերջ ուսանած է Պելժիոյ Կանտ քաղաքին մէջ, Մխիթարեաններէն ստանալով կրթաթոշակ մը, որ իրեն վճարուած է կաթիլ կաթիլ, երբ հանապազօրեայ չարչարանք։ Վկա՛յ իր «Նամականին»։

Դ) Ի բաց առեալ Տէմիրճիպաշեանէ, միւս երեք անդրապաշտներն ալ Սկիւտար ծնած են եւ Պէրպէրեան Վարժարանի աշակերտած, ինչ որ կրնայ նկատուիլ իբր հաւասարակաց յայտարար իրենց համար։

Հետաքրքրական է որ Զրաքեան վարժարանը կ'աւարտէ 1891-ին, 16 տարեկան հասակին, եւ այդ տարի իսկ կը դառնայ ուսուցիչ։

Գավաֆեան վարժարանը կ'աւարտէ 1905-ին, 17 տարեկան հասակին, եւ կը մեկնի Փարիզ, պատրաստուելու համար Ponts et Chaussées-ի մուտքի քննութիւններուն։ Հոն, առիթէն օգտուելով կը հետեւի Հանրի Փուանգառէի եւ Պերկսոնի դասախօսութիւններուն, որոնց անջնջելի տպաւորութիւնները ի յայտ կուգան իր իմաստասիրական գրութիւններուն մէջ։

Իսկ Շ. Պէրպէրեան, ծնած՝ 1891-ին, վարժարանը կը լրացնէ 1906-ին, 15 տարեկանին։ 1908-ին կը մեկնի Փարիզ, Սորպոնի եւ Գոլէժ տը Ֆրանսի մէջ հետեւելու իմաստասիրական դիտութեանց։ 1911-ին վերադառնալով Պոլիս, կը ստանձնէ Պէրպէրեան Վարժարանի տնօրէնութիւնը (այսինքն քսան տարեկանին, մինչ ուրիշ Պէրպէրեանցիներ այդ տարիքին վարժարանը դեռ նոր կ'աւարտէին)։

Պէ՞տք է հետեւցնել թէ երեքն ալ կանխահաս տաղանդներ էին։

Ե) Տիկին Տատոյեանի տուած բացատրութիւններէն կարելի է հետեւցնել նաեւ թէ անդրապաշտներուն առաջնահերթ նպատակը եղած է իրենց սովորականէ բարձր զարգացումով տպաւորել եւ ըդմայլեցնել հայ ընթերցողը, անոր առջեւ արծարծելով փիլիսոփայական հարցեր։ Այդ պիտի նշանակէր թէ համեստութիւնը չէ՛ եղած իրենց գլխաւոր առաքինութիւնը։

Տէմիրճիպաշեան եւ Զրաքեան անձնապաշտ ըլլալու աստիճան հաւատացած էին իրենց գերազանցութեան, եւ կը տառապէին, իրենց արժանի յարգանքն ու պատիւը չգտնելով։ Համբաւի տենչանքը իրենց մէջ կանուխէն արթնցած ըլլալ կը թուի։ Տէմիրճիպաշեան 16 տարեկանին «Մասիս»ի մէջ կը հրատարակէ առաջին գրաբար քերթուած մը։ Զրաքեան նոյնպէս 16 տարեկանին «Արեւելք»ի մէջ կը հրատարակէ պերճափայլ յօդուած մը, «Բանաստեղծութեան Վախճանը» խորագրով, յօդուած որ զարմանք կը պատճառէ արդի արեւմտահայերէնի իր կուռ կառուցուածքով, բոլորովին տարբեր՝ իր ուսուցչին, Ռէթէոս Պէրպէրեանի ոճէն։ Իսկ 25 տարեկանին կ'երկնէ իր զարմանահրաշ արձակ – բանաստեղծութիւնը, «Ներաշխարհ»ը, որ կը մնայ եզական երեւոյթ մը հայ գրականութեան պատմութեան մէջ։

Շահան Պէրպէրեան 1911-ին (այսինքն՝ 20 տարեկանին) «Ոստան»ի մէջ կը հրատարակէ «Արդի Իմաստասիրութեան Գլխաւոր Հոսանքները» ներկայացնող իր մեծածաւալ յօդուածը։ Իսկ Գեղամ Գավաֆեան նոյն տարին եւ նոյն հանդէսին մէջ գրի կ'առնէ «Գիտութեան Բնոյթը եւ Տարակոյսը» բացատրող իմաստասիրական վերլուծումը, երբ հազիւ 23 տարեկան է։ Այսպէս, երկու քսանմեայ երիտասարդներ փիլիսոփայական հարցեր կը յուզեն ահա՛ մամուլի մէջ, շրջանի մը երբ հայութիւնը զուտ ազգային հարցերով է զբաղուած, 1908-ի կեղծ Սահմանադրութեան բերած եղբայրութեան ու հաւասարութեան սկզբունքներով արբշիռ։

***

Երկու խօսք ալ Տիկին Տատոյեանի գրնահատականներուն մասին, որոնք դրական չեն ամէն անգամ։

Տէմիրճիպաշեանի մասին կ'ենթադրէ թէ փիլիսոփայական մակերեսային ծանօթութիւններով գոհացած է ան, առանց հիմնական ուսումնասիրութիւններ կատարելու, դեգերելով միշտ տիլէթանթիզմի մայթերուն վրայ։

Զրաքեանի մօտ կը գտնէ աւելի լուրջ պատրաստութիւն, գիտական, գեղարուեստական եւ իմաստասիրական գետնի վրայ։ Կը տարուի նոյնիսկ ենթադրելու թէ Զրաքեան լրջօրէն զբաղած է ոգեհարցութեամբ ալ, հաւանաբար տեղեակ ըլլալով որ Ինտրայի կողմէ «Ոստան»ի մէջ գրուած գրգռալից ուսումնասիրութիւնը «Յայտնութիւնք Անդրաշխարհէն» մեծ մասամբ քաղուած են Լէոն Տընիի «Dans l'Invisible» գրքէն։ (Բանաքաղութեան եւ բանագողութեան շուրջ Ինտրայի ինքնատիպ տեսակէտներուն համար տեսնել Միքայէլ Կիւրճեանի ուղղեալ իր մէկ նամակը, որուն յիշատակութիւնը կայ Զրաքեանի Երկերուն Երեւանեան (1981) հրատարակութեան յառաջաբանին մէջ, Ստեփան Թոփչեանի ստորագրութեամբ)։

Շահան Պէրպէրեանը կը նկատէ հետեւորդ Պերկսոնեան փիլիսոփայութեան եւ տեսաբան՝ «Ստեղծագործ Բարեշրջութեան» (Evolution Créatrice) ու «Ներքին Հոգեբանական Ժամանակ»ի։ Զայն կը ներկայացնէ իբր օրակեալ ուսուցիչ գեղագիտութեան եւ փիլիսոփայութեան պատմութեան։ Եւ սակայն, զարմանքով կը հաստատէ որ Շ. Պէրպէրեան երեսուն տարի փիլիսոփայութիւն դասաւանդելով հանդերձ, չէ կրցած մէկ հատ փիլիսոփայ աշակերտ հասցնել։

Տիկին Տատոյեան անդրապաշտներու շարքէն ամէնէն աւելի արժէք կ'ընծայէ Գեղամ Գավաֆեանի, այսինքն անոր որ ամէնէն նուազ յաւակնութիւնը ունեցած է փիլիսոփայանալու, եւ իր անձին օրինակովն ալ ցոյց տուած որ կարելի է փիլիսոփայական հայեացքները չխառնել առօրեայ կենցաղին։ Անոր մօտ է որ կը գտնէ հիմնական տարրերը գիտական փիլիսոփայութեան, հետեւողութեամբ՝ Հանրի Պերկսոնի եւ մասնաւորաբար՝ Հանրի Փուանգառէի։ Եւ արդէն, Գավաֆեան ուսանողին Փարիզ ժամանած օրերուն էր որ կը զուգադիպէր հրատարակութիւնը Փուանգառէի «La Valeur de la Science»ին։

Եզրակացնելով պէտք է ընդունիլ որ բծախնդիր եւ մանրակրկիտ ուսումնասիրութեան արդիւնք է Տիկին Տատոյեանի աշխատասիրութիւնը եւ ապահովաբար կնոջական անսահման համբերատարութիւնը բաժին ունի անոր պատրաստութեան մէջ։

(Այս գետնին վրայ այլ օրինակ մըն է Տիկին Սրբուհի Հայրապետեանի կողմէ հեղինակուած «Հայ Հին եւ Միջնադարեան Գրականութեան Պատմութիւն»ը, որուն մասին կ'արժէ արտայայտուիլ յարմար առիթով)։

Ներկայ հարեւանցի գրախօսականին նպատակն է ընթերցողին ուշադրութիւնը հրաւիրել Տիկին Տատոյեանի գրքին վրայ, որ առաջինն է իր տեսակին մէջ։ Ակնկալելի է որ փիլիսոփայական դիտութեանց մարզին մէջ մասնագիտացած գրողներ չուշանան աւելի հանգամանօրէն քննարկելու զայն։

ՅԵՏԱԴԱՐՁ ԱԿՆԱՐԿ ՄԸ ՍԷՈՒԼԻ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒՆ ԱՌԹԻւ

ՏԱՍՆԵԱԿ ՄԸ ՀԱՅԵՐ ԱՐԺԱՆԱՑԱԾ ԵՆ ՈՍԿԻ ՄԵՏԱԼՆԵՐՈՒ ՆԱԽՈՐԴ ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

— 3 —

ՊՈՒԼԿԱՐԱՀԱՅ ՆՈՐԱՅՐ ՆՈՒՐԻԿԵԱՆ ԿՐԿՆԱԿԻ ԱԽՈՅԵԱՆ

Պուլկարիոյ մարզական կեանքին մէջ, Միւնիխի Ողիմպիականը, 1972-ին, պատմական է։ Հոն է որ առաջին անգամ Պուլկարիա կը շահի ոսկի մրցանակ ծանրաբարձութեան մէջ, մարզաձեւ՝ ուր, յաջորդ տարիներուն, Պուլկարները պիտի դառնան վարպետներ եւ գերազանցեն նոյնիսկ խորհրդային մարզիկները՝ որոնք մինչեւ այդ յաղթական էին։

Պուլկար առաջին ախոյեանը կը կոչուի Նուրիկեան։ Նորայր Նուրիկեան։ Մաքուր Հայ մը, բնակեցաւ մեզի իր մասին, Սոֆիայի մէջ։ Իր առաջին եւ յաղթական ելոյթն է միջազգային բարձր մակարդակի վրայ։ Կը պայքարի փետուր դասակարգին մէջ, 56 քլկր.։

Առաջին ելոյթ նաեւ Երեւանցի Դաւիթ Համբարձումեանի համար։ Ան 16 տարեկան է միայն։ Ջրացատքի, մանաւանդ աշտարակացատքի (հօ վոլ) վարպետ մըն է։ Յետագային պիտի ըլլայ քանի մը անգամներ Եւրոպայի անշուշտ Խորհրդային Միութեան ախոյեան։ Միւնիխի մէջ կը դասուի 5-րդ։

Մարմնամարզութեան Խորհրդային Միութեան կազմը կը ստանայ խմբական երրորդ մրցանակ։ Այդ կազմին մէջն է Եդ. Միքայէլեան, Երեւանէն։

3-րդ մրցանակ նաեւ Ֆութպոլի խումբին՝ որուն մաս կը կազմեն «Արարատ»ի երկու հռչակաւոր խաղացողները, Արկատի Անդրէասեան եւ Յովհաննէս Զանազանեան։

Հայաստանի մամուլը կը յիշէ նաեւ, այդ Ողիմպիականին, ուրիշ մրցանակիր մը, Ֆայինա Մելնիք, անպարտելի սկաւառակ նետելու մէջ, յաճախ ներկայ Խորհրդային Միութեան աթլէթիզմի իգական կազմին մէջ։ Շահած է ոսկի մրցանակ, կոտրած է Եւրոպայի մրցանիշը։

Մելնիք Հայ չէ։ 70-ական թուականներուն, քանի մը տարի բնակեցաւ Երեւան՝ ուր մարմնակրթութեան ուսուցչուհի էր եւ ուսանողուհի։ Դժբախտաբար, իր օրինակը օգուտ չունեցաւ չարժման մէջ դնելու համար հայ իգական աթլէթիզմ մը։

***

Մոնրէալի Ողիմպիականը, 1976, բեղուն է Հայերու համար։ Երկրորդ անգամ ըլլալով, Նուրիկեան կը շահի ոսկի մրցանակ, ինչ որ իր առջեւ կը բանայ մարզչական ասպարէզ։ Ներկայիս Նուրիկեան Պուլկարիոյ ծանրամարտի մարզիչներէն մէկն է։

Նոյնպէս ծանրամարտի մէջ, Վարդան Միլիտոսեան, Լենինականցի, երկրորդ է 75 քլկր. քաշային դասակարգին մէջ։ Նոյն տարին Եւրոպայի ախոյեանն էր ան եւ յետագային եղաւ նոյնիսկ տէր՝ աշխարհի մրցանիշներու։

Երկրորդ մրցանակ նաեւ Նելսըն Դաւթեանի (Կիեւ) դասական ըմբշամարտի մէջ, 62 քլկր.։

Նոյն մարզաձեւին մէջ, իսկական ախոյեան մը, ոսկի մրցանակ։ Հոկտեմբերեանի շրջանին մէջ ծնած մարզիկ մըն է յաղթողը, 58 քլկր. դասակարգին մէջ։ Սուրէն Նալպանտեան։ Գաղթած է Աստրախան։

Մոնրէալ է նաեւ Դաւիթ Համբարձումեան որ արդէն Եւրոպայի մէջ դարձած է ծանօթ մարզիկ մը ջրացատքի մէջ։ Կը դասուի 7-րդ։

Հայ մը կռփամարտի մէջ ալ, Դաւիթ Թորոսեան (Երեւան), աքլոր ծանրութիւն (54 քլկր.), կը ստանայ երրորդ մրցանակ։

Ու վերջապէս Հայուհի մը Ողիմպիականի մէջ։ Նինա Մուրատեան, 22 տարեկան, մաս կը կազմէ Խորհրդային Միութեան վոլէյ պոլի խումբին։

Մոնրէալին յաջորդող երկու Ողիմպիականները կը կորսնցնեն իրենց փայլը մասամբ։ 1980-ին, Մոսկուա, Միացեալ – Նահանգները բացակայ են, խորհրդային բանակին կողմէ Աֆղանիստանի գրաւման դէմ բողոքելու համար։ Չորս տարի վերջ, իրենց կարգին, Խորհրդային Միութիւնը եւ իր արբանեակ երկիրները, բացի Ռումանիայէն, պոյքոթի կ'ենթարկեն Լոս – Անճըլըսի խաղերը։

Մոսկուայի Ողիմպիականին, նշենք նախ՝ հայ երկու ծանրամարտիկներու յաջողութիւնները։ Եուրի Վարդանեան, 82.5 քլկր., կը հաստատէ աշխարհի նոր մրցանիշ մը, բարձրացնելով 400 քիլոկրամ (177.5 + 222.5), ոսկի մրցանակ։

Արծաթ միայն (2-րդ) Եուրի Սարգսեանի 56 քլկր. դասակարգին մէջ։

Երկրորդ է նաեւ Սիւվարդ Էմիրզեան, 14 տարեկան, ջրացատքի մէջ։

Հոն է նաեւ Դաւիթ Համբարձումեան որ երրորդ անգամ ըլլալով կը մասնակցի Ողիմպիականի մը։ Կը դասուի երրորդ։

Սուսերամարտիկ՝ Աշոտ Կարագեան անդամ է խորհրդային խումբին՝ որ կը շահի արծաթ ճկասուսերով (փլէօրէ) եւ կը դասուի երրորդ խոյասուսերով (էփէ)։

Ըմբշամարտի մէջ, Սանասար Յովհաննիսեան (Մոսկուա), ազատ ոճով, առաջին է 90 քիլոկրամ դասակարգին մէջ։ Նալպանտեան, դասական ոճով, 4-րդ է։

Ժիւտոյի մէջ, Մարսէյլցի Պէրնար Հայկ Զուլուլեան 3-րդ է, 75 քիլոկրամ դասակարգ՝ որուն աշխարհի ախոյեանը պիտի հանդիսանայ տարի մը վերջ։

Սօս Հայրապետեան միութենական հօքէյի խումբին հետ կը շահի 3-րդ մրցանակ։

Մարմնամարզութեան մէջ, Ալպէր Ազարեանի տղան, Եդուարդ կ'արժանանայ խմբային ոսկի մրցանակի։

Խորէն Յովհաննիսեան, «Արարատ»ի այն ժամանակուան աստղը, մաս կը կազմէ Խորհրդային Միութեան խումբին։ Երրորդ մրցանակ։

Կռփամարտիկ Սամուէլ Խաչատուրեան (54 քլկր.) կը պարտուի քառորդ եզրափակիչին, Իսրայէլ Ցակորկոխեան, 63.5 քիլոկրամ՝ անկէ շրջան մը առաջ։

Նկատեցինք նաեւ Հայ մը Սուրիոյ Ֆութպոլի խումբին մէջ, Գէորգ Մարտիկեան։

***

Այսպէս կը վերջանայ մեր յետադարձ ակնարկը Ողիմպիականներուն վրայ, կը վերջանայ քանի որ Լոս – Անճըլըսի մէջ չկար խորհրդային խումբ եւ, հաւանաբար, ուրիշ երկիրներէ ալ որեւէ հայ մասնակցող չկար։ Կ'ըսենք հաւանաբար որովհետեւ, կրնան ըլլալ անուններ որոնք վրիպած ըլլան, մեր ուշադրութենէն։ Բայց, այս ընդահնուր հաշուեկշիռը՝ որուն մէջ չենք կարծեր որ կարեւոր սրխալներ ըլլան, լայնօրէն կ'ապացուցանէ թէ Հայերը, իրենց շահած շարք մը ոսկի (տասնեակ մը), արծաթ եւ պրոնզ մրցանակներով, մարզասէր, ողիմպիական ճամազգի մը կը պատկանին, նոյնիսկ ճամազգի մը կը պատկանին ուրիշ ազգերու։ Վկայ՝ իրենց առաջին մասնակցութիւնը 1912-ին, Թուրքիոյ հաշւոյն։

***

Ի՞նչ պիտի ըլլայ Սէուլի մէջ հայկական հաշուեկշիռը։ Երբ գրի կ'առնենք այս յօդուածաշարքը լրիւ ցանկը չունինք այն Հայերուն որոնք ընդունուած են խորհրդային ներկայացուցչական կազմին մէջ (բացի Լ. Զուլֆալեանէ)։ Շատ լաւատես ալ չենք։ Քանի մը երկրորդական կամ երրորդ մրցանակներ թերեւս։ Առ առաւելն...

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՍՕՍԵԱՑ ԱՆՏԱՌ

ՀԱՅԿ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

ՄԵՂՐԻԻ ՍՕՍԻՆԵՐԸ

Մեղրի աւանին մէջ չորս հսկայ սօսի կայ, որոնց նայելով կը թուի, թէ հէքեաթի մը մէջ կ՚իյնաս: Շատ վեհապանծ են ու կախարդատեսիլ:

Այդ սօսիներու տակ իրարու հանդիպած են ու Հայաստան աշխարհը թշնամիներէն ազատագրելու երազանքը փայփայած զօրապետեր Դաւիթ Բէկն ու Մխիթար Սպարապետը: Մեղրեցիները կ՚ըսեն, թէ սօսիներէն մէկուն փչակին մէջ հայ զինուորները պահած են իրենց սուրերը, նետերն ու վահանները: Ծառերէն մէկուն փչակին մէջ գրեթէ վերջերս կօշկակար մը կ՚աշխատէր, որ միաժամանակ չորս յաճախորդ կ՚ընդունէր:

700 տարեկան այդ սօսիները Մեղրի աւանի թանձրաստղարթ հովահարներն են: Եթէ հրաշքով կենդանանար հեթանոս ծառահմայ մը ու լսէր այդ ծառերու տերեւներու սօսինը, մեզի կը պատմէր հետեւեալը.

Թշնամին խուժեր էր ու կ՚ասպատակէր Հայոց աշխարհը: Արեւիքի հայ քաջերը զօրք կազմեցին, թշնամին քշեցին իրենց տունէն, ապա հալածեցին զայն մինչեւ Հայոց աշխարհի հարաւային սահմանագիծը՝ Կապուտան ծովակին մօտ գտնուող Զարասպ լեռը: Քաջերուն մէջ էր նաեւ Նռանէ մայրիկի չորս տղոցմէն աւագը: Եօթը տարի յետոյ լուր հասաւ, թէ որդին զոհուած է: Մայրը երկրորդ որդին ուղարկեց Զարասպ, իսկ զոհուած որդիին յիշատակին սօսիի ոստ մը տնկեց Մեղրի աւանին մէջ: Այնուհետեւ եօթը տարին մէկ մօր միւս երկու տղաքն ալ գացին Զարասպ եւ ինկան հայրենիքի համար մղուած կռիւին մէջ: Եւ եօթը տարին անգամ մը Նռանէն սօսիի ծառ մը կը տնկէր:

Այդպէս աճեցան Հայոց չորս եղբայրահաս եղբայրներու յիշատակին այս ծառերը:

**

ՀԱԶԱՐ ՏԱՐԵԿԱՆ ՍՕՍԻՆ

Արցախ – Ղարաբաղի Հադրութ աւանէն ոչ հեռու, աղբիւրին մօտ, հսկայ սօսի մը կայ որ հազար տարեկան է: Անկէ թափած ճիւղերն ու ոստերը տակը կը մնան, ոչ ոք ձեռք կը դպցնէ: Հադրութցիները կ՚ըսեն թէ այս ծառին փտած ճիւղերու փոշին կը բուժէ մարդու մարմնին վրայ գոյացած ամէն ուռեցք: Յետոյ կը պատմեն թէ սօսին ինչպէս դարձած է կենարար: Այդ եղած է այն ատեն երբ սօսին յիսուն տարեկան չկար:

Հադրութի մէջ պարտէզ մը կար, ուր կ՚աճէին գոյնզգոյն ու հոտաւէտ հազարու մէկ ծաղիկ: Ոչ անկէ առաջ, ոչ ալ յետոյ աշխարհի մէջ այդպիսի փարմանահըրաշ բուրաստան չէ եղած: Պարտիզպանը, որուն անունը Ծառուկ էր, ծաղիկներէն ամէն տեսակ բալասան կը պատրաստէր: Բուսահիւթերու տարբեր խառնուրդներով ան դեղեր կը պատրաստէր եւ կը բուժէր մարդիկը: Քառասուն տարուան փորձերէն ետք ան յաջողեցաւ գտնել նաեւ իր փափաքած կենարար հիւթը: Ուրախութենէն չկրցաւ մեծ յայտնագործումը գաղտնի պահել եւ փութաց իշխանին մօտ.

– Տէր իմ, բացագանչեց Ծառուկը, – ես գտա՛յ...

– Ի՞նչ գտար, – հարցուց իշխանը:

– Գտա՛յ, տէր իմ, գտա՛յ...

– Բայց ի՞նչ ես գտեր:

– Անմահական հեղուկ:

– Ի՞նչ:

– Այո, տէր իմ, մեր ծաղիկներէն ես այնպիսի հիւթ պատրաստած եմ որ ամէն մէկ կաթիլը մարդկային կեանքին մէկ օրուան վրայ օր մըն ալ կ՚աւելցնէ: Իմ հիւթս խմող մարդը յիսունի կամ հարիւրի փոխարէն կրնայ ապրիլ հարիւր – յիսուն, երկու հարիւր, նոյնիսկ երկու հարիւր յիսուն տարի:

– Ինձմէ զատ ոչ ոք պէտք չէ այդ հիւթէն կաթիլ մը խմէ:

– Ինչո՞ւ, տէր իմ, այդ հիւթէն ես կըրնամ պատրաստել այնքան որ բաւէ աշխարհի բոլոր մարդոց տարիքը կրկնապատկելու, – միամտաբար ըսաւ Ծառուկը:

– Դուն յիմար ծերուկ ես, գնա ու անմիջապէս հիմա բեր ինծի պատրաստած կենարար հիւթդ: Ամբողջը բեր, կը լսե՞ս, ամբողջը, հրամայեց իշխանը:

Զայրացած Ծառուկը գնաց եւ իր պատրաստած տիկ մը կենարար հեղուկը տարաւ թափեց սօսիի արմատին տակ: Բայց չկրցաւ հեռանալ ծառին մօտէն: Նենգ իշխանը հասաւ եւ իր սուրը խրեց Ծառուկի մէջքին: Պարտիզպանին արիւնը խառնուեցաւ անմահական հեղուկին:

Ծառուկը մեռաւ ու իր հետ գերեզման տարաւ աշխարհի մեծագոյն գաղտնիքներէն մէկը: Զրոյցը կ՚ըսէ թէ անոր պատրաստած տիկ մը կենարար հիւթը ծծած են սօսիին արմատները ու ծառին փայտն ու տերեւները դարձած բուժիչ:

**

ԱՐՑԱԽԻ ՍՕՍԻԻ ՊՈՒՐԱԿԸ

Արցախ – Ղարաբաղ, Շահնազարեան գետի հովտին մէջ, Խորատեւէն Հադրութ տանող ճամբուն զուգահեռ, 8 – 10 քմ. երկարութեամբ սօսիի պուրակ մը կայ: Ան Ծաւի սօսիի պուրակին կըրտսեր քոյրն է, աշխարհի հնամենի ծառաստաններէն մէկը:

Անգամ մը Մելիք Շահնազար կը կանչէ իր ջուարճախօս Պըլը Պուղին ու կ՚ըսէ.

– Պուղի, խորհուրդ մը տուր, կ՚ուզեմ անմահացնել տոհմիս անունը, ո՞րն է յարմար, սօսիի պուրա՞կը կոչեմ Շահնազարեան, թէ՞ գետը:

– Մելիք, – կը պատասխանէ զուարճախօսը, – դուն ծակաչք մարդ ես, մէկով չես բաւարարուիր, միթէ դրած ես որ երկուքն ալ Շահնազարեան կոչես:

– Ի՞նչպէս հասկցար, ա՛ մեռա՛ծ:

– Աչքերէդ:

– Հիմա ի՞նչ, կը հաւնի՞ս որոշումիս:

– Ո՛չ:

– Ինչո՞ւ:

– Նոյն անունով երկու բան քով քովի չեն մնար:

– Ի՞նչ կ՚ըլլայ որ:

– Մէկն ու մէկը կը մոռցուի:

– Չէ՛, այդ նախանձ մարդու խօսք է: Ես երկուքն ալ Շահնազարեան կը կոչեմ:

Եւ Մելիք կը կանչէ իր կառավարիչը ու կ՚ըսէ.

– Խորատեւի մօտի իմ կալուածի սօսիի պուրակն ալ, հովտին մէջէն հոսող գետն ալ այսուհետեւ պիտի կոչուին Շահնազարեան: Թող այդ կողմերու շինականներն ու բոլոր մարդիկ գետն ու պուրակը այդպէս կոչեն: Ով որ չվարժուի կամ չուզէ Շահնազարեան անուանել՝ չթողուս որ գետէն ջուր խմէ, կամ սօսիի անտառէն չոր փայտ մը վերցնէ:

– Հրամանդ ի կատա՛ր, մելիք, – կը խոնարհի կառավարիչը:

Բայց ժամանակներ անցան եւ կատարուեցաւ զուարճախօսին կանխատեսումը: Միայն գետը կոչուեցաւ Շահնազարեան, սօսիի անտառը իր ուսերուն վրայ չպահեց մելիքական անունը:

**

ՄՈՒՍԱԼԵՌՑԻՆԵՐՈՒ ԹԱՏԵՐԱԾԱՌ ՍՕՍԻՆ

Ամանոսեան լեռներու միջերկրածովահայեաց բազուկը, որ ծունկ կու տայ Սուեդիա, կը կոչուի Սուրբ կամ Մուսա լեռ: Ան Հայոց միջնաշխարհէն ներանձնացած, ամենափոքրիկ հայկական սրբազան հողակտորն է աշխարհի վըրայ: Հէքեաթի եօթը եղբայրներու նըման այդ լերան եօթը հայկական գիւղերու բնակիչները 1915 թուականին մահու եւ կենաց կռիւ տուին թշնամիին դէմ: Աշխարհը չտեսնել ձեւացուց մուսալեռցիներու դիւցազնամարտը: Եւ անօղնական մնացած Հայերը նահանջեցին՝ գերութեան մէջ թողլով պապենական տուները, դաշտերն ու հովիտները, աղբիւրներն ու գետակները, ջրաղացները, այգիները, նախնիներու գերեզմանատուները եւ իրենց նահապետ սօսին, որ կը գտնուէր եօթը գիւղերէն մէկուն՝ Խտըրբէկի բազմակունք ջրեզրին:

Այս ծառը տնկած է Հայոց արքայից արքայ Տիգրան Մեծը Ք.Ա. 85 թուականին: Մուսալեռցիներու 1915-ի հերոսամարտի օրերուն սօսին դարձած էր 2000 տարեկան: Այդ յոբելեանը պէտք է նշուէր մեծ տօնահանդէսով, բայց թըշնամին ամէն ինչ խաթարեց:

Ինչ հովեր որ ըսես չանցան Խտըրբէկի նահապետ սօսիին գլխէն: Անոր շուքին տակ 2000 տարի շարունակ թեւածեց հայկական խինդն ու երազանքը:

Մուսայ լերան եօթը անգամ եօթանասուն կտրիճները շուրջպար բռնած են այս ծառին շուրջը, հեթանոս զինարբուքի նստած, հնչեցուցած փանդիռն ու ծնծղան: Այս ծառին տակ հայկական եօթը հազար հարսնիք է եղեր:

Վիթխարի էր: 24 մեթր շրջագիծ ունէր անոր բունը: Ո՞վ չէ հիացուցած այս պերճ աժդահան: Անոր քարանձաւանման փչակին մէջ առանց իրար հըրմըշտկելու կրնային իրենց կերը ուտել եւ հանգիստ առնել երկու նժոյգ: Հսկայ փչակը տօնական օրերուն յաճախ կը վերածուէր խանութի:

Մուսալեռցիները կ՚ըսեն, թէ ժամանակ մը սօսիին տակ թատրոն խաղացած են, փչակը դարձնելով քուլիս, ուր կը հանդերձաւորուէին դերասանները եւ ուրկէ դուրս կու գային հանդիսատեսին առջեւ: Փչակին մէջ ալ կը նստէր յուշարարը:

Անոր համար ալ ծառը կոչած են նաեւ թատերածառ:

Խտըրբէկի սօսի, Հայոց հրաշք ծա՛ռ, հիմա՞ ալ կը սվսան քու տերեւները:

Publications Reçues

«LES TEMPS MODERNES»
N°s 504 — 505 — 506
Juillet — Août — Sept. 1988

ARMÉNIE - DIASPORA

MEMOIRE ET MODERNITE

(460 pages)

110 Frs. (Librairie H. Samuelian, 51, rue Mr. le Prince, Paris 6ème).

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

1937-Ը ԻՄ ՇԵՄԻՆ

ՌԱՖԱՅԷԼ ԱԹԱՅԵԱՆ

Իսկ Ալթունեանին ոչ միայն տանջել, այլեւ թունոտ խայծ էին նետել. «Դու նըկարիչ ես, քեզ հեռու տեղ չենք ուղարկի, մէկ է, էնտեղ էլ, լագերում նկարչի համար գեուլյա են գցում. որտեղ էլ լինես, տուն կ՚ուղարկեն»: Լուսեան, ուղղակի քարացած, լսում էր Բուտիրկայի անձկումի մէջ՝ խեղճից էլ խեղճ այդ տըղային, երբ մէկէն նա նոյնիսկ նեղսըրտեց. «խափեան Գուրգէն, գլուխս թըլոցեց, աքսոր ուղարկեց»...:

Այո, մարդն էր ոչնչանում այդ տարիներին, ոգեգրկւում, դառնում անկամ ու անկարող, ճղճիմ խաղալիք ոճրապարտ վարչարարների ձեռքին: Եւ ինքը՝ ոչըն – չացուած, դեռ օգտագործւում էր ուրիշներին եւս կոտրելու, բարոյապէս սպանելու համար: Այդ է գլխաւորը:

Աքսորում Ալթունեանը առաջինը վախճանուեց հոգեկան ճգնաժամից: Իմ բանտ ու աքսորը տեւեց հինգ տարի եւ չորս ամիս: Ինչ որ բարի աստուածներ կրկնակոխ հետեւում էին ինձ աւեւ եւ, ճակատագրական բոպէներին վրայ հասնելով, փրկում օրհասից:

... Փոխուեց ժամանակը: 1959 թուականին Անդրկովկասեան զինուորական դատարանը (Թիֆլիսի, Աթարբեկովի փողոց թիւ 32), «առանձնապէս ծանր յանցանքներ գործած լինելու համար» դատում էր 1937 – 1938-ի երկու քննիչների: Զերբակալուելիս, 1956-ին, դրանցից մէկը Հայաստանի Գերագոյն դատարանի նախագահն էր, միւսը հանրային գոյքի պաշտպանութեան պետը, լրուլի «վարձատրել էին» իրենց «ծառայութիւնների» համար:

Մեղադրող կողմից 150-ից աւելի վկաների թւում ինձ հերթ հասաւ Մայիսի 16-ին: Զմոռացայ պատմել եւ այսպիսի մի իրողութիւն: 1938-ի գարնան գիշերներին, ինձ՝ «յանձն չառնողիս», իբրեւ պատիժ ոտքի վրայ պահելով, «իմ» կըրփամարտիկը ընթրելու իջնելիս պահակ էր թողնում մի պրակտիկանտի, 17 – 18 տարեկան տղայ՝ Դրոնով կամ գուցէ Դէգտեարով: Կոմերիտական նշանով այդ տղային պատմում էի մեր՝ «Աւան – գարդ»ի գործերից, հաճոյքով ունկնդրում էր, քանի գնացող – եկող չկար միջանցքում (կէս գիշերից անց էր լինում): Հէնց որ ոտնաձայն լսուէր, այդ միջանցքի ամենահեռաւոր անկիւնից թէկուզ, վայրկենապէս այլափոխուած, բղաւում էր.

– Գիտէք որտե՞ղ էք գտնւում: Եժովեան թաթմաններին մէջ էք գտնւում:

Ես, ի հարկէ, գիտակցում էի, որ ռուսական հանրածանօթ ասացուածքը այդ պահին նոր իմաստով պէտք էր հասկանալ. «Եժովի թաթմանների մէջ էք գտնւում»:

Ինչպէս տեսնում ենք, այն ժամանակ, 1937 – 1938-ին, նոյնիսկ ներքին կալանատանը մարդիկ տարբեր էին իրարից, չա՛տ էին տարբեր:

... Դժուար, լարուած փաստաթուղթ էր այդ երեք ժամեայ վկայութիւնը. դատարանի նախագահի երբեմնակի ռեպլիկներն էին միայն փոքր – ինչ թեթեւացընում մթնոլորտը:

– Վալեա, հարկաւոր է գրի առնել, ախր հարկաւոր է գրի առնել, Վալեա:

– Մերթ ընդ մերթ կշտամբում էր նա քարտուղարուհուն, դրանով իսկ գէթ բոպէական հանգիստ շնորհելով եւ վկային: Ասես թէ այդ այդ օրուան ամենուէին չսազող բաց վարդագոյն շրջազգեստ հագած այս աղջիկը, ծանր գրիչը թանաքամանի յատակին զարնելով, էլի արագ – արագ գրում էր գլուխը կախ, մինչեւ որ, քիչ յետոյ, կրկին իր գործը մոռացութեան տալով, վարդ շուրթերը կիսաբաց՝ անշարժանար տեղում:

– Կարելի՞ է մի վերջին հարց մեղադրեալին, – խնդրեցի նախագահից, հերթական միջնարարին յիշելով այնպիսի մի բան, որն զբաղեցնում էր ինձ շուրջ քսան տարի:

– Իմ չարչարանաց գիշերը, որ նկարագրեցի ձեր առջեւ, – ասում եմ, – 1937-ի հոկտեմբերի 30-ի գիշերն էր, երբ լրացաւ իմ երեսուն տարին: Կ՚ուզենայի իմանալ, եթէ կարելի է. այդ գիշերուայ իմ խոշտանգումը՝ ֆիզիկական ու հոգեկան, յատկապէս հարմարեցուա՞ծ էր իմ ծննդեան երեսնամեակին, թէ՞ դա սոսկ պատահական զուգադիպութիւն էր:

Ամէնքը, որ կային դահլիճում, դատակազմը՝ չորս դնդապետներ, յանցապարտների գլխին կանգնած սուինաւոր հրացաններով երկու ռուս զինուորները, վրացի դատապաշտպանները, երկրորդ մեղադրեալը եւս, ակնդէտ սպասում են:

Մի պահ ինձ թուաց, թէ այդ հայեացքների ճնշման տակ այս մարդը՝ հիմա գոնէ, զղջում է ինչ – որ բանի համար:

– Թող ասի, – կրկին դիմում եմ նախագահին. – Թող ասի թէկուզ. «պատահմո՛ւնք է եղել, ո՛չ դիտաւորութիւն», – ես պատրաստ եմ հաւատալու:

Նայեց էլի՝ ասես անհոգ ու անտարբեր, եւ քաշ արեց գլուխը:

Իսկ քանի՛ հոգի բառացի ասել էին նըրան. «Այս ի՛նչ էք անում, մէկ է՝ կը բացուի բոլորը վաղ թէ ուշ»... Զգուշացրել էին ու ստացել միեւնոյն ինքնավըստահ, կոպիտ պատասխանը. «Դու մեզ համար մի՛ անհանգստանայ»: «Սկըզբունք» էր դա. օրէնք չկայ մեզ համար:

Ի՞նչ ասես. մարդ արարածը, ամէն մի անհատ, նախ եւ առաջ իր խղճի առաջ թող պատասխան տայ արածի ու չարածի համար, «ի վարուց եւ ի գործոց իւրոյ»: Այլապէս կը կործանուի մարդկային քաղաքակրթութիւնը՝ նոյնիսկ առանց ատոմային ռումբի «օգնութեան»:

(Շար. 6 եւ վերջ)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Արմէն եւ Սոնա Պուտաքեան եւ զաւակը՝ Մանէ կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի իրենց ծնողաց՝

ԱՆԳԻՆԷ ԵՒ ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՊՈՒՏԱՔԵԱՆԻ

եւ

ՀԱՅԿՈՒՀԻ ԵՒ ՎԱՀԱԳՆ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

յիշատակին, Կիրակի, Սեպտեմբեր 18, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին:

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն:

***

Եւ այս առթիւ, իրենց ծնողաց յիշատակին 1000 Ֆր. կը նուիրեն Ազգատախնամին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 1000 Ֆր. «Յառաջ»ին:

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչը կը կազմակերպէ մանկավարժական սեմինար մը իր դպրոցներու ուսուցչական կազմին համար Շաբաթ եւ Կիրակի, Սեպտեմբեր 17 եւ 18 Վիէնի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

Կ. Ս. Մ.

ԿՐԹԱԹՈՇԱԿԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

1988 – 1989 տարեշրջանի հարցարանները ստանալու համար կրթաթոշակի թեկնածուներէն կը խնդրուի գրաւոր կերպով դիմել մինչեւ Հոկտեմբեր 31:

LES ANCIENS DU LYCEE
GUETRONAGAN
8, Galerie Montmartre — 75002 PARIS

(Շար. Ա. էջէն)

գնած էր «Մոնտ»ի մէջ. – «Պր. Արաֆաթ, Ֆրանսացիները ձեզի կը սպասեն» նախաբանով, ուր կ՚ոգեկոչէր պաղեստինեան ահաբեկչական արարքները: «Անթէն 2»ի վրայ ալ, Քրիսթին Օքրէնթ «իր վերամուտ»ին առթիւ փորձած էր անկարելին, երկխօսութիւն մը ստեղծել ՊԱԿ–ի Ֆրանսայի ներկայացուցիչ՝ Իպրահիմ Սուսի եւ հրեայ կազմակերպութեանց Խորհուրդի նախագահ՝ Թէօ Քլէնի միջեւ: Քանի մը վայրկեան, երկու մենախօսութիւններ եղան եւ պահ մը թանձրէն այնքան ցայտուն կը դառնար, որ Քրիսթին Օքրէնթ իր ծանօթ չորութեամբ լռեցուց խօսակիցները: Արդարեւ, փոխանակ հաշտարար հանդիպումի մը, Քլէն կը չէշտէր պաղեստինեան ահաբեկչութիւնը, կը յիշեցնէր թէ ամէնէն աւելի Պաղեստինցի ջարդողները Հրեաները չեն, այլ՝ Արաբները (Սեւ Սեպտեմբեր եւլն.) մինչ Իպրահիմ Սուս կ՚ոգեկոչէր գրաւեալ հողերու դպրոցականները, որոնց վրայ իսրայէլացի զինուորները կը կրակեն: Երեքշաբթի օր, Ստրազպուրկ, ուր հրեայ համայնքը բազմամարդ է, ցոյցեր եւ տողանցքներ նախատեսուած էին: Շառլ Էռնիւ, իր անունով, դատապարտեց այս այցելութիւնը, մանաւանդ զայն անպատեհ նկատելով Հրեաներու Ամանոր եւ Եոմ – Քիփուրի այս օրերուն:

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ – ԳԵՐՄԱՆԱՑԻ վերջին պատանդը Ռուտոլֆ Քորտէս ազատ արձակուեցաւ Երկուշաբթի իրիկուն արեւմըտեան Պէյրութ: Կը կարծուի թէ այս արձակումը կապ ունի այն դատավարութեան հետ, որ տեղի կ՚ունենայ արեւմըտեան – Գերմանիա (Ֆրանքֆորթ) եւ ուր կը դատուի Մոհամէտ Համատէ, որպէս ահաբեկիչ եւ մեղսակից՝ 1985–ին Թի – Տըպըլեու – էյ օդանաւի առեւանգումին: Օդաչուն, նոյնիսկ ճանչցաւ զինքը որպէս այն անձը, որ սպաննած էր երիտասարդ Ամերիկացին: Արեւմտեան Գերմանիոյ Արտաքին նախարարը շնորհակալութիւն յայտնեց Իրանի եւ Սուրիոյ, բայց բուն փրկագինը դեռ յայտնի չէր, Երեքշաբթի օր:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ նոր փորձ մը պիտի ընէ Սեպ. 22–ին նախագահը ընտրելու համար: Չափաւոր քրիստոնեայ, որ Փարիզ կ՚ապրի 1975–էն ի վեր, Ռեմոն Էտտէ թեկնածու է:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ. – Տիկին Ժիւլիէթ Ռոպէր, Տոքթ. Ժանին Փափազեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս Կիրակի, Սեպտեմբեր 18, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցին իրենց մօր՝

ՏԻԿԻՆ ԱՐՈՒՍԵԱԿ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՌՆՈՒՎԻԼ

ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆ
ԵՒ
ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ անուան տօնախմբութիւնը եւ աւանդական մատաղօրհնութիւնը, տեղի պիտի ունենայ այս տարի բացառաբար Սեպտեմբեր 18, Կիրակի օր: Օրուան հանդիսաւոր պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Արեւմտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակ եւ Փարիզի Առաջնորդ

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի մատաղի օրհնութիւն եւ հոգեհանգիստ հանգուցեալ բարերարներու հոգիներուն ի հանգիստ:

Սիրով կը հրաւիրուին, Առնուվիլի, Սարսէլի, Կուսէնվիլի, Սէվրանի եւ շրջանի բոլոր բարեպաշտ ժողովուրդը աղօթելու եւ իրենց ուխտը կատարելու սոյն հանդիսութեանց առթիւ:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Սեպտեմբեր 14,–ին, Չորեքշաբթի, երեկոյեան ժամը 19–ին, Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ մէջ, տեղի կ՚ունենայ «Խաղաղական» ժամերգութիւն, նախագահութեամբ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆԻ

Արարողութեան կը մասնակցին հիւրաբար Լիոն գտնուող՝ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի երիտասարդ միաբան – վարդապետներ:

Սիրով կը հրաւիրուի հաւատացեալ մեր ժողովուրդը՝ ներկայ գտնուելու այս արարողութեան:

ՍԷՆ – Թ՚ԷԹԻԷՆ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Սեպտեմբեր 15, Հինգշաբթի, առաւօտեան ժամը 10–ին, Սէն – Թ՚էթիէնի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ, տեղի կ՚ունենայ «Առաւօտեան» ժամերգութիւն:

Ժամերգութեան կը մասնակցին հիւրաբար Լիոն գտնուող, Եւրոպայի զանազան երկիրներու մէջ ծառայող եւ ուսանող, Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի երիտասարդ միաբան – վարդապետները:

Կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Լ Ի Ո Ն
ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆ

Հայերէնի դասաւանդութիւն Լիոնի պետական համալսարանին մէջ:
Faculté des Langues,
74, rue Pasteur, 69007 LYON.

Դասաւանդութիւններուն կրնան հետեւիլ. –

1.– Համալսարանի ուսանողներ եւ երկրորդական վարժարաններու աշակերտներ, հայերէնը ներկայացնելու պաշտօնական քննութեանց:

2.– Ամէն անհատ, որ կը փափաքի հայերէն սորվիլ:

Գոյութիւն ունի երեք մակարդակ.–

Ա.– Մակարդակ – սկսնակներու համար – Երեքշաբթի օրերը:

Բ.– Մակարդակ — բարելաւելու համար – Երկուշաբթի օրերը:

Գ.– Մակարդակ — գրական կտորներու վերլուծում. (Պաքալօրէայի). Չորեքշաբթի:

Դասընթացքը պիտի սկսի Հոկտեմբեր 24, ժամը 18–ին:

Դասատու — Գեղամ Կանանեան:

Արձանագրութիւնը ատիպողական է: Ծանօթութեանց համար դիմել համալսարանի գրասենեակը կամ հեռաձայնել. – 72 – 72 – 20 – 80 թիւին:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Նուարդ Գարամանեան իր սիրելի ամուսնոյն՝ Գամէր Գարամանեանի մահուան 11–րդ տարելիցին առթիւ 300 ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

***

Փայլակ Կիրակոսեան 300 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին Տիկին Վիքթորիա Սերնանեանի յիշատակին:

***

Տիկին Բերուզ Կիրակոսեան կը նուիրէ 200 Ֆր. «Յառաջ»ի իր ամուսնոյն՝ Փայլակ Կիրակոսեանի մահուան 10–րդ տարելիցին առթիւ:

Նաեւ 200 Ֆր. նոյն առթիւ տեղւոյն Պուլ. Օտտոյի Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ԻՍԻ. – Պր. Փիէր Դանիէլեան 100 Ֆր.:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԺՈՂՈՎԻ ՀՐԱՒԷՐ

Հ. Բ. Ը. Մ. Վիէնի մասնաժողովը ժողովի կը հրաւիրէ Միութեան հին եւ նոր անդամները, Չորեքշաբթի, Սեպտ. 14, երեկոյեան ժամը 19–ին, Արտաշեան սրահին մէջ:

***

ԺՈՂՈՎԻ ՀՐԱՒԷՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՊՕՄՈՆԻ «Նայիրի» մասնաճիւղը, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները, Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 14, ժամը 14·30–ին սովորական հաւաքատեղին:

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ՓԱՐԻԶ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի Արշալոյս Թադէոսեան մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցը կը վերաբացուի Շաբաթ, Սեպտեմբեր 24, ժամը 15–ին, 4–էն 14 տարեկան եւ չափահասներու (պաքալօրէայի պատրաստութիւն) համար: Նոյն օրը արձանագրութիւն եւ հանդիպում ծնողքներու հետ:

Կը դասաւանդուին. – Հայերէն լեզու, պատմութիւն, երգ, թատրոն, մարզանք:
Հայ Մշակոյթի Տուն
17, rue Bleue, 75009 PARIS

***

ՇԱՒԻԼ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ միօրեայ վարժարանին 1988 – 1989 տարեշրջանի վերամուտը Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 14, առաւօտեան ժամը 9–ին:

Մանրամասնութիւններու եւ արձանագրութիւններուն համար դիմել եկեղեցւոյ քարտուղարութեան, Կիրակի առաւօտները:

6, rue Père Komitas, CHAVILLE

***

Ի Ս Ի

Իսիի Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնն ու Կրթական մարմինը կը ծանուցանեն թէ Սեպտեմբեր 21–ին, Չորեքշաբթի օր կը վերսկսին հայերէն լեզուի դասընթացքները, ժամը 8·30–էն 12·30–ի միջեւ: Կը դասաւանդուին Լեզու եւ խօսելու վարժութիւն, կրօնք եւ պատմութիւն, երգ ու պար: Կրնան արձանագրուիլ 4–էն 14 տարեկան հայ մանուկները:

Կը հրաւիրուի շրջանի հայութիւնը արձանագրելու իրենց զաւակներն ու թոռները: Յաւելեալ տեղեկութեանց համար դիմել եկեղեցւոյ քարտուղարութեան: Հեռաձայն. — 46 – 44 – 28 – 52 թիւին:

***

ՄԱՐՍԷՅԼ

ԳԱՐՈՒՆ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

1988 – 1989 տարեշրջանի փորձերն ու դասընթացքները կը վերսկսին Շաբաթ, Սեպտեմբեր 17, Պօմոնի Սանթրը Անիմասիոն Սոսիալ սրահին մէջ, ժամը 16·30ին:

Այս տարի կը դասաւանդուին հետեւեալ նիւթերը. –

1.– Երաժշտական հիմնական գիտելիքներ:

2.– Սոլֆէժ:

3.– Միաձայն երգեր:

4.– Բազմաձայն խմբերգներ:

5.– Ջանազան դասական գործիքներ:

Նոր մանուկներ, պարման – պարմանուհիներ կ՚ընդունուին պարզ ռիթմի եւ ականջի քննութենէ ետք:

Փափաքողներէն կը խնդրուի կապ հաստատել տնօրէնութեան հետ՝ մինչեւ Սեպտեմբեր ամսուան վերջին օրը, դիմելով հետեւեալ հասցէին. –
11, rue Bousquetier, Bât. H
13012 MARSEILLE
Tél. : 91. 87. 43. 71

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 15

JEUDI
15 SEPTEMBRE
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 16.838 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNEE — No 16.838

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԻՒՐՏԵՐՈՒ ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԻՒՆԸ

ՀԱՅԵՐ ԱԼ ԿԱՆ

Ամերիկա, Մեծն – Բրիտանիա, Ճափոն, Արեւմտեան – Գերմանիա, Ֆրանսա դիմած են ՄԱԿ-ի որպէսզի քննութիւն բանայ Իրաքի գործածած քիմիական զէնքերուն շուրջ Քիւրտերու դէմ :

Ի՞նչ հեգնանք : Իրան – Իրաք խաղաղութիւնը (որ, ի դէպ, օրերս լաւ ճամբու մէջ ալ չէ) ծառայեց այս ահաւոր ջարդին, զոր բոլորը կը գիտեն, երբեմն — երբեմն ընդվզում ալ արտայայտելով : Հեռատեսիլէ թէ մամուլի ներկայացուցած նկարները, մանուկներու թէ չափահասներու որոնք զոհ են այդ զէնքերուն անհանդուրժելի են :

Եւ, կրկին, ի՞նչ հեգնանք : Քիւրտերու ամբողջ բազմութիւններ կը փախին, դէպի ո՞ւր, դէպի այն երկիրը, ուր բուն հալածանքի ենթակայ են, դէպի Թուրքիա, որ այս առթիւ հոգատար, մարդասէր, ապաստան տուող մեծ երկրի մը համբաւը կը շահի :

**

Իսրայէլ ալ 200 քիւրտ որբեր ընդունելու տրամադրութիւն յայտնած է, ինչ որ վրդոված է Իրաքի իշխանութիւնները եւ Լրատուութեան Նախարարութիւնն ալ ծաղրելով, յայտարարած է· – «Սիոնականութիւնը պատասխանատու է պաղեստինցի երախաներուն որբանալուն : Օրը կուգայ երբ սիոնականութիւնը, խլրդային այդ ուռեցքը, կը բնաջնջուի եւ Պաղեստինի հողամասը կը վերադառնայ իր օրինաւոր տէրերուն, ՊԱԿ-ի ղեկավարութեան տակ» :

Թուրքիոյ հարաւ –արեւելեան սահմանին վրայ ապաստանեալ Քիւրտերու բընակավայրերը ոչ մէկ կերպով գոհացուցիչ են. ցուրտը մեծ նեղութիւն կը պատճառէ վրանաբնակ ժողովուրդին որ ոչ վառելանիւթ կը գտնէ, ոչ ալ բաւարար ուտելիք, ասկէ զատ աղտոտութիւնը մըտահոգիչ չափերու հասած է ու վախ կայ որ համաճարակներ ծագին, յատկապէս մանկական հիւանդութիւններու : Ապաստանեալները մտահոգ են իրենց ապագային մասին : Թուրք մամուլին տուած լուրերուն համաձայն Ուզունսըրթ բանակավայրին ապաստանեալներուն միջեւ հայկական ծագումով 40 ընտանիք կը գտնուի :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍԹՐԱԶՊՈՒՐԿԻ մէջ, Երեքշաբթի օր, երկու ցոյցեր իրարու յաջորդեցին Արաֆաթի այցելութեան առթիւ : Նախ հրեայ համայնքը բողոքի ցոյց մը ըրաւ, ապա՝ տողանցք մը տեղի ունեցաւ ի նպաստ պաղեստինեան դատին : Չորեքշաբթի օր, Ֆրանսայի Արտաքին նախարարը կը հանդիպէր ՊԱԿ-ի ղեկավարին, ճշդելով թէ այդ հանդիպումը չէր կատարուիր Ֆրանսայի մէջ (Սթրազպուրկ արտահողամասային կանոնագիր կը վայելէ, ըլլալով եւրոպական Խորհրդարանի մայրաքաղաքը) : Արդէն, բոլոր անոնք որ այս կամ այն պատճառով «բարեւ» մը ըսելու կացութեան մէջ են Արաֆաթի, արդարացումներ կուտան : Օրինակ Նախագահ Փլըմպ (որու դէմ բուն յարձակումը ծագած է իր իսկ կուսակիցներէ՝ Սիմոն Վէյլ, Քոսթ – Ֆլէօրէ, Փրակ, եւայլն, եւայլն) զանազան բացատրութիւններ տուած է, ինչպէս բազմաթիւ ուրիշներ :

ՊՈՒՇԻ հինգ գործակիցներ եւս հրաժարեցան հակահրէութեան ամբաստանութեամբ, հետեւելով Ֆրէտէրի՛ք Մալէքի, «Ուաշինկթըն Փոսթ»ի յայտնութիւններէն ետք :

ԿՈՐԲԱՉՈՎ, ամսուան մը արձակուրդէ ետք, Կրասնոյարսկ կատարեց իր «Վերամուտը», բայց իր ելոյթը բաւական բողոքներու առիթ տուաւ եւ քանիցս ընդմիջուեցաւ ունկնդիրներու կողմէ, որոնք Պերեստրոյկայէն եւ Կլազնոստէն առաջ ապրանք եւ ուտելիք կ'ուզեն գտնել խանութներուն մէջ : Մինչ Կորբաչով կը ջանար խօսք հասկցնել եւ համոզել որ՝ վաղը լաւ պիտի ըլլայ, ներկաներէն շատեր կը պոռային՝ «Տաք ջուր չունինք», «երշիկ չունինք» եւայլն, եւայլն : Կորբաչով յիշեցուցած է թէ վերակառուցումը «չհետախուզուած ճամբայ մըն է, պտոյտ մը չէ, հարկ է վստահիլ ներկայ ղեկավարներուն» :

ԹՈՒՐՔԻՈՅ անդամակցութեան հարցը եւրոպական Համարկապետութեան աւելի շատ բացասական հակազդեցութեանց առիթ կուտայ քան՝ դրական : Սեպտեմբեր 13-ին ալ, Լա Լիպր Պելժիք օրաթերթին մէջ Միշէլ Թէյս շատ կարեւոր յօդուած մը ստորագրած է, խորագրուած՝ «Ձեռք երկարել Թուրքերուն, բայց···», ուր լրագրողը վկայութիւնը կը բերէ եւրոպական երեսփոխան՝ Լիւք Պէյէրի, որ նախագահն է Թուրքիոյ հետ յարաբերութեանց խորհրդարանական պատուիրակութեան : Ան, անդրադառնալով բոլոր հարցերուն որոնք կը փաստեն որ Թուրքիա ժողովրդավարութեան ճամբան բռնած չէ, վերջին պատկերալից խօսքով մը կ'եզրակացնէ «Մոցարթի գրած «Թրքական քայլերգը» անտարակոյս երկար երթ մըն է» (հոս, անշուշտ, ֆրանսերէն բառախաղ մը կայ մառշ բառով) :

ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԻ «Անթէն 2» կայանի լըրատուութեան սպասարկութիւնը կրնայ գործադուլի ձեռնարկել Ուրբաթէն, եթէ մինչ այդ բանակցութիւնները դրական արդիւնք չտան : Պատճառը Քրիսթին Օքրէնթի ամսավճարն է : Արդարեւ, հանրային սպասարկութեան աշխատավարձքերը պէտք է աւելի մօտէն ուսումնասիրուին եւ անընդունելի կը գտնուի տարբերութիւնը : Փոլ Ամառ, որ քաղաքական բաժնի խմբագրապետ է կը ստանար 23 հազար ֆրանք, մինչ տնօրէնը 120 հազար խոստացած է Տիկին Օքրէնթի, որու ախորժակները ծանօթ են : Ամառ 6 ամիս արձակուրդ առած ու հեռացած է, բայց վրդովածներու շարքը կ'երկարի եւ հասած է մինչեւ պիւտճէի նախարարին :

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԻՆԷՕՆԻԻ ԵՒ ՊԻԹԼԻՍԻ ԽՈՇՈՐ, ՇԱՏ ԽՈՇՈՐ ԲԱՆՏԸ

Սեպտեմբեր 9-ին «Ճումհուրիյէթ»ի աշխատակիցը՝ Հասան Ճէմալ յօդուած մը ստորագրած է, որմէ «Մարմարա» կուտայ հետեւեալ յատկանշական հատուածը·–

**

Ինէօնիւին ըսածին պէս, խոշոր, շատ խոշոր բանտ մը :

Կառուցուեր է մերկ լերան մը կողին վրայ : Անհրապոյր շէնք մը, որ բնաւ չէ յարմարեր այն մերկ ժայռերուն, որոնց կռնակ տուեր է :

«Հազար հոգինոց է բանտը, բայց անշուշտ բնական պայմաններու մէջ», կ'ըսէ խնդալով :

Քիչ անդին ալ, խոշոր, շատ խոշոր շէնք մը կայ Գուրանի Դասաւանդութեան : Պետութիւնը մասնաւոր ընկերութեան մը կառուցանել տուեր է զայն :

«Ահա նայեցէք, կ'ըսէ ան, Պետութիւնը միայն այս ներդրումն է որ արժանի տեսեր է մեզի» :

Այստեղ Պիթլիսն է :

Լեռներու միջեւ խորունկ հովիտի մը մէջ թաղուեր է ան : Արանքէն, տակէն, առու մը, առուակ մը կը հոսի : Եթէ քաղաքէն ներս մտնես, պատմութիւնը կը զգաս մորթիդ վրայ :

Պատմական ուղիներու վրայ, Մետաքսի Ճամբուն վրայ կը գտնուի ան :

Քաղաքին նայող հսկայ բարձունքին վըրայ կ'իշխէ քաղաքին բերդը, որ մնացած է Մեծն Աղեքսանդրի օրերէն :

Եւ հին քաղաքին հայկական տուները···

Քարէ տուփի մը նման : Տուներ, որոնք այն տպաւորութիւնը կը թողուն թէ իրարու վրայ կառուցուեր են : Պահ մը ձեզի այնպէս կը թուի որ պատմութեան տխուր մէկ շերտին շունչը կը զգաք :

Այո, ասիկա Պիթլիսն է իր խոշոր, շատ խոշոր բանտով ու Գուրանի դասաւանդութեան խոշոր, շատ խոշոր շէնքով :

Արեւելեան Անատոլուի մեր մէկ քաղաքը ահա, որուն բնակչութեան թիւը ինչ որ ալ ըսէք, չաճիր :

Ինչո՞ւ չաճիր :

Որովհետեւ չքաւորութիւն կայ, որովհետեւ անգործութիւն կայ : Մէկ կողմէ մանուկներու մահուան համեմատութիւնը բարձր է, միւս կողմէ ալ մարդիկ հոսկէ անդադար կը գաղթեն :

Եւ հողաշերտ մը ահաւասիկ, որ շնչահեղձ կ'ըլլայ ցեղախմբային յարաբերութիւններու աքցանին մէջ :

Երախաներու մահուան բարձրութեա՞ն պատճառաւ է, թէ ոչ անգործութեան պատճառաւ, Պիթլիսի մէջ Գուրանի դասաւանդութեան հսկայ շէնք մը կայ :

Անցնինք :

Հոս ապրուստի հարցը ամբողջ բնակչութեան յուսահատութիւն պատճառեր է այլեւս :

Որու հետ որ խօսիս, նոյն գանգատը· «Սղութիւն, պէյս, սղութիւն» :

Ուրիշ գանգատ մըն ալ կայ անշուշտ : Պետութիւնը ամէն մարդէ միշտ կը կասկածի, ուր որ է իւրաքանչիւրին սրտի զարկերը մտիկ պիտի ընէ : Այս մարդիկը ամէն վայրկեան ապահովութեան ուժերու ճնշումը կը զգան իրենց վրայ : Ժողովուրդը կ'ուզէ որ Պետութիւնը վստահութիւն ունենայ ժողովուրդին նկատմամբ : Ժողովուրդը, Պետութիւնը իր կողքին տեսնել կ'ուզէ, ոչ թէ դիմացը :

Վան ··· Թաթվան ··· Պիթլիս···

Այս շրջաններուն մէջ որու հետ որ խօսեցանք, խօսակցութիւնը եկաւ ու կանգ առաւ նոյն հարցին վրայ : Ամէն անգամ որ Սէ – Հէ – Փէ-ի կուսակցապետ Ինէօնիւ խօսեցաւ ու պահանջեց որ Պետութիւնը համահաւասար վերաբերում ցոյց տայ հայրենակիցին, ջերմօրէն ծափահարուեցաւ :

Թաթվանի մէջ ժողովուրդին խանդավառութիւնը իսկապէս շատ մեծ էր, երբ Ինէօնիւ կ'ըսէր թէ, «կարելի չէ ընդունիլ որ Պետութիւնը մէկու մը դէշ վերաբերում ցոյց տայ անոր մայրենի լեզուն տարբեր է ըսելով» :

Սա ալ կայ, որ ժողովուրդը այստեղ գոհունակութեամբ դիմաւորած է կառավարութեան կողմէ քիւրտ գաղթականներու ցոյց տրուած սատնջականութիւնը : Տեղացիներէն մէկը սապէս կ'ըսէր· – «Նայէ, պէյս, իմ քուէս սրճագոյն է, բայց կը գնահատեմ կառավարութեան ըրածը, որովհետեւ ես ալ Քիւրտ եմ» :

Մէկ մըն ալ Ինէօնիւին սա խօսքը շատ ծափահարուեցաւ·

«Ամէն անգամ որ Պիթլիս գամ, կը տեսնեմ որ այստեղի բնակչութեան թիւը չէ աճած : Եւ միայն սա խոշոր, շատ խոշոր բանտը կը տեսնեմ» :

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՎԱԼԱՆՍ՝ ԱՌԱՋԻՆ ՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Վալանսի Հ·Մ·-ը այս շաբաթ, Ալէսի մէջ, պիտի ջանայ մոռցնել տալ իր առաջին պարտութիւնը Վալորիսի դէմ, Շաբաթ իրիկուն շուրջ հազար համակիրներու առջեւ : Պարտութիւն 1 – 0-ով, մինչ կը յուսացուէր տեղական խումբին յաջողութիւնը :

Վալորիս առաջատար է, ներկայիս, հինգ մրցումներէ վերջ, Վալանս կը գըրաւէ դասաւորումին 7-րդ աստիճանը :

ԱՆՅԱՋՈՂ ՍԿԻԶԲ

Մրցաշրջանին սկիզբը շատ յուսադրիչ չէ Հ· Մ· Ը· Մ· Լիոն – Տէսինի համար : Նէօվիյլի մէջ, պարտուած է 3 – 1ով : Տեղական խումբը ցոյց տուած է խանդավառ խաղարկութիւն մը՝ որուն դէմ Հ·Մ·Ը·Մ· չէ կրցած հակազդել :

Կիրակի, մրցում Տէսինի մէջ Անոնէի (2)-ի դէմ՝ որ յաղթած է, Կիրակի օր, Վէնիսիէօյի (2 – 0)· Հ·Մ·Ը·Մ·, անկասկած, դիւրին մրցում մը պիտի չունենայ :

Նոյն դասակարգին մէջ, Վալանսի պահեստին կը մրցի Ֆ· Ք· Վալանսի համապատասխան խումբին դէմ : Անցեալ Կիրակի, Հ·Մ·-ը հաւասար արդիւնք ունեցած է Փիէրլաթի հետ (0 – 0) :

ՆԱՀԱՆԳԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ռոնի մէջ, պարտութիւն Հ· Մ· Ը· Մ· Լիոն – Տէսինի պահեստին համար ալ, յաղթուած է Վէրփիյէրի մէջ (1 – 0) : Աստիճան մը վար դասակարգի մէջ, Վիէնի հայանուն ակումբը տեղի տուած է (3 – 1) Սէն – Ռոմէնի առջեւ :

Փարիզեան շրջանին մէջ ալ, նահանգային ախոյենութիւնները սկսած են : Մեր երկու գլխաւոր ակումբները, Իսի եւ Ալֆորվիլ կը շարունակեն պայքարիլ նահանգային առաջին դասակարգին մէջ : Ալֆորվիլ յաղթած է Շամփինյիի (2 – 1), իսկ Իսի հաւասարութիւն ապահոված է Անթոնիի մէջ (2 – 2) :

Լաւ կ'ըլլայ, որ Փարիզի շրջանի մեր ակումբները հաղորդեն խմբագրութեան, կանոնաւորաբար, ամէն Երկուշաբթի, իրենց ձեռք բերած արդիւնքները, եթէ կ'ուզեն որ ուրիշ շրջաններու հայ մարզասէրներն ալ հետեւին իրենց գործունէութեան :

ՍԷՆ – Թ'ԱՆԹՈՒԱՆ՝ ԵՐԿՐՈՐԴ ՀԱՒԱՍԱՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Միջերկրականի լիկին պատուոյ դասակարգին մէջ, Սէն – Թ'Անթուանի Հ·Մ·-ը, իր համակիրներուն առջեւ, չէ կրցած ծունկի բերել Օրանժի խումբը : Մրցաշարքին երկրորդ հաւասարութիւնը (0 – 0) :

Փրովանսի բարձրագոյն դասակարգի առաջնութեան ի հաշիւ, Հ·Մ·Ը·Մ· Արծիւ, ան ալ իր դաշտին վրայ, պարտուած է (1 – 0) Սէն – Թ'Անթուանի ֆրանսական ակումբէն : Իր երկրորդ կազմն ալ, երկու աստիճան վար դասակարգի մէջ, յաղթըւած է Իւ· Ֆ· Ք·-է (5 – 0) :

Հ· Մ· Ը· Մ· դժուարութիւններ ունի կ'երեւի մրցաշարքին սկզբնաւորութեան : Կը մաղթենք որ հայ տղաքը չյուսահատին· կը մնան տակաւին քան խաղեր··· :

Փրովանսի առաջին դասակարգին մէջ, Սէն – Թ'Անթուանի պահեստին ալ չէ կրցած յաղթել Կավոթի (1 – 1) :

Յառաջիկայ Կիրակի ընդմիջում ախոյենութեան :

Վ· Մ·

ՋԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆԻ

«Ա Ր Գ Ե Լ Ք Ը»

ԽՄԲ. – Այսօր կը սկսինք հրատարակել մեր նոր թերթօնը՝ Զապէլ Եսայեանի «*Արգելքը*»: Ստորեւ, այդ քիչ ծանօթ գործին նուիրուած Շուշիկ Տասնապետեանի յօդուածը, առաջին անգամ լոյս տեսած Պէյրութի «*Բագին*» ամսաթերթի մէջ, ապա՝ այլ յօդուածներու հետ «Վերլուծական էջեր» հատորով, (Պէյրութ, 1987):

***

«Արգելքը», *քիչ ծանօթ եւ քիչ կարդացուած, հոգեբանական պատկերումն է հետաքրքրական ու կենդանի կին տիպարի մը՝ Սաթիկին: Վէպը Սաթիկին հոգեփոխութեան պատմութի՛ւնն է առաւել: Եսայեան Սաթիկի գիտը կ'ընէր իր իսկ հոգիին ամէնէն գաղտնի ծալքերէն ներս: Եւ սէրը, կրկի՛ն, կը թուի ըլլալ հեղինակի վիպական կառոյց – միջավայրին սկզբնատարրը, հէնքը: Սէրը, անընդ – հատ ընկալուող իբր գերագո՛յնը արժէքներէն, բարոյականներուն ամէնէն ցանկալին ու գեղեցիկն է, որուն կը ձգտի ոեւէ ապրող, շնչող էակ:*

«Արգելքը» *կը պատմէ Սաթիկի սէրերը: Զուգահեռաբար, եւ ըստ մեր անձնական ընկալման, անիկա կը գծէ վիպական կարելի ստեղծագործութեան մը ուղին, Եսայեանի համաձայն եւ եսայեանական չե՛շտ հասկացողութեամբ: Սաթիկ (թէ՞ Եսայեան Զապէլ), իր իսկ պատմումով, կ'ապրի հոգեբնազանցական յեղաշրջում մը: Հերոսուհին, 223 վիպային էջերու ընթացքին, ցասումի եւ երջանկութեան խառն ու զօրաւոր զգացմամբ մը պիտի՝ յամառօրէն փնտռէ իր ընդերքէն ու նաեւ դուրսի իրականութենէն գողնայ, խլէ, ստանձնէ՛ իր անհատականութիւնը, պատկե՛րը* (1):

Միաժամանակ, Սաթիկ չի կրնար ապրիլ սէրը ու չվերադառնալ իր գոյութեան այն բացառիկ եզրին, որ է ըլլալ կին – գրող Զապէլ Եսայեանի բազմազան ու հարուստ պատկերի մէկ ցանկացուած, իրաւ, խօսուն կարելիութեան նոյնքան բացառիկ արտայայտչութիւնը, ձեւը:

***

Ի՞նչ կ'ըսէ «Արգելքը»: *Հերոսուհին* «ճաղցր եւ սիրելի կին», *հոմանուհին է բաքուցի երիտասարդ երկրաչափ Գարեգինի, ամուսնացած եւ փոքրիկ Արմիկի մը հայր: Սաթիկ ճամբայ կ'ելլէ Թիֆլիսէն, Բաքուի մէջ հանդիպելու իր բարեկամին: Ստեփան, երիտասարդ յեղափոխական, կը գտնուի նոյն գնացքին մէջ: Ստեփան գաղտնի կը սիրէ աղջիկը: Գարեգինի կինը, մեծահարուստ Նաթալիան, արգելք կը հանդիսանայ սիրահարներու միացման, ցանկութեան: Վէպի ստորաճանական զարգացումը պիտի մղէ հերոսուհին գտնելու իսկական սէրը, յանձին Ստեփանի: Բայց Ստեփան կը նահատակուի յեղափոխական գործի ընթացքին, առանց երբեք հասնելու իր պաշտած կնոջ սիրոյն: Սաթիկ վերջնականապէս կը մերժէ Գարեգինը, որ դարձած է արգելքը ի՛նք* (2):

«Արգելքը» *ունի հոգեվերլուծական հատու ըմբռնողութիւն: Ամբողջ վէպը կարելի է կարդալ իբր Եսայեան–Սաթիկ տիպարի կողմէ ներքնապէս ապրուած «գաղտնի արար»ի մը լեզուական մէկ բեմադրութիւնը: Վէպի բեմադրած և իրենց ուժականութեամբ յատկանշուող երկախօսութիւնները չեչտօրէն գրակա՛ն պրճնանքով մը ջնարակուած, հոգիներու* psychiatrique *ընթերցման մը տարածքը կը կազմեն անխտիր: Գրագիտուհին, անգամ մը եւս, եւ որքա՜ն պարծանքով, լայն կը բանայ ու կը պեղէ անծայրածիր ներաշխարհներու ներիմացական ու ինքնադրոյ «գիտութիւն»ը* (3): *Բնականաբար, գրութեան մզողը միշտ ալ փանթազմն է, գոյացող ու ապրող այս կենդանի տարրը, որ գրեթէ կրօնական դաւանութեան մը կ'ունենայ հոս, խռէալականի ու սեռայինի հանդիպման դժուար, չրսելու համար անկարելի, կէտին* (4):

Վէպի գլխաւոր հերոսներուն բաշխումը մէջտեղ կը բերէ ա՛յն՝ որ կարելի է կոչել «ցանկութեան եռանկիւն մը» (triangle du désir): *Եռանկիւնի ստեղծած խաղը պիտի յարաբերաբար զարգանայ, հոգեկան թէ ընկերա – քաղաքական տուեալներու յոլնակի ազդեցութեան ներքեւ: Գարեգին, սկզբնական շրջանին, դրական առումով դերակատար է* (5), *ապա՝ դանդաղ կը վերածուի «արգելք»ի, այսինքն՝ ժխտական իրականութեան:* «...Բայց եւ առանց այս արգելքին, խաղը գոյութիւն չունի...» («Արգելքը», *էջ* 152): *Կարելի է այս գծով արդէն անդրադառնալ վէպի առաջարկած հետաքրքրական, իր ժամանակաշրջանին համար նոր, կառոյցին, որ կը զարգանայ յետադարձ – ակնարկի* (flash - back) *վիպական թէքնիքին համեմատ ու հոյակապօրէն կը բեմադրէ հերոսներու հոգեբնազանցական խաղընթացքը: Վէպը, իբր կառոյց նաեւ, չի կրնար գոյութիւն ունենալ առանց այդ «արգելք»ին, որ մղիչ ազդակ է, ուժական այն հանգոյցն է (Եսայեան կը խօսի Սաթիկի «կնճիռ»ի մասին), որուն շուրջ, բազմաձայն խօսակցութեան մը ձեւով, անիկա կ'ընթանայ ու կը զարգանայ:*

***

Փորձենք խորանալ մեր վերլուծման մէջ: Սաթիկ այստեղ ցանկացող – ենթական է, որ միշտ մէկու մը կը ձգտի: Այս ձգտում – ցանկութիւնը կը ստեղծէ, ինչպէս կ'ըսէինք, եռանկիւն մը՝ քանի որ հոն ցանկութիւնը մի՛շտ կ'ենթադրէ երրորդ մը: Ցանկացուած առարկան իսկ անկարեւոր է վերջ ի վերջոյ. անիկա արժէք ունի այն չափով միայն, որ բացակայ է, արգիլուած: Հերոսուհին՝ Սաթիկ՝ անդադար կը ձգտի հաճոյքին, բայց չի կրնար խուլ մնալ իրականութեան սկզբունքի ձայնին: Արգելքը չի դադրիր ըլլալէ երբեք, որովհետեւ հաճոյքն իսկ, իսկական վայելքի մը կարելի երազը, կապուած է ուղղակիօրէն առաջինի գոյութեան: Այս մակարդակին վրայ, լեզուն, վիպական խօսքը միայն, կը ստանձնէ երեւակայուածը, ցանկացուածը, որ առաջին ֆանթազմն էր: Սոսկ հոգեվերլուծական գետնի վրայ, Սաթիկ իր սէրն ու իգականութիւնը կը ստանձնէ ա՛յն վայրկեանին, երբ կը յաջողի քանդել Գարեգինի հետ նախապէս ապրուած իր հոգեբանական նոյնացումը (identification) (6):

Ստեփան, իբր եռանկիւնի դրական կերպար, շատ լաւ գիտէ, թէ Սաթիկի եւ Գարեգինի միջեւ եղածն իսկ «մի դժբախտ թիւրիմացութիւն է ... եթէ այդ արգելքը չլինէր, նրանք վաղուց կ'անդրադառնային. յամենայն դէպս Սաթենիկ կը հասկնար: Նա իր ցանկութեան համեմատ մի բարոյական պատկեր է կազմում Գարեգինից եւ նա սիրում է իր ստեղծած մարդուն: Եթէ այդ արգելքը չլինէր, նա շուտով կը հասկնար տարբերութիւնը իր երեւակայած մարդուն եւ իրականին ... բայց ամէն անգամ, որ իր հոգին էր վիրաւորւում, ամէն անգամ, որ նրան բզգում էր օտար, բոլոր մեղքը **բարդում էր** արգելքի դէմ, նրանք պայքարում էին, արգելքի համար եւ այդ մի տեսակ նպատակ եւ հաստատութիւն տալիս էր իրենց զգացումներին: Բայց Գարեգին երբեք չի յաջողի յաղթել» (*էջ* 161 – 162):

Վերադառնանք ցանկութեան մեր եռանկիւնին, որ կը բանայ Սաթիկի «պատմութեան հիւսկէնին բոլոր վերտերը»: *Ցանկութիւնը երբեք չէ՛ տուեալ, ան աշխարհի ամէնէն յարափոփոխ ու եռուն «խաղ»ն է, յարատեւ բաց ու չարժական: Այն վայրն է, ուր պիտի ապաստանի հերոսուհին, կի՛նը, իր փնտռտուքի ընթացքին: Սաթիկ կը փնտռէր սէրը, որ արժէքն է, եւ իր հէնքը բնազանցական է, կրօնա – բարոյական: Կարծես, ցանկութեան մը պարագային, արգելքի վերացումը կը խանգարէ, կ'աղօտէ «բնական» յառաջխաղացքը անոր: Արգելքի վերացումը, իբր հոգեվերլուծական տուեալ, Սաթիկի համար մահը լոկ կ'ենթադրէ* («...Սա մարդկային օրէնքներով յառաջ եկած արգելք չէ ... ես կը շանթահարւիմ, եթէ նոյնիսկ մտքովս անցկացնեմ յաղթել այս արգելքին...») (7): *Ցանկութիւնը կ'ըլլայ բարոյական մաքրա – կրօնութեան տանող զարտուղի, բայց վաւերական ճամբայ: Վէպի տարածքին, աշխարհագրական իմաստով, այս ճամբան կը համապատասխանէ ա՛յն երթուղիին, որ Թիֆլիսը կը բաժնէ Բաքուէն եւ, մա՛նաւանդ՝ Բաքուն կը միացնէ (վերադարձի ճամբով) Թիֆլիսին:*

Զարմանալի չէ, եթէ Սաթիկ յաճախ ընթերցողին կը ներկայանայ masochiste*ի մը նկարագրային տիպին ներքեւ: Հերոսուհիի փնտռտուքին ելքը որքա՞ն կարելի է խորապէս: Սաթիկ ճշմարտութեան մը տարնթեր, անպայման կը փնտռէ* «անհրաժեշտ արտաքին ուժ մը, որ զինքը խլէր այդ կնճիռէն եւ տանէր հեռուն՝ առանց ետեւ դառնալու...», *իշխող մը, մէկ խօսքով, որուն անպայման պէտք է հպատակիլ* («կը զգայ, որ ան է տէրը ու ինքը պիտի հնազանդի անոր, հլու եւ խոնարհ ամէն բանի մէջ եւ ամէնուրեք. կը զգայ նաեւ որ գիտակցաբար թէ անգիտակցաբար իր բոլոր ուրախութիւնը պիտի կայանայ այլեւս գուշակելու եւ իրականացնելու նոյնիսկ անոր չարտայայտած բաղձանքներն...», *էջ* 154): *Այդ իշխողը միայն Ստեփանը կրնար ըլլալ, քանի որ ան է ամէնէն մօտիկը ու ներկայացուցիչ դէմքը Իտէալին:*

Բնական է, որ Սաթիկի համար, իրականութեան զգացողութիւնը ստաիճանաբար տկարանայ եւ իյնայ, տեղ տալով երեւակայականին: Երեւակայականը կը յաղթանակէ մա՛նաւանդ վէպի վերջաւորութեան, ո՛չ միայն հոգեբանական ներքին մակարդակին վրայ, այլեւ՝ գաղափարական ուղղութեամբ, երբ Իտէալիզմը կը փառաբանուի յանձին յեղափոխական Ստեփանի (8): *Գարեգինի հետ կը խարխափէ ու կ'ընկղմի քաղքենի կեղծիքի աշխարհը, թէեւ նոյնպէս ստակ սիրոյ ուժեղ ընկալման: Սաթիկ – Գարեգին – Ստեփան յարաբերութիւններուն մէջ կարելի է ուրեմն կարդալ իշխողի եւ իշխուողի հեկէլեան տրամաբանութիւնը:*

Վերջացնելու համար, Սաթիկի ցանկութիւնը չի սիրեր հանգիստը. ան հրմայուած է միշտ աւելիով մը, որ փոփոխութիւնը իր մէջ կը կրէ: Հերոսուհիի անձկոտ ճանապարհը մագլցում է սակայն դէպի կատարեալն ու բացարձակը, կամ՝ կիրքերէ զերծ այն նուրբ ու բազմամակարդակ վիճակը, որ ուղղակի կը վերաբերի «Արգելքը» *վէպի վերջին յայտնութեան.* «Այն ատեն, Սաթենիկ զգաց, որ ուժովը իր տառապանքին եւ զօրութիւնովը իր սիրոյն, գերագոյն սարսուռով մը հաղորդակցութեան կը մտնէր տիեզերական խորհուրդի մը հետ. խաղաղութիւնը համակեց իր հոգին, լռեցնելով իր ներքին էութեան բոլոր ձայները եւ մարելով բոլոր փայլատակող լոյսերը...» (*«Արգելքը»*, *էջ* 222): *Ահա թէ ինչու,* «խանգարել զայն իր հոգեզմայլութենէն», *կը թուի ըլլալ* «մի տեսակ սրբապղծութիւն» (*«Արգելքը»*, *էջ* 221):

Այստեղ միայն Սաթիկ կը հագնի ցանկացուած տարազը գինք ստեղծողին, վիպասանուհի Զապէլ Եսայեանին: Վէպի եզրափակումը, փաստօրէն, կը վերացնէ «արգելք»ը, քանի որ կուտայ այնքա՛ն մօտիկ *պատկերը վիպասանուհիին կողմէ իսկ անդադար երեւակայուած, կորսուած ու գտնուած կնոջական իտէալ իղձ–պատկերին: Հերոսուհին ա՛լ կը մեռնի, որպէսզի* միւսը *ծնի խօսքը եւ ստանձնէ՛ իր ճակտի գիրը:*

ՇՈՒՇԻԿ ՏԱՍՆԱՊԵՏԵԱՆ

(1) Քիչ անց, Եսայեան իր հոգեբանական վէպը պիտի վերածէ թատերգութեան եւ որ կը ներկայացուի Փարիզի, Պրիւսէլի եւ Անվէրսի մէջ, հայ թատերասէրներու կողմէ:

(2) «Այդտեղ անքացատրելի մի արգելք կայ ... ու այդ արգելքը պիտի լինի թէ այսօր, թէ վաղը եւ թէ այն ժամանակ, երբ կեանքը իրեն ընծայէ ուրիշ խաղեր, աւելի բարդ խաղեր, ինչպէս սէր, փառասիրութիւն, անձնազոհութիւն, պայքար»:

«Բայց եւ առանց այդ արգելքին, խաղը գոյութիւն չունի ... առանց այդ արգելքին խաղը իր սկզբնաւորութեան մէջ կը հասնի իր վախճանին ու երեխան իր խաղը ստեղծած պահուն ստեղծեր է նաեւ բնազդմամբ հարկ եղած արգելքը...» (էջ 151 – 152)

(3) Dostoïevskiի և, մա՛նաւանդ Proustի ազդեցութիւնները Եսայեանի գրողական կերպին վրայ ակնյայտ են հոս: Հարկ է հաւանաբար յիշել «*A la recherche du Temps perdu*»ի հեղինակի հետեւեալ խօսքերը.- «J'étais arrivé à cette conclusion que nous sommes nullement libres devant l'œuvre d'art, que nous ne la faisons pas à notre gré, mais que, préexistant à nous, nous devons, à la fois parce qu'elle est nécessaire et cachée, et comme nous ferions pour une loi de la nature, la découvrir («*A la recherche du Temps perdu*», La Pléiade, tome III, p. 880)».

(4) Տեղին է յիշել, որ «*Արգելքը*» վէպի երկրորդ բաժինը իբր խորագիր կը կրէ Ցիսուսի խօսքը ուղղուած Ղազարի «Մեռեալ չէ նա այլ ննջէ», եւ որ հոս կը վերաբերի մարդու հոգիին:

Այսպէս՝ «հանգիստ ու անդորր, տենդագին եւ ցնորական կեանքի տեսիլքը կը ցնդի, ինչպէս մղձաւանջ մը լոյս առաւօտուն ... ահա նաեւ անել բաւիղներու կնճիռի մը մէջ մոլորած իր հոգին բաց ճանապարհը կ'ընդնշմարէ անսահման եւ անվերջ, ինչպէս ճանապարհը մահուան, ինչպէս ճանապարհը յաւիտենականութեան» (էջ 150 – 151):

(5) Տե՛ս René Girard, «*Mensonge romantique et vérité romanesque*», Editions Grasset, Paris, 1961.

(6) Հետաքրքրական է նշել, որ իգականութեան ստանձնումը հոս կ'ըլլայ սեռային որեւէ կապէ անդին (Ստեփանի հետ ապրուած անդրշիրիմեան սէր): Ստեփան, իր մահով, յաւիտենապէս կը տեղաւորուի Սաթիկի հոգիէն ներս. – «...Չեմ կարող գնալ իր հետ հոգւոյս մէջ կրելով մի այնպիսի ներկայութիւն. սա մի այնպիսի արգելք է, որ չի կարելի յաղթել ... սա մարդկային օրէնքներով յառաջ եկած արգելք չէ ... ես կը շանթահարուեմ, եթէ նոյնիսկ մտքովս անցկացնեմ յաղթել այս արգելքին: Ես այդ անելու համար պէտք է յուսամ, որ նա երկրորդ անգամ մեռնէ իմ հոգւոյս մէջ: Գիր նրան, Սոնիա, ամէն ինչ...» (էջ 220):

(7) «A mesure que le rôle du METAPHYSIQUE grandit, dans le désir, le rôle du PHYSIQUE diminue», René Girard.

(8) «La vérité est partout agissante dans l'œuvre romanesque mais elle habite plus particulièrement la conclusion. La conclusion est le temple de cette vérité. Lieu de présence pour la vérité, la conclusion est un lieu dont l'erreur se détourne». René Girard, «*Mensonge romantique et vérité romanesque*», page 344.

ՍՓԻՒՌՔԸ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ ԴԻՏՈՒԱԾ

Այս տարուան Ապրիլ 12 եւ 13-ին Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիայի հնագիտութեան եւ ազգագրութեան հիմնարկին մէջ տեղի ունեցած է «էթնիկ ինքնագիտակցութիւնը եւ ազգային մշակոյթը» նիւթին շուրջ սեմինար մը: Մասնաւորապէս Արցախի եւ այդ շրջաններու բնակչութեան հետ առընչուող ու բուռն վէճերու առիթ դարձած զեկուցումներուն մէջ տեղ գտած են նաեւ Սփիւռքին վերաբերող կարգ մը դրոյթներ:

Ինքնագիտակցութեան եւ ազգային մշակոյթի փոխ պայմանաւորուածութեան *իրողութիւնը տուեալապէս ակնառու է սփիւռքահայ համայնքներու միջավայրին մէջ: Այս հարցին նուիրուած իր զեկուցման մէջ պատմական գիտութիւններու թեկնածու Է. Մելքոնեան (Գիտութեանց Ակադեմիայի Սփիւռքահայ համայնքներու պատմութեան եւ Մշակոյթի բաժին) ցոյց տուած է, որ սփիւռքահայ այն համայնքներուն մէջ, ուր կը պահպանուին հայերէնը, դպրոցը, գրականութիւնը, անհամեմատ կերպով կայուն է նաեւ ազգային ինքնագիտակցութիւնը: Ընդհակառակն՝ ազգային ինքնագիտակցութեան ստաիճանական կորուստ կը նկատուի ազգային մշակոյթին հեռացհետէ ան-*

հաղորդ դարձող համայնքներու մէջ: Վերջին դէպքին համար բնորոշը այն է, որ անհատը ինք կ'որոշէ իր ազգային պատկանելութեան ու նաեւ՝ գիտակցութեան հարցը:

Ինքնապատկերացումները ազգային ինքնագիտակցութեան բաղադրիչներ են, որոնք շատ յաճախ կ'արտացոլուին լեզուական (գրական եւ բանահիւսական) բնագիրներու մէջ: Սփիւռքահայ համայնքներու պատմութեան եւ մշակոյթի բաժնի գիտաշխատող Ա. Գուլեանի զեկուցման նպատակը Սփիւռքի եւ Հայաստանի մէջ գործածուող եւ ինքնակարծիքն արտայայտող լեզուական բնագրերու հիման վրայ ազգային նկարագրի բացայայտումը եղած է: Այդ ընթերցումներէն կ'արտացոլուի որ հայ ժողովուրդը իր ազգային դիմորոշ գիծը կը համարի անմիաբանութիւնը: Սակայն ակնյայտ է, որ ինքնապատկերացումը անպայման չէ որ իրականութեան հետ կապ ունենայ: Հանրային միտքը անմիաբանութեան արգիւնք կը սեպէ նոյնիսկ աւատական մասնատուածութիւնը: Ինքնագիտակցութիւնը հոս ինքնապատկերացումի միջոցով երկու տրամաբանական սխալ թոյլ տուած է. 1) պատմական ընթացքի արգիւնքը (Հայերուն երկու մասի բաժնուած ըլլալը) կը համարի ազգային նկարագրի արգիւնք: 2) ազգի նկարագիրը կը բխի այդ երկուքի բաժնուած ըլլալու յատկանիշէն: Բազմաթիւ այլ միջոցներով Ա. Գուլեան ցոյց տուած է, որ հայ ազգին բնորոշ գիծը ոչ թէ անմիաբան ըլլալն է, այլ՝ ինքնախարազանման հոգեբանութիւնը:

Այս առթիւ արտայայտուած է այն միտքը, որ ինքնապատկերացումը կարելի է դիտել իբրեւ երկակի հակադրութիւն մը, որ ունի ժխտական եւ հաստատական երկու եզր: Այդ եզրերէն առաջինը կը հասցնէ ինքնախարազանման, իսկ երկրորդը՝ ինքնագովերգման: Ըսել է թէ ազգը երկու հայեացք ունի. հայեացք դէպի ներս եւ հայեացք դէպի դուրս: Հայերը, օրինակ, դէպի ներս նայելու ատեն կ'ըսեն. – «Վասակի դաւաճան ազգն ենք», իսկ դէպի դուրս նայելու ատեն՝ «Վարդանանց միաբան ազգն ենք»: Փորձ եղած է նաեւ ինքնախարազանման հոգեբանութիւնը բացատրել քրիստոնէական հոգեբանութեամբ՝ թէ «Աստուած մեզ կը պատժէ մեր գործած մեղքերուն համար» (Ֆ. Տէր – Մարտիրոսով): Այս բացատրութիւնը մերժուած է այն պատճառաբանութեամբ, որ Հայերը իրենց ազգային բնաւորութիւնը գտած են քրիստոնէական վարդապետութեան մէջ, որ քրիստոնէութեան ընդունումը Հայերու ազգային հոգեբանութեան արտայայտչաձեւը դարձած էր:

Սեմինարի ողջ ընթացքը ձայնագրուած է եւ կը պահուի հիմնարկի ազգագրութեան բաժնի դիւանին մէջ:

Խ. Տ.

ՂԱՐԱԲԱ՞Ղ ԹԷ ԲԱՂԱԲԵՐԴ

Վերջին ժամանակներուն մեր մատենագրութեան մէջ արմատաւորուած է թիւր կարծիք մը ըստ որուն Ղարաբաղ տեղանունը կը ստուգաբանուի որպէս Թրքերէն ՂԱՐԱ (սեւ) եւ ԲԱՂ (այգի) բառերու միացութիւն: Իմ կարծիքով նման ստուգաբանութիւն կեղծ է ու անհիմն:

Բ. Ուլուբաբեանի «Խաչէնի իշխանութիւնը Ժ. – ԺԶ. դարերին» գիրքը կը տեղեկացնէ որ ՂԱՐԱԲԱՂ տեղանունը մատենագրութեան ներթափանցած է ԺԴ. դարու սկիզբին: Պատմութիւնը բազմաթիւ փաստերով կը հաստատէ թէ յաճախ որեւէ նշանաւոր բնակավայրի՝ բերդի, քաղաքի, գաւառի անունով ալ կը կոչուի տուեալ երկիրը: Այս պարագային եւս այդպէս պատահած է:

ԲԱՂ արմատով բազմաթիւ տեղանուններ գոյութիւն ունէին Սիւնիք, Արցախ, Գանձակ, եւ այլուր: Սիւնիքի մէջ կար ԲԱՂԱԲԵՐԴՈՒ երկիր գաւառանուն, Արցախի Ջրաբերդ գաւառին մէջ՝ ԲԱՂԱԲԵՐԴ բերդանուն, Գանձակի մօտ՝ ԲԱՂԴԱՇՏ դաշտանուն եւայլն: Այս հանգամանքը, ըստ երեւոյթին, չփոթեցուցած է Գանձակի կողմերը ձողոպրած, Արեւելեան Հայաստանի նահանգներուն վարչահողային սահմաններուն տակաւին անտեղեակ նուաճողները եւ անոնք բաղաբերդ (Ղարաբաղ) ծանօթ ու նշանաւոր անունով կոչած են նաեւ բերդ – ամրոցներով հարուստ Արցախի նահանգները: Աւելի ուշ՝ օտարահունչ տեղանունը տարածքային նոր ոլորտներու տիրացած է:

ՂԱՐԱԲԱՂԸ ԲԱՂԱԲԵՐԴ տեղանուան պարզ ու սովորական թարգմանութիւնն է:

Տեղանունը կազմուած է երկու բաղադրիչներէ՝ ՂԱՐԱ եւ ԲԱՂ: Առաջին բառամասը ոչ մէկ կապ ունի Թրքերէն ղարա (նաեւ՝ կարա, գարա) — սեւ բառին հետ, այլ հայերէն Բերդ բառի հասարակ թարգմանութիւնն է՝ Լ – Ր հնչիւնափոխութեան առկայութեամբ: Կալա – կարա ձեւափոխութեան փաստերը եզակի չեն Ղարաբաղի տեղանուններուն մէջ: Մարտունի շրջանի Բերդաշէն գիւղը իր անունը ստացած է երբեմնի հզօր բերդին շնորհիւ, որուն փառաւոր աւերակներն ու ժայռափոր հիմքը այսօր եւս զարմանք կը պատճառեն:

Գիւղը՝ Նահատակ վանքի մինչեւ հիմա ալ անխաթար պահպանուած արձանագրութիւններուն մէջ կը յիշատակուի Կալա, Կալաքենդ (Բերդաշէն) անուններով: Սակայն ժամանակի պաշտօնական փաստաթուղթերուն մէջ կը գրուի ԿԱՐԱՔԵՆԴ:

Այս օտարապատուաստ օրինաչափութեամբ ալ հայկական Բերդագլուխն ու Բերդակնը կոչուեցան Ղարաբուլաղ (Կարաբուլաղ), Բերդաջուրը՝ Ղարասու (Կարասու), Բերդածաղիկը՝ Կարաչիչաք, Բերդասարը՝ Ղարադաղ (Կարադաղ), Բերդաքարը՝ Ղարադաշ (Կարադաշ), Բերդախաչը՝ Կարախաչ եւայլն:

Բառին երկրորդ բաղադրիչը ԲԱՂ-ն է, որ հասկնալի է, չէր կրնար թարգմանուիլ, որովհետեւ ըստ մատենագական յայտնի աղբիւրներու՝ Բաղակ անձնանունին սկզբնամասն է եւ առկայ է բազմաթիւ տեղանուններու մէջ:

Այսպիսով, Ղարաբաղը Բաղաբերդ տեղանունին բառացի թարգմանութիւնն է: Բաղադրիչներու տեղափոխութիւնը (ԲԱՂԱ – ԲԵՐԴ — ԿԱԼԱ – ԲԱՂ) կատարուած է բարեհնչիւնութեան թելադրանքով եւ թարգմանող լեզուին հնարաւորութիւններուն համաձայն:

ԼԵՒՈՆ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

ԼՂԻՄ, Մարտունի շրջանի Աշանի միջն. դպրոցի Հայոց լեզուի եւ գրականութեան ուսուցիչ

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԱՆՈՒԱՆՈՒՄ

Նորին Ամենապատիւ Տէրութիւն Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկէ Հայոց Կաթողիկոս – Պատրիարքը բարեհաճած ըլլալով Ֆրանսայի Հայ Կաթողիկէ Թեմին տրամադրութեան տակ դնել Գերյարգելի Տ. ՆՇԱՆ Ծ. ՎՐԴ. ԳԱՐԱՔԷՀԷԵԱՆը, Միքայեան Զմմառու, մեր Արհիապատիւ Առաջնորդ Գերապայծառը զայն նշանակեց ժողովրդապետ Մարսէյլի Հայ Կաթողիկէ Վերափոխեալ Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ եւ հոգեւոր հովիւ Հարաւային Ֆրանսայի Հ. Կ. համայնքին՝ 1988 Սեպտեմբեր 6-էն սկսեալ, փոխարինելու համար Գերապատիւ Տ. Սարգիս Վրդ. Դաւիթեանը որ Ամենապատիւ հոգեւոր Տիրոջ կարգադրութեամբ այլ պաշտօնի կանչուած է ի Լիբանան:

ԴԻՒԱՆ
ՖՐԱՆՍԱՅԻ Հ. Կ. ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

Փարիզ, Օգոստոս 14, 1988
Ի տօնի փոխման Ս. Աստուածածնի

ՏԱՏՐԵԱՆ-ի

գործերը կը ներկայացուին Մոնթրէօ (*) (Զուիցերիա) Սեպտեմբեր 9-էն Հոկտեմբեր 8: Հրաւէրին վրայ հատուած մը Ժան – Մարի Տիմուայէի գրութենէն կը բնորոշէ արուեստագէտին գործը, որ ոչ «պատգամ» կը բերէ, ոչ ալ խորհրդանշաններով լեցուն է: Տատրեան իր լիութիւնը եւ յուզական կարողութիւնը կը քաղէ միայն իր նկարչական առաքինութիւններուն մէջ:

(*) *Galerie l'Embelli*, Place des Planches, 4, Vieille Ville (MONTREUX).

ՈՒՏԵԼԻՔՆԵՐ, ՈՐՈՆՔ ԿԸ ԲԱՐԵԼԱՒԵՆ ՔՈՒՆԸ

Եթէ քնանալու դժուարութիւն ունիք, քնաբեր դեղ մը գնելու մասին մտածելէ առաջ, փորձեցէք բարեփոխել ձեր ընթրիքը:

Այսպէս հրաժարեցէք մսեղէններէն, քանի որ անոնք գրգռիչ են եւ նախընտրեցէք ձկնեղէններ կամ թռչնազգիները: Բայց մանաւանդ մեծ կարեւորութիւն տուէք կաթնեղէններուն, մասնաւորաբար՝ մածունին եւ պանիրին:

Ձրոտ ճաշերը, կանաչեղէններն ու բանջարեղէնները ինչպէս նաեւ՝ փիւրէները յանձնարարելի են: Ինչ կը վերաբերի աղցաններուն, մասնաւորաբար օգտագործեցէք հազարը, որ իր մէջ բնական հանդարտեցուցիչ մը՝ լաքթիւքարիոմ կը պարունակէ:

Վերջապէս պակսեցուցէք շաքարը եւ աղը, որոնք նոյնպէս գրգռիչներ են:

ՊՈՒՏ ՄԸ ԺՊԻՏ

ԳՐԱՍԷՐԸ

Գրախանութին մէջ սովորական դրող մը նկատեց որ գեղեցիկ կին մը գիրքեր կ'ընտրէ. կինը գնեց Օմար Խայեամի քառեակներն ու այդ գրողին գիրքը:

Ցուցամոլութեամբ տառապող դրողը համոզուած ըլլալով որ երիտասարդ կինը զինք կը ճանչնայ, մօտեցաւ ու ըսաւ.

– Ներեցէ՛ք տիկին, արդեօք չէի՞ք փափաքեր որ գիրքը մակագրեմ:

Կինը պահ մը մտածելէ ետք պատասխանեց.

– Ո՞ր մէկը:

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Գնացքը մօտ. Պալաճարիի կայարանը: Աւելի դանդաղ, ուժգին ցնցում մը, եւ կառաշարը կանգ առաւ: Սաթենիկ իր վակոնին պատուհանին առաջ կեցած տարտամօրէն կը նայէր քարափին վրայ դեգերող մարդիկներուն: Օ՜հ, վերջապէս… Այդ մթնոլորտը, նաւթի հեռաւոր բայց յամառ հոտը, արեւը կայարանի տգեղ շէնքին վրայ, քիչ մը անդին անապատային հորիզոնը՝ զուրկ որեւէ բուսականութենէ, փոշիի համը՝ շնչուած օդին մէջ… այդ բոլորը անհրապոյր, վանողական, ի՜նչքան սիրելի, ի՜նչքան հրապուրիչ էին իրեն համար: Ի՜նչքան ուժգնօրէն եւ տառապելով վերյիշեր էր կայարանի մթնոլորտի ամէնէն չնչին մանրամասնութիւնները այն օրերուն, երբ շողշողուն ու գեղեցիկ Թիֆլիսի մէջ, սպասեր էր շաբաթներով ու ամիսներով, իրեն միակ սեւեռակէտ ունենալով այն րոպէն երբ գնացքը պիտի մտնէր Պալաճարիի կայարանը:

Քիչ ետքը Բաքուն… այո՛… բուն նպատակակէտը. բայց ո՞վ գիտէ ինչ կը սպասէր այնտեղ իրեն, ի՜նչ յուսախաբութիւն ու ի՜նչ տառապանք: Այստեղ տակաւին ժամանումի ուրախութիւնը իր ամբողջութեան մէջ էր, եւ ինքը այդ ուրախութեամբ լեցուած էր. ինչպէս նախորդ անգամները սիրտը կարծես կը լողար երանութեան մէջ, ինքզինքը կը զգար տարբեր, ամենազօր եւ յաղթական ու կարծես բոլոր կապանքները քակուած էին իրեն համար. այդ լիուլի երջանկութեան երազը, սակայն, տարտամ տխրութիւն մը կը պատճառէր իրեն. կարծես զգացումը ունէր որ այդքան երջանկութիւն անհնարին բան է եւ ահա իր մտածումին մէջ պատկերացաւ սիրելիին պատկերը, անոր գեղեցիկ հասակին սիլուէթը ու յուզուած դէմքը… եւ ինքն ալ խորապէս յուզուած սարսռաց բոլոր էութիւնով:

Նիհար ու միջահասակ կին էր, նուրբ դիմագիծով. երկարատեւ հոգեկան տառապանքը աւելի նրբացուցած էր զինքը, դէմքին տալով ներքին վրդովմունքով ապրող կանանց յատուկ անբացատրելի եւ խռովիչ արտայայտութիւն: Անքուն անցուցած գիշերէ մը ետք, առաւօտեան առաջին ժամերուն լոյսերուն մէջ, աւելի տժգոյն, գրեթէ թափանցիկ թալկութիւն մը ստացեր էր իր մորթը, մինչ մութ կապոյտ աչքերը սքօղուած երկար թարթիչներուն ներքեւ, գրեթէ սեւ կ'երեւային, կարծես խտացած իրենց երանգին մէջ. նուրբ քիթը ու կարմիր լայն շրթունքները կը շեշտէին իր տժգունութիւնը: Շագանակագոյն առատ մազերով ծանրացած գլուխը թեթեւ մը կը հակէր իր շնորհալի վզին վրայ: Հագուած էր ճերմակ կտաւէ պարզ հագուստ եւ վտիտ ուսերուն վրայ կը կրէր յարդագոյն մետաքսեայ վերարկու մը. յարդագոյն պարզ եւ ճկուն գլխարկը երկու կողմերէն կը հակէր դէպի այտերը սեւ թաւշեայ ժապաւէնին թեթեւ ճնշումին ներքեւ, որուն ծայրերը հանգոյցով մը կը միանային վզին վրայ: Անցորդներ հաճոյ կերպով կը նայէին իրեն, երբ իր սեւեռեալ նայուածքը թուլցաւ եւ թարթիչները վարագուրեցին աչքերը: Ձայն մը իր ետեւէն կ'ըսէր.

– Սաթիկ, երթա՛նք թէյ խմելու:

Անիկա դարձաւ դէպի ետեւ, թեթեւ մը ժպտեցաւ եւ մեղմութեամբ պատասխանեց.

– Ոչ՛, Ստեփան, ես կը մնամ այստեղ:

Անիկա երեսունը անց միջահասակ եւ թիկնեղ, չափազանց թուխ, առաջին ակնարկով խիստ մարդու մը տպաւորութիւնը կ'ընէր. իր մշտապէս պռստուած յօնքերը, որոնք լայն ճակատը կը կնճռոտէին, կը սքօղէին առաջին ակնարկին իր սեւ լայնաբիբ եւ գորովանքով դեղուն աչքերուն սրտապնդիչ արտայայտութիւնը. բայց այդ աչքերը միեւնոյն ատեն տխուր էին անանցանելի, անզարմանելի եւ անորոշ տխրութեամբ մը, որ փոխանակ անցեալ սուգերու արդիւնքը ըլլալու կարծես աւելի կը դիմաւորէր գալիք վիշտեր: Դէմքը շրջանակուած էր անխնամ մօրուքով, բայց իր թարմ շրթները գորովանք եւ բարութիւն կը ներշնչէին: Լայն քիթ մը իր տարածուած ռունգերով կը շեշտէր այդ տպաւորութիւնը: Բայց ինչ որ գլխաւորաբար ուշադրութիւն կը հրաւիրէր այն զսպուած յուզմունքի, զսպուած ուժգին զգացումներու արտայայտութիւնն էր որ յանկարծակի կը մատնուէր ձայնի շեշտէն, կեցուածքի բռնազբօսիկ անճկունութենէն ու մանաւանդ նայուածքէն, բռնաւորուած յուսահատ տխրութիւնով:

– Կարող ենք երկար սպասել այստեղ… ուշ պիտի հասնենք Բաքու… գիշերը վատ անցուցիր, բոլոր ժամանակը հազցիր, արի՛ երթանք մի բաժակ թէյ խմենք, քանի րոպէ պիտի մնանք այստեղ:

– Ոչ՛, Ստեփան, չեմ ուզում իջնել, դու գնա՛ թէյ խմելու, իմ մասին մի մտածիր, խնդրում եմ…

(Շար. 1)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Պահարեան, Տէր եւ Տիկին Վահագն Կարապետեան, Տէր եւ Տիկին Ներսէս Սարաֆեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Սեպտեմբեր 18–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, իրենց մօր՝

ՏԻԳՐԱՆՈՒՀԻ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Եայլախանեան)

մահուան 23–րդ եւ իրենց հօր՝

ՄԻՀՐԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆԻ

մահուան 13–րդ տարելիցներուն, ինչպէս նաեւ Եայլախանեան ընտանիքին համայն ննջեցելոց յիշատակին։

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Արմէն եւ Սոնա Պուտաքեան եւ զաւակը՝ Մանէ կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի իրենց ծնողաց՝

ԱՆԳԻՆԷ ԵՒ ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՊՈՒՏԱՔԵԱՆԻ
եւ
ՀԱՅԿՈՒՀԻ ԵՒ ՎԱՀԱԳՆ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

յիշատակին, Կիրակի, Սեպտեմբեր 18, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին։

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն։

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՌՆՈՒՎԻԼ

ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ անուան տօնախմբութիւնը եւ աւանդական մատաղօրհնութիւնը, տեղի պիտի ունենայ այս տարի բացառաբար Սեպտեմբեր 18, Կիրակի օր։ Օրուան հանդիսաւոր պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱՑԳԱՇԵԱՆ
Արեւմտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակ եւ Փարիզի Առաջնորդ

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի մատաղի օրհնութիւն եւ հոգեհանգիստ հանգուցեալ բարերարներու հոգիներուն ի հանգիստ։

Սիրով կը հրաւիրուին, Առնուվիլի, Սարսէլի, Կուսէնվիլի, Սէվրանի եւ շրջանի բոլոր բարեպաշտ ժողովուրդը ազօթելու եւ իրենց ուխտը կատարելու սոյն հանդիսութեանց առթիւ։

ԱԼՖՈՐՎԻԼ – Մ. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Սեպտեմբեր 18, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10.30–ին կը մատուցուի պատարագ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱԽԵՏԻՔԵԱՆ

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութիւն

ՀՐԱՒԷՐ
ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎԻ

Սեպտեմբեր 24, Շաբաթ, ժամը 17–ին. – ՕՐԱԿԱՐԳ. –

– Ընդհ. ժողովի դիւանի ընտրութիւն.
– Բարոյական եւ նիւթական տեղեկագիրներու ներկայացում.
– Նոր վարչութեան ընտրութիւն.
– Առաջարկներ։

Հ.Բ.Ը.Մ.–ի Ալեք Մանուկեան սրահ։
118, rue de Courcelles — Paris 17e

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Թաղային խորհուրդը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուիրատուութիւնները, ողբացեալ Տիկին՝ Սիւզան Քիւրտօղլուեանի (ծնեալ՝ Մալխասեան) մահուան առթիւ։

Պր. Գէորգ Քիւրտօղլեան եւ զաւակները 1500 Ֆր., Մալխասեան ընտանիք 500, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Քիւրտօղլուեան եւ զաւակները 400, Տէր եւ Տիկին Ալիքսան Պապայեան 200, Տէր եւ Տիկին Ռօժէ Դարբինեան 200, Տէր եւ Տիկին Աւետիս Կուտուզեան, Տէր եւ Տիկին Օննիկ Տափուտեան, Տէր եւ Տիկին Վարդան Տէր – Կարապետեան, Պօմոնի Նայիրի Կապոյտ Խաչը 100–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Պեռնար Ֆէրիյօլ 50, Օր. Լուիզ Գալուստեան 50, Մաչոյեան ընտանիք, Տիկին Եօթնեղբայրեան, Կարապետ եւ Գէորգ Գասպարեան, Տէր եւ Տիկին Ժան Գասքաւեան 100–ական Ֆր.։

Տիկին Հայկուհի Էյվատեանի (ծնեալ՝ Մեսրոպեան) մահուան առթիւ, ընտանիքին կողմէ 100 Ֆր.։

Վարսենիկ Քէշիշեանի մահուան առթիւ Տէր եւ Տիկին Մանուկ Քէշիշեան 50 Ֆ.։

Այրի Տիկին Կիւլեանա Պաղտասարեանի (ծնեալ՝ Գահվէճեան) մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Տէր – Գրիգորեան 500 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Մէհլէմճեան 50, Շահին եւ Էգնոյեան 25, Տէր եւ Տիկին Քրիսթոֆ Թէրզիպաշեան 200 Ֆ.։

Այրի Տիկին Հռիփսիմէ Լաքայեանի մահուան առթիւ՝ Տիկին Բրաբիոն եւ զաւակները 300, Եավէր ընտանիք 100, Սարգիսեան ընտանիք 100, Տիկին Ագնիւ Թէլէր 200, Պր. Շալճեան 100 Ֆր.։

Այրի Տիկին Եազուպ Մանուկեանի (ծնեալ՝ Յովսէփեան) մահուան առթիւ՝ Այրի Տիկին Գալուստեան եւ զաւակները 100, Տէր եւ Տիկին Լօրիս Մալխաս 200, Տէր եւ Տիկին Նշան Կիւզէլ, Տէր եւ Տիկին Ժան Աճէմեան, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Ղազարեան 100ական Ֆր., Մանուկեան ընտանիք 200, Գազէզեան ընտանիք 100 Ֆր.։

Յովսէփ Զաքեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Պաստրմաճեան 50 Ֆր.։

Այրի Տիկին Էլիզ Փայլակեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Տատեան 200 Ֆր.։

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ՓԱՐԻԶ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի Արշալոյս Թաշճեան մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցը կը վերաբացուի Շաբաթ, Սեպտեմբեր 24, ժամը 15–ին, 4–էն 14 տարեկան եւ չափահասներու (պաքալօրէայի պատրաստութիւն) համար։ Նոյն օրը արձանագրութիւն եւ հանդիպում ծնողքներու հետ։

Կը դասաւանդուին. – Հայերէն լեզու, պատմութիւն, երգ, թատրոն, մարզանք։
Հայ Մշակոյթի Տուն
17, rue Bleue, 75009 PARIS

**

ԻՍԻ

Իսիի Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնն ու Կրթական մարմինը կը ծանուցանեն թէ Սեպտեմբեր 21–ին, Չորեքշաբթի օր կը վերսկսին հայերէն լեզուի դասընթացքները, ժամը 8.30–էն 12.30–ի միջեւ։ Կը դասաւանդուին Լեզու եւ խօսելու վարժութիւն, կրօնք եւ պատմութիւն, երգ ու պար։ Կրնան արձանագրուիլ 4–էն 14 տարեկան հայ մանուկները։

Կը հրաւիրուի շրջանի հայութիւնը արձանագրելու իրենց զաւակներն ու թոռները։ Յաւելեալ տեղեկութեանց համար դիմել եկեղեցւոյ քարտուղարութեան։ Հեռաձայն. — 46 – 44 – 28 – 52 թիւին։

CAROUN | ԳԱՐՈՒՆ
CAROUN
25, rue Paul Vaillant-Couturier
CLAMART
TÉL. : 46. 42. 20. 77
SPÉCIALITÉS ORIENTALES
TRAITEUR
ÉPICERIE FINE
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱՇԵՐ.– Ամէն տեսակի լիցք (միսով թէ ձէթով)։
■ Մանթը, ■ Սու–պէօրէկ, ■ Միջուկով քէօֆթէ
■ Հերիսա (ապսպրանքով), ■ Լուբիա (փլաքի)
■ Թարամա, ■ Մութէպպէլ, ■ Քանի մը տեսակ խորոված (ապսպրանքով)
■ Արեւելեան խօթը տեսակ անուշեղէն
❊ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ Հաստատութեան կարգ մը ապրանքներ ❊
ԸՆՏԻՐ ԽՄԻՋՔՆԵՐՆ ՈՒ ԽՆԱՄՔՈՎ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԱԾ ՃԱՇԵՐԸ
ԿԸ ԳՈՀԱՑՆԵՆ ԱՄԷՆԷՆ ԲԾԱԽՆԴԻՐ ՔԻՄՔԵՐԸ
Pour satisfaire encore mieux notre clientèle, nous nous sommes dotés d'une cuisine de 85m² avec une installation moderne.

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը, իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Պր. Քիւրտօղլեանին եւ զաւակներուն իրենց կնոջ, մօր՝ Սիւզան Քիւրտօղլեանի մահուան առիթով։

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչը կը կազմակերպէ մանկավարժական սեմինար մը իր դպրոցներու ուսուցչական կազմին համար Շաբաթ եւ Կիրակի, Սեպտեմբեր 17 եւ 18 Վիէնի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն – Լուի Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ Թաղական խորհուրդը ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. –

Գուրգէն Փիրանեանի մահուան Ա. տարելիցին առթիւ՝ Այրի Տիկին Գուրգէն Փիրանեան, Տէր եւ Տիկին Շաւարշ Փիրանեան, Տէր եւ Տիկին Կարօ Փիրանեան 250–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սուրէն Փիրանեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գէորգ Ալեանաքեան, Տէր եւ Տիկին Հանրի Տիրան, Շալճեան ընտանիք 100–ական Ֆր.։

Էլմաս Կիւրեղեանի (Վալանս) մահուան Ա. տարելիցին առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Սեպուհ Պարոնեան 100 Ֆր.։

Voyages en Arménie
TRANSTOURS UCFAF
Hôtels 1ère Classe, Assurance U.A.P.,
(pension complète, programme touristique, transferts aéroports)
EXCURSIONS : Etchmiadzine, Garni, Zvartnots, Sevan, Ochagan, Gueghart, Hripsimé.
ETABLISSEMENTS CULTURELS : Madenataran, Musée de la Révolution, Galerie d'Art National, Panthéon arménien, Observatoire de Burakan.
ET LES SUPPLEMENTS EXCLUSIFS DE L'U.C.F.A.F.
(+1 excursion +1 spectacle gratuit)
DU 8 AU 22 OCTOBRE 7530 Frs.
15 jours dont 13 à EREVAN
8 octobre: PARIS/KIEV
9 octobre: KIEV/EREVAN
10 au 20 octobre: EREVAN
21 octobre: EREVAN/MOSCOU
22 octobre: KIEV/PARIS
MAINTIEN DE LA REDUCTION DE 250 FRS. SUR CE TARIF prévue sur la PROMOTION 88
Renseignez et inscrivez-vous sans tarder :
Permanence TRANSTOURS :
25, rue d'Argenteuil, 75001 PARIS
Tél. : 42. 61. 58. 28

ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 16

VENDREDI
16 SEPTEMBRE
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 16.839 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 64e ANNÉE — No 16.839

Ա Ր Ց Ա Խ

ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԻ ՆՈՐ ՇԱՐԺՈՒՄ

ԵՐԵՒԱՆ՝ ՋՈՐԱՎԻԳ

ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԷՆ ՄԷԿԸ.–

ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ ԳԱՂԹՈՂ ԱԴՐԲԵՋԱՆՑԻՆԵՐԸ ՂԱՐԱԲԱՂ ՋԵՏԵՂԱՒՈՐԵԼ

Հինգշաբթի օր հասած լուրերէն կը պարզուէր որ Արցախի մէջ կացութիւնը վերջնապէս հանդարտած չէ, գործադուլը վերսկսած է, Զորեքշաբթի իրիկուն ալ նոր ցոյց մը տեղի ունեցած է Երեւան եւ հոն ալ գործադուլի որոշում մը տրուած է Ուրբաթ օրուան համար :

Այս ամբողջը ցոյց կու տայ որ լուրջ պատճառներ կան, մտահոգիչ «կարգադրութիւններ» ալ մանաւա՛նդ, որոնք ծնունդ կու տան բողոքի : Այս կարգադրութեանց ամէնէն անընդունելին Հայաստանէն գաղթած Ադրբեջանցիներու Ղարաբաղ հաստատուիլն է : Արդարեւ, Ստեփանակերտի մէջ, վեց պահանջներ կը ներկայացուին որոնց առաջինն է այս մէկը.– Ադրբեջանի այլ վայրերը պէտք է հաստատուին Հայաստանէն եկող Ադրբեջանցիները :

Հարիւր հազար հոգի հաւաքուած է Երեւանի այս «հաշուէ դուրս» ցոյցին եւ հոն որոշուած է Ուրբաթ օրուան գործադուլը, զօրավիգ ըլլալու համար Արցախի : Ղարաբաղ կոմիտէի 11 անդամներէն մէկը՝ Համբարձում Գալստեան այս լուրերը հաղորդած է Ա - Էֆ - Փէ գործակալութեան : Ղարաբաղ կոմիտէն միտք ունի նաեւ իշխանութեանց յանձնելու «Հայ Ազգային Շարժումին» ծրագիր – կանոնագիրը : Այդ շարժումը հիմնուած է որպէսզի «նկատի առնուին այն բոլոր բաղձանքները, որոնք երեւցան Հայերու զօրակոչի ընթացքին» :

Կոմիտէն պիտի շարունակէ «Ղարաբաղ կոմիտէ» կոչուիլ մինչեւ որ Ղարաբաղը կցուի Հայաստանի : Երեւանի այս կոմիտէին 11 անդամները, ինչպէս նաեւ հարցապնդուած բնակիչները կասկած չունին այս կցման նկատմամբ : Ան վերջ ի վերջոյ ձեռք պիտի ձգուի հակառակ Մոսկուայի Յուլիս 18ի մերժումին : Ներկայիս կոմիտէն թռուցիկներ կը ցրուէ, ուր անկախութեան հարց չի դրուիր, այլ՝ կարճ ժամանակէն իրագործելի հեռանկարներ, յետագային ձգելով այն հարցերը զորս ժողովուրդը ուզէ դնել : Առայժմ կը պահանջուին «Հանրապետութեան գերիշխանութեան ամրապնդումը» պալթեան Պետութեանց օրինակին վրայ, տնտեսական անկախութիւն, հայկական միաւորներու ստեղծում բանակին մէջ, հիւպատոսութիւններ Սփիւռքի այն երկիրները, ուր հայկական հոծ գաղութներ կան : Կը պահանջուի նաեւ հայերէնի գործածութեան ընդհանրացումը : Հայաստան, Վրաստան եւ Ադրբեջան 15 Հանրապետութեանց այն երեքն են, որոնց Սահմանադրութեան մէջ ազգային լեզուն արձանագրուած է :

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԹՈՒՐՔԻԱ ՔՐՏԱԿԱՆ ՆՈՐ ՀՈԳԵՐՈՎ

Քրտական հարցը տարիներէ ի վեր Թուրք իշխանութիւններու գլխաւոր մտահոգութիւններէն մին ըլլալով հանդերձ, միշտ քօղարկուած մնաց Թուրք հասարակութեան առջեւ : Քիւրտ փոքրամասնութիւնը – ամէնէն աւելի անիրաւուածը Թուրքիոյ մէջ – երկրի բնակչութեան մօտ մէկ չորրորդ համեմատութեամբ, ամէնէն առաջ ահաբեկչական արարքներով սկըսաւ խօսեցնել իր մասին. այդ շրջանին անոնց ընդհանուր անուանումը եղաւ «անջատողականներ» : Իսկ երբ պաշտօնատարներ ստիպուած կ'ըլլային ակնարկելու, կամ խօսելու նոյն փոքրամասնութեան մասին, կը գործածուէր հետեւեալ տարազը. «Թուրքիոյ սահմաններուն վըրայ ապրող ժողովուրդը Թուրք է, ինչ որ ալ ըլլայ ծագումը. հայ, յոյն, չէրքէզ կամ քիւրտ» :

Յետոյ հետզհետէ պէտք եղաւ ռեալեան ընդունիլ թէ ջայլամի այս քաղաքականութիւնը շատ հեռուն չէր տաներ. քիւրտ տարրը սկսաւ իր մասին խօսեցնել բանտերու մէջ ապստամբական արարքներով, իր լեզուի ու մշակոյթի ազատ գործածութեան յամառ պահանջով. ի վերջոյ իշխանութիւնները պարտաւոր եղան ընդունիլ ու խոստովանիլ տարբեր լեզուով ու մշակոյթով զանգուածի մը գոյութիւնը. անոնց արտօնուեցաւ ազատօրէն վաճառել իրենց երգերու ձայներիզները ու բանտի այցելութիւններու ընթացքին անարգել գործածել քրտերէնը մերձաւորներու հետ : Այս բարելաւումները կատարուեցան յատկապէս քիւրտ ծագումով երեսփոխաններու նպաստաւոր դիրքորոշումներով ու հաւանական ճնշումով :

Այս իրավիճակին մէջ նոր էջ մը բացուեցաւ տասնեակ հազարաւոր քիւրտ ապաստանեալներու ժամանումով. անոնք կը փախչէին իրաքեան խժդժութիւններէն, որոնք հրադադարէն ի վեր մահ կը տեղային իրենց գլխուն : Պաղտատի իշխանութիւնները Իրանի ուղղուած զէնքերը այս անգամ դարձուցեր էին իրենց դէմ պայքար մղած այս տարրին, վերջնականապէս անկէ ձերբազատելու վճռակամութեամբ :

Թուրքիոյ համար գոնէ տեսական մակարդակի վրայ անգտանելի առիթ մըն էր սպինջականութիւն ցոյց տալ հալածական բազմութիւններուն, նման քայլով մը Էօզալի իշխանութիւնը կրնար մէկէ աւելի խաղաքարտերու տէր դառնալ. այդ քայլը մեծահոգի, մարդասէր Թուրքիոյ մը պատկերը կը ցոլացնէր միջազգային յարաբերութիւններու պաստառին վրայ, յատկապէս եւրոպական Համարկապետութեան անդամակցելու հարցին օրակարգի եկած սա օրերուն. հիւրընկալ ասպնջական մը դիրքով Թուրքիա լաւագոյնս պատասխանած կ'ըլլար իրեն ուղղուած ժողովրդավարութեան բացակայութեան, մարդկային իրաւանց բռնաբարումի ամբաստանութիւններուն : Կար նաեւ ներքին հրապարակը ուր եւս «քըրտասէր» իշխանութիւն մը իր նպատակներու իրագործումին կրնար ծառայեցնել առնուած քայլը. Նոյեմբերին նախատեսուած ընտրութիւններուն քիւրտ բնակչութեան քուէները արհամարհելի բան մը չեն բնաւ Էօզալի կառավարութեան համար, որուն դէմ օրէ օր կը սաստկանայ ընդդիմութեան քննադատութիւնը :

Սակայն, այս հրապուրիչ երեւոյթներուն քով ներկայ իրավիճակը ունի նաեւ բաւական փուշեր : Ասոնց գլխաւորը ու առաջնահերթը աւելի քան վաթսուն հազարնոց եկւոր բազմութեան բնակութեան, պարենաւորումի հարցն է : Թուրքիոյ արեւելեան, յատկապէս հարաւ-արեւելեան շրջանները երկրին ամէնէն աւելի անտեսուած ու չքաւոր գօտիներն են. երբ մէկ օրէն միւսը քաղաքի մը բընակչութեան հաւասար թիւով մարդիկ կը փորձեն տեղաւորուիլ ու ապրիլ հոն, ի՞նչպէս կարելի կ'ըլլայ հարկաւոր միջոցները հայթայթել գոնէ նուազագոյն չափով :

Երկրորդ պարագայ մը որ վստահաբար աւելի լրջօրէն կը մտահոգէ Թուրք կառավարութիւնը, ապաստանեալ բազմութիւններուն մէջ սպրդած զինեալ քիւրտ մարտիկներու գոյութիւնն է. Թուրքիա որ չի յաջողիր արմատական լուծում մը բերել քրտական արարքներուն, նորեկներու մասնակցութիւնը արգիլելու համար ամէն միջոցի կը դիմէ :

Ներկայ կացութեան անմիջական հետեւանքը եղած է այն, որ վերջ տրուած ըլլալ կը թուի քիւրտ տարրի մը անգիտացման քաղաքականութեան ու հրապարակներու վրայ, մամուլի էջերուն մէջ ազատօրէն կը գործածուի վերջապէս այդ անունը : Փոփոխութիւնը հասած է հոն որ մինչեւ իսկ Թուրքիոյ երեսփոխաններէն մին – ծագումով քիւրտ – Ֆրանքֆուրթի մէջ, բեմադիր Եըլմազ Կիւնէյի նուիրուած հանդիսութեան մը ընթացքին յայտարարած է. «Ես Քիւրտ եմ. անպայման ձեռք պիտի ձգենք մեր անկախութիւնը, ոչ ոք կրնայ արգելք ըլլալ ատոր» :

Թեր ու դէմ երեւոյթներով բաւական խառնակ ներկայ իրադրութեան մէջ Թուրք կառավարութեան ամենամեծ փափաքն է անշուշտ կարելի չափով կարճ ժամանակի մէջ ձերբազատիլ այս հոգէն, որ լրջօրէն վնասած ալ է Իրաքի հետ իր փոխադարձ յարաբերութիւններուն. աւելին, հարաւային սահմաններուն վրայ ստեղծելով նաեւ զինեալ բախումի մը սպառնալիքը : Սակայն, ներկայ պայմաններու մէջ ուր ապաստանեալ Քիւրտերը տրամադրութիւն ցոյց չեն տար Իրան անցնելու, ու իրենց համար այլ կարգադրութիւն մըն ալ այսօրուան տուեալներով անկարելի կը թուի շրջանին մէջ, Թուրքիա իրաւունք ունի մտահոգուելու :

Վաթսուն – եօթանասուն հազարնոց զանգուածի մը անակնկալ յայտնութիւնը այնքան խնդրայարոյց գօտիի մը մէջ, այսօրուան դժուարութիւններուն քով ծնունդ կու տայ նաեւ մօտիկ ապագային առընչուած բազմաթիւ հարցականներու :

Ա. Թ.

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՏԻՐՈՋ ուղիները անխմանալի ըլլալով, Պապը ինքզինքը գտաւ հո՛ն ուր ծրագրած էր չերթալ՝ Եոհաննէսպուրկ, այսինքն՝ Ափարթհէյտի մայրաքաղաքը : Արդարեւ, Զորեքշաբթի օր, շարունակելով ափրիկեան իր ուղեւորութիւնը, ճամբայ կ'ելլէր Կապորոնէ (Պոթցվանայի մայրաքաղաք) դէպի Լեզոթօ, բայց աննպաստ օդը, մանաւանդ մշուշը անկարելի կը դարձնէին Պապին օդանաւին էջքը Մազերու (մայրաքաղաք Լեզոթոյի) եւ կը ստիպուէր իջնել Հարաւի Ափրիկէի մայրաքաղաքը, բայց խզելով իր աւանդութեան հետ, չէր համբուրեր հողը, երբ ոտքը կը կոխէր Եոհաննէսպուրկ : Յովհ. Պօղոս Բ. 3 ժամ կը մնար օդակայանը, ուր զինքը կ'ողջունէր Արտաքին նախարարը՝ Փիք Պոթա : Աւելի ուշ ալ կարելի չէր ըլլար օդանաւով շարունակել ճամբորդութիւնը եւ ցամաքէն է, կառքով, որ Պապը կ'երթար դէպի Լեզոթօ (անունն է Պազութոլանտի իր անկախութենէն ի վեր, 1966) ուր նոյն ատեն արիւնալի վախճան մը կ'ունենար պատանդներու առեւանգում մը : Մազերուի բրիտանական մարզպանութեան գուններուն առջեւ, չորս ահաբեկիչներ պատանդ կը բռնէին 71 ուխտաւորներու հանրակառք մը : Առեւանգողները կը պատկանէին, կ'ըսուէր, Լեզոթոյի ազատագրութեան բանակին, բայց յետագային շարժումին մէկ անդամը կը հերքէր : Երեքշաբթի իրիկուն է որ ահաբեկիչները վար դրած էին զպրոցականներով, եւ մայրապետներով եւ ուխտաւորներով լեցուն այս հանրակառքը : Ոստիկանութեան միջամտութեամբ վերջ կը գտնէր այս առեւանգումը, բայց չորս մեռեալ եւ 11 վիրաւոր կար, երբ Պապը, վերջապէս, կրնար ժամանել :

ՌՈՔԱՐ «Հակագործադրկութիւն» ծրագիր մը ներկայացուց, որ հաւանութիւնը կը վայելէ բոլոր սենտիքաներուն, բացի Սէ - Ժէ - Թէ-էն, որու համար, անգամ մը եւս ի նպաստ գործատիրութեան կարգադրութիւններ են : Նախարարապետը կ'ուզէ վստահեցնել որ ծրագիր մը եւս չէ, խոստում մը եւս չէ, այլ լուրջ, նախընթաց չունեցող ծրագիր մը, տնտեսական դարմանում մը, ոչ թէ՝ ընկերային : Ծրագիրը կը նախատեսէ 18 միջոցներ, որոնց կարգին ընկերային տուրքերու վըճարումը աշխատավարձքին ամբողջութեան վրայ եւ ոչ միայն մինչեւ սահմանափակ գումարը (10.100), ընկերային տուրքէ զերծ կ'ըլլան այն հաստատութիւնները, որոնք առաջին աշխատաւոր մը գործի կ'առնեն, աշխատավարձքերու վրայ տուրքի յաւելում, եւայլն, եւայլն : Ֆրանսայի մէջ է, որ ընկերային տուրքերը ամէնէն բարձրն են (ժամական աշխատավարձին 86%-ը, 37% է Ամերիկա եւ 85% Գերմանիա) :

«ՇԱՆԱ ԹՈՎԱ» բսելով է, եբրայերէն, որ Արաֆաթ Հրեաներու Նոր տարին շընորհաւորեց Սթրազպուրկ, ուր տեսնուեցաւ 50 վայրկեան Ֆրանսայի Արտաքին նախարարին հետ : Միայն «Իումանիթէ»ն է, որ համարձակութիւնն ունեցած էր հարցազրոյց մը հրատարակելու ՊԱԿ-ի ղեկավարին հետ (Սեպտեմբեր 15) : Տեսակցութենէն ետք, Ռոլան Տիւմա բսաւ թէ ժամանակն է որ զէնքերը լռեն եւ կարգը գայ բանագնացներու : Իսրայէլ պաշտօնապէս ալ բողոքեց այս տեսակցութեան առթիւ : Գալով Արաֆաթի, ըսաւ որ խորայելացի «Տը Կօլ մը» կը փնտռէ, բանակցելու համար :

ՓԱԹՐԻՔ ՏԷՎԷՃԵԱՆ, բացատրեց թէ ինչո՛ւ հարկ է «այո՛» պատասխանել Նոր - Քալետոնիոյ հանրաքուէին եւ կ'ուզէ որ ընդդիմութիւնը պատակտում ցոյց չտայ այս առթիւ, ինչ որ այնքան ալ դիւրին չի թուիր : Արդարեւ, ԷՌ - ՓԷ - ԷՌ-ի այլ պատասխանատուներ ձեռնպահութիւն կը թելադրեն, անբնական գտնելով հանրաքուէի կիրարկումը նման պարագայի, այն վախով նաեւ, որ վաղն ալ կարգը կրնայ Քորսիքայի գալ : Գալով կուսակցութեան, ամիսէ մը միայն պիտի ճշդէ իր դիրքը, պատուիրակութիւն մը ղրկելէ ետք Նոր - Քալետոնիա :

ՀԱԿԱԱԼՔՈԼԱԿԱՆ օրէնքը աւելի ճկուն կը դառնայ Խորհրդային Միութեան մէջ, ինչ որ կը նշանակէ թէ Կորբաչով կը նախընտրէ որ իր քաղաքացիները խմեն եւ շատ չխորհրդածեն Պերեստրոյկայի եւ Կլազնոստի մասին եւ մանաւանդ ուտեստեղէնի չգոյութեան : Վոտկայի առեւտուրը դեռ խիստ օրէնքի ենթակայ է բայց գինի, քոնեաք եւ գարեջուր կրկին ազատօրէն կը վաճառուին : Պէտք է ըսել թէ արգելքը շատ ծանր հետեւանքներ ունեցած էր, քանի որ ամէն մարդ սկսած էր ինք պատրաստել ոգելից ըմպելիներ եւ ուրեմն շաքարը անհետացած էր հրապարակէն, անդին ալ սեւ շուկան կը ծաւալէր :

ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԻ Բ. կայանը (Անթէն 2) ինչպէս կը նախատեսուէր գործադուլի կը դիմէ Սեպտեմբեր 21-էն (կէս գիշերին) : Ջանք կը թափուի համոզելու որ միայն Քրիսթին Օքրէնթի աշխատավարձքը չէ շարժումին դրդապատճառը, բայց ճիշդ է որ այդ պատճառով բաժակը յորդած է :

ՊԱՐԱՃԱՆՈՎ Ս. ՂԱԶԱՐԻ ՄԷՋ

Օգոստոսի վերջաւորութեան, «Մոսթրա»յի առիթով, Պարաճանով Վենետիկ էր: Ներկայ եղաւ իր վերջին գործին՝ «Աշուղ Ղարիպ»ի առաջին ցուցադրութեան: Իրեն կ'ընկերանար ժապաւէնի նըկարահանը՝ Ա. Եաւրուեանը: Առաջին ցուցադրութեան հրաւիրեալները, մեծամասնութեամբ, շարժանկարի քննադատներ եւ լրագրողներ էին: Իտալական մամուլը – անխտիր – Պարաճանովը դասեց ժամանակակից մեծագոյն բեմադիրներու շարքին:

«Աշուղ Ղարիպ» առաջին անգամ ցուցադրուեցաւ Օգոստոս 29-ին, Երկուշաբթի իրիկուն: «Յառաջ» Պարաճանովի ներկայութեան մասին նախապէս տեղեկացուցած էր, բայց իտալական մամուլը գրեթէ ոչինչ ըսած էր այս մասին: Հետեւաբար՝ սրահին մէջ ներկայ հայ հանդիսատեսներու խմբակին մօտ թերահաւատութիւնն էր չեչտուողը: Հաճելի անակնկալ մը եղաւ, բնականաբար, երբ Պարաճանով իր սեւ, երկար զգեստով սըրահէն ներս մուտք գործեց: Կը նմանէր հոգեւորականի: Երկար ծափահարուեցաւ: Փոխադարձեց:

Ցուցադրութեան աւարտին՝ Հայերով շրջապատուած էր: Փափաք յայտնեց Ս. Ղազար այցելել: Հ. Լեւոն Զէքիեան, յաջորդ օր զինք առաջնորդեց Լիտոյի պանդոկէն դէպի կղզի:

**

– Բարե՛ւ ... Շամիրա՛մ: Դուն Շամիրամը կ'ըլլաս: «Արա Գեղեցիկ»ը պիտի նկարահանեմ, դուն Շամիրամը կ'ըլլաս:

Ս. Ղազարի Նաւամատոյցին առջեւ զինք դիմաւորող խմբակին տիկիններէն մէկուն ուղղուած առաջին խօսքն է այս:

– Ո՞ւր է ամուսինդ: Ամուսնացա՞ծ ես: Կը ծանօթանայ ամուսնին:

– Դուն ալ կ'ըլլաս «Արա Գեղեցիկ»:

– Ես կ'ուզեմ ըլլալ «Արա Գեղեցիկ» առաւել «դարերու փորձառութիւն»:

– Այսինքն...

– Եթէ Հայաստանի տարածքը Ասրեստանի չափ ընդլայնելու առիթը ներկայանայ, «Արա Գեղեցիկ» անմիջապէս պիտի չմերժէ Շամիրամի առաջարկը եւ իր կնոջմէ կարգ մը «զիջում»ներ պիտի պահանջէ...:

– Դուն պէտք է Հայաստանի արտաքին գործոց Մինիստր ըլլաս...: Կը խնդանք եւ կը յառաջանանք: Մըխիթարի Տան սեմին՝ Պարաճանովի դէմքին վրայ ժպիտ չկայ: Ան արդէն ուխտաւոր է: Կը քալէ դանդաղ:

Համակրելի Հ. Կոմիտասը կ'ըլլայ իր առաջնորդը, որ իր ծանօթ զուարճախօսութեամբ պիտի պատասխանէ այս «հետաքրքիր ուխտաւոր»ին հարցումներուն:

Նախ կ'այցելենք եկեղեցին: Եւ կը սկսի ամփոփ բանաձեւուած հարցումներու տարափը:

– Ո՞վ գծած է ասիկա:

– Ե՞րբ ապրած է նկարիչը:

– Ի՞նչ կը ներկայացնէ այս:

. . . .

Ամէն տեսակ առարկայ իրեն համար հետաքրքրական կրնայ ըլլալ: Բայց, դիւրութեամբ կը նկատուի նկարչութեան նկատմամբ ունեցած իր նախասիրութիւնը: Կը լսէ տեղեկութիւնը ուշադրութեամբ, կը դիտէ: Կը մնայ լուռ...: Ոչ մէկ մեկնաբանութիւն: Դիմագիծը ոչինչ կը մատնէ, բայց աչքերը կը վկայեն արուեստի գործին հետ խոր զրոյցի մասին: Հիմա, այցելութեան ուղեգծին վրայ, ինք կ'ընտրէ իր «զրուցակից»ը: Աստուածամօր ա՛յս պատկերը, բայց ո՛չ միւսը...: Ա՛յս սկիհը, բայց ո՛չ միւսը...:

Շուտ կը յոգնի: Կը նստի: «Հոգատար հրեշտակ»ը՝ Ա. Եաւրուեան մօտն է, կը սրբէ Պարաճանովի ճակտի քրտինքը:

Կ'անցնինք ձեռագրատուն: Պիծակի գործին առջեւ կը մնայ երկար: Ուշադիր կը լսէ բացատրութիւնները եւ հարցումներ, հարցումներ, հարցումներ...: Ձեռագրատան ճարտարապետական լուծումը կը գնահատէ կատարեալ:

Գրադարանի սրահը՝ զմռսուած եգիպտացիի աւելի քան երկու հազար տարեկան մարմնին առջեւ կարելի կ'ըլլայ, ի վերջոյ, իր դիմագծին վրայ կարդալ զարմանքի զգացումը: Յետոյ, սրահին պարտէզ նայող պատուհանին առջեւ կ'առանձնանայ: Ա. Եաւրուեան մեզի կը թելադրէ զինք ձգել իր առանձնութեան մէջ: Տասը, տասնեւհինգ վայրկեան վերջ մատիտ մը կ'ուզէ եւ Պարաճանով Սերկէյ (Սարգիս) կը ստորագրէ իր ընծայագիրը ռուսերէնով: Եաւրուեան կը թարգմանէ: Մենք կը յիշենք հետեւեալը. – «...Հոս, Ս. Ղազարի մէջ կը պահուի հայկականը, այսինքն՝ գեղեցիկը...»:

Հիմա «յարմար» պահն է ստորագրութիւն խնդրելու: Խմբակին ամենաճարպիկը Սիլվին է...: Եւ Սիլվին եւ Պարաճանովը դէմ դիմաց են, գրադարանի սեղանին երկու ծայրերը: Պարաճանով՝ նստած, Սիլվին՝ ոտքի: Պարաճանով Սիլվին համար կը ձօնագրէ հայ բեմի նըւիրեալներուն վերաբերող գրքին վրայ, իսկ Սիլվին հրճուագին՝ կը նկարէ Պարաճանովի դիմագիծը: Բայց Պարաճանովի ձօնագրութիւնը, այս անգամ եւս նկարում մըն է: Մենք՝ հետաքրքիրներս հակած ենք, անշուշտ, Պարաճանովի կողմը: Լուռ կը դիտենք: Դիմագիծ մը կը կերպարանաւորուի արագաշարժ գրչին տակ: Ուշադրութեամբ կը դիտէ Սիլվիի դիմագիծը, բայց ստացուածի եւ իրականութեան միջեւ ոչ մէկ նմանութիւն: Սիլվին գեղեցիկ է, իսկ ստացուա՞ծը...: Իրարու երես կը նայինք: Սիլվիի աշխատանքին համար մեր բարեհաճօրէն չնորհած քանի մը ակնթարթներ դիւրութեամբ կը հաստատեն Սիլվիին նկարչական ընդունակութիւնը: Պարաճանովն է ինքը ... Սիլվիին գրչին տակ:

Աշխատանքը կ'աւարտի գրեթէ նոյնաժամանակ: Պարաճանով կ'ուզէ տեսնել, Սիլվիին գծածը: Կը հաւնի: «Նաթիւրալիսթ», – կ'ըսէ: Կը զգացնէ, որ իր նախընտրութիւնը չէ արուեստի մէջ: Յետոյ իր գծածը կը ներկայացնէ Սիլվիին: Կը թելադրէ երկար տարիներ պահել: Սիլվին կը զարմանայ, կը տխրի, իր զգացումները կը փորձէ պահել այս տխուր տգեղ, տարօրինակ «Պարաճանովեան արարած»ին առջեւ, որ իրեն ոչինչով կը նմանի:

– Այս քու դիմագիծդ է, երեսուն, քառասուն տարի վերջ: Ես այդ դիմագծէն գեղեցկութիւնը գողցայ, – կ'ըսէ Պարաճանով, Սիլվիին:

Բոլորս եւ Սիլվին կը զարմանանք: Սիլվին կ'ուզէ ճիշդ հասկնալ: Ֆրանսերէնով կը բացատրեմ: Հիմա տարբեր աչքով կը դիտենք «Պարաճանովեան արարած»ը: Վերստին կը քննենք:

– Լաւ է, լաւ: Տխրեցար տգեղութեանդ համար, լաւ է: Ես գողցայ գեղեցկութիւնդ:

Հիմա կը ժպտի Սիլվին:

Յոգնած է Պարաճանով: Ճաշասրահ կ'առաջնորդուի սուրճի համար:

– Ստեղծած հէքեաթային աշխարհին համար կ'օգտագործէ միեւնոյն միջոցները: Բնաւ դժուարութեան չի՞ հանդիպիր: Նոր արտայայտչամիջոցներ չի՞ փնտռեր: Աւելին՝ դերասանային խաղն ալ շատ յաճախ որոշիչ գործօն չէ:

Հարցումներու հեղեղը, այս անգամ կուգայ ինձմէ: Կը պատասխանէ Ա. Եաւրուեան:

– Ո՛չ, երբեք: Պարաճանովի աշխատանքը դադար չունի: Ան միշտ կ'աշխատի: Հիմա աշխատանքի մէջ է ան: Մենք՝ իր գործակիցները Պարաճանովի աշխատանքին մէջ ո՛չ թէ ընդհատում, այլ կէտի, նոյնիսկ ստորակէտի չենք հանդիպած: Այո՛, երբեմն որոշ դժուարութեան կը հանդիպինք զինք նկարահանման վայրը բերելու համար: Բայց, հոն աշխատանքը տարերային է: Գործողութիւններու նկարահանումը չի կրկներ: Կրկնութիւն չի սիրեր: Պահն է կարեւորը: Իր ապրած պահը: Այդ է որոշիչը: «Աշուղ Ղարիպ»ի նկարահանման օրերուն լսեց Սումգայիթի դէպքերը: Շատ յուզուեցաւ: Բեմադրրին մէջ փոփոխութիւններ ըրաւ: Եկեղեցիի տեսարանները աւելցուց: Ասոնք նախատեսուած չէին:

Ճաշասրահն ենք: Սուրճը կ'ըմպէ եւ ուշադրութեամբ կը լսէ Հայր Կոմիտասի բացատրութիւնները Մխիթարեան ապրած նիւթական տագնապին եւ անոր հոլովոյթին վերաբերող: Ինք եւս կը տագնապի:

– Դուք, ձեր այս աշխատանքը շարունակելու համար նիւթական մտահոգութիւն պէտք չէ որ ունենաք, – կ'ըսէ բարձրաձայն:

Ես չէի գիտեր, թէ Պարաճանով այսքան ուժեղ ձայն ունէր:

Տպարան կ'անցնինք: Կը հարցնէ, կը հարցնէ, կը քալէ դանդաղ: Յանկարծ անկիւն մը փէօթր մատիտներ կը նշմարէ: Հատ մը կ'առնէ, թուղթի մը վրայ կը փորձէ: Իր փնտռած մատիտներն են: Ֆրանսուայ Սականի համար հովանոց կը գունաւորէ պանդոկի սենեակին մէջ: Այդ գործին համար, ահա՛ ի՛ր ուզած մատիտները: Այցելութեան թափը կը փոխուի: Հիմա տպարանին մէջ եռուզեռ կայ: Իր ձայնը լսելի է ամէն կողմէն:

– Կարմիրը ո՞ւր է:

– Կարծեմ սեղանին վրայ կար մէկ հատ մը:

– Կանա՞նչը, կանա՞նչը:

– Տեսնենք:

– Ո՞ւր է սեղանը:

– Հո՛ս, ներսը:

– Կրնա՞նք աստնցմէ աւելի մեծ թիւով ձեռք ձգել:

– Անշուշտ:

– Անմիջապէ՞ս:

. . . .

Ցած ձայնով հարցումներ ընող բարի երեւոյթով ծերունին չկայ այլեւս: Աշխատանքի տարերքին մէջ՝ վագր մըն է ան: Հիմա հարցումները չեն, այլ՝ հրահանգները կը տեղան: Կը խօսի բարձրաձայն...:

Ֆ. Սականի հովանոցը գունաւորուած է արդէն ... Պարաճանովի մտքին մէջ:

Պարաճանովի Ս. Ղազար ներկայացման վերջին հանգրուանը կ'ըլլայ անդարձ մեկնող միաբաններու դամբարաններու այցելութիւնը:

Նաւակով կը մեկնի Լիտօ: Կը մեկնի ուրախ, հպարտ: Կը կատակէ: Շամիրամին կը թելադրէ նուազ տօլմա ուտել նիհարնալու համար:

ԿԱՐԱՊԵՏ ՏԱՓՔԸՍԵԱՆ

ՀԱՅՈՑ ՀՆԱԳՈՅՆ ԴԻՑԱՐԱՆԸ

Հայաստանի ժայռապատկերներու, հընագիտութեան վերաբերեալ նորագոյն տուեալներու եւ գրաւոր աղբիւրներու ուսումնասիրութիւններէն գիտնականները պարզած են, որ վերին փալէոլիթ (Ք. Ա. 40.000) շրջանէն սկսեալ հայկական լեռնաշխարհին մէջ ձեւաւորուած է կրօնական պատկերացումներու ամբողջական համակարգ մը: Արարատյան թագաւորութեան ներկայիս յայտնի Հայոց հնագոյն դիցարանը որոշակի գաղափար կու տայ մեր նախնիներու հարուստ ու բազմերանգ հոգեւոր կերտուածքին մասին:

Դիցարանը լոյս կը սփռէ նաեւ քաղաքական այն իրավիճակին վրայ որ ստեղծուած էր հայկական լեռնաշխարհին մէջ՝ Ք. Ա. Թ.—Զ. դարերուն: Արարատեան թագաւորութեան մէջ պաշտումի առարկայ աստուածներու շարքին մէջ խրաքանչիւրը ունեցած է իր կարեւորութեան աստիճանին համապատասխան դիրք, որով նաեւ բնորոշուած է գայն ներկայացնող ցեղին տեղն ու դերը պետութեան կազմին մէջ:

Դիցարանի գլխաւոր՝ Խալդ աստուծոյ պաշտամունքը համաժողովրդական բնոյթ կրած է: Պետութեան մէջ ռազմական եւ շինարարական բոլոր միջոցառումները նկատուած են անոր սրբազան կամքին արտայայտութիւնները եւ յանձնուած են անոր անմիջական պաշտպանութեան: Խալդը արարատեան թագաւորութեան կեանքի բարձրեալ հոգեւոր շարժիչ ուժը կը համարուէր եւ երկրին բնակիչները իրենք զիրենք նկատած են այդ աստուծոյ որդիները: Հայաստանի բնակիչները Խալդ աստուծոյ որդիները կոչուած են նաեւ գրացի Պարսիկներուն կողմէ:

Այսպիսով, կարելի է ըսել որ Խալդ աստուծոյ խնկութեան պարզաբանումը կարելիութիւն կուտայ երեւակայելու Արարատեան թագաւորութեան ոչ միայն տիրապետող, այլեւ հիմնական ցեղային տարրերը:

Գիտական կարծիք կայ որ Հայերու Հայկը նոյնինքն Խալդն է եւ հայ (խայ) ինքնանուանումը յառաջ եկած է այդ աստուծոյ անունէն:

Հայկ իր սխրագործութեամբ հայ ցեղին համար ազատ, ինքնուրոյն զարգացում ապահոված է, հանրութեան ինքնագիտութիւն: Երախտապարտ հայ ցեղը աստուածացուցած է զայն, անոր անունը տալով երկնային քանի մը լուսատուներու: Նահապետին անունով կոչուած է համաստեղութիւն մը: Ժամանակին աստուածացուած են ինչպէս անոր առանձին յատկանիշերը, այնպէս ալ մարմնի մասերը. այսպէս՝ հարաւային կիսագունտը դանուող շարք մը աստղեր կոչուած են «Հայկին ուսն արեւմտեան, Հայկին լուսափայլ ոտն, Հայկին գօտւոյ առաջինն, երկրորդն, երրորդն, Հայկին միւս ոտն»:

Մատենադարանի ձեռագրերուն մէջ կը նշուի նաեւ որ հայկական ամիսները կոչուած են Հայկի աղջիկներուն ու տղոց անուններով: Ընդհանրապէս հայկական ամբողջ լեռնաշխարհը լեցուած է Հայկի եւ անոր զարմերուն տրնչուած աշխարհագրական անուններով:

Արարատեան թագաւորութեան դիցարանին Այա կամ Հայա աստուածուհին եղած է Հայկի կինը: Հնդեւրոպական մայր լեզուի «տէր» բառը հայերէնի մէջ դարձած է Հայկ, իսկ «տիրուհին»՝ Այա կամ Հայա: Այնա (ուէ) աստուածը ունի «տէր»ի կամ «Հայերու» աստուած նշանակութիւնը: Ծննդաբերութեան հովանաւոր աստուածուհին համարուած է Ծինուիարդ (ին), երկրագործութեան եւ անասնապահութեամբ՝ Արտօ – արածօն եւ Արածը, նուիրատուութեան աստուածը՝ Տուրանին (տուրք – նուէր արմատէն), արծիւներունը՝ Արծիւեղին: Հայոց արեւածագի, արշալոյսի աստուածուհին հանդիսացած է Եյխան (ելլել, ծագել, դուրս գալ բառէն), ար – արեւ, դից - աստուածը՝ Արդինին կամ Արեգը, լուսնաստուածը՝ Սերարդին կամ Սելարդին (հնագոյն ժողովուրդներու մօտ գոյութիւն ունէր պատկերացում մը որ լուսնի աստուածուհին եղած է արեւի աստուծոյ սիրուհին): Հայոց երկրի անձրեւին ու ջուրին, ծովերուն եւ լճերուն հովանաւոր աստուածուհին էր Ծովինարը (Ծուինէյաուէ), իսկ ստորջրեայ կենդանական աշխարհի, ձուկերու ու ձկնորսութեան աստուածը՝ Հայոց Նեփթիւնը կը կրէր Զուկուն անունը, թռչուններու աստուածուհին՝ Թառա(ինի)նի անունը, շինարարական աշխատանքներու, շէնքերու հովանաւոր աստուածութիւնը՝ Շինի(րի) կամ Շենի(րի) անունը: Թագաւորական դիցարանին մէջ ուժի եւ առնականութեան, այր տղամարդու խորհրդանիշը կը հանդիսանար Առ(նի)ն (ուշ միտք, խելք, բանականութիւն, խոհականութիւն բառէն), գթասրտութեան, խոհականութեան աստուածուհին՝ Ագաւթուշին (ագաւթ – աղաչեմ, գթութիւն հայցեմ բառէն), քաղաքներու, անձանց տիրակալը՝ Այրանին, յաջողութեան աստուածը Ունի(նա)ն (ունել, ձեռք բերել, ստանալ, ունենալ բառէն), տանջանքներու աստուածը՝ Կեղերանին (կեղել – տանջել բառէն), արեան եւ վրիժառութեան աստուածը՝ Արիւ(նա)ն կամ Իրի(նա)ն, ջուլհակութեան աստուածուհին՝ Սարդին (սարդ – մանուածք եւ գխաստուած բառերէն): Հնագոյն ժամանակներուն բոյսերու աճը, անոնց ծլարձակումը կը կապուէր ստորգետնեայ աշխարհին հազորդակից, բուսականութեան ու պտղաբերութեան աստուածութիւններուն հետ: Հայոց դիցարանին մէջ այդ աստուածուհին կը կրէր Եյիրուրի կամ Երպեր անուններ (ծագում, աճ բերող, վեր բարձրացնող, զոյարեր իմաստներով): Թագաւորական դիցարանէն կ'երեւայ որ հնագոյն Հայերը ունեցած են նաեւ ծծկեր մանուկներու Ծուծոմարօ եւ յուղարկա-

...ւորութեան, Թաղաւորութեան Թաղաւոր կամ Թագաւորաց անունը կրող աստուածութիւններ: Մարդոց բանականութիւնը մթագնող, խելագրկութեան նոպայ պատճառող աստուածութիւնը կը կրէր Աւի անունը (աւիլ – ցնորիլ, խենթենալ բառէն, ուր որպէս արմատ կը նշուի աւը), Հանրութեան մէջ կարգ ու կանոնի պահապան աստուածութիւնը՝ Արգի անունը (արգ – կարգ, սարք բառէն): Սիրոյ եւ բարութեան Հայոց հընագոյն աստուածուհին կը կրէր Շելիա (շել – սիրահարուած, նուիրուած բառէն) կամ Սերիա (Սիրուհի) անունը: Թագաւորական գիցարանին մէջ Հայոց հողագործութեան աստուածուհին կը հանդիսանար Վարուբա(նի)ն (վարել, հերկել բառէն), փոքրի ու պատիկի աստուածը՝ Խութու(ինի)ն (մայր հընդեւրոպական կուդուս – փոքր բառէն), երկինքի գանձերը բացող ու փակող, ելք ու մուտքի, դռներու փականքներուն հովանաւոր աստուածները կրած են (Դուռ – ւէ) Հայերէն՝ Դուռնեքի անունը: Հայոց գիցարանին մէջ առորդեւմնեայ կրակը՝ հրաբուխները, կ'անձնաւորուէին Վա աստուծոյ կերպարին մէջ: Քանի որ լեռնաշխարհին մէջ հրաբուխները գլխաւորաբար կը գտնուէին Վանի շրջանը, Հայոց այդ երկրամասն ալ դարձած էր կրակի Վա աստուծոյ պաշտամունքի կեդրոնը, եւ անոր անունով այդ շրջանը բառացած էր Վան կամ Վանա անունը: Պարթեւ արշակունիներու կողմէ երբ Հայաստանի պարտադրուեցաւ իրանական պաշտամունքը, այս աստուծոյն անունը ստացաւ Վահագն ձեւը (վահ – աստուած եւ ագնի – կրակ բառերէն):

Արարատեան Թագաւորութեան գիցարանին մէջ հայկական են նաեւ բնութեան մեռնող եւ յարութիւն առնող Ար կամ Արա աստուածութիւնը: Հանրութեան մէջ մարդոց գրաւած տեղն ու դիրքը կը սահմանուէր Բարձիա (Բարձուհի) աստուածուհիին կողմէ:

Եթէ վերոյիշեալ հայկական աստուածութիւններուն աւելցնենք նաեւ այն 16 աստուածութիւնները որոնք կը բնորոշէին գլխաւոր Հայկ աստուծոյ տարբեր յատկութիւնները, ապա կը ստացուի, որ գիցարանի ութսուն աստուածութիւններէն մօտ վաթսունը բուն տեղական էին, հայկական բնոյթով:

Վանի պետութեան գիցարանին մէջ յատուկ խումբ կը կազմէին, այսպէս կոչուած, «օտար երկիրներու» աստուածները: Այդ գարաշրջաններուն ընդունուած սովորութեան համաձայն, երբ որեւէ հզօր ցեղ կամ ժողովուրդ կը գրաւէր ուրիշ ցեղի մը տարածքը եւ կը միացնէր իրենին, ան կը գերեվարէր նաեւ տուեալ ցեղին գլխաւոր աստուածը կամ աստուածները եւ «կը ներմուծէր» իր սեփական գիցարանը:

Երբ Վանի միապետերը դուրս գալով այդ շրջանէն սկսան Թագաւորութեան միացնել հայկական լեռնաշխարհի միւս ցեղերու գրաւած տարածքները,

[illegible]

ԱՆՐԻ ՊԱՍՄԱՃԵԱՆ–Ի

գործերը կը ներկայացուին Սեպտեմբեր 16–էն Հոկտեմբեր 10 Փարիզի Քրիֆ ցուցասրահը (50, rue Mazarine, 75006): Իր արուեստին մասին Ռիշար Քրըվիէ կ'ըսէ.– «Անրի Պասմաճեանի արուեստը ազատութեան մէջ աշխատանք է, փորձարարում մը եւ խաղ մը լայնատարած այլաբանութեանց առասպելական եւ խորհրդանշական դաշտի մը մէջ»:

ապա այդ նուաճումները գիցարանին մէջ չընկերացան նոր, մանաւանդ «օտար» աստուածներու յաւելումին: Հայաստանի տարբեր վայրերէն ստացուած հնագիտական նորագոյն տուեալները կ'ապացուցանեն որ այդ շրջաններու բնակիչները, ինչպէս նաեւ Վանի, պատկանած են արմենոիտ մարդաբանական խումբին, նոյն մշակոյթին եւ քաղաքակրթական նոյն մակարդակին վրայ գտնուած են: Այսպիսով, կարելի է ըսել որ Հայոց լեռնաշխարհի սահմաններուն մէջ Վանի միապետերուն արշաւանքները կրած են ոչ թէ նուաճողական, այլ պետութեան մը մէջ Հայկ. ցեղերու միաւորման բնոյթ: Լեռնաշխարհի ամբողջ բնակչութեան համար Արարատեան Թագաւորութեան տիրակալները պաշտամունքի ընդհանուր եւ պարտադիր համակարգ սահմանած էին:

Երբ Վանի հզօրացած տիրակալներու արշաւանքները դուրս եկան Հայոց լեռնաշխարհի սահմաններէն, անոնց ընկերացաւ արդէն պետութեան գիցարանին մէջ օտար աստուածներու առատ «ներմուծումը»: Արեւմտեան արշաւանքներէն յետոյ Հայոց գիցարանը մտան խեթական, թրակա – փռիւգական ցեղերու Անապշա (Նապշարա), Աթբինի (Խաթերինուշ), Շերիթու (Սարաձիտս), Ինինաուէ (Ինոներ), Առի եւ այլ աստուածները:

Հայոց գիցարանին մէջ խուռիական, իրանական եւ սեմական բնոյթով Թէյշերա, Շիւինի, Խուբա, Ալդանինաուէ, Աթգանինաուէ, Ազարութա եւայլն աստուածութիւններու առկայութիւնը հարաւային եւ արեւելեան արշաւանքներու հետեւանքը կը հանդիսանան:

Արարատեան Թագաւորութեան գիցարանին հայկական բնոյթը ապացոյց մը եւս կը հանդիսանայ որ Բ.Ա. Ա. հազարամեակի սկիզբն ալ հայկական լեռնաշխարհին վրայ հիմնականն ու տիրապետող տարրը եղած է հայ ժողովուրդը:

ՎԱՀԻՆԱԿ ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

ՆԻՒԹԵՐ ՀԱՅԿ. ՇԱՐԺԱՊԱՏԿԵՐԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Յառաջիկայ կիրակի, Սեպտեմբերի 18–ին, Սինեմաթէք Ֆրանսէզը(1) Միջազգային Շարժապատկերի Մեծ Դասականներն ընդհանուր խորագրին տակ, ժամը 19–ին ծրագրել է Ռուբէն Մամուլեանի ԵՐԳ ԵՐԳՈՑՆ (1933): Նկատի ունենալով շարժապատկերի պատմական նշանակութիւնը հարկաւոր է նշել՝ մի քանի նշանակալից դէպք:

ԵՐԳ ԵՐԳՈՑՆ, որ Մամուլեանի հինգերորդ աշխատանքն էր Փարամաունթ արտադրական ընկերակցութեան համար, միաժամանակ Մամուլեանի պարագային շրջադարձային շարժապատկեր է համարւում: Մամուլեանը ՍԻՐԻՐ ԻՆՁ ԱՅՍ ԳԻՇԵՐ (1932) երաժշտական ֆիլմն աւարտելուց յետոյ, բեմադիր՝ Ժոզէֆ Ֆոն Սթերնբերգի եւ դերասանուհի՝ Մարլին Դիտրիխի կողմից խորհուրդ է ստանում իրագործելու Հերման Զուդերմանի վէպի հիման վրայ կազմուած ԵՐԳ ԵՐԳՈՑՆ: Նիւթը Մամուլեանին չէր հետաքրքրում՝ «...Հնարոյր է. ես չեմ հետաքրքրուած...», լինում է պատասխանը: Սակայն, Ֆոն Սթերնբերգն եւ Դիտրիխը բարեկամաբար նրան յայտնում են, որ Փարամաունթը ծրագրել է Սթերնբերգ – Դիտրիխ՝ բեմադիր – դերասանուհի կապն խախտել եւ իրենք մտերմաբար խնդրում են, որպէսզի նա յանձն առնի Դիտրիխի ապագայ շարժապատկերի ղեկավարութիւնը: Արդիւնքը լինում է այն, որ Դիտրիխին ֆիլմի մէջ ներկայացնող արձանը կերտելու համար, դերասանուհին առաջին անգամ լինելով ընդունում է, ամբողջապէս մերկ կանգնել արձանագործի աշխատանոցում՝ մի քայլ, որ ժամանակին Հոլիվուտի օրէնքների տեսակէտից խիստ համարձակ էր: Արձանը կերտելու համար Իտալիայից Հոլիվուտ է հրաւիրւում Մուսոլինիի արձանը կերտող արձանագործը: Դիտրիխի մերկ արձանը որ օգտագործւում էր ֆիլմում պատճէ–նահանուած կրկնակով պիտի շարժապատկերի աւարտին ամբողջութեամբ փըշրուէր դերասանուհու մուրճի հարուածներից:

Միւս կարեւոր երեւոյթը շարժապատկերի մէջ պատկերուող ամուսնութեան տեսարանն է, որի իրագործման համար Մամուլեանն ընտրել է Փարիզի Աստուածամօր Տաճարի հիմնական մուտքը: Առաջին անգամն էր, որ Հոլիվուտը նման տեսարան էր նկարահանում Փարիզի Նոթր – Տամ Տաճարի մուտքին: Դիտրիխն ԵՐԳ ԵՐԳՈՑՆ նկարահանելուց յետոյ, երբ գնահատանք Մամուլեանին է նուիրում գոհարազարդ մէկ թանկագին ժամացոյց (2):

ԵՐԳ ԵՐԳՈՑՆ նախ ցուցադրւում է Ամերիկայի Միացեալ — Նահանգներում, 1933 թուի Յուլիսին. սակայն այդ թուից դեռ մի քանի ամիս առաջ, Գրեթա Գարբօն առանձնակի դիտել էր շարժապատկերն եւ ցանկութիւն էր յայտնել, որ Ռուբէն Մամուլեանը ղեկավարէ իր գալիք աշխատանքը՝ Քրիստինա թագուհին: Այս բերումով Մամուլեանը Փարամաունթ ընկերակցութիւնից անցնում է Մեթրօ – Գոլդուին – Մէյր ընկերակցութեան մօտ ուր եւ իրագործում է Քրիստինա Թագուհին (1933) եւ Մենք վե–րապրում ենք (1934) շարժապատկերները: Վերջինը, որ միաժամանակ Մամուլեանի եօթներորդ շարժապատկերն է, իբրեւ նիւթ օգտագործել է Լեւ Տոլստոյի Յարութիւն վէպը:

ԵՐԳ ԵՐԳՈՑՆ արծարծելիս Մամուլեանը միշտ ժպտադէմ հետեւեալն էր յիշում՝ «Դիտրիխին լուսանկարելու համար երկար ժամանակ էր հարկաւոր որպէսզի ճիշդ լուսաւորութիւնը ստացուէր: Դա խիստ կիրայատուկ է եւ արդիւնքը կախարդիչ»:

. . . .

«ԵՐԳ ԵՐԳՈՑՆ լաւ է .այն առանձնապէս նոր բան չի պարունակում. ես չյաջողեցի ստեղծագործական տեսակէտից նրա ընթացքում, որեւէ նոր դուռ բացել»:

Մամուլեանի բնակարանում 1932 թըւից, իր հեռաձայնը պարունակող քարտուղարի փոքրիկ բաժնում, որը զարդարուած էր իր աշխատակիցների ու աշխատանքների վերաբերեալ լուսանկարներով, մի փոքրիկ դռան վերեւում կախուած էր մէկ պատկեր ուր լուսանկարուած էր Փարամաունթ ընկերակցութեան քարտուղարուհին՝ Մամուլեանին ԵՐԳ ԵՐԳՈՑՆ ֆիլմի մոնտաժուած երկու, առաջին ու վերջին, գլանիկների տուփն յանձնելու պահին: Այդ դուռն յաճախ էր փակ լինում, սակայն երբ այն բացւում էր այնտեղից ուղղակի կարելի էր անցնել Մամուլեանի հսկայական գրադարանն, որը միաժամանակ նրան ծառայում էր իբր աշխատասենեակ: ԵՐԳ ԵՐԳՈՑՆ ղեկավարելու ընթացքին էր, որ Մամուլեանը Հայկինօ տրեստի հետ բանակցութեան մէջ էր Հայաստան անցնելու եւ այնտեղ մէկ շարժապատկեր իրագործելու համար:

. . . .

Շաբաթ, Սեպտեմբերի 24–ին, Սինեմաթէք Ֆրանսէզում՝ կրկին Միջազգային Շարժապատկերի Մեծ Դասականներ խորագրի տակ, ժամը 21·15ին ցուցադրւում է ԵՐԳ ԵՐԳՈՑՆ իրագործուելուց 36 տարի յետոյ, մի ուրիշ Թիֆլիսեցու, Սերգէյ Պարաճանովի Հայաստան իրագործած՝ ՍԱՅԱԹ ՆՈՎԱ – ՆՌԱՆ ԳՈՅՆԸ (1969) շարժապատկերը:

ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

(1) La Cinémathèque Française
(2) Hollywoods Most Discussed Director FILM WEEKLY March 16, 1936 p.13

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Ստեփան յառաջացաւ մինչեւ դուռը, բայց անգամ մըն ալ ետեւ դարձաւ կարծես բան մը ըսելու համար, պահ մը կանգ առաւ, բայց Սաթենիկ կոնակը դարձուցեր էր կրկին եւ անիկա հեռացաւ այլեւս առանց առարկելու: Դուրսը վակոնին առաջքը ղանղաղցուց քայլերը եւ աչքերը սեւեռեց Սաթենիկի մտադրաղ դէմքին, որ վերջապէս նշմարելով գինքը ժպտեցաւ իրեն երկարօրէն: Ստեփան րոպէ մը մնաց այդ նայուածքին ու ժպիտին հրապոյրին տակ ու յանկարծ ընդոստ շարժումով մը հեռացաւ դէպի պիւֆէն աւելի եւս մխրճուած իր սովորական տխրութեան մէջ:

Հակառակ իր մտադրութեան Սաթենիկ նշմարեց Ստեփանի նայուածքը··· առաջին անգամը չէր նաեւ որ խռովիչ հարցում մը ներկայացաւ մտքին, արդեօ՞ք··· բայց իրողութիւնը այն էր որ տրամադիր չէր երբէք դուրս ուրիշ հոգիի մէջ մտնելու, որովհետեւ ամէն կարգի յորդ զգացումներ կը խեղդէին զինքը:

Արդէն իսկ դեռ Բաքու չհասած յոգնած ու սպառած էր, մշանջենական հըրայրք մը կը մաշեցնէր զինքը ու երջանկութիւնը կը ներկայանար իրեն այնքան բարդ հանգոյցներով որ իրեն կը թուէր թէ պիտի նախընտրէր հրաժարիլ ամէն բանէ, միեւնոյն ատեն ազատագրուելու համար այն հոգերէն, որոնց բեռան տակ ճնշուած էր. բայց, անխուսափելի էր ինչ որ պատահեր էր իրեն. տեսեր էր վիհը բացուած իր ոտքերուն առաջքը, կարողցեր էր չափել խորութիւնը այդ վիհին, բայց թեթեւութեամբ նետուեր էր կրկին այնտեղ կուրացած ու խլացած, լռեցնելով իր մէջ բոլոր առարկութիւնները, բոլոր նկատողութիւնները: Անիկա մտեր էր կեանքի այն ճամբուն մէջ զգալով հանդերձ որ կը խրուէր մութ անորոշութեան մէջ:

Տարաթներէ, ամիսներէ ի վեր քաոս մը կար իր հոգւոյն մէջ եւ եթէ իր կեանքի սովորական ընթացքին երբեմն կը յաջողէր մոռնալ այդ քաոսը, այս միջոցին որոշակի տիրապետուած էր անկէ. կարծես իր հոգիին խորքերէն աղմկալի եւ անհասկնալի ճիչեր կը բարձրանային, տառապանքի, ցաւի կոչեր, դղջումի տարտամ վանկեր, տարակոյսի գալարումներ, եւ այդ բոլորին վերեւ կը ծածանէր չարաբաստիկ նախազգացումներու մռայլ ամպ մը:

Աւելի տժգոյն եւ կարծես աւելի նիհարած, Սաթենիկ թողուց պատուհանը եւ ինկաւ բազմոցին վրայ. արտեւանունքները ծանրացած սքօղեցին աչքերը, սովորական շարժում իրեն համար, որ մասնաւոր եւ անդիմադրելի հրապոյր մը կու տար իր դէմքին, որովհետեւ ամէն անգամ որ դանդաղօրէն բարձրացնէր իր կոպերը աչքերը կը յայտնուէին իրենց չքեղ գեղեցկութեան լրումին մէջ եւ ամէն անգամուն, նոյնիսկ իրեն ընտանի մարդոց, անօրինակ զարմացում մը եւ շլացում մը կը ներշնչէին, ինչպէս յայտնութիւնը անակնկալ գեղեցկութեան մը. իր նրբին ու ճերմակ ձեռքերը կը գալարուէին ծունկերուն վրայ:

«Ահա հասնում եմ Բաքու, կը մտածէր խրովի, Բաքո՜ւ··· կէս ժամից, երեք քառորդից··· թերեւս արդէն իսկ կայարանն է··· օ՜հ, սիրելիս··· կրկին տեսնել քեզ ու մեռնել··· մեռնել երջանկութեան այդ բոպէին մէջ, երբ տակաւին չէ թունաւորուած անիկա»:

Տխրագին ժպիտ մը ուրուագծուեցաւ շրթունքին վրայ ու յիշեց ուրիշ անգամներ··· արեան ալիք մը վարդագունեց այտերը, մինչեւ ճակատը ու գլխարկին կիսաստուերին մէջ կապոյտ աչքերը ընդլայնուած յուզումէն փայլատակեցին, ի տես անչօշափելի եւ անմատչելի երջանկութեան մը:

Քարափին վրայ ոտնաձայներու յաճախումը սթափեցուց զինքը ու կրկին ոտքի ելաւ. հեռուէն տեսաւ Ստեփանը, որ կուգար. ա՜հ, սիրելի ու բարի ընկերը, համբաւոր եղբօր պէս, բայց ահա ··· քիչ յետոյ կրկին անոր տխուր աչքերը պիտի նայէին իրեն, յանդիմանութիւնով, պիտի ուզէր որ անիկա չհանդիպէր Գարեգինին. իր սեփական երջանկութեան ամօթխածութիւնը զինքը անհանգիստ կ'ընէր ու նաեւ այն բանը, որ Ստեփան նախ ակնարկութիւններով եւ յետոյ սքօղուած բառերով եւ վերջապէս ուղղակի իրեն խօսէր էր այդ խնդրին վրայ. Սաթենիկ առանց բառ մը արտասանելու լսեր էր Ստեփանի զսպուած զայրոյթը, յուզմունքը ու հրաւէրը հրաժարելու այդ պատմութենէն ·· Ինչո՞ւ այդ անօրինակ յուզմունքը ··· Ստեփան, որ միշտ ներողամիտ եւ անփոյթ գտնուած էր այդ կարգի խնդիրներու մասին, ինչո՞ւ այդ մասնաւոր հոգածութիւնը ունէր, եւ նաեւ այս վերջին ճամբորդութիւնը իրեն հետ, առանց բանաւոր պատճառի ··· անգամ մըն ալ խռովիչ հարցումը ներկայացաւ Սաթենիկի, արդեօ՞ք ··· բայց այս անգամ ալ ժամանակ չունեցաւ միտքը սեւեռելու այդ մտածումին, որովհետեւ անմիջապէս անհնարին անձկութեամբ մտածեց:

(Շար. 2)

ՏԱՓ — ԷՔՍ-ԱՆ-ՓՐՈՎԱՆՍ — ԱՄԵՐԻԿԱ
Տիկին Յովհաննէս Անթանոսեան,
Տոքթ. Ժերար Անթանոսեան և աղջիկը,
Անի Անթանոսեան,
Ռիչար Անթանոսեան,
Տէր եւ Տիկին Տիւրիկոն եւ զաւակները,
Ժիլպէր Անթանոսեան,
Տէր եւ Տիկին Զալըքեան եւ զաւակը,
Տէր եւ Տիկին Մըմրեան եւ զաւակները,
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ – հօր եւ ազգականին՝

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱՆԹԱՆՈՍԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Դեկտեմբեր 13ին, 77 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 15, ժամը 15.15–ին, Կափի Մայր տաճարին մէջ։

«ՅԱՌԱՋ». — Մեր ցաւակցութիւնները Անթանոսեան ընտանիքին։

***

Ի յիշատակ իր ամուսնոյն, որ աւելի քան յիսուն տարի հաւատարիմ ընթերցողն էր «Յառաջ»ին, Տիկին Անթանոսեան հազար ֆրանք կը նուիրէ թերթին բարգաւաճման։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Այրի Տիկին Վերգին Գորգիկեան իր սիրելի ամուսնոյն՝ Պօղոս Գորգիկեանի մահուան 6–րդ տարելիցին ի յիշատակ 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման։

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՌՆՈՒՎԻԼ

ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆ
ԵՒ
ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ անուան տօնախմբութիւնը եւ աւանդական մատաղօրհնութիւնը, տեղի պիտի ունենայ այս տարի բացառաբար Սեպտեմբեր 18, Կիրակի օր։ Օրուան հանդիսաւոր պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Արեւմտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակ եւ Փարիզի Առաջնորդ

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի մատաղի օրհնութիւն եւ հոգեհանգիստ հանգուցեալ բարերարներու հոգիներուն ի հանգիստ։

Սիրով կը հրաւիրուին, Առնուվիլի, Սարսէլի, Կուսէնվիլի, Սէվրանի եւ շրջանի բոլոր բարեպաշտ ժողովուրդը աղօթելու եւ իրենց ուխտը կատարելու սոյն հանդիսութեանց առթիւ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՔԱՆՆ. – Տէր եւ Տիկին Ստեփան Վահանեան 1000 Ֆր.։

ԿՐԸՆՈՊԼ – Տէր եւ Տիկին Գըլըճեան 300 Ֆր.։

ՓԱՐԻԶ. – Պր. Հրանդ Մարգարեան 300 Ֆր.։

ԷՔՍ – ԱՆ – ՓՐՈՎԱՆՍ. – Տիկին Սիմա Հայպանեան 300 Ֆր.։

ՔԼԱՄԱՐ. – Պր. Ա. Էմիրզայեան 100 ֆրանք։

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Պր. Եղիազարեան 100 Ֆ.։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Տէսինի Արշակ Ջամալեան մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 200 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Կարօ Ժամկոչեանէ Տիկին Մարի Քարաքիւլեանի մահուան առթիւ եւ 500 Ֆր. Տիկին Հայկանոյշ Պարտագճեանէ իր ամուսնոյն մահուան առթիւ։

Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղն ալ 300 Ֆր. նուիրած է Հայաստան ձայնասփիւռին Մինաս Պարտագճեանի մահուան քառասունքին առթիւ։

URGENT
Chaussures CETA
RECHERCHONS
VENDEURS, VENDEUSES.
TÉL. 48. 45. 88. 17

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

Rencontre avec
CLAUDE MUTAFIAN
auteur de
«La Cilicie»
— Au Carrefour des Empires —
publié aux Editions Les Belles Lettres
en coffret de 2 volumes
Vendredi 23 Septembre
à 20 heures 45
Projection diapositives;
Présentation;
Signature.

9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Այս Կիրակի Էջմիածնայ միաբաններէն Ա. ՎՐԴ. ԳԱԼՓԱՔՃԵԱՆ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ։

ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

«Մօնմօրանսի»ի նորաբաց «Տաթեւ» վարժարանի առաջին ընդհանուր ժողովը տեղի ունեցաւ Սեպտեմբեր 9, Երեքշաբթի գիշեր, ծնողներու եւ համակիրներու ներկայութեան։ Դպրոցական հարցերը ճշդուեցան։ Սեպտեմբեր 7, Չորեքշաբթի՝ վարժարանը բացաւ իր դռները երկսեռ աշակերտներու առջեւ։ Այս առթիւ Տէր եւ Տիկին Աւլէն Թելեան – Իփլիքճեան, իրենց հօրաքրոջ՝ Վարդուհի Ալթունեանի մահուան տխուր առթիւ վարժարանին նուիրեցին 2000 Ֆր.։ Նոյն առթիւ Տէր եւ Տիկին Յակոբ Կէվրէկեան գեղեցիկ գաղափարը ունեցան «Հայաստանի Ուսում – նական» շրջանակուած քարտէս մը նուիրելու։ Շնորհակալութիւն իրենց։

ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆ

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հայրենակից՝ Լեւոն Ալաշեանի մահուան (Սեպտ. 9) առթիւ, Տարօն Տուրուբերանի Հայրենակցական Միութեան վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Ալաշեան եւ Զաքարեան ընտանիքներուն եւ փոխան ծաղկեպսակի կը նուիրէ 150 Ֆր. «Յառաջ»ին։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Մարսէյլի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղին երգահանդէսը՝
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 12–ԻՆ, ԺԱՄԸ 21–ԻՆ
Փալէ տէ Քոնկրէ — յայտագիր՝
ՓՕԼ ՊԱՂՏԱՏԼԵԱՆ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ ԱՅՆ – Թ'ԷԹԻԷՆ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Սեպտեմբեր 18, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10.30–ին կը մատուցուի պատարագ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութիւն

ՀՐԱՒԷՐ
ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎԻ

Սեպտեմբեր 24, Շաբաթ, ժամը 17–ին. – ՕՐԱԿԱՐԳ. –
– Ընդհ. ժողովի դիւանի ընտրութիւն.
– Բարոյական եւ նիւթական տեղեկագիրներու ներկայացում.
– Նոր վարչութեան ընտրութիւն.
– Առաջարկներ։
Հ.Բ.Ը.Մ.–ի Ալեք Մանուկեան սրահը։
118, rue de Courcelles -- Paris 17e

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչը կը կազմակերպէ մանկավարժական սեմինար մը իր դպրոցներու ուսուցչական կազմին համար Շաբաթ եւ Կիրակի, Սեպտեմբեր 17 եւ 18 Վիէնի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ։

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ՓԱՐԻԶ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի Արշալոյս Թադէոսեան մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցը կը վերաբացուի Շաբաթ, Սեպտեմբեր 24, ժամը 15–ին, 4–էն 14 տարեկան եւ չափահասներու (պաքալօրէայի պատրաստութիւն) համար։ Նոյն օրը արձանագրութիւն եւ հանդիպում ծնողքներու հետ։

Կը դասաւանդուին. – Հայերէն լեզու, պատմութիւն, երգ, թատրոն, մարզանք։
Հայ Մշակոյթի Տուն
17, rue Bleue, 75009 PARIS

***

Ի Ս Ի

Իսիի Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնն ու Կրթական մարմինը կը ծանուցանեն թէ Սեպտեմբեր 21–ին, Չորեքշաբթի օր կը վերսկսին հայերէն լեզուի դասընթացքները, ժամը 8.30–էն 12.30–ի միջեւ։ Կը դասաւանդուին Լեզու եւ խօսելու վարժութիւն, կրօնք եւ պատմութիւն, երգ ու պար։ Կրնան արձանագրուիլ 4–էն 14 տարեկան հայ մանուկները։

Կը հրաւիրուի շրջանի հայութիւնը արձանագրելու իրենց զաւակներն ու թոռները։ Յաւելեալ տեղեկութեանց համար դիմել եկեղեցւոյ քարտուղարութեան։ Հեռաձայն. — 46 – 44 – 28 – 52 թիւին։

LES VENDREDIS DE LA QUATRA

SALLE GAVEAU - SAISON 88/89

Vendredi 21 OCTOBRE à 20 h 30	**CYCLE MOZART / CONCERTOS** Piano — Violon — Harpe — Flûte — Deux Pianos D. ATAMIAN — J. TER-MERGUERIAN M. LARRIEU — S. MILDONIAN A. PETROSSIAN — R. PETROSSIAN
Vendredi 9 DECEMBRE à 18 h	**FONDS QUATRA** EXPOSITION D'ARTS PLASTIQUES Vernissage au Siège de la Quatra
Samedi 10 DECEMBRE à 20 h 30	**BIENNALE QUATRA 88** Grand Concert de Gala AKIKO EBI — ANI KAVAFIAN — S. MILDONIAN LISZT — KHATCHATURIAN — FRANÇAIX
Dimanche 11 DECEMBRE à 10 h 30	**Table Ronde / Cours d'Interprétation** RECITAL AKIKO EBI 24 Etudes de F. CHOPIN
Dimanche 11 DECEMBRE à 17 h	**CONCERT DE L'APRES-MIDI** RECITALS DES SOLISTES KARINE GEORGIAN — ANI KAVAFIAN SUSANNA MILDONIAN — AIDA MOURADIAN
Samedi 4 FEVRIER à 20 h 30	**CYCLE PIANO ROMANTIQUE** Oeuvres pour piano et orchestre / CHOPIN A. EBI — A. MOURADIAN — A. PETROSSIAN
Vendredi 3 MARS à 20 h 30	**CYCLE GRANDS ET JEUNES SOLISTES** A. HAROUTOUNIAN — S. HACIKYAN C. S. MUKHALIAN — H. SURMELIAN
Vendredi 19 MAI à 20 h 30	**CYCLE HOMMAGE A UN COMPOSITEUR** Musique de Chambre / ARNO BABADJANIAN TRIO QUATRA

Sympathisants de la QUATRA, demandez
un *ABONNEMENT INDIVIDUEL POUR TOUTE LA SAISON*
Prix des places: Orchestre 1.000 F, Ier Balcon 750 F, IIeme Balcon 500 F

Siège Quatra : 3, rue des Sts. Pères, Paris (VIe) — 42. 60. 74. 78
Salle Gaveau : 45, rue La Boétie, Paris (VIIIe) — 45. 63. 20. 30

SAMEDI 8 OCTOBRE

U.G.A.B. - LYON

DINER-BAL

ESPACE TETE D'OR
103, Boulevard STALINGRAD
69100 Villeurbanne

GRAND SHOW-MODE
ORCHESTRE

Réservation : DISCOPHILE
81, rue de la République, 69002 LYON (M° Bellecour)
Renseignements : Colette : 78 - 68 - 99 - 15.

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 17-18
SAMEDI-DIMANCHE
17-18 SEPTEMBRE
1988

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4.00 Ֆ.

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.840
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
64e ANNÉE — No 16.840

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՀՈՂԸ ԻՐ ԱԶԱՏԱՐԱՐԸ ԿԸ ԿԱՆՉԷ

Թո՛ղ հրապարակայնութեան բարերար ազդեցութեան պարտինք զայն. Թող ժողովրդավարացման բարենորոգ շունչով առեղծուած ըլլայ հարկաւոր մթնոլորտը. Հայաստանի մէջ պաշտօնական կազմակերպութենէ մը – Գրողներու Միութենէն – վարիչ անձերու հետ բազմութիւնը գնաց խմբուիլ Ուջան, Անդրանիկի արձանին շուրջը, ոգեկոչելու անոր յիշատակը ու «Զօրավարի օրը» հռչակելու Օգոստոսի վերջին Կիրակին:

«Մեր հողը, այս հողը որի մեծագոյն ազատարարն է Անդրանիկը, մեծ պարտք ունի նրա անունի հանդէպ» յայտարարեց հոն Գրողներու Միութեան վարչութեան քարտուղարներէն Յովհաննէս Մելքոնեան. այս պարտքը կը կայանայ քաջին անունը «մաքրազերծելու եւ դէն նետելու վեց տասնամեակների կասկածամտութեան, երկչոտութեան, ստրկամտութեան անպատիւ քողը»:

Անդրանիկը մեր պատմութեան հազուադէպ այն դէմքերէն է որ գիտակցած, ըմբռնած է թէ ազգային հարց կարգադրել կարելի չէ արցունքով ու աղաղակով, մեծերէ մարդասիրութիւն մուրալով, կամ անիրաւուածի չարչրկուած, մաշած հազարամեայ պնդումներով միայն:

Ան քիչերէն է որ տեսած է թէ «միայն աչքերով դերող», «միայն գիրքերով տիրող»ի ինքնագոհութիւնը բանաստեղծական աշխարհին կը վայելէ շատ շատ. իսկ ապրելու համար նախ հացի, ջուրի, մաքուր օդի պէտք ունի ժողովուրդ մը. հողի՛: Այդ հողին տիրելու. եւ ո՛չ աչքերով կամ գիրքերով միայն: Այլ՝ մտքին, բազուկին, ի հարկին նաեւ զէնքի՛ն ուժով:

Ու այսօր Հայաստան երբ յաճախ մոռցուած այս իրականութեան փորձը անգամ մը եւս ապրեցաւ մորթին վրայ, կը դառնայ զօրավարին դրկարաց զայն կը կանչէ:

Երեւանէն հեռու, Ուջան գացին Անդրանիկը գտնելու. անոնք՝ ձայնը այդ հողին, որ այսօր բարձրաղաղակ տասնամեակներով բռնալքումի ենթարկուած իր զաւակը կը կանչէր, երբ նոր ճգնաժամերու սպառնալիք մը կախուեր էր յանկարծ հօրենական երդիքին վրայ:

Անոնք Անդրանիկի հաւատքը ոգեկոչեցին հոն. «Մենք կը հաւատանք որ ազատ Ռուսաստան մը պաշտպան պիտի հանդիսանայ մեր արեան եւ անդարմանալի կորուստներու հարկին եւ հատուցանել պիտի տայ մեր դարաւոր թշնամիին – օսմանեան Պետութեանը...» ըսեր էր ան: Այդ նոյն հաւատքը անոր հետ եղած էր ամբողջ զանգուածներու հաւատքը. մեծերու փուճ խոստումներով, փոքրերու վստահութիւններով այնքա՛ն խաբուած զանգուածներու հաւատքը:

Այսօր զօրավարին դիմողներու սիրտը թարմ վէրքերով արիւնոտ է. Սումգաիթ, Յուլիս 18-ի որոշում, զրպարտութիւն ու արհամարհանք կը կոչուին նորէն այդ վէրքերը:

Փէր Լա Շէզէն Երեւան հեռու է ճամբան. ու սպիտակ ձիաւորին քայլերուն առջեւ այդ ճամբուն վրայ մութ վիհեր բացած են մեր թարմ վէրքերը:

Ան պիտի կրնա՞յ շրջանցել այդ վիհերը ու հասնիլ մինչեւ զինք կանչողներուն. մինչեւ Ուջան, Երեւան, Ստեփանակերտ:

Զինք կանչող հողին ձայնին ո՛ւժը միայն կրնայ անվտանգ ճամբայ հարթել Անդրանիկին:

Այն ատեն այլեւս ոչ մէկ պատանի պիտի տխրի Երեւանեան արուարձանի մը մէջ, առաւօտ մըն ալ տեսնելով թէ Զօրավարին անունը կրող էր թաղին ցուցատախտակը անհետացած է յանկարծ:

Միայն հողին ձայնը ունի այդ զօրութիւնը:

Ա. Թ.

ԱՐՑԱԽ

ԹԱՍ ԿԸ ԽՈՍՏՈՎԱՆԻ...

«ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԸ ՉԷ ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԱԾ»

ԱՐԴԱՐ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐ ԼՈՒԾՈՒՄԻ ԿԸ ՍՊԱՍԵՆ

ԵՐԵՒԱՆ

Ս. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ ԽԻՍՏ ԵԼՈՅԹԸ ՆԱԽԿԻՆ ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ

ՆՈՐ ՑՈՅՑ ԵՒ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼ

Որքան հակասական ըլլան հասած լուրերը ըստ աղբիւրներու (պաշտօնական թէ անպաշտօն) կասկած չկայ որ կացութիւնը մտահոգիչ է Արցախ թէ Հայաստան: Նախ կը հաստատուի որ Արցախի մէջ գործադուլը ամբողջական է եւ ժողովուրդը չի գոհանար կիսամիջոցներով, մանաւանդ, երբ, ինչպէս կ'ըսուի ձեռք առնուած միջոցներն ալ չեն գործադրուիր: Այսպէս, եթէ անմիջականին համար կցման հարցը չարծարծուիր, կան առաջնահերթ կարգ մը պահանջներ, որոնք սուր բնոյթ ունին: Այսպէս, 2000 Ադրբէջանցի «գաղթականներու» ժամանումը եւ տեղաւորումը Շուշի մեծ իբարանցում առեղծած է եւ կը պահանջուի –ըսած էինք երէկ ալ– որ անոնք հաստատուին դուրս ադրբէջանական շրջաններ: Ըստ Սերգէյ Գրիգորեանցի այս տեղաւորումներու համար ալ Բաքուի իշխանութիւնները 3 միլիոն ռուբլի (30 միլիոն ֆրանք) տրամադրեր են: Ղարաբաղի բանթողները այլ պահանջներ ալ ունին եւ այդ պահանջներէն կը տեղեկանանք թէ ինչե՛ր կ'անցնին կը դառնան: Այսպէս պահանջ կայ որ շրջանի դատախազը փոխուի: Ասոր մասին, Ինթերնէշընըլ Հերըլտը կը գրէր Սեպ. 16-ին, որ ան Վասիլենկօ կը կոչուի, ինչ որ ուկրանական անուն մըն է: Պէտք է Հայ մը զինքը փոխարինէ: Գործադուլի նպատակներէն մէկն է նաեւ որ վերջերս ձերբակալուած ութ Հայեր Հայաստանի բանտերը փոխադրուին (կամ՝ Դաշնակցային Ռուսիոյ), որովհետեւ «ահաւոր պայմաններու տակ են» Շուշի: Պէտք է դադրին հետապնդումները Հայերու դէմ, իբրեւ հետեւանք վերջին անցուդարձերուն: Կը պահանջեն նաեւ որ վերջ տրուի նիւթական հակակշիռներու կարգ մը ձեռնարկութեանց մէջ եւ որոնք կը վերաբերին միայն այն տնօրէններուն կամ գործատուներու պատասխանատուներուն, որոնք նպաստաւոր են Ղարաբաղի կցման: Ըստ Գրիգորեանցի այս հակակշիռները կ'որոշուին Բաքուի կողմէ եւ օրինակ դագաղ շինող հաստատութիւն մը պարտաւոր եղած է փակելու: Լիպերասիոնի թղթակիցը կ'ըսէր թէ այս ամբողջը եւ քննութիւնները, որոնք կը կատարուին ազերի ոստիկաններու կողմէ ա՛լ աւելի կը ծանրացնեն մթնոլորտը:

Մոսկուայի մէջ ալ, արտաքին Նախարարութեան բանբերը՝ Գերասիմով ընդունած է որ գործադուլ կայ Ստեփանակերտ, բայց ճշդած թէ Երեւան միայն հանրաժողով եւ ցոյց կայ առայժմ, մինչ այլ աղբիւրի համաձայն համալսարանը արդէն փակ էր: Ուրբաթ առտու հասած լուրերու համաձայն, գործադուլը ի զօրու էր Երեւան, 70% համեմատութեամբ եւ նախորդ իրիկունը – Հինգշաբթի, Սեպ. 15– 150 հազար հոգի կրկին ցոյց ըրած էր:

Ինչ որ կը պատահի ներկայիս ցոյց կուտայ թէ ոչինչ կարգադրուած է եւ թէ Մոսկուայի բանագնացներն ալ արդիւնաւոր գործ չեն տեսած: Ստեփանակերտի գործադուլը սկզբունքով մէկ շաբթուան համար է: Թան Նուվօ շաբաթաթերթն ալ, որ շատ պաշտօնական հրատարակութիւն մըն է, յօդուածով մը –որու կ'արձագանգէ ԹԱՍ– կը հաստատէ որ «Ղարաբաղի հարցը չէ կարգադրուած»: Լրագրողը դեռ կ'աւելցնէ որ խորքին մէջ, ցարդ «շօշափելի իրականացումներու նշաններ» չէ տեսած շրջանին մէջ: Եւ Լիպերասիոնի թղթակիցը կ'եզրակացնէ թէ Կորպաչով աւելի դժուար կացութեան մէջ է ներկայիս, քանի որ միայն քաղաքական հարց մը չէ զոր պէտք է լուծէ, այլ լեռ մը փոքրիկ հարցեր: Արցախի պահանջներու կարգին է նաեւ բանտի մը կառուցումը Ստեփանակերտ, որպէսզի Հայերը ազերի բանտերը չղրկուին:

⁂

Այս մռայլ եւ մտահոգիչ պատկերին քով, կար մետալին միւս կողմը, զոր մեզի կը պարզէր –Սեպ. 16-ին– «լաւատես» Իւմանիթէն: Ան, իր խորագիրով իսկ՝ «Փոփոխութիւնները կ'արագանան Խորհ. Հայաստան: Կովկասեան պերեստրոյկա» ամէն բան վարդագոյն կը դարձնէր: Պարզ է որ համայնավար պաշտօնաթերթին աղբիւրները այլ են, այսինքն զուտ պաշտօնական, բայց ինք էր միայն, որ Ուրբաթ օր կ'արձագանգէր Հայաստանի կուսակցութեան կեդր. կոմիտէի լիակատար նիստին, որ գումարուած էր Սեպ. 13-ին, եւ որու մասին տակաւին մանրամասնութիւններ չէինք ստացած: Մոսկուայի Խորհ. Միութեան համայնավար կուսակցութեան մէկ բարձրաստիճան պաշտօնատարը յայտնած է թերթին թղթակիցին որ կացութիւնը դեռ «բարդ» է: Կեդր. կոմիտէի նիստին, Երեքշաբթի օր, Սուրէն Յարութիւնեան երեք ժամ վերլուծած է նախկին ղեկավարութեան ձեւազեղծումները, քննադատելով բիւրօն, դիւանը եւ կեդր. կոմիտէն, որոնք «չեն յաջողած պատրաստել եւ գործադրել քաղաքական նոր մօտեցումները ծնած 1985 Ապրիլի Խորհ. Միութեան կուսակցական լիակատարէն ետք»: Ս. Յարութիւնեան դատապարտած է աճումի թափին կասեցումը, ընկերային հարցերու կուտակումը (ի մասնաւորի բնակարաններու պակաս), ազգային այլափոխումները, որոնք կը ծառայեն այս հարցերը քօղարկելու, բացասական ծանրակշիռ երեւոյթները, ինչպէս կաշառակերութիւն, պետական ինչքերու թալան, ընկերային արդարութեան բռնաբարումներ, եւլն., եւլն.: Քարտուղարը հրաւիրած է որ «լուրջ ուշադրութիւն» դարձուի գաղափարական աշխատանքին, «հայրենասիրական եւ միջազգայնական» դաստիարակութեան: ԹԱՍ կը նշէ որ Հայաստանի կուսակցական լիակատարը «շատ մեծ պահանջներ» ցոյց տուաւ յաղթահարելու համար ներկայ հարցերը եւ արագացնելու վերակառուցումը:

Իզվեստիա, կ'ըսէ Իւմանիթէ, չի յայտներ այն փոփոխութիւնները, որոնք եղած են կուսակցական ղեկավարութեան մէջ, միայն կը նշէ ակադեմական Գալուստ Գալոյեանի նշանակումը գաղափարաբանութեան պաշտօնին: Մեր կողմէ յիշենք, որ Գալոյեան գիտութեանց Ա–

(Շար.ը Դ. էջ)

Ի՞ՆՉ ԱՊԱԳԱՅ ԱՂԹԱՄԱՐԻ ՈՒ ՎԱՆԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

«Մարմարա» կը հաղորդէ Սեպտեմբեր 9-ի իր թիւով որ Աղթամարի ու Վանի յուշարձանները Նահանգային տնօրէնութիւններու կը փոխանցուին, մինչ ցարդ կեդրոնին պատասխանատուութեան ներքեւ էին: Շատ յստակ չէ թէ ի՞նչ յետին միտք կայ այս կարգադրութեան մէջ, եւ ոչ ալ մասնաւոր ապահովութիւն մը հայկական յուշարձաններու պահպանման եւ նորոգման առընչութեամբ:

⁂

Զբօսաշրջիկան նախարար Թընագ Թիթիզ որ Վան կը գտնուի, ըսաւ որ կառավարութիւնը կողմնակից է պատմական յուշարձաններու պաշտպանութեան գործը յանձնել Նահանգային վարչական տնօրէնութիւններու, փոխանակ այս գործը կեդրոնէն, նախարարութեան կողմէ վարելու: Այս նոր դրութիւնը առաջին անգամ պիտի գործադրուի Վանի մէջ, եւ եթէ տեսնուի թէ լաւ արդիւնք կ'առնուի, պիտի գործադրուի ուրիշ նահանգներու մէջ ալ: Նախարարը յայտնեց թէ նիւթական ու բարոյական ամէն միջոց ի գործ պիտի դրուի Վանն ու շրջակայքը վերականգնելու համար տնտեսապէս: Թափ պիտի տրուի նաեւ Թաթվանի Նէմրութ լերան վրայ ձմեռնային զբօսախաղերու ու մարզանքներու: Նախարար Թիթիզ սապէս ըսաւ. –

«Վանի մէջ կը գտնուին Ագթամար (Աղթամար) կղզին, Վանի բերդը, Հոշափի բերդը (Խոշափ), Եէտի Գիլիսէ (Վարագայ վանք), եւ Զարփանաք (Կտուց կղզի): Ասոնք նոր տարիէն սկսեալ պիտի փոխանցուին Նահանգային Վարչական Տնօրէնութիւններուն: Անշուշտ նախարարութիւնը միշտ կապ պիտի պահէ այս տնօրէնութիւններուն հետ:

Նախարարը յայտնեց թէ պիտի պահուին հին յուշարձաններու նկարագիրները: Օրինակի համար Վանի հին տուները պիտի պաշտպանուին, եթէ անհրաժեշտ է վերանորոգութեան պիտի ենթարկուին: Նահանգային Վարչական Տնօրէնութիւնները թէ պիտի բանեցնեն պատմական այս հնութիւնները, եւ թէ պիտի ստանձնեն անոնց պաշտպանութիւնը:

ՀԱՅ ՀՐԱՁԻԳԸ՝ ՍԷՈՒԼ

Սէուլ մեկնած խորհրդային ողիմպիական խումբին մէջ է երեւանցի հրաձիգ՝ Հրաչեայ Պետիկեան: Առաջին անգամ է, որ այս մարզաձեւին մէջ հայ մարզիկ մը ողիմպիականներուն կը մասնակցի: Հ. Պետիկեան այս օրերու ողիմպիական համազգեստը ստացած է ու խաղերու բացումէն 10 օր առաջ արդէն խումբին հետ Սէուլ մեկնած, հրաձգարանին ծանօթանալու համար: Մաղթենք որ հայ մարզիկը մետալով մը վերադառնայ:

ԶՕՐԱՎԱՐԻ ՕՐԸ

«Ցանձին Անդրանիկի ես միշտ տեսել եմ ջերմ հայրենասէրի, Հայաստանի ազատագրութեան համար մարտնչողի, որը խորապէս սիրում է իր հայրենիքը, ... որը Հայաստանի դարաւոր թշնամու դէմ մղած պայքարում նուիրաբերել է իր անձը յանուն հայ ժողովրդի ազգային իտէալների իրականացման»։ 1917 թուականի Սեպտեմբերի 3-ին գրել է ռուսական բանակի զօրավար Չեռնոզուբովը, հանգամանօրէն նկարագրելով նրա բազում ու անօրինակ սխրագործութիւնները: Ստ. Շահումեանի բնորոշմամբ «իսկական ժողովրդական հերոս էր» Զօրավար Անդրանիկը, որ ծնուեց ու ապրեց մեր պատմութեան ամենադժնի ու ողբերգական պահին, հնարաւոր ու անհնարին ամէն բան արեց արիւնաքամ ժողովրդի ու ծուատուած հայրենիքի վերջին բեկորը փրկելու համար եւ ճակատագրի դառն հեգնանքով չարժանացաւ այդ հողում թաղուելու բախտին իսկ:

Սակայն որքան էլ փարիզեան հանրայայտ գերեզմանոցում հանգչեն նրա տանջուած ոսկորները, Անդրանիկի անունը յաւերժօրէն մնալու է Հայկ Նահապետից սերուած իրական ու առասպելական հերոսների յարատեւ պանթէոնում որ ժողովրդի հոգին է:

Բոլոր ճշմարիտ հերոսների պէս Անդրանիկը իր կեանքի միակ նպատակը տեսել է ժողովրդին ծառայելու մէջ: Սա լաւագոյնս հաւաստել է «Իզվեստիա» թերթը, որը 1918-ի յուլիսեան համարներից մէկում գրել է. – «...Անդրանիկը դուրս է եկել հայ գիւղացիութեան ծոցից ու ամբողջ հոգով ու մարմնով կապուած է այդ գիւղացիութեան հետ: Նա հոգու զգացմունքով լսում է այդ տանջուող գիւղացիութեան ձայնը եւ գործում յանուն նրա ազատութեան»: Ինքն աւելի սպառիչ ու դիպուկ է ասել՝ «Միակ կուսակցութիւնը որուն ես պատկանած եմ, իմ ժողովուրդն է», – պատասխանելով ժամանակի քաղաքական գործիչների ամբաստանութիւններին: Բայց նա հայրենասիրութիւնը բնաւ չի համարել իր մենաշնորհը: Որտեղ էլ եղել է, ինչ պարագայում էլ գտնուել է, աշխատել է բոլորի հոգում բորբոքել ժողովրդի ու հայրենիքի ճակատագրով ապրելու զգացումը: «Ես մեծ կրթութեան տէր չեմ, ժողովրդի զաւակ եմ, մարտիկ, չեմ կրնար գեղեցիկ ճառեր ըսել, բայց ձե՛զի կը դիմեմ, ողորմած տիկիններ ու պարոններ, ես կ'ուզէի որ առանց խոստովանահօր խոստովանէիք դուք ձեզի եւ ձեր խղճին առջեւ հարցնէիք. ի՞նչ ըրած էք տանջուած, խոշտանգուած տաճկահայերու կեանքի բարօրութեան համար», – 1916-ի ամրանը իր պատուին Պետրոգրադի հայկական ընկերութեան կազմակերպած ճաշկերոյթին ըսած է նա: Ցիրաւի, չհնացած, հրնչեղութիւնը թարմ պահած հարց:

Եւ բոլոր ճշմարիտ հայրենասէրների պէս այլասէր, ինտերնացիոնալիստ է եղել Անդրանիկը: Ժամանակակիցները, մանաւանդ կամաւորականները, բազում վկայութիւններ են թողել նրա մեծահոգութեան, գթասրտութեան, արդարամըտութեան վերաբերեալ: Հայերի հանդէպ թուրքերի անմարդկային ոճրագործութիւններն անգամ չեն մթագնել նրա խիղճն ու գութը, եւ նա հաւասարաչափ պաշտպանել է հարստահարուած, ճնշուած թուրք աշխատաւորների շահերը: Գաղթի, տեղահանութեան ծանր օրերին, դիմելով իր զինուորներին, Զօրավարն ասել է. –«կը մնայ որ խնդրեմ որպէսզի ձեզմէ իւրաքանչիւրը իր սրբազան պարտականութիւնը համարի ամէն կերպով օգնելու գաղթողներուն, առանց որեւէ խտրութեան, հայ ըլլայ գաղթականը, թէ տաճիկ, միեւնոյն է, դժբախտը պէտք է զօրավիգ ըլլայ դժբախտին»:

Պաշտելի ժողովրդին օրհասական վիճակը թելադրել է Անդրանիկին բարեկամներ որոնել, եւ նա իր խորաթափանց, արծուենի հայեացքն անվարան յառել է Ռուսների, Ռուսաստանի կողմը: Դեռեւս փետրուարեան յեղափոխութեան օրերին, ցարի տապալման լուրն առնելով, նա ոգեւորութեամբ գրել է. – «Ողջո՜յն Ռուսաստանի ազատ իրավակարգին: Թերեւս չկայ Ռուսաստանի փոքր ազգութիւններու մէջ ուրիշ որեւէ ազգ մը, որ հոգեկան խոր եւ անխառն հրճուանքով ողջունէ ռուսական ազատագրական շարժումները, որքան հայ ժողովուրդը: Որովհետեւ անիկա եղած է ամէնէն ապտակուածը եւ տուժողը պետական բռնակալ իրաւակարգերէն...

Մենք կը հաւատանք որ ազատ Ռուսաստան մը պաշտպան պիտի հանդիսանայ մեր արեան եւ անդարմանելի կորուստներու հարկին եւ հատուցանել պիտի տայ մեր դարաւոր թշնամիին – օսմանեան Պետութեանը...

Մենք կը հաւատանք որ ազատ Ռուսաստան մը պիտի կառուցանէ մեր ազգային բարձունքներուն կոթողը...»: Այս հաւատով նա յետագայում բազմիցս կրկնել է որ «մեր երջանկութիւնը ռուս ժողովուրդին հետ է, ձեռք — ձեռքի եւ կողք — կողքի»:

Ստ. Շահումեանի վկայութեամբ Անդրանիկը եղել է «ռուսական կողմնորոշման ջատագով», յեղափոխութեան բարեկամ, այլապէս նա Բաքուի կոմունայի համար վտանգալի պահին չէր հեռագրի Զօրավարին. «Ոչ մի դժբախտութեան առջեւ կոչ եմ անում ձեզ չխոնարհել յեղափոխութեան դրօշը»:

Ազգային հերոսը, բնականաբար, չի կարող լինել իր ժողովրդի թշնամու աչքի լոյսը: Եւ զարմանալու չէ որ պատմութեան թուրք հին ու նոր նենգափոխիչները առիթ չեն փախցրել ցեխ շպրտելու Զօրավար Անդրանիկի անուանը: Բայց զարմանալին եւ ցաւը, անչափ ցաւալին այն է, որ իւրայինները, մեր ժամանակների որոշ ղեկավարներ երկնչել, համարձակութիւն չեն ունեցել սատարելու ճշմարտութեանը, ազգային մեծագոյն հերոսին, «Հայոց Կարիպալտի» համարուած մարդուն արժանի պատուանդանի դնելու համար: «Թող անվերջ հալածեն զիս, բայց թող չհալածեն հայ ժողովուրդը». կեանքի ծանր, տրամաթիկ մի պահի ասել, թախանձել է Անդրանիկը, բնաւ չենթադրելով, որ դա անհնարին է, քանզի «հալածել» ժողովրդի տառապանքի թելադրանքով ծնուած ու նրա փրկութեան գործին անմնացորդ նուիրուած մարդուն, նշանակում է անարգել այդ ժողովրդի պատիւը, յիշողութիւնը, պատմութիւնը: Եւ ահա մեր այս արդարախոստում ժամանակը թելադրում, պարտադրում է այլեւայլ սխալների հետ թէկուզեւ ուշացումով շտկել եւ այս մէկը՝ Անդրանիկի ծննդեան 125-ամեակի շեմին «խելայեղօրէն քաջ» (զօր. Նազարբեկով), «ընդհանուր թշնամու դէմ յանուն քաղաքակրթութեան եւ արդարութեան մղուող պայքարի յաջողութեանը փայլուն ծառայութիւն մատուցած» (Ցունաստանի կառավարութեան բնորոշմամբ) Զօրավարի անունը մաքրաջրել եւ աւելի քան վեց տասնամեակ անց դէն նետել կասկածամտութեան, երկչոտութեան, սարկամտութեան անպատեւ քօղը: Այդ թելադրանքի առաջին արձագանգը, եղաւ Օգոստոսի 28-ին Ուջան գիւղում Անդրանիկի արձանի մօտ կայացած բազմամարդ միթինկը: Միթինկում ելոյթ ունեցաւ Հայաստանի Գրողների Միութեան վարչութեան քարտուղար Ցովհաննէս Մելքոնեանը եւ արտայայտելով հայ գրողների միահամուռ կամքն ու ցանկութիւնը, առաջարկեց այսուհետեւ ամէն տարի Օգոստոսի վերջին Կիրակին հռչակել որպէս Զօրավար Անդրանիկի օր: «Ոչ թէ մահուան կամ յիշատակի, այլ ուղղակի Զօր. Անդրանիկի օր, ասաց նա, որովհետեւ ժողովրդի ամբողջական ոգու կրող այնպիսի բացառիկ անհատականութիւնը, որպիսին էր Անդրանիկը, մահուան օր չի ունենում, ունենում է միայն ծննդեան օր, միայն ծնւում, աշխարհ է գալիս եւ ապրում է իրեն ծնած ժողովրդի տարիքը. հայ ժողովուրդը յարատեւ է, ուրեմն եւ յարատեւ է ոգեղինացած Անդրանիկը: Նա պիտի ծնուէր, Հայոց պայքարի ոգին պիտի երկնքից իջեցնէր, մհերական ժայռեղէն քարից պիտի դուրս գար: Եւ դուրս եկաւ՝ ի դէմս Անդրանիկի, ի դէմս հայդուկների, հայ ազգային – ազատագրական շարժման գործիչների, որոնց սուրբ անունները անարդարութեամբ առայսօր մոռացութեան սարքովի պատեաններ մէջ են առնուած՝ չգիտես ո՞ր գաղափարախօսութեան տրամաբանութեամբ: Ժամանակն է որ ինչպէս Զօր. Անդրանիկի, այնպէս էլ հայ ազգային — ազատագրական շարժման նահատակ հերոսների անուններով կոչուեն քաղաքներ, գիւղեր, դպրոցներ, հրապարակներ, փողոցներ... Ժամանակն է տպագրուեն նրանց յուշերը, փաստաթղթերը եւ գրուեն նրանց փառապանծ կեանքի մասին գրքեր, նկարահանուեն կինոնկարներ՝ ի մեծ եւ փառաւոր հոգեկան դաստիարակութիւն մատաղ սերնդի ... Մեր հողը, այս հողը, որի մեածգոյն մէկ ազատարարն է Անդրանիկը, մեծ պարտք ունի նրա աճիւնի հանդէպ: Անդրանիկի ոգին այստեղ է՝ մեր գլխավերեւում որպէս երկինք, եւ այստեղ, ներքեւում, որպէս հող: Այս հողում պիտի լինի նրա սուրբ աճիւնը եւ ոչ թէ հեռաւոր Փարիզում: Նրա՝ Զօրավարի կամքն է եղել թաղուել այստեղ, հայրենի հողում. յայտարարենք, որ դա մեր բոլորի կամքն է, համայն Հայերիս կամքն է եւ Հայաստան կոչուած այս հողի կամքն է»:

Այնուհետեւ կինոքննադատ Տաւրոս Դաշտենցը ներկաներին կարդաց հօր՝ ականաւոր գրող Խաչիկ Դաշտենցի վերջերս յայտնաբերուած «Անդրանիկին» բանաստեղծութիւնը: Նա առաջարկեց ստեղծել պատմամշակութային հասարակական մի կազմակերպութիւն, որն զբաղուի Անդրանիկի կեանքին ու գործունէութեանը վերաբերող հարուստ նիւթերը, ժամանակակիցների յուշերը հրապարակելու եւ մասսայականացնելու Զօրավարի ծննդեան մօտալուտ, 125-ամեակի հետ կապուած միջոցառումներ մշակելու գործով: Նրան լրացրեց «Մարաթուկ» խմբի ղեկավար Մկրտիչ Սարգսեանը, միթինկի մասնակիցներին ներկայացնելով անհատ մարդկանց, կազմակերպութիւնների ու կոլեկտիւների մի շարք ցանկութիւն – առաջարկութիւնները, մասնաւորապէս համաժողովրդական հանգանակութեան միջոցներով Երեւանում Անդրանիկի արձանը կանգնեցնելու, թանգարան կառուցելու, նրա աճիւնը Երեւան փոխադրելու եւ այլ ձեռնարկումների մասին: Դաւիթ Ցովհաննէսը կարդաց իր «Անդրանիկի ոգին» եւ «Ես չեմ մեռնի» բանաստեղծութիւնները, արձակագիրներ Կարէն Սիմոնեանը, Ռոլանտ Շառոյեանը, պատմաբան Գասպար Կիրակոսեանը խօսեցին Անդրանիկի պատմական առաքելութեան, մեր ազգային – հոգեկան արժէքների անխաթար ժառանգորդման, ստալինեան բռնապետութեան տարիներին պարտադրըւած ազգային դիմազրկման, հոգեզրկման եւ դրանց աղէտալի հետեւանքների ու այլեւայլ խնդիրների շուրջ:

Այսպիսով սկիզբ է դրւում պատմական նշանակութիւն ունեցող մի աւանդոյթի, Մնում է Զօրավար Անդրանիկի օրուան: Մնում է առանց վարանելու ձեռնամուխ լինել մի գործի, որը մեր մտաւորականութեան, հասարակական կազմակերպութիւնների, ողջ ժողովրդի պատուի ու խղճի նիշն է փաստելու: Քանզի, Թումանեանի խօսքերով՝ «ժողովրդի բովանդակ ձայնը ամբողջ՝ փոփուեց այդ անձնաւորութեան մէջ, որն այլեւս ժամանակակից պատմութեան էն փայլուն եւ սիրալի դէմքն է»:

ՌԱՑԱ ԽԱՍԱՊԵՏԵԱՆ

ԼԵՀ ԱՔՍՈՐԵԱԼՆԵՐՈՒ ԶՕՐԱԲԱԺԻՆԸ

1941 օգոստոսեան օր մը Մոսկուայի 750 քմ. հիւսիս – արեւելեան կողմը, Կիրով քաղաքին մէջ «ազատ բանուոր» ժոզէֆ Սիկիմունտովիչ Ռումինսկի ոստիկանատուն կ'երթայ իր ներկայութիւնը վկայելու, ինչպէս կ'ընէ միշտ, տասը օրը անգամ մը: Իրականութեան մէջ անտառահատ մը չէ ան, ինչպէս կ'երեւի, այլ գնդապետ մը, 1939-ի Սեպտեմբերին պարտուած լեհական զօրքին հրամանատարը: Բուն անունով Զիւլմանս Ռուանիկի կը կոչուի: Նախ կը ղրկուի Ասիոյ խորը, որպէսզի հոն անհետ կորսուի, ապա 1941 Ցունիսին հինգ տարուան աքսորի կը դատապարտուի, որպէս Կիրովի ազատ քաղաքացի, «սահմանէն ապօրինի կերպով անցած ըլլալուն համար»:

Քանի մը օր ետք նոր բանտարկեալներէ կ'իմանայ թէ Կիեւ ամրակծուած է. հիթլերեան Գերմանիան յարձակած է Ռուսիոյ վրայ. օրացոյցը 1941 Ցունիս 22 թուականը ցոյց կուտայ: Ու ամենախիստ միջոցառումներով զինք դէպի Կիրով տանող կառքին մէջ ան կը մտածէ իր զէնքի ընկերներուն մասին, որոնք կը պատրաստուին համախմբուիլ զօր. Սիկորսկիի հրամանատարութեան տակ:

Ցետոյ 1941-ի Օգոստոսի նոյն այդ օրը երբ իր ներկայութիւնը վկայելու կ'երթար, Ռուանիկի «Պրաւդայ»էն կը տեղեկանայ թէ Ցուլիս 30-ին Լոնտոնի մէջ զօր. Սիկորսկի եւ դեսպան Մայիսկի համաձայնագիր մը ստորագրած են, որ ներում կը շնորհէ բոլոր լեհ քաղաքացիներուն որոնք կը գտնուին Խորհրդային Միութեան սահմաններէն ներս:

Միշտ նոյն օրը Մոսկուայի իր բանտախուցէն ազատ կ'արձակուի զօր. Լատիսլաւ Անտէրս, որ Խորհրդային Միութեան մէջ գտնուող ապագայ լեհական զօրաբաժիններուն հրամանատարութեան կոչուած է: Ան անմիջապէս կը սկսի իր հաշիւները. միայն 20 հազար հոգի կը գտնէ իրեններէն, ու հազար սպայ: Ո՞ւր են միւսները:

Անդին Ռուանիկի սկեպտիկ է կարդացածին մասին. արդեօք խաղ մը չէ՞ ասիկա դիմագերծելու համար փախստական Լեհերը: Վերջապէս կը միանայ Սիկորսկիի նորակազմ զօրքին: Ամենատարօրինակ պայմաններու մէջ մարմին առած զօրք մըն է ասիկա. ծերեր կան, երիտասարդներ, բոլորը ուժաթափ են: Եկած են բանտերէ, աշխատանքի ճամբարներէ: Անոնց ընկերացող կիները անջատ զօրախումբ մը կը կազմեն: Գրեթէ չկան վրաններ: Զէնք չունին. սակայն ամէնուն տրամադրութիւնը բարձր է:

1941 Դեկտեմբերին Սիկորսկի Մոսկուա կը մեկնի այն յոյսով որ գոնէ կէսը պիտի կարենայ ճարել Կարմիր բանակին կողմէ խոստացուած 200 հազար լեհ զինուորներուն: Կարգ մը խոստումներով կը մեկնի Մոսկուայէն, Տաշքենդ վեց ջոկատ կազմելու մտադիր է. Ցունուարին եւ Փետրուարին 31 հազար զինուորներու եւ երկու հազար երախաներու առաջին խումբ մը կը հասնի, ուտելիք չկայ ու ժանտատենդէ վարակուած են շատեր: Ռուսերը կարգ մը արգելքներ ալ կը յարուցանեն. կ'արգիլեն որ լեհական բանակին մաս կազմեն այն Լեհերը որոնք 1939-ի Օգոստոսին ստորագրուած գերմանեւռուս դաշինքով գծուած սահմանագծին արեւելեան շրջանը կը բնակին. կ'արգիլուի նաեւ Հրեաներու մասնակցութիւնը որոնք բաւական բազմաթիւ են. արգելքը կը հաստատուի այն վախով որ «հակահրեայ մթնոլորտի մը, նուաստացումի ու անարգանքներու պիտի ենթարկուին»:

Մարտ 1942-ին Խորհրդայինները կիսովչափ կը պակսեցնեն անձնեղէնը. ուժը հասած է 70 հազար մարդու: Ցուլիսին 40 հազար կամաւորներ ալ կը միանան շարքերուն:

Անտէրս համոզուելով որ մնալ խորհրդային սահմաններուն մէջ պիտի առաջնորդէ բոլոր Լեհերու ոչնչացումին, կ'որոշէ Ռուսիայէն դուրս գալ: Երկար խօսակցութիւններ կ'ունենայ ապահովութեան ղեկավարներու, Ստալինի հետ ու վերջապէս կը շահի. Ցուլիս 7-ին Ստալին կ'արտօնէ որ Իրանի ճամբով 69 հազար զինուորներ մեկնին, որոնց մէջ 4000 հրեայ զինուորներ ու անոնց ազգականները կան: Անոնց վրայ կ'աւելնան 3600 կիներ ու 4000 երախաներ: Համաճարակէն փրկուած չեն, բայց իրենեան հողը դրախտ մը հեռանկարին համազօր է իրենց համար: Հոն ամէն օր զինավարժութիւն կը կատարեն արեւուն տակ ու բրիտանական ոճով կը վերակազմակերպուի լեհական զօրքը: Գէշ անակնկալ մը կ'ըլլայ 1943 Ցուլիս 4-ին զօր. Սիկորսկիի անակնկալ մահը: Իրեն կը յաջորդէ զօր·

Սոնկոմուկի, որուն առաջին գործերէն մէկը կ'ըլլայ Անտէրսի մարգած զօրաբաժինները քննել: Կ'անցնին Պազեստին, Հոն Բուտնիկի ամէն անգամ որ ազատ ժամանակ կ'ունենայ, կ'երթայ սրբազան վայրերը այցելելու: Հոն Հրեայ զինուորները նեղութիւն կը պատճառեն իրեն, երբ կը սկսին բացակայիլ զինավարժութենէն, իրենց ուժերը վերապահելով իրենց անկախութեան պայքարին:

Լեհական զօրքը «իրականութեան» հետ դէմ յանդիման կուգայ վերջապէս Իտալիոյ ճակատին վրայ: Վերջին ծայր աննպաստ օդ մը կը դիմաւորէ զիրենք: 1944-ի գարնան լեհական Բ. զօրաբաժինը դէրք կը գրաւէ Քասինօ լերան դիմացը, ամրութիւններ որոնցմով փակուած է Հռոմի ճամբան: Զօր. Քէսէլրինկի պաշտպանողականին դէմ գործուած ամէն յարձակում ծանր արիւնահեղութեամբ մը կը վերջանայ: Ծանր կորուստներ կ'ունենան նաեւ Սան Անճելոյի առջեւ: Սակայն ամէն անգամուն վերանորոգուած ուժերով կը շարունակեն պայքարը: Մայիս 18-ին լեհական զօրքը Սան Անճելոյի մէջ կը հասնի աբբայարանի մը փլատակները, կանգուն պատ մը կը փնտռեն, ուր կարելի ըլլայ դրօշակը պարզել: Յաջորդ օրը Քէսէլրինկի պաշտպանողականը կ'իյնայ ու Հռոմի ճամբան կը բացուի:

Ջմեռը լեհ գրահապատ ուժեր կը կռուին Ֆաէնցայի համար: Գարնան, ուժերը կը վերանորոգուին ու Բուտնիկի ծաղիկներու տարափի մը տակ որպէս Պոլոնեը ազատագրող, քաղաք մուտք կը գործէ Ապրիլ 21, 1945-ին: Զօրավար Անտէրսի առաքելութիւնը աւարտած է 2000 մեռեալ ու 8500 վիրաւորներով:

Զինադադարը ստորագրուելէ ետք, զօր. Բուտնիկի կ'երթայ արեւմտեան ճակատը ուր պիտի ղեկավարէ լեհական զրահապատ առաջին զօրաբաժինը: Արեւելքի տարագրեալը հրամանատար Արեւմուտքի աքսորեալներուն:

Քանի մը շաբաթ ետք Լեհերը պիտի հասկնան սակայն որ շատ տկար է իրենց ծննդավայր երկիրը կրկին տեսնելու հաւանականութիւնը: Եալթան փակած է այդ ճամբան եւ Լոնտոնի լեհական աքսորեալ կառավարութիւնը պիտի նկատէ թէ դաշնակիցները այլեւս չեն ճանչնար իր օրինաւորութիւնը:

Ա. Թ. Թ.

ԱՅՍ Ի՞ՆՉ ԱՆՓՈՒԹՈՒԹԻՒՆ...

Վերջերս առիթը ունեցայ այցելելու Հայոց դերեզմանատունը Հալէպ: Երանի այցելած չըլլայի ու չտեսնէի տապանաքարերուն վրայ վխտացող ուղղագրական սխալները: Այս ի՞նչ անհոգութիւն ու անտարբերութիւն հայ լեզուին հանդէպ: Վայրկեան մը, կարծելով թէ ազգային իշխանութիւն գոյութիւն չունի Հալէպի մէջ, սկսայ հարց տալ դէմս ելլողին...

– Ինչպէ՞ս թէ չկայ, ըսին:

Ուրիշ մը՝

– Անցեալ օր տեսայ, առաջնորդարան նստած սուրճ կը խմէին ու կը շաղակրատէին...

– Արդեօք քիչ – շատ հայերէնի հմուտ ազգայիններ ալ չկա՞ն, հարց տուի:

– Ինչպէ՞ս թէ չկան, – զարմացան:

Դպրոցի տնօրէննե՛ր, ուսեալ կղերականնե՛ր որոնք ամէն առիթով կ'երթան մեռելոց ու ննջեցեալներուն վրայ բուրվառ շարժելով կ'աղօթեն:

Ըսի, բուրվառ շարժած առեննին այդ ուշագրաւ ուղղագրական սխալները չե՞ն տեսներ – թէ ոչ միայն նիւթական է զիրենք հետաքրքրողը...

Արդեօք կարելի չէ՞ր տապանագիրը փորագրող անձին ըսել, թէ փորագրելէ առաջ, նախ պատճէնը հասկցող պատասխանատուի մը ներկայացնէր սրբագրութեան համար, ապա՛ փորագրել...

Եթէ այսպէս շարունակուի, գերեզմանատունը պիտի վերածուի ուղղակի հայ լեզուի գերեզմանատան:

Ահաւասիկ նմոյշ մը այդ տապանագիրներէն.

Քարուն էր կեանքդ աշնան շուտ հասար
Հոյսեր ունէիր օր լոյս չտեսար
Բունիդ մը ծաղիկ աղօտք եւ խունկ
Հոքւոյդ համար թող միշտ մրխան:

Զորս տողի մէջ՝ հինգ սխալ:

Ու տակաւին՝ ի՜նչ խոշոր ու աչքառու սխալներ...

Երանահի (Երանուհի)
Արտաշես (Արտաշէս)
Հակոբ (Յակոբ)
Խաչատուեան (Խաչատուրեան)
Գիրգոր (Գրիգոր), եւայլն:
Ամօ՜թ ... հազար ամօթ...:

Վ. Ս.

«Զարթօնք»

ԴՈՂՈՒԹԻՒ ԴՈՂՈՒԹ

ՊՈՍԹԸՆԻ Շերաթըն – Գոմանտըր պանդոկին մէջ տեղի ունեցած է Սեպտեմբեր 2 – 4, Ռամկավար Ազատական կուսակցութեան Միացեալ – Նահանգներու Արեւելեան շրջանի եւ Գանատայի 68րդ պատգամաւորական ժողովը: Ամերիկայի յառաջիկայ նախագահական ընտրութիւններու առնչութեամբ, ժողովը որոշած է զօրավիգ կանգնիլ Դեմոկրատ Թեկնածու՝ Մ. Տուքաքիսի, նկատի ունենալով որ ան հայկական ցեղասպանութեան ճանաչման պաշտպանն է: Վարչութեան նոր ատենապետ ընտրուած է տոքթ. Յարութիւն Արզումանեան: Այս առթիւ կուսակցութեան շարքերուն միացած են եօթը նորեկ երիտասարդներ:

**

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ Հ. Յ. Դ. Երիտասարդական բանակումը տեղի ունեցած է Օգոստոս 26-էն Սեպտեմբեր 4: 1981-է ն իվեր ամէն տարի տեղի ունեցող բանակումը, իր մշակութային ու մարզական դաստիարակութեան բաժիններով՝ օգտակարն ու հաճելին միախառնելով օգտակար ձեռնարկ մը դարձած է: Բանակումի յատկանշական աշխատանքներէն մէկը հանդիսացած է պատանեկան կեանքի «Արձագանգ» պարբերաթերթի բանակումի կեանքին անդրադարձող խմորատիպ հրատարակութիւնը: Բանակումի վերջին օրը պատանի – երիտասարդներու կողմէ պատրաստուած յայտագիրը խրախճանքի մթնոլորտի մը մէջ անցած է:

**

ՊՈՒԷՆՈՍ – ԱՅՐԷՍԻ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Մայր տաճարին առջեւ Օգոստոս 7-ին տեղի ունեցած է Կրեմլինի որոշումին դէմ բողոքի միթինկ մը, որուն ընթացքին երեսուն երիտասարդներ եօրեայ հացադուլ մը յայտարարած են: Իրենց միացած են նաեւ գաղութէն 92-ամեայ եւ 72-ամեայ երկու տիկիններ:

**

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Սահակեան – Մկրտիչեան Գոլէճի շրջափակին մէջ, Օգոստոս 16ին, Նոր Սերունդ Մշակութային Միութիւնը կազմակերպած է սաուլիս մը, հրապարակային քննարկման նիւթ դարձնելու համար «Վերակառուցումը եւ հրապարակայնութիւնը Խորհրդային Հայաստանի մէջ» նիւթը: Բացման խօսքով հանդէս եկած է «Արարատ» օրաթերթի աշխատակիցներէն Ահարոն Շիրտըլեան: Այնուհետեւ խօսք առած է երիտասարդ մտաւորական տոքթ. Ե. Ճէրէճեան, որ աւելի ծանրացած է հայրենի պատմագրութեան ցարդ ունեցած անտեսումներուն վրայ: Ապա խօսք առած է բանաստեղծ Պ. Սիմոնեան, որ անդրադարձած է մշակութային բնագաւառէն ներս վերակառուցման բերած ներդրումին: Վերջաւորութեան տեղի ունեցած հարց ու պատասխանի բաժինէն առաջ ելոյթ ունեցած է Վ. Ճէրէճեան, որ վերակառուցման վերլուծումը կատարած է ընկերային կեանքէն ներս:

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԼԻՈՆԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Ներկայիս կը հաղորդենք թէ Լիոնի եւ Շրջակայից Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ Ազգային Միութեան Վարչութեան ընտրութիւնը տեղի ունեցին Կիրակի, Յունիս 19-ին:

Ընտրութիւնը կատարուեցաւ կարգապահութեամբ ու խաղաղ մթնոլորտի մէջ: Տասներէկ հետեւեալ անդամները ձայներու մեծամասնութեամբ ընտրուեցան:

Ղազարեան Ռիշար, Ագըլեան Փօլ, Պահատուրեան Արման, Ղազարեան Փասքալ, Օհաննէսեան Յակոբ, Վանէսեան Աւետիս, Տորումեան Ներսէս, Դաւիթեան Ժագ, Իլպիզեան Արմէն, Օր. Մամաս Սիւզան, Տիկին Զօպանեան Էլիզ:

Նորընտիր վարչութիւնը Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 5-ին հրաւիրուեցաւ ժողովի, որու ընթացքին տեղի ունեցաւ նոր վարչութեան դիւանի կազմութիւնը:

Ընտրուեցան հետեւեալները. –

Պր. Ղազարեան Ռիշար	նախագահ
Պր. Ագըլեան Փօլ	փոխ – նախագահ
Պր. Պահատուրեան Արման	գանձապահ
Պր. Տորումեան Ներսէս	հաշուակալ
Պր. Օհաննէսեան Յակոբ	քարտուղար
Պր. Ղազարեան Փասքալ	խորհրդական
Պր. Վանէսեան Աւետիս	խորհրդական
Պր. Դաւիթեան Ժագ	խորհրդական
Պր. Իլպիզեան Արմէն	խորհրդական
Օր. Մամաս Սիւզան	խորհրդական
Տիկին Զօպանեան Էլիզ	խորհրդական

Գերշ. Տէր Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեան շնորհաւորելէ ետք Նորակազմ դիւանի անդամները, յաջողութիւն մաղթեց ամբողջ վարչական կազմին որպէսզի իրենց յառաջիկայ քառամեայ գործունէութեան շրջանը ըլլայ արդիւնաշատ ու բեղմնաւոր շրջան մը, Լիոնի եւ շրջակայից Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ առաւել եւս պայծառութեան եւ անսասանութեան համար:

ԴԻՒԱՆ
Ս. ՅԱԿՈԲ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Սեպտեմբեր 12

«ՈԶՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

– Ընկեր խմբագիր, ձեր թերթի համար երգիծանք եմ բերել, խնդրում եմ կարդաք:

– Հիմա զբաղուած եմ, յետոյ կը կարդամ:

– Բայց ես ուզում եմ բացատրել թէ կարդալու ժամանակ որտեղ պէտք է ծիծաղել:

**

– Վերջին հաշուով, – գայրացած գոռում է զոքանչը, – մենք հօ ձեր յետեւից չվազեցինք, ձեր վզից պարանով չքաշեցինք:

– Դուք իրաւացի էք, – հառաչելով պատասխանում է փեսան, – թակարդն էլ մկների յետեւից չի վազում, բայց միշտ նրանց որսում է...

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

– Եթէ կայարանը չըլլի ... եթէ մի՛ արգելք ունենայ, եւ այդ արգելքը ամէնէն ծանր մտածումն էր իր հոգերուն:

Քանի – քանի անգամներ սպասումի տաժանելի ժամերու, երբ բոպէները դարերու ծանրութեամբ կը թաւալէին, հոգին պրկուած ցաւի զալարումներով խորհեր էր որ աւելի թեթեւ է լսել թէ արկած մը պատահած էր իր սիրելիին, քան թէ անոր չրթունքներէն լսել որ արգելք ունեցեր էր...: Այո՛, սախպուած էր համդարտութիւնը պահել, եթէ քանի մը բոպէէն երբ Բաքու հասնէր ու չտեսնէր զայն կայարանը, առաջին բոպէէն նոյնիսկ հեռուէն ... սախպուած էր պաղարիւնը պահել: Եթէ նոյնիսկ գնացքը կենար եւ իր անձկագին նայուածքը ի զուր թափառէր կայարանի քարափին երկայնքին, թափանցէր կայարանի չէնքէն ներս, յետին յոյսով որ հոն պիտի գտնար սիրելին ... այդ բոլորը ունենալով իր հոգւոյն մէջ պէտք էր սանձել իր սլացումները, պէտք էր զսպել իր անհամբերութիւնները ու պարզ անցորդի նման պէտք էր հանդարտութեամբ քալէր Ստեփանի կողքին, զբաղելով իր բեռերով, վերյիշելով նախկինին թիւը, ողղացող մատներով բանալով պակաձի ստացական թերթիկը, մինչ ուղեղին մէջ պիտի մըլուէր հետզհետէ սա միակ ողբական գաղափարը.

– Հապա ես ինչո՞ւ եկայ Բաքու:

Սաթենիկ յանկարծ սթափեցաւ. դեռ Պալաճարի էին, ի՜նչ սփոփանք, դեռ չարիքը չէր պատահած, կարող էր չպատահիլ. ներելի էր իրեն յուսալ քանի դեռ չարիքի ստուգութիւնը չկար, ոչ միայն ներելի էր յուսալ, այլ իրաւունք ունէր մտածելու որ իր սիրելին նոյնքան անհամբեր, նոյնքան յուզուած իրենց կըրկին տեսութեան յոյսով արդէն իսկ կայարանն էր, կամ առ առաւելն ճամբան էր, օ՜հ, սիրելի դէմքը ուրախութեամբ պայծառացած եւ ինքն էր, խեղճ տանջըւած կին, որ ուրախութիւնը կը շնորհէր անոր ու այն ժպիտը, որ այս պահուս կը ծաղկէր անոր խոհական, լուրջ եւ յուզուած դէմքին վրայ իր տանջուած հոգիէն արձակուած ճառագայթ մըն էր: Խնդրեր էր որ երթայ Բաքու ... գոնէ գիրար կը տեսնէին, յիշեց սիրելի տողերը վերջին նամակին «Ինչքան էլ արգելք լինի մեզ չեն կարող արգիլել որ աչքերս տեսնեն քո հրաշալի աչքերը, որ քեզ զգամ իմ մթնոլորտին մէջ, որ արբենամ քո հոգու բոյրով...»: Արգելք ըլլա՞ն մե՛զ... փափկանկատութիւն մըն էր այդ յոգնակին, միայն մէկն էր գլխաւոր արգելքը, միւսները պատրուակներ էին. գործեր, պատշաճութիւն ... ո՛վ ուշադրութիւն դարձուցեր էր այդ արգելքներուն, երբ միակ ու գլխաւոր Արգելքը չկար, ամիսներ առաջ, երբ զգայումներու անզսպելի յորդումով մը իրենց հոգիները սերտօրէն զիրկընդխառն սլացեր էին առօրեայ կեանքէն վեր մաքուր ու պայծառ ոլորտի մը մէջ:

Գնացքը ճամբայ ելաւ. Ստեփան լուռ ու խոհուն զբաղած կը թուէր բեռերը իջեցնելու նստարանին վրայ .. .ահա հեռուէն նաւթահորերը իրենց բրգաձեւ բարձրութիւններով, անտառի մը պէս խիտ, ահա Բաքուն հեռուէն, Աւշարոնի անապատին մէջ գրեթէ առանց սիլուէթի ... դժոխք թէ դրախտ իրեն համար. ո՛վ գիտէ թէ իր ճակատագրի գործաւորուհիներէն մէկը իր վհուկի մատներով ի՜նչ հիւսուած կը հիւսէր այս րոպէիս իրեն համար ... բախտը որոշած էր արդէն, բայց վարագոյրը իր նիհար ու ճերմակ մատներով պիտի բանար ... յանկարծ ընկրկեցաւ սոսկումով, կարծես պայծառատեսութեան բոպէի մը տեսաւ ու կարծեց տեսնել զալիք օրերը ու բնազդով կառչեցաւ Ստեփանին.

– Ա՜խ, Ստեփան:

Ցորդ արցունքներ ողողեցին աչքերը, բայց չինկան այտերուն վրայ, իր ջղագրգիռ մատներով անգիտակցաբար բռներ էր իր ընկերոջ ձեռքը եւ անհնարին յուզումով մը կը զալարուէր:

– Սաթենի՛կ ... Սաթի՛կ ջան, մրմնջեց Ստեփան եւ գրեթէ նոյնքան յուզուած իր ազատ ձեռքը դրաւ երիտասարդ կնոջ ուսին վրայ: Ուզեց խօսիլ, բայց չկարողացաւ բառ մը արտասանել եւ իր հոգեկան խռովքին ազդեցութեան ներքեւ դէմքը առաւ աւելի խիստ արտայայտութիւն:

Ստեփան գիտէր ամէն բան եւ կը գուշակէր Սաթենիկի այդ պահու յուզումին պատճառը. իր էութեան խորքերէն ձայն մը կը խօսէր եւ կարծես զինքը փորձութեան կ'ենթարկէր: Տարօրամ յոյսը ունեցաւ որ Սաթենիկ Բաքու կ'երթար առանց հրաւէրի, այնպէս մղուած իր զգացումներէն. գիտէր նաեւ արգելքը, կը գուշակէր իր բարեկամուհիին բոլոր տառապանքը եւ գերմարդկային ջանքեր կ'ընէր զսպելու համար այն բնազդական եւ չար ուրախութիւնը, որ այդ մտածումները կը ներշնչէին իրեն: Թիֆլիսէն մեկնելէն ի վեր հարցում մը հազար անգամ եկեր էր իր շրթներուն՝ բայց զսպեր ու լուռ մնացեր էր, այս անգամ վերջապէս հարցուց.

(Շար. 3)

(Շար. Ա. էջէն)

կաղեմիայի նախագահի (Վ. Համբարձումեան) տեղակալ է, պատմաբան է եւ մեծ վարկ կը վայելէ: Նոր քարտուղարն է, ուրեմն, գաղափարախօսութեան, որու պատասխանատուն էր ցարդ՝ Ռոբեր Արզումանեան: Այս վերջինն ալ կոչուած է արտասահմանի երկիրներու հետ բարեկամութեան եւ մշակութային կապի հայկ. Ընկերութեան նախագահի պաշտօնին:

Իւմանիթէ շատ վարդագոյն ցոյց կու տայ Ղարաբաղի կացութիւնը: Իր խօտակիցը ցանկը տուած է այն բոլոր դրական իրագործումներուն, որոնք կատարուած են: Այսպէս, ճարտարապետներ եւ յուշարձաններու վերականգման մասնագէտներ գործի լծուած են, նորոգելու եւ վերաշինելու համար եկեղեցիները եւ գերեզմանատուները: Հայերէն գիրքեր հասած են Ստեփանակերտ, 200 տղայ – աղջիկ Երեւանի համալսարանները մտած են եւլն. եւլն. (այս լուրերը օրը օրին տուած ենք Երեւանի հեռատիպով):

***

Ուրբաթ առտու, ժամը 11-ին, երբ թերթը մամուլին կը յանձնէինք, Երեւանէն առած մեր վերջին լուրերու համաձայն, Հինգշաբթի իրիկուն տեղի ունեցած ցոյցին մասնակցած եւ խօսք առած էին նաեւ Արցախէն ժամանած անձնաւորութիւններ: Ուրբաթ օր, փոխադրութեան միջոցները կը բանէին եւ գործադուլը մասնակի բնոյթ ունէր, առաւելաբար դպրոցներու եւ համալսարաններու կը վերաբերէր:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍԹՐԱԶՊՈՒՐԿԻ մէջ, եւրոպական Խորհրդարանը գրեթէ միաձայնութեամբ բանաձեւ մը քուէարկեց, ուր կը շեշտէ. – «Իրաքի հազարաւոր Քիւրտերու բնաջնջումը ցեղասպանութեան մը տարողութեան կը հասնի»: 12 Պետութիւններուն կոչ կ'ընէ Խորհրդարանը, որպէսզի անմիջապէս դադրեցնեն զէնքի հայթայթումը Իրաքի: Միւս կողմէ եւ այս կէտը բաւական յատկանշական է – Անգարա «անպատեհ» կը գտնէ քննիչ յանձնախումբի մը առաքումը Թուրքիա ՄԱԿ-ի կողմէ: Արտաքին Նախարարութեան բանբերը յայտարարած է որ Թուրք բժիշկները խնամքով քննած են քիւրտ գաղթականները եւ հաստատած որ քիմիական զէնքերէ գոյացած վէրքեր չկան: Կը թուի որ Թուրքիա «դէշ մարդ» չուզեր ըլլալ արաբական Պետութեանց հետ, որոնք խստօրէն կը քննադատեն Իրաքի դէմ տարուած պայքարը: Թուրքիոյ բռնած դիրքին առթիւ, «Իւմանիթէ», Ուրբաթ օր, շատ տրամաբանական կը գտնէր, քանի որ Թուրքիա տարիներէ ի վեր այնպիսի քաղաքականութիւն մը կը վարէ իր երկիրը գտնըւող Քիւրտերուն հանդէպ, որ գործին չի գար որեւէ քննիչ յանձնախումբ: Մանաւանդ, Իրաքէն փախած քանի մը հազար Քիւրտեր նախընտրած են ետ երթալ (18 հազար 120 հազարի վրայ), որովհետեւ Թուրք ոստիկան – զինուորներու ընդունելութիւնը բնաւ ծին չափ մարդասէր չէ...:

ՊԱՊԻՆ այս ուղեւորութիւնը այնքան ալ յաջող չանցաւ, մանաւանդ այս վերջին օրերը, ուր ակնկալուած բազմութիւններն իսկ չկային ողջունելու համար ընդհանրական Եկեղեցւոյ պետը: Յովհ. Պօղոս Բ., որ խաղաղութիւն քարոզելու ելած էր, խորապէս ազդուած է այն բիրտ արարքներէն, որոնց դէմ յանդիման կը գտնուի: Այս ճամբորդութեան առթիւ սակայն, գոհ են Զայիրցիները, որովհետեւ Վատիկան ի վերջոյ ընդունեցաւ տեղւոյն ծիսական բարքերը, որոնք ի զօրու են 60 — 70-ական թուականներէն ի վեր: Արդարեւ, Սեպտեմբեր 14-ի հրովարտակով մը կ'արտօնէ քահանաներուն եւ հաւատացեալներուն, որ պարեն պատարագի ընթացքին: Թամ – թամը եւ ծնծղան պիտի փոխարինէ երգէոնը:

ԿԻՊՐՈՍԻ նախագահը Վասիլիու Նիկոսիոյ մէջ հանդիպում մը ունեցաւ Տէնքթաշի հետ, ՄԱԿ-ի ներկայացուցիչի մը ներկայութեան: Իր տեսակին մէջ առաջին հանդիպումն է երկու համայնքներու միջեւ:

ԻՍՐԱՅԷԼԻ վարչապետը՝ Շամիր յայտարարեց թէ Տիւմա – Արաֆաթ հանդիպումը «նախատինք մըն է եւ թէ Իսրայէլ նման բանի մը չէր սպասեր Ֆ. Միթերանի պէս բարեկամէ մը»:

ՄԻԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ նախագահութեան թեկնածու Տուքաքիս յայտարարած է իր ընտրապայքարի ընթացքին, թէ Թուրքերը իրմէ վախ ունենալու պատճառ չունին. ի վերջոյ իր հայրը ծնած ու մեծցած է այդ երկրին մէջ:

ՍՂԵՐԴԻ մէջ Թուրք ապահովութեան ուժեր 25 քիւրտ մարտիկներ ձերբակալած են. ձեռք անցած են նաեւ անոնց զէնքերը ու բաւական փաստաթուղթեր: Առաջին հարցաքննութիւններէ ետք 25 Քիւրտերը պիտի փոխադրուին Տիյարպաքըրի Պետական ապահովութեան դատարանը:

ԱՂԱՍԻ, որ թէնիսի համաշխարհային թիւ 4-ն է, գլխաւոր մրցակիցներէն պիտի ըլլայ Պալի մէջ, Հոկտեմբեր 2-էն 9, Զուիցերիոյ բաց խաղերուն:

Խաչատրեան,
Միքայէլեան,
Պաղտասարեան,
Հողագործեան,
Զիթատինի,
ընտանիքները ցաւով կը ծանուցանեն՝

ՏԻԳՐԱՆ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Մարսէյլ, 85 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 9-ին, Սէն – Լուի Հայ Աւետարանական Եկեղեցին:

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզահայ Տիկնանց Միութեան, Որբերու Օգնութեան Մարմինը, շնորհակալութեամբ ստացած է, Պր. Եդուարդ Մուրատեանէ 500 Ֆր. Տիկին Էլիզ Գուլումճեանի մահուան առթիւ:

***

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները (փոխան ծաղկեպսակի). — Տիկին Պաղտասարեանի (ծնեալ՝ Քահվէճեան) մահուան առիթով՝ Տէր եւ Տիկին Արթիւր Մէլէմէճեան 50, Պր. Գամէր Տէր – Վարդանեանի քառասունքին առիթով՝ Այրի Տիկին Տէր – Վարդանեան եւ զաւակները 200 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Լիւքա 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Տէր – Վարդանեան 50 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Էլմասեան 50 Ֆր., Կակոյեանի գերդաստանի յիշատակին՝ Տիկին Կակոյեան 100 Ֆ., Տիկին Սիւզան Քիւրտօղլեանի մահուան առիթով՝ Պր. Քիւրտօղլեան եւ զաւակները 500 Ֆր.:

***

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացաւ հետեւեալ նուիրատուութիւնները՝ Սաթենիկ Մարկոսեանի մահուան քառասունքին առթիւ. – Պր. Սերժ Զագալեան 250 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Պառաւեան 250 Ֆր., Տիկին Ագնիւ Զագալեան 300 ֆրանք:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՆԻԿՈՂԱՈՍ ՍԱՐԱՖԵԱՆ

Վենսենի Անտառը

— ԱՐՁԱԿ ԷՋԵՐ —

Մատենաշար ԱՐԴ, թիւ 1
Փարիզ 1988

Գին՝ 120 Ֆր. (+Թղթատար 15,40)

Դիմել՝
LIBRAIRIE H. SAMUELIAN :
51, rue Monsieur le Prince
75006 PARIS

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Սէն – Ժերմէի Կապոյտ Խաչի Զ. Շանթ մասնաճիւղի վարչութիւնը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ իրմէ յաւէտ բաժնուած անդամուհիներու յիշատակին Սեպտեմբեր 25, Կիրակի առաւօտ ժամը 10-ին Թաղիս Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցւոյ մէջ:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Այս Կիրակի էջմիածնայ միաբաններէն Ա. ՎՐԴ. ԳԱԼՖԱՔՃԵԱՆ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ:

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութիւն

ՀՐԱՒԷՐ
ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎԻ

Սեպտեմբեր 24, Շաբաթ, ժամը 17-ին. – ՕՐԱԿԱՐԳ. –

– Ընդհ. ժողովի դիւանի ընտրութիւն.
– Բարոյական եւ նիւթական տեղեկագիրներու ներկայացում.
– Նոր վարչութեան ընտրութիւն.
– Առաջարկներ:

Հ.Բ.Ը.Մ.-ի Ալեք Մանուկեան սրահը:
118, rue de Courcelles -- Paris 17e

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

Rencontre avec
CLAUDE MUTAFIAN
auteur de

«La Cilicie»

— Au Carrefour des Empires —

publié aux *Editions Les Belles Lettres*
en coffret de 2 volumes

Vendredi 23 Septembre
à 20 heures 45

- Projection diapositives;
- Présentation;
- Signature.

9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Անգինէ, Անդրանիկ Պուտաքեանի եւ Հայկուհի, Վահագն Մուրատեանի հոգեհանգստեան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Կարօ Սարեան 300 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

URGENT
Chaussures CETA

RECHERCHONS
VENDEURS, VENDEUSES.

TÉL. 48. 45. 88. 17

COURS DE LANGUE ARMENIENNE
A ALFORTVILLE

Adultes et enfants, tous niveaux avec des professeurs expérimentés

- Jeudi 20h30 (*Horaire modulable*) ADULTES (*tous niveaux, préparation bac*)
- Samedi 14h-16h ENFANTS, ADOLESCENTS (*tous niveaux*)

(suivi d'une animation spéciale pour les adolescents)

Enseignements religieux
pour les enfants de 4 à 12 ans
en arménien et en français
le dimanche de 10h30 à 11h30.

Toutes ces activités ont lieu à
L'EGLISE EVANGELIQUE
ARMENIENNE
8, rue du Groupe Manouchian
ALFORTVILLE

Contact : Pasteur MIKAELIAN
Tél. : 48. 93. 99. 88

Inscriptions sur place
Début des cours : *Jeudi 22 Septembre*
Samedi 24 Septembre

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

SAMEDI 8 OCTOBRE

U.G.A.B. - LYON

DINER-BAL

ESPACE TETE D'OR
103, Boulevard STALINGRAD
69100 Villeurbanne

GRAND SHOW-MODE
ORCHESTRE

Réservation : DISCOPHILE
81, rue de la République, 69002 LYON (M° Bellecour)
Renseignements : Colette : 78 - 68 - 99 - 15.

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ՓԱՐԻԶ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի Արշալոյս Թադէոսեան մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցը կը վերաբացուի Շաբաթ, Սեպտեմբեր 24, ժամը 15-ին, 4-էն 14 տարեկան եւ չափահասներու (պաքալօրէայի պատրաստութիւն) համար: Նոյն օրը արձանագրութիւն եւ հանդիպում ծնողքներու հետ:

Կը դասաւանդուին. – Հայերէն լեզու, պատմութիւն, երգ, թատրոն, մարզանք: Հայ Մշակոյթի Տուն
17, rue Bleue, 75009 PARIS

***

ԻՍԻ

Իսիի Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնն ու Կրթական մարմինը կը ծանուցանեն թէ Սեպտեմբեր 21-ին, Չորեքշաբթի օր կը վերսկսին հայերէն լեզուի դասընթացքները, ժամը 8.30-էն 12.30-ի միջեւ: Կը դասաւանդուին Լեզու եւ խօսելու վարժութիւն, կրօնք եւ պատմութիւն, երգ ու պար: Կրնան արձանագրուիլ 4-էն 14 տարեկան հայ մանուկները:

Կը հրաւիրուի շրջանի հայութիւնը արձանագրելու իրենց զաւակներն ու թոռները: Յաւելեալ տեղեկութեանց համար դիմել եկեղեցւոյ քարտուղարութեան: Հեռաձայն. — 46 - 44 - 28 - 52 թիւին:

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 20

MARDI
20 SEPTEMBRE
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 16.841 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 64e ANNÉE — No 16.841

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ — ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 10 / 16)

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԷԻ ԼԻԱԿԱՏԱՐ ՆԻՍՏ

Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան կեդր. կոմիտէի լիակատար նիստ տեղի ունեցաւ Սեպ. 13-ին, որ քննարկեց «էկոնոմիկայի մէջ սոցիալական ոլորտի լճացման երեւոյթները յաղթահարելու եւ Հանրապետութեան մէջ առողջ գաղափարաքաղաքական մթնոլորտ առողջացնելու ուղղութեամբ կուսակցական կազմակերպութիւններու խնդիրներու մասին» հարցը: Այդ հարցի մասին հանդէս եկաւ կեդր. կոմիտէի առաջին քարտուղար Սուրէն Յարութիւնեան:

Լիակատար նիստը քննեց կազմակերպչական հարցեր: Շարք մը փոփոխութիւններու կարգին լիակատարը Ռոբէր Արզումանեանը ազատեց կեդր. կոմիտէի քարտուղարի եւ Հայաստանի կեդր. կոմիտէի բիւրոյի անդամի պարտականութիւններէն՝ այլ աշխատանքի անցնելու կապակցութեամբ: Իր տեղը, գաղտնի քուէարկութեամբ Հայաստանի կեդր. կոմիտէի քարտուղար եւ բիւրոյի անդամ ընտրուեցաւ Գալուստ Գալոյեանը: Այլ աշխատանքի անցնելու կապակցութեամբ Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան կեդր. կոմիտէի քարտուղարի եւ բաժնի վարիչի եւ Հայաստանի կեդր. կոմիտէի բիւրոյի անդամի պարտականութիւններէն ազատեց նաեւ Մուրադ Մուրադեանը:

***

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԿՑՈՒՄԸ ՊԱՀԱՆՋՈՂ ՄԻԹԻՆԿՆԵՐ ԵՐԵՒԱՆ

Վերջին ամիսներուն, կեանքը բնական հունի մէջ մտած է Հանրապետութեան մէջ: Աշխատաւորութիւնը գործնականօրէն կը պայքարէր լրացնելու համար միթինկներու պատճառաւ բաց մնացածը, անպայման ապահովելու նըպատակով տարուան արտադրական ծրագիրներու կատարումը: Այդ շրջանին շաբաթը մէկ հանրաժողով տեղի կ'ունենար: Հոն, մասնակցողներու առջեւ հանդէս կու գային նաեւ Հանրապետութեան ղեկավարները, կը պատասխանէին աշխատաւորները յուզող հարցերուն:

Վերջին քանի մը օրերուն, միթինկները աւելի յաճախակի դարձան, իսկ Սեպ. 16ին մայրաքաղաքի ուսանողներու մէկ մասը դասի չներկայացաւ եւ միթինկ կազմակերպեց ցերեկը:

Հանրաժողովի մասնակցողներու պահանջը նոյնն է՝ Լեռնային Ղարաբաղի ինքնավար մարզի Խորհ. Հայաստանի կազմի մէջ մտնելը:

***

ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷԻ ՔԱՐՏՈՒՂԱՐ ԳԱԼՈՒՍՏ ԳԱԼՈՅԵԱՆ

Ծնած է 1927-ին Արթիկի շրջանի Պարնի -այժմ՝ Անուշաւան- գիւղը: Կուսակցութեան շարքերը մտած է 1946-ին: 1950-ին աւարտած է Երեւանի պետական համալսարանը, իսկ 1955-ին կեդր. կոմիտէի առընթեր հասարակական գիտութիւններու Ակադեմիան: Պատմական գիտութիւններու տոքթոր, փրոֆէսօր, Հայաստանի գիտութիւններու Ակադեմիայի ակադեմական, գիտութեան վաստակաւոր գործիչ, պետական մրցանակի դափնեկիր: 1955-էն 1963 ան աշխատած է որպէս կեդր. կոմիտէի առընթեր մարքսիզմ - լենինիզմի Հիմնարկի հայկական մասնաճիւղի աւագ գիտաշխատող, տնօրէնի գիտական աշխատանքի գծով տեղակալ: 1963-էն Գ. Ա. Գալոյեան Հայաստանի գիտութիւններու Ակադեմիայի պատմութեան Հիմնարկի տնօրէն էր, իսկ 1979-էն Ակադեմիայի ակադեմական քարտուղար:

1986-ին, Գ. Գալոյեան ընտրուած է Ակադեմիայի փոխ - նախագահ: Նախագահն է խաղաղութեան պաշտպանութեան Հանրապետական կոմիտէի: 1964էն 1986 թեկնածու էր կեդր. կոմիտէի անդամակցութեան: 28-րդ համագումարին ընտրուած է կեդր. կոմիտէի անդամ: Պարգեւատրուած է աշխատանքի կարմիր դրօշի շքանշանով, մետալներով:

ԱՐՑԱԽ

ԳԱԼՈՒՍՏ ԳԱԼՈՅԵԱՆ Կ'ԸՆԴՈՒՆԻ ՂԱՐԱԲԱՂ ԿՈՄԻՏԷԻ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Հեռատեսիլով ալ, առաջին անգամ ըլլալով, կը հաղորդուէր թէ ցոյց եւ գործադուլ կայ Երեւանի մէջ (տե՛ս՝ Ա. սիւնակը): Ուրբաթ օրուան գործադուլին համար, պաշտօնական լուրերը (օրինակ՝ «Արմէնփրէս») կը տարբերին քիչ մը անպաշտօն լուրերէն, քանի ըստ առաջիններուն միայն համալսարան եւ դպրոց փակ էին, մինչ «Ֆիկարօ» (Սեպտեմբեր 17) կ'արձագանգէր այլ աղբիւրի մը ըստ որուն Երեւանի հաստատութեանց կէսը չէր աշխատեր: Հաստատ կը թուի սակայն որ գործադուլը նախորդ գործադուլներու տարողութիւնը չէ ունեցած, փոխադրութեան միջոցները չեն դադրած:

Հինգշաբթի օր, Կեդրոնական Կոմիտէի նոր քարտուղարը՝ Գալուստ Գալոյեան (որու նշանակումը հաղորդած էինք արդէն մեր նախորդ թիւով Սեպտեմբեր 17 / 18 եւ «Արմէնփրէս» ալ մանրամասնութիւններ կուտայ այդ մասին) երկու ժամ ընդունած է «Ղարաբաղ Կոմիտէի» (լուծուած Մարտին) մէկ պատուիրակութիւնը: Առաջին անգամն է, որ կուսակցական քարտուղար մը պաշտօնապէս նըման տեսակցութիւն մը կ'ունենայ, եթէ նոյնիսկ ցարդ անհատական գետնի վրայ, անպաշտօն հանդիպումներ տեղի ունեցած են:

Գալոյեան մերժած է խոստանալ որ Ղարաբաղ Կոմիտէն կ'օրինականացուի, յայտնելով միայն որ կ'օրինականացուին. - «այն շարժումները որոնք հակախորհրդային բնոյթ չունին»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԱՅԻԹԻԻ մէջ զինուորական պետական հարուած մը տեղի ունեցաւ եւ զօրավար մը ճամբու դրաւ ուրիշ զօրավար մը: Զօրավար Փրոսփէր Ավրիլ, զինուորական նախկին խորհրդատու Ժան - Քլօտ Տիւվալիէի իշխանութիւնը ձեռք առաւ Շաբաթէն Կիրակի լուսնալիք գիշերը, տապալելով զօրավար Նամֆին, որ պետական հարուածով մը իշխանութեան գլուխ եկած էր Յունիսին: Նամֆի քաղաքական ապաստան ստացաւ Սէն - Տոմէնկէն: Նոր ղեկավարը կը խոստանայ յարգել մարդկային իրաւունքները եւ իր առաջին ելոյթին մէջ կոչ ըրաւ ազգային հաշտութեան համար: Ընդհանուր տպաւորու -

(Շար. ը Դ. էջ)

ՍԷՈՒԼ

ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆ 21

Ժամերու տարբերութիւնը Հարաւային Քորէայի մայրաքաղաքին հետ պատճառ է որ լուրերն ու արդիւնքները յապաղումով արձանագրուին Ֆրանսական գրաւոր մամուլին մէջ:

Այսպէս բացումին կարենալ ուղղակի հետեւելու համար հարկ էր լուսցնել հեռատեսիլի գործիքին դիմաց, Ուրբաթէն Շաբաթ: Բայց կարելի էր անշուշտ աւելի ուշ դիտել եւ հաստատել թէ իսկապէս հոյակապ եւ խորապէս տպաւորիչ արարողութիւն մը պատրաստած էին Հարաւային - Քորէացիները, որոնց համար, մարզականէն անդին, քաղաքական շատ կարեւոր դէպք մըն էր:

Դեռ վերջերս է միայն որ Հարաւային - Քորէա բռնեց ժողովրդավարութեան ճամբան: Այս անգամ, չկայ մեծ Պետութիւն մը որ պոյքոթի դիմած ըլլայ եւ ներկայ են Միացեալ - Նահանգները անշո՛ւշտ, բայց նաեւ Խորհրդային Միութիւն եւ Զինաստան: Կը մասնակցին 159 երկիրներ, որոնց մէջ ծանօթ մեծ մրցակիցներէն զատ, հարկ է նկատի առնել Արեւելեան - Գերմանիան: Մասնակցող մարզիկներու թիւն է 9627, որոնց մէջ՝ 2477 կին:

Ըստ աւանդութեան տողանցքը բացին Յոյները, որոնց կը հետեւէին միւս պատուիրակութիւնները այբբենական կարգով, բայց Քորէայի այբուբենը պակաս գիրեր ունենալով, Ֆրանսա 155-րդ կը հանէր:

Երկուշաբթի օր, Ֆրանսա ձեռք ձգած էր պրոնզեայ շքանշան մը, շնորհիւ Քաթրին Փլեվինսկիի, 100 մեթր ազատ լողի մէջ, թէեւ աւելի մեծ ակնկալութիւններ ծագած էին, նախապէս կոտրած ըլլալով Ֆրանսայի իր իսկ մրցանիշը:

***

ՄԱՍՆԱԿՑՈՂ ԽՈՐՀՐԴԱՀԱՅ ՄԱՐԶԻԿՆԵՐ

Հայաստանէն Սէուլի ողիմպիականներուն մասնակցող ութ մարզիկներն են. -

ՌՈԲԷՐ ԷՄՄԻԵԱՆ, հեռացատք (Լենինական):

ՍՕՍ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆ, մականորդ (Հըրազդան):

ԻՍՐԱՅԷԼ ՄԻԼԻՏՈՍԵԱՆ, ծանրորդ (Լենինական):

ՄԽԻԱԿ ՂԱԶԱՐԵԱՆ, բռնցքամարտիկ (Լենինական):

ՕՖՍԷՆ ՄԻՐԶՈՅԵԱՆ, ծանրորդ (Երեւան):

ՀՐԱՉԵԱՅ ՊԵՏԻԿԵԱՆ, գնդակային հըրաձիգ (Երեւան):

ԼԵՒՈՆ ՋՈՒԼՖԱԼԱԿԵԱՆ, դասական ոճի ըմբիշ (Լենինական):

ՍՏԵՓԱՆ ՍԱՐԳՍԵԱՆ, ազատ ոճի ըմբիշ (Կիրովական):

***

Տարւոյս սկիզբը Հայաստանի 22 մարզիկներ հաւանական թեկնածուներ կը նկատուէին, բայց պէտք է նախաողիմպիական քննութիւնները անցընէին: Մէկ երրորդը, գրեթէ, փայլուն կերպով անցաւ այդ քննութիւնը եւ Սէուլ մեկնելու «վիզա» ստացաւ: Միւսները, որոնք շատ ալ երիտասարդ են իրենց յոյսերը կը պահեն յաջորդ խաղերուն համար...:

ԱՅՍ «ՓՈՐՁԱՆՔ» ՔԻՒՐՏԵՐԸ...

ԷՕԶԱԼ ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ԿԸ ԴԻՄԷ

Վարչապետ Էօզալ մամուլի ասուլիսով մը փակած է Տիարպէքիր կատարած իր այցելութիւնը: Հոն 14 հազար քիւրտ գաղթական կայ, որոնք Իրաքէն եկած են: Իր ելոյթին գլխաւոր կէտը կոչ մըն է արեւմտեան ժողովրդավար երկիրներուն, օգնութեան կոչ մըն է, որովհետեւ, կ'ըսէ Էօզալ, եթէ անոնք մերժեն «բեռը բաժնել» Թուրքիա պիտի շարունակէ գործել իր միջոցներով «որոնց սահմանները ծանօթ են»: Ըստ իրեն, գաղթին սկիզբէն ի վեր, այդ «բեռը» 20 միլիոն տոլար կը գնահատուի: Էօզալ կ'ըսէ նաեւ թէ կատարուած քննութենէ մը կը պարզուի որ անոնք չեն ուզեր Իրաք վերադառնալ եւ կարելի չէ բռնի ետ ղրկել: Նախարարապետը բացատրած է նաեւ թէ ինչո՛ւ Թուրքիա չուզեր որ քննիչ յանձնախումբ մը գայ: Զուզեր որ «զուտ մարդասիրական արարք մը քաղաքական տարողութիւն առնէ», բայց պատրաստ է Կարմիր Խաչի մէկ պատուիրակութիւնը ընդունիլ, հակառակ անոր որ ցարդ ոչինչ թոյլ կուտայ խորհելու թէ քիմիական զէնք գործածուած է: Թուրքիոյ կեցութիւնը փափուկ է: Զուզեր խնդրոյ առարկայ ընել իր չէզոքութիւնը Ծոցի պատերազմին մէջ, ոչ ալ գէշ մարդ ըլլալ Իրաքի հետ, որ առեւտրական իր երկրորդ ընկերակիցն է: Ներքին ճակատի վրայ ալ այս ամբողջը դարկ կուտայ քրտական հարցին: Այդ ուղղութեամբ «աննախընթաց» դէպքեր ալ պատահած են: Այսպէս հեռատեսիլէն Էօզալ կը խօսի գաղթականաց կայաններու Պետերու հետ, որոնք քրտերէն կ'արտայայտուին եւ «Անավաթան» կուսակցութեան պատկանող երեսփոխաններ ալ թարգմանի դեր կը կատարեն: Իրաքէն գաղթած Քիւրտերը անտարբեր կը թուին Թուրքիոյ Քիւրտերու նկատմամբ: «Մեր դատը մաս կը կազմէ միայն իրաքեան ազգային շարժումին. - ազատութիւն կը պահանջենք Իրաքի բոլոր փոքրամասնութեանց համար՝ Քիւրտերը, բայց նաեւ Հայերը, Թիւրքմէնները, քրիստոնեայ Ասորիները: Մեր շարժումը միշտ յարգալից եղած է թուրք Պետութեան հողային ամբողջականութեան նկատմամբ»: Այս դիրքորոշումը կարեւոր եղած է, անկասկած, Թուրքիոյ դիրքորոշման եւ սահմանները բանալուն մէջ: Պաշտօնական անձնաւորութեանց զարմանքը մեծ եղած է սակայն, երբ պաշտօնատար մը որ Էօզալին կ'ընկերանար, բարձրախօսն առնելով, յանկարծ բացագանչած է, քրտերէն, «Կեցցէ՛ Պարզանի, կեցցէ՛ Էօզալ, կեցցէ՛ Քիւրտիստանի ժողովրդավար կուսակցութիւնը»:

Տիարպէքիրի մէջ, Էօզալի ժողովրդականութիւնը գագաթնակէտին հասած է, թէեւ ինք կը շեշտէ որ միայն ու միայն ներշնչուած է. - «Մարդկային իրաւանց յարգանքէն» (հարց մը՝ որու լաւ ծանօթ է Թուրքիա...): Յայտարարած է սակայն թէ պէտք է մերժել անջատողական բոլոր առաջարկները եւ հանդիսաւորապէս աւելցուցած է. - «Տարբերութիւն չկայ քաղաքացիներուն միջեւ, Թուրքերուն եւ Քիւրտերուն»: Ասիկա ալ նախընթաց չունեցող բան մըն է, քիւրտ բառը Թուրքիոյ վարչապետի մը բերանը, երբ դեռ երէկ, անոնք լեռնցի էին միայն:

***

Կիրակի, (Սեպտեմբեր 18) ցերեկ Ֆրանս - Ինթէռ Ժերար Շալեանը հրաւիրած էր որպէս փոքր ազգութեանց մասնագէտ, որպէսզի լուսաբանէ քրտական հարցը, որու այնքան լաւատեղեակ է: Զեռնհաս լրագրողը լաւագոյնս պարզեց այս քսան միլիոննոց անհայրենիք ժողովուրդին ճակատագիրը, երեք Պետութեանց մէջ, որու ամէն մէկը «միւսին» Քիւրտերը կ'օգտագործէ երբ գործին կուգայ...:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ՆԱՀԱՆՋԻ ՃԱՆԱՊԱՐՀ ՉԿԱՅ

ԿԱՐԷՆ ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Հիմա, երբ մի հայեացք ես նետում դէպի ետ, դէպի 1985 թուականի Ապրիլը, երբ այդ մի հայեացքով ուզում ես ընդգրկել այն իրադարձութիւնները, որ տեղի են ունեցել մեր հասարակական, քաղաքական, հոգեւոր կեանքում, թւում է՝ տասնամեակներ են անցել եւ ոչ թէ սոսկ երեք տարի:

Ընդամէնը երկու տարի էր պէտք, որ համոզուէինք, թէ ինչպէս «սկսենք մեզնից» կոչերի խանդավառ հեղինակներից շատերը դարձան ամենայն առաջդիմական կասեցնող արգելակներ: Այնուհետեւ, պատկերացնո՞ւմ էք, հազիւ մէկ տարի է անցել այն ժամանակներից, երբ, յուզուած, փորձում էինք հասկանալ, թէ այդ ինչպէ՞ս գլխի չենք ընկել, որ հանրապետութիւնում վերակառուցումն սկսուած է եղել դեռ եւս ապրիլեան պլենումից առաջ: Ինչե՛ր չանցան մեր գլխով ... Կադրային քաղաքականութեան մէջ արմատացած արատները մի հարուածով «վերացրին» փոխելով միայն գումարելիների տեղերը, յայտարարեցին թէ մաքրել են բարոյա-գաղափարական ծանր մթնոլորտը, եւ շարունակեցին քար լռութիւնը մեր հիւանդութիւնների, մեր արդէն բացուած վէրքերի մասին, շարունակեցին կեղծիքն ու թերասացութիւնը:

Երբեք աւելի նուաստացած ու ընկճուած չենք եղել, քան այս երեք տարիներին: Որովհետեւ հզօր արգելակների, վերակառուցումը հերթական միջոցառում ներկայացնելու ջանքերի հետեւանքով կորցնում էինք մաքրուելու, արժէքներին դառնալու, մեր միտքն ու խիղճը կաշկանդումից ու լկումից ձերբազատելու պատմական այս հնարաւորութիւնը:

Երբեմնի կատարուած անարդարութեան նկատմամբ մեր քաղաքացիական վերաբերմունքով եւ ազգային վերամիաւորման բնական ու օրինական ցանկութեան անսքող արտայայտութեամբ մենք կարողացանք յաղթահարել ինքներս մեզ, կարողացանք յաղթահարել ստալինեան մռայլ իրականութեան տարիներին մեզի ներշնչուած վախը, կարողացանք վերադտնել ազգային, հասարակական միասնականութիւնն ու մասամբ ձերբազատուել օտարացման կաշկանդումից:

Այս ազատագրումը ամէնից մեծ յաղթանակն էր: Եւ բնական էր, որ դրան պէտք է յաջորդէին ուրիշ յաղթանակներ եւս: Եւ յաջորդեցին: Մենք կարողացանք կրնկի վրայ բացել արգելքների փակ դռներից շատերը, հնարաւորութիւն ունեցանք յաղթահարել տասնամեակների ընթացքում մեզ ներարկուած ստալինեան, ժդանովեան եւ սուսլովեան գաղափարաբանութեան արատաւոր էութիւնը: Եւ հասկացանք, որ կեղծիքով ու մեղրածոր խօսքերով չէ, որ բարեկամութիւն են անում ազգերը: Այլ արդարամտութեամբ ու արժանապատուութեամբ: Հասկացանք, որ բարեկամութիւն չեն անում պարտադրականօրէն պիջելով կամ հարկադրաբար ուրանալով պատմութիւնը, մշակոյթը, լեզուն: Առաւել եւս, բարեկամութիւնը չի լինում նացիոնալիզմի մէջ շարունակ յանիրաւի մեղադրուելու սարսափի տակ:

Եւ ինձ թւում է, որ հասարակական շարժման համաժողովրդական բնոյթը պայմանաւորուած էր որքան արցախահայութեան ճակատագրով, նոյնքան եւ այն տագնապներով, որպիսիք ունենք հասարակութեան ճակատագրի համար, բոլորիս ճակատագրի համար, հրապարակայնութեան ու վերակառուցման յեղափոխական ընթացքի ճակատագրի համար, դեմոկրատիայի ճակատագրի համար: Այլապէս մինչեւ ե՞րբ պէտք է վերակառուցումը տեղապտոյտ տար մեր հանրապետութիւնում:

Չէ որ բոլորս էլ դեռ շարունակում ենք ապրել բիւրոկրատական մեքենայի եւ ցուցափեղկային կեղծ իրականութեան դժուարին պայմաններում: Եթէ այսօր «սիստեմի ու վարչամեքենայի» խնկարկուները, այնուհանդերձ հաշտւում են Ստալինի միթոսը վերացնելու, երբեմնի յանցագործութիւնները բացայայտելու հետ, ընդունում են «զօրանոցային սոցիալիզմ»ի փաստական գոյութիւնը, ապա միայն ու միայն ստալինականութիւնը պահպանելու նպատակով:

Ցիրաւի, վերակառուցում եւ դեմոկրատիա խաղալը ձեռնտու է բոլոր նրանց, ովքեր պատրաստ են նոյնիսկ հրաժարուել իրենց հոգեւոր հայր Ստալինից, միայն թէ չկործանուի ստալինիզմը, չվերանայ այն հզօր համակարգը, որը կարող էր ծնել ու ծնել է գորշ, տգէտ, բարոյալքուած գիտնականների, պաշտօնեաների, արտադրութեան եւ դիւզատնտեսութեան վարչարարական ղեկավարների:

Ցաւկալէս վերջին մի քանի շաբաթների ծանր մղձաւանջից յետոյ, այն բանից յետոյ, երբ Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահութիւնը որոշում ընդունեց բոլորիս յուզող խնդրի վերաբերեալ անհանգստացնում եւ տագնապ են պատճառում այն հարցերը, թէ՝ «ի՞նչ է լինելու ... ի՞նչ ենք անելու յետոյ ... վերջը ի՞նչ է լինելու»...

Սրանք մտացածին հարցեր չեն: Սրանք հարցեր են որ մտահոգել ու մտահոգում են ոչ միայն ինձ, այլեւ շատ-շատերին ... Նրանց, ովքեր գիշեր լինէր թէ ցերեկ, հրապարակում լինէր թէ աշխատանքի վայրում, Երեւանում լինէր, Կիրովականում թէ Լենինականում, միշտ, ամէն քայլափոխի տուել են ինձ:

Շարունակելո՛ւ ենք դեմոկրատիայի, հոգեւոր զարթօնքի համար մեր պայքարը եւ անպայման յաղթելու ենք, ջանալու ենք առաւելագոյնս իրականացնել Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի որոշումը: Սովորաբար հէնց այնպէս էլ պատասխանել եմ, եւ իմ զրուցակիցները սիրով նկատել են որ լաւատես մարդ եմ: Եւ հարցը կրկնել են. «լա՛ւ, հասկանալի է ... բայց ի՞նչ է լինելու վերջը»:

Վա՞տ է վերջանալու: Բայց ի՞նչ է նշանակում «վատ վերջանալ»: Երբ այսօր արդէն փաստ այն է որ անկախ արցախահայութեան հարցի շարունակական ընթացքից, գործնականում եւ փաստացի մենք արդէն իսկ ապրեցինք վերամիաւորման, հոգեւոր ներդաշնակութիւնը վերահաստատելու, մեր ժողովրդի երկու հատուածների փոխյարաբերութիւնների մէջ արհեստականօրէն ներմուծուած բոլոր թագուներն ու վեթօները յաղթահարելու սքանչելի պահը:

Թէեւ ժդանովեան եւ սուսլովեան ժամանակներում ձեւաւորուած մտածողութեան փիլիսոփաները, իրաւագէտները, նոյնիսկ ստեղծագործող մտաւորականութեան առանձին ներկայացուցիչներ մինչեւ օրս էլ յամառօրէն չեն ուզում հասկանալ, թէ ի՛նչ ասել է վերամիաւորում եւ ինչո՛ւ է արցախահայութեան համար հացից ու ջրից աւելի անհրաժեշտ այդ վերամիաւորումը, այսուհանդերձ ոչ միայն ինքներս համոզուեցինք, այլեւ բոլորին ապացուցեցինք, որ չկայ ղարաբաղցի, այլ կայ՝ հայ, որ չի եղել «ազգային հարցի լուծում», այլ գոյութիւն ունի պատմական անարդարութեամբ մայր ժողովրդից կտրուած հայութիւն:

Համաժողովրդական մեր շարժումը կարող է վատ վերջանալ մի դէպքում միայն: Այն դէպքում, երբ ոչ հեռու անցեալի մեր հոգեբանութեամբ, որոշումները իրականացնելու գործը ուրիշների վրայ բարդելով, ինքներս քաշուենք անտարբերութեան մեր պատեանների մէջ եւ շարունակենք ապրել հասարակական, ընկերային, մշակութային ու ազգային այն գորշ, անհեռանկար, աննպատակ կեանքով, ինչպէս ապրել ենք մինչեւ հիմա: Քննենք, թէ ի՞նչ տեղի ունեցաւ:

Եթէ մեր հանրապետութիւնում, այնուհանդերձ, ծայր առաւ հրապարակայնութիւնը, ապա միայն ղարաբաղեան անցուդարձի կապակցութեամբ: Եթէ սկսուեց հասարակական հզօր մեր շարժումը, ապա դարձեալ յանուն Ղարաբաղի: Եթէ որպէս ժողովուրդ մենք, վերջապէս, որոշեցինք ազատագրուել բարոյական մեր արժէքները կրծող ժանգից, ազատագրուեցի՛նք մեզ պատած ահ ու սարսափից, ապա նորից ու նորի՛ց արցախահայութեան հատուածի հետ ներդաշնակուելու գաղափարի շնորհիւ:

Եւ ո՛չ աւելին:

Եկէք մի պահ ինքներս մեզ կողքից դիտենք ու խոստովանենք որ դեռեւս վայելում ենք հրապարակի ազատութիւնը միայն:

Իսկ հրապարակի ազատութիւնը մեր հիմնարկների, ձեռնարկութիւնների, աշխատանքային ոլորտի ազդեցութիւնից դուրս է: Հրապարակում վայելում ենք հսկողութիւնից դուրս ազատութիւն: Հաղորդակցւում ենք իրար հետ, զգում ենք մեր ընդհանուր ուժը վարչարարական պատնէշի դէմ, բայց յաջորդ օրը մեր աշխատավայրում դառնում ենք նոյն հին հնազանդ կամակատարը, նոյն անտարբերը, որն ինչպէս անցեալում, այնպէս էլ հիմա ծուլանում է կռուել արդարութեան ու ճշմարտութեան համար:

Մեր այս վիճակը ձեռնտու է բոլոր նրանց, ովքեր վերակառուցումը համարում են հերթական միջոցառում: Ովքեր դեռեւս փայփայում են այն յոյսը թէ անհնար է շրջել երկրի տասնամեակների ընթացքը, անհնար է ոչնչացնել սոցիալիզմի վարչարարական ու «զօրանոցային» արատաւոր տեսակը:

Ապրիլեան պլենումից յետոյ անցած երեք տարիների ընթացքում այդ մութ ուժերը մեզ թոյլ չէին տալիս դուրս գալ երկերեսանի մեր վիճակից: Վարժուել էինք ապրել իրական ու ամպիոնների կեանքով, եւ արդէն շնչահեղձ էինք լինում: Հիմա էլ ուզում են մեզ վարժեցնել հրապարակի եւ հիմնարկային անիմաստ ու երկակի կեանքով ապրելու անբարոյականութիւնը: Ուզում են մեզ պարտադրել «ոսկէ միջին»ի փիլիսոփայութիւնը, որը փորձեցին արտայայտել նոյնիսկ կուսակցութեան ժողովին: Խոստովանում եմ, ինձ անհանգստացնում է այն իրողութիւնը, թէ ինչո՞ւ կուսակցութեան ժողովին ծափահարութիւնների նոյն բաժինն էին ստանում իրերամերժ կարծիքները, այսպէս ասած՝ ապահովում էին նոյն «ոսկէ միջին»ը:

Անտարակոյս, շատերին է ձեռնտու թմրեցնող, ամէն բան բարեյաջող ներկայացնող, «հարցեր չսարքող», անցեալը չփորփրող, բայց եւ ապագայի համար մաքառելու ամէն մի ձգտում ու դրսեւորում ոչնչացնող այդ «ոսկէ միջին»ը:

Մինչդեռ ամէնից առաջ, այդ «ոսկէ միջին»ը ամենապարզ միջակութիւնն է, երբ խօսքը վերաբերում է ժողովրդի ճակատագրին ու ազգային յառաջդիմութեան բացառիկ հնարաւորութեանը, որպիսին երրորդ հազարամեակի շէմին մեզ մատուցել է Նորին Մեծութիւն Պատմութիւնը: Իսկ միջակութիւնը, ինչպիսի՛ պիտակ էլ փակցնելու լինենք, մի գոյն ունի միայն ... աւելի ճիշդ՝ ո՛չ մի գոյն չունի: Որովհետեւ գորշութիւնը գոյն չունենալն է, պատմութիւն չունենալն է, դէմք չունենալն է, անցեալ չունենալն է, անհատականութիւն չունենալն է:

Ամենատարբեր կարծիքների նկատմամբ դրսեւորուած միակերպ վերաբերմունքը, ամէն ինչին համամիտ լինելու ծառայամիտ պատրաստակամութիւնը մտահոգում է նաեւ ուրիշ առումով:

Բանն այն է, որ միշտ համամիտ լինելու, միանական կարծիք ունենալու պարտադրանքը մարդկանց գիտակցութեան մէջ պատրաստուել է տարիների ընթացքում եւ ծրագրուած հետեւողականութեամբ: Նախ, ինչպէս համոզւում ենք վերջին ամիսներին առատօրէն հրապարակուող նիւթերից, ամէն ինչին համամիտ դարձնելու առաջին քայլը եղել է սեփական միտքն արտայայտելու ազատութեան արգելքը: Յետոյ արդէն արգելուել է ընդհանրապէս սեփական միտք, սեփական կարծիք ունենալը: Բայց եթէ կարելի է արգիլել սեփական միտքն արտայայտելը, ապա բոլորովին անհնար է որ մարդը չունենայ կարծիք իր իսկ ապրած կեանքի, իր ձեռք բերած կենսափորձի սահմաններում: Հետեւաբար, ինչպիսին էլ լինեն սահմանափակումներն ու մարդկային բանականութիւնը համահարթելու բոլոր փորձերը, միեւնոյն է, միտքն ու կարծիքը մնում են տարբեր, չեն նմանում իրար, չեն դառնում համատարած ու անվերապահ: «Հանճարեղ տաղերգուն» ու «իմաստուն հայրիկը» լաւ գիտէր այդ պարզ ճշմարտութիւնը, ուստի իրաւացիօրէն համոզուած էր, թէ ո՛ւմ վրայ էլ մատը դնի, կարող է վստահ լինել, որ այդ հերթական զոհի հոգու խորքերում նստած է այլախոհը:

Ամէնից վտանգաւորն այն է, որ համամիտ լինելու, այսինքն «վերին» համարւող կարծիքը անվերապահօրէն ընդունելու կամ պարտադրելու պահանջը վերջերս աւելի ու աւելի խորն է արտայայտւում մեր, նոյնիսկ դեմոկրատացման ճանապարհը բռնած յարաբերութիւնների մէջ:

Նոյնիսկ «հրապարակի ազատութեան» մէջ չունենալով քաղաքական պայքարի տարրական բարեկրթութիւն, դեմոկրատական ազատութիւնը ընկալւում է որպէս վարչարարական մի համակարգը վարչարարական մէկ ուրիշ համակարգով փոխարինելու հնարաւորութիւն, կարծիք չունենալու մի ոլորտը կարծիք չունենալու մէկ այլ ոլորտով փոխարինելու հնարաւորութիւն, քաղաքական ու բարոյական պիտակաւորման մի տեսակը մէկ ուրիշ տեսակով փոխարինելու հնարաւորութիւն:

(Մնացեալը յաջորդիւ)

ՊՈԼՍԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ՅԱՒԵՐԺԱԿԱՆ ՍԿԻՒՏԱՐԸ

Գրեց՝ ԵՐՈՒԱՆԴ ԿՈՊԷԼԵԱՆ

Տարիներ առաջ, Պէյրութէն, հին բարեկամի մը քովէն երկու երիտասարդներ կուգային Պոլիս՝ գիս գտնելու եւ խնդրելու համար, որ օգնեմ իրենց քաղաքը պտըտելու եւ տեսարժան վայրերը այցելելէ առաջ գիրենք առաջնորդելու՝ Պաղլարպաշըի գերեզմանատունը, Սկիւտարի Սոխակին գամբարանը տեսնելու համար:

Պոլսեցիի ինքնասիրութիւնս գգուած կ'ըլլային այս երկու Հայ երիտասարդները այդ առաջարկով, որովհետեւ քիչ չէր թիւը անոնց, որոնք երբ Պոլիս կ'այցելէին, առաջին առթիւ՝ կամ կը փափաքէին Վոսփոր երթալով թարմ ձուկ ուտել, կամ Գոց Շուկայ այցելելով աժան կաշի բաճկոններ գնել, կամ ալ երթալ Թոփգափուի Թանգարանը՝ հոն նշանաւոր համանուն ժապաւէնին մէջ ցուցադրուած զմրուխտազարդ կեռ դաշոյնը տեսնելու համար:

Իսկոյն թողուցի գրադարանս ու ճամբայ ելանք դէպի Սկիւտար, ճամբու ընթացքին ալ ջանալով հաճոյք պատճառել իրենց, նախ կառաբարձ նաւով անցանք, յետոյ հոն Պոլսոյ յատուկ թուղթէ հէլվայէն կերանք, այն նշանաւոր բանէն, զոր ամէն զբօսաշրջիկ հետաքրքրութեամբ կը դիտէ անպայման, նայելով ճաշարանի ձեւին ու վրայի արաբերէն գիրերուն, որոնք արդիւնք են հին կաղապարներու գործածութեան եւ որոնց իրականութեան մէջ «Փատիշահըմ, չօք եաշա» ըլլալուն անդրադարձան շատ ուշ, երբ արդէն Հանրապետութիւնը աւելի քան քառասուն տարեկան էր եղած:

***

Իջանք կէս ճամբան, որպէսզի տղոց ցոյց տամ հին պատմական շէնքերը կամ անոնց տեղերը, Պէրպէրեան վարժարանը, Ճեմարան տանող ճամբան, հեռուն բարձունքին վրայ Սիմանթոյի ծառը, ադին՝ ճամբեզրին երբեմնի հայկական թատրոններու, Հ.Մ.Ը.Մ.ի եւ Հ.Մ.Մ.ի մարզարաններուն տեղերը, կարգ մը ծանօթ դէմքերու տուները որոնք տակ կը մնային տակաւին ու երիտասարդները բոլորը մտիկ կ'ընէին մեծ հետաքրքրութեամբ:

Ճամբան կը հանդիպէինք վաղեմի Սկիւտարցիներու, խանդավառ կերպով կը դիմաւորէին հիւր երիտասարդները, մանաւանդ երբ կը տեղեկանային թէ Պէյրութէն կուգային անոնք ու կ'ամբողջացնէին այն տեղեկութիւնները զորս ես կուտայի ամփոփ կամ պակասաւոր կերպով, տարեցները կը պատմէին իրենց ապրած օրերը, մարզիկ Վահրամ Փափազեանը կամ Շաւարշ Քրիսեանը, դերասանական խումբերը, իրենց դիտած խաղերը, հայկական փողերախումբերը, ըսկաուտները, երգչախումբերը, խրախճանութիւնները, բանախօսութիւնները, եռաժշտահանդէսները:

***

Սկիւտար, իսկապէս յաւերժական Սկիւտարն է բովանդակ Պոլսոյ մէջ ու կը պահէ իր դիմագիծը ամէնէն նուազ վթարեալ կերպով: Այսօր տակաւին Սկիւտարցիին խօսած հայերէնին մէջ անգամ

չունչ մը, դրոշ մը կայ երբեմնի Սկիւտարէն: Կարծէք անոնց վրայ կը հսկեն, Պաղլարպաշըի իրենց գերեզմաններէն, Պէրպէրեանները ու Հինդլեանները, կը ներշնչեն հոգիները Դուրեաններուն ու Զարիֆեաններու, իսկ Սխամանթօն ամէն տեղ է, տակաւին Մելքոն Կիւրճեանը, Յ. Մըմըրեանը միւս բոլորը, որոնք Սկիւտարի բանաստեղծական օդը շնչած ու ... բանաստեղծած են:

Տղաքը երկիւղածութեամբ կը դառնան գերեզմաններուն շուրջը, մէկը կը ձայնէ միւսին՝ նոր անուն մը ցոյց տալու համար տապանաքարի մը վրայ, բանաստեղծութիւններ կ'արտասանեն անոնցմէ կամ կը խօսին գրականութեան մասին, մեզի ընկերացող Սկիւտարցիները կը ձայնակցին իրենց: Երիտասարդները կը զարմանան որ Սկիւտարը տակաւին կը շարունակէ ապրիլ ու շնչել, հակառակ անոր որ ոչինչ մնացած ըլլալ կը կարծէին երբեմնի Սկիւտարէն:

***

Եւ ահա, անկէ տասնեակ մը տարի վերջ, դարձեալ Սկիւտար ենք, այս անգամ Ս. Կարապետի մը, Խնդրակատար Սուրբին անուան տօնախմբութեան առթիւ, Պոլսոյ ամէնէն ընդարձակ եկեղեցիներէն մէկուն պարտէզը, ուր խականն տօնահանդէս մըն էր: Կային Թաղեցիներ, երբեմնի բարեկամներ՝ զիրար կը տեսնեն, կ'ողջագուրուին, կը խօսին ասկէ – անկէ, երբեմն նոյնիսկ չեն կրնար ճանչնալ, կը նմանցնեն զիրար, կը մօտենան ու վարանումով կը հարցնեն ու երբ դրական պատասխան կը ստանան, կը փաթթուին իրարու՝ որպէս հարազատներ:

Հետաքրքրութեամբ կը հետեւինք այդ իրարու յաջորդող պատկերներուն, բոլորն ալ իրարմէ տպաւորիչ, իրարմէ յուզիչ: Տօնակատարութիւններէն վերջ, յարակից պարտէզին մէջ կը սարքուի Սիրոյ Սեղանը, կ'ըլլան սրտաբուխ նուիրատուութիւններ, հանդիսավարը մէջընդմէջ կը յիշեցնէ, թէ կարգ մը նուիրատուութիւններ կան, որոնք կատարուած են օտար դրամանիշով, նկատելով որ կը կատարուին հիւրաբար Պոլիս գտնըւող նախկին Սկիւտարցիի մը կամ Պոլսոյ տարբեր մէկ հին Թաղեցիին կողմէ: Յետոյ կուգայ կարգը ուրիշ նուիրատուութեանց շարքի մը, ուր կը խօսուի ամերիկեան տոլարներու, գանատական տոլարներու, գերմանական մարքերու, ֆրանսական ու զուիցերական ֆրանքներու, հոլանտական ֆլորիններու մասին: Ուրեմն, բոլոր ասոնք եկած են աշխարհի այդ երկիրներէն, իբրեւ նախկին Պոլսահայեր ու զիրար կը գտնեն հոս, այս Սիրոյ Սեղանին գլուխը:

Կը յիշենք հին Վարդավառները, աւելի հին Վարդավառները պատմողներուն, Անատոլուի այլազան քաղաքներէն ու գաւառներէն կուգան եղեր մարդիկ ու հոս կը հանդիպին իրարու իբրեւ համագիւղացի, համաքաղաքացի, երբեմն ալ նոյնիսկ ազգականներ, Մշոյ Սուլթան Սուրբ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՌՈՏ ԱՅԼԸՆՏԻ (Փրովիտենս Միացեալ-Նահանգներ) Պրաուն Համալսարանի ընդունելութեան սրահին մէջ, Օգոստոս 31-ին, 700-է աւելի դասախօսներու, վարչական պատասխաններու եւ ուսանողներու ներկայութեան Նիւ - Եորքի Հանրային Մատենադարանի տնօրէն՝ Փրոֆէսէօր Վարդան Գրիգորեան պաշտօնապէս ստանձնած է նոյն համալսարանի նախագահի պաշտօնը: Այս առթիւ, ի շարս այլ թերթերու, «Նիւ - Եորք Թայմզ» Սեպտեմբեր 1-ի թիւով, առաջին էջի վրայ տալէ ետք Վ. Գրիգորեանի նըկարը, մօտաւորապէս կէս էջով ներկայացուցած է Պրաուն համալսարանի նոր նախագահը, որ իր նոր պաշտօնի գլուխը պիտի անցնի յառաջիկայ Ապրիլ ամսուն:

***

ՊՈՒԷՆՈՍ — ԱՅՐԷՍԻ «Արմենիա» ակումբին մէջ Օգոստոս 6-ին 40 ուսուցիչ — ուսուցչուհիներու մասնակցութեամբ տեղի ունեցած է հայերէնի ուսուցիչներու Բ. սեմինարը: Աշխատանքներն ու դեկուցումները կեդրոնացած են «Քերականութեան եւ ուղղագրութեան ուսուցումը չորրորդէն եօթներորդ դասարաններու մէջ» նիւթին շուրջ:

Կարապետի անուան կազմակերպուած այդ տօնակատարութեանց: Հիմա ալ կը պատահի նոյնը՝ Սկիւտարի մէջ, հին ծանօթներ, բարեկամներ, ազգականներ ու պարագաներ կուգան աշխարհի հեռաւոր անկիւններէն ու տարին անգամ մը հոս կը գտնեն զիրար, այս տարի մէկը, գալ տարի միւսը, ոմանք անյիշելի տարիներ վերջ, ու ոմանք, անշուշտ, օր մըն ալ երբեք, եթէ նոյնիսկ բնակած ըլլան Սկիւտարի մէջ, մինչեւ Պաղլարպաշըի Ս. Խաչ կամ Ս. Կարապետ Թաղամասը Թաղուելու տարուիլը, սիրելիներու եւ բարեկամներու կողմէ:

Եւ սակայն, յաւերժական է Սկիւտարը, միշտ մնալով Սկիւտար, հակառակ բոլոր փոփոխութիւններուն ու հակառակ նոյնիսկ մարդոց փոխուելուն: Եւ, ինչպէս նշանաւոր մէկը ըսեր է ատենին՝ որուն անունը հիմա չեմ կրնար յիշել դժբախտաբար, – Եթէ ազնուականութիւնը կորսուի աշխարհի վրայ, օր մը անպայման տեղէ մը մէջտեղ կ'ելլէ Անգլիոյ մէջ, այնպէս ալ եթէ նոյնիսկ օր մը հին Պոլիսը կորսուելու ըլլայ ամբողջապէս, անպայման մարդիկ պիտի հանդիպին անոր առնուազն Սկիւտարի փողոցներէն մէկուն մէջ:

Որովհետեւ, որքան ատեն որ կ'ապրի Սկիւտարը, Պոլիս ալ պիտի շարունակէ ապրիլ իր երբեմնի ոգիով Սկիւտարի մէջ:

ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութեան տարեկան ընդհանուր ժողովը տեղի ունեցաւ Յունիս 23, 1988ին Ընկերակցութեան կեդրոնին մէջ, ի ներկայութեան հրաւիրեալ անդամներուն: Յետ տարեկան հաշուետուութեան, ըստ կանոնագրին տեղի ունեցաւ վարչութեան 8 անդամներուն ընտրութեան քուէարկութիւնը: Ընտրուեցան կամ վերընտրուեցան հետեւեալ անդամները. ՊՊ. Անդրէ Եռիգարտաշեան, Ժիրայր Մարկոսեան, Եդուարդ Վարդանեան, Խաչիկ Խաչիկեան, Ռոժէ Քապեան, Արթին Ոսկեան, Էտկար Համալեան եւ Շարլ Եկէնեան:

Վարչութիւնը իր առաջին նիստը գումարեց Զորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 7-ին, եւ յետ քուէարկումի հետեւեալ կերպով վերակազմուեցաւ.–

Պրն. Ժագ Գալճեան՝ նախագահ, փոխ-նախագահներ՝ տոքթ. Սարգիս Սիմոնեան եւ Ռաուլ Գազանճեան, Ռոժէ Քապեան՝ գանձապետ, Անդրէ Եռիգարտաշեան՝ փոխ-գանձապետ, Եդուարդ Վարդանեան՝ ընդհանուր քարտուղար եւ Խաչիկ Խաչիկեան ընդհանուր քարտուղարի փոխանորդ:

Ընկերակցութեան զանազան գործունէութեան մարզերուն մէջ իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն ՊՊ. Կարապետ Աւետիսեան, Ալէն Պարսիկեան, Ս[illegible]ան Շամլեան, Էտկար Համալեան, Ժան Մատոյեան, Ժիրայր Մարկոսեան, Դանիէլ Սէֆէրեան, Արթին Ոսկեան եւ Շարլ Եկէնեան:

Նորակազմ վարչութիւնը հանրութեան ուշադրութեան կը յանձնէ Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութեան ընթացիկ տարուայ պիւտճէն որ ընդհանուր ժողովի հաւանութիւնը ստանալէ յետոյ միաժամանակ կառավարութեան կը ներկայացուի:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ASSOCIATION ARMENIENNE
D'AIDE SOCIALE
BUDGET PREVISIONNEL DE 1988

Dépenses ou Charges d'exploitation		
Participation à caractère social		320.000
Secours réguliers	85.000	
Secours exceptionnels	50.000	
Bourses étudiants	100.000	
Bourses collèges	50.000	
Cotisations et dons	85.000	
Charges de personnel		23.850
Appointements	16.500	
Sécurité sociale	6.000	
Caisse retraite	650	
Chômage	700	
Impôts, taxes et versements assimilés		13.000
Matières, fournitures, petits matériaux consommés		27.000
EDF - GDF	11.000	
Fourniture Bureau	16.000	
Autres charges externes		65.000
Charges locatives co-propriété	9.500	
Entretiens locaux	1.000	
Assurances	4.500	
Déplacements adm. et personnel	5.000	
Missions réceptions	9.000	
Documentation	3.500	
Affranchissements et taxes	9.500	
Téléphone	20.000	
Autres frais finances	3.000	
Subventions accordées		3.000
Autres charges de gestion		500
Charges exceptionnelles		40.000
Dotations ou amortissements		107.650
Total		600.000

Recettes ou Produits d'exploitation	
Cotisations	40.000
Dons manuels	250.000
Subventions	1.000
Produits des manifestations	60.000
Quêtes et collectes	15.000
Produits divers de gestion courante	4.000
Participation frais de siège	30.000
Produits exceptionnels	200.000
Total	600.000

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

– Ո՞ւրտեղ պիտի իջնես Բաքւում:

Սաթենիկ իր խոնաւ աչքերը բարձրացուց դէպի Ստեփանն եւ պահ մը խորհեցաւ, յետոյ սթափեցաւ, մեղմութեամբ ուսը ազատեց ընկերոջը ձեռքէն, մատները թօյլցան, քիչ հեռացաւ նստարանին վրայ եւ պատասխանեց.

– Չգիտեմ:

– Եթէ չգիտես, կարող ես ինձ հետ գալ, ես պիտի գնամ իմ ազգականներիս մօտ, քեզ համար էլ տեղ կը լինի, ի հարկին իմ տեղս կուտամ քեզ:

– Չէ՛, Ստեփան:

– Ինչի՞ ... տխուր կը լինի քեզ համար, մինակ:

Ձայնը դողդղաց եւ կանգ առաւ. Սաթենիկ չպատասխանեց եւ ինքն իր մէջ ամփոփուած, հոգին անձկութեամբ լի, զգաց որ հետզհետէ եւ արագութեամբ կը մօտենային Բաքուին:

Ա՛խ ... սիրելիս ... երա՞զ է թէ իրականութիւն, գնացքը հազիւ կեցած Գարեգին Միքայէլեան կը մօտենար վակօնի դռնակին: Սաթենիկ անմիջապէս տեսեր էր զայն եւ տարօրինակ հանդարտութիւն մը յանկարծական հակազդեցութիւն էր յառաջ բերել իր ջղային վիճակին մէջ: Ստեփան եւս տեսեր էր զայն եւ գրեթէ բրտութեամբ ըսեր էր Սաթենիկին.

– Ահա քո լաւագոյն բարեկամը, այլեւս պէտք չեմ քեզ:

Հազիւ գնացքը առած՝ Ստեփան իր միակ պայուսակը ձեռքը իջեր ու անհետացեր էր բազմութեան մէջ, բայց Սաթենիկ ժամանակ չունէր նոյնիսկ անդրադառնալու այդ բոլորին. իր աչքերը անյագ կարօտով սեւեռած էր սիրելիին վրայ, անհամբեր էր առաջին խօսքերը փոխանակելու անոր հետ. գոհ էր նոյնիսկ որ Ստեփան հեռացեր էր ու այդպէսով մինակ կը մնար իր Գարեգինին հետ:

Գարեգին Միքայէլեան բարձրահասակ, բարեձեւ եւ ազնուական երեւոյթով մարդ էր. իր քիչ մը շատ կարգին մարդու արտաքինը տեսակ մը հանդիսաւորութիւն կուտար իր խօսքերուն եւ շարժումներուն. բայց շագանակագոյն գրեթէ խարտեաշ մազերով, ակնոցներուն ներքեւէն պսպըղացող գորշագոյն աչքերով դէմքը իր կանոնաւորութեամբ ցուրտ եւ անհաղորդ ընդհանրապէս, յուզումի մէջ կը ստանար բացառիկ համակրելիութիւն եւ ջերմութիւն. իր մաքուր շրթները շատ կարճ կտրուած պեխերուն ներքեւէն կը ժպտէին հոգեզմայլ ուրախութեամբ, կարծես վերացած էր բացառիկ զգացումով մը եւ իրաւամբ իր սէրը Սաթենիկին համար տեսակ մը ջերմեռանդութիւն էր, գրեթէ կրօնական հանդիսաւորութեամբ:

Գարեգին Միքայէլեան առաջնորդեց Սաթենիկը դէպի կայարանի շէնքը, ուրկէ քիչ յետոյ հասան ելքի դուռը: Երկուքն ալ կարծես երազի մէջ էին եւ իրականութեան զգացումը կորսնցուցած. երկուքն ալ առ այժմ անձնատուր էին իրարու մօտ ըլլալու ուրախութեան եւ վերստին տեսութեան կարծես անիրականանալի նպատակին իրագործման առթած երջանկութիւնը կ'ապրէին ամբողջ իրենց հոգիով: Հազար բան ունէին իրարու ըսելիք, հազար բան մոռցեր էին իրարու բացատրել երբ կրկին տեսակցէին. ամիսներու ընթացքին կուտակուած զանգատներ, կասկածներ, մտահոգութիւններ, դեռ երէկ, դեռ ժամ մը առաջ լուսաբանութեան կարօտ էին, բայց այդ պահուն բոլոր տարակոյսի ստուերները ցրըւած էին եւ մէկը միւսին նայուածքին, յուզմունքին եւ դողդողացող ժպիտին մէջ կը գտնէր բոլոր տանջող հարցումներուն պատասխանը:

Եթէ կարելի ըլլար որ այս այսպէս շարունակուէր անընդհատ, եւ անվերջ եթէ գոնէ կարելի ըլլար իրենց սահմանուած կեանքի ապագայ ընթացքը խտացնել եւ կեդրոնացնել այդ պահուն ընծայած երանութեան մէջ, բայց գիտէին որ առաջին անկիւնադարձին երջանկութեան տեսիլքը պիտի պղտորէր հրամայական եւ յաճախ ըստ ինքեան սնոտի անհրաժեշտութիւններով:

Քանի կայարանի խիտ բազմութեան մէջ էին անոնք ոեւէ ուշադրութիւն չէին ըներ իրենց շարժուձեւերուն, նոյնիսկ Գարեգին բռներ էր Սաթենիկի ձեռքը եւ գորովանքով կը սեղմէր, միեւնոյն ատեն գլուխը յառաջացնելով, բայց անգամ մը որ ելքի սանդուխներուն մօտեցան, ծանօթներ բարեւեցին Գարեգին Միքայէլեանը եւ անիկա յանկարծակի իր բարեկամուհիին ձեռքը թողուց:

(Շար. 4)

(Շար. Ա. էջէն)

թիւնն այն է որ ամերիկեան մատ կայ այս գործին մէջ, նկատի առնելով մանաւանդ որ Ավրիլ Ուաշինկթըն էր երկու չարաթ առաջ: Բայց, բանակին նոր հրամանատարը՝ Ժան - Քլոտ Փոլ Ուաշինկթընի «սեւ կատուն» է եւ Միացեալ - Նահանգներու մէջ մեղադրանքի տակ է թմրեցուցիչի առեւտուրի համար: Առայժմ կարեւորը այն է որ ջարդը դադրի (վերջին օրերու բախումներէն 11 մեռեալ եւ 70 վիրաւոր կար):

ՊԻՐՄԱՆԻՈՅ մէջ ալ պետական զին - ուորական հարուած մը տեղի ունեցաւ եւ 19 սպաներու խումբ մը կազմուեցաւ կարգն ու խաղաղութիւնը վերահաստատելու համար: Նոր ղեկավարը՝ զօրավար Սօ Մաունկ տապալեց նախագահ Մաունկ - Մաունկը, որ ամիս մըն է միայն իշխանութեան գլուխն էր եւ անմիջապէս լուծեց բոլոր հիմնարկները՝ Խորհրդարան, Պետական Խորհուրդ, Նախարարաց Խորհուրդ: Երբ կարգն ու կանոնը հաստատուին նոր ղեկավարը մտադիր է ընդհանուր ընտրութիւններ կազմակերպելու, բազմակուսակցական դրութեամբ: Հարցն հոն է որ տապալուած Մաունկն ալ նոյն տրամադրութիւնները յայտնած էր: Ընդդիմութիւնը միշտ ցոյց կ'ընէ եւ իշխանութիւններն ալ կրակ բացած են:

ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԱԿԱՆ ՄԱՍՆԱԿԻ ընտրութեանց մէջ, ընդդիմութիւնը երկու աթոռ շահեցաւ, հիւսիսային - Պօվէի եւ հարաւային - Պօվէի մէջ, երկուքն ալ (Օլիվէի Տասօ եւ Ժ. Ֆ. Մանսէլ) Շիրաքի կուսակցութեան կը պատկանին: Այս արդիւնքէն ետք, Ազգային Ժողովը հետեւեալ պատկերը կը պարզէ. - Ընկերվարական եւ կողմնակից՝ 275, Էռ - Փէ - Էռ՝ 132, Իւ - Տէ - Էֆ՝ 90, Իւ - Տէ - Սէ՝ 40, Համայնավար՝ 25, չարձանագրուած՝ 15 (մէկ՝ Ազգ. Ճակատ): Բացարձակ մեծամասնութիւնը 289 ձայն է:

ՇՈՒԷՏԻ երեսփոխանական ընտրութիւնները մասնաւոր նորութիւն մը չբերին եւ «Կանանչները» թէեւ Խորհրդարան մուտք կը գործեն, բայց ոչ ակնկալուած ձեւով, այսինքն մեծ յաղթանակ մը տանելով: Ընկերային Դեմոկրատները, որոնք երկիրը կը վարեն տասնամեակներէ ի վեր, կրկին պիտի վարեն երկիրը ըստ առաջին արդիւնքներուն, ապահոված ըլլալով 178 աթոռ (349-ի վրայ): Ընկերային Դեմոկրատներու յաղթանակին գլխաւոր պատճառն է երկրին բարւոք տնտեսութիւնը եւ գործազրկութեան չատ ցած համեմատութիւնը, շուրջ 1,4%:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ արմտիքի հունձքը 1988-ին պիտի չհասնի նախորդ տարուան 211 միլիոն թոնին, յայտարարած է Կորպաչով, առանց մանրամասնութիւն տալու:

ՎԱՍԻԼԻՈՒ — ՏԷՆՔԹԱՇ տեսակցութիւնը ակնկալուած արդիւնքը չտուաւ, առաջին օրուան յոյսերէն ետք: Ուրախ - զուարթ առաջին հանդիպումին յաջորդած են աւելի մռայլ ժամեր, որովհետեւ Տէնքթաշ չուզեր հրաժարիլ իր «պուպրիկի թագաւորութենէն» հակառակ Անգարայի եւ եւրոպական Հասարակապետութեան ճնշումներուն: Միշտ կը պնդէ երկու անջատ Պետութիւններու համադաշնակցութեան մը վրայ, մինչ Կիպրոսի նախագահը համադաշնակցութիւն մը կ'ուզէ, ուր շարժումի, երթեւեկի, հաստատումի եւ աշխատանքի ամբողջական ազատութիւնը յարգուի:

ՏՐՈՑԿԻԻ առաջին կենսագրութիւն մը լոյս տեսած է «Ագիտատոր» պաշտօնական պարբերականին մէջ, որ ամբողջովին բացասական դիմանկար մը կը գծէ Կարմիր Բանակի հիմնադրին, մինչ «Պրաւդա» որոշ դեր մը վերագրած էր իրեն, Հոկտեմբերեան Յեղափոխութեան վազորդայնին:

ԼԻԲԱՆԱՆ անել վիճակի մէջ է, մինչ 48 ժամ կը մնայ նախագահական ընտրութեան համար: Բանակը մերժեց Միացեալ - Նահանգներու եւ Սուրիոյ թեկնածուն, ցեկոյցով մը յայտարարելով թէ միայն Խորհրդարանը կրնայ երկրին նոր ղեկավարը որոշել:

ԱՆԹԷՆ 2-Ի տագնապը չէ լուծուած, թէեւ լրատուութեան տնօրէնին՝ Էլի Վանիէի հրաժարումը քիչ մը հանդարտեցուցած էր մթնոլորտը, բայց եւ այնպէս Քրիսթին Օքրէնթի աշխատավարձքին հետեւանքով ծագած բողոքի շարժումը չէ մարած: Քրիսթին Օքրէնթ այլ պատճառներ ալ ունի դժգոհ ըլլալու, քանի առաջին շաբաթն իսկ ակնկալուած յաջողութիւնը չարձանագրեց, ընդհակառակն: Օտիմաթի հարցախոյզը հաստատեց թէ Ա. կայանի վրայ Փուավր - տ'Արվոր 24,5% կ'ապահովէր Երկուշաբթի իսկ, մինչ ինք 17,5, յաջորդ օրը՝ 16,3 իսկ Հինգշաբթի 15,3-ի կ'իջնէր: «Քրիսթին թագուհին», կը խորագրէր «Ֆիկառօ», կ'ակնարկելով որ Տարբեան ժայռը Կապիտոլէն հեռու չէ:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Քըրշէհիր քաղաքին բանտէն Շաբաթ առաւօտեան կանուխ ժամերուն 18 ձախակողմեան բանտարկեալներ փախուստի դիմած են: Փախուստը կարելի եղած է 118 մեթր երկարութեամբ գետնափոր անցքի մը շնորհիւ: 18 փախըստականներուն մէջ կան երկու բանտարկեալներ որոնք մահուան դատապարտուած էին:

ՔԻՒՐՏ ապստամբեալ փէշմէրկէները գայրանալով իրենց երեք ընկերներուն թուրք ապահովութեան ուժերու կողմէ հսկողութեան տակ առնուելուն, Հաքքեարիի քայմաքամն ու քաղաքապետը պատանդ առած են: Ժամ մը արգելափակելէ ետք երկու անձերը ազատ արձակած են, երբ ապահովութեան ուժեր պաշարած են բանակավայրը: Նման այլ պատահարներու առաջքն առնելու համար զինուորական ուժ փոխադրուած է շրջանը:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Սէն - Ժերմէի Կապոյտ Խաչի Զ. Շանթ մասնաճիւղի վարչութիւնը հոգեհան - գըստեան պաշտօն կատարել կուտայ իրմէ յաւէտ բաժնուած անդամուհիներու յիշատակին Սեպտեմբեր 25, Կիրակի առաւօտ ժամը 10-ին Թաղխս Ս. Սահակ - Մեսրոպ Եկեղեցւոյ մէջ:

ՍԷՆ-ԼՈՒ — Ս. ԳԷՈՐԳ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Եկեղեցւոյ անուանակոչութեան տօնին առթիւ, Կիրակի, Սեպտեմբեր 25-ին, հանդիսաւոր պատարագ եւ աւանդական մատաղօրհնութիւն:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝

ՇԱՀԱՆ ԽԶԿՐ. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ

Ժամերգութիւն՝ 9-ին:

Պատարագ՝ 10-ին:

Մատաղօրհնութիւն՝ 12-ին:

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Սեպտեմբեր 25, Կիրակի, տօն ՎԱՐԱԳԱՅ ՍՐԲՈՅ ԽԱՉԻՆ առթիւ Եկեղեցւոյս մէջ հանդիսաւոր պատարագ տեղի կ'ունենայ:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՎՐԹԱՆԷՍ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

«Հայր Մեր»ի պահուն Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Վազգէն Առաջնոյն Ծայրագոյն Պատրիարքին եւ Սրբազնագոյն Կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց, Օծման 33-րդ տարեդարձին առթիւ Հայրապետական Մաղթանք կը կատարուի:

Պատարագի երգեցողութիւնները տեղի կ'ունենան Սուրբ Եկեղեցւոյս Շնորհալի երգչախումբին կողմէ ղեկավարութեամբ Պր. Յակոբ Աբրահամեանի:

Յետ աւարտման Պատարագի ըստ կըտակի մասնաւոր հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի Սուրբ Եկեղեցւոյս գլխաւոր բարերար՝ Տէր եւ Տիկին Ճիպրայէլ եւ Ազատուհի Պահատուրեան ծնողաց ՆՇԱՆ ԵՒ ՖԻԼՕՐ ՊԱՀԱՏՈՒՐԵԱՆԻ, ինչպէս նաեւ՝ ՊԱՀԱՏՈՒՐԵԱՆ, ՊԱԹՄԱԶԵԱՆ, ԽԱՐԲՈՒԹԼԵԱՆ, ԹԻՒԹԻՒՆՃԵԱՆ եւ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ գերդաստանաց հին եւ նոր ննջեցելոց հոգիներուն ի հանգիստ:

Պատարագ ժամը 10.30-ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները, Սաքենիկ Մարկոսեանի ամհուան քառասունքին առթիւ, Տիկին Ագնիւ Զագալեանէ 200 Ֆր., Պր. Սերժ Զագալեանէ 250 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Պառաւեանէ 250 Ֆր.:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէսինէն Գուրգէն Պօյաճեան իր հանգուցեալ կնոջ՝ Աշխէնի մահուան 6-րդ տարելիցին առթիւ, եւ իրենց ծնողներուն յիշատակին կը նուիրէ 250-ական ֆրանք՝ Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Տէսինի դըպրոցին, Տէսինի Ս. Աստուածածնայ Հայ. Առաքելական Եկեղեցւոյ բարեզարդութեան, Լիոնի Հայ Դատի Յանձնախումբին, եւ Տէսինի Ռատիօ Արմէնիին, 300-ական Ֆր. «Յառաջ» եւ «Կամք» օրաթերթերու բարգաւաճման:

URGENT

Chaussures CETA

RECHERCHONS

VENDEURS, VENDEUSES.

TÉL. 48. 45. 88. 17

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Ֆրանսահպատակ հայ պարոն մը գործ կը փնտռէ:

Արհեստով արծաթագործ է:

Կը խնդրուի հեռաձայնել հետեւեալ թիւին. - 43 - 51 - 06 - 04:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՆԻԿՈՂՈՍ ՍԱՐԱՖԵԱՆ

Վէնսէնի Անտառը

— ԱՐՁԱԿ ԷՋԵՐ —

Մատենաշար ԱՐԴ, թիւ 1

Փարիզ 1988

Գին՝ 120 Ֆր. (+Թղթատար 15,40)

Դիմել՝

LIBRAIRIE H. SAMUELIAN :

51, rue Monsieur le Prince

75006 PARIS

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութիւն

ՀՐԱՒԷՐ

ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎԻ

Սեպտեմբեր 24, Շաբաթ, ժամը 17-ին. - ՕՐԱԿԱՐԳ. -

- Ընդհ. ժողովի դիւանի ընտրութիւն.
- Բարոյական եւ նիւթական տեղեկագիրներու ներկայացում.
- Նոր վարչութեան ընտրութիւն.
- Առաջարկներ:

Հ.Բ.Ը.Մ.-ի Ալեք Մանուկեան սրահը:

118, rue de Courcelles -- Paris 17e

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

Rencontre avec
CLAUDE MUTAFIAN

auteur de

«La Cilicie»

— Au Carrefour des Empires —

publié aux *Editions Les Belles Lettres*

en coffret de 2 volumes

Vendredi 23 Septembre
à 20 heures 45

- Projection diapositives;
- Présentation;
- Signature.

9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի Արաքս մասնաճիւղի ճաշ - պարահանդէսը Հոկտեմբեր 22-ին, Հօթէլ Թէրմինիւսի սրահներուն մէջ:

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

ՀՐԱՒԷՐ ԺՈՂՈՎԻ

Կեսարիոյ եւ Շրջակայքի Հայրենակցական Միութեան ընդ. անդամական ժողովը տեղի պիտի ունենայ Կիրակի, Սեպտեմբեր 25, կէսօրէն վերջ, ժամը 16-ին, Հ.Բ.Ը.Մ. «Ալեք Մանուկեան» սրահին մէջ:

118, rue de Courcelles, 75017 Paris
M° Courcelles

Կեսարացիները եւ կեսարացի զաւակները կը հրաւիրուին ընտրելու համար Փարիզի շրջանի վարչական կազմին նոր անդամները: Ըստ կանոնագրին, ներկաներուն թիւը մեծամասնութիւն կը նկատուի:

Հիւրասիրութիւն՝ թէյով եւ չոր կարկանդակներով: Գեղարուեստական համեստ բաժին:

Օրակարգ. -

1.- Միութեանս նիւթական եւ բարոյական տեղեկատուութիւն:

2.- Նոր վարչութեան անդամներուն ընտրութիւնը:

3.- Առաջադրութիւններ եւ թելադրութիւններ:

CENTRE CULTUREL
ST. MESROB
10 bis, rue Thouin — Paris 5e

CONFERENCE

Pour inaugurer la reprise de ses activités culturelles, le Centre Culturel Saint Mesrob présente

JACQUES DER ALEXANIAN

le Jeudi 22 Septembre à 20h30
dans la salle du Centre
10 bis, rue Thouin, 75005 Paris

Il nous parlera de
«L'AUTHENTIQUE AVENTURE DES ARMENIENS VECUE DE 1900 A 1922»

Il nous présentera par la même occasion son livre récemment paru chez Robert Laffont : *«Le ciel était noir sur l'Euphrate»*.

Un buffet sera servi à ceux qui le désirent, à 19h30. Prière de s'inscrire
Tél. : 43 - 26 - 50 - 43

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի Արշալոյս Թադէոսեան մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկերուհիներ՝ Արմենուհի Յակոբեանի եւ Կիւլենիա Չըպուքճեանի իրենց քոյրերուն մահուան առթիւ:

— ՎԵՐԱՄՈՒՏ —

ՓԱՐԻԶ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի Արշալոյս Թադէոսեան մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցը կը վերաբացուի Շաբաթ, Սեպտեմբեր 24, ժամը 15-ին, 4-էն 14 տարեկան եւ չափահասներու (պաքալորէայի պատրաստութիւն) համար: Նոյն օրը արձանագրութիւն եւ հանդիպում ծնողքներու հետ:

Կը դասաւանդուին. - Հայերէն լեզու, պատմութիւն, երգ, թատրոն, մարզանք:

Հայ Մշակոյթի Տուն

17, rue Bleue, 75009 PARIS

**

ՍԷՆ - ՄՈՐԻՍ

Կապոյտ Խաչի Սէն - Մորիսի միօրեայ վարժարանի 1988 - 1989 տարեշրջանի արձանագրութիւններն ու դասերը կը վերսկսին Շաբաթ, Սեպտեմբեր 24, հայկական դպրոցի սրահը:

Աշակերտութեան տարիքը՝ 6-էն 15:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ
ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 26-ԻՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 21

MERCREDI
21 SEPTEMBRE
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.842 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 64e ANNEE — No 16.842

ԱՐՑԱԽ
– ՏԱՆՐ ՄԻՋԱԴԷՊԵՐ
– ԲԱԶՄԱԹԻՒ ՎԻՐԱՒՈՐՆԵՐ 17ը, 25ը, 70ը ԵՒ ՄԷԿ ՄԵՌԵԱԼ

ԵՐԵՒԱՆ
ԳՈՐԾԱԴՈՒԼ, ԲՈՂՈՔԻ ՑՈՅՑ, ՊԱՀԱՆՋ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ՆԻՍՏԻ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԽԻՍՏ ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՕԴԱՆԱՒԵՐ ԵՒ ԶԻՆԵԱԼ ՈՒԺԵՐ

ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏԷՆ ԵՐԵՒԱՆ ՄՏԱՀՈԳԻՉ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Ի՞նչ կ՚անցնի կը դառնայ Արցախ թէ Երեւան, կարելի չէ անշուշտ յստակ գաղափար մը կազմել, այնքան հակասական են հասած լուրերը: Կարելի չէ նոյնիսկ ստոյգ գիտնալ թէ ի՞նչպէս սկսած են միջադէպերը, Կիրակի օր: Ըստ աղբիւրներու տեղեկութիւնները կը տարբերին: Ամէն պարագայի մէջ, ինչ որ հաստատ է այն է որ Կիրակի օր հանրակառք մը Հայերով լեցուն դէպի Ստեփանակերտ կ՚երթար: Հոս ալ սակայն տարբեր լուրեր կան հանրակառքին մասին: Սեպտ. 20-ի «Ինթէրնէշընըլ Հերըլտ»ի համաձայն, որ իբրեւ աղբիւր կուտայ հայ պաշտօնական անձնաւորութիւն մը, որու հետ հեռաձայնային խօսակցութիւն տեղի ունեցած է կուսակցութեան կեդրոնատեղին, հայ ուսանողներով լեցուն հանրակառք մը թակարդ ինկած է, երբ կը մօտենար Ստեփանակերտի: Հեռատեսիլէն ԹԱՍ-ի թղթակիցը չէ ճշդեր թէ ո՞ր կողմէն ծայր առած է բախումը, այլ բսած թէ զէնք եւ սուր գործածուած է երկու կողմերէն ալ: Միշտ ԹԱՍ-ի համաձայն 17 վիրաւոր կայ (այս թիւը 25-ի բարձրացած էր Երեքշաբթի առտու, որոնց 17-ը՝ Հայ էրմուէր): Այն ատեն երբ հանրակառքը ազերի ծուղակը կ՚իյնար, կ՚ըսէ ԹԱՍ, մեծ հաւաքոյթ մը կար Ստեփանակերտ, ուր վիճաբանութիւններ տեղի կ՚ունենային շրջանին լարուած մթնոլորտին եւ ընդհանուր գործադուլին յետագայ ընթացքին մասին: Ու այդ պահուն է որ Հայերու վրայ ազերի յարձակումին լուրը կը հասնի եւ հաւաքոյթը կ՚ընդհատուի: Բախումը ծայր տուած է Խոջալու:

Այլ աղբիւրներու, բայց հոս ալ իրարմէ տարբեր, լուրեր կուտան «Ֆիկառօ», «Քոթիտիէն» եւ «Լիպերասիոն»: Ամէնէն ստոյգը կրնայ «Ֆիկառօ»ն նկատուիլ, քանի որ իր թղթակիցը՝ Տընի Լըկրա Երեւան է եւ ուրեմն աղբիւրը աւելի ապահով եւ հարազատ է:

Ան կ՚ըսէ թէ ընդհանուր գործադուլ է Երեւան, բայց ի՞նչպէս հաւատալ, բացի փողոցները անսովոր թիւով պտըտողներէ եւ փոխադրական հագուստէ միջոց – ներէ, քաղաքը հեռու է անդամալոյծ ըլլալէ: Խանութները բաց են, արձարաններ՝ բերնէ բերան լեցուն: Շարժումը ինքնաբուխ է: Ոչ մէկ հրահանգ Ղարաբաղ Կոմիտէի «խմաստուններէն», ծնունդ առած է անոր: Կիրակիէն Երկուշաբթի լուսնալիք գիշերը շշուկ մը, յետագային հաստատուած, բաւեց.– Ստեփանակերտ, Հայ եւ Ազերի բախում ունեցած են, 70 վիրաւոր, որոնց 11-ը՝ գնդակներէ, չորս ալ սպիտակազէն: 21 հոգի հիւանդանոց փոխադրուած են, որոնց վեցը շատ ծանր վիճակի մէջ: Ըստ Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի, կը գրէ միշտ «Ֆիկառօ»ի Երեւանի թղթակիցը, ամէն բան ծայր տուած է Կիրակի, կէսօրէ յետոյ: Հայաստանի թուանշան կրող կառք մը քարերով ողջունուած է Խոջալու, որ Երեւան – Ստեփանակերտ ճամբուն վրայ է եւ Ազերիներով լեցուն: Յարձակումէն երկու Հայեր վիրաւորուած են, բայց հանրակառքը իր ճամբան շարունակած է դէպի Ստեփանակերտ, ուր հանրաժողով կար: Ուրեմն, յարձակում մը եղած է ազերի գիւղին վրայ եւ ճամբուն վրայ ալ երկու ուրիշ գիւղերու՝ Մալիբէյլի եւ Գորգջան, ուր երկու տուներ կրակի տրուած են, բանակը միջամտած է, անկէ ի վեր, բանակը կը հսկէ ազերի գիւղերուն վրայ եւ պաշարած է Ստեփանակերտը:

Կիրակի, կէս գիշեր է Երեւան, Օպերայի հրապարակը հարիւրաւոր ուսանողներ խմբուած են իրենց աւանդական գիշերային հսկումին համար: Լուրը կը հասնի: Կէս ժամ ետք, կը տողանցեն փաղանգուկ անկախ Հայաստանի Եռագոյնով: Լենին հրապարակը, կառավարական շէնքին առջեւ, կը բացագանչեն «գոր – ծա – դուլ, գոր – ծա – դուլ»: Ոստիկանութիւնը չի միջամտեր: Բերնէ բերան լուրերը կը տարածուին եւ 150-էն 200 հազարցուցարարներ կը հաւաքուին կիզիչ արեւի մը տակ: Օպերայի սանդուխ–

(Շար. ը Դ. էջ)

ՍԷՈՒԼ

ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆ 21

Օ. ՄԻՐԶՈՅԵԱՆ՝ ԱՐԾԱԹԷ ՄԵՏԱԼ

Սեպտեմբեր 19-ին տեղի ունեցած 56 քիլօկրամ դասակարգի ծանրամարտի մրցումներուն 292,5 քլկրմ. (127,5+165) բարձրացնելով երկրորդ հանդիսացաւ, իսկ ոսկէ մետալը խլեց պուլկարացի Կրապլեւ (297,5):

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ — ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 10 / 16)

ԶՐՈՅՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԱՐՉԱՊԵՏ Ֆ. ՍԱՐԳՍԵԱՆԻ ՀԵՏ

Ըստ Մարտ 24-ի Մոսկուայի որոշման, Լեռնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզի զարգացման ծրագրին Հայաստանը եւս իր մասնակցութիւնը պէտք է բերէր: Այդ որոշումէն յետոյ անցած է արդէն աւելի քան հինգ ամիս: Այդ կապակցութեամբ «Արմէնփրէս»ի թղթակիցը դիմած է Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդի Նախագահ Ֆադէյ Սարգսեանի՝ տեղեկանալու համար թէ ցարդ Հայաստանը ինչ միջոցներու ձեռնարկած է:

ՀԱՐՑՈՒՄ. – Ի՞նչ վիճակի մէջ են հեռատեսիլի հաղորդումներու իրականացումը, ճամբաներու, բնակարաններու շինարարութիւնը:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ. – Նախ կ՚ուզէի նշել, որ Շուշիի, Հադրութի եւ Մարտունիի երեք վերահեռարձակիչներու տեղադրման շնորհիւ Հայաստանի հեռատեսիլի Ա. կայանի հաղորդումները Արցախի բնակչութեան աւելի քան 80 առ հարիւրին կը հասնին: Այժմ նախագծային աշխատանք կը տարուի Անդրկովկասի երեք հանրապետութեանց հեռատեսիլի հաղորդումներու փոխանակումը կարելի դարձնելու ուղղութեամբ:

Արցախը արդէն կ՚ընդունի Հայաստանի ձայնասփիւռի հաղորդումները: Կազմակերպուած է Երեւան – Գորիս – Ստեփանակերտ թղթատար ուղին, որ թոյլ կուտայ աւելի արագօրէն իրականացնելու ծրարներու, տպագիր հրատարակութիւններու առաքումը: Աւելի քան երեք անգամ մեծցած է Երեւանի եւ Ստեփանակերտի, Մարդակերտի, Հադրութի եւ Ասկերանի միջեւ ուղղակի միջքաղաքային հեռաձայնային գծերու քանակը:

Ինչ կը վերաբերի ճանապարհներուն, պէտք է նշել որ Հայաստանը միջոցներու դիմած է մինչեւ գալ տարուան Մայիսը աւարտելու Գորիս – Լաչին – Ստեփանակերտ մայրուղիի հայաստանեան հատուածը:

Որոշումին համաձայն Ադրբեջանի յանձնարարուած է մինչեւ Հոկտեմբեր աւարտել ճամբուն մնացած մասին վերանորոգման ու շինարարութեան նախագիծը՝ աշխատանքները 1990-ին աւարտելու պայմանով:

Պէտք է նշել սակայն, որ Լեռնային – Ղարաբաղի մասին տրուած որոշումը, ընդհանուր առմամբ, տակաւին լրիւ կերպով չիրականացուիր, Մարզին մէջ չեն կատարուած առաջին կիսամեակի շինարարական ծրագրերը: Այդ մասին խօսուեցաւ վերջերս Ստեփանակերտ տեղի ունեցած նիստին, որուն կը մասնակցէին ԼՂԻՄ-ի մէջ Խորհրդային Կեդրոնական Կոմիտէի ու Պրեզիտիումի ներկայացուցիչ Ա. Վոլսկի, Մոսկուայի, Հայաստանի, Ադրբեջանի ու ԼՂԻՄ.-ի ղեկավար անձեր:

Մարզի բնակարանային խնդրի լուծման համար առաջարկուած է կազմակերպել յաւելեալ օգնութիւն: Հայաստանը շուտով պիտի ձեռնարկէ Ստեփանակերտի մէջ ինը յարկանի երկու բնակելի շէնքերու կառուցման:

Մեր հանրապետութեան յանձնուած են Ստեփանակերտի մշակոյթի պալատին, պիոներներու տան ու քաղաքային գրադարանին շինարարութիւնը: Անկէ զատ Հայաստանի ուժերով Ստեփանակերտի մէջ պիտի կառուցուի եւ մինչեւ 1990 շահագործման պիտի յանձնուի մարզական համալիր մը: Մեր հանրապետութեան շինարարները նախատեսած են նաեւ Արցախի մէջ կազմակերպել կամուրջի շինարարութեան համար արտադրութեան կեդրոն:

ՀԱՐՑՈՒՄ. – ԼՂԻՄ.-ի վերաբերեալ յայտնի որոշումով յանձնարարուած է մշակել եւ իրականացնել մարզի պատմութեան ու մշակոյթի յուշարձաններու վերականգման միջոցառումներ, որոնց պիտի մասնակցէին հայ վարպետներն ու մասնագէտները:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ. – Հայաստանի Պատմութեան եւ Մշակոյթի Յուշարձաններու Պահպանութեան ու Օգտագործման Գըլխաւոր Վարչութիւնը գործնական առաջարկներ ըրած է այդ մասին: Այդ աշխատանքներուն Հայաստանի մասնագէտներու մասնակցութեան հարցերը վերջնականապէս չեն լուծուած եւ կը դրուին Ադրբեջանի կառավարութեան հետ համատեղ մշակման փուլին մէջ:

Ինչպէս յայտնի է, Բաքուի մէջ պիտի ստեղծուի հայկական թատրոն: Անոր պիտի օժանդակէ նաեւ մեր Հանրապետութիւնը: Հայաստանի Մշակոյթի Նախարարութիւնը պատրաստակամութիւն յայտնած է ապահովելու այդ թատրոնին համար անհրաժեշտ բեմադրական, դեկորասանական եւ այլ քատրեր:

Նախատեսուած է կազմակերպել գրականութեան օրեր, շարժանկարի փառատօներ եւայլն: Հայաստանի հրատարակիչները Արցախին օգնութիւն ցոյց պիտի տան տպագիր գործի զարգացման ասպարէզին մէջ: «Հրատպետկոմ»ը արդէն 154 անուն գիրք ղրկած է հոն:

Պիտի ուզէի յատկապէս նշել, որ նոր ուսումնական տարուան նախօրէին Արցախի հայկական դպրոցները ապահովուած են դասագրքերով եւ ուսումնական ձեռնարկներով:

ՀԱՐՑՈՒՄ. – Ադրբեջանի հետ համատեղ մշակուած միջոցառումներու ծրագրին մէջ մեծ տեղ յատկացուած է կրթութեան բնագաւառի մէջ Հայաստանի եւ ԼՂԻՄ.-ի համագործակցութեան ընդլայնումին: Արցախի հայ բնակչութիւնը այդ ոլորտին մէջ Հայաստանի գործնական օգնութեան կարիք ունի: Դուք ի՞նչ կրնաք ըսել այդ ծրագրի կենսագործման մասին:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ. – Երկու Հանրապետութեանց Կրթութեան Նախարարութիւնները միասնաբար մշակած են մանկավարժական քատրերու պատրաստման միջոցառումներ: Նախատեսուած է նոյնպիսի միջոցառումներու ձեռնարկել նաեւ Հայաստանի ադրբեջանական դպրոցներուն մէջ:

Հայաստանի կրթութեան համակարգի հիմնարկները կը նախատեսեն մեթոտական օգնութիւն ցոյց տալ Արցախի եւ Ադրբեջանի միւս շրջաններու հայկական դպրոցներու ուսուցիչներուն: Նոյնպիսի օգնութիւն ցոյց պիտի տրուի նաեւ ԼՂԻՄ.-ի նախադպրոցական հիմնարկներուն:

Արդէն այս տարուընէ Հայաստանի բարձրագոյն ուսումնական հաստատութեանց ու թեքնիք դպրոցներու մէջ Արցախէն եկողներուն համար տրամադրըուած տեղերու թիւը քանի մը անգամ աւելցած է: Օգնութիւն ցոյց պիտի տրըուի Ստեփանակերտի մէջ դեղագիտական դաստիարակութեան կեդրոնի եւ մանկական ստեղծագործութեան թանգարանի կազմակերպման համար:

Ըսածս, անշուշտ, կուսակցութեան մըշակած ծրագրի իրականացման համար կատարուող միջոցառումներու միայն մէկ մասն է: Այդ ծրագիրը մեր հանրապետութեան ղեկավար մարմիններու ամէնօրեայ ուշադրութեան կեդրոնն է եւ այդ իրագործելու համար ամէն ինչ ձեռք կ՚առնուի:

Հայաստանի աշխատաւորները բոլոր հնարաւորութիւնները կը գործադրեն Արցախին օժանդակութիւն ցոյց տալու՝ արդիւնաբերական եւ գիւղատնտեսական արտադրութեան զարգացման, առողջապահութեան զարգացման հարցերուն մէջ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ՆԱՀԱՆՋԻ ՃԱՆԱՊԱՐՀ ՉԿԱՅ

ԿԱՐԷՆ ՍԻՄՈՆԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Եւ մինչ մեր այս պայմաններում գրաքննութիւն ենք սահմանում նոյնիսկ «մասնաւոր միկրոֆոն»ի մօտ, մինչ փոխադարձ անհանդուրժողականութեան ծանր պայմաններում ուզում ենք իրար սովորեցնել վաղեմի ճշմարտութիւններ կամ իրար պարտադրել անվերապահ կարծիքներ, ընդհանուր ընդդիմախօսները, առիթից օգտուելով, ժամանակն ի զուր չեն կորցնում եւ ամէն կերպ ջանում են շեղել հասարակական կարծիքի ուղղուածութիւնը:

Վերջերս օրինակ, «Պրաւդա»յում հանդէս եկաւ լրագրող Սաբիրովը, որի թեթեւ գրչի տակ Լեռնային Ղարաբաղի հոգեւոր, մշակութային եւ տնտեսական լկումի տասնամեակներ ձգուող ընթացքը վերագրուեց ընդամէնը մէկ հոգու, մի ծառայամիտի ... բանից պարզւում է որ «ազգութեամբ հայ» այդ Գէորգովն է որ «Լեռնային Ղարաբաղ գալու հէնց առաջին օրուանից իրեն բաւականին տարօրինակ է պահել ազգային հարցերի նկատմամբ»: Բայց թէ ովքեր են ստեղծել նոյն այդ ազգային հարցերը՝ լրագրողը լռում է: Նա լռում է այն մասին որ ազգային հարցերը ստեղծել են Միր Ջաֆար Բաղիրովը, որը դատապարտուեց մահապատժի, Ալիեւը, միւս Բաղիրովը, որը թօշակի անցաւ «հիւանդութեան պատճառով» եւ ոչ մի պատասխան չտուեց սումգայիթեան ողբերգութեան համար:

Երբ խնդիրը այսպէս պարզունակեցնելու փորձ է արւում, մի՞թէ կարելի է տարակուսել Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Սովետի Նախագահութեան որոշումը խորքից ու ամբողջութեամբ կենսագործելու հրատապ, գործնական անհրաժեշտութեան մէջ, մի՞թէ կարելի է յապաղել, ժամանակը կորցնել հայեցողական հարցեր պարզաբանելով՝ թեւերը քշտած, աշխատանքի անցնելու փոխարէն:

Այնուհետեւ, ե՞րբ են բացուելու մեր փակ բերանները, ե՞րբ ենք խօսելու, ե՞րբ ենք բացայայտելու վերջին տարիներին հէնց մեր աչքերի առաջ տեղի ունեցող յանցագործութիւնները: Չէ՞ որ դրանք այսօր շարունակւում են ոչ պակաս յանդգնութեամբ, ոչ պակաս ցինիզմով, քանի որ գիտեն՝ Ղարաբաղի հարցից բացի ուրիշ հարց չենք ուզում ճանաչել:

Բայց պիտի ճանաչենք, ճանաչում ենք, որ ուրիշ հարցեր էլ ունենք: Եւ այն էլ ինչպիսի՛ հարցեր...:

Հէնց այս օրերին Թունաւոր արտավիժումները անմիջականօրէն սպառնում են մեր առողջութեանը, մեր կեանքին եւ մեր երեխաների մտաւոր կարողութիւններին: Նոյն այս օրերին քաղաքաշինարարները սուսիկ-փուսիկ շարունակում են իրենց հիմնաւոր «բարենորոգումները», որպէսզի կարողանան իրականացնել սուսլովեան գաղափարաբանութեան տարիների «պրեստիժային» ու վիթխարի նիւթական միջոցներ «խրացնող» նախագծումները: Արտառո՛ց նախագծումները ... Որոնք ո՛չ միայն անիմաստ են այսօրուայ շինարարական «ճակատն» ապահովելու առումով, այլեւ մեզ դարձնելու են ապազգային քաղաքի անդէմ, հողեզուրկ բնակիչներ, որոնք վերջնականապէս զրկուել են իրենց արմատներից, քանի որ հէնց այսօր կտրում են այդ արմատներից երկուսը՝ Կարմիր բանակի փ. թիւ 7 եւ Սպանդարեան փ. թիւ 38 տները:

Մինչ մենք վայելում ենք «հրապարակի ազատութիւնը»· շարունակւում է անհեթեթ ջրամբարամոլութեամբ ոչնչացուել բերրի հողերը Եղվարդի ապագայ ջրամբարի տակ: Այն հողերը, որոնց արժէքը շատ աւելի է, քան ինքը՝ ջրամբարը: Քանի որ հրապարակայնութիւնը պահանջում ենք միայն ղարաբաղեան անցուդարձի շուրջ, առայժմ մեղադրեալների աթոռներին չենք նստեցրել բոլոր նրանց, ովքեր պատասխանատու են Սեւանի համար: Մենք յապաղում ենք, ուշացնում ենք աթոմակայանը Արարատեան դաշտի սրտում տեղադրողներին պատասխանատուութեան կանչելու գործը, որպէս դաս միւսների համար ... Իսկ նրանք, աթոմակայանների սիրահարները, ինչ-ինչ նոր միջոցներ են մտմտում այդ ահաւոր անէծքի կեանքը երկարաձգելու նպատակով, երազում են Գառնիում եւս մի նոր աթոմային կայան...:

Եթէ մեր շարժումը հրապարակից չտեղափոխենք աշխատանքային առօրեայ, հապա էլ ո՞վ, եթէ ոչ մենք, պէտք է զբաղուի խորն ու նպատակային ազգային դաստիարակութեամբ, որի հիման վրայ է միայն հնարաւոր անհատի մէջ միջազգայնական ոգի ներարկել: Եթէ այստեղ եւս յապաղենք, ապա գործ կ'ունենանք, ինչպէս մինչեւ հիմա ունեցել ենք՝ ապազգայնութեան ողբերգութեան հետ, որի հետեւանքով մանուկը կտրւում է ազգային արմատներից, կտրւում է մայրենի լեզուից, մշակոյթից, բայց այնպէս էլ չի դառնում մէկ ուրիշ ազգի, մէկ ուրիշ լեզուի, մէկ այլ մշակոյթի կրողը:

Այսպէս մտորում եմ ու ինքս ինձ ասում՝ յետո՞յ ինչ ... Չէ՞ որ այս, ինչպէս նաեւ շատ ուրիշ խնդիրների շուրջ, որպիսիք են մեր ազգային լեզուի քաղաքական բախմաստների, բարոյական գոյապահպանութեան հարցերը, արդէն առիթ ունեցել եմ գրելու մամուլում, առիթը ունեցել եմ հրաւիրելու հասարակայնութեան ուշադրութիւնը: Ես ինձ լաւ զգացի, երբ մարդիկ պաշտպանեցին, համաձայնեցին իմ մտքերին, իմ կարծիքին ... Հաճելի էր անշուշտ ... Բայց հիմա մտածում եմ, թէ ինձ հաճելի է եղել նրանց համամիտ լինելու հանգամանքը: Այսինքն, նորից ծափահարութիւնը: ... Նաեւ մտածում եմ ... Երանի՛ թէ մէկն էլ ասպարէզ ելնէր ու չհամաձայնէր, ասենք, դասական ուղղագրութիւնը կամ հէնց թէկուզ «խորհուրդ» քաղաքական բառեզրը վերականգնելու իմ սեփական կարծիքին: Այդ դէպքում, անշուշտ, տեղի կ'ունենար կարծիքների բախում: Եւ ո՞վ գիտէ, գուցէ գործը նաեւ շարժուէր տեղից:

Թէ չէ, բանից պարզւում է, բոլորս համակարծիք ենք, համամիտ ենք իրար: Եւ անցած օրերի բարքերին տրուած՝ գերադասում ենք մնալ համակարծիք եւ մատը – մատին զարկելու փորձ անգամ չանել: Որովհետեւ, ո՞վ գիտէ, թէ ո՛ր վարչարարը «սիստեմի ու ապարատի» ո՛ր նուիրեալը առիթը չկորցնելով եւ իր իշխանութիւնն ամուր պահելու նպատակով, չի հրջուի ու քեզ չի մեղադրի այնպիսի ահաւոր մեղքերի մէջ, որ կը շուարես ու կը մտածես թէ քո ծնունդն իսկ սխալ է եղել այս աշխարհում:

Վերակառուցման յեղափոխական ընթացքը մտնում է նոր փուլի մէջ: Վարչարարական ուժերն էլ իրենց հերթին են մտնում յամառ ու հետեւողական ինքնապաշտպանութեան նոր փուլի մէջ եւ արդէն ուզում են ի չիք դարձնել այն ամէնը, ինչ հասարակական ուժերի ջանքերով ձեռք էինք բերել հէնց թէկուզ վերակառուցման տեղապտոյտից յետոյ ընկած տարուայ ընթացքում: Օրինակ ... Խնդրեմ: Այսօր կարծես չի էլ եղել մայրաքաղաքի հասարակայնութեան պահանջը Երեւանի պատմամշակութային շերտը պահպանելու եւ մինչեւ պատմամշակութային հիմնաւորման նախագիծ ստեղծելը՝ ոչ մի նոր շինութիւն չկառուցելու մասին: Ցուցակներ են կազմւում օր առաջ քաղաքի կենտրոնի դիմագծումը օրինականացնելու համար: Այո, վերակառուցման տեղապտոյտը ձեռնտու է շատերին, բոլոր նրանց, ովքեր արդէն պատրաստւում են չհաստատել վերջին ամսուայ իրադարձութիւնները, ցաւալի վրիպումները, նոյնիսկ ժողովրդին իր մտաւորականութեան դէմ հանելու անհեռատես փորձերը, նրանց, ովքեր ջանք չեն խնայելու վիճակը կայունացնելու պատրուակով գալիք բաց խօսքի հնարաւորութիւնը, կասեցնել դեմոկրատացման բնական ընթացքը եւ նոյնիսկ ահաբեկող ճնշումներ գործադրել:

Եւ արդէն տրտունջներ են լսւում, լսւում են քաղքենիական հարցեր, թէ ե՞րբ պիտի վերստին յայտնուենք կեանքի հանգիստ ընթացող հունի մէջ: Սովորաբար, նաեւ մտահոգուած մարդու կերպարանք ընդունելով, ակնարկում են ժողովուրդն արդէն յոգնել է:

Ինչի՞ց է յոգնել: Ապրելուց... եւ մի՞թէ ապրելուց յոգնում են:

Տասնամեակներ շարունակ վարժուել ենք սոսկ գոյութիւն պահպանել կիսաթմբրած, անգործունեայ, քաղաքացիական ոչ մի պատասխանատուութիւն չունենալու վիճակում եւ կարծել ենք թէ մարդկային կեցութեան բնականոն վիճակն էլ հէնց այդ է:

Բայց կեանքը, իսկական կեանքը մաքառման շարունակական ընթացք է: Այսօր ունենք այդ հնարաւորութիւնը: Մաքառելու, պայքարելու հնարաւորութիւնը: Որովհետեւ առայժմ ախտորոշուած է մեր հասարակութեան հիւանդութիւնը, որի սնարին նստած է «հոգատար» վարչարարութիւնը, եւ այդ հիւանդութիւնը կոչւում է ստալինականութիւն: Լիակատար եւ վերջնական բուժում ենք ապահովելու, եւ մեզ դեռ շատ ժամանակ է հարկաւոր ապաքինուելու, մաքրուելու, բարոյական մեր կողմնորոշումներին վերադառնալու համար:

Չի՛ լինելու այլեւս հանգիստ: Չի՛ լինելու այլեւս անտարբերութեան ծոյլ վիճակի հնարաւորութիւնը: Եւ եթէ յանկարծ մի պահ երազենք անցեալի թմրած մեր տարիները, ապա տեղնուտեղը կորցնելով մեր ազատութիւնը, որ ձեռք ենք բերել համաժողովրդական շարժման այս բացառիկ ամիսներին, մի շարժում, որը պէտք է առաւել եւս ծաւալենք՝ շարունակելով վերակառուցման յեղափոխական ընթացքը, ուրին, կորցնելով մեր այդ ազատութիւնը, դարձեալ կը յայտնուենք հասարակական կեանքի դարչահոտող անթթուածին ու անհեռանկար ճահճի մէջ:

Իմ խոր համոզմամբ, վերակառուցման յեղափոխական շարժման ճշմարիտ ու ազնիւ յետագայ ընթացքը եւ ազգային ճակատագրի համար ամբողջ պատասխանատուութիւնը կարող է կրել եւ հիմնականում պէտք է կրի մեր մտաւորականութիւնը:

«Մարդկանց մտքի խմորումները միշտ սկսւում են մտաւորականութեան մտքի խմորումներից, – վերջերս ասաց Մ. Կորպաչովը: — Ամէն մի հասարակութեան մէջ մտաւորականութիւնն է այն խմորիչը, որն ստեղծում է նորանոր հոլովոյթներ»:

Մեր ազնիւ ու անձնուրաց մտաւորականութիւնը, յաղթահարելով զգուշաւորութիւնն ու հաշուենկատութիւնը, շտապելու է միաբանուել որպէս ազգային հզօր մի ճակատ եւ յանձն է առնելու մեր ճակատագրի, մեր ու մեր զաւակների ապագայի ամբողջ պատասխանատուութիւնը:

Ուրեմն, ի՞նչ է լինելու .. ի՞նչ ենք անելու...

Շարունակելու ենք մեր պայքարը եւ յաղթելու ենք՝ վերահաստատելով դեմոկրատիայի, սոցիալիզմի, ազգային առաջդիմութեան, միջազգայնական ներդաշնակութեան այն ճշմարիտ արժէքները, որոնք կեղծուել են, տրորուել են, այլակերպուել են անցած տասնամեակներին, բայց որոնց պահպանութեան համար իրենց մտքի, իրենց կամքի ուժն են տուել, իրենց կեանքն են տուել, նահատակուել ու մարտիրոսուել են մեր ազնիւ պապերն ու հաւատաւոր հայրերը:

Եւ պարտուել են:

Ի՞նչ է, շարունակենք վարանե՞լ ... շարունակենք տարակուսե՞լ ... Շարունակենք ընկրկե՞լ հասարակութեան այն տականքի առաջ, որն ամէն բան դարձրել է առուծախի նիւթ, նոյնիսկ մեր բարոյականութիւնը, նոյնիսկ մեր սրբութիւնները ... ընկրկե՞նք այդ իսկապէ՛ս հզօր ուժի դիմաց, որը կաշառքի բարոյազրկութեամբ հոգեզրկել ու լկել է մեզ ու մեր սերունդները:

Եւ շարունակենք մտածել, որ կարիք չկայ, գուցէ հիմա էլ ոչինչ չկարողանանք անել: Գուցէ մենք էլ կը պարտուենք...

Երբե՛ք:

Այն փորձը, այն իմաստութիւնը, այն կարգապահութիւնը, քաղաքական պայքարի այն բարեկրթութիւնը, քաղաքացիական այն բարձր գիտակցութիւնը, որպիսիք ձեռք բերեցինք այս ծանր, լարուած ու տագնապալի ժամանակներում, հրապարակից տանելու ենք դէպի առօրեայ աշխատանք, դէպի ամէնօրեայ գործունէութիւն, եւ համոզուելու ենք, որովհետեւ նահանջի ճանապարհ չկայ:

Որովհետեւ նահանջել նշանակում է մէկընդմիշտ ու անվերադարձ դուրս նետուել մարդկային քաղաքակրթութեան պատմութիւնից:

ԳԵՂԱՄ ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՈՒՍՄԱՆՑ ԿԵԴՐՈՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ

Հայկական ամէնօրեայ դպրոցներէն յետոյ, հետզհետէ իրենց գործունէութիւնները կը սկսին նաեւ շաբաթօրեայ դպրոցները, աւելի ճիշդ պիտի ըլլար ըսել շաբաթօրեայ դասընթացքները: Քանի մը օրէ ի վեր «Յառաջ»ի չորրորդ էջը, երկու սիւնակներու վրայ, լեցուն է նոյնանման յայտարարութիւններով Փարիզ եւ իր արուարձաններէն մինչեւ Մարսէյլ իր արուարձաններով, անցնելով Լիոնէն, Վիէննէն, Վալանսէն...:

Այս դասընթացքներու մասին շատ անգամ գրուած է: Միշտ քննադատուած, սահմանները մատնանշուած, ուսումնական տարեշրջանի աւարտին յաճախ հեւասպառ բայց վերամուտին միշտ վերածնող:

Այս յօդուածին նպատակը խօսիլ չէ շաբաթօրեայ դասընթացքներու մասին, այլ ներկայացնել անոնցմէ մէկը եւ անգամ մը համար որպէս յաջողութեան օրինակ՝ Մարսէյլի Գեղամ Պաղտասարեան Հայերէն Լեզուի եւ Մշակոյթի Ուսմանց Կեդրոնը, տեղացիներուն համար աւելի ծանօթ՝ Թիվոլի անունին տակ:

Տասնհինգ տարիներու կեանք եւ փաստ ունի այս կեդրոնը: Արմատները ամուր խարսխուած են գաղութին մէջ: Ինքզինքը կը դնէ աւանդական հոսանքներէն, կառոյցներէն դուրս, անկախ գետնի վրայ, եւ միայն ու միայն նուիրուած հայ գիրին, մշակոյթին եւ քաղաքակրթութեան ուսուցման: Եւ մինչեւ այսօր յաջողած է պահել այս տեսակ մը հաւասարակշռութիւնը ու իրեն քաշած շատ – շատերը: Եւ ամէնէն խօսուն փաստը իր աշակերտներուն թիւն է, իրագործած ձեռնարկներուն ժողովրդական յաջողութիւնն է:

Անցեալ տարեշրջանին ինըսունըվեց աշակերտ վեց տարեկանէն մինչեւ չափահասներ հետեւած են դասընթացքներուն բաժնուած ութ դասարաններու որոնցմէ երկուքը վերապահուած չափահասներուն: Դպրոցական տարեկան ձեռնարկները հայկական Ծնունդ կամ տարեվերջի հանդէս, տեղի կ'ունենան գեղարուեստական որակեալ յայտագրով մը եւ ներկայութեամբ բազմահարիւր հանդիսականներու:

Հայերէն լեզուի ուսուցումը կը տրուի բոլոր մակարդակներուն սկսնակներէն յառաջացեալները, մինչեւ իսկ կատարելագործման դասընթացքներ հաստատուած են: Անշուշտ պաքալորէայի հայերէնի քննութիւններուն պատրաստութիւնը, հայերէնը որպէս «օփսիոն» կամ Ա. ու Բ. լեզու, մասնաւոր ուշադրութեան առարկայ է: Ուսուցչական կազմը կը բաղկանայ տասը հոգիէ: Կազմուած է մանկավարժական խորհուրդ մը որուն կը մասնակցին դասատուները եւ նաեւ դուրսէն ուսուցիչներ: Կեդրոնին համար ուսուցիչներուն ձեռնհասութիւնը եւ որակը հիմնական հարց մըն է, եւ այս տեսակէտէն դժուարութիւններ կան: Կը ջանայ, դոնէ տարրական մակարդակներուն, այսինքն սկսնակներուն համար, ներսէն պատրաստել դասատուներ:

Հայերէն լեզուի դասաւանդութիւններէն անդին կեդրոնը ունի թատերական խումբ մը, կը տրուին երգի դասեր, հայկական աւանդական երաժշտութեան դասեր եւ կազմուած է յատուկ նուագախումբ, տեղի կ'ունենան դասախօսու-

ՈԶՆԻԻ ԶԱՅՐՈՅԹԻ ԱՆԿԻՒՆ — ՓՇԱՄՐԱՀ – ՅՈՒՇԱՄՐԱՀ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՓՇԱՔԱՂՈՒԵՑԷՔ

Անհատի պաշտամունքի տարիների ոճրագործութիւնների մասին շատ է գրուել: Ոզնին չի կարող անտարբեր լինել եւ իր խօսքը չասել: Ճիշդ է՝ այդտեղ ոչ մի երգիծանք չկայ, բայց չէ՞ որ զայրանալը նոյնպէս մեր գործն է: Ի վերջոյ՝ մեր նպատակը չարի դէմ կռուելն է: Թող սա էլ լինի ա՛յս եղանակով: Ժամանակները փոխուել են…

Ձեր ուշադրութեանն ենք ներկայացնում այդ տարիների դատապարտուածներից մէկի՝ ՎԱՀՐԱՄ ԱԼԱԶԱՆի խօսքից մի հատուած, արտասանուած Գրողների Միութեան կուսժողովում՝ ՍՍԿԿ 22–րդ համագումարից յետոյ:

**

– Ընկերներ… իմ խօսքը թերի կը լինէր, եթէ չխօսէի այն զազանութիւնների մասին, որոնք գործուեցին Հայաստանի ՆԳԺԿ–ում, 1936 – 37 թուականներին:

1· Հին բոլշեւիկ, Հայաստանի ժողկոմխորհի նախագահ Սահակ Տէր–Գաբրիէլեանին սարսափելի ծեծից ու ջարդից յետոյ, կիսամեռ վիճակում 4–րդ յարկի պատուհանից շպրտեցին փողոց ու սպանեցին, յետոյ էլ ակտ կազմեցին, որ Տէր–Գաբրիէլեանն իբր թէ ինքնասպանութիւն կատարելու նպատակով իրեն 4–րդ յարկի պատուհանից դցել է ցած:

2· Հողժողկոմ Արտաշէս Երզնկեանին այնքան ծեծ ու ջարդ էին տուել, որ դարձրել էին մի գունդ միս: Նա ոչ կարողանում էր նստել եւ ոչ էլ գլուխն ուղիղ պահել, եւ վերջում էլ նրան թունաւորեցին կամերայում:

3· Անաղարտ բոլշեւիկ Արսէն Եսայեանի ձեռքերն ու ոտքերը ոլորել, կապել էին մէջքին եւ փորի վրայ գցել էին բանտի բաղնիքում: Մի քանի օր ու գիշեր նա սարսափելի աղաղակներով ցնցում էր բանտի շէնքը (բաղնիքը գտնւում էր մեր կամերայի տակ եւ մենք ամէն օր լսում էինք տանջահար Արսէն Եսայեանի հոգեցունց աղաղակները): Այդ տանջանքներից յետոյ Եսայեանը խելագարուեց ու խելագար վիճակում էլ նրան գնդակահարեցին:

4· «Սպարտակ»ի անդամ, կուսակցութեան Երեւանի կոմիտէի քարտուղար Պետիկ Պետրոսեանի մերկ մէջքին, մաշկի տակ շուլալել էին հրացանի սուինը ճիշդ այնպէս, ինչպէս ասեղը շուլալում են կտորի մէջ:

5· Բարեգործական ընկերութեան Հայաստանի ներկայացուցիչ Հայկազ Ղարաղօզեանին երկաթէ գաւազաններով այնքան էին հարուածել, որ նրա մարմնի մկանները լերդ–լերդ պոկուել եւ միախառնուել էին շապիկի ծուէններին հետ: Նա գտնւում էր մեր կամերայում, մենք տեսնում էինք նրա տանջանքները եւ մղկտում:

6· «Կապիտալ»ի անգլուգական թարգմանիչ Թադէոս Աւդալբեկեանի քննիչը նրա մատների արանքում դրել էր անկիւնաւոր մատիտներ, պարանով մատներն ամուր կապել էր եւ ասել· « Այդպէս կապում եմ, որ դու այլեւս քո այս … ձեռքերով չգրես…»: Աւդալբեկեանը նոյնպէս գտնւում էր իմ կամերայում եւ այդ մասին շատ դառնացած սրտով պատմում էր ինձ:

7· Նշանաւոր հիդրոշինարար–ինժեներ, անկուսակցական Յովսէփ Տէր–Աստուածատրեանին երկարատեւ ծեծից յետոյ, ոտներից կապել եւ գլխիվայր կախել էին 4–րդ յարկի պատուհանից դէպի բակ: Մի քանի օր ու գիշեր այդ վիճակում մնալուց յետոյ, այլեւս չդիմանալով տանջանքներին, Տէր–Աստուածատրեանը բռնիպուած եղաւ ստորագրել, որ ինքն, իրօք, վնասարար է եղել եւ որպէս այդպիսին էլ նրան գնդակահարեցին:

8· Տպարանի հարուածային բանուոր Պատրիկ Սարոյեանի մերկ կռնակին այնքան էին հարուածել էլեկտրալարերի միջով, որ նրանց պղնձեայ թելերի կտորները մտել, ներաճել էին նրա մարմնի մկանների մէջ՝ աշխարհագրական քարտէսի տպաւորութիւն ստեղծելով: Մենք ամէն օր ձեռքերով նրա մարմնի միջից դուրս էինք քաշում մետաղեայ լարերի կտորները:

9· Ինձ 48 ժամ շարունակ կանգնեցրեցին ոտքի վրայ եւ գազանաբար ծեծեցին բռունցքներով, երկաթէ ձողերով, սապոգների կրունկներով եւ այլն: Մի քանի անգամ ես ուշագնաց ընկայ յատակին· ջուր լցրեցին վրաս, ուշքի բերեցին ու նորից շարունակեցին ծեծը: Բանտարկուելուցս առաջ, աւտովթարի հետեւանքով, ես կոտրել էի աջ թիակոսկրս, որը դեռ չէր ապաքինուել: Երբ այդ մասին յայտնեցի քննիչիս եւ խնդրեցի՝ գոնէ այնտեղ չխփել, նա չարախնդալով ասաց· «Հա՞ր դէ հիմա կը տեսնես» եւ երկաթէ քանոնով դիտմամբ սկսեց խփել հէնց աջ թիակոսկրիս: Ծեծին ու ջարդին ուղեկցում էին փողոցային եւ խուլիգանական հայհոյանքներ իմ հարազատների հասցէին…

10· Իմ կեանքի դառն օրերի միակ հաւատարիմ ընկերուհուն՝ Մարօ Ալազանին, Երեւանի կենտրոնական բանտի բանտապահ Զաքար Միքայէլեանը եւ իր օգնական Սինանեանը գցում էին կամերայի ցեմենտէ յատակին եւ 32 կանանց ներկայութեամբ սապոգներով այնքան էին հարուածում, որ նա ուշագնաց էր լինում եւ հինգ ամիս անշարժ վիճակում ընկնում է անկողին:

Ընկերներ, ես ամբողջութեամբ եւ լիովին հաւանութիւն եմ տալիս մեր կուսակցութեան 22–րդ պատմական համագումարի բոլոր որոշումներին: Առանձնապէս ցնծում եմ Ստալինի դիակը Լենինի դամբարանից հանելու որոշման առթիւ: Վերջապէս Լենինի սրբազան հանգիստը ազատուեց դահիճի եւ զազանի հարեւանութիւնից…

**

Փշաքաղուած փշոտ Ոզնին մտածում է, թէ արդեօ՞ք կոմունիստների եւ սովետական բոլոր լաւագոյն մարդկանց մասսայական կոտորածը քօղարկուած հակասովետական յեղաշրջում չի եղել…

Լա՛ւ մտածեցէ՛ք:

«Ոզնի», Յուլիս 18

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊԱԼԱԹԻ (Պոլիս) Ս· Հրեշտակապետաց Եկեղեցիին վերանորոգման առթիւ կազմակերպուած կրօնական արարողութիւնները, սկիզբ առած են Սեպտեմբեր 7–ին: Այդ իրիկուն կատարուած է Եկեղեցիին Դռնբացէքն ու Ս· Սեղաններու Օծումը մեծ թիւով հոգեւորականներու ներկայութեամբ: Յաջորդ օրը, Սեպտեմբեր 8, հանդիսաւոր կերպով, Շնորհք Պատրիարքի նախագահութեամբ նշուած է Ս· Աստուածածնայ Ծննդեան տօնը: Մեծ թիւով հաւատացեալներ դիտած են կատարուած նորոգութիւնը, մանաւանդ Մանուէլ Վարդապետ Երկաթեանի կատարած մանրանկարչական աշխատութիւնները: Եկեղեցիի հանդիսութիւնները շարունակած են մինչեւ Կիրակի առաւօտ, Սեպտեմբեր 11, երբ տեղի պիտի ունենար Խաչվերացի արարողութիւնը:

**

ԼԻԲԱՆԱՀԱՅ գաղութը Օգոստոսին օժտուած է նոր ընկերակցութեամբ մը՝ Խորհրդային Հայաստանի կրթական հաստատութիւններէն շրջանաւարտներու միութիւն, սեղմ տարազումով՝ «Հայրենաւարտ Լիբանահայոց Միութիւն»: Միութիւնը կոչուած է համախմբելու Հայաստան ուսանած համալսարանաւարտներ, անոնց մասնագիտութիւնները եւ փորձառութիւնները ի սպաս դնել գաղութի եւ հայրենիքի բարօրութեան, ամրապնդել Հայաստանի եւ Լիբանանի գործակցութեան կապերը, Հայաստանի մէջ մասնագիտացումի առիթ տալ այն բոլոր Լիբանանցիներուն, որոնք կը փափաքին հոն ուսանիլ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԲԻՒՐԵՂԱՒԱՆԸ ԱՅՍՕՐ

Աբովեան շրջանին մէջ ապակիի փոքրիկ գործատան շուրջը առանջին հնգամեակին կառուցուած բանուորական կացարանները փոխարինուեցան տուներով ու 1973–ին բնակավայրը կոչուեցաւ Բիւրեղաւան: 1969–ին գործել սկսած է բիւրեղապակիի գործատունը: Սկիզբի շրջանին, Ռուսաստանէն եկած վարպետներ տեղւոյն բանուորներուն սորվեցուցած են բիւրեղապակին թրծելու եւ պատրաստելու եղանակները: Կարճ ժամանակի մէջ գործատան արտադրութիւնը տեղ գրաւած է միջազգային ցուցահանդէսներու մէջ: Ան այսօր մաս կը կազմէ «Հայապակի» միաւորումին որ տարեկան աւելի քան 30 միլիոն ռուբլիի ապրանք կ'արտադրէ:

Բիւրեղաւանի գործատունը այս տարուան Յունուար ամիսէն սկսած է աշխատիլ ինքնամատակարարման սկզբունքով ու արդէն շահաւէտ պայմանագրեր կնքած է արտասահմանեան կարգ մը ձեռնարկութիւններու հետ· անմիջականօրէն վաճառելով իր արտադրութիւնը, գործատունը տարադրամի ֆոնտ մը ստեղծած է, որուն միջոցով ձեռք կը ձգէ արժէքաւոր սարքաւորումներ, որոնք առիթ կու տան կատարելագործելու արտադրական գործընթացը եւ աւելի որակաւոր բիւրեղապակի ձեռք ձգելու:

Բիւրեղաւանի միւս կարեւոր ձեռնարկութիւնը քարերու մշակման գործատունն է, ուր կը պատրաստուին մարմարէ, կրանիտէ ու պազալտէ յղկուած, ողորկ սալիկներ, որոնցմով կը զարդարուին համերգասրահներ, թանգարաններ, շարժանկարի սրահներ, մշակոյթի օճախներ, մարզական համալիրներ եւայլն:

Իր գոյութեան մէկուկէս տասնամեակին ընթացքին Բիւրեղաւանի մէջ կառուցուած են բազմաթիւ բազմայարկ շէնքեր, կրթական առեւտրական կեդրոններ, մանկական հիմնարկներ: Աւանը ունի երեք միջնակարգ դպրոց, թէքնիք ուսումնարան, երեք մսուր–մանկապարտէզ, հիւանդանոց, գրադարան–ընթերցարան, մարզադաշտ:

**

ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ՎԵՐԱՆՈՐՈԳՈՒՄ

Մեղրիի «Մեծ թաղ» թաղամասին մէջ կը գտնուի 1673–ին կառուցուած Աստուածածին Եկեղեցին: Պատմութեան ու մշակոյթի յուշարձաններու վերանորոգումի «Սիւնիս» գիտական արտադրական բաժինը սկսած է վերանորոգել ժամանակի ընթացքին աւերուած տաճարը: Արդէն նորոգուած է գմբէթը, պազալտով պատուած է տանիքը եւ յատակը:

թիւններ, ցուցահանդէսներ եւ կը ձեռնարկուին ուսումնական կամ դաստիարակչական ճամբորդութիւններ ինչպէս Վենետիկ Ս ·Ղազար կամ Հայաստան:

Կեդրոնին հաւաքատեղին է՝ Թիվոլիի Երիտասարդաց Տունը (66, Cours Franklin Roosevelt, 13005 Marseille) ուր տրամադրուած են սրահներ, բայց դասաւանդութիւններուն համար կ'օգտագործուին նաեւ շէնքին կից եւ դիմացը գտնուող Սէ· Ը· էՍ· Թիվոլիի եւ Գոլէժ Շափի դասարաններէն եւ գրոսանքի բակերը:

Գեղամ Պաղտասարեան Հայերէն Լեզուի եւ Մշակոյթի Ուսմանց կեդրոնը իր գործունէութիւնները կը վերսկսի Շաբաթ, Սեպտեմբեր 24–ին կէսօրէ վերջ: Ան հանրութեան կը ներկայանայ իր տասնըհինգ տարիներու փորձառութեամբը: Ուսումնական նոր տարեշրջանը կը սկսի իր աշակերտութեան թիւը աւելցնելու ակնկալութեամբ, իր ուսուցումը միշտ բարելաւելու նախանձախնդրութեամբ:

Պատասխանատուները, վարչութիւն եւ Մանկավարժական Խորհուրդ, գիտակից եւ վճռակամ, կը շարունակեն այս հայանպաստ գործը այն հաստատ համոզումով որ այս կեդրոնը դրուած ամուր հիմերու վրայ պիտի շարունակէ տարուէ – տարի առաւել աճիլ եւ զարգանալ: Անոնք լաւատես են ապագայի նկատմամբ:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Տխրութեան ամպ մը անցաւ երիտասարդ կնոջ դէմքին վրայէն եւ ժպիտը ու աչքերուն հուրքը մարեցան· այսուամենայնիւ ջանաց ինքզինքը զսպել, բայց արդէն խսկ իր ուրախութեան լիութիւնը խանգարուած էր· հանելով ելքի դրանը աչքերով փնտռեց Գարեգինի ինքնաշարժը, բայց անմիջապէս տեսաւ որ անիկա այնտեղ կեցող ցանցառ կառքերէն մէկուն կառապանին նշան կ'ընէր որ մօտենայ:

Հազիւ տեղաւորուած կառքին մէջ, Գարեգին ըսաւ·

– Մեթրոպոլ հիւրանոցում շատ լաւ սենեակ պահել եմ քեզ համար…:

Սաթենիկ գլխով հաւանութեան նշան ըրաւ:

Գարեգին աւելցուց·

– Յոյս ունեմ որ մի քանի օր անամպ երջանկութեամբ կ'անցընենք:

Սաթենիկ ուզեց պատասխանել «եթէ արգելքներ չունենաս», բայց նայուածքը մոլորեցաւ տարտամի մէջ:

Պահ մը ծանր եւ ճնշիչ լռութիւն·

– Ա՜խ, սիրելիս, ընդհատեց վերջապէս Գարեգին, ինչքան կարօտել էի քեզ· հոգիս ծարաւի էր քո տեսութեանը, երբ քեզ հրաւիրեցի … այո՛ … պէտք է ասեմ որ իմ ամենաերջանիկ ժամերս այն րոպէներն էին երբ վերջապէս առանձնացած եմ սենեակիս մէջ, վերյիշում էի այն օրերը … այն օրերը որ ապրեցանք միասին … այդպիսի մի ժամու էր որ ընկճուած քո կարօտով, եւ զգալով թէ այլեւս չեմ կարող ապրել առանց քեզ, վճռեցի քեզ հրաւիրել:

Ձեռքին մէջ առաւ Սաթենիկի ձեռքը ու մատները կը դողդղային, Գարեգինի դէմքը տխուր էր այդ րոպէին եւ սաստեր էր այն լուրջ հանդիսաւորութիւնը, որ գինք այնքան համակրելի կը դարձնէր· իր ակնոցներուն տակէն աչքերը խոնաւ էին խանդաղատանքով…

– Ներէ՛ր ինձ, աւելցուց անիկա, անհանգիստ Սաթենիկի լռութենէն, ես չմտածեցի քո դժուարութիւններին ու արգելքների մասին:

Սաթենիկ տարտամ նշան մը ըրաւ իր ազատ ձեռքով:

– Ես չմտածեցի, որովհետեւ այնքան գրաւուած էի քեզ տեսնելու պահանջով որ եթէ չգայիր … ես պիտի գայի Թիֆլիս…

– Կարո՞ղ էիր գալ Թիֆլիս, հարցուց վերաջպէս Սաթենիկ, յուզմունքէն խեղդուած ձայնով:

– Ո՛չ, չէի կարող … բայց ամէն ինչ ոտքի տակ առնելով պիտի գայի … ժամեր կան, Սաթենիկ, որ զգում եմ թէ կարող եմ … ստիպուած եմ ամէն ինչ քանդելու:

Երախտապարտ այդ խօսքերէն, Սաթենիկ իր նայուածքը բարձրացուց դէպի Գարեգինը եւ իր հոգւոյն բոլոր ներզօրութեամբը նայեցաւ անոր:

– Դու ինձ յիմարացնում ես, Սաթենի՛կ … ես ինքս ինձ չեմ ճանաչում … այն մարդը որ ես եմ քեզ հետ եւ քեզ մօտեցելիս … նման չէ այն մարդուն որ էի, որ եմ ընդհանրապէս … դու տարօրինակ վհուկ ես ինձ համար· ու սոսկալի ես երբ ինձ մօտ ես, բայց շատ աւելի՝ երբ հեռու ես եւ ես չեմ կարող մի րոպէ ուշադրութիւնս հեռացնել քո յիշատակից … Սաթենի՛կ ջան, սիրելի՛ս … մի դարձրրու աչքերդ ինձանից, ես այնքա՜ն, այնքա՜ն տառապեցի, բայց համարեա թէ երջանիկ էի քեզ համար տառապելով:

(Շար· 5)

(Շար. Ա. էջէն)

ներու վրայ են Ղարաբաղ Կոմիտէի 13 անդամները (ցարդ՝ 11 գիտէինք), որոնք կարգով խօսք կ'առնեն եւ անդամի մը համար միաձայնութեամբ, ընդհանուր գործադուլի հրահանգ կուտան: Ցուցարարներուն բաղձանքներուն հետեւիլը չի թուիր որ գիրենք խանգարէ: Ժամ մը եւք ցրուելու հրահանգը տրուած է: Հոյակապ կարգապահութեամբ մը ամէն մէկը կը հեռանայ, հաւաքուելու համար իր ձեռնարկութեան մէջ:

Ժամը 19-ին –Երկուշաբթի է– նոր հանրաժողով, բողոքը բարձրացած կ'որոշուի գործադուլը շարունակել ցորչափ Գերագոյն Խորհուրդը նիստ չգումարէ եւ չվաւերացնէ ու Մոսկուա չփոխանցէ երկու կենսական պահանջ. –

1. – Անմիջապէս որոշել Լեռնային – Ղարաբաղի անջատումը Ազրբէջանի վարչական ղեկավարութենէն («Ֆիկառօ»ի թղթակիցը, փակագիծի մը մէջ կը նշէ որ խուսափում կայ կցումի խօսք ընելէ):

2.– Ձեռք առնել անհրաժեշտ միջոցները, որպէսզի Ազրբէջանի բոլոր Հայերուն ապահովութիւնը պահպանուի: 130 հազար են Ղարաբաղ, 250 հազար Բաքու եւ Սումգայիթ, ուր պաշտօնապէս, իրենցմէ 26-ը՝ աւելի քան 1000-ը կ'ըսուի Հայաստան, զոհ գացին պոկրոմի մը:

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը պէտք է նիստ գումարէ Նոյեմբերին եւ չի կրնար հիմա գումարել, ինչ որ ցուցարարները չեն ընդունիր եւ կը պահանջեն որ նիստ գումարուի: Տրնի Լըկրա կ'աւելցնէ՝ եթէ երեսփոխանները իսկապէս կ'ուզեն ներկայացուցչական հանգամանք ունենալ, պարտին տեղի տալ ժողովուրդին ձայնին, ինչ որ արդէն քանիցս ըրին. դեռ անցեալ շաբթու իսկ, բանալով Օպերայի հրապարակը, ուր զինուորները փակած էին: Ղարաբաղ Կոմիտէն կը նախընտրէ քայլ առ քայլ բանակցիլ «Հայկական վերածնունդի» ծրագիրը, զոր շարադրած են: Տէր – Պետրոսեան գիտակից է որ խոցելի է, կրնայ տէրը չմնալ կացութեան եւ չի ծածկեր իր մտահոգութիւնը, նոյնիսկ եթէ որոշ լաւատեսութիւն ցոյց կուտայ:

⁂

«Քօթիտիէն» եւ «Լիպերասիոն» այլ լուրեր կուտան: Վերջինը, մանաւանդ, որու աղբիւրն է Սերգէյ Գրիգորեանց մեռեալի խօսք կ'ընէ, ինչ որ սակայն կարելի չէ հաստատել քանի որ հեռաձայնը չի բանիր Մոսկուայի եւ Ստեփանակերտի միջեւ. Գրիգորեանց ըսած է թէ վիրաւորներէն մէկը մեռած է, ինչպէս նաեւ լուսանկարիչ մը՝ Աւետիք Օհաննէսեան, որ մեռեր է իր աշխատավայրը, Երեւան, քանի մը օր առաջ: Հրանդ Ոսկանեան, Երկուշաբթի օր, չէ կրցած խօսք հասկըցնել հաւաքուած ամբոխին եւ երբ փորձած է խօսք առնել հայհոյչներու առիթ տուած է: Կ'ուզէր բացատրել թէ Գերագոյն Խորհուրդը չի կրնար նիստ գումարել այդքան կարճ ժամանակի մէջ: Վիրաւորներու մասին ալ զանազան լուրեր կան: 14 Հայեր վիրաւորուած կ'ըլլան բախումներու ընթացքին, երեքը՝ երբ ազերի գիւղէն կ'անցնէին, 11-ը՝ փոխ – վրէժի արշաւանքին ընթացքին («Քօթիտիէն»ի լուրն է): Քննութիւն բացուեր է Խորհրդային Միութեան Ատեանի կողմէ, կ'ըսէ՝ ԹԱՍ եւ որեւէ ցոյց կամ հանրաժողով արգիլուած է: Մինչ այս պաշտօնական աղբիւրին համաձայն ամէն ինչ կանոնաւոր էր եւ սկսած էր հանդարտիլ Ղարաբաղ, բայց «խաթարուած» տարրեր նոր միջադէպեր ստեղծած են (ի դէպ, յստակ չէ թէ որո՞ւ կ'ակնարկէ ԹԱՍ, բայց, այդ հանդարտութիւնը պահպանելու համար, լաւ չէ՞ր ըլլար արդեօք, որ 2000 Ազերիներ Արցախ չտեղաւորուէին...):

ԿՈՐԲԱՉՈՎ ՂԱՐԱԲԱՂ ԿՈՄԻՏԷԻ՞Ն ԿԸ ԴԻՄԷ

Մոսկուա շատ դժգոհ է եւ ազդարարութիւնը խիստ է: Կրեմլինը կը ճշդէ որ չի կրնար հանդուրժել քաղաքացիներու իրաւունքներու որեւէ ոտնձգութեան: Գերասիմով, Երկուշաբթի ընդունած է որ Ղարաբաղի կացութիւնը շատ լարուած է: Բանակ, օդանաւ, զինեալ ուժ ղրկուած են Երեւան եւ Ստեփանակերտ: Անկարելի չէր նկատուեր, որ պատերազմական վիճակ իսկ հռչակուէր Ղարաբաղ: Երեքշաբթի առտու այլ լուր մը կը հաղորդէր մամուլի Ֆրանսական գործակալութիւնը (Ա. էՖ. Փէ), որ բաւական հետաքրքրական էր: Արդարեւ, կ'ըսուէր թէ Կորբաչով անձնական գիր մը ղրկած է Ղարաբաղ Կոմիտէին, հրաւիրելով որ հանդարտեցնէ ամբոխը:

Եթէ ճիշդ է, կը հաստատէ միայն թէ Կրեմլինը իսկապէս դժուարութեան մատնուած է (ինչ որ կը շեշտէր, արդէն, «Լիպերասիոն»ի Մոսկուայի թղթակիցը) եւ եթէ խռովութիւնները ծաւալին, ռազմավարութիւն եւ քաղաքական մատակարարութիւն կրնան չբաւել:

Անկասկած, մտահոգիչ է Հայաստանի թէ Արցախի կացութիւնը: Կը մնայ մաղթել որ Ղարաբաղ Կոմիտէն տէրը մնայ կացութեան, ժողովուրդն ալ խուսափի գրգռութիւններէ, որոնք չեն պակսիր նման պայմաններու մէջ: Եւ, երբ Մոսկուա միայն Հայերուն ազդարարութիւն կ'ընէ, կը նշանակէ որ Կրեմլինի համար «մեղաւորը» միշտ Հայն է..., նոյնիսկ երբ Ազերիներ կը յարձակին Հայերու հանրակառքի մը վրայ: Հետաքրքրական պիտի ըլլար հասկնալ թէ ինչո՞ւ այդպէս է:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ – ՊԷՅՐՈՒԹԻ մէջ, թակարդ կառք մը պայթած է, Երեքշաբթի առտու: Երեք մեռեալ, 25 վիրաւոր կայ:

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ վարչապետը իր կառավարութեան հրաժարականը ներկայացուց, ինչպէս կը սպասուէր: Շաբաթներէ ի վեր արդէն վարչապետին տնտեսական քաղաքականութիւնը ծանրօրէն կը քննադատուէր եւ ուրիշ ելք չկար իրեն համար:

ԽՕՋԱԼ, յիշելով, երեւի, Տը Կօլը, բապառնաց հրաժարիլ եթէ հանրաքուէն ձախողի: Սեպտեմբեր 25-ի հանրաքուէն կ'առաջարկէ 4 ամիսով կանխել թաղապետական ընտրութիւնները:

Օր. Անի Արսէնեան,

ինչպէս նաեւ Արսէն եւ Յակոբ Գայաճեան,

Մաղէ եւ Գոճատէմ

ընտանիքները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր, հօրեղբօր, զարմիկին եւ ազգականին՝

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐՍԷՆԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Սեպտեմբեր 15ին, 81 տարեկանին:

Թաղումը կատարուեցաւ Սեպտեմբեր 20-ին եւ մարմինը ամփոփուեցաւ Փանթէն – Փարիզէն գերեզմանատունը:

238, rue de Belleville, 75020 PARIS

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Այս Շաբաթ օր, Սեպտեմբեր 24, Տօն է Սրբոյն Գէորգայ Քաջամարտիկ Զօրավարին:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10-ին պատարագ պիտի մատուցուի:

LES ARMENIENS AIDENT LES ARMENIENS

A partir du 1er Octobre
Tous les samedis matins de 9h à 12h
PERMANENCE TELEPHONIQUE
(région parisienne)

En appelant au numéro de téléphone suivant : (1) 46 - 44 - 21 - 30
Vous aurez un correspondant bilingue (arménien ou français) qui essaiera de vous aider dans les domaines suivants :

— DEMARCHES ADMINISTRATIVES: visas, carte de séjour, cartes de travail, etc...
— LOGEMENT : si vous cherchez un logement, téléphonez-nous; si vous avez un logement à louer, signalez-le nous.
— EMPLOI : si vous cherchez un travail, appelez-nous; si vous êtes employeur, proposez-nous vos possibilités.

Ce service (gratuit) est proposé par le Pasteur René LEONIAN et des membres de sa communauté.

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՈՂԲԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պ. Վահէ Չիլինկիրեան, զաւակներն ու թոռները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Սեպտեմբեր 25, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց կնոջ, մօր եւ մեծ – մօր՝

ՅՈՒԼԻՆԷ ՉԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆԻ

մահուան Դ. տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Յովհաննէս Անթաննոսեանի մահուան առթիւ, իր շատ սիրած «Յառաջ»ի բարգաւաճման համար Պր. Թադէոս Թադէոսեան 300 Ֆր. կը նուիրէ թերթին բարգաւաճման:

URGENT
Chaussures CETA

RECHERCHONS VENDEURS, VENDEUSES.

TÉL. 48. 45. 88. 17

ՍԷՆ-ԼՈՒ — Ս. ԳԷՈՐԳ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Եկեղեցւոյ անուանակոչութեան տօնին առթիւ, Կիրակի, Սեպտեմբեր 25-ին, հանդիսաւոր պատարագ եւ աւանդական մատաղօրհնութիւն:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝

ՇԱՀԱՆ ԽՁԿՐ. ՔՀՆՑ. ՏԷՏԷԵԱՆ

Ժամերգութիւն՝ 9-ին:
Պատարագ՝ 10-ին:
Մատաղօրհնութիւն՝ 12-ին:

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Ֆրանսահպատակ հայ պարոն մը գործ կը փնտռէ:

Արհեստով արծաթագործ է:

Կը խնդրուի հեռաձայնել հետեւեալ թիւին. – 43 – 51 – 06 – 04 :

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ՓԱՐԻԶ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի Արշալոյս Թադէոսեան մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցը կը վերաբացուի Շաբաթ, Սեպտեմբեր 24, ժամը 15-ին, 4-էն 14 տարեկան եւ չափահասներու (պաքալօրէայի պատրաստութիւն) համար: Նոյն օրը արձանագրութիւն եւ հանդիպում ծնողքներու հետ:

Կը դասաւանդուին. – Հայերէն լեզու, պատմութիւն, երգ, թատրոն, մարզանք:

Հայ Մշակոյթի Տուն

17, rue Bleue, 75009 PARIS

⁂

ՍԷՆ – ՄՈՐԻՍ

Կապոյտ Խաչի Սէն – Մօրիսի միօրեայ վարժարանի 1988 – 1989 տարեշրջանի արձանագրութիւններն ու դասերը կը վերսկսին Շաբաթ, Սեպտեմբեր 24, հայկական դպրոցի սրահը:

Աշակերտութեան տարիքը՝ 6-էն 15:

⁂

ԻՍԻ

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տիրուհի Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղը կը ծանուցանէ թէ իրիկուան դասընթացքները կը սկսին Երեքշաբթի, Հոկտեմբեր 4, ժամը 20-ին:

– Չափահասներու եւ պատանիներու
– Պաքալօրէայի քննութիւն:

Ուսուցիչ՝ ԿԱՐԱՊԵՏ ՏԱՔԷՍԵԱՆ

Իսկ միօրեայ դպրոցը Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 21, առաւօտեան 9.30-էն 12, 6 տարեկանէն սկսեալ մանուկներու համար:

ՈՂԲԵՀԱՆԳԻՍՏ

Սէն – Ժերմէնի Կապոյտ Խաչի Զ. Շանթ մասնաճիւղի վարչութիւնը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ իրմէ յաւէտ բաժնուած անդամուհիներու յիշատակին Սեպտեմբեր 25, Կիրակի առաւօտ ժամը 10-ին Թաղիս Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցւոյ մէջ:

VENDREDIS POUR L'ARMÉNIE

A L'APPEL DU COLLECTIF
PAROUIR HAIRIKIAN

Rassemblements de soutien
devant le Consulat soviétique
de Marseille
tous les vendredis à partir de 19 heures
VENDREDIS POUR L'ARMENIE
SOUTIEN AUX MANIFESTATIONS
DE EREVAN

Ճաշ - պտոյտ

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տ. Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղը կը կազմակերպէ իր տարեկան ճաշ – պտոյտը, Պիէվրի դղեակը, իր շրջանի տարեցներուն համար:

Մեկնում, Շաբաթ, Հոկտեմբեր 1, ժամը 12.30-ին Մշակոյթի Տունէն:

45 ռիւ տը լա Տէֆանս, Իսի

Արձանագրուիլ խաչուհիներու մօտ:

CENTRE CULTUREL
ST. MESROB
10 bis, rue Thouin — Paris 5e

CONFERENCE

Pour inaugurer la reprise de ses activités culturelles, le Centre Culturel Saint Mesrob présente

JACQUES DER ALEXANIAN

le Jeudi 22 Septembre à 20h30
dans la salle du Centre
10 bis, rue Thouin, 75005 Paris

Il nous parlera de
«L'AUTHENTIQUE AVENTURE DES ARMENIENS VECUE DE 1900 A 1922»

Il nous présentera par la même occasion son livre récemment paru chez Robert Laffont : *«Le ciel était noir sur l'Euphrate»*.

Un buffet sera servi à ceux qui le désirent, à 19h30. Prière de s'inscrire
Tél. : 43 - 26 - 50 - 43

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութիւն

ՀՐԱՒԷՐ
ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎԻ

Սեպտեմբեր 24, Շաբաթ, ժամը 17-ին. –

ՕՐԱԿԱՐԳ. –

– Ընդհ. ժողովի դիւանի ընտրութիւն.
– Բարոյական եւ նիւթական տեղեկագիրներու ներկայացում.
– Նոր վարչութեան ընտրութիւն.
– Առաջարկներ:

Հ.Բ.Ը.Մ.-ի Ալեք Մանուկեան սրահը:
118, rue de Courcelles -- Paris 17e

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս. Մեսրոպ կրթարանը շնորհակալութեամբ ստացած է 800 Ֆր. Գառնիկ Քըթեւմբ սնուցանէ եւ զաւակներէն Երուանդ Գասպարեանի մահուան առթիւ:

⁂

Կապոյտ Խաչի «Ա. Թադէոսեան» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է ընկերուհի՝ Արմենուհի Յակոբեանէ 1000 ֆրանք ի նպաստ դպրոցին, փոքրիկ՝ Լիւսի Դաւուդեանի արկածալի մահուան առթիւ:

⁂

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոնի Արաքս մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Տիկին Շ. Գրիգորեանէ 500 ֆրանք, Տիկին Թորիկեանէ 1000 Ֆր.:

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 22

JEUDI
22 SEPTEMBRE
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 16.843 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 64e ANNÉE — No 16.843

ԱՐՑԱԽԷՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԼԱՐՈՒԱԾ ՄԹՆՈԼՈՐՏ

Ս. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ Կ'ԸՆԴՈՒՆԻ ՂԱՐԱԲԱՂ ԿՈՄԻՏԷԻ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

ՑՈՅՑ, ԳՈՐԾԱԴՈՒԼ, ԼՈՒՍԱՐԳԵԼ ԵՒ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԱՆՈՐՈՇՈՒԹԻՒՆ

ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ ԿԸ ՓԱԿՈՒԻՆ ՕՏԱՐ ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐՈՒՆ

Չորեքշաբթի առտու կրցանք հեռաձայնային կապ հաստատել Երեւանի հետ, բայց մեր ստացած լուրերը չէին տարբեր մամուլի գործակալութեանց տեղեկութիւններէն: Մեզի ըսուեցաւ թէ կացութիւնը անորոշ է եւ մտահոգիչ, ինչ որ բնական հետեւանքն է վերջին օրերու իրադարձութեանց: Հետաքրքրական էր նոյնիսկ որ մեր խօսակիցը լուր չունէր թէ մէկ մեռեալ կար, ինչ որ կը հաստատէր «Քոթիտիէն տը Փարի»ի լուրը, ըստ որուն գլուխները այնքան տաքցած են Երեւան եւ Ղարաբաղ Կոմիտէն չի կրնար իր հակակշռին տակ պահել ժողովուրդը, որ Երկուշաբթի օր չէր համարձակած յայտնել թէ վիրաւորներէն մէկը մեռած էր: Արդարեւ, Կորբաչով խսկ յոյսը Ղարաբաղ Կոմիտէին վրայ դրած է, ինչ որ առիթ տուած էր «Լիպերասիոն»ի (Սեպտեմբեր 21) խորագրել՝
«GORBATCHEV APPELLE A L'AIDE LE COMITE KARABAKH»:

Այս անսպասելի լուրին արձագանգած էինք երէկ հարցականով մը: Կը պարզուէր աւելի ուշ, որ հեռաձայնային հաղորդակցութեան մը ընթացքին է որ «դէպքը» տեղի ունեցած է: Արդարեւ, Երկուշաբթի օր Սուրէն Յարութիւնեան կ'ընդունէր Ղարաբաղ Կոմիտէի պատուիրակութիւն մը եւ այդ տեսակցութեան ընթացքին, Կորբաչով, որ հեռաձայնով կը խօսէր կեդր. Կոմիտէի Ա. քարտուղարին հետ, անձնապէս դիմած է Կոմիտէին որ ամէն ինչ ընէ հանդարտեցնելու համար բազմութիւնը: Կոմիտէին ներկայացուցիչը՝ Համբարձում Գալստեան պատասխանած է Կորբաչովի որ երաշխաւորութիւններ տայ, «այլապէս ժողովուրդը մեզ մտիկ չըներ»:

Ճիշդ է եւ բոլորը նոյնը կը հաստատեն, որ Ղարաբաղ Կոմիտէի 11 անդամներու գլխաւոր վախն է չկարենալ տէրը մնալ կացութեան եւ այս առընչութեամբ կըրկին «Ֆիկարօ»ի թղթակիցն է ամէնէն վաւերական աղբիւրը, քանի որ Երեւան կը գտնուի եւ ականատեսի վկայութիւնն է զոր կը բերէ (Սեպտեմբեր 21): Ան կ'ըսէ թէ պաշտօնապէս 25 վիրաւոր կայ եւ մէկ մեռեալ, 61 տարեկան Հայ մը, բայց ըստ «Կռունկ» Կոմիտէի 70 վիրաւոր կայ: Փետրուարէն ի վեր հայ զոհերու պաշտօնական թիւը 40-ի կը հասնի, բայց սակայն հայկական աղբիւրներու համարը կ'անցնի: Ազերի – Հայ բախումները անընդունելի են Մոսկուայի համար: ԹԱՍ յայտնած է թէ Ազրպէյճանի համայնավար կուսակցութիւնը արտակարգ նիստ գումարած է «քննելու համար մանրամասնօրէն պատահած հակընկերային արարքները եւ ձեռք առնելու անհրաժեշտ միջոցները կացութիւնը բնականոն դարձնելու համար»:

«Ֆիկարօ»ի թղթակիցը կը նկարագրէ մթնոլորտը, հաւաքուած բազմութիւնը ու Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի յայտարարութիւնը: Ան կ'ըսէ. – «Մինչեւ ծայրը պիտի երթանք: Կորբաչով մէկ ելք ունի՝ կամ մեզի եւ կուտայ Ստեփանակերտը կամ՝ բանակ կը ղրկէ»: Եւ դեռ, թղթակիցը կը շեշտէ որ Լեւոն Տէր – Պետրոսեան ծայրայեղ մը ըլլալէ շատ հեռու է եւ անմիջապէս աւելցուցած է, որ ինչ որ կ'ընեն «Սահմանադրութեան սահմաններու մէջ է»: Այլեւս ժողովուրդը կը հաւաքուի ինքնաբերաբար եւ Ղարաբաղ Կոմիտէն է որ կը հետեւի: Իր ժամանակացոյցը տակնուվրայ եղած է: Տէր – Պետրոսեան կ'ըսէ. – «Կրեմլինը պէտք է հասկնայ որ Ղարաբաղը վերադարձնելով Հայաստանի 50 տարիով կը յետաձգէ Հայաստանի անկախութեան տենչանքները»: Եւ կ'ըսէ Տոնի Լեկրա, այս ըսելով Տէր – Պետրոսեան մատը վէրքին վրայ կը դնէ, որովհետեւ վերջին ամիսներուն Հայաստանի «Ինքնորոշման Միութիւնը» (Պարոյր Հայրիկեան) բազմապատկած է իր անդամներու թիւը 500-էն (Յունիսին) հազարը կ'անցնի այսօր:

ՂԱՐԱԲԱՂ ԿՈՄԻՏԷԻ ԾՐԱԳԻՐԸ

Ծրագիրը 13 կէտեր ունի, որոնք առիթ տուած են «Ֆիկարօ»ի սա խորագիրը գործածել՝
« REVOLUTION CULTURELLE » EN ARMENIE:

Ղարաբաղ Կոմիտէն նկատի կ'առնէ Ինքնորոշման Միութեան պահանջքները, որպէսզի շարժումը բոլորովին ձեռքէն չելլէ: Այսպէս, 13 կէտեր ընդգրկող ծրագիրը Օփերայի հրապարակի ծառերուն վրայ կարելի է կարդալ: Այդ կէտերուն գլխաւորներն են. –

– Հայաստանի Հանրապետութեան գերիշխանութեան յարգանք իր ենթաբաժանումներով՝ տնտեսական անկախութիւն, հայկական զօրագունդի մը ստեղծում խորհ. բանակին մէջ, հիւպատոսարաններ հայահոծ գաղութներ ունեցող երկիրներու մէջ:

– Մայիս 28-ի ճանաչում որպէս Ազգ. տօն, ինչպէս նաեւ Եռագոյնի: Պաշտօնական ճանաչում նաեւ 1915-ի ցեղասպանութեան:

– Հայերէնի գործածութեան նախապատուութիւն պաշտօնական վայրերու, դպրոցներու մէջ, վերաքննութիւն երկրին պատմութեան եւ փակում հիւլէական կեդրոնին (Մեծամօր) եւ քիմիական գործատուներու:

Մայրայեղ ոչինչ կայ, կ'ըսէ թղթակիցը այս ծրագրի մէջ, որ միայն Հայաստանի ապրած «մշակութային յեղափոխութիւնը» կը պատկերացնէ:

Ղարաբաղ Կոմիտէն կը ներկայացնէ բուն –փաղոյին– իշխանութիւնը եւ Ս. Յարութիւնեան միշտ անոր հետ կը խորհրդակցի, ինչպէս Ստեփանակերտի մէջ, Վոլսկի՝ Կռունկի հետ:

Ու թերթին թղթակիցը կ'եզրակացնէ, – այս մտաւորականները, ի՛նչ հեգնանք, կ'օգտուին Լենինի իսկ դասերէն: Իրենց պարզերը, վճռականութիւնը, ժողովրդական զգօնութիւնը օգտագործելու եղանակը սորված են Մարքսիզմի դասաւանդութիւններէն: Իրենց ուսուցանող – ները, անոնք որոնք այսօր իշխանութեան գլուխ են, կը հնձեն ինչ որ ցանած են:

«Լիպերասիոն», «Քոթիտիէն» եւ «Իւմանիթէ» նաեւ լայն տեղ կուտային, առաջին երկուքը այլախոհ աղբիւրներու ալ արձագանգելով, մինչ համայնավար պաշտօնաթերթը Կրեմլինի պաշտօնական բաները դերը կը ստանձնէ:

Երկուշաբթի եւ Երեքշաբթի ցոյց եւ գործադուլ լայն տարողութիւն առած են Հայաստան: Գործադուլը Երեւանէն դուրս ալ տարածուած է: Կարելի չէ սակայն ստոյգ լուրեր առնել Ստեփանակերտէն, որու հետ կապ չկայ: Պարզ է որ ցոյց, հաւաքոյթ արգիլուած են եւ լուսարգել հաստատուած է, բանակն ալ կը հսկէ: Կացութիւնը վատթարացած է Երկուշաբթիէն ետք: Չորեքշաբթի առտու ԹԱՍ կ'ըսէր նոյնիսկ թէ միջ – ազգային բախումները չեն դադրած եւ իշխանութիւնները հարկ եղած միջոցները ձեռք առած են, ինչ որ կրնայ նշանակել թէ Երեւան ալ լուսարգել հաստատուած է: Ամէն պարագայի մէջ, Հայաստանի դուռները կրկին կը փակուէին օտար թղթակիցներուն, մինչ փոխադրութեան միջոցները դադրած էին եւ խանութ ու ձեռնարկութիւն՝ փակ:

× Սուրէն Յարութիւնեան առաջարկած է Ղարաբաղ Կոմիտէին որ Գերագոյն Խորհուրդի Պրեզիտիումը նիստ գումարէ, քանի որ կարելի չէ Խորհրդարանի լիակատար նիստ գումարել, ինչպէս Կոմիտէն կը պահանջէ:

× Կիրակի օրուան միջադէպին մասին տրուած նոր տեղեկութեանց համաձայն, ուտեստեղէնի բեռնակառք մըն է որ Ազերիներու հրացանաձգութեան ենթարկուած է երբ Խոջալուէն կ'անցնէր դէպի Ստեփանակերտ ճամբուն վրայ: 25 վիրաւորներէն երեքը ծանր վիճակի մէջ էին (մէկը մեռած է, ինչպէս գրեցինք): Հայերը գնդակներէ վիրաւորուած են:

× Սուրէն Յարութիւնեանի տեսակցութիւնը Ղարաբաղ Կոմիտէի պատուիրակութեան հետ 4 ժամ տեւած է:

× «QUI RANIME LE FEU?» կը խորագրէր «Իւմանիթէ» Սեպտեմբեր 21-ին: Իր թղթակցին վերլուծումը հիմնուած ԹԱՍ-ի վրայ, այն է որ այս բոլորը հրահրողները լճացման շրջանի կաշառակերներն են եւ իշխանութենէն հեռացուածները, որոնց նպատակն է նման գրգռութիւններով քօղարկել իրենց գործունէութիւնը եւ արգելք հանդիսանալ որ Կլազնոստ եւ Պերեստրոյկա կիրարկուին:

Վէզիրով, Երկուշաբթի օր, նախագահած է կուսակցական նիստի մը նուիրուած Ղարաբաղի:

Ղարաբաղի մէջ Խորհրդային Միութեան բանագնացը՝ Վոլսկի եւ իր երեք գործակիցները տիւ եւ գիշեր կ'աշխատին, կը գրէ Կուրեր Թան Նուվօ-ի մէջ, ժամ առաջ գործադրելու համար տրուած որոշումները: Բայց, կ'ըսէ, շօշափելի արդիւնքներ չկան եւ պատճառն այն է որ բնակիչները միայն կցումը կը տեսնեն իբրեւ լուծում:

Չորեքշաբթի առտու լուրերը լաւ չէին Երեւանէն: Գործադուլը ամբողջական էր: Մթնոլորտը ճնշիչ եւ խորհրդային բանակն ալ կրկին Երեւան հասած էր:

⁂

ՂԱՐԱԲԱՂ ԿՈՄԻՏԷԻ ԱՆԴԱՄՆԵՐԸ

Ստորեւ կուտանք Երեւանի Ղարաբաղ Կոմիտէի 11 անդամներու անուանացանկը.—

ՌԱՖԱՅԷԼ ԱՒԵՏԻՍԻ ՂԱԶԱՐԵԱՆ. թեքնիք գիտութիւններու դոկտոր, փրոֆեսօր, ՀՍՍՀ Գիտ. Ակադեմիայի բնագիտութեան հիմնարկի բաժնի վարիչ:

ՎԱՆՕ ՍՄԲԱՏԻ ՍԻՐԱՏԵՐԵԱՆ. գրող, Հայաստանի գրողներու Միութեան անդամ:

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ ՓԱՅԼԱԿԻ ԳԱԼՍՏԵԱՆ. պատմական գիտութիւններու թեկնածու, գիտական խորհրդատու:

ՎԱԶԳԷՆ ՄԻՆԱՍԻ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ. բնագիտական – ուսողական գիտութիւններու թեկնածու, Երեւանի համալսարանի դասախօս:

ԴԱՒԻԹ ՄԱՆՈՒԿԻ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ. բընագիտական-ուսողական գիտութիւններու թեկնածու, Երեւանի համալսարանի փորձարաններու բաժնի վարիչ:

ՍԱՄՍՈՆ ՍԻՐԵՆԺԱՅԻ ՂԱԶԱՐԵԱՆ. պատմութեան ուսուցիչ թիւ 183 միջնակարգ փորձնական դպրոցին մէջ:

ԲԱԲԳԷՆ ԳՈՒՐԳԷՆԻ ԱՐԱՐՔՑԵԱՆ. բնագիտական-ուսողական գիտութիւններու թեկնածու, Երեւանի համալսարանի ամպիոնի վարիչ:

ԱԼԵՔՍԱՆ ՅԱԿՈԲԻ ՅԱԿՈԲԵԱՆ. պատմական գիտութիւններու թեկնածու, գիտաշխատող ՀՍՍՀ ԳԱ-ի արեւելագիտութեան հիմնարկին մէջ:

ԱՇՈՏ ԳԱՌՆԻԿԻ ՄԱՆՈՒՉԱՐԵԱՆ. թիւ 183 միջնակարգ փորձնական դպրոցի փոխ-տնօրէն:

ՍԱՄՈՒԷԼ ՎԼԱՏԻՄԻՐԻ ԳԷՈՐԳԵԱՆ. ռատիօ-հեռատեսիլի ժեկնաբան:

ԼԵՒՈՆ ՅԱԿՈԲԻ ՏԷՐ – ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ. բանասիրական գիտութիւններու դոկտոր, Մատենադարանի աւագ գիտաշխատող:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ — ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 10 / 16)

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ ՀԵՏ ԿԱՊԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ՆԱԽԱԳԱՀ՝ Ռ. ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆ

Արտասահմանեան երկիրներու հետ բարեկամութեան ու մշակութային կապի հայկական ընկերութեան վարչութեան նիստին նոր Նախագահ ընտրուած է Ռոբէր Արզումանեան:

Վարչութիւնը Պասիոնարիա Յակոբեանը ազատած է նախագահի պաշտօնէն, որպէսզի իր ջանքերը կեդրոնացնէ Հայաստանի նորաստեղծ «Կինխորհուրդ»ի (կանանց խորհուրդ) ղեկավարման վրայ:

⁂

Հ. ՈՍԿԱՆԵԱՆ ԿԸ ՊԱՏԱՍԽԱՆԷ ՀԱՐՑԵՐՈՒՆ

Սեպտեմբեր 14-ին Երեւանի Օփերայի հրապարակը տեղի ունեցած հաւաքին Հայաստանի Նախագահ Հ. Ոսկանեան եւ պաշտօնական այլ անձեր պատասխանած են ժողովուրդը յուզող բազմաթիւ հարցերու: Զրոյցներ տեղի ունեցած են Ար–

(Շար.ը Դ. էջ)

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԻ Բ. կայանը (Անթէն 2) անորոշ ժամանակի համար գործադուլի ձեռնարկեց Երեքշաբթի կէս գիշերին, կէս ձգելով իսկ Սէուլի խաղերուն հաղորդումը: Բոլոր սենտիքաները միաձայնաբար տուին որոշումը, որու գլխապատճառը կայանին աշխատաւարձքերու քաղաքականութիւնն է: Նուազագոյն յայտագիր մը պիտի ապահովուի: 3-րդ կայանն ալ նոյն որոշումը տուաւ Սեպ. 26-ի համար:

ՃԱՓՈՆԻ կայսրը Հիրօ-Հիթօ, 87 տարեկան «Երկնքի կայսերական 124-րդ որդի» մահամերձ էր Չորեքշաբթի օր: Աշխարհի վերջին կայսրը որ 63 տարի է Ճափոնի գահը կը գրաւէ, չարոյքի (փանքրէասի) խլիրդէ կը տառապի:

ՊԱՐԱՃԱՆՈՎ՝ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

Ի. ՎԵՐԴԵԱՆ

Այն բոլոր իրերը որ ան գործածած է, կրնային իրենց մշտական տեղը գտնել հնավաճառի մը կրպակին մէջ: Դուք գտեցէք. ի՞նչ կ'արժեն փշրուած սրուակներն ու չիչերը, չղարշի եւ ծաղերու կտորուանքը, կոտրած պուպրիկը, ծըղօտի փունջը, հին ազդագիրը, պղինձէ թելը, մածունի չիչին կափարիչը, կաչիի կտոր մը, գրպանի հայելին ... Բացարձակապէս ոչինչ, եթէ միայն գործնական մօտեցումով դիտենք. իսկ վարպետին՝ տաղանդաւոր, հնարագէտ եւ արտառոց մարդ Փարաճանովի ձեռքերուն մէջ այդ հնամաշ իրերը ուրիշ որակ կը ստանան, կը ներկայանան որպէս արուեստ:

Ահա, թելին անցուցած տօնածառի խաղալիկներէ, կոտրած գաւաթներէ պատրաստուած անսովոր ծաղկեփունջ մը: Բեկորները հաճելի գունաւորում մը կը կազմեն: Ծաղկեփունջը ծաղկամանին մէջ է, իսկ տակը պատերազմին զոհուած եղբօրը նկարը դրուած է: Ան հարազատներու եւ մերձաւորներու լուսանկարնե – րէն քանի մը պաստառ կազմած է. ծընողքին դիմանկարը, գինեգործ քեռին, բեմադիր քրոջ, չարժանկարի հիմնարկի դասընկերներուն դիմանկարները...: Հեղինակին մտայղացման մէջ չաղախուած են թէ՛ սէրը, թէ՛ տրտմութիւնը, եւ թէ կարօտը անցած – գացած ժամանակներու հանդէպ: Երեւանի ժողովրդական ստեղծագործութեան թանգարանին մէջ բացուած այս ցուցահանդէսը, որ կազմուած է չարժանկարի փայլուն վարպետ Ս. Փարաճանովի գործերէն, ցոյց կուտայ տաղանդաւոր մտքին սլացքը, երեւակայութեան անսահմանութիւնը, ստեղծագործական խառնուածքին որոնումներն ու գիւտերը:

– Ասիկա հոպի՞ է թէ ստեղծագործական որոնումներու չարունակութիւն – հարցուցի Փարաճանովին որ ցուցանմոյշները կը տեղաւորէր, կը փակցնէր զանոնք, կ'աւելցնէր նոր՝ երեւանեան չեշտեր:

– Ուղղակի ստեղծագործութիւն – կարճ կը պատասխանէ բեմադիրը: Անոր աչքերը քննող նայուածքներով կը դառնան չորս կողմ, անհանգիստ ձեռքերը բաներ մը կը չտկեն:

Երեւակայութեան տարերք, բազմաչերտ եւ բազմագոյն զգացական զուգորդութիւններ, գեղարուեստական ապչեցուցիչ ճաչակ եւ այլաբանութիւն: Այլաբանութիւն՝ ցուցադրուած գրեթէ բոլոր գործերուն մէջ: Համաչխարհային հռչակի տէր բեմադիրը՝ «Նռան գոյն»ը, «Մոռացուած նախնիների ստուերները» ցնցող ժապաւէններուն հեղինակը Սէրկէյ Փարաճանով կը ստեղծագործէ ու կը յօրինէ. կը ստեղծէ հրաչալիքներ եւ կը կատակէ. կը տխրի քնարականօրէն, կը վերյիչէ, կը ծիծաղի, կ'ողբայ ... մարդկային հոգիի ինչպիսի՜ բազմազանութիւն:

Ան զգայուն վերաբերում ունի իրերու, առարկաներու նկատմամբ, ալիմինիումի թիթեղիկներու վրայ դրոշմած է մեծ մարդոց՝ Նափոլէոնի, Լերմոնտովի պատկերները, ամսագիրներու գունաւոր նըկարներէն քոլաժ է ստեղծած:

Պուպրիկներու հետ կերպարանափոխութեան հրաչքներ կը կատարուին: Սովերական մանկական պուպրիկներ: Ահա այս հասարակ պուպրիկը նչանաւոր է անով որ զայն հեղինակին նուիրած է Մայաքովսկիի մտերմուհին՝ Լիլեա Բրիքը: Իսկ այս մէկը, ըստ հեղինակին մտայղացումին, ինքը՝ Լիլեա Բրիքն է, միւսը՝ չեղաչք, ծծրակին մազափունջ ունեցողը, որ հեծած է ժանիքաւոր գազանին, կը կոչուի «Ճինկիզ խանի մանկութիւնը»: Կչիռքին դրուած երկու տեկնիկի գլուխներ ան կոչած է «Հռոմէոյոսն ու Հռոմոսը պիտոյքներու հետ»: Հաւանաբար պէտք է հասկնալ որ ատիկա հնագոյն պետութիւնն է՝ պատմութեան նժարին վրայ:

Երբեմն փոքրիկ վրձնահարուած մը բաւական կ'ըլլայ, որպէսզի կերպարը ամբողջանայ. ամերիկացի գրող Ճոն Ափտէյքի ինքնանկարը «Բարեկամիս...» ընծայագրով .. .եւ այդ բարեկամին պատրաստած քօլաժը՝ Ափտէյքը ձեռնափայտով: Փարաճանովի այդ փոքրիկ լըբացումը գրողի կերպարին զուսպ խըռովութիւն հաղորդած է: Ահա եւ Ֆելլինիի նամակը՝ շրջանակի մէջ, ժանեակներով զարդարուած: Թանկագին մասունք մը: Ուրիշ շրջանակի մը մէջ չարժանկարի հիմնարկը աւարտելու իր վկայականն է: Մակագրուած է «Դովժենկոյի ստորագրութիւնը»: Ցոյց տրուած է ոչ թէ բարձրագոյն ուսման վկայականը, այլ Ս. Փարաճանովի մեծ ուսուցչին ստորագրութիւնը:

Եղիշէ Չարենցի դիմանկարը չինուած է քարերու գունաւոր բեկորներէն: Հեղինակը ճիշդ որսացած է յօնքերու տակէն յառնող հայեացքը, ուր կը կարդացուի յեղափոխութեան մարտիկին ողբերգական ճակատագիրը:

Իսկ ի՜նչ հիանալի են կանացի գլխարկները՝ վեր դարձած կողերով, քօղով ու ծաղկաշղթաներով զարդարուած: Փարաճանով՝ այս պարագային գլխարկագործ վարպետը զանոնք ձօնած է վրացի հիանալի արուեստագիտուհի Նատօ Վաչնաձէի ... չկատարած դերերուն: Բեմադիրը կը մտածէ պատկերներով ու գոյներով:

Խորհրդածութիւն գործի մը չուրջ. խիստ շրջանակ, չուրջբոլորը կարմիր տառերով գրուած է. – «Կը նուիրեմ Բաքուի 26 կոմիսարներուն»: Փայտի մէջ, կարծես մարդկային մարմնի մէջ խրուած են արճճէ 26 գնդակներ: Իսկ երկու կողմերը տասնեակ փոքր հայելիներ կան: Երբ այցելուն աւելի կը մօտենայ, իր անդրադարձումը կը տեսնէ: Կարծես յեղափոխութեան կոմիսարներու ճակատագրերը կ'արտացոլան սեփական «ես»ին մէջ:

Ուրիշ ցուցանմոյշ մը. պատուհանի խարխուլ շրջանակ մը, տեղ – տեղ թափած ներկով: Մակագրուած է. – «Թիֆլիս, 1942»: Ապակիները խաչաձեւուած ծածկուած են թուղթի չերտերով: Նաւթավառ, թէյաման, նաւթի ճրագ, թելի վրայ չարուած կարմրադեղին պղպեղներ, բազմաթիւ դատարկ տուփեր եւ միայն մէկուն յատակը հացի բուռ մը սպիտակ լուրխա...: Պատերազմ: Եւ կը զգացուի ոչ միայն առօր կենցաղային առարկայականութիւնը, այլ նաեւ մեծ ողբերգութեան ֆիզիքական առկայութիւնը: Առարկաներու խօսուն աշխարհը չատ բաներու մասին կրնայ պատմել առանց բառերու: Այդ անկրկնելի եւ չափազանց ինքնատիպ ցուցահանդէսը լեցուն է տրամաթիզմով:

Ձեր կարծիքով ի՞նչ կը նշանակէ պայթած լամպը, անոր ցանուցիր եղած բեկորները ... քաո՞ս է, խառնաշփո՞թ: Փարաճանով այդ գործը անուանած է «ինֆարկտ»: Մարդկային սիրտը լամպի նման չէ դիմացած լարուածութեան:

Բազմաթիւ գործեր ժպիտով եղած են. յաջորդը՝ երեք մարդոց լուսանկարներ քոլաժի տարբեր կողմերուն վրայ շրջապատուած են ծխախոտներով: Մակագրութիւնը կը բացատրէ. – «Տոտոն ծխախոտ կը գողնայ»:

– Տոտոն հրաժարած է ծխելէ, – ժպտելով կը բացատրէ Փարաճանով, – բայց այնուամենայնիւ, բոլորէն ծխախոտ «կը թռցնէ»:

Ցուցահանդէսին ներկայացուած են հեղինակին դիմանկարները, որոնք նըկարուած են հայ եւ վրացի ծանօթ նկարիչներու կողմէ: Կայ նաեւ ինքնանկար մը: Նոյնպէս ոչ առանց հիմուրի: Ընդհանուր առմամբ որոշ գործեր կրնան ինքնանպատակ եւ չատ խրթին թուիլ, բայց պէտք չէ մոռնալ որ բեմադիրը կը ստեղծագործէ, կը փորձէ, պարզապէս արտառոց բաներ կ'ընէ, ազատ կը խորհրդածէ ժամանակի եւ տարածութեան մէջ: Իսկ երեւակայութեան ազատութիւնը կրնայ արուեստագէտը հասցնել գունագեղ ու անսպասելի այլաբանութիւններու, զգացողական զուգորդութիւններու, երեւակայութեան այդ թռիչքը հիանալի է թէ՛ երազի մէջ եւ թէ արթուն, քանի որ սկիզբ կ'առնէ չռայլ սրտէն: «Թռիչքներ երազի մէջ եւ արթուն». այդպէս կը կոչուի Ռոման Բալայեանի՝ Փարաճանովի աշակերտին ժապաւէնը: Զայն պատկերող մատնանկարն ալ կը զարդարէ ցուցահանդէսը, ուր իր գործընկերներուն, խորհրդային մչակոյթի գործիչներուն, պարզապէս ընկերներու եւ բարեկամներու դիմանկարներու ամբողջ պատկերաչար մը կայ:

Սէրկէյ Փարաճանով իր ցուցահանդէսը կոչած է «Այցելութիւն բեմադիրին արուեստանոցը», բայց աւելի ճիշդ կ'ըլլար զայն անուանել «Ճամբորդութիւն՝ դէպի Փարաճանով»: Ճամբորդութիւն անսպասելի արկածներով, գիւտերով, մինչ այդ չհետազօտուածին առընչուելով, արուեստագէտին բազմերանգ աշխարհին ծանօթանալով: Այո՛, վարպետութեան կը հասնին անցնելով մանկութեան ու պատանեկութեան տարիներուն ընդմէջէն, կրունկները արիւնելով ճակատագրին սուր քարերուն վրայ:

Այդպէս է իսկական վարպետներու ճամբան: Հարթ ուղիներէ չեն քալեր անոնք, քանի որ ոչ թէ կը քալեն, ոչ թէ չքերթի թեթեւ ու անհոգ երթի կը մասնակցին, այլ կը մագլցին այն գագաթները, դէպի ուր միայն կարծր արահետները կ'առաջնորդեն:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԸ ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅՆՈՒԹԵԱՆ ԼՈՅՍՈՎ

Լրագրո՞ղ է, պատմի՞չ թէ գրագէտ, խորհրդային գրականութիւնը յաճախ կը մտնէ այս երեք կաղապարներուն մէջ: Կարեւորը ճշմարտութիւնը յայտնել է. ահա խորհրդային գրականութեան տըրւած դերը. Ստալին – մեղմացում – Բրեժնեւ – հրապարակայնութիւն, գիծը այս պահանջարկը ունի խորհրդային գրականութենէն:

1961–ին «Նովի Միր» (Նոր Ժամանակներ) թերթին խմբագիրը կը յիչէ Թոլսթոյի խօսքը «Վէպիս հերոսը ... ճշմարտութիւնն է»: Այսօր, հրապարակայնութեան չրջանին յղացքը կը վերադառնայ. «Ճշմարտութիւնը՝ ահա՛ մեր գեղագիտութիւնը այսօր» կը յայտարարէ գրագէտ Վասիլ Բիտով: Եւ Բուլաթ Օքուճավա կ'աւելցնէ. – «այսօր, պիտի չուզէի գրականութիւնը լրագրական ասպարէզէն անջատել»:

Պաչտօնական պատմութեան կողմէ մոռացութեան դատապարտուած անուններ երեւան կը հանուին. կը հրատարակուին ճամբարներու յուչեր, աքսորի պատումներ, ստալինեան քրոնիկներ: Բոլոր այն գործերը որոնք տարիներով մնացին իրենց հեղինակներուն դարակներուն մէջ: Նոր գրողներ կը յայտնուին, անուններ, որոնք կռնակ դարձուցած են երէցներուն: Այս ընդարձակ խրարանցումին մէջ ո՞ւր կը դիմէ խորհրդային գրականութիւնը:

Մինչեւ այսօր դրաքննուած, արգիլուած անուններու – Փասթէրնաք, Փլաթոնով, Կրոսման ու Սոլժենիցին – եւ գործերու վերարժեւորումի չրջանին, ամէնէն լայն ժողովրդականութեան արժանացած գործը Անաթոլի Ռիպակովի վէպն է, «Արպատի տղաքը»: Ան հրատարակուեցաւ 1987–ին եւ արդէն սպառած է երկու միլիոն օրինակ: Ստալինեան սարսափներու ենթախորքի մը վրայ կը ներկայացնէ բռնատիրոջ անտիպ մէկ պատկերը:

Այս գիրքը ընթերցողներու մօտ զանազան հակազդեցութիւններ կը ստեղծէ. «այս գիրքին սպասեցի ամբողջ քառասուն տարի: Միայն դուք կրնայիք գրել զայն: Մեր յոյսն ու անհամբեր սպասումը զօրավիգ են ձեզի» կը գրէ մէկը. իսկ ուրիչ մը հարց կու տայ. «ինչո՞ւ պղտորել անապակ ջուրը. աշխարհի առաջին ժողովրդավար Պետութիւնը հիմնել կարելի չէր առանց սխալի»: «Ձեր վէպին զօրութիւնը կը կայանայ անոր ապրուած ու գեղարուեստական իրականութեան մէջ» կը գրէ երրորդ մը: Զայրացած մըն ալ յանդիմանական տողերով կը չեչտէ. «Ձեր վէպը նուէր մըն է խորհրդային Պետութեան բոլոր թշնամիներուն»:

Ուշագրաւ հեղինակ մըն է նաեւ Բուլաթ Օքուճավա. ան 1924–ին վրացի հօրմէ մը ու հայ մօրմէ մը ծնած է Մոսկուա: Բանաստեղծ է, վիպագիր ու ժողովրդական երգիչ: Խորհրդային Պրասէնս մը: Մօտէն կը հետաքրքրուի փոքրամասնութիւններու հրատապ հարցերով:

Շրջանի մը ուր ամէն մարդ «կեցցէ՛ վերակառուցումը» կ'աղաղակէ, ան կը նախընտրէ լռել: Երբ ամբողջ խորհրդային մտաւորականութիւնը հակած է իր անցեալին, ան կը մտածէ ապագային մասին: «Կը մտածեմ որ, կ'ըսէ ան, պըղջումներու այս չրջանը պէտք է անցնի, որպէսզի կարենանք յառաջ երթալ»: Այսօրուան գիրքերը անցեալին արձանագրութիւնն են Օքուճավայի համաձայն. այս պատճառով է որ ինք կը նախընտրէ սպասել վերակառուցումին մասին գրելէ առաջ. այս պատճառով է նաեւ որ կը կեդրոնանայ ապագային վրայ: «Հրատարակչութիւն մը հիմնել ուզեցինք, կը պատմէ ան, այնպէս կը թուէր թէ պիտի յաջողինք, սակայն իշխանութիւնները վախցան որ գործին մէկ մասը կը վրիպի իրենց հակակչռէն: Կը կարծեմ որ ժամանակը կուգայ. պէտք է ամէն բանի վարժուիլ: Սա միջոցին, անկասկած աւելի դիւրին է կազմակերպել համագործակցութիւն մը որ չամփուրով խորոված արտադրէ»:

Օքուճավայի հայրը որ կուսակցական պաչտօնատար մը եղած է, 1937–ին կը գնդակահարուի. մայրը ճամբարի մը մէջ կը մնայ 19 տարի: «Ժողովուրդի թշնամիի մը զաւակն էի ու ասիկա մեծ վիշտ կը պատճառէր ինծի. համոզուած էի որ մեր հիմնարկները չեն կրնար սխալիլ: Կոյր տղեկ մըն էի, այդ տարիներուն տիպար պատանին»: 1956–ին երբ գաւառական ուսուցիչ մըն է, կը գրէ իր առաջին տողերը. յաջողութեան հետ կը հասնին առաջին նեղութիւններն ալ. ստալինականները կ'անարգեն զինքը: «Նամակներ ստացայ ուր գրուած էր թէ պէտք է զիս ալ գնդակահարել: Շարունակեցի երգել տողերս. յետոյ առանց լքելու բանաստեղծութիւնը սկսայ վէպեր գրել, հետեւելով ներքին պահանջի մը»:

Օքուճավա ստալինեան կեղեքումները պատմող մեծ վէպի մը հեղինակը չէ, սակայն մաս կը կազմէ մտաւորականներու յանձնախումբի մը որ անոր զոհերուն յուչակոթող մը պիտի բարձրացնէ:

Գալով խորհրդային թերթերու. անոնց ամէնէն աւելի տարածունն է «Լիտերատուրնայա Կազէթա»ն (Գրական Թերթ): Վաթսուն տարի առաջ հիմնուած է Կորքիի նախաձեռնութեամբ: Մեծ չափերով չաբաթաթերթ մըն է, չորս միլիոն տպաքանակով: Յաճախ խմբագրութիւնը թիրախ կ'ըլլայ հետեւեալ հարցումին. «եթէ գրական թերթ մըն է ձերը, ինչո՞ւ ուրիչ բանով կը զբաղիք» ու միշտ նոյն պատասխանը կը տրուի. «Գրականութիւնը կը հետաքրքրուի այն ամէն բանով որ կ'առնչուի կեանքին»: Այս թերթէն զատ «Օկոնեոք» եւ «Մոսկուայի լուրեր»ը երկու այլ չաբաթաթերթեր են: Առաջինը հիմնուած է անցեալ դարու վերջաւորութեան, 1918–ին փակուած է մենատիրութեան հանդէպ համակրանք տածելուն համար. կրկին արտօնութիւն ունեցած է հրատարակութեան, 1923–ին: Քանի մը տարիէ ի վեր «Օկոնեոք» դարձած է վերակառուցումի բազկերակը:

Անոր տնօրէնին հետ կատարուած հարցազրոյցի մը ընթացքին այս վերջինս ըսած է. – «անպայման պէտք է հրատարակել Սոլժենիցինի գործերը: Ես մեծ համակրանք ունիմ գրագէտ Սոլժենիցինի հանդէպ, որ բազմաթիւ ճշմարտութիւններու մարդն է, բայց որպէս քաղաքագէտ չատ պահպանողական է: Այսօրուան ժողովրդավարացման խրավիճակին մէջ պէտք է զինքն ընդունիլ իր ամբողջութեան մէջ. իր հրատարակութիւններով, վերադարձով, դիրքորոչումներով»:

Ահա քանի մը նչումներ խորհրդային գրական աշխարհէն, ուր ամէն երեւոյթ կը վկայէ արտասովոր եռուզեռի մը գոյութեան:

Ա. Թ. Թ.

«ՈԶՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

ԿԻՆ. – Անճարակ, կեանքումդ որեւէ օգտակար գործ արած կա՞ս:

ԱՄՈՒՍԻՆ. – Անչուչտ, չեմ թողել, որ պառաւած օրիորդ մնաս...

***

– Մանչս, քնելու ժամն է, գնա «բարի գիշեր» ասա դաստիարակչուհուդ եւ համբուրիր նրան:

– Ձեմ գնայ, մայրիկ: Հայրիկն էլ երէկ գնաց նրան համբուրելու, բայց մի ուժեղ ապտակ ստացաւ:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԿՐԸՆՈՊԼԸ

ԲԱՑՈՒՄ՝ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՏԱՆ

Կապոյտ Խաչի Անի մասնաճիւղը, Կրընոպլը, ունեցաւ իր Տունը: Սեփական տունը: Վաթսուն տարիներու երազի մը իրականացումը:

Բացման արարողութիւնը կատարուեցաւ Կիրակի, Սեպտեմբեր 11-ին: Շրջանի մասնաճիւղերուն գլխաւոր վարչականները ներկայ էին: Եկած էին քաջալերելու իրենց ընկերուհիները թէ՛ բարոյապէս, թէ՛ նիւթապէս: Ժողովուրդն ալ եկաւ ու լայնօրէն լեցուց սրահը եւ յարակից բակը: Ներկայ էին Ազգ. Միութեան ներկայացուցիչները:

Աւանդութիւնը յարգուեցաւ: Ժողովուրդը եկաւ ուշ եւ հանդիսութիւնը սկըսաւ որոշուած ժամէն շատ յետոյ, ինչ որ հաճելի չի կրնար ըլլալ Ֆրանսացի հըրաւիրեալներու, պաշտօնի տէր անձեր, որոնք, Կիրակի օրերը մանաւանդ, կ'ունենան խճողուած յայտագիր: Ներկայ էին երկու երեսփոխաններ՝ Միշէլ Տէսթօ եւ Ժան-Փիէր Լիւնեբի:

Տունը կը գտնուի Քրուա Ռուժ, Կրընոպլի կից արուարձանը՝ ուր Հայեր հաստատուած են գաղթականութեան առաջին տարիներէն ի վեր:

Փոքր սրահ մըն է, շուրջը յարմարութիւններով՝ խոհանոց, լուացարան եւ այլն: Քանի մը աստիճան վեր՝ սենեակ մը՝ որ կահաւորման կը սպասէ: Սրահին ետեւը՝ բակ մը, բացօթեայ: Ամէնը, ամբողջովին, Անիի սեփականութիւնը, ինչ որ կ'ենթադրէ թէ Կ. Խաչը ունի, շրջանին մէջ, բազմաթիւ անձնուէր համակիրներ: Պէտք եղած է, հետզհետէ, գտնել չորս հարիւր հազար Ֆրանքի մօտ գումար մը: Կը մնայ, ինչպէս բսինք, կահաւորումը: Նորանոր նուէրներ չեն մերժուիր: Երբեք...

**

Օրուան բնաբանն էր հայապահպանումը, հայերէնի դաստիարակութիւնը: Ամէն բանախօս շեշտը դրաւ ատոր վրայ: Երեսփոխանն իսկ, Միշէլ Տէսթօ՝ որ կը ներկայացնէր Սէն Մարթէն տ'Էրի քաղաքապետը, ջուր բերաւ մեր ջաղացքին. բսաւ՝ «պահպանեցէ՛ք ձեր լեզուն ու մըշակոյթը, այդպէսով կը հարստացնէք Ֆրանսան»: Միշէլ Տէսթօ ընկերվարական է, քաղաքապետը՝ համայնավար:

Երեսփոխանէն առաջ եւ անկէ վերջ, շատերու խօսք տրուեցաւ: Հանդիսավարն էր Տիկին Մանուկեան:

Տիկին Արտեմիս Սապունճեան, նախագահուհին, արտայայտուեցաւ հայերէն. շնորհակալ եղաւ ներկաներուն եւ բոլոր անոնց՝ որոնք անձնուիրաբար աշխատեցան ձեռնարկին յաջողութեանը համար:

Զաւէն վրդ. Աւետիքեան, կրօնական արարողութենէն վերջ, բսաւ՝ «Երբեմն հարց կը տրուի թէ ինչո՛վ օգտակար կրնանք ըլլալ Հայաստանի: Մէկ բանով՝ ամէնօրեայ դպրոցներ բանալով»:

Տիկին Մարի Գորգիկեան, Հ.Օ.Մ.ի կեդրոնական վարչութեան կողմէ եւ Տիկին Լորա Ֆորլանի, նախագահուհի Կ. Խաչի Ֆրանսայի շրջանին, արտայայտեցին իրենց ուրախութիւնը ձեռնարկին յաջողութեանը ի տես: «Սեվրանէն վերջ, տարիէ մը ի վեր, Կ. Խաչի երկրորդ տունն է այս» ճշդեց Տիկին Գորգիկեան:

Օրիորդ Զիտեմեան՝ որ Կրընոպլի քաղաքապետ Քարինեոնի կցորդն է ընկերային հարցերու համար, կրկնեց «պէտք է քաջալերել հայկական մշակոյթը»: Կը ներկայացնէր քաղաքապետը:

Ամէնէն աւելի երկար խօսեցաւ Ժան Այանեան: Խօսեցաւ Ֆրանսերէն:

Իբրեւ ներկայացուցիչ Հ. Յ. Դ.ի եւ անձնուէր աջակից Կ. Խաչի, շնորհակալ ըլլալէ յետոյ Սէն Մարթէն տ'Էրի քաղաքապետութեան՝ որ յաճախ դիւրացուցած է Միութեան գործունէութիւնը, Ժ. Անանեան նշեց որ Կ. Խաչի տունը արդիւնքն է ամբողջ համայնքին աշխատանքին: Ճշդեց՝ այս տունը չէ սահմանուած քանի մը տարիներէ ի վեր արդէն Կրընոպլի մէջ գոյութիւն ունեցող մշակոյթի տան հետ մրցակցութեան համար, այլ աշխատելու, միասին, համերաշխութեամբ: Ներկայ էր Մշակոյթի տան նախագահ Դանիէլ Մառանճեան, ինչպէս նաեւ՝ Ժիրայր Արապեան, նախագահ Նախկին Մարտիկներու Միութեան:

Ժան Այանեան ընդլայնեց իր նիւթը, յիշելով անցեալը, Հ.Յ.Դ.եան եւ յետոյ, Հ.Օ.Մ.ի առաջին քայլերը ու աւելցուց՝ «Դուք պէտք ունիք Դաշնակցութեան, Դաշնակցութիւնը պէտք ունի ձեզի»: Տուաւ եռագոյնին նշանակութիւնը. ըրաւ պատմականը:

Մասնաճիւղին հիմնադիրներէն Հերմինէ Միքճեան, Սէն Ռաֆայէլէն, գըրկած էր կարճ ուղերձ մը որուն ընթերցումը յուզեց հին խաչուհիները, իր նախկին աշակերտուհիները:

Տեղին է յիշել, որ Կրընոպլի Կ. Խաչի առաջին նախագահը եղած է այր մը, Երուանդ Տէրկումեան, շրջապատուած քանի մը տիկիններէ, օրիորդներէ, ինչպէս Տիկին Մոմճեան, Տիկին Զարացեան, եւ ուրիշ նուիրեալներ՝ որոնց յիշատակը կը մնայ միայն, ան ալ ոմանց քով:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒՄ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան հրամանագրով խորհըրդահայ գրականութեան բնագաւառին մէջ ունեցած ծառայութիւններուն համար Թատերագիր Ժորա (Գէորգ) Յարութիւնեան պարգեւատրուած է Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան պատուոյ գիրով:

**

Հանգանակութեան անցնելէ առաջ, ներկաները արժանացան ճոխ հիւրասիրութեան մը: Լսեցին Տիկին Անտոնեանի հաշուետուութիւնը՝ որ ծափահարուեցաւ: Հանգանակութեան գումար՝ 54.600 Ֆրանք:

Խրախճանքը, բակին մէջ, շարունակուեցաւ մինչեւ իրիկուն, երգերով, արտասանութիւններով: Անգամ մը եւս Ղեւոնդ Թորոսեան, վեթերան բայց միշտ եռանդուն, առիթ տուաւ ծափահարուելու իր ելոյթներով:

Լիոնցիները լաւ գաղափարը ունեցած էին բերելու իրենց հետ իրենց փոքրիկ հիւրերը, լիբանանահայ երախաներ՝ որոնք երեք օր վերջ պիտի վերադառնային իրենց ծնողաց քով:

Երեկոյեան, յոգնած, բայց երջանիկ կ'երեւային կազմակերպիչները ու բոլոր անոնք՝ որոնք կամովին, ձրիաբար, մասնակցած են տան վերանորոգման աշխատանքներուն: Մասնաճիւղին վարչական կազմը, բաղկացած երիտասարդ տիկիններէ, այն տպաւորութիւնը տուաւ մեզի, թէ կարելի է ակնկալել անկէ նորանոր ձեռնարկներ, ի նպաստ համայնքին հայապահպանման:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԿԵԱՆՔԻ ՅՈՒՇԵՐ

Գրեց՝

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ Ա. ՔՀՆՑ. Տ. ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ

(Բալայեան)

ՆՈՐ ՋՈՒՂԱ

ՍՕՍԵԱՑ ԱՆՏԱՌ

ՄԵՐ ՓՈՇՆԻՆ

ՀԱՅԿ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

Իմ ծննդավայր Արցախ – Ղարաբաղի Ասկերանի շրջանի Դահրաւ գիւղն է: Մեր տունը գիւղի կենտրոնում էր: Չեմ բացել թէ չէ, տեսել եմ մեր բակի հսկայ փոշնին, որ ճիւղերը կախում էր դէպի արեւելք եւ արեւոտ օրերին բաուերի տակ պահում մեր տան կողքով անցնող փողոցի մի մեծ հատուած: Նրա փոքրիկ կլորաւուն, կարմրադեղին պտուղները հազուադէպ էինք ուտում: Ձմեռը վրայ էր հասնում՝ նոր էին սկսում դեղնել ու սեւանալ:

Մեր հարեւանի աղջիկ Արշալոյսը, որից լաւն ու գեղեցիկը այդպէս էլ ես չտեսայ ոչ մի տեղ, խայտաճամուկ մի շրջազգեստ էր հագնում: Ինձ թւում էր, թէ մեր փոշնին իր դեղին ու սեւ պըտուղներն է թափել նրա հանդերձի վըրայ:

Ուշ աշնանը փոշնու վրայ մերոնք մէկ, երբեմն էլ երկու մեծ կողով էին դնում, դրանք լցնում անտառից քաղած գկեռով: Յետոյ քիչ – քիչ հանում էին եւ հասած, փխրուն ու քաղցր գկեռը հրամցնում տան անդամներին: Ձըմռանը դրանից քաղցր բան չէիր գտնի գիւղում:

Պինդ ծառ էր: Նրա ոչ մի ճիւղը չէր չորանում: Յետոյ իմացայ, որ բոլոր փոշնիներն այդպէս են, ժայռն էլ նրանց համար պարարտ հող է:

– Մեզ նման դիմացկուն է փոշնին, – ասում էր մայրս, – աշխարհում էլ խաղ չմնաց, որ բախտը մեզ մասնակից չդարձնէր:

Ես սիրում էի մեր ծառի տերեւները, որոնք վերեւից մոխրականաչ էին, ներքեւից՝ կապտականաչ: Ասես այդ տերեւները ներշնչում էին, որպէսզի ես բանաստեղծութիւններ գրեմ: Երբեմն էլ ինձ թւում էր, թէ նրանց սօսափիւնի մէջ մարդկային ձայներ եմ լսում: Երբ այդ մասին յայտնեցի մօրըս՝ քիչ մնաց, թէ նրա լեզուն կապ ընկնէր: Նա ինձ դրեց հեթանոս գուշակի տեղ եւ երկիւղից արտասուեց: Մօրս մտահոգութիւնը գալիս էր հեռու – հեռուներից, մեր ապուպապերից: Փոշնին եղել էր հեթանոս Հայերի բախտի ծառը: Քրիստոնեայ դառնալուց յետոյ մարդիկ մոռացութեան են տուել փոշնին: Բայց ինչ էլ անես՝ բախտդ քեզ հետ է: Աղքատներն սկսեցին իրենց տան շրջապատում փոշնիներ տնկել՝ կարծելով, թէ հեթանոս աստուածները հովանի կը լինեն իրենց:

Մեր բակի փոշնին հինգ հարիւր տարի առաջ տնկել է Վարդ անունով իմ ապուպապը: Չէ, փոշնին մեր ոչ մի տոհմանդամի չհարստացրեց: Մայրս, սակայն, տատերի վախը պահել է իր սըրտում: Նա կարծում է, թէ քրիստոնեայ Հայերը պիտի գան եւ դատակոծեն ինձ հեթանոսական պաշտամունքի համար:

– Ի՞նչ հեթանոս, ի՞նչ քրիստոնեայ, – հանգստացնում էի մօրս, – փոշնին բանաստեղծութեան ծառ է եւ միշտ էլ այդպիսին է եղել:

ԱՐԳԵԼՔԸ

ՋԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Կառքը կայարանի հեռաւոր թաղերէն մտեր էր արդէն Թելեֆոնայա փողոցը, անցան Պալշայէ Մարքսքայայէ, ահա Մալականաքի փոքրիկ պարտէզը, որուն ցանկապատին առաջ ուշ գիշեր ատեն առաջին անգամ Գարեգին խօսեր էր իր սիրոյ մասին:

Ամէն մէկ քայլը, ամէն մէկ փողոցը յիշատակներ կը ներկայացնէին. տուներու եւ շէնքերու սիլուէթները կ'ոգեկոչէին ցցուն պատկերներ իրենց քաղցր ու դառն մօտիկ անցեալէն. տեսակ մը անշօշափելի բան իրենց հոգիներէն, խառնուեր էր այդ անտարբեր, փակ եւ օտար շէնքերու դրսերեւոյթին: Երջանկութեան ցոլք մը իրենց սեփական երջանկութեան րոպէներէն ժայթքելով տակաւին կը մնար մթնոլորտին մէջ. պատահական անցորդներ իսկ կը կրկնէին այն օրուայ այն ժամու անցորդներու շարժումները:

Սաթենիկ յիշեց մղձաւանջի պէս իր առաջին մեկնումը, իր որոշումին սոսկալի ժամը, ու Բաքուէն հեռու անցուցած օրերուն անչափելի ձանձրոյթը ու անձկութիւնը ու կրկին ահա այստեղ էր, Նիքոլայեւսքայա փողոցին անկիւնը իր սիրելիին հետ, կարծես կարճ պտոյտ մը վերադարձին, ահա Պարապէտի պարտէզը, մուտքի դրան մանրավաճառը իր փոքրիկ արկղով եւ գետինը տարածուած փոքրագին ապրանքներով, ու իրեն թուեցաւ որ մեկնման ժամը կը կապուէր ժամանման րոպէին հետ ու մնացեալը մղձաւանջ մըն էր, գէշ երազ մը, որուն տպաւորութիւնը կը ցրուէր այգուն առաջին ժամուն:

– Գարեգի՛ն, սիրելի՛ս ... մրմնջեց անիկա իր մասնայատուկ շեշտով, որուն հնչիւնին բիւրեղային մաքրութիւնը կարծես քօղարկուած էր խեղդուկ ու զըսպուած յուզումի մէջ: Սաթենիկի խօսակցութեան ձայնը առաջին օրէն մոգական ազդեցութիւն ունեցեր էր Գարեգինի վըրայ: Անոր առաջին վանկին բոլոր հոգւովը խռովուած զգացեր էր եւ այդ խըռովքի ընդմէջէն է որ տեսեր ու սիրեր էր Սաթենիկի նիհար ու տժգոյն դէմքը, որ տարբեր հանգամանքներուն մէջ կարող էր իր ուշադրութիւնը չգրաւել:

– Գարեգին, սիրելի՛ս, կրկնեց անիկա, միթէ՞ իրաւ է որ քեզ մօտ եմ, ձեռքս ձեռքիդ մէջ ու այս ճամբի վրայ, այս պարտէզի դիմաց ... ահա Մեթրոպոլը... օ՛հ, ինչպէ՛ս սիրում եմ ամէն ինչ, նոյնիսկ անշունչ առարկաները ... աչքերս, ականջներս ու սիրտս տօնի մէջ են այս րոպէիս ու ամբողջ հոգիս բոցավառուած է երջանկութիւնով...

Արցունքի կայլակներ ողողեցին աչքերը, բայց անիկա կը ժպտէր մեղմօրէն եւ մինչ թարթիչներուն վրայ արցունքի շիթեր կը դողդղային, իսկոյն առաջ մատին ծայրովը կը սրբէր այտին վրայ խոնաւ հետքը: Անիկա յուզմունքի սաստկութենէն չկրցաւ այլեւս խօսիլ եւ նաեւ որովհետեւ զգաց թէ որքան իր խօսքերը տկար ու տժգոյն էին բաղդատմամբ այն փոթորկալի զգացումներուն, որոնք կարծես անընդհատ կը փայլատակէին իր հոգւոյն մէջ:

Ուրկէ՞ կը բղխէր ուժգնութիւնը իր հոգեկան խռովքին. կարծես ուրիշ անձ մը ուրիշ անծանօթ էութիւն մը կը յայտնուէր ինքզինքին եւ այդ միշտ այդպէս եղած էր Գարեգինի ներկայութեան:

**

Երբ հիւրանոց մտան ծառաները փութկոթութեամբ մօտեցան Գարեգինին եւ խոնարհաբար յայտնեցին որ պարոնին սենեակը դեռ պատրաստ չէր եւ խնդրեցին որ պարոնը հաճէր կէս ժամու չափ սպասել սալոնը:

Գարեգին լսելով որ Սաթենիկ չէր նախաճաշած, մտան ճաշարահ եւ գացին առանձին անկիւն մը:

– Ի՞նչ ես ուզում, սիրելիս:

– Քոֆէ կաթով:

Գարեգին ապսպրեց մէկ նախաճաշ. ինքը իր թէյը առեր էր կայարան գալէ առաջ: «Ի հարկէ, մտածեց Սաթենիկ, տանը պէտք չէր որ գուշակէին թէ ինձ պիտի հանդիպի»: Անձկալի արտայայտութիւն մը առացաւ դէմքը, ժպիտը անհետացաւ եւ աչքերը սկսան սեւեռիլ իր բարեկամը, բայց անմիջապէս գլուխը հակեց եւ ապաստանեցաւ գլխարկի ստուերին մէջ:

(Շար. 6)

(Շար. Ա. էջէն)

ցախի վերաբերեալ Խորհրդային Միութեան Պրեզիտիումի Յուլիս 18–ի որոշման նշանակութեան մասին։ Արծարծուած են «Ջուարթնոց» օդակայանի, Մասիսի շրջանը տեղի ունեցած միջադէպերու, Հայաստանի բնապահական վիճակին՝ հիւլէական ելեկտրակայանին, «Նաիրիտ» գործատան աշխատանքին հետ կապուած կարգ մը հարցեր։

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆ Կ'ՕԳՆԷ ԱՐՑԱԽԻՆ

Նոր ուսումնական տարուան առաջին օրերուն Ստեփանակերտի Մանկավարժական Հիմնարկը աշխատած են նաեւ Երեւանի Բնագիտութեան Հիմնարկի գիտնականները։ Երեւանցիներու օգնութեամբ այժմ Արցախի այս բարձրագոյն ուսումնական հաստատութիւնը օժտուած է համակարգչային ուսուցման դասարանով մը։ Շնորհիւ ասոր թէքնիք նիւթերու մէջ մասնագիտացող երիտասարդներ կը ծանօթանան ծրագրաւորման եւ հաշուողական թէքնիքին։ Նոյնպիսի դասարան մըն ալ բացուած է Մարտակերտի շրջանի միջնակարգ դըպրոցներէն մէկուն մէջ։

Այս դասարաններու կազմակերպումը Արցախի եւ Երեւանի հիմնարկի կապերուն առաջին արդիւնքն է։ Երկու հիմնարկներուն միջեւ կնքուած պայմանագիրը կը նախատեսէ կարգ մը միջոցառումներ մանկավարժական մասնագէտներու պատրաստութեան մակարդակը բարձրացնելու նպատակով։ Այս տարի իսկ Ստեփանակերտի հիմնարկին կից մասնագիտական դպրոց մը պիտի բացուի որ հայաստանցի երիտասարդ ուսուցիչներու օգնութեամբ Երեւանի եւ Խորհրդային այլ համալսարաններու համար աշակերտներ պիտի պատրաստէ։

Խորհրդային Կեդրոնական Կոմիտէի ու Նախարարաց Խորհուրդի Լեռնային–Ղարաբաղի զարգացման մասին տրուած որոշումը գործնական քայլեր կը պահանջէ Հայաստանի գիտնականներէն։ Այդ կապակցութեամբ Երեւանի Բնագիտութեան հիմնարկի ներկայացուցիչները վերջերս կրկին գտնուած են Արցախ ու հանդիպում ունեցած են մարզի ղեկավարութեան հետ։ Ցանկութիւն յայտնըւած է ստեղծել գիտական համակարգ մը, որ թոյլ տայ, ժամանակակից մակարդակով գիտահետազօտական աշխատանքներու ձեռնարկելէ զատ, նաեւ կիրարկել հիւլէական բնագիտութեան նուաճումները տնտեսութեան մէջ։

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՎԱԼԱՆՍԻ Հ.Մ.–Ը ԱՌԱՋԱՏԱՐԻՆ ԴԷՄ

Անցեալ Շաբաթ իրիկուն, երկրորդ պարտութիւն մը Վալանսի Հ.Մ.–ին համար։ Չէ յաջողած, ոչ իսկ մէկ անգամ, ճեղքել Ալէսի պաշտպանողական գիծը եւ յաղթուած է 2 – 0–ով։ Իր յառաջիկայ մրցակիցն է Մոնփըլիէ (2), առաջատարը։ Թէեւ խաղը տեղի կ'ունենայ Վալանսի մէջ, կարելի չէ սակայն ակնկալել հաւասարութենէ աւելի նպաստաւոր արդիւնք մը հայանուն ակումբին համար։ Վալանս 9–րդ է ներկայիս, Ֆրանսայի երրորդ դասակարգի ախոյեանութեան իր խմբակին մէջ։

ԼԻՈՆ — ՏԷՍԻՆ ՅԱՂԹԱԿԱՆ

Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն–Տէսին, շուրջ երկու հարիւր համակիրներու առջեւ, յաջող խաղարկութիւն մը ունեցած է Անըսիի պահեստի կազմին դէմ եւ յաղթած է 2 – 1–ով։ Քաջալերական արդիւնք մը կայ վարիչներուն համար՝ որոնք դժգոհ էին իրենց խումբէն, շաբաթ մը առաջ, երբ անակնկալօրէն պարտուեցաւ Նէօվիլի մէջ։

Նոյն դասակարգին մէջ (Օնեօր Ռէժիոնալ), Վալանսի Հ.Մ.–ին պահեստին լայնօրէն տիրապետած է տեղւոյն Ֆութպոլ Քլէօպին (2) 4 – 0–ով եւ բարձրացած դասաւորումին երկրորդ տեղը։

Յառաջիկայ Կիրակի, Ֆրանսայի բաժակին երկրորդ շրջանն է. Հ.Մ.Ը.Մ. կը խաղայ Սէն–Ժընի Լավալի մէջ. հաւանաբար դժուար մրցում մը։ Վալանս Նոյեմբերին միայն կը մտնէ այս մրցակցութեան մէջ։

ՆԱՀԱՆԳԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ռոնի մէջ, յաջող Կիրակի մը մեր ակումբներուն համար։ Հ.Մ.Ը.Մ. (2) յաղթած է Փիէր Պէնիթի՝ 4 – 1. Վիէնի Հ.Մ.–ը նոյն արդիւնքը ունեցած է Մարթէյի դէմ։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԲԱԺԱԿ

Երկրորդ շրջանին ի հաշիւ, Հ.Մ.Ը.Մ. Մարսէյլ իր դաշտին վրայ, պարտուած է Ֆիւվոյէ։ Ղազարեանի նշանակած երկու կոլերը բաւական չեն եղած։ Հակառակորդը նշանակած է երրորդ մը, խաղին վերջաւորութենէն քանի մը վայրկեան առաջ 3 – 2։

ԱՐՄԷՆԻՕ՝ ՄԷԿ ՅԱՂԹԱՆԱԿ, ՄԷԿ ՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆ

Արժանթինի բարձրագոյն դասակարգի առաջնութիւնը սկսած է երկու շաբաթէ ի վեր։ Արմէնիօ, Պուէնոս–Այրէսի Հայերուն ակումբը, յաջողութեամբ բացած է մրցաշարքը, պարտութեան մատնելով հռչակաւոր «Պոքա»ն 1 – 0։ Երկրորդ մրցման, Արմէնիօ իր դաշտին վրայ, յաղթուած է Սան–Լորէնցոյէ 3 – 1. Սան–Լորէնցօ անցեալ մրցաշրջանին դեր ախոյեանն էր։

Վ. Մ.

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Մաղլէն Փափազեան, Տէր եւ Տիկին Մասիս Աբրահամեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Ժիլպէր Զըփֆը եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Շառլ Փափազեան եւ զաւակները, Օր. Ժոսըլին Փափազեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Սեպտեմբեր 25, Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Եկեղեցին իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ–հօր՝

ԳԷՈՐԳ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին ի յիշատակ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

***

Այս տխուր առթիւ, Տիկին Մաղլէն Փափազեան 1000 Ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր ամուսնոյն յիշատակին։

***

Տիկին Արփինէ Աւետիսեան Գէորգ Փափազեանի յիշատակին 1000 Ֆր. կը նուիրէ ողբացեալին սիրելի՝ «Յառաջ»ին։

***

Տէր եւ Տիկին Մասիս Աբրահամեան եւ զաւակները՝ Մարալ եւ Վիգէն իրենց հօր եւ մեծ–հօր՝ Գէորգ Փափազեանի մահուան քառասունքին ի յիշատակ 500 Ֆր. կը նուիրեն Կապոյտ Խաչի Պանեօ–Քաշանի մանկաճիւղին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 500 Ֆր. «Յառաջ»ին։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տիկին Լօժէնի Շաղուկեան եւ զաւակները 500 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին, փոխան ծաղկեպսակի Յովհաննէս Անթանոսեանի մահուան առթիւ (Կափ)։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՊՐՈՆ. – Տիկին Հայկանոյշ Գոճապաշեան 300 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին ի յիշատակ իր ամուսնոյն՝ Կարապետ Գոճապաշեանի (Յովակիմեան)։

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՏՕՆ ՎԱՐԱԳԱՅ ՍՈՒՐԲ ԽԱՉԻ

Սեպտեմբեր 25, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10–ին, Վարագայ Ս. Խաչի տօնի ուրախ առիթով, Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի պատարագ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԶԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Կը կատարուի «Հայրապետական մաղթանք» Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի Օծման եւ Գահակալութեան 33–րդ տարեդարձի առթիւ, նախագահութեամբ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆԻ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ եկեղեցւոյս Կոմիտաս երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Եւրոպայի Հայոց Կաթողիկոսական Պատուիրակ Սրբազանը, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Մերճանեան եւ զաւակները, Փարիզեան Շրջանի Եկեղեցական Հայրերը, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս–Պետրոս Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը ու ընտանեկան հարազատները, կը ծանուցանեն թէ, Կիրակի օր, Սեպտեմբեր 25–ին, Վարագայ Ս. Խաչի տօնին, յաւարտ պատարագին, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս–Պետրոս Եկեղեցւոյ մէջ հոգեհանգիստ կը կատարուի իրենց պաշտօնակցին, հօր, մեծ–հօր եւ Ալֆորվիլի ու Շրջակայքին Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ նախկին հոգեւոր հովիւին՝

ՊԱՐԳԵՒ ՔՀՆՅ. ՄԵՐՃԱՆԵԱՆԻ

համար, անոր վախճանման քառասունքին առիթով։

Կը հրաւիրուին իր ծխականներն ու բարեկամները, աղօթելու բազում տարիներ իր եկեղեցւոյն ծառայած վախճանեալ հովիւին համար։

ՇԱՐՎԻԼԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Սեպտեմբեր 25, Կիրակի, տօն ՎԱՐԱԳԱՅ ՍՐԲՈՅ ԽԱՉԻՆ առթիւ Եկեղեցւոյս մէջ հանդիսաւոր պատարագ տեղի կ'ունենայ։

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՎՐԹԱՆԷՍ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

«Հայր Մեր»ի պահուն Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Վազգէն Առաջնոյն Ծայրագոյն Պատրիարքին եւ Սրբազնագոյն Կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց, Օծման 33–րդ տարեդարձին առթիւ Հայրապետական Մաղթանք կը կատարուի։

Պատարագի երգեցողութիւնները տեղի կ'ունենան Սուրբ Եկեղեցւոյս Շնորհալի երգչախումբին կողմէ ղեկավարութեամբ Պր. Յակոբ Աբրահամեանի։

Յետ աւարտման Պատարագի ըստ կըտակի մասնաւոր հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի Սուրբ Եկեղեցւոյս գլխաւոր բարերար՝ Տէր եւ Տիկին Ճիպրայէլ եւ Ազատուհի Պահատուրեան ծնողաց ՆՇԱՆ ԵՒ ՖԻԼՕՐ ՊԱՀԱՏՈՒՐԵԱՆԻ, ինչպէս նաեւ՝ ՊԱՀԱՏՈՒՐԵԱՆ, ՊԱԹՄԱՋԵԱՆ, ԽԱՐԲՈՒԹԼԵԱՆ, ԹԻՒԹԻՒՆՃԵԱՆ եւ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ գերդաստանաց հին եւ նոր ննջեցելոց հոգիներուն ի հանգիստ։

Պատարագ ժամը 10.30–ին։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տիկին Կիւլէնիա–Ժիւլիէթ Թիպեան շնորհակալութիւն կը յայտնէ բոլոր անոնց որոնք մասնակից եղան իր սուգին, իր քրոջ՝ Մարիէա–Սեդա Օտեանի (ծնեալ՝ Աշճեան) կսկծալի մահուան առթիւ, անձամբ, թերթով, գրաւոր եւ հեռաձայնով։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Սէն–Ժերմէի Կապոյտ Խաչի Զ. Շանթ մանկաճիւղի վարչութիւնը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ իրմէ յաւէտ բաժնուած անդամուհիներու յիշատակին Սեպտեմբեր 25, Կիրակի առաւօտ ժամը 10–ին Թաղիս Ս. Սահակ–Մեսրոպ Եկեղեցւոյ մէջ։

URGENT
Chaussures CETA

RECHERCHONS
VENDEURS, VENDEUSES.

TÉL. 48. 45. 88. 17

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

Rencontre avec
CLAUDE MUTAFIAN

auteur de

«La Cilicie»

— Au Carrefour des Empires —

publié aux *Editions Les Belles Lettres*
en coffret de 2 volumes

Vendredi 23 Septembre
à 20 heures 45

- Projection diapositives;
- Présentation;
- Signature.

9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

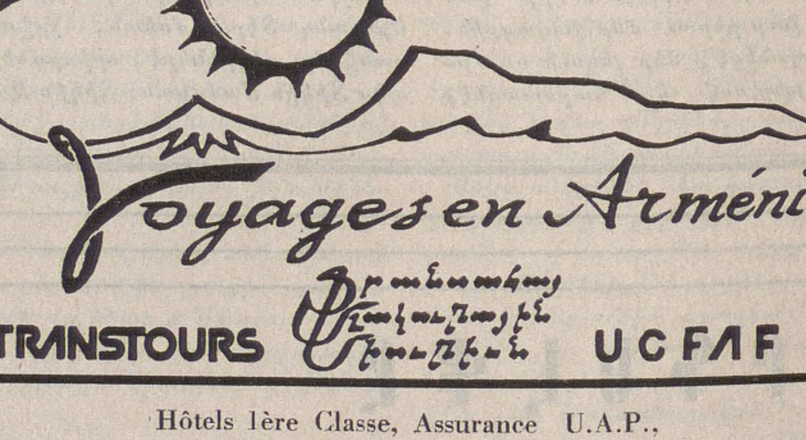

TRANSTOURS Ֆրանսահայ Մշակութային Միութիւն **UCFAF**

Hôtels 1ère Classe, Assurance U.A.P.,
(pension complète, programme touristique, transferts aéroports)

EXCURSIONS : Etchmiadzine, Garni, Zvartnots, Sevan, Ochagan, Gueghart, Hripsimé.

ETABLISSEMENTS CULTURELS : Madenataran, Musée de la Révolution, Galerie d'Art National, Panthéon arménien, Observatoire de Burakan.

ET LES SUPPLEMENTS EXCLUSIFS DE L'U.C.F.A.F.
(+1 excursion +1 spectacle gratuit)

DU 8 AU 22 OCTOBRE **7530 Frs.**

15 jours dont 13 à EREVAN

8 octobre:	PARIS/KIEV
9 octobre:	KIEV/EREVAN
10 au 20 octobre:	EREVAN
21 octobre:	EREVAN/MOSCOU
22 octobre:	KIEV/PARIS

MAINTIEN DE LA REDUCTION DE 250 FRS. SUR CE TARIF prévue sur la PROMOTION 88

Renseignez et inscrivez-vous sans tarder :

Permanence TRANSTOURS :
25, rue d'Argenteuil, 75001 PARIS
Tél. : 42. 61. 58. 28

ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 23

VENDREDI
23 SEPTEMBRE
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 16.844 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 16.844

Ա Ր Ց Ա Խ

ՊԱՇԱՐՄԱՆ ՎԻՃԱԿ ԵՒ ԼՈՒՍԱՐԳԵԼ

Ե Ր Ե Ւ Ա Ն

Ն Ի Ս Տ Ծ Ա Ն Ր Կ Ա Ց Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն

ՍԻԼՎԱ ԿԱՊՈՒՏԻԿԵԱՆ, ԶՕՐԻ ԲԱԼԱՅԵԱՆ, ՍՕՍ ՍԱՐԳՍԵԱՆ ՀԱՆԴԱՐՏՈՒԹԵԱՆ ԿՈՉ Կ'ԸՆԵՆ

ՍԻԼՎԱ ԿԱՊՈՒՏԻԿԵԱՆ ԻՐ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՅԱՅՏՆԷ «Յ Ա Ռ Ա Ջ»ԻՆ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԲԱՆԱԿԸ՝ ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ ԵՒ ԵՐԵՒԱՆ

Հինգշաբթի առաւօտ, բաւական երկար հեռաձայնային խօսակցութիւն մը ունեցանք Սիլվա Կապուտիկեանի հետ, որ խորապէս ազդուած է տիրող ծանր կացութենէն եւ խիստ մտահոգ անմիջական ապագային համար։

Սիլվա Կապուտիկեան յայտնեց մեզի թէ նախորդ իրիկունը (Չորեքշաբթի) ինք, Զօրի Բալայեան եւ Սօս Սարգսեան ելոյթ ունեցած են հեռատեսիլէն կիրքերը հանդարտեցնելու համար, որովհետեւ այնպիսի պայթուցիկ մթնոլորտ մը կը տիրէ որ ծայրայեղութիւններու առաջին զոհերը մենք կրնանք ըլլալ։

Պարզ է, որ երբ յանկարծ կը չեղինք առաջին հիմնական առաջադրանքներէն (կցում Ղարաբաղի եւ բնապահպանական հարցեր) կը նպաստենք առաւելապէս անոնց՝ որոնք Մոսկուայէն Բաքու ուզեցին այլ ծայրայեղ տարրեր տեսնել չարժումին ետին եւ Հայաստան գործողներն ալ անոնց գործակալները նկատել։ Ժողովուրդը զայրացած է, քանի աւելի դիւրին է ամբոխ ոտքի հանել քան հանդարտեցնել։ Ճիշդ է որ խորհրդային իշխանութիւնները ոչինչ ըրին Հայաստանի ժողովուրդը, եթէ ոչ սիրաշահելու, գէթ աւելի չգրգռելու համար, եւ այդ առընչութեամբ ոչ Սումգայիթի ոճրագործներու դատավարու-թեան խեղկատակութիւնը, ոչ ալ Հայաստանի Ազերիներու Ղարաբաղ տեղաւորումը կրնային նպաստել մթնոլորտը մեղմացնելու, ընդհակառակն։ Բայց, կարեւորը Սիլվա Կապուտիկեանի այնքան մտահոգ վիճակն էր, Հինգշաբթի առաւօտ, երբ գիտենք թէ ինք՝ սկիզբէն իրեք բանեց եւ ելոյթներուն մէջ ալ, ըլլայ ռուս մտաւորականներու ուղղուած նամակին, ըլլայ վերջին հրապարակային խօսքին («Յառաջ», Օգոստոս 10) երբեք բառերը չծամծմեց եւ ճշմարտութիւնները յայտնեց։ Հարց է թէ ի՞նչ կրնայ ընել Սփիւռքը, մանաւանդ իր պատասխանատու մարմինները, թերեւս զգացնել Հայաստանի ժողովուրդին որ կողքին է, բայց եւ այնպէս հարկ է ողջմտութեամբ գործել եւ գիտակցիլ թէ կարելի չէ ակնկալել որ Շարաթը՝ Ուրբաթէն առաջ գայ։ Այդ ուղղութեամբ խիստ յատկանըշական էր Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի (Ղարաբաղ Կոմիտէ) մէկ յայտարարութիւնը «Ֆիգարօ»ի թղթակցին. — «Կրեմլինը պէտք է հասկնայ որ Ղարաբաղը վերադարձնելով Հայաստանին, 50 տարիով կը խափանէ հայ ժողովուրդի անկախութեան տենչանքները»։

Սիլվա Կապուտիկեան շեշտեց որ ժողովուրդը պէտք չէ տարուի վայրկեանի թելադրանքով այլ իրատես ըլլայ ապագայի նկատմամբ։

Չորեքշաբթի իրիկուն իր, Զօրի Բալայեանի եւ Սօս Սարգսեանի հեռատեսիլի ելոյթները տեւած են 1 ժամ 15 վայրկեան։ Սիլվա Կապուտիկեան չվարանեցաւ նոյնիսկ ըսելէ թէ կացութիւնը այնքան վտանգաւոր է, որ անդունդին եզրը կը գտնուինք։

Հինգշաբթի առտու Երեւան զօրքերով լեցուած էր եւ գործադուլն ալ ամբողջական էր։

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼԻ ԼՈՒՐԵՐԸ

Արեւմտեան գործակալութեանց լուրերը կը հաստատեն թէ կացութիւնը ծանր է Հայաստան թէ Արցախ։ Այս վերջին շրջանը պաշարման վիճակ հռչակուած է եւ լուսարգել հաստատուած, իբրեւ հետեւանք միջ-ազգային բախումներու, որոնք տեղի ունեցած են Երեքշաբթիէն Չորեքշաբթի լուսնալիք գիշերը։ Զոհ չկայ, բայց տուներ կրակի տրուած են, Հայերու թէ Ազերիներու տուներ, ընդհանրապէս պարապ։ Պաշարման վիճակ հաստատուած է նաեւ Աղդամ։

Ստեփանակերտի մէջ, ուր կը գտնուի, Կրեմլինի բանագնացը՝ Վոլսկի ելոյթ ունեցած է հեռատեսիլէն դատապարտելու համար պատահած խռովութիւնները։ Յայտարարած է որ ձեռք առնուած միջոցները հարցերը լուծելու համար, գոհացում չեն տար «որոշ խմբակի մը»։

Ստեփանակերտ ալ, ուր շաբթուան մը համար միայն գործադուլը հռչակուած էր սկիզբը, չարժումը կը շարունակուի։ ԹԱՍ գործակալութիւնը ճշտած է, Չորեքշաբթի օր, որ «ապօրինի արարքներ» գործուած են եւ «վճռական միջոցներ» ձեռք պիտի առնուին։

Ցուցարարները շարունակած են Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի արտակարգ նիստ պահանջել։ Այդ առընչութեամբ կ'ըսուէր թէ 340 երեսփոխաններու վրայ 115 երեսփոխան համամիտ են նման նիստի մը, ինչ որ մէկ երրորդէն աւելի է եւ ըստ Սահմանադրութեան կը բաւէ (յօդուած 101-ը կ'ըսէ. — «Հայկական ՍՍՀ Գերագոյն Սովետի նստաշրջանները գումարւում են տարեկան 2 անգամ։ Արտահերթ նստաշրջանները գումարւում են հայկական ՍՍՀ Գերագոյն Սովետի նախագահութեան կողմից՝ իր նախաձեռնութեամբ, ինչպէս նաեւ հայկական ՍՍՀ Գերագոյն Սովետի դեպուտատների առնուազն մէկ երրորդի առաջարկութեամբ)։

Տեղւոյն վրայ, իշխանութիւնները կը ջանան մթնոլորտը հանդարտեցնել։ Այս ուղղութեամբ, օրինակ Սուրէն Յարութիւնեան յայտարարած է թէ Մեծամօրի հիւլէակայանը պիտի փակուի 1991-ին (ի դէպ, առանձին, յաջորդաբար կուսակց. Ա. քարտուղարին երկար զեկուցման հիմնական մասերը)։ Ցուցարարները կ'ուզեն որ անմիջապէս փակուի։ Բայց հարկ է սպասել որ չորս նոր ջրելեկտրակայաններ շինուին (300 մեկաւաթ) նախքան փակելը։ Այս մետասաներորդ ժամու «զիջումները» դժուար թէ կարենան «սիրտ առնել»։ Ինչ որ յստակ է, այն է որ ներկայ պատասխանատուները ամէն փորձ ի գործ կը դնեն որպէսզի բաժակը չյորդի։ Ստեփանակերտի կուսակցական պատասխանատուները կոչ մը ըրած են հանդարտութեան, ձաղկելով. — «գրգռութեանց սենարիօն, որոնք կը միտին անկայունացնել կացութիւնը եւ հրահրել կիրքերը»։ Ասոնց կարծիքն այն է որ «գրգռիչ»ներու նպատակն է մնասել հրապարակայնութեան եւ վերակառուցման։

Մոսկուայի Հայոց գերեզմանատան մէջ, հայ ներկայացուցիչ մը՝ Գուրգէն Նահապետեան յայտարարած է թէ «կացութիւնը պիտի վատթարանայ», դատապարտելով խորհրդային մամուլի լռութիւնը եւ հարց տալով. — «Պիտի կարգադրուի՞ հարցը թէ մշտապէս զօրք պահուի շրջանին մէջ»։ Ըստ Նահապետեանի բանակ կայ նաեւ Բաքու (ուր 200-էն 250 հազար կը նկատուի Հայերու թիւը)։

Քոփընհակընի մէջ, ուր կը գտնուէր Չորեքշաբթի, Արտաքին Նախարար՝ Շվարնածէ ըսած է որ ամէն միջոց ձեռք կ'առնուի որպէսզի «Սումգայիթի ողբերգութիւնը չկրկնուի»։ Ըսած է նաեւ որ Մոսկուա, լրագրողներուն տրուած պաշտօնական թէ անպաշտօն լուրերը սխալ են եւ թէ մեռեալ չկայ Կիրակի օրուան միջադէպերէն։ «Անհաճոյ դէպքեր պատահեցան, աւելցուցած է նախարարը, բարդութիւններ երկու ազգութեանց միջեւ, վիրաւորներ կան, բայց ոչ՝ մեռեալ»։

|X ժողով գումարած էին Ազրբէջանի իշխանութիւնները, Վէզիրովի նախագահութեան ներքեւ եւ վճռական որոշումներ տուած են մթնոլորտը հանդարտեցնելու համար։

Այս ամբողջէն զատ, ինչպէս ըսինք քանի օրէ, տեղւոյն վրայ է — Երեւան — «Ֆիկառօ»ի թղթակիցը։ Կը թուի որ եթէ Հայաստանի դուռները փակուեցան օտար լրագրողներուն առջեւ, անոնք որոնք ներսն էին դուրս չեն նետուած։ Ուրեմն Տըրնի Լըկրա, լուրէ աւելի կը շարունակէ ականատեսի իր տպաւորութիւնները տալ։ Նախ կ'արձագանգէ տեղացիներուն դժգոհութեանց արեւմտեան լրագրողներու նկատմամբ։ «Վերջապէ՛ս եկաք ... Հարկ եղաւ որ փողոց իջնենք 8 ամիս որպէսզի բարեհաճիք գալ», այսպէս կ'արտայայտուին կ'ըսէ լրագրողը, ծաղիկներով չեն դիմաւորեր, հարկ է արդարացում տալ, քննադատութիւնները կը տեղան «Ձեզ չենք հետաքրքրեր, որովհետեւ փոքր ժողովուրդ մըն ենք, միայն զօրաւորներու կողմը կը նայիք»։ Այս ըսողը, կ'աւելցնէ թղթակիցը, տարեց մէկն է, որ դժուար կը զսպէ իր բարկութիւնը։ Երիտասարդ մըն ալ կը յարձակի. — «Դուք, արեւմըտեան լրագրողներդ, կը գոհանաք թարգմանելով ինչ որ «Պրաւդա» կը գրէ։ Մոսկուայի մարդոց պէս, մահմետականներուն կողմն էք, որովհետեւ կը վախնաք ձեր քարիւղին համար»։ Երեք երիտասարդ աղջիկներ կը յայտնեն թէ ետ տուած են պատմութեան իրենց դասագիրքերը, որովհետեւ ծաղրուծանակ կ'ընեն կամ կ'անգիտանան մեր ժողովուրդին անցեալը։ Ազգայնական, նոյնիսկ ազգայնամոլ զգացումները զարգացած են։ Հարիւրաւոր ուսանողներ կը շարունակեն նստացոյցը (սիթ-ին) Օպերայի հրապարակը, թատրոնին պատին վրայ պաստառ մը կայ, ուր գրուած է, հայերէն. — «Մոսկուա, ինչո՞ւ աչքերդ ու ականջներդ կը փակես»։ Ուրիշի մը վրայ. — «Պատմութեան դասագիրքեր կ'ուզենք, որոնք չգրաքննուին Բաքուի կողմէ»։ «Ֆիկառօ»ի թղթակիցը կ'ըսէ հայկական «մշակութային յեղափոխութիւնը» բարձրօրէն քաղաքակրթուած է, բայց բախում մը մահմետականներու եւ քրիստոնեաներու միջեւ կը բաւէ, որպէսզի 200 հազար հոգի փողոց իջնէ եւ ընդհանուր գործադուլ պահանջէ։ Կը տողանցեն, կ'ըսէ Լըկրա, Եռագոյն ի ձեռին։ Սուզանա, գործունեայ տարր մը, կը բացատրէ. — «Երկու ամիս առաջ, ոչ ոք պիտի համարձակէր այսպէս տողանցել։ Ըսէք, որ Սումգայիթ իսկական ցեղասպանութիւն մը գործուեցաւ»։

Ամէն մարդ, կը շարունակէ Լըկրա, կը փորձէ ձեզի «վերջին լուր» մը տալ, նըման սա տարեց կնոջ, որ կ'ըսէ թէ Շուշիի մէջ զինուոր կը սպաննեն։

Շատ են անոնք որոնք Ազրբէջանէն կուգան ու բնակարան կը փնտռեն։ Ոմանք կը բացատրեն թէ Բաքուէն փախած են, ո-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆ 21

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԼԵՒՈՆ ՋՈՒԼՖԱԼԱԿԵԱՆ՝ ՈՍԿԻ ՄԵՏԱԼ

Ըմբշամարտիկ Լեւոն Ջուլֆալակեան 1-ի դէմ 3-ով յաղթած է քորէացի մրցակցին եւ ստացած ոսկի մետալ։

**

ԻՍՐԱՅԷԼ ՄԻԼԻՏՈՍԵԱՆ՝ ՊՐՈՆԶԷ ՄԵՏԱԼ

Հայաստանէն Սէուլի ողիմպիականներուն մասնակցող ութ մարզիկներէն՝ Օ. Միրզոյեանի արծաթէ մետալէն ետք, Չորեքշաբթի Սեպ. 21-ին, ծանրորդ Իսրայէլ Միլիտոսեան եւս 67,5 քկ. դասակարգի մէջ արժանացած է մետալի։ Լենինականցի մարզիկը 337,5 քկ.(155+182,5) վերցնելով կրցած է միայն երրորդ տեղը գրաւել, առաջին երկու տեղերը զիջելով պուլկար (362,5) եւ արեւելեան գերմանացի (340) ծանրորդներուն։

**

Աշխարհի ուշադրութիւնը, Չորեքշաբթի օր կեդրոնացած էր Պուլկարիայէն Թուրքիա փախած (1986) եւ անկէ ի վեր Խօզալի «չփացած» որդին նկատուած՝ Նայիմ Սիւլէյմանօղլուի (նախկին Շալամանով, 60 քկ.) վրայ, որ Երեքշաբթի Սեպ. 20, վերցուցած է նախ 145 քկ. (առաջէ), ապա, երեք վայրկեան յետոյ՝ 152,5 քկ., կոտրելով աշխարհի մրցանիշը։ Աւելի ուշ Սիւլէյմանօղլու դարձեալ բեմ բարձրանալով՝ այս անգամ էփօլէ-ժըքէի համար, ու դարձեալ աշխարհի մրցանիշ կոտրած է, 190 քկ., ընդհանուր գումար՝ 342,5 քկ.։

ԹՈՐՈՍ ՌՈՍԼԻՆ

Լ. ԱԶԱՐԵԱՆ

Համաշխարհային մշակոյթի պատմութեան մէջ նշանակալից է հայ մատենական գեղանկարչութիւնը, որու փայլուն դրըսեւորումներէն է կիլիկեան մանրանկարչութեան դպրոցը։ Թորոս Ռոսլին այդ դպրոցին մեծագոյն ներկայացուցիչն է։

Թորոս Ռոսլինի, ինչպէս նաեւ ընդհանրապէս միջնադարու հայ մանրանկարիչներու կեանքի մասին մենք գրեթէ ոչինչ գիտենք։ Մեզի յայտնի չեն անոր ծննդեան վայրն ու թուականը։ Պահպանուած են հաստատապէս Ռոսլինի ձեռքով պատկերազարդուած եօթը ձեռագիր, որոնք ժամանակագրական կարգով կ՚ընդգրկեն 1256 – 1268 շրջանը։ Անոնցմէ հինգը կը գտնուին Երուսաղէմի Ս. Յակոբեանց վանքը, մէկը՝ Պալթիմոր եւ մէկն ալ՝ Պոլիս (Զէյթունի աւետարանը)։ Այս ձեռագիրներուն թուագրուած ըլլալը եւ յիշատակարաններու մէջ գրըչութեան վայրի, գրիչի ու մանրանկարիչին մասին եղած խիստ համառօտ տեղեկութիւնները որոշ չափով թոյլ կուտան հետեւելու Ռոսլինի ստեղծագործութեան ժամանակագրութեան։

Ռոսլինի նկարազարդած հնագոյն ձեռագիրը որ հասած է մեզի, «Զէյթունի Աւետարան»ն է։ Հոս է որ առաջին անգամ կը հանդիպինք իր անունին. ինչպէս ինք կը գրէ յիշատակարանին մէջ «Թորոսի մականուն Ռոսլին կոչեցելոյ»։ Ասիկա վաղ շրջանի կիլիկեան ձեռագրերուն նման ճոխ զարդարուած է խորաններով, լուսանցազարդերով եւ չորս աւետարանիչներու պատկերներով։ Ռոսլինի մօտաւոր տարիքը կարելի է հետեւեալ ձեւով որոշել. ընդունելով, որ «Զէյթունի Աւետարան»ի մանրանկարներու կատարողական վարպետութեան տաղանդաւոր մէկը կրնայ հասնիլ մօտաւորապէս 20 – 25 տարեկանին, եւ հաշուի առնելով, որ 1260 թուականին Ռոսլին արդէն որդի ունէր, որու մասին Երուսաղէմի 1260–ի ձեռագիր – յիշատակարանին մէջ կը գրէ ու կը խնդրէ «յիշել ողորմութեամբ զիս եւ զծնողս իմ, զեղբայրս եւ զքորս եւ զորդիս», ապա կարելի է ենթադրել, որ ԺԳ. դարու 50 – 60–ական թուականներուն ան առնուազն 30 տարեկան էր։ Այնուհետեւ, անուանի վարպետը 1265 թուականին, երբ կը պատկերազարդէր այդ ձեռագիրը, արդէն կ՚աշխատէր որպէս ինքնուրոյն վարպետ եւ ունէր օգնականներ։ Զնչելով անունները, կը յիշատակէ նաեւ իր ուսուցիչները։ Հաւանաբար անոնք Հռոմկլա աշխատող իր աւագ ժամանակակիցները՝ Կիրակոսն ու Յովհաննէսն են եղած։ Յայտնի է նաեւ, որ Ռոսլինի պատկերազարդած ձեռագըրերուն մէջ կան Կոստանդին Ա. կաթողիկոսի կամ անոր մերձաւորներու պատկերները։ Թորոս Ռոսլին կապ ունեցած է պալատական բարձր շրջաններու հետ. այդ կը վկայեն կիլիկեան թագաւոր Լեւոն Գ.–ի երկու դիմանկարները։ Առաջինը Լեւոնը կը պատկերէ պատանի, երբ դեռ գահաժառանգ էր։ Միւսը, որ գծուած է 1262–ին ցոյց կուտայ Լեւոնը Կեռան թագուհիին հետ, հարսնիքի հանդէսին։ Այսպէսով, ԺԳ. դարու 50 – 60–ական թուականներուն Ռոսլին ժամանակի նշանաւոր վարպետներէն էր եւ կ՚ապրէր իր ստեղծագործական ամէնէն ծաղկուն շրջանը։ Տասներկու տարուան ընթացքին (1256 – 1268) ան կը պատկերազարդէ եօթը ձեռագիր, որոնցմէ հինգը նաեւ ինք արտագրած է։

ԺԲ. դարու վերջերէն եւ ԺԳ. դարու ընթացքին Կիլիկիոյ մէջ բարենպաստ պայմաններ կը ստեղծուին հայ մշակոյթի զարգացման համար։

Հայ ժողովուրդի պատմութեան կիլիկեան շրջանը ընդհանրապէս կը բնորոշուի մշակութային կեանքի նոր վերելքով։ Նորաստեղծ մշակութային կեդրոններու — Սիս, Դրազարկ, Հռոմկլա, Սկեւռա, Ակներ, Գռներ — մէջ լայն գործունէութիւն կը ծաւալեն գիտնականներն ու պատմաբանները, բանաստեղծներն ու գրիչ – մանրանկարիչները։

Կիլիկիա գրուած ու պատկերազարդըւած ձեռագրերու մեզի հասած բաւական ստուար քանակը կը վկայէ, թէ որքան կարեւոր նշանակութիւն կը տրուէր ձեռագրերու պատրաստութեան եւ հաւաքման։ Բարձրարուեստ մանրանկարներով ու թանկարժէք կազմերով գիրքերը կը զարդարէին բարձր խաւի ներկայացուցիչներու գրադարանները, կամ կը պահպանուէին արքայական գանձարաններու մէջ։

ԺԲ. – ԺԳ. դարերու ընթացքին Կիլիկիա ստեղծուած ընկերա – տնտեսական նախադրեալներով կը պայմանաւորուին հասարակութեան մէջ տեղի ունեցած գաղափարական տեղաշարժերը։ Կեդրոնացուած աւատապետական կարգերու, առեւտուրի, խոշոր հողատիրութեան, քաղաքներու եւ արհեստներու վերելքի հետեւանքով ստեղծուած հասարակական – քաղաքական յարաբերութիւններն ու քաղաքներու մէջ աշխարհիկ մտածողութեան զարգացումը, արուեստի, գրականութեան ու մշակութային այլ բնագաւառներու առջեւ գաղափարական նոր պահանջներ կը դնեն։ Մանրանկարչութեան ասպարէզին մէջ աստուածաշնչային կանոնական թեմաներուն յաճախ կը տրուէր նոր մեկնաբանութիւն։ Այս առումով ալ կիլիկեան մանրանկարչութիւնը կապուած չէր միայն իշխող վերնախաւին եւ կղերական շրջանակներուն, հակառակ որ, հիմնական պատուիրատուները անոնք էին։

Կիլիկեան մանրանկարիչները խախտեցին պատկերագրութեան բնորոշ պաշտօնական կանոնները, եւ մնալով միջնադարեան մտածողութեան ոլորտին մէջ, արուեստին հաղորդեցին կենդանի, կեանքով լի հոսանք մը, որ խարսխուելով ազգային – ժողովրդական մտածողութեան հիմերու վրայ, յաճախ կը հեռանար կըղերա – աւատապետական հասկացութիւններու սահմաններէն։ Այս հանգամանքն ալ ձեռագրերու պատկերազարդումի արուեստը կը դարձնէ հասարակական տարբեր խաւերու տրամադրութիւններու ու ճաշակի արտայայտութիւն։

Ահա, այս պայմաններու մէջ Կիլիկիա կը ստեղծուի գիրքի ձեւաւորման արուեստ մը, որ Ժ. – ԺԱ. դարերու հայկական լաւագոյն ձեռագիր յուշարձաններուն հետ կը նշէ հայկական մանրանկարչութեան բարձրակէտը, իւրայատուկ տեղ գրաւելով միջնադարեան հայկական եւ համաշխարհային մշակոյթի պատմութեան մէջ։

Կիլիկեան մանրանկարչութեան նուաճումները կ՚ամբողջանան ԺԳ. դարու երկրորդ կէսին Հռոմկլա աշխատող այնպիսի մանրանկարիչներու գործերուն մէջ, ինչպէս էին՝ Յովհաննէսը, Կիրակոսը, Վարդանը եւ մանաւանդ, շարք մը վարպետներու ստեղծագործութիւններու մէջ, որոնց անունները չեն հասած մեզի, բայց պահպանուած են անոնց հոյակապ գործերը։

Այս բոլորին ամենաբարձր արտայայտութիւնն է Թորոս Ռոսլինի ստեղծագործութիւնը։

«Զէյթունի Աւետարան»ը տէրունական – թեմատիկ պատկերներ չունի։ Ձեռագրի ամբողջ ձեւաւորումը կը սահմանափակուի ճոխ ծաղկազարդուած խորաններով, լուսանցազարդերով եւ չորս աւետարանիչներու պատկերներով։ Շարունակելով Հռոմկլայի գրչատունը աշխատող աւագ ժամանակակիցներու աւանդները, Ռոսլին զարդապատկերային առանձին դըրւագներու ներդաշնակ յօդաւորումով կը ստեղծէ հեշտութեամբ ընկալուող յօրինումներ։ Հիւսուածաւոր բարդ յօրինուածքը ուշագրաւ է գծանկարի յստակութեամբ ու աւարտուն ոճով։

Մարդկային պատկերները Կիլիկեան մանրանկարիչներու գործերուն մէջ հանդէս կուգան ԺԳ. դարու երկրորդ կէսէն։

Կիլիկեան մանրանկարիչները աստուածաշնչական հերոսները կը պատկերեն մետալներու մէջ շրջափակուած, խորաններու կողքին, էջերու լուսանցքներուն մէջ, եւայլն։ Ուշագրաւ է 1260–ին Ռոսլինին պատկերազարդած ձեռագրին ուղերձը, որ զարդարուած է որպէս խորան։ Հոս փոքր շրջանակներու մէջ պատկերուած են Յ. Քրիստոսի, Աստուածամօր, Յ. Մկրտիչի կիսանդրի պատկերները, ներկայացնելով որմնանկարչութեան բնորոշ խնդրարկուի պատկերագրական շարադրանքը։

Յետագայ տարիներուն Թորոս Ռոսլին կը ծաղկեցնէ աւետարանային թեմաներու աւելի զարգացած ձեւեր։ Ռոսլինի ստեղծագործութեան հիմնական առանձնայատկութիւններէն է խոր տրամաթիզմը ու այն հանդիսաւոր, վեհաշուք պաթոսը, որոնցմով յագեցած են Քրիստոսի կեանքը ներկայացնող տէրունական պատկերները։ Ռոսլինի մանրանկարներուն հիմնական ներգործօն ուժը ներքին լարուածութեան, հերոսներու հոգեբանական ապրումներու վերարտադրումին մէջ է։ Պատկերուածներու մռայլ, ստուար դէմքերը յագեցած են խոր տրամաթիզմով, որ յաճախ կը հասնի արտակարգ արտայայտչականութեան։ Հիմնական շեշտը դնելով դէմքերու արտայայտութեան վըրայ, մանրանկարիչը իր հերոսները կը պատկերացնէ համեմատաբար հանդիստ դիրքով։ Անոնց շարժումները տինամիք չեն, բայց շատ բնական եւ արտայայտիչ են նոյնիսկ այդ կայուն վիճակին մէջ։ Անշարժ նկատուող պատկերներէ կը զգացուի խաղաղաբարոյ հանդիսաւորութիւն եւ փոխադարձ ներքին տրամաբանական շաղկապում։ Այս բոլորը կ՚օգնեն Ռոսլինի, որպէսզի հասնի հոգեբանական բարձր արտայայտչականութեան։

(Մնացեալը յաջորդով)

ՆՇԱՆ Ծ. ՎՐԴ. ԳԱՐԱՔԷՀԷԵԱՆ

ՆՈՐ ՀՈԳԵՒՈՐ ՀՈՎԻՒ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ – ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՀԱՄԱՅՆՔԻՆ

Սեպտեմբեր 6–էն ի վեր, Մարսէյլի Հայ Կաթողիկէ վերափոխեալ Ս. Աստուածածին Եկեղեցին ունի նոր ժողովրդապետ մը յանձին՝ Նշան Ծ. Վրդ. Գարաքէհէեանի, միաբան Զմմառու։ Սարգիս Վրդ. Դաւիթեան տասնչորս տարուան ծառայութենէ մը յետոյ, Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկէ Հայոց Կաթողիկոս Պատրիարք Յովհաննէս Պետրոս ԺԸ. Գասպարեանի կարգադրութեամբ կոչուած է Լիբանան այլ պաշտօնի։

Այս զոյգ առիթներով, անուանում Նըշան Ծ. Վրդ. Գարաքէհէեանի եւ մեկնում Սարգիս Վրդ. Դաւիթեանի, Սեպտեմբեր 25–ին, տեղի կ՚ունենայ վերափոխեալ Ս. Աստուածածին Եկեղեցին հանդիսաւոր պատարագ, զոր կը մատուցանէ Գրիգոր Եպիսկոպոս Կապրոյեան՝ Ֆրանսայի Հայ Կաթողիկէ թեմին առաջնորդը, եւ որուն կը յաջորդէ ընտանեկան ճաշ մը Ս. Գրիգոր հովուական եւ մշակութային կեդրոնին մէջ։

Սարգիս Վարդապետ Դաւիթեանի երկարամեայ պաշտօնավարութեան, անհատականութեան եւ մատուցած ծառայութիւններու մասին կը գրենք առանձին ողջերթի ձեռնարկին առթիւ։

Արդ, Մարսէյլի Հայ Կաթողիկէ համայնքը եւ ընդհանրապէս բովանդակ գաղութը կ՚ողջունեն նոր դէմք մը, եկեղեցական մը, հովուապետ մը՝ տէր իր կոչումին, գաղափարապաշտ ի խնդիր հայ եկեղեցւոյ եւ ժողովուրդին անխտիր, բծախնդիր աւանդութեանց, սրբութեանց եւ ազգային արժէքներու նկատմամբ, ծառայասէր եւ արդէն փորձառութեամբ հարուստ եւ վաստակով բեղուն։

Նշան Ծ. Վրդ. Գարաքէհէեան ծնած է Յունաստան, Փիրէա, 1932–ին։ Նախնական կրթութիւնը ստացած է տեղւոյն Կաթողիկէ եւ Բարեգործականի դպրոցը, ապա Ազգային Վարժարանի եւ Կաթողիկէ ու Օգնութեան Խաչի միացեալ վարժարանը։ Միջնակարգ ուսումները կատարած է յունական դպրոցի մը մէջ եւ 1948–ին մտած է Զմմառի ընծայարանը, ու ապա 1955–ին գացած Հռոմ, Լեւոնեան Վարժարան, շարունակելու ուսումը հետեւելով իմաստասիրութեան եւ աստուածաբանութեան։ Կուսակրօն քահանայ ձեռնադրուած է 1960–ին, եւ յետոյ համոզումով, գիտակցութեամբ եւ խանդավառութեամբ լծուած է հովուական, ընկերային, կրթական եւ մշակութային գործունէութեանց։

Իր առաքելութիւնը սկսած է որպէս փոխ – տեսուչ, 1961–էն 1963, Զմմառի ընծայարանը եւ ապա կոչուած Պուրճ – Համուտի Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ փոխ ժողովրդապետ մինչեւ 1968։ Յետոյ, կարճ ժամանակ մը անցած է Եգիպտոս, եւ վերադարձած Պէյրութ իբրեւ փոխ – ժողովրդապետ Ս. Եղիա Եկեղեցւոյ եւ դարձեալ Զմմառ եւ այս անգամ որպէս ճեմարանի տնօրէն, պաշտօն, զոր վարած է մինչեւ 1976, եւ ապա նշանակուած վանքին մեծաւոր։ Միջոց մը Անթիլիասի շրջանի ժողովրդապետութեան պաշտօնը ստանձնած է եւ յետոյ Նշան Ծ. Վրդ. Գարաքէհէեան անցած է Պրազիլ, ուր 6 տարի պաշտօնավարած է Սան – Փաւլօ քաղաքը՝ որպէս ժողովրդապետ, մինչեւ 1984։ Վերադառնալով Պատրիարքարան վարած է զանազան պաշտօններ։ 1986–էն 1988, դարձեալ նուիրուած ծխական առաքելութեան, նախ՝ Անթիլիասի Ս. Խաչ Եկեղեցին, յետոյ Էշրէֆիէի Եկեղեցին եւ հուսկ ժամանած Մարսէյլ, Օգոստոսի վերջերը։

Նշան Ծ. Վրդ. Գարաքէհէեան հովուական, կրթական, գիտնական, մշակութային աշխատանքներուն հետ նուիրուած է յատկապէս ընկերային ծառայութիւններու։ 1976–ին, Լիբանանի Ազգային Խորհուրդին կողմէ նշանակուած է ծառայութեան դպրոցի տնօրէն։ 1984էն 1988 գլխաւորած է, որպէս ատենապետ, Օգնութեան Խաչի Շրջանային Վարչութեան ընկերային յանձնախումբը։ Նոյնպէս եղած է Գարակէօզեան Հիմնարկի եւ Ճինիշեան Յիշատակի Հիմնարկի վարչական խորհուրդներուն անդամ։

Նշան Ծ. Վրդ. Գարաքէհէեան հայերէնէն զատ կը տիրապետէ յունարէնի, թըրքերէնի, փորթուկալերէնի, ֆրանսերէնի, իտալերէնի եւ լատիներէնի։ Հեղինակն է գիրքի մը՝ «Սան – Փաւլոյի Հայութիւն, Ե՛լ ու քալէ»։ Այս հատորը լոյս տեսած Վիեննայի Մխիթարեան տպարանը, Մըխիթար Մատենաշար 21, հաւաքածոյ մըն է հեղինակին գրած յօդուածներուն հրատարակուած Սան – Փաւլոյի Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ պարբերաթերթ՝ «Պատգամաբեր»ին մէջ, եւ որոնք կը շօշափեն գաղութի կազմակերպական, մշակութային եւ ազգային հարցեր, ինչպէս նաեւ բարոյագիտական նիւթեր։

Ուստի, Մարսէյլի Հայ Կաթողիկէ համայնքի նոր ժողովրդապետը արդէն բաւական ճամբայ կարած է։ Ապրած ու գործած է Սփիւռքի զանազան գաղութներուն մէջ, եւ միշտ ի խնդիր հայապահպանումին։ Վստահաբար, ան իր համարկումը շուտով պիտի յաջողի այս նոր միջավայրին մէջ եւ հովուական առաքելութենէն զատ նուիրուի նաեւ ազգային, կրթական, մշակութային եւ ընկերային ձեռնարկներու, նամանաւանդ որ Նշան Ծ. Վրդ. Գարաքէհէեան ունի իր տրամադրութեան տակ աշխատանքի սքանչելի գործիք մը՝ Ս. Գրիգոր հովուական եւ մշակութային գեղեցիկ կեդրոնը, իր բոլոր յարմարութիւններով։

Բարի գալուստ կը մաղթենք Նշան Ծ. Վրդ. Գարաքէհէեանին եւ յաջողութիւն իր նոր պաշտօնին մէջ։

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԱՐՑԱԽ

ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎ ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏԻ ՄԷՋ

Օգոստոս 29–ին Ստեփանակերտի մէջ տեղի ունեցաւ Մարզային Կեդրոնի ժողովրդական կրթութեան աշխատողներու համաժողովը. մասնակցեցան կուսակցական, խորհուրդներու, արհմիութիւններու, կոմերիտական կազմակերպութիւններու, ստեղծագործական միութիւններու ներկայացուցիչներ, զանազան ձեռնարկութիւններու ղեկավարներ, ծնողքներ, ուսանողներ։ Ստեփանակերտի ուսուցիչներուն օգոստոսեան այս համաժողովը իւրայատուկ է այն առումով որ 1921էն ի վեր առաջին անգամ ըլլալով անոր աշխատանքներուն կը մասնակցէին Հայաստանի ժողովրդական կըրթութեան նախարարութեան մանկավարժական գիտութիւններու գիտահետազօտական հիմնարկի ներկայացուցիչները։

Քաղաքային Կոմիտէի Ա. քարտուղար՝ Զ. Մովսիսեանի եւ ժողովրդական կըր-

թութեան բաժնի վարիչ Հ. Ասրեանի զեկուցումներուն, ինչպէս նաեւ ելոյթներու մէջ մտահոգութիւն յայտնուեցաւ դպրոցի վերակառուցման, ուսուցման եւ դաստիարակութեան գործին նորացման, երախաներու գիտական մտածողութեան եւ համայնավարական աշխարհահայեացքի ձեւաւորման, դպրոց – արտադրութիւն կապին ամրապնդումի հարցերուն մասին: Բայց բոլորը յատկապէս յուզած էին հայերէն լեզուի եւ գրականութեան, հայ ժողովուրդի պատմութեան եւ Հայաստանի աշխարհագրութեան դասաւանդումի խնդիրները:

Տարիներ շարունակ Մայր Հայրենիքէն արուեստական անջատումը շատ հարցեր կուտակած է հայերէնով ուսուցում կատարող հանրակրթական դպրոցներուն առջեւ: Դասագիրքերու, անհրաժեշտ գրականութեան, մեթոտական եւ գործնական օգնութեան պակասը չէր կրնար չանդրադառնալ ուսուցման որակի, երախաներու մէջ մայրենի լեզուի սիրոյ եւ ազգային ոգիի, հայրենասիրութեան եւ ինտերնացիոնալիզմի դաստիարակութեան գործին վրայ: Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան պատմական նիւթը կարելի դարձուց արցախահայ դպրոցներուն այս ուսումնական տարեշրջանին ղեկավարուիլ Հայաստանի ժողովրդական կրթութեան նախարարութեան ուսումնական ծրագիրով. այսինքն՝ հայ երախաները առաջին անգամ պիտի ուսումնասիրեն հայ ժողովուրդի պատմութիւն: Ելոյթ ունեցողները չեն կրցած ծածկել իրենց յուզումը:

Հայաստանի ժողովրդական կրթութեան բնագաւառի աշխատողներու կողմէ արցախահայ ուսուցիչներուն ուսումնական նոր տարին շնորհաւորեց աւագ դիտաշխատող Զարիկ Գրիգորեան: Ան համոզում յայտնեց որ սկիզբ դրուած է մեծ գործին ու յառաջհետեւ ամէն միջոց կը գործադրուի, որպէսզի արցախահայ ուսուցիչները դժուարութիւն չկրեն մայրենի լեզուի, գրականութեան, Հայաստանի պատմութեան ու աշխարհագրութեան, ինչպէս նաեւ այլ նիւթերու դասաւանդումին ընթացքին:

Հայաստանի նախարարութեան, անոր բոլոր օղակներու աշխատողները ամէն բան պիտի ընեն օգնելու արցախահայ ուսուցիչներուն, որպէսզի նրականացուին դպրոցական յեղաշրջումով առաջարկուած խնդիրները, բարձրանայ ուսուցման արդիւնաւէտութիւնը, իրագործուի դպրոցականներու բազմակողմանի դաստիարակութիւնը, տեղ գրաւեն անոնց մէջ ընկերվարական ինտերնացիոնալիզմի եւ ժողովուրդներու բարեկամութեան վեհ զգացումները:

Ստեփանակերտի ուսուցիչներու օգոստոսեան համաժողովին մասնակիցները ուղերձ մը յղեցին Խորհրդային Միութեան Համայնավար կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէին եւ Գերագոյն Խորհուրդի Ազգութիւններու յանձնաժողովին:

Վ. ԱՅԴԻՆԵԱՆ

ՀՈՂՎՐՑԻՔ

ՅՈՎՀ. ԱՆԹԱՆՈՍԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

ԿԱՓ. – Ո՛չ, երբեք պիտի չհաւատանք որ քանի մը օր առաջ մեզի հետ խօսակից՝ Յովհաննէս Անթանոսեանը Սեպտեմբեր 13-ին յաւէտ բաժանուեցաւ մեզմէ յանկարծական մահով մը:

Աւա՜ղ բնութեան օրէնքը միշտ անողոք է եւ դուն ալ համակերպեցար այդ կեանքի պայմանին:

Յովհաննէսը՝ բնիկ Խարբերդի մօտակայ Հիւսէյնիկ հայաբնակ գիւղէն էր. արհեստով դերձակ. իր մօրը հետ, հրաշքով ազատած ջարդերէն գաղթած էր Մարսէյլ, յետոյ երեսունական թուականներուն եկած էր ընտանեօք հաստատուիլ Կափ-ի մէջ:

Եթէ չեմ սխալիր կէս դարէ աւելի է որ «Յառաջ»ին հաւատարիմ ընթերցող եղած էր, երբեմն ալ անոր սիւնակներու մէջ կը պատմէր իր հօրենական տան յիշատակները:

Միշտ իր կարողութենէն վեր նիւթական մասնակցութիւն կը բերէր ազգօգուտ ձեռնարկներուն եւ երկար տարիներ վարած էր Կափ-ի Ազգային Միութեան վարչական պաշտօններ: Հայրենասէր, միշտ ոգեւորուած կը վերադառնար Հայաստան կատարուած բազմաթիւ այցելութիւններէն:

Երկար տարիներ, երկուքս մտերիմ ընկերներ էինք, բայց չար բախտը ինծի վերապահեց որ այս տողերը գրեմ իր յիշատակին:

«Հողը թեթեւ...» հին ասացուածքն ալ իր իմաստը կորսնցուցած է այս արդիական դարուն եւ մինչ Փրատոյի Մայր Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւը՝ Հ. Գարեգին Վարդապետ կ՚աղօթէր, ծանր տապանաքարը կուգար վերջակէտ մը դնելու լեցուն կեանքիդ:

ԹԱԳԻՈՐ ԹԱԳԻՈՐԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԿՈՍՏԱՆ ԶԱՐԵԱՆԻ ԳՈՐԾԸ ԷՍՏՈՆԵՐԷՆ

Տալլինի մէկ հրատարակչութիւնը 12 հազար տպաքանակով լոյս ընծայած է Կ. Զարեանի «Նաւը լերան վրայ» վէպը, որ էստոներէնի թարգմանած է Բորիս Կաբուր:

Ան թարգմանիչն է նաեւ «Սասունցի Դաւիթ»ին, Ե. Չարենցի «Երկիր Նաիրի» վէպին եւ հայ գրականութեան այլ նմոյշներու: Ներկայիս կ՚աշխատի Խաչիկ Դաշտենցի «Ռանչպարների կանչը» գործին թարգմանութեան վրայ:

Կոստան Զարեանի հատորին աւարտին տրուած է նաեւ հեղինակին հակիրճ կենսագրականը:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Լ Ի Ո Ն

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՎԱՐԴԱՊԵՏՆԵՐՈՒ ՀԱՒԱՔՈՅԹ

Վերջին տարիներուն Էջմիածին ձեռնադրեց համեմատաբար կարեւոր թիւով երիտասարդ հոգեւորականներ՝ որոնց մէկ մասը կը գտնուի ներկայիս Եւրոպա, ընդհանրապէս թէ՛ պաշտօնավարելու եւ թէ՛ ամբողջացնելու համար իր համալսարանական ուսումը:

Անոնցմէ եօթը հաւաքուած էին, անցեալ շաբաթ, Լիոնի մէջ, քննելու համար իրենց պաշտօնին վերաբերեալ հարցեր եւ ընելու զանազան առաջարկներ Ամենայն Հայոց Հայրապետին՝ որ իր հովանաւորութիւնը տուած է այս հաւաքոյթին, ինչպէս որ մեզի հաւաստեց Զաւէն Վրդ. Աւետիքեան, գլխաւոր կազմակերպիչը Լիոնի ձեռնարկին: Հանդիպումը առաջինը չէր իր տեսակին մէջ: Եղած էր նաեւ նման ժողով մը, քանի մը ամիսներ առաջ, Էջմիածնի մէջ:

Զաւէն Վարդապետի հիւրերն էին. –

- Զաւէն Վրդ. Խաչատրեան, ծնած՝ Եղեգնաձոր (Հայաստան), 30 տարեկան: (Փարիզէն):
- Աբէլ Վրդ. Օղլուգեան, ծնած՝ Լիբանան, 29 տարեկան: (Վիէննայէն):
- Արարատ Վրդ. Գալխազեան, ծնած՝ Պէյրութ, 26 տարեկան: (Դամասկոսէն):
- Շնորհք Վրդ. Պաղտասարեան, ծնած՝ Մեղրաձոր (Հայաստան), 27 տարեկան: (Լոնտոնէն):
- Միւռոն Վրդ. Դուրգեան, ծնած՝ Լիբանան, 38 տարեկան: (Իսի-էն):
- Արամայիս Վրդ. Շլուկեան, ծնած՝ Պուքրէշ, 31 տարեկան: (Ռումանիա), (Սուչավայէն):

Օգտուելով վարդապետներու ներկայութենէն, Զորեքշաբթի իրիկուն, Սեպտեմբեր 14-ին Լիոնի Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ մէջ, Նորվան Եպիսկոպոսի նախագահութեան տակ, կազմակերպուած էր Կիրակնութեան աւուր արարողութիւն մը՝ որուն ներկայ եղան շուրջ հարիւր հոգի: Հոն էր նաեւ Աւետարանական համայնքի հովիւ վերապատուելի Յակոբեան:

Իրիկուան, եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, Տիկնանց Միութիւնը, միշտ պատրաստ ծառայելու այսպիսի առիթներու, ճոխ հիւրասիրութեամբ մը պատուեց բոլոր ներկաները՝ որոնք առիթն ունեցան, այսպէսով, ծանօթանալու, անկաշկանդ, մեր ապագայ եպիսկոպոսներէն ոմանց հետ:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ «Կարապետեան» սրահին մէջ Յունիս 25-ին, Շաբաթ երեկոյ տեղի ունեցած է ՀՕՄ.-ի Լոս – Անճըլըսի մայր մասնաճիւղին 70-ամեակի ճաշը, որուն հետեւած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Խօսք առած է մայր մասնաճիւղի ատենապետուհի Հայկուհի Սերոբեան, խոստանալով ընել «իրենց կարելին Սփիւռքի չորս ծագերուն, մինչեւ որ օր մը ՀՕՄ.-ը դառնայ Պետական Կարմիր Խաչ ու անոր տարեդարձները տօնուին Արարատի փէշերուն»: Արփինէ, Էլիզաբէթ Փէհլիվանեանի, Կլօրիա Միքայէլեանի երգերէն ետք բանախօսած է Արմէն Տօնոյեան: Կարկանդակի մոմավառութեան ընթացքին կատարուած են սրտաբուխ նուէրներ:

***

ՄԱՅԱՄԻԻ հայ գաղութը Նաւասարդեան խաղերու շաբաթ մը ապրած է Օգոստոս 9 – 24, որու ընթացքին տեղի ունեցած է Հ. Բ. Ը. Մ.-եան մարզական Է. փառատօնը, մասնակցութեամբ Միացեալ – Նահանգներու եւ Գանատայի զանազան շրջաններու 22 մասնաճիւղերէն ժամանած 700 մարզիկներու: Խաղերու պատւոյ ատենապետ Կ. Սողանալեան այս առթիւ 100 հազար տոլար նուիրած է Հ. Բ. Ը. Միութեան: Եզրափակիչ ճաշ – պարահանդէսին ներկայ եղած է նաեւ, շախ – ժանկարի աշխարհէն, հայազգի՝ Մայք Գանըրզ:

***

ՓԵՆՍԻԼՎԱՆԻՈՅ Փիթցպըրկ համալսարանին մէջ հայկական դասարանի մը բացումը կատարուած է Օգոստոս 28-ին: Համալսարանի մատուռին մէջ մատուցուած պատարագէն յետոյ, Ամերիկայի Արեւելեան Էջմիածնական Թեմի առաջնորդ Թորգոմ Արք. Մանուկեան գլխաւորած է նաեւ բացման արարողութիւնը, որուն ընթացքին ճառ մըն ալ արտասանած է: ԺԱ. դարու Սանահինի վանքի մատենադարանի ճարտարապետական դասաւորումը ունեցող այս դասարանը հաստատուած է Փիթցպըրկի Ամերիկահայ Ակումբի ջանքերով: Դասարանի ճարտարապետ – գծագրիչը եղած է Թ. Խրիմեան՝ Քալիֆորնիոյ Վան Հայս քաղաքէն:

***

ԱՐԺԱՆԹԻՆԱՀԱՅ մամուլի ներկայացուցիչները հանդիպում մը ունեցած են Խորհրդային Միութեան Կեդրոնական Կոմիտէի արտաքին քաղաքականութեան պատասխանատու Կարէն Բրուտենցի հետ: Պուէնոս – Այրէսի խորհրդային փոխ – հիւպատոսի ու Թեմի առաջնորդ Գրիգորիս Եպիսկոպոս Բունիաթեանի նախաձեռնած հանդիպումին, դիւանագէտը պատասխանած է զանազան հարցերու, որոնք առանձնապէս կը վերաբերէին Արցախի ապագային, Սումգայիթի ըմպանութիւններուն եւ անոնց հեղինակներուն դատավարութեան: Իր տեսակէտները կ՚արտայայտեն Մոսկուայի պաշտօնական կեցուածքը:

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

– Ինչի՞ մռայլուեցիր, սիրելի՛ս, կարծես մի ինչ որ չար մտածում անցաւ դէմքիդ վրայէն, եւ Գարեգին մատովը շտապանական շարժում ըրաւ. ուզեց ժըպտիլ ու կատակել, բայց ահա իր դէմքն ալ մթագնեց:

– Գիտես որ ես որոշեր եմ անկեղծ լինել քեզ հետ եւ մենք որոշեր ենք փոխադարձաբար ոչինչ չծածկել իրարից...

Օ՛հ, այդ անկեղծութիւնը. Սաթենիկ փափաք ունէր պաղատելու որ սուէր. կեղծէր ու խնայէր իր դիւրազգածութեանը. սիրտը պլպլացող լոյսի մը պէս կը դողդղար այդ անկեղծութեան առաջ. անիկա յաճախ այդ գովաբանուած անկեղծութիւնը կը համարէր կոպտութիւն, առնուազն անփափկանկատութիւն. բայց միեւնոյն ատեն հետաքրքիր էր գիտնալու, տանջալի հետաքրքրութիւն մը, նման հիւանդագին ախորժակի, աւելի սուր եւ աւելի խոր ցաւի զգացումը ճաշակելու:

– Ուզեցի քեզ հետ նախաճաշել, բայց անհնարին եղաւ ...Հեռագիրդ հասաւ ուշ եւ fանգորի պաշտօնեան կարծելով թէ շտապողական է ուղարկել էր տունը ... ծառային պատուիրել էի որ ոչինչ չղրկեն տուն, ես ինքս պիտի անցնէի կրկին քանդոր ... Այնքան անհամբեր էի քո հեռագրին որ երբ ստացայ ամէն ինչ մոռացայ եւ նրա ներկայութեան բաց արի: Պահ մը լռեց ու այլեւս անձնատուր իր զգացումներուն, իր վրդովմունքի, կարօտի անհամբերութեան յիշողութիւններուն, առանց նայելու Սաթենիկին, շարունակեց.

– Հազար նամակ ու հեռագիր են ուղարկում տուն, բայց այդ մէկը իր ուշադրութիւնը գրաւեց. ընդհանրապէս բութ եւ անտարբեր, նա անմիջապէս ստանում է այս խնդրի վերաբերմամբ տարօրինակ հոտառութիւն եւ նոյնիսկ պայծառատեսութիւն:

Սաթենիկի նայուածքը կրկին բարձրացաւ դէպի իր բարեկամը աղերսական արտայայտութեամբ: Այդ տանջալի նայուածքը ըսել կ՚ուզէր. – «Ի սէր Աստուծոյ, մի՛ խօսիր նրա մասին, մի թող տար որ այդ խրտուիլակը իմ երջանկութեանս ճամբի վրայ կանգնի մղձաւանջի պէս, ընդհակառակը գոնիր ինձ որ մոռանամ նրա գոյութիւնը, այնպէս ինչպէս եթէ չլինէր, ինչպէս եթէ երբեք եղած չլինէր»:

Բայց Գարեգին անձնատուր իր մտածումներուն՝ կը շարունակէր. նոյնիսկ պահ մը հեղնական ժպիտը ուրուագծուեցաւ շրթներուն վրայ. ձայնը լի էր գըսպուած խնդուքով:

– Նաթալիա Վասիլեւնա նետեց ապուրի դգալը, կակաչի պէս կարմրեցաւ վայրոյթէն եւ գոռաց.

«Գիտեմ որտեղից է այդ հեռագիրը...»:

– Քո սիրելի երկտողը դրի սեղանին վրայ բաց եւ պատասխանեցի. «Գիտես ... այդ շատ լաւ է որ գիտես ... ուրեմն ինձ հանգիստ թող»: Բայց նա բաւականացած չէր իմ պատասխանէս. կարծես ուզում էր որ իմ շրթներս արտասանէին քո սիրելի անունը... ա՜խ, ջանս ... տեղեր կան ուր չեմ կարող քո անունը արտասանել. այդ շատ լաւ զգացել է Նաթալիա Վասիլիեւնան... Ես քո անունը կարող եմ արտասանել այն մարդկանց մօտ, որ քեզ սիրում են, որ քեզ յարգում են եւ որոնք ի պատասխան իմ գողտր յուզումիս, բարեացակամութեամբ կը ժպտան, որ կարծես մի ինչ որ ազնիւ զգացումով կը բաժանեն իմ համարումը քո մասին. բայց իմ տան մէջ... Նաթալիայի ներկայութեան...

Պահ մը լռութիւն տիրեց եւ Գարեգին զգացումներու զեղումով մը բռնեց Սաթենիկի ձեռքը.

– Սաթի՛կ ջան, քո գեղեցիկ աչքերը ինձ դարձրու, ուզո՞ւմ ես չխօսենք այդ մասին... ի՞նչ լաւ արիր որ եկար... այդ հեռագիրը... վաղ առաւօտից սպասում էի, խելագարի նման էի անհամբերութիւնից ու չգիտեմ ի՛նչ կար սրտիս մէջ որ պիտի հեռագրես թէ չես կարող գալ... այնպէս որ երբ կարդացի, «Եղուց առաւօտ կը հասնեմ Բաքու», այնպիսի լիառատ ուրախութիւն լոյսի պէս ողողեց ինձ որ կարծեցի թէ կարող եմ յաղթահարել ամէն դժուարութեան, արգելքի... Նաթալիա Վասիլիեւնան հետզհետէ աւելի կատաղած առաւ հեռագիրը ու մէկ ակնարկով կարդաց:

(Շար. 7)

(Շար. Ա. էջէն)

բովհեան կը վախնան իրենց ապահովութեան համար, փորձած են փոխանակում ընել Երեւանի մօտ ապրող Ազերիներու հետ, բայց աստնք «մուտքի» հսկայ գումարներ կը պահանջեն, օրինակ՝ 20 հազար ռուբլի, այսինքն չուրջ 100 ամսուան աշխատավարձք։

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 51-ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Սեպտեմբեր 18-ի խաղերուն արդիւնքներն են. –

Դինամօ Կ. — Շախտեոր	0 – 0
Տորպեդօ — Չերնոմորեց	2 – 0
Կայրաթ — Սպարտակ	1 – 3
Դինամօ Մն. — Արարատ	0 – 0
Ժալգիրիս — Դինամօ Թ.	0 – 1
Նեֆթչի — Զէնիթ	1 – 2

Այս խաղերէն ետք դասաւորման գլուխն է Դնեպր 34 կէտով, իրեն կը հետեւին. — Դինամօ Կ. (32), Սպարտակ (31), Տորպեդօ (30), Ժալգիրիս (25), Զէնիթ (25), Լոկոմոտիւ (23), ԱՐԱՐԱՏ (21)։

Արարատի յաջորդ խաղը սկզբունքով տեղի կ'ունենայ Սեպտեմբեր 24-ին, Երեւան՝ Զէնիթի դէմ։

***

Ա. դասակարգին մէջ «Կոտայք»ի վիճակը վերջերս սկսած էր մտահոգիչ դառնալ։ Վերջին երկու խաղերուն տարած իր յաղթանակներով վտանգաւոր գօտիէն հեռացած է։ Աբովեանցիները իրենց դաշտին վրայ «Շինիկ»ին 2 – 1 պարտութեան մատնելէ յետոյ, Սեպտեմբեր 11ին, Հ. Մխիթարեանի կոլերով, «Տաւրիա»ին դէմ 2 – 0 յաղթած են։ Այժմ 31 խաղերէ ետք, «Կոտայք» 22 խումբերու մէջ 13-րդ տեղը կը գրաւէ։

ՍԷՆ-ԼՈՒ — Ս. ԳԷՈՐԳ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Եկեղեցւոյ անուանակոչութեան տօնին առթիւ, Կիրակի, Սեպտեմբեր 25-ին, հանդիսաւոր պատարագ եւ աւանդական մատաղօրհնութիւն։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝

ՇԱՀԱՆ ԽԶԿՐ. ՔՀՆՑ. ՏԷՏԷԵԱՆ

Ժամերգութիւն՝ 9-ին։

Պատարագ՝ 10-ին։

Մատաղօրհնութիւն՝ 12-ին։

ճաշ - պտոյտ

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տ. Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղը կը կազմակերպէ իր տարեկան ճաշ - պտոյտը, Պիէմրի դղեակը, իր շրջանի տարեցներուն համար։

Մեկնում, Շաբաթ, Հոկտեմբեր 1, ժամը 12.30-ին Մշակոյթի Տունէն։

45 ռիւ տը լա Տէֆանս, Իսի

Արձանագրուիլ խաչուհիներու մօտ։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ. – Տիկին Արշալոյս Գասպարեան, Օր. Լուիզ Գասպարեան, Տէր եւ Տիկին Արթօ Գասպարեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս Կիրակի, Սեպտեմբեր 25-ին, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցին իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ – հօր՝

ԵՐՈՒԱՆԴ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ՓԱՐԻԶ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի Արշալոյս Թադէոսեան մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցը կը վերաբացուի Շաբաթ, Սեպտեմբեր 24, ժամը 15-ին, 4-էն 14 տարեկան եւ չափահասներու (պաքալորէայի պատրաստութիւն) համար։ Նոյն օրը արձանագրութիւն եւ հանդիպում ծնողքներու հետ։

Կը դասաւանդուին. – Հայերէն լեզու, պատմութիւն, երգ, թատրոն, մարզանք։

Հայ Մշակոյթի Տուն

17, rue Bleue, 75009 PARIS

***

ԻՍԻ

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տիրուհի Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղը կը ծանուցանէ թէ իրիկուան դասընթացքները կը սկսին Երեքշաբթի, Հոկտեմբեր 4, ժամը 20-ին։

– Չափահասներու եւ պատանիներու

– Պաքալորէայի քննութիւն։

Ուսուցիչ՝ ԿԱՐԱՊԵՏ ՏԱՔԷՍԵԱՆ

Իսկ միօրեայ դպրոցը Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 21, առաւօտեան 9.30-էն 12, 6 տարեկանէն սկսեալ մանուկներու համար։

***

ԼԻՈՆ

ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Լիոնի Հայկազեան Միօրեայ Վարժարանը բացուեցաւ Սեպտեմբեր 14-ին։

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի օրերը, առաւօտեան ժամը 9-էն 12, կէսօրէ վերջ 14-էն 16, եւ Շաբաթ օրերը ժամը 14-էն՝ 16.30։

Աշակերտները կրնան օգտուիլ երթեւեկի սպասարկութենէն եւ Չորեքշաբթի կէսօրուան ճաշէն։

Յաւելեալ տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել եկեղեցւոյ Դիւանատունը։

Հասցէ. – 40 Ռիւ տ'Արմէնի — 69003

Հեռաձայն. — 78 - 60 - 47 - 18

***

ՍԷՆ – ՄՕՐԻՍ

Կապոյտ Խաչի Սէն – Մօրիսի միօրեայ վարժարանի 1988 – 1989 տարեշրջանի արձանագրութիւններն ու դասերը կը վերսկսին Շաբաթ, Սեպտեմբեր 24, հայկական դպրոցի սրահը։

Աշակերտութեան տարիքը՝ 6-էն 15։

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Այս Շաբաթ օր, Սեպտեմբեր 24, Տօն է Սրբոյն Գէորգայ Քաջամարտիկ Զօրավարին։

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10-ին պատարագ պիտի մատուցուի։

Կ. Ս. Մ.

ԿՐԹԱԹՈՇԱԿԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

1988 – 1989 տարեշրջանի հարցարաններ ստանալու համար կրթաթոշակի թեկնածուներէն կը խնդրուի գրաւոր կերպով դիմել մինչեւ Հոկտեմբեր 31։

LES ANCIENS DU LYCEE GUETRONAGAN

8, Galerie Montmartre — 75002 PARIS

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Պր. Զարեհ Գաւաֆեանէ 500 Ֆր. Տիկին Մարգրիտ Անդրէասեանի մահուան առթիւ։

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

«ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՓԱՓԱԶԵԱՆ» ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ԵՐԿԼԵԶՈՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Առ ի գիտութիւն Լիոնի եւ Շրջանի Հայ ծնողքներուն կը յայտարարուի թէ, Սեպտեմբեր 6-էն ի վեր Ամէնօրեայ Երկլեզու Վարժարան մը հիմնուած է Լիոնի Հայ Ազգային Միութեան հովանաւորութեան ներքեւ։

Վարժարանը կը կրէ հանգուցեալ բարերարներուն՝ Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեանի անունը։

1988 – 1989 տարեշրջանին համար վարժարանը կ'ընդունի 3 եւ 4 տարեկան աշակերտներ։

Ներկայիս դպրոց կը յաճախեն 10 աշակերտներ։ Դպրոցը յարմարութիւն ունի այս տարի ընդունելու մինչեւ 30 աշակերտ։ Յառաջիկային ան պիտի օժտուի բարձրագոյն դասարաններով։

Ուսուցումը ձրի է։

Կը խնդրուի հայ ծնողքներէն որ անյապաղ գրկեն իրենց զաւակները նորաբաց այս վարժարանը ուր Ֆրանսերէն լեզուին առընթեր կ'ուսուցուի հայերէնը։

Լրացուցիչ տեղեկութեանց համար դիմել եկեղեցւոյ Դիւանատունը։

Հեռաձայն. — 78 - 60 - 47 - 18

REUNION PUBLIQUE

Les responsables de la mairie d'Issy-les-Moulineaux en coordination avec l'ensemble des églises et des associations arméniennes de la commune organisent

UNE REUNION PUBLIQUE
EN PRESENCE DU DIRECTEUR DU COLLEGE MATISSE
ET DU PROVISEUR DU LYCEE MICHELET

LE VENDREDI 23 SEPTEMBRE A 20 H 30

à l'école élémentaire Justin OUDIN
rue de Fort à Issy-les-Moulineaux

afin d'informer les parents d'élèves du projet d'ouverture d'un cours darménien en seconde langue au Collège Henri MATISSE rentrée 1989.

Le succès de cette réunion et le soutien des parents d'élèves sont indispensables pour l'obtention de l'accord du Ministère de l'Education Nationale.

CAROUN | ԳԱՐՈՒՆ

CAROUN

25, rue Paul Vaillant-Couturier
CLAMART
TÉL. : 46. 42. 20. 77

SPÉCIALITÉS ORIENTALES
TRAITEUR
ÉPICERIE FINE

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱՇԵՐ. – Ամէն տեսակի լիցք (միսով թէ ձէթով)։

■ Մանթը, ■ Սու-պէօրէկ, ■ Միջուկով քէօֆթէ
■ Հերիսա (ապսպրանքով), ■ Լուբիա (փլաքի)
■ Թարամա, ■ Մութէպպէլ, ■ Քանի մը տեսակ խորոված (ապսպրանքով)
■ Արեւելեան եօթը տեսակ անուշեղէն

* ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ Հաստատութեան կարգ մը ապրանքներ *

ԸՆՏԻՐ ԽՄԻՋՔՆԵՐՆ ՈՒ ԽՆԱՄՔՈՎ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԱԾ ՃԱՇԵՐԸ
ԿԸ ԳՈՀԱՑՆԵՆ ԱՄԷՆԷՆ ԲԾԱԽՆԴԻՐ ՔԻՄՔԵՐԸ

Pour satisfaire encore mieux notre clientèle, nous nous sommes dotés d'une cuisine de 85m² avec une installation moderne.

SAMEDI 8 OCTOBRE

U.G.A.B. - LYON

DINER-BAL

ESPACE TETE D'OR
103, Boulevard STALINGRAD
69100 Villeurbanne

GRAND SHOW-MODE
ORCHESTRE

Réservation : DISCOPHILE
81, rue de la République, 69002 LYON (M° Bellecour)
Renseignements : Colette : 78 - 68 - 99 - 15.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 24-25
SAMEDI-DIMANCHE
24-25 SEPTEMBRE
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 16.845
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
64e ANNEE — No 16.845

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՈՐՈՎ ՀԵՏԵՒ ԲԱԺԱԿԸ ՅՈՐԴԵՑԱՒ

Հայաստանէն թէ Արցախէն հասած լուրերը կրնան միայն խռովել մտքերն ու սրտերն Սփիւռքի այն Հայերուն, որոնք դեռ ազգային ապրումներով կը տագնապին: Եթէ, ցաւ ի սիրտ, այս սահմանափակումը կ'ընենք, պատճառն այն է, որ օրէ օր դէմ յանդիման կը գտնուինք ծաւալող անտարբերութեան մը մեր կենսական հարցերուն նկատմամբ:

Հինգշաբթի առաւօտ, Սիլվա Կապուտիկեանի հետ մեր խօսակցութիւնը հաստատումն էր խիստ ծանրակշիռ բնոյթ ստացած կացութեան մը: «Իրատես լինել ազգային նկատմամբ, չտարուել վայրկեանի թելադրանքից» թեթեւօրէն արտասանուած բառեր չեն, երբ հարցը կը վերաբերի ժողովուրդի մը ճակատագրին:

Ցիշդ է, անհրաժեշտ է պատասխանատու մօտեցումով քննել ու գնահատել իրադարձութիւնները: Ոնդրոյ առարկայ է սակայն ժողովուրդի մը անմիջական պայքարն եւ այդ առընչութեամբ, կարելի չէ լուրջ մտավախութիւններ չունենալ: Խորհրդային բանակը, հրասայլ ու զօրք տեղ եղած են ոչ միայն Երեւան, այլեւ՝ Հայաստանի 16 այլ շրջաններու մէջ: Ու ժողովուրդն ալ չի վարանիր ապարէզ կարդալէ այդ զինեալ ուժին: Բա՞ն կարդալ այդ ամբոխին, ու բացատրել թէ հարկ է խոհեմ ըլլալ, խուսափիլ ծայրայեղութիւններէ, համբերել, այնքան լաւ գիտէ համբերել ու թերեւս վախը...: Շատ բարի: Բայց այլեւս, ի՞նչպէս համոզել այնքան օրինակելի կարգապահութիւն ցոյց տուած ժողովուրդի մը որ դեռ երկու ամիս առաջ իր հաւատարմութիւնը կը յայտնէր Լենինի ու Կորբաչովի կը փառաբանէր, որ անգամ մը եւս, Պատմութեան մեծ խաբուածը չէ: Ի՞նչ չահ տեսնուեցաւ, ի՞նչ նպատակ հետապնդուեցաւ յուսահատութեան մղելով ամբողջ ժողովուրդ մը: Ան, Փետրուարի վերջին օրերէն մէկը խօսք մտիկ ըրած էր ու դադրեցուցած ցոյց եւ գործադուլ: Յոյսը ծնած էր իր մէջ: Ու կը սպասէր Սումգայիթ: Աւելի ուշ խեղկատակ դատավարութիւնը տասնեակներու վրայ մէկ յանցապարտի, խեղճուկրակ «խուլիկանի» մը, մինչ միւսները յանկարծ կ'անհետանային: Ու դեռ ծրագրեր եւ բարենորոգումներ Արցախի համար, որոնք չէին գործադրուեր, Ջուարթնոց օդակայանի «փիմադրութիւնը», Ազերիներ, զորս կը բերէին Շուշի տեղաւորելու եւլն., եւլն.:

Ո՞ւրեմն: Ինչո՞ւ Մոսկուա ամէն ինչ ըրաւ որ ըմբոստ ոգին արթննայ ժողովուրդի մը մէջ, որ տասնամեակներէ ի վեր, լուռ ու մունջ, խելօք նստած էր համակերպած անարդարութեան եւ դարնան նախօրեակի մը, կարծած յանկարծ թէ ի'ր ալ դարունը մօտ է:

Ամբողջ ժողովուրդ մը ոտքի է, որովհետեւ բաժակը յորդած է եւ կը խորհի որ այլեւս կորսնցնելիք բան չունի: Շեղեցաւ իր խոկ հիմնական արդար պահանջներէն՝ Ղարաբաղի կցում, բնապահութիւն ու վնաս իր հին երազներուն եւեւէն: Եռաչափն ի ձեռին, անկախութիւն կ'ուզէ, մոռցելով խոկ ըմբռնել թէ, ամէն Հայու այդ բնական բաղձանքին, դեռ օրը չէ, դեռ ժամը չէ, դեռ պահը չէ:

Հայաստանի մեր ժողովուրդին կողքին է ինչ որ Սփիւռքը ունի իբրեւ ողջամիտ եւ սրտցաւ տարր, եթէ նոյնիսկ հերոսները յոգնած կը թուին, ու այս տագնապալի օրերուն, երեք ազգային կուսակցութիւնները, որոնք այնքան դիւրութեամբ դադրեցան խանդավառեցին իրենց միասնական կեցուածքով, բացակայ են բեմէն:

Մնաց որ, Հայաստանի ժողովուրդը հանդարտեցնելու համար, նախ եւ առաջ, Մոսկուայի կը պատկանի խօսքը: Եւ Մոսկուա պէտք է գիտակցէր թէ իր խօսքը զօրք ու հրասայլ պէտք չէ ըլլար:

«ՅԱՌԱՋ»

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԽՈՐՀ. ԶՕՐՔ ՈՒ ՀՐԱՍԱՅԼ ԵՐԵՒԱՆ ԵՒ 16 ԱՅԼ ՇՐՋԱՆՆԵՐ

ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ ՄԷԿ ՄԻԼԻՈՆ ՑՈՒՑԱՐԱՐ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԵՆ ԱՍՊԱՐԷԶ ԿԱՐԴԱԼ

ՎԵՐՋԱՊԷ՞Ս ԱԶԵՐԻ ՑԱՆՑԱՒՈՐ ՄԸ՝ ԱԼԻԵՒ

Կը թուի որ 1956-էն (Փեշտա) ի վեր, Մոսկուա չէ փոխած «խօսք հասկցնելու» իր ձեւը՝ միայն զէնքով կայ...: Ու Չորեքշաբթի գիշերէն իսկ, Երեւան «գրաւուեցաւ» խորհրդային զօրքերով եւ հրասայլերով, որոնք կը շրջապատեն պետական բոլոր շէնքերը եւ սակայն ժողովուրդը տեղի չի տար եւ ցոյցերը կը շարունակուին աւելի քան երբեք: Հինգշաբթի երիկուն մէկ միլիոնի հասած էր ցուցարարներու թիւը (Հինգշաբթի երիկուն հեռատեսիլի Ա. եւ Բ. կայանները նախ 850 հազար տուին որպէս թիւ) եւ անոնց մէկ մասը (քանի մը հազար) կ'որոշէր մնայուն հսկում կատարել, որպէսզի Օպերայի հրապարակը (մկրտուած՝ Ազատութեան) չպարպուի եւ բանակը չգրաւէ: Հինգշաբթի օր, անգամ մը համար, խորհրդային հեռատեսիլը կ'անդրադառնար Հայաստանի կացութեան, ժամանած զօրքին եւ կը ճշդէր նոյնիսկ թէ Երեւանէն զատ 16 այլ շրջաններու մէջ (ուր «խառն» բնակչութիւն կայ) զօրք ղրկուած է: Հեռատեսիլը կ'ըսէր նոյնիսկ, իր թղթակցին բերնով, թէ Հանրապետութեան մէջ, այլեւս նախաձեռնութիւնը Ղարաբաղ Կոմիտէի ձեռքն է: Ցուցարարները բացագանչութիւններով «քուէարկած» են գործադուլը շարունակելու առաջարկը: Նոյն օրը, Հինգշաբթի, ամէն ինչ խաղաղ էր Լեռնային - Ղարաբաղ գօրքին ճնշիչ ներկայութեան ներքեւ:

Խորհրդային բանբեր մը՝ Վ. Պարֆիլեւ յայտարարած է որ Կիրակի օրուան բախումներէն (Խոջալուի ազերի յար - ձակումին պատճառաւ) 49 վիրաւոր կար (33՝ Հայ, 16 Ազերի) եւ մէկ մեռեալ: Աւելի քան 30 շէնքեր քարուքանդ եղած են, Նաեւ Հինգշաբթի օր, ըստ «Ինթէրնէշընըլ Հէրըլտ»ի (Սեպտեմբեր 23) ցոյց մը եղած է Թիֆլիզ բողոքելու համար Հայաստանի հիւսիսային շրջանը կատարուող ռազմափորձերու դէմ, որոնք կը վտանգեն 6-րդ դարու վանք մը: Հոս, թերթը չի ճշդեր ցուցարարներու թէ վանքին ինքնութիւնը, բայց լուրը կը տրուի հայկական բաժնին մէջ: Թիֆլիզի մէջ այս 250 անձերէն, որոնք նստացոյց մը կ'ընէին 15-ը ձերբակալուեր են:

Երեւանի ցուցարարներու պահանջը նոյնն է՝ Գերագոյն Խորհուրդի արտակարգ նիստը, քանի որ երեսփոխաններու մէկ երրորդէն աւելին ալ համաձայն է: Կառավարութիւնը մերժած էր: Տարեց կիներ, դպրոցականներ միացած են ցուցարարներուն, կը պահանջուի նաեւ որ Ազրպէյջան վերջ տայ ձեռք առած հակահայ միջոցներուն, Ղարաբաղի, ուր կ'ըսուի թէ Հայեր դուրս կը նետուին իրենց տուներէն, գլխաւորաբար Շուշի (հաւանաբար ազերի տեղաւորելու նպատակով) ուրկէ քշուեր են վերջին քանի Հայ ընտանիքները: Ղարաբաղի մէջ լուսարգելը ի զօրու է ժամը 21-էն 6, եւ ԹԱՍ կը հաղորդէր որ չենթարկուողներ ձերբակալուած են, առանց թիւը ճշդելու: Կ'ըսէ թէ զէնք ալ գրաւուած է: Միշտ պաշտօնական գործակալութեան համաձայն, Երեւանէն զատ գործադուլ կայ նաեւ չորս այլ քաղաքներու մէջ. - «անպատասխանատու տարրեր սկսած են հակասահմանադրական պահանջներ դնել եւ կոչ ընել նոր գործադուլներու, հանրաժողովի եւ հացադուլի»: ԹԱՍ կը ճշդէ որ բանակը քաղաքագօրքին միացած է եւ թէ կարգ ու կանոնի պահպանումը ապահովուած է նաեւ Ազրպէյջանի այն քաղաքները ուր զանազան ազգութիւններ կը բնակին:

Երեւանի ցոյցին ընթացքին երեք չարքային համայնավարներ խօսք առած են, առաջին անգամ ըլլալով եւ հրաւիրած հրապարակաւ կուսակցութեան անդամները, որ ետ դրկեն իրենց քարտերը: Միւս կողմէ, Ղարաբաղ Կոմիտէի մէկ անդամը ըսած է որ իրենց 11 ղեկավարներէն 4-ին ձերբակալութեան սպառնալիք եղած է ՔԱ - Կէ - Պէ-ի կողմէ, որ զիրենք կանչած էր:

Ռաֆայէլ Բարայեանի տեղեկութեանց համաձայն, զօրքը կը շրջի քաղաքին մէջ, արտօնութիւն ունի տուներէն ներս մտնելու եւ խուզարկելու: Բնակչութեան մեծ մասը տունը կը մնայ եւ գործի չերթար: Ստեփանակերտի քաղաքապետարանի մէկ պաշտօնեային համաձայն 2000 զինուոր կայ քաղաքը: Եւ հակառակ այս երեւոյթին, միջադէպեր պատահեր են: Ցուցարարներ, ըստ Մոսկուայի ձայնասփիւռին, յարձակեր են շրջանի դատախազին գրասենեակին վրայ եւ ասոր պատճառով նոր զոհեր կան: Բայց, որովհետեւ հեռաձայնային կապ չկայ Ղարաբաղի հետ, կարելի չէ եղած այս լուրերը ստուգել: Ձայնասփիւռին համաձայն. - «Ընդհանուր դատախազին գրասենեակին դէմ յարձակումը գրգռութեան հետեւանք էր: Բազմաթիւ ոճրային իրդեհներ ալ պատահած են: Կառքեր կրակի տրուած են, հրացանաձգութիւն լսուած է»:

«Ֆիկառօ»ի թղթակիցը այլեւս Մոսկուա է, ըստ երեւոյթին, այն պահէն որ օտար լրագրողներու մուտքը կ'արգիլուէր, ինք ալ չէր կրնար մնալ այլեւս: Կը նկարագրէ սակայն Երեւան բանակին մուտքը: Ղարաբաղ Կոմիտէի բանբերը կ'ըսէ. - «Ինչ որ կը պահանջենք Գերագոյն Խորհուրդի արտակարգ նիստ է: Իշխանութիւնները դէմ են այդ նիստին եւ զօրք ղրկեցին: Քաղաքը հանդարտ է սակայն»: «Ֆիկառօ» կ'արձագանգէ Սիլվա Կապուտիկեանի, Զորի Բալայեանի եւ Սօս Սարգսեանի (այս վերջինին անունը գուշակել պէտք է...) հեռատեսիլէն փոխերուն, որոնց մասին գրած էինք մեր նախորդ թիւով: Այդ կոչերը ոչ մէկ արդիւնք կուտան, կ'ըսէ Ղարաբաղ Կոմիտէի բանբերը: Զօրքին միջամտութիւնը հաւանաբար Կորբաչովէն եկած է, ինչ որ շատ յուսախաբ ըրած է չարժումը ղեկավարող մտաւորականները, որոնք ուրիշ բան կը սպասէին ընդհ. քարտուղարէն, այսինքն՝ նեցուկ եւ հասկացողութիւն, ոչ՝ զօրք: Կը պնդեն որ կը շարունակեն գործել Սահմանադրութեան շրջագծին մէջ:

«Իւմանիթէ»ի թղթակիցը կարգ մը ուրիշ լուրեր ալ կուտայ: Երեւանէն վիրաբուժներու խումբ մը, գլուխն ունենալով Առողջապահութեան փոխ - նախարարը օդանաւով Ստեփանակերտ գացած է, 17 վիրաբուժական գործողութիւններ կատարելու համար: Թերթը կ'ըսէ նաեւ թէ «Ժողովրդական ճակատ» մը կազմուած է համայնավար եւ ոչ - համայնավար անդամներով (վերակառուցման կողմնակից), գլխաւորութեամբ Սիլվա Կապուտիկեանի եւ այլ ծանօթ անձնաւորութիւններու:

**

Կարեւոր կէտի մը կ'արձագանգէր «Մոնտ» (եւ «Իւմանիթէ», ալ աւելի համառ կերպով), Հինգշաբթի երիկուն, անդրադառնալով «Լիտերատուրնայա Կազետա»յի մէջ լոյս տեսած յօդուածի մը, զոր ստորագրած է պատմաբան Արգադի Վակսբերկ: Ան ծանր ամբաստանագիր մը գրած է Ալիեւի դէմ, զոր պատասխանատու կը նկատէ այն կացութեան որ յանգեցաւ Սումգայիթի: Առաջին անգամն է որ նման բան կը գրուի խորհրդային մամուլին մէջ: Յօդուածագիրը կը դատապարտէ նաեւ «ստասուածային» պաշտամունքը որուն առարկայ էր Ազրպէյջանի մէջ, ուր մինչեւ 1982 ՔԱ - Կէ - Պէ-ն կը վարէր, նախքան պաշտօնի կոչուիլը Մոսկուա: Վակսբերկ դեռ կ'ըսէ որ Ալիեւ ինքզինքին կեղծ կենսագրութիւն մը յարմարցուցած էր քօղարկելով, օրինակ որ զինուորութենէ փախած է պատերազմին:

ՕԼԻՄՊԻԱԿԱՆ 21

Լ. ՋՈՒԼՖԱԼԱԿԵԱՆԻ ՈՍԿԻ ՄԵՏԱԼԸ

Երէկուան մեր թիւին մէջ, վերջին պահուն կրցած էինք տալ լուրը, 24-ամեայ Լեւոն Ջուլֆալակեան դասական ոճի ըմբշամարտի մէջ յաղթած է քորէացի իր մրցակիցին, դառնալով Սէուլի առաջին հայ ոսկէ մետալակիրը:

68 քկ. դասակարգի մէջ պայքարող Լեւոն Ջուլֆալակեան երկու անգամ եկած է Ֆրանսա, մասնակցած ու յաղթած միջազգային մրցաշարներու մէջ: 1986-ին Եւրոպայի ու աշխարհի ախոյեան հանդիսացած է:

**

Ինչպէս յայտնած էինք, Սեպտեմբեր 19-ին 56 քկ. դասակարգի ծանրորդ Օգսէն Միրզոյեան 5 քկ. տարբերութեամբ առաջին տեղը զիջած էր պուլկար Կրապլեւին: Նորութիւնն այն է որ Ողիմպիական Միջազգային Կոմիտէի բժշկական յանձնախումբը, անոր մէզին մէջ դրդիչ նիւթ յայտնաբերած ըլլալով, զայն որակազրկած ու ոսկէ մետալը ետ առած է: Այս պարագային պէտք է ենթադրել որ Օգսէն Միրզոյեան ախոյեան պիտի նկատուի ու ոսկէ մետալին արժանանայ:

ՇՎԱՐՆԱՁԷ - ՀԱՅՐԻԿԵԱՆ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Խորհրդային Միութեան Արտաքին նախարարը Ուաշինկթըն ժամանեց եւ Հայերու կողմէ ցոյցերու ալ առիթ տուաւ: Համբարձում Ոսկանեան անուն մէկը Նախարարին փառքին վրայ նետուած է, երբ Արտաքին Նախարարութենէն կը մեկ-

(Շար. ը Դ. էջ)

ԹՈՐՈՍ ՌՈՍԼԻՆ

Լ. ԱԶԱՐԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ռոսլինի մանրանկարներու ներքին էութիւնը դրսեւորող խրատիպ գիծերը չէին կրնար չազդել նաեւ ոճին վրայ: Անոր կատարողական թեքնիքի բարձր մակարդակը որոշ ընդհանրութիւններ ունի ԺԱ. դարու վերջի բիւզանդական արուեստին հետ: Սակայն Ռոսլինի մանրանկարներուն մէջ ոճաւորումը համեմատաբար նուազ նշանակութիւն կը ստանայ: Գիծը եւ գծային ոճաւորումը այնպիսի առաջնակարգ տեղ չեն գրաւեր, ինչպէս կը դիտուի նշուած ժամանակաշրջանի բիւզանդական մանրանկարչութեան մէջ: Գունագրական տարրերու գերակշռութիւնը Ռոսլինի ստեղծագործութեան առանձնայատկութիւններէն մէկն է: Ազատ մնալով միջնադարեան (յատկապէս բիւզանդական) գեղանկարչութեան բնորոշ սահմանափակումներէն, ուր գոյները կը դասաւորուէին որոշ չեմաներով ու յաջորդականութեամբ, Ռոսլին կը ստեղծէ իր գունաչարը, օգտագործելով նրբերանգներ, մարդոց դէմքերը կը դրուագէ մէկ երանգէն միւսը աստիճանական փոխանցումներով: Ուռուցիկ մասերը կ'ընդգծուին համեմատաբար լուսաւոր քլրուածներով, որոնք նոր երանգ կը մտցնեն ընդունուած չեմաներու մէջ: Ազատ ձեւերը, համարձակ և լայնաշունչ վրձնահարուածները աւելի կ'ուժեղացնեն մանրանկարի գունանկարչական բնոյթը: 1260–1262 թուականի ձեռագրերու մանրանկարներուն բնորոշ է յօրինումի հարթ կառուցուածքային եղանակը: Յետագային (1266ի «Մաշտոց»ը) Ռոսլին կը փորձէ յօրինուածքին եռաչափ տարածականութիւն հաղորդել: Ասոր համար ան անձնաւորութիւնները կը դասաւորէ ոչ թէ մէկը միւսի վրայ (արքայիկ ձեւ), այլ մէկը միւսի ետեւը, խորութեան պատրանք ստեղծելով:

Կանոնի վերածուած կրօնական թեմաներու հոգեբանական կողմին բացայայտումով, Ռոսլին մնալով ժամանակի մտածողութեան ոլորտին մէջ, պատկերագրական չեմաներու խախտումին հետ կը փորձէ դուրս գալ մարդու եւ իրականութեան նկատմամբ միջնադարեան հայեցողութեան սահմանափակումներէն: Յիշարժան է 1262–ի Պալթիմորի ձեռագիրը, որ հարուստ է տէրունական պատկերներով: Ամբողջ էջ գրաւող մանրանկարներու հետ այստեղ կան նաեւ փոքր մանրանկարներ, որոնք տեղադրուած են բնագրին մէջ ձգուած յատուկ տեղերուն մէջ:

Մանրանկարչութեան պատկերագրութեան բնորոշ չեմատիկ մտածողութենէն դուրս է եւ ազատ մեկնաբանութիւն ունի ձկնորսութիւն ներկայացնող մանրանկարը: Հոս նկարազարդուած է Ղուկասի աւետարանի այն հատուածը, ուր անյաջող ձկնորսները Յիսուս Քրիստոսի հրաշագործութեան շնորհիւ մէկ անգամէն առատ որս կ'ունենան եւ հաւատալով անոր աստուածային զօրութեան՝ կը ձգեն ձկնորսութիւնը ու կը դառնան անոր աշակերտները: Նկարիչը այնպէս բնական եւ համոզիչ կը ներկայացնէ կատարուող գործունէութիւնը, այնքան կը հեռանայ ոճաւորումէ ու գրոյցի փոխաբերական իմաստաւորումէն, որ հրաշագործութեան փոխարէն, ան կ'ընկալուի որպէս ժանրային, իրական, աշխարհիկ տեսարան մը:

Այնուհետեւ, պատկերազարդելով կանոնական դարձած թեմաներ, Ռոսլին իր ինքնատիպութիւնը կ'արտայայտէ յատկապէս կատարուող գործողութեան դրամաթիկ էութիւնը խորացնելու մէջ: Ասոր ցայտուն օրինակներէն է «Խաչէն իջեցնել» թեմայով Պալթիմորի ձեռագիր մանրանկարը: Հոս Ռոսլին պատկերելով աւետարանային գրոյցի ամէնէն ողբերգական տեսարանի դրամաթիկ լարումի բարձրակէտը, հասած է արտակարգ արտայայտչականութեան: Մանրանկարին խոր, ողբերգական բովանդակութիւնը արտայայտուած է յատկապէս գործող անձերու դէմքերուն վրայ: Ռոսլին երեւոյթի էութիւնը կը բացայայտէ անձնաւորութիւններու հոգեբանական ներաշխարհը արտայայտելու տեսանկիւնէն: Այս խնդրին մէջ Ռոսլին կը մնայ անգերազանցելի, թերեւս ոչ միայն հայկական մանրանկարչութեան մէջ:

Նորը Թորոս Ռոսլինի արուեստին մէջ հանդէս կուգայ նաեւ յայտնի չեմաներու մէջ նոր դրուագներ մտցնելով: Ան յաճախ ինքնուրոյն ձեւով կը մեկնաբանէ աւետարանային թեմաները, իւրովի բացայայտելով երեւոյթի հոգեբանական իմաստը: Այսպէս, ըստ Հին եւ Նոր կտակարաններու, Փրկիչին՝ Քրիստոսի մուտքը Երուսաղէմ տեղի կ'ունենայ Հրեաներու մեծ տօնին՝ Զատկի տօնակատարութեան ժամանակ: Կանոնական գիրքերու մէջ Քրիստոսի կեանքի այս դրուագը կը ներկայացուի որպէս մեծ տօնախմբութիւն: Նիւթի նման մեկնաբանութիւնը աստուածաշնչական գրոյցի բառացի վերարտադրութիւնն է, որ կանոնացուած է պատկերագրութեան մէջ ընդհանրապէս: Նոյն բնոյթն ունի նաեւ Ռոսլինի Պալթիմորի ձեռագրին այս թեմայով մանրանկարը: Սակայն, 1265–ին Ռոսլին արդէն այլ կերպ կը մեկնաբանէ այդ թեման: Սովորական տօնական տրամադրութիւնը հոս փոխարինուած է վեհաշունչ կոթողականութեամբ: Մանրանկարիչը հոս կը հասնի, բայց ձգելով իր մտայղացումը խանգարող բոլոր աւելորդութիւնները (Փրկիչը դիմաւորող քաղաքացիները, սովորական դարձած ծառն ու չքերթը դիտող երախաները, Քրիստոսի ճամբուն վրայ հագուստներ փռող կիները եւայլն), որու հետեւանքով ռիթմիկ, չափաւոր շարժումով ընթացող գործող անձերու պատկերները պարզորոշ կը գծագրուին հարթ ոսկէ ենթախորքի վրայ, ծածկելով էջի ամբողջ տարածութիւնը: Քրիստոսին ուղեկցող առաքեալներու (անոր աշակերտներու) դէմքերուն վրայ դրոշմուած է վայրկեանի ամբողջ կարեւորութիւնը, կարծէք թէ անոնք կը կանխազուշակեն այն ողբերգական դէպքերը, որոնք պէտք է յաջորդեն այդ գործողութեան:

1266–ի «Մաշտոց»ին մէջ Ռոսլինի վարպետութիւնը կը հասնի բարձրակէտին: Պարզ, թեթեւօրէն զարդարուած մանրանկարները ուշագրաւ են Ռոսլինի յատուկ լակոնականութեամբ: «Երեք մանուկները հուրէ վառարանի մէջ» պատկերող մանրանկարին մէջ նոյնպէս Ռոսլին կը խուսափի աւելորդութիւններէ եւ մեծ արտայայտչականութեան կը հասնի: Ուշադրութեան արժանի է հրեշտակի դէմքը:

Ռոսլինի պատկերազարդած վերջին ձեռագիրը գրուած է 1268–ին: Ան վարպետին ամենահասուն գործերէն է: Պատկերուող երեւոյթի ու հերոսներու հոգեբանական ու դրամաթիկական տարրերու խորացումը, մարդու՝ աշխարհիկ էութիւնը սահմանափակող քրիստոնէական գաղափարաբանութենէ դուրս գալու ձգտումը, նոյնիսկ պատկերագրական չեմաներու արտաքին ձեւերու պահպանման պարագային, կ'արտայայտեն Ռոսլինի ստեղծագործութեան բնորոշ կողմերը:

Հակառակ իր պատկերած երեւոյթներու նկատմամբ ցուցաբերած խորունկ վերաբերումին ու նոր մտածելակերպին, որով Թորոս Ռոսլին կը տարբերի իր ժամանակակիցներէն, այնուամենայնիւ կը մնայ միջնադարեան մտածող: Ռոսլինի ստեղծագործութեան մէջ առարկայական իրականութեան որոշ երեւոյթներու իրապաշտ ընկալումը կ'արտայայտուի ճգնաւորութեան եւ ոգեկանութեան հետ միահիւսուած: Նման հակասութիւն բնորոշ է միջնադարեան արուեստին ու մտածողութեան ընդհանրապէս:

1268 թուականէն ետք այլեւս ոչ մէկ տեղ կը յիշատակուի Թորոս Ռոսլինի անունը: Հաւանաբար ան մահացած է ԺԳ. դարու 70–ական թուականներուն:

Թորոս Ռոսլինի ստեղծագործութիւնը տրամաբանական շարունակութիւնն է ԺԲ. դարու կիլիկեան մանրանկարչութեան: Ռոսլինի անմիջական նախորդներն էին մանրանկարիչներ Վարդանը, Գրիգոր Մլիճեցին, Կոստանդինը, որոնք ԺԲ. դարու վերջին քառորդին կ'աշխատէին Հռոմկլա եւ Սկեւռա: Անոր աւագ ժամանակակիցներն էին Կիրակոսը, Յովհաննէսը, Վարդանը եւ ուրիշներ որոնց անունները մեզի յայտնի չեն: Եւ վերջապէս, այդ տարիներուն Գոներու, Ակներու եւ Բարձրաբերդի գրչատուներուն մէջ կ'աշխատէին Յովհաննէս արքաեղբօր շրջանի նկարիչները: Յիշուած մանրանկարիչներու բարձր վարպետութիւնը ցոյց կուտայ, որ Ռոսլին, որպէս նոր հոսանքի ներկայացուցիչ, մինակ չէր: Այս շրջանի անհեղինակ գլուխգործոցներու՝ Երուսաղէմի Ս. Յակոբեանց վանքի «Իշխան Վասակի Աւետարան»ի, Մատենադարանի թիւ՝ 7651, Երուսաղէմի 1272 թուականի պատկերազարդուած Կեռան թագուհիի, Մատենադարանի թիւ՝ 9422 եւ 1287 թուականի թիւ 197 աւետարաններու ու Մատենադարանի 1286 թուականի «Ճաշոց»ի մանրանկարիչները իրենց վարպետութեամբ Ռոսլինին չզիջող արուեստագէտներ են:

ԱՐՈՒԵՍՏ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԸ

Հանս Հարթունկ 84 տարեկան է: Իր նկարչութի՞ւնը: Դժուար է տարիք տալ: Արդ, ի՞նչ հիման վրայ սահմանել ժամանակը, այն պարագային ուր ան կարծէք կ'անջատուի ընթացիկի եւ վաղանցուկի ծիրէն եւ կը դառնայ վիճակ մը, որուն թերեւս ամէնէն հարազատ արտայայտիչը առկախուածութեան կացութիւնն է, երբ ժամանակը կանգ կ'առնէ աճելէ, ապա կծկուելէ, ընդլայնելէ ու պրկուելէ, ու ոչ ձայնը ունի արձագանգ եւ ոչ ալ բառը արձանագրութիւն: Կայ միայն ներկայութիւն մը, խորհրդաւոր, որ մշտնջենական ըլլալու զգացողութիւնը կը յառաջացնէ, երբ տեսողութիւնն ու ժամանակը կը բաժնուին իրարմէ, ինչպէս երբ իւրաքանչիւր անհատ զանոնք կ'ապրի եւ կը զգայ իր ներքին ալիքներուն հեւքին կշռոյթովը:

Նկարիչ Հարթունկ խորհրդապաշտ մըն է, տեսիլք կերտող մը, ամէն արուեստագէտի նման, որուն ստեղծագործութիւնը կը ստանայ տարերային հանդամանք՝ ակնարկելով իրականութեան, առանց զայն կապկելու. Թափանցելով երեւոյթներէն անդին, հասնելով տիեզերական անժամանցելի արտայայտչական հաստատումներու: Թերեւս այս տուեալը պայմաններէն մին է, գուցէ եւ զօրաւորագոյնը, նուաճելու համար ժամանակի առկախուածութեան ապրումը:

Նման իրադրութիւն մը խորհրդանշականօրէն աւելի կը շեշտաւորուի, երբ նկատի առնենք վայրը(*), ուր ներկայացուած են Հարթունկի վերջին շրջանի նկարչական յղացումներէն ոմանք: Այստեղ, այցելու մը անոնց տողնթեր կը տեսնէ սոյն վայրին համար առենին պատրաստուած «դասական» անշուք որմնանկարներ, որոնք իրենց ճապաղութեամբ եւ անկենդանութեամբ, խեղճուկ ձեւով կը հակադրուին Հարթունկի յղացքներուն լոյսին եւ ուժական ներկայութեան:

Արտասովոր է Հարթունկի ասպարէզը, ապշեցուցիչ կանխատեսութիւններով լի: Դեռ 18 տարեկան պատանի մըն է երբ կ'իրագործէ կարգ մը ջրանկարներ, որոնք գունային տարածութիւններ նուաճելու իրենց յորձանքով, 30 տարիով կը կանխեն 1950–ական թուականներու Գունային Դաշտի նկարչութիւնը: Յաջորդող երկու տարիներու ընթացքին (1923 — 1924), մելանի կամ ածուխի քանի մը հարուածներ թուղթի մակերեսին, երիգային ու բծային իրենց նկարագիրով, դուռը կը բանան Վերացական Արտայայտչապաշտութեան՝ երկրորդ յետպատերազմեան շրջանին ծաղկող: Ասոնցմէ արդէն իսկ ի յայտ կուգայ Հարթունկի մօտ մութի եւ լոյսի ուժեղ հակադրութիւնը: Իր յղացողական տենդը այնքան հարուստ է ու բեղմնաւոր, որ սակայն դեռ չէ յանգած ամբողջական խորացումի: Դժուարին կացութիւն մը՝ որմէ եզրափակիչ նկարչական լեզու մը քաղելու իր մղումը իր առաջին հունաւորումը կը գտնէ 1930–ական թուականներու սկիզբներուն, երբ կ'արտադրէ գործեր, որոնց մէջ նուրբ գիծերու ցանցեր տեղ կը գրաւեն գրեթէ միագոյն յետնամասերու դէմ:

Երկրորդ Մեծ Պատերազմի տարիները կ'ընդմիջեն Հարթունկի ստեղծագործական ընթացքը, երբ 1939–ին, որպէս կամաւոր կը զինուորագրուի Ֆրանսական բանակին: Այդ տարիները ողբերգական ու դառն կացութիւններով կ'ողողեն Հարթունկի կեանքը, որոնցմէ ան դուրս կուգայ, բառին իսկական առումով, որպէս հերոս: Սակայն պէտք է պատկերացնել թէ, յետ – պատերազմեան առաջին տարիներուն տիրող պահպանողական մտայնութիւնը, թշնամական վերաբերմունք ունի վերացապաշտ արուեստին նկատմամբ, նոյնիսկ Փիքասոյի: Միայն 1947–ին է որ Հարթունկի կացութիւնը կը բարելաւուի, երբ իր առաջին պայմանագրութիւնը կը ստորագրէ ցուցասրահի մը հետ, շրջանի մը ընթացքին ուր դեռ նոր սկսած է իր արուեստին հետզհետէ տարածուող գնահատումը: Իր նոր գործերուն մէջ, հասունութիւն նուաճած, կը կեդրոնանայ գիծերու, երիզներու ու բիծերու մէկտեղումին վրայ՝ ընդհանրապէս լուսաւոր յետնամասերու դէմ համադրուած: Այդ տարրերը, իրենց համադրողական կարգի «պարզ» փոփոխութեամբ մը, ծնունդ կուտան նկարներու շարքի մը, որ կը կազմէ Հարթունկի նկարչական գերազանց ինքնուրոյնութիւնը, որպէս ամէնէն ինքնատիպ նկարչութիւններէն մին, 20–րդ դարու կեդրոնի շրջանը յատկանշող: Այս հանգրուանին, ամէնէն աւելի սեւ եւ մութ գոյներն են գիծերուն եւ երիզներուն, ուղիղ կամ փակագծաձեւ, էութիւնը բնորոշողը որոնք, հակադրուելով լուսաւոր յետնամասերուն, կը ստեղծեն ստուերալոյսով տիրապետուած մթնոլորտ մը: Ասիկա տակաւ աւելի կը շեշտաւորուի երբ, 1960–ական թուականներէն սկսեալ, ծխանման տարածուն բիծեր կը ծածկեն պաստառներէն մեծ մակերեսներ, ստեղծելով միջոցային տեսիլք մը, որոնց վրայ լուսաւոր գիծեր, ցանցառ շիւղերու նման եւ կամ, խիտ խուրձերու վերածուած, հպանցիկ լոյսի մը արձանագրութիւնը կը կազմեն:

1980–ի շուրջ, Հարթունկ կը թեւակոխէ նկարչական նոր հանգրուան մը, ուր գիծը, որպէս որոշիչ տարր, գրեթէ կ'անհետանայ իր պաստառներէն, որոնց մէջ միայն բիծերու մութ շաղախ մըն է որ կը կազմէ կառոյցը եւ մարմին կուտայ խորհրդաւոր եւ թելադրական պատկերումներու: Անոնք պաստառին վրայ սրսկուած կամ համախմբուած ներկի մասնիկներն են, որոնք կը նմանին անշարժացած պոռթկացող ալիքներու, ժայթքող տարրերու, թռչող երամներու, միջատներու հոյլերու եւ կամ թանձրախիտ ծառերու եւ որմերու միագոյն հակադրումներուն՝ երկնքի դէմ: Իսկ ներկայ ցուցահանդէսին ներկայացուած պաստառներուն մէջ, կէտերն են ու ներկի կաթիլները, որոնք իրարու միանալով կը կազմեն գիծեր կամ բծային տարածութիւններ, իբրեւ թէ տպագրական օֆսէթ դրոյթի սկզբունքով յղացուած ըլլան անոնք:

Հարթունկի ոճը միշտ եղած է ուղիղ եւ անսեթեւեթ, որու բերմամբ իր գործերը որոշ «թեթեւութիւն» մը ունին՝ տերեւային: Անոնք կ'ընեն նկարչական հաստատում մը՝ սակայն առանց ծանրաբեռնելու մթնոլորտը, որ համակ լոյս է ու ստուեր: Իր մօտ ականատես կ'ըլլանք լոյսէն դէպի մութ եւ մութէն դէպի լոյս անվերջ փոխանցումի մը, որ յարատեւ կենդանութեան կը վերածէ իր գործերը: Շարժումի, ինքնամփոփ կամ արտահոս, այս դրութիւնն է որ իր նկարներուն կ'ապահովէ երիտասարդական այն աշխուժութիւնը որ, աւելի քան 60 տարիէ ի վեր, կը պահէ իր ծաղկող թարմութիւնը:

ԱԼԵՔՍԱՆ ՊԵՐՃԻՔԼԵԱՆ

(*) HARTUNG
Chapelle de la Sorbonne
75005 Paris
(17 septembre - 23 octobre)

La Provence musicienne

Si la Provence m'est si chère l'été, c'est certes grâce au bleu de son ciel, à la ligne grise et azurée du Ventoux, aux niches et aux surplombs des villages vauclusiens, mais c'est également en raison du bonheur musical auquel elle me convie depuis des années.

L'axe de ce bonheur est longtemps passé par le triangle Aix - Orange - Vaison-la-Romaine. Puis, au fil des ans, Vaison a périclité, et la Roque-d'Anthéron (cette Mecque du piano installé dans un magnifique parc des Bouches-du-Rhône) s'est affirmé, tandis que Montpellier s'efforce toujours de sortir de son statut un peu figé de festival radiodiffusé. Il est cependant quelques autres espaces où la musique trouve à s'exprimer. C'est le cas du Festival international de quators à cordes qui se partage entre l'abbaye de Silvacane et les belles églises de Goult, de Roussillon et de Fontaine - de - Vaucluse. Y furent invités les prestigieux Quators Talich, Parisii, Sine Nomine, Manfred et Vogler : un vrai régal où Schubert, Schumann, Haydn, Bartok ont été divinement servis. Les « Nuits de la Fondation Maeght » sortent, elles, des sentiers traditionnels pour faire la part belle à la musique contemporaine. Dans le cadre de la Fondation qui accueillait une gigantesque exposition Fernand Léger, les Nuits rendirent cet été un hommage au compositeur Charles Ives et s'attachèrent à faire connaître Cristobal Halffter, maître de la nouvelle musique espagnole. Mais le grand moment qui transfigura la nuit étoilée de Saint-Paul-de-Vence fut la création mondiale d'*Ofanim II* de Luciano Berio. La soirée avait commencé par trois *Sequenze* où le compositeur italien exige d'un trombone, d'une guitare, puis d'une voix humaine (celle de Cathy Berberian semblait soudain renaître) tout le possible et l'impossible, avec un sens de la dérision qui confine au tragique et nous interpelle. Lorsqu'il fit enfin nuit noire, le public fut convié à rejoindre l'espace labyrintique conçu par Miro dans les jardins de la Fondation. Et là ce fut l'éblouissement : une vague tourbillonnante nous saisit, nous habita (Ofanim signifie en hébreu : tourner en rond). Les visions d'Ezéchiel nous enveloppaient. Berio avait comme orchestré l'espace selon huit trajectoires simultanées distribuées sur trente-deux groupes de haut-parleurs. Une prouesse technique assurément, mais qui atteignit au déchirement le plus humain lorsque la merveilleuse chanteuse israélienne Esti Keinan fit entendre la voix d'une mère arrachée à la terre et chassée dans le desert... Trois cents kilomètres plus loin, Pierre Boulez offrait, lui, la version «définitive» de ses *Répons* dans la carrière de Boulbon, à deux pas d'Avignon, ville où le théâtre est roi mais où la musique contemporaine (outre Boulez, Paul Mefano y donnait son *Micromégas*) a de plus en plus droit de cité.

Pourtant les véritables chemins musicaux de cet été menaient sans conteste à Orange. Le *Ring* de Marek Janowski (ce jeune chef rigoureux qui a su galvaniser le N.O.P. et lui faire traduire les infinies nuances de l'océan wagnérien) restera comme un des monuments de l'histoire des Chorégies. Pendant quatre semaines, Orange fut Bayreuth-en-Provence. Du subtil *Or du Rhin* à la chevauchée *Walkyrie*, du fiévreux *Siegfried* au génial *Crépuscule des Dieux*, nous pûmes nous immerger dans le chef-d'œuvre qui fut inspiré à Wagner par le mythe des Niebelungen, cette race vouée à tarauder les entrailles de la terre et à forger un Anneau d'or, symbole de tous les pouvoirs. L'énergie et la ruse déployées pour posséder cet Anneau sont inscrites dans la partition de Wagner et, au-delà des voix magnifiques qui vrillèrent la nuit provençale (je pense surtout à celles d'Hanna Schwarz —Fricka violente et sensuelle—, de Jeannine Altmeyer —Sieglinde éblouissante—, de Matti Salminen, de René Kollo, de Simon Estes...), je me surpris souvent à écouter la respiration profonde de l'orchestre, soudain suspendu au fil d'un seul instrument avant d'exhaler le grondement lancinant des entrailles de la terre. Dans *Le Crépuscule des Dieux*, terme des trente années de travail que lui a demandés la *Tétralogie*, Wagner atteint à la synthèse la plus transparente de tous ses leit-motiv. Eschyle des temps modernes, il triomphe de son labeur de Titan. J'ai été, il va sans dire, conquis par le *Ring* d'Orange, et la mise en scène très sobre de Jean-Claude Riber (qui s'est attiré quelques sifflets) ne m'a nullement choqué. Les chanteurs se déplacent sur des gradins dont la géométrie épouse l'abstraction du drame, tandis que, plus haut, a été installé une conque où sont alternativement projetés les flots du Rhin, le rocher des Walkyries, la forêt de Siegfried. Ce dispositif discret (même si les images projetées ne sont pas toujours très belles) a surtout le mérite de refuser un spectaculaire qui n'a lieu que dans et par la musique.

Dans la Cour du théâtre de l'Archevêché d'Aix-en-Provence, c'est Mozart qui traditionnellement triomphe. Ce fut le cas avec *La Clémence de Titus*, opéra composé trois mois avant la mort du musicien qui y défend l'idée que l'amour, pour être victorieux, doit consentir à se délester de la passion. La mise en scène de Cacoyannis éclaire bien cette sobre marche vers la sérénité, de même que la direction musicale d'Armin Jordan. Au sein d'une distribution homogène, les voix de Charlotte Margiono (une Vitella coquete et cruelle) et de Jeanne Piland (cette spécialiste des travestis campe ici un Sextus tourmenté) ajoutent à la profondeur ailée du drame mozartien. En revanche le *Cosi fan tutte* de Denis Llorca (du nom du metteur en scène qui fit tourner au sinistre le charme amer de l'opéra mozartien) prit une tournure catastrophique, desservi qu'il était par celles qui eussent dû lui assurer sa divine élégance — je veux dire Fiordiligi et Dorabella dont Brigitte Porcher-Klebel et Eirian James firent d'exécrables pimbèches aux voix plus que déraillantes... Jeffrey Tate tentait de sauver la mise avec l'English Chamber Orchestra, tandis que l'impérial José Van Dam campait Arfonso avec une distanciation... qui était devenue la nôtre! En regard, l'*Armida* de Rossini, dont d'aucuns ont pu dénigrer ce qu'ils appellent les roucoulades, est parvenu à s'imposer, non point grâce au calamiteux Orchestre Philharmonique de Nice ni à des décors plus qu'affligeants, mais bien grâce à la seule performance — proprement époustouflante — de June Anderson, véritable Diva capable de métamorphoser, par sa beauté vocale et physique, cet opéra «impossible» inspiré de la *Jérusalem délivrée* du Tasse.

La fin du mois de juillet voit toujours se baisser le rideau des opéras (il faudrait aller à Salzbourg pour perpétuer le plaisir). Place est désormais faite au piano. L'organisateur du Festival de la Roque-d'Anthéron, René Martin, avait décidé cet été d'enrichir sa palette du pianoforte et du clavecin (ce qui nous permit d'entendre l'excellent Scott Ross dans les *Variations Goldberg* de Bach). Il avait également invité plusieurs orchestres. Ecouter les Virtuoses de Moscou seconder Maria Jao Pires dans du Mozart fut un régal. En revanche, l'Orchestre des jeunes de Bloomington contribua au naufrage de plusieurs concerts. Sans cohésion et sans âme, il ne pouvait sauver le pianiste Rudolf Firkusny, lui-même à la dérive, dans deux concerti de Mozart devenus méconnaissables. Et pourtant, quelques jours plus tard, Menahem Pressler, appelé à se produire avec ce périlleux orchestre dans le difficile *Concerto n° 2* de Rachmaninov parvenait à le galvaniser et à nous offrir une des plus belles soirées de la Roque. Une intensité frissonnante était passée sous les grands arbres du parc de Florans. Mais le moment le plus émouvant du Festival fut celui où l'on rendit hommage au pianiste qui a immortalisé le lieu et qui a tragiquement disparu le 16 avril dernier à 33 ans : Youri Egorov. Un film tourné il y a cinq ans à la Roque nous restituait la vitalité rayonnante et l'ineffable sonorité de Youri dans un *Scherzo* de Frédéric Chopin. C'était là le dernier adieu du grand pianiste à la Roque, en deuil cet été — la Roque qui eut la bonne idée d'accueillir Jean-Claude Penaetier et de réaccueillir Christian Zacharias ainsi que Menahem Pressler qui, outre son exploit dans Rachmaninov, donna un récital Chopin sans ostensation spectaculaire mais avec un puissant lyrisme contenu.

Pourtant, s'il est un seul récital de piano qui m'ait totalement comblé, ce fut au tout début de l'été, sur la route qui me menait en Provence. Une halte à la Grange de Meslay (qui fêtait son 25e anniversaire) me permit en effet d'écouter le maître des lieux, Sviatoslav Richter —qui vint plusieurs fois enchanter la Roque— et qui joua du Liszt et du Chostakovitch avec cet étonnant souci (qui ressemble à un combat) de parvenir à effacer l'instrument même qui livre et délivre l'indicible. La plus belle des leçons de musique à l'orée d'un été riche alors de promesses...

Daniel LEUWERS

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԳԻՐՔ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ

Առաջին թիւը լոյս տեսած է արդէն «Աստղիկ» պարբերականին, որ նուիրուած է թարգմանական արուեստին։ «Աստղիկ» Երեւանի համալսարանին մէկ հրատարակութիւնն է. անով կը լրանայ կարեւոր պակաս մը հայաստանեան գրական աշխարհին մէջ։ Հրատարակութիւնը կարելի եղած է իրականութիւն դարձնել թարգմանչուհի Սօնա Սէֆէրեանի գլխաւորութեամբ համալսարանական խումբ մը մասնագէտներու շնորհիւ։

«Աստղիկ» որպէս մուտքի բնաբան ընտրած է Ստեփանոս Նազարեանի հետեւեալ խօսքերը. «Թող ամենայն բարեմիտ հայ վեր առնու մի քար եւ հագցնէ ազգային շինուածքի վրայ. այնուհետեւ այդ շինուածքը առաջ կ'երթայ. կը բարձրանայ եւ կը դառնայ մի օր հոյակապ տաճար հայկական պարծանքի..»։

Գիրքը կը բացուի գրաբարէն թարգմանութիւններու բաժինով մը, ուր կայ Կորիւնի «Վարք Մաշտոցի» թարգմանութիւնը, կատարուած Մանուկ Աբեղեանի, եւ «Երգ երգոց»ի թարգմանութիւնը, Արշալոյս Ղազինեանի կողմէ։

Ապա շէյքսփիրեան սոնետներով կը բացուին բանաստեղծութիւններու էջերը, ուր ներկայացուած են առաւելապէս դասականները։ Արձակի բաժինին տիրապետողը Ի. դարն է Ճէյմս Ճոյսով, Քաֆքայով, Հենրիխ Պէօլով, Փիրանտելլոյով եւայլն։

Աստղիկի մէկ մասով ալ տրուած են տողացի թարգմանութիւններ, ուր կան Չարենցի առաջին շրջաններու քանի մը գործերուն անգլերէն, ֆրանսերէն եւ գերմաներէն տողացի թարգմանութիւնները։ Այս էջերը ուղղուած են անոնց, որոնք հայերէնին լաւ չտիրապետելով, կ'ուզեն թարգմանել հայ բանաստեղծները։

***

ՉԱՆԱԽՉԻ–ԱԻԵՏԱՐԱՆՈՑ

Արցախի պատմական գեղեցիկ անկիւններէն մէկն է Աւետարանոցը, Վարանդայի երբեմնի աթոռանիստը։ Ներկայիս նոր տուներ կը կառուցուին, կը կենդանանայ թաղամասը։ Շրջանը կը գրաւէ անսանապահութեամբ։ Գիւղը որ կոչուած էր Չանախչի, վերստացած է իր հարազատ, պատմական անունը. դպրոցին տրուած է Մեսրոպ Մաշտոց, իսկ գրադարանին՝ Յակոբ Մեղապարտ անունը։

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

– «Ինչպէ՞ս է համարձակւում Սաթիկ ստորագրել իր հեռագիրը, ի՛նչ մտերմութիւն... ինձ համար պարզ է այլեւս... այդ...»

– Թոյլ չտուի որ շարունակէ. եթէ որեւէ նախատական բառ արտասանէր քո հասցէին, ես այլեւս ինքս իմ տէրը չէի, ես այլեւս կարող էի թողել ու հեռանալ... այլեւս երբեք չէի կարող տեսնել նրա երեսը. կարծես զգաց ու ինքն իրան զսպեց. բայց դէմքը խոժոռ էր եւ սպառնական. մի բառ եւս իմ կողմից եւ փոթորիկը կը պայթէր, եւ ես ուզում էի այդ սպասման դիւերը անց կացնել խաղաղ, մտածելով միայն քո մասին եւ ճաշակելով առաջուց քեզ կրկին տեսնելու ուրախութիւնը։ Թողուցի զինքը հանդիստ ու այլեւս չխօսեցինք քո մասին։ Այս առաւօտ միայն հարցրեց.– «Ինչի՞ ես շտապում»։ – «Պիտի երթամ կայարան»։

– «Ես այդ լաւ գիտէի»։ Ուրիշ ոչինչ, բայց երբ սամովարը տեսայ պատրաստ ու որդիս այնտեղ մօրը կողքին, չուզեցի կրկին պատմութիւն սարքել... շտապով նախաճաշեցի եւ եկայ քեզ գտնելու։

Սաթենիկի ձեռքը կը թողար Գարեգինի ձեռքին մէջ եւ ամբողջ էութեամբ կը սարսռար յուզումէն. ուզեց բան մը ըսել, բայց շրթները տժգունեցան ու դողացին. ոտքի ելաւ կարծես խուսափելու համար իր յուզմունքէն, բայց դեդեւեց ու ինկաւ կրկին իր աթոռին վրայ. իր կապոյտ եւ գեղեցիկ աչքերը լեցուեցան արցունքներով ու դերմարդկային ճիգեր կ'ընէր իր դէմքի վշտի ծամածռութիւնը, որ կը զգար թէ կ'ուրուագծուէր, պարզելու համար։ Գարեգին զարմացած կը նայէր անոր եւ կ'ուզէր հասկնալ բուն պատճառը այդ վշտին. տարտամ զգացումը ունէր իրականութեան, բայց իր բարեմիտ մարդու պարզ հոգին անկարող էր թափանցելու իր սիրելի Սաթենիկին հոգեկան բարդ եւ սուր տանջանքին։ «Ինչո՞ւ, Տէր Աստուած», կը հարցնէր ինքնիրեն մեքենայաբար։ Եւ թէեւ այդ ինչո՞ւին պատասխանը կ'ուրուագծուէր մտքին մէջ, բայց կը խուսափէր կանգ առնելու այնտեղ։ Այդպէս էր իրականութիւնը. Գարեգին պատրաստ էր իր հոգին կորսնցնելու Սաթենիկին համար, պատրաստ էր ամէն կարգի զոհողութիւն ընելու անոր հանգիստին ու երջանկութեան համար։ Տեսնել անոր քաղցր ու սրտագեղ ժպիտը դէմքին վրայ... մէկ խօսքով փարատել այդ տրխրութիւնը... այնպիսի երաջնկութիւն էր որուն համար կարող էր յիմարութիւններ ընել, բայց տարօրինակ հոգեկան խանդով մը իր անձնուիրութեան եւ զոհողութեան թռիչքը կանգ կ'առնէր այդ կէտին վրայ, ինքն ալ չէր գիտեր ինչու։ Ասիկա անգիտակից ու անտրամաբանական արգելք մըն էր ու իրեն կը թուէր որ այդ մէկ կէտին վրայ չէր կարող տեղի տալ. ինքն ալ լռեց տխրութեամբ եւ գրեթէ սրտմտած աչքերով նայեցաւ Սաթենիկին երբ անիկա՝ անձնատուր իր անսահման եւ յուսահատ վշտին, արցունքներով ողողուած աչքերը, յանդիմանութիւնով լի, դարձուց իրեն։

(Շար. 8)

(Շար. Ա. էջէն)

նէր, պաղատելու համար, որ արտօնութիւն տանայ Երեւան երթալու մահամերձ մօրը սնարին մօտ:

Անկէ զատ, «Լիպերասիոն» կը հաղորդէր նաեւ թէ Արտաքին նախարարը ընդունած է տեսնուիլ Պարոյր Հայրիկեանի հետ եւ հանդիպումը նոյնիսկ կէս ժամ տեւած է:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՇԱԲԱԹԷՆ ԿԻՐԱԿԻ (Սեպտ. 24–էն 25) լուսնալիք գիշերը, ժամացոյցները պէտք է մէկ ժամ ետ տանիլ, ձմրան ժամին անցնելու համար:

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ եւ այն դրամատուներուն միջեւ, որոնք որոշեցին դրամատան ապառիկի քարթերու սակերը բարձրացնել, բանակցը սուր բնոյթ առած էր Ուրբաթ օր: Ստիէթէ Ժէնեռալ, Պի – էն – Փի եւ Քրէտի Լիոնէ տեղի չեն տար, մինչ պիւտճէի ենթանախարարը կ'ուզէ որ պետական գանձատուները (փերսեփսիոն) մրցակցութեան ելլեն քարթերով, բայց անոնք ապառիկի դրութիւն չունին:

ԼԻԲԱՆԱՆ անել կացութեան մէջ էր Ուրբաթ օր, քանի որ չէր կրցած նախագահ մը ընտրել եւ Ճեմայէլի շրջանն ալ վերջացած էր: Այս վերջինը փոխանցման շրջանի հինգ հոգինոց զինուորական դահլիճ մը նշանակուած էր, բանակի հրամանատար՝ զօրավար Միշէլ Աունի ղեկավարութեան տակ, զոր մահմետական – ները չէին ընդունէր:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ արտաքին առեւտուրը 9 միլիառ ֆրանք բացով կոտրեց բոլոր մրցանիշները, Օգոստոսին: 1983–էն ի վեր արդքան դէշ արդիւնք չէր ունեցած: Անգամ մը եւս կը հաստատուի որ Ֆրանսա արտաքին շուկայի վրայ չի կրնար մըրցակցիլ:

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ ԱՌԱՋԻՆ ԱՆԳԱՄ
ՄԻԱՑԵԱԼ ԴՊՐՈՑ
ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ՄԻՕՐԵԱՅ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐՈՒ

Մարսէյլի մէջ գործող հայերէն լեզուի միօրեայ կարգ մը դպրոցներ այս տարի կը միացնեն իրենց ուժերը, աշակերտներու եւ ուսուցիչներու տեսակէտով: Մարսէյլի քաղաքապետարանի բարեհաճ կարգադրութեամբ մեր տրամադրութեան տակ կը դրուի դպրոցի շէնք մը, ուր կան բոլոր հնարաւորութիւնները, ինչ որ դպրոցի մը համար անհրաժեշտ են: Հետեւաբար, հայերէն լեզուի կարգ մը միօրեայ դպրոցներ այստեղ պիտի կեդրոնացնեն իրենց աշակերտները, որոնք պիտի հետեւին մէկ կանոնաւոր ծրագրի մը, որուն մաս կը կազմեն՝ հայերէն լեզուն, պատմութիւնը, կրօնքն ու երաժշտութիւնը:

Աշակերտները ըստ նախընթացի դըպրոց պիտի բերուին հանրակառքերով եւ ապահովուած պիտի ըլլայ նաեւ կէսօրուան ճաշը:

Կարգ մը ձեւակերպութիւններու աւարտին անհրաժեշտ տեղեկութիւնները նամակով եւ ձայնասփիւռի միջոցով պիտի հաղորդուի յարգելի ծնողներուն:

Մինչ այդ, միացեալ դպրոցը կը սկսի Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 5–ին Մայր Եկեղեցւոյ սրահներուն մէջ եւ կը շարունակուի ամէն Չորեքշաբթի, ժամը 10–էն մինչեւ 17: Հին եւ նոր աշակերտներու արձանագրութիւնները տեղի կ'ունենան ամէն օր, ժամը 9 – 17–ի միջեւ դպրոցի տեսուչին՝ Գարեգին Վարդապետ Պեքճեանի մօտ:

Հեռախօսի թիւ՝ 91 – 77 – 89 – 30:

Կ'ընդունուին հինգ տարեկանէն սկսեալ աշակերտներ: Ինչպէս նաեւ այն աշա – կերտները, որոնք լիսէի քննութիւններուն ընտրած են հայերէն լեզուն իբրեւ օտար լեզու: Այսպիսի աշակերտները կը պատրաստուին մասնաւոր մեթոտներով եւ Չորեքշաբթի օրերէն զատ որոշուած օր մը:

ՏԵՍՉՈՒԹԻՒՆ
Ս. ՍԱՀԱԿ — Ս. ՄԵՍՐՈՊ
ՄԻԱՑԵԱԼ ԴՊՐՈՑԻ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ. – Տիկին Արշալոյս Գասպարեան, Օր. Լուիզ Գասպարեան, Տէր եւ Տիկին Արթօ Գասպարեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս Կիրակի, Սեպտեմբեր 25–ին, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցին իրենց ամուս – նոյն, հօր եւ մեծ – հօր՝

ԵՐՈՒԱՆԴ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Պր. Գրիգոր Չէրվիշեան իր կնոջ՝ Հըռիփսիմէ Չէրվիշեանի (ծնեալ՝ Եանըգեան) մահուան 10–րդ տարելիցին առթիւ կը նուիրէ 500 Ֆր. Աղքատախնամին, 300 Ֆր. Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղին (տանալ «Յառաջ»էն) եւ 200 ֆրանք «Յառաջ»ին:

le Docteur JEAN KILEDJIAN
LAUREAT DE LA FACULTE
DE MEDECINE
DE PARIS

a le plaisir de vous faire part
de l'ouverture de son cabinet
de médecine générale-mésothérapie.

18, rue MONCEY
75009 PARIS

Tél. : 45. 26. 64. 26

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՆԻԿՈՂՈՍ
ՍԱՐԱՖԵԱՆ
Վ Է Ն Ս Է Ն Ի
Ա Ն Տ Ա Ռ Ը
— ԱՐՉԱԿ ԷՋԵՐ —

Մատենաշար ԱՐԴ, թիւ 1
Փարիզ 1988

Գին՝ 120 Ֆր. (+ թղթատար 15,40)

Դիմել՝

LIBRAIRIE H. SAMUELIAN :
51, rue Monsieur le Prince
75006 PARIS

L'ASSOCIATION
POUR LA CONSTRUCTION DE L'ECOLE ARMENIENNE
D'ISSY - LES - MOULINEAUX

organise un

GRAND
GALA
ARTISTIQUE

A l'occasion de l'ouverture des travaux de l'école arménienne
d'Issy-les-Moulineaux

LE 29 OCTOBBRE à 20h30

au Palais des Arts et des Congrès d'Issy-les-Moulineaux
25, avenue Victor Cresson — ISSY - LES - MOULINEAUX

Sous la haute présidence de son Eminence
l'Archevêque KUDE NACCACHIAN,
Délégué pour l'Europe du Catholicossat
de tous les Arméniens
et Prélat des Arméniens de Paris

En présence de :

Mr. André SANTINI
Député - Maire
d'Issy–les–Moulineaux
Ancien Ministre

Mr. Jean-Pierre FOUCHER
Député - Maire
de Clamart

PROGRAMME

— Ensemble **AKTHAMAR**
— Ensemble instrumental traditionnel arménien
Direction Jean-Pierre **NERGARARIAN**
— Chorale de l'école arménienne d'Issy les Moulineaux
— Evelyne **ALTOUNIAN**
— Agop **BADOLIAN**
— **BEDIK**
— **MASSIS**
— Elya **PEHLIVANIAN**
— Rosine **TACHDJIAN**
— **VICKEN**
— **YERSO**

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Անկէնի Նարեկ Մշակութային Միու – թիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է 500 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Հաճի Պօղոսեանէ:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

Meubles
Ghazarian

4.000 m² de mobiliers
présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

«ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՓԱՓԱԶԵԱՆ»
ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ԵՐԿԼԵԶՈՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Առ ի գիտութիւն Լիոնի եւ Շրջանի Հայ ծնողքներուն կը յայտարարուի թէ, Սեպտեմբեր 6–էն ի վեր Ամէնօրեայ Երկլեզու Վարժարան մը հիմնուած է Լիոնի Հայ Ազգային Միութեան հովանաւորութեան ներքեւ:

Վարժարանը կը կրէ հանգուցեալ բարերարներուն՝ Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեանի անունը:

1988 – 1989 տարեշրջանին համար վարժարանը կ'ընդունի 3 եւ 4 տարեկան աշակերտներ:

Ներկայիս դպրոց կը յաճախեն 10 աշակերտներ: Դպրոցը յարմարութիւն ունի այս տարի ընդունելու մինչեւ 30 աշակերտ: Յառաջիկային ան պիտի օժտուի բարձրագոյն դասարաններով:

Ուսուցումը ձրի է:

Կը խնդրուի հայ ծնողքներէն որ անյապաղ գրկեն իրենց զաւակները նորաբաց այս վարժարանը ուր ֆրանսերէն լեզուին առընթեր կ'ուսուցուի հայերէնը:

Լրացուցիչ տեղեկութեանց համար դիմել եկեղեցւոյ Դիւանատունը:

Հեռաձայն. — 78 – 60 – 47 – 18

Ճ ա շ - պ տ ո յ տ

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տ. Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղը կը կազմակերպէ իր տարեկան ճաշ – պտոյտը, Պիէվրի դղեակը, իր շրջանի տարեցներուն համար:

Մեկնում, Շաբաթ, Հոկտեմբեր 1, ժամը 12.30–ին Մշակոյթի Տունէն: 45 ռիւ տը լա Տէփանս, Իսի

Արձանագրուիլ խաչուհիներու մօտ:

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 27

MARDI
27 SEPTEMBRE
1988

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 16.846 Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN 64e ANNÉE — No 16.846

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ — ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 23)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷԻ, ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՆԱԽԱՐԱՐԱՑ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ

ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՆԵՐՈՒՆ, ԱՇԽԱՏԱՒՈՐՆԵՐՈՒՆ

Թանկագին ընկերներ,

Լեռնային Ղարաբաղի վերջին իրադարձութիւններու կապակցութեամբ կացութիւնը կրկին սրուած է Հանրապետութեան մէջ: Երեւան, անդադար տեղի կ'ունենան չարտօնուած միթինկներ, ցոյցեր, երթեր: Կը հնչեն գործադուլ ընելու անպատասխանատու կոչեր: Մարդոց, մանաւանդ երիտասարդութեան բաւական խումբեր, զորս կը հրահրեն ոչ հասուն տարրերը, կը շրջապատեն Կեդր. Կոմիտէի, Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահութեան շէնքերը, կը փորձեն խանգարել քաղաքային փոխադրութեանց, արդիւնաբերական ձեռնարկութիւններու աշխատանքը, ձախողեցնել ուսումնական հաստատութեանց դասաւանդութիւնները, նոյնիսկ դպրոցներու մէջ: Կազմակերպուած ճնշում կը գործադրուի երեսփոխաններու վրայ՝ ԼՂԻՄ-ի միացման հարցը քննարկելու նպատակով անյապաղ Հանրապետութեան Գերագոյն Խորհուրդի նստաշրջան հրաւիրելու պահանջով, մինչդեռ այդ հարցի մասին արդէն ընդունուած է յայտնի որոշումը: Այս ամէնը կը կատարուի այն ժամանակ, երբ Խորհրդային Միութեան Կեդր. Կոմիտէի, Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահութեան եւ Նախարարաց Խորհուրդի ձեռնարկած միջոցներու շնորհիւ կեանքը աստիճանաբար սկսած է բնականոն հուն մտնել Հայաստան եւ Ղարաբաղ: ԼՂԻՄ-ի սոցիալ - մշակութային զարգացման ուղղուած շօշափելի քայլերուն գործօն կերպով կը մասնակցի մեր Հանրապետութիւնը: Գերագոյն Խորհուրդի պրեզիտիումի ստեղծած հանրաժողովը, ԼՂԻՄ գտնուող մշտական ներկայացուցիչ՝ Վոլսկի, հաստատակամօրէն ուղիներ կ'որոնեն լուծելու համար մարզին մէջ կուտակուած հարցերը: Հայաստանի կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի վերջերս տեղի ունեցած լիակատարը մշակեց Հանրապետութեան տնտեսութեան, ընկերային ոլորտի մէջ յառաջացած լըճացման երեւոյթներու յաղթահարման եւ գաղափարաբարոյական իրադրութեան առողջացման յստակ ծրագիր, զոր ըմբռնելով ընդունեցան ու պաշտպանեցին աշխատաւորները: Սակայն կուսակցական, խորհրդային, տնտեսական մարմինները տուեալ իրավիճակի մէջ հնարաւորութիւն չունին կազմակերպելու առաջադրուած բարդ խնդիրներու արդիւնաւէտ կատարումը: Հանրապետութեան մէջ ստեղծուած իրադրութիւնը յղի է անկանխատեսելի հետեւանքով, որոնք կրնան մեզ ոչ միայն ետ շպրտել վերջին ամիսներու նուաճումներէն, փակուղի մղել, այլեւ մեր ժողովուրդը դնել անել կացութեան մէջ: Այն, ինչ կը կատարուի, խորապէս կ'անհանգստացնէ Հանրապետութեան աշխատաւորները: Իրադարձութիւնները դուրս կուգան դեմոկրատ սահմաններէն, վտանգաւոր բնոյթ կ'առնեն՝ հիւանդագին զգացումներ եւ տագնապ առաջացնելով մարդոց հոգիներուն մէջ:

Միթինկներու մէջ սկսած են հնչել յոյժ վտանգաւոր կոչեր, որոնք ոչ մէկ ընդհանուր բան չունին ԼՂԻՄ-ի հարցերուն հետ: Քաղաքականապէս ոչ հասուն մարդիկ, խաղալով ժողովուրդի ազգային սրբազան զգացումներուն, Լեռնային - Ղարաբաղի հայ բնակչութեան պահանջներուն մասնակից ըլլալու բնական օգուտին վրայ, ամէն կերպ կը սրեն իրադրութիւնը՝ դիմելով հակօրինական գործողութիւններու: Անոնք չեն քաշուիր անխոհեմ արարքներու մէջ նոյնիսկ դեռահասներ ու դպրոցականները ներգրաւել, չմտահոգուելով, թէ ինչ աւերիչ փորձութեան կ'ենթարկեն անոնց հոգիները: Այս ամէնը արդարացի վրդովում կը յառաջացնէ սթափ, առողջ ուժերու, բոլոր ողջախոհ մարդոց մէջ, որոնք իսկապէս մտահոգ են հայ ժողովուրդի ճակատագրով: Ծայրայեղ անհանգստութիւն կը յարուցանէ նաեւ այն իրողութիւնը, որ յաճախ փորձեր կ'ըլլան մարդիկ մղելու սոցիալական աճած ակտիվութեան քաղաքականապէս վնասակար, չմտածելով թէ այդ որո՞ւ ձեռնտու է:

Հայաստանի Կեդր. Կոմիտէն, Հանրապետութեան Գերագոյն Խորհուրդի Պրեզիտիումը եւ Նախարարաց Խորհուրդը խորապէս մտահոգ են Լեռնային Ղարաբաղի մէջ ստեղծուած կացութեամբ եւ վճռականօրէն կը դատապարտեն հրահրուած անկարգութիւնները, որոնք ծանր հետեւանքներ ունեցած են: Բաժնելով մեր հայրենակիցներու տագնապն ու անհանգստութիւնը եւ խորին կարեկցութիւն յայտնելով տուժողներուն, մենք կը դիմենք մեր ժողովուրդի բանականութեան, անկեղծ հայրենասիրական զգացումներուն:

Յանուն հայ ժողովուրդի ապագայի, մենք կոչ կ'ընենք ցուցաբերել զգօնութիւն, ինքնատիրապետում, զսպուածութիւն, գիտակցիլ այն վտանգին, որուն առջեւ կրնայ գտնուիլ մեր ժողովուրդը, եթէ կիրքերը շարունակեն բորբոքիլ, եթէ գերիշխեն զգացումները: Ճիշդ է ըսուած, որ մարդիկ դաս կ'առնեն սխալներէն, իսկ ժողովուրդները՝ ողբերգութիւններէն, որոնք սակայն, շատ սուղ կ'արժեն:

Մեր հասարակութեան ժողովրդավարացումը կը ստեղծէ ժողովուրդի կամքի ազատ արտայայտութեան պայմաններ, սակայն դեմոկրատ Պետութիւնը չի կրնար թոյլ տալ, որ առանձին անձեր, օգտագործելով իրենց տրուած իրաւունքները, ոտնահարեն օրէնքները, արհամարհեն հասարակութեան հանդէպ ունեցած իրենց պարտականութիւնները: Այս ծանր, տագնապալի օրերուն, Հանրապետութեան իւրաքանչիւր քաղաքացիէ կը պահանջուի գերագոյն զսպուածութիւն եւ բարձր պատասխանատուութիւն ժողովուրդի ճակատագրին եւ անոր ապագային համար: Մենք չենք կրնար թոյլ տալ, որ կոյր տարերքը մթագնէ մարդոց բանականութիւնը:

Հայրենակիցներ:

Հայ ժողովուրդը դարերով պայքարած է իր անկախութեան, իր պետականութեան վերականգնումին, իր լեզուի, իր մշակոյթի, ինքնատիպութեան պահպանման համար: Հայ ազգային ազատագրման շարժումին ականաւոր գործիչները իրենց յոյսերը միշտ կը կապէին ռուս ժողովուրդի հետ: Իր ազգային վերածնունդով, համախմբումով, պետականութեան վերականգնումով եւ այն ամէնով, ինչին հայ ժողովուրդը հասած է վերջին 70 տարիներուն, ան կը պարտի մեծ Հոկտեմբերի յաղթանակին, Հայաստանի մէջ խորհրդային կարգերու հաստատումին:

Մենք կը դիմենք մեր փառապանծ բանւոր դասակարգին, գիւղացիութեան, մըտաւորականութեան, երիտասարդութեան, մեր մայրերուն ու երախաներուն, բոլոր անոնց, որոնց թանկագին է Հայաստանի ճակատագիրը. արժանի եղէք հայ ժողովուրդի հայրենասիրական եւ միջազգայնական ազնիւ աւանդութիւններուն, մեր ժողովուրդի, մեր երկրի ազատութեան ու անկախութեան պայքարին մէջ ինկած հազարաւոր զոհերու յիշատակին:

Մենք կոչ կ'ընենք ձեզի կանգ առնել ու խորհիլ, գործիք չդառնալ կոյր ուժերու ձեռքը, յիշել, որ մենք բոլորս միասին եւ իւրաքանչիւրս առանձին պատասխանատու ենք ոչ միայն մեր երախաներու ապագայի, մեր ժողովուրդի ճակատագրի, այլեւ մեր ընդհանուր տունին՝ ամբողջ երկրին համար, յեղափոխական վերակառուցման, ժողովրդավարացման եւ հրապարակայնութեան համար:

Եւ թող այս տագնապալի ժամուն ձեզ չլքեն իմաստութիւնն ու իրատեսութեան զգացումը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄԿՈՒՍԻ
ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԷ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ. ԳԵՐԱԳՈՅՆ
ՍՈՎԵՏԻ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅԿ. ՍՍՀ. ՄԻՆԻՍՏՐՆԵՐԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

ԵՐԵՒԱՆ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ԿՐԵՄԼԻՆԻ ԿԸ ԴԻՄԷ ՈՐՊԷՍԶԻ ԱՐԱԳԱՑՆԷ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԻՆ ՔՆՆՈՒԹԻՒՆԸ

ՑՈՅՑԵՐԸ ԶԵՆ ԴԱԴՐԱԾ

ԿՈՐԲԱՋՈՎ Կ'ԱԶԴԱՐԱՐԷ

Երկուշաբթի առաւօտ Սիլվա Կապուտիկեան կը հաստատէր թէ Երեւան հանդարտ կը թուէր, բայց նոր վերադարձած ըլլալով Բիւրականէն, մանրամասնութիւններ չկրցաւ տալ շաբաթավերջի իրադարձութիւններուն մասին: Ինչ կը վերաբերի «ժողովրդական ճակատ»ին, Ս. Կապուտիկեան յայտնեց թէ այդ հին ծրագիրը իրականացած էր եւ այդ մարմինը իր գլխաւորութեան ներքեւ կը համախմբէր բազմաթիւ գիտնականներ, ակադեմականներ, մտաւորականներ եւլն., եւլն., եւ նպատակ ունէր աշխատիլ ի նըպաստ ժողովրդավարացման:

Շաբաթավերջին գլխաւոր լուրը կը վերաբերէր այն հրովարտակին զոր Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը հռչակած էր Շաբաթ օր, քայլ մը առնելով եղած պահանջներուն հանդէպ: Այդ հրովարտակով Հայաստան կը դիմէ Կրեմլինի որպէսզի արագացնէ Ղարաբաղի հարցին քննութիւնը:

Ցոյցերը կը շարունակուէին Երեւանի մէջ, մինչ գործադուլը ամբողջական չի թուիր, հակառակ Կիրակի օրուան նոր կոչին շարժումը շարունակելու ցորչափ Գերագոյն Խորհուրդը նիստ չի գումարեր: Շաբաթ եւ Կիրակի 200 հազար կը նկատուէր ցուցարարներու թիւը, 300 հազար Ուրբաթ:

Շաբաթ օր հասած լուրերու համաձայն, Հինգշաբթի իրիկուն հեռատեսիլէն կրկին կոչեր եղած էին ականաւոր անձնաւորութիւններու կողմէ, ինչպէս Վիկտոր Համբարձումեան որ դէմ արտայայտուած էր գործադուլին, բայց կողմնակից էր որ պայքարը շարունակուի: Ստեփանակերտի մէջ 50 հազար բնակիչները կը շարունակէին գործադուլը եւ «Հայաստա՛ն կցում» կը պոռային պաստգամներէն: «Ֆիկառօ» կը գրէր Շաբաթ օր, որ հանրաժողովներու ընթացքին խօսք առնողներ չեն վարանիր «զինեալ գործողութիւններու» կոչեր ընել ցաւով ըսած է Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներէն՝ Աշոտ Մանուչարեան: Անոնք առաւելաբար երիտասարդներ են, որոնք հաւատք չունին սահմանադրական մեթոտներուն: Ոմանք նոյնիսկ կը շարունակեն «անկախութեան համար հանրաքուէ պահանջել»: Իրաց այս կացութեան մէջ, Ղարաբաղ Կոմիտէն չի կրնար միշտ հակակշիռ պահել, կը վախնայ որ տէրը չըլլայ այլեւս: Մանուչարեան ըսած է հարկ է ամէն բանէ առաջ զինեալ բախումներու առաջքն առնել: Իրեն համար Մոսկուա լաւ չի վերլուծեր դէպքերը եւ սխալներ կը բարդէ: «Եթէ արիւն թափի, ըսած է Կոմիտէի մէկ ուրիշ անդամը՝ Համբարձում Գալստեան, խորհրդային կառավարութեան յանցանքն է»:

«Իւմանիթէ»ի համար (Սեպտեմբեր 24) կացութիւնը շատ բարդ էր, Երեւան, հոգեբանական թէ քաղաքական տեսակէտով: Ստեփանակերտի ազերի ազգայնականներու հակահայ արարքները համակամութեան շարժում մը ստեղծած են, բնականաբար եւ կ'ամրապնդեն կցումի տենչանքները: Կացութիւնը աւելի ծանր է Ղարաբաղ, ուր ազերի եւ հայ չեն կըրնար միասին ապրիլ: Ազերի երեսփոխաններ, օրինակ, այլեւս չեն մասնակցիր Գերագոյն Խորհուրդի նիստերուն:

Ուրբաթ իրիկուն, խորհրդային հեռատեսիլը շատ խիստ էր Ղարաբաղ Կոմիտէի նկատմամբ, զոր կը մեղադրէ իր տարած «վերջնագրի քաղաքականութեան» համար: Լրագրող մը լուրերու ընթացքին քննադատած է Հայաստանի ապահովութեան ուժերը որոնք յաճախ կը նախընտրեն չմիջամտել: ԹԱՍ «անպատասխանատու» կը նկատէ միթինկ կազմակերպողները:

ԽՈՐՀ. ԻՆՏԵԼԻԿԵՆՑԻԱՆ ՀԱՅԵՐՈՒ ԿՈՂՔԻՆ

Լուրերէն անկախ, Երկուշաբթի օր (Սեպտեմբեր 26) ամէնէն շահեկանը «Լիպերասիոն»ի աշխատակցին վերլուծական յօդուածն էր, որ, եթէ իրականութեան մը կը համապատասխանէ, պէտք չէ յուսահատեցնէ Հայերը, քանի որ ան կը ներկայացնէ խիստ նրբամիտ քաղաքականութիւն մը, այնքան նրբամիտ որ յօդուածագիրը (Ալեքսանդր Ադլէր) վախ ունի որ Հայերը չհասկնան:

Ուրեմն, ան նախ կ'արձագանգէ Կորբաջովի յայտարարութեանց (լրագրողներուն): Խորհրդային թիւ մէկը ազդարարութիւն մըն է զոր կ'ընէ. — «մենատիրական հին մեթոտներու լքումը չի կրնար նշանակել որ անկարգութեանց կարելի է հանդուրժել ... պիտի չգոհանանք նըստած մնալով եւ ճառեր կարդալով, երբ վանտալութեան արարքներ եւ ղիտում - նաւոր հրդեհներ կը գործուին»: Կորբաջով վախ ունի որ ժամանակ կը վատնուի եւ «կորսնցնելու վրայ ենք վերակառումը» կը շեշտէ:

Նոյն օրը, Ներքին ուժերու հրամանատարը զօր. Դեմիդով յայտարարած է թէ կանոնաւոր բանակի միաւորներ եւ հրասայլեր ղրկուած են Հայաստան եւ

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ՄԵՐ ԳԻՒՂԸ

Լեռնային Ղարաբաղում է մեր գիւղը՝ կանաչ, սաւերախիտ անտառներով պատուած սարերի գոգաւորութեան մէջ: Եօթ սարեր են դրանք, եօթ խոլ – խոլ հսկաներ, որ դարեր շարունակ եօթ եղբօր նման գրկած պահել են իրենց մինուճար քրոջը:

Հնուց է գալիս մեր գիւղը: Այդ են վկայում անտառի հաստաբուն ծառերը: Ո՞վ գիտէ՝ խմ որերո՞րդ ալուպապն է տնկել դրանք:

Ասում են անտառն էլ ունի իր նահապետը, եւ ես հաւատում եմ դրան: Մեր անտառի նահապետը մի մենաւոր ծառ է, որն ասես իր տեղն ընտրել է անտառի եւ գիւղի ուղիղ մէջտեղում: Հիմա էլ կանգնած է այդ հսկայ, մենաւոր ծառը:

Գիւղից ներքեւ՝ ձորի միջով հոսում է Քուչակ գետը: Ասում են մի օր գիւղում հիւրընկալուել է Նահապետ Քուչակը, բարձրացել է մենաւոր ծառի մօտ, երկու նահապետ հանդիպել են իրար, ապա իջել է գիւղ, կաւէ գաւաթով գինի խմել, կէսօրին կրկին իջել, լողացել գետում:

Ու երբ կապոյտ իրիկունը կամաց – կամաց իջել է գիւղի վրայ, կժերն ուսած մի խումբ աղջիկներ իջել են ձորը: Ձորում կապոյտ ու սառնորակ մի աղբիւր կայ: Նրանք հերթով թեքուել են սառնորակ աղբիւրի վրայ, լցրել կժերը: Աղջիկներն առանց վերեւ նայելու զգացել են, որ մի անծանօթ տղայ կանգնած աղբիւրի քարին՝ լուռ նայում է իրենց: Նրանցից մէկը, որ հաւանաբար հագին կապոյտ շրջազգեստ է ունեցել, տուն է գընացել՝ ուսաշորը թողած աղբիւրի սառն ու գաղտնապահ քարին:

Իսկ յետոյ ոչ ոք չիմացաւ, թէ անծանօթ տղայի դաւթարի մէջ որտեղ եւ ինչպէս է գրւում հետեւեալ քառեակը.

Ով որ ճերմակ ծոց ունի,
    թող կապոյտ շապիկ հագնի,
Կռնակն այլ արճակ թողու՝
    ով տեսնի՝ սրտիկն առնի,
Երթամ աղաչեմ զաստուած,
    լեղակին հատն հատանի,
Ոչ նա այլ կապոյտ հագնի,
    ոչ մանկան սիրտն առնի:

Ու այդ օրուանից ձորն ու գետը կոչւում են Քուչակի անունով: Ասում են, ով գիտէ ... Ու ես չէի հաւատայ (թէպէտ ուզում եմ, որ այդպէս եղած լինի), եթէ գիւղից քիչ հեռու հիմա էլ կանգնած չմընար Ամարասի վանքը, որտեղ Մեսրոպ Մաշտոցը զարաբաղցի աշակերտներ է ունեցել:

Ձորում քարանձաւներ կան, քարանձաւներում՝ խոնաւ խորհուրդներ, խոնաւ լռութիւն: Հաւանաբար, քարանձաւի հարթ, սալէ առաստաղին, պատերին ու յատակին քարէ մուրճի եւ մէկ էլ խմ նախա – նախապապի մատնահետքերը կան:

Գիւղի դիմաց կանգնած է արեւից գոյն ու փայլ առաջած ժայռը: Ինչ – որ ժամանակ մի աղջիկ է ապրել այդտեղ: Դրա համար էլ գիւղը կոչւում է Կուսաբերդ:

Եօթ բլուրներից մէկի վրայ գերեզմանոցն է՝ գիւղի ամենահին ու առոյգ վըկան: Յիշում եմ. երբ որեւէ մէկը հարցընում էր գիւղի նահապետ Գրիգոր պապին, թէ երբ եւ որտեղից է եկել գիւղի առաջին բնակիչը, Գրիգոր պապը դալ – րանում էր, աչքերը լցւում էին կրակով: Նա անխօս վերցնում էր ձեռնափայտը եւ հարց տուողի հետ դլոր արահետով բարձրանում գերեզմանոց:

– Սա մեր Մովսէս պապն է, – ցոյց տալով տապանաքարերից մէկը, ասում էր նա: — Էս գիւղում է ծնուել, էստեղ էլ կնքել է մահկանացուն: — Եւ մէկէն ձայնը բարձրանում էր: — Մենք եկուոր չե՞նք. եկուորը մամռապատ գերեզմանաքարեր չի ունենայ: — Եւ կոշտացած մատներով տառերի միջից զգուշօրէն հանում էր մամուռը, դարերի փոշին ու բացում «Աստ հանգչի»...»:

Հիմա Գրիգոր պապը չկայ: Նա էլ գընացել է լրացնելու Մովսէս պապից ըսկիզբ առնող տապանաշարը: Ու գնալով գերեզմանոցում աւելացել են «Աստ հանգչի»ները, իսկ գիւղում՝ նոր տներն ու երդիկները:

Տատիս ճախարակը հիմա էլ պահւում է մեր ներքնատանը: Մի ժամանակ այն պարզապէս տուն էր: Տատս ծալապատիկ նստած թախտին՝ թե՞լ էր մանում, թէ՞ ճախարակին էր տալիս իր դարդերը: Ու դարդերն այնքան մեծ էին, որ ճախարակի թեթեւ քամուց քիչ էր մնում մարէր պատից կախուած ճրագը: Եւ կը մարէր եթէ հէնց Ղարաբաղում ծնուած մանուկը, որի ծննդեան վկայականում գրուած էր կնունեանց ազգանունը, չմեծանար, չգընար, չգտնէր Վոլգայի ափին ծնուած հսկային, յետոյ՝ ուրիշ հսկաների, իրար թեւ ու թիկունք չդառնային, չփոխէին կեանքի հունը:

Հիմա մեր գիւղում գիշեր ու զօր վառւում են էլեկտրական լոյսերը, որոնք հողմից անգամ վախ չունեն, էլ ո՞ւր մընաց ճախարակի բարակ քամին: Յետոյ՝ 1941-ի ամրանը ուրիշ հողմեր եկան՝ մարելու մեր տան ու աշխարհի լոյսերը: Գիւղը բարձրացաւ, մարդկանց սրտե – րում զայրոյթը թանձրացաւ, գնացին քանի՜ – քանի կորիճներ: Ծակատ մեկնեցին Գրիգոր պապի եօթ որդիները, գընաց Մինա մօրաքրոջ մինուճարն անգամ: Գնացին, որպէսզի աշխարհը ու այս մեծ աշխարհում փոքրիկ մի գիւղ յարատեւեն, կեանքը շարունակի իր ճանապարհը: Ու նրանցից շատերը չեկան, չվերադարձան, ո՛չ, եկան, վերադարձան յուշերի արահետով, կանգնեցին գիւղում յուշաղբիւրների պատկերներով:

Շատ ու շատ բան է փոխուել մեր գիւղում, որոնք, ինչ խօսք, ուրախացնում են ինձ: Սակայն մեր գիւղում ինձ ամէնից շատ ուրախացնում է փոքրիկ թուացող մի բան, այն, որ այնտեղ մարդիկ գիտեն վիշտը թեթեւացնել, ուրախութիւնը մեծացնել՝ կիսելով: Դա գալիս է անյիշելի ժամանակներից, ինչպէս գալիս են անտառի հաստաբուն ծառերը, ձորի խոնաւ քարանձաւները, Կուսաբերդի պղնձացած ժայռը, Քուչակ գետը, Ամարասի վանքը եւ «Աստ հանգչի»ներով հարուստ մեր գերեզմանոցը:

Հաւասարապէս կիսելու միջոցով վիշտը թեթեւացնելու, ուրախութիւնը մեծացնելու կարողութիւնը մեր գիւղի՝ դարերից բերած ամենամեծ ժառանգու – թիւնն է: Աստուած տայ՝ որ երբեք չկորցնի...

ՆՈՐԱՅՐ ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ

ՎԷՆՔԸ (ՎԱՆՔԸ)

Գրեց՝ ԹԱԴԷՈՍ ՊԱՊԻԿԵԱՆ

Մեր գիւղերու հնութիւններու եւ սրբավայրերու անուանի եւ հետաքրքրաշարժ հնութիւնը «Վէնք» վանքն է որ թէեւ ուխտավայր չէր, սակայն իր պատմական նշանակութեան համար ստուա – րաթիւ այցելուներ կ'ունենար: Թէեւ ան միաբանական հաստատութիւն մըն էր եղած, բայց կրթական մշակութային գըծով ծաւալուն աշխատանք տարած է իր շրջանին մէջ:

Ան կը գտնուի Եօղուն–Օլուգ գիւղի հիւսիսը Մուսա Լերան առաջամասի մէկ բարձունքին վրայ: Շէնքին ճակատին մասը կանգուն կը մնայ միայն մեր դարպասով, որուն շուրջի գիւղարնակ նախշերը ուշագրութիւն գրաւող գեղարուեստա – կան նմոյշներ են: Շինութեան գրաւած տարածութիւնը այնքան ընդարձակ է, որ գիւղացիները զայն չէնցուցած ու արտի եւ ծառաստանի վերածած են: Ժայռափոր հսկայ ջրամբարն ու այլ երկրորդական հորերը կը վկայեն թէ վանքը իր ջուրի պահանջը ապահոված է լոկ իր շըրջապատին մէջ:

Որոշ տուեալներու վրայ հիմնուելով կը պատմուի թէ բացի միաբանական ուխտէն, հոն ծաղկած էր բազմաթիւ ուսա – նողներով Դպրեվանք մը եւ կուսանաց յատուկ բաժանմունքը:

Մեր մայրիկներու կողմէ մեզի աւանդարար հասած է հետեւեալ առասպելախառն դրուագը, զոր աւելորդ չենք նկատեր մէջբերելու:

Վանքը ունէր գլխաւոր Ջորեպան մը, որ գրաստներու փոքր կարաւանով մը Սելեւկիա նաւահանգիստէն կը գնէր ու կը փոխադրէր վանքին համար անհրաժեշտ ապրանքներն ու ուտեստեղէնները: Ան մարմնով յաղթանդամ էր եւ տեսքով գրաւիչ. բնաւորութեամբ՝ ազնիւ ու բարի, իսկ գործի մէջ յանդուգն եւ քաջ: Այս գեղեցիկ յատկութիւններով բոլորին սէրն ու համակրանքը վայելած էր: Բացի իրմէ, ուրիշ ո՛չ ոք կը համարձակէր ստանձնել այդ յոգնեցուցիչ եւ վտանգաւոր պաշտօնը՝ ճանապարհի անապահովութեան պատճառով: Իր ուղեւորութեանց ընթացքին ան յաճախ բախում կ'ունենար աւազակներու հետ, զորս միշտ փախուստի եւ պարտութեան կը մատնէր անօրինակ քաջագործութեամբ:

Բնականոն կեանքն ու խաղաղ աշխա – տանքը երկար տարիներ կ'իշխեն վանքին մէջ առանց միջադէպի եւ անախորժ պատահարի: Սակայն այդ վիճակը աւելի երկար չի տեւեր, վերջ կը գտնէ յեղակարծօրէն: Վանքին բարոյականն ու պատիւը արատաւորող անլուր գայթակղութիւն մը, պատճառ կը դառնայ որ մենաստանին անդորրութիւնը խանգարուի, որովհետեւ կուսանաց բաժնէն մայրա – պետ մը մանչ երախայի մը ծնունդ տըւած էր:

Վանականներուն ճիգերը, երեւան հանելու համար իսկական յանցաւորը, ի զուր կ'անցնին: Յետ երկարատեւ քըննութեանց տիրող ընդհանուր կարծիքին վրայ հիմնուելով եւ կասկածը իբր ճըշմարտութիւն ընդունելով, միաբանական ժողովը խստօրէն կը մեղադրէ այնքան գովեստներու արժանացած իր հաւատարիմ ծառան եւ արհամարհուած Ջորեպանը. անարտունջ կը համակերպի ճակատագրի անողոք տնօրինութեան եւ իրեն վերագրուած նորածինին հետ կը վըռնտուի վանքէն: Նոյն վայրկեանին տեղի կ'ունենայ հրաշք մը: Ջորեպանին տընակը, որ վանքին արտաքին պատին կից էր, գերբնական ուժի մը զօրութեամբ կը բաժնուի վանքէն եւ տեղափոխուելով որոշ հեռաւորութեան մը վրայ կը մնայ անվթար:

Այնուհետեւ «հայր» ու զաւակ աշխարհէն լքուած հոն կ'ապրին, թշուառու – թեան եւ յետին չքաւորութեան մատնըւած: Բարի «հայր»ը իր ժամանակն ու խնամքը կը նուիրէ փոքրիկին առողջութեան եւ ֆիզիքական կրթութեան: Սակայն այս հիւծիչ զրկանքներու եւ սրտի կսկիծին երկար ատեն չի կրնար տոկալ եւ ահա օր մըն ալ ծանր կերպով հիւան – դանալով, անկողին կ'իյնայ: Երբ վիճակը յուսահատական կը դառնայ, կը թելադրէ տղեկին որ վանքէն օգնութիւն խնդրէ: Բայց դժբախտաբար ոչ ոք կը հետաքրքրուի: Խեղճը պուտ մը ջուրի եւ փշրանք մը հացի կարօտ՝ հոգին կ'աւանդէ:

Թաղման ծիսակատարութենէն առաջ, ըստ սովորութեան ննջեցեալը լուալու պահուն, փոխան էրիկմարդու մը դիակին՝ կոյսի մը մարմինը երեւան կուգայ: Ցուղարկաւորներու բազմութիւնը այս առեղծուածը տեսնելով կը սարսափի եւ իրողութիւնը հրաշքի կը վերագրէն:

Սակայն խնդիրը լուսաբանուելով, Ջորեպանը հետ մահու անմեղ կը հռչակ – ուի, երբ արդէն շատ ուշ էր, եւ մանչուկն ալ կ'որդեգրուի վանքին կողմէն:

Հերոս Ջորեպանին անունը Մարիանոս էր, ինչպէս որ երկար ծառայութեան ընթացքին, նոյնպէս ալ դատապարտութենէն յետոյ իր ինքնութիւնը թաքցուցած էր առանց բախտէն գանգատելու: Մարիանոսին տնակը դեռ մինչեւ այսօր կանգուն կը մնայ որպէս բողոքի կոթող մարդկային անիրաւութեանց դէմ:

Գատրգիւղ

ՊԱՅՐԸՆԵՐՈՒ ԱՆԻԾԵԱԼ ԱՐԻՒՆԸ

«Թանկագին սէրս, երբեք չեմ դադրած, ոչ ալ կրնամ պահ մը իսկ չզգալ այն անսահման փարումը որ գիս միշտ կը կապէ ձեզի: Իմ Օկիւսթաս, մեծ յանցանք գործեցինք, բայց ոչ մէկ բանի կը զղջամ բացի այս անիծեալ ամուսնութենէն ու գիս նախկինին պէս սիրել շարունակելու ձեր մերժումէն: Ոչ կրնամ մոռնալ ոչ ալ բոլորովին ներել առաքինութեան ձեր գեղեցիկ տագնապը»:

Սիրային այս նամակը կը գրէր Պայրըն 1819-ին Վենետիկէն, ուր «աքսորուած» էր. նամակը, ստորագրուած ռոմանթիկ վարպետի մը կողմէ, յատկանշական ոչինչ պիտի ունենար եթէ ան ուղղուած չըլլար իր ... խորթ քրոջ: Իսկ «անիծեալ ամուսնութիւնը» որուն կ'ակնարկէ ան, իրն է: 1815-ին բանաւոր պատճառներով միայն ամուսնանալէ տարի մը ետք կը բաժնուի. 1916-ին կը մեկնի Անգլիայէն այլեւս երբեք հոն չվերադառնալու համար. հանրային կարծիքը կ'ընդդիմանայ իր սիրային անընդունելի յարաբերութեան:

Գայթակղութիւնը ծանրացնողը այդ մեղաւոր սիրոյ պտուղն է. աղջնակ մը, երկու տարի առաջ ծնած է ան, Մետորա կը կոչուի Պայրընի հերոսուհիներէն մէկուն անունով: Իսկ «պաշտօնական մականունը» Օկիւսթայի ամուսնական մականունն է:

Պայրըն առաջին քայլին չի կրնար չափել այս ծնունդին ապագայ ազդեցութիւնը իր կեանքին վրայ. նոյնիսկ հպարտութեամբ կը յայտարարէ իր հայրութիւնը. մինչեւ իսկ 3000 ոսկիի գումար մը կը յատկացնէ աղջկան անունին:

Մետորայի կեանքին առաջին տարիները բարօրութեան մէջ կ'անցնին. ան կ'անգիտանայ իր ծագումին պարագաները, սակայն մեծ մօտիկութիւն կը զգայ «հօրեղբայր Պայ»ին հանդէպ:

Յետոյ, 1824 Ապրիլին ծովային լոգանքի մը ընթացքին Պայրըն խեղդամահ կ'ըլլայ Յունաստանի մէջ, ուր գացած է մասնակցելու երկրին անկախութեան պայքարին: Ու ան որ պարտաւորուած էր լքելու իր երկիրը, մեծ պատիւներու կ'արժանանայ հոն մահուանը առթիւ:

Պայրըն իր կտակով 60 հազար ոսկի կը ձգէ իր կնոջը. անոր մահուան պարագային, գումարին պիտի տիրանայ Օկիւսթայի ընտանիքը. մինչ այդ, այս վերջինս 25 հազար ոսկի կը ստանայ, ինչ որ փոքր հարստութիւն մըն է այդ շրջանին ու յայն շունչ մը առնել կուտայ պարտքերով ծանրաբեռն իր պիւտճէին: Այս միջոցառումներուն դիմած էր Պայրըն, ապահովելու համար անկասկած Մետորայի ապագան:

Տարիներ կ'անցնին. 16 տարեկան գեղեցիկ երիտասարդուհի մըն է Մետորա, որուն արդէն կը գարպասեն այրերը: Իր մեծ քրոջը ամուսինը եւս մաս կը կազմէ անոնց: Վերջապէս Մետորա կը դառնայ իր քեռայրին սիրուհին: Միջոց մը ետք յղի կը մնայ անկէ. քոյրը կ'ընդունի կացութիւնը. երեքը միասին կը մեկնին Ֆրանսա, ուր Մետորա մանչ մը կ'ունենայ, որ անմիջապէս կը յանձնեն բարեսիրական կազմակերպութեան մը: Ու տարօրինակ երբեակը կը վերադառնայ Լոնտոն: Հոն Մետորա կը վերագտնէ իր մայրը, որ միշտ վերապահ վերաբերում

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՍՕՖԻԱՅԻ «Երեւան» Մշակութային Միութեան սրահին մէջ Սեպտեմբեր 12-ին համերգ մը տուած է Ալավերտիի «Հայկենք» երգչախումբը. յայտագրին մաս կազմած են Կոմիտասի, Եկմալեանի, Ալ. Յարութիւնեանի գործերը: Երգչախումբը Պուլկարիա այցելած է Սրետնոկորիէ քաղաքին «Կէորկի Տամեանով» պղինձի կոմպինատին հետ Ալավերտիի լեռնային մետաղագործական կոմպինատին միջեւ հաստատուած բարեկամական կապերուն շնորհիւ: «Հայկենք» համերգներ տուած է նաեւ «Պուրկազ», «Սրետնոկորիէ» քաղաքները:

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ Արտաքին Նախարարութեան հրաւէրով այս երկիրը այցելած է Մարիետա Սաեփանեանց. ան Խորհրդային Միութեան Գիտութիւններու ակադեմիային Մոսկուայի փիլիսոփայութեան հիմնարկի արեւելեան իմաստասիրութեան բաժնի վարիչն է: Իր գիտական հետաքրքրութիւնները կը վերաբերին արեւելեան, յատկապէս իսլամ դաւանանքի տէր ժողովուրդներու իմաստասիրութեան ու հոգեբանութեան խնդիրներուն: Սեպտեմբեր 13-ին Մարիետա Սաեփանեանց այցելած է Սօֆիայի «Երեւան» թերթի խմբագրատունը:

մը կը յայտնաբերէ իրեն հանդէպ, զինք յանձնելով քեռայրին թեւերուն: Երիտասարդուհին բազմաթիւ անգամներ կը կը փորձէ խզել այս կապը, բայց մարմնական ցանկութիւնը զինք կը մղէ շարունակելու: Օր մը սակայն իր քոյրը նախանձի նոպայի մը մէջ Մետորայի կը յայտնէ իր ծնունդի պարագաները:

Իսկ Մետորայի քեռայրը աւելի եւս կը բարդացնէ կացութիւնը երբ կը խոստովանի թէ յարաբերութիւն ունեցած է նաեւ աղջիկներուն մօրը հետ:

Մետորա լաւագոյն լուծումը կը նկատէ Անգլիայէն հեռանալը. միշտ իր քեռայրին Թրէվանիոնի հետ կ՚ապաստանին Նորմանտիա «Տէր եւ Տիկին Օվէն» անունին տակ:

Կը շարունակուի իրենց փոթորկալից կեանքը կռիւներով ու հաշտութիւններով. 1834-ին Մետորա ծնունդ կուտայ աղջիկ զաւկի մը որ Մարի կը կոչուի: Այս ծնունդը կ՚աւելցնէ զոյգին թշուառութիւնը. Օկիւսթա եւս կը դադրեցնէ օժանդակութիւնը երբ կը տեղեկանայ որ աղջիկը հակառակ խոստումին չէ բաժնուած Թրէվանիոնէն: Մետորա ծանրօրէն կը հիւանդանայ ու Պայրընի այրին է որ օգնութեան կը հասնի. կուգայ, զինքն ու նորածինը կը փոխադրէ Փարիզ, կը տեղաւորէ հանգստաւէտ յարկաբաժնի մը մէջ: Միջոց մը ետք կը վերադառնայ Լոնտոն, տիրանալու հօրը ժառանգին. սակայն օրինական անվերջանալի բարդութիւններ կը յուսահատեցնեն զինքը, աւելին. մայրն ու Աննապելլա Պայրըն կը միաբանեն իրեն դէմ, վախնալով որ կը հրապարակէ իր մեղաւոր ծագումը փաստող վաւերագիր մը:

1844-ի սկիզբը Մետորա իր աղջկան հետ կրկին Փարիզ է, աղջնակը կը զետեղէ կուսանոց մը, իսկ ինք որպէս ծառայ գործ կը գտնէ. ի՛նչ անյուսալի ճակատագիր Պայրընի աղջկան համար: Աշխատած տան մէջ կը ծանօթանայ երիտասարդ զինուորականի մը, որմէ զաւակ մը եւս կ՚ունենայ. բարեբախտաբար երիտասարդը պատուաւոր մէկն է ու կը խոստանայ ամուսնանալ Մետորայի հետ անմիջապէս որ աւարտէ իր զինուորական ծառայութիւնը: Երիտասարդ կինը իր երկու զաւակներուն հետ կը փոխադրուի ապագայ ամուսնին ծննդավայրը՝ Աւէերոն: Հոն 1848 Յուլիսին տեղի կ՚ունենայ ամուսնութիւնը:

Կը սկսի հանդարտ կեանք մը վերջապէս Մետորայի համար. կեանք մը ծանր աշխատանքով եւ խաղաղ ուրախութիւններով, սակայն ճակատագիրը թոյլ չի տար որ երջանկութիւնը երկար մնայ անոր մօտ. տարի մը ետք ծանրօրէն կը հիւանդանայ. կարմրախտը անբուժելի է այդ շրջանին ու Մետորա կը մահանայ, հազիւ 35 տարեկանին:

Գիւղական փոքրիկ գերեզմանատան մէջ ուր կը հանգչի աշխարհի մեծագոյն բանաստեղծներէն մէկուն աղջիկը, Մետորա մահուան մէջ կը գտնէ վերջապէս հանգիստը, զոր կեանքը այնքան յամառօրէն մերժած էր իրեն:

Ա. Թ. Թ.

Եթովպահայ նամականի

Եթովպիոյ Հայութիւնը վերջին երկու շաբաթներու ընթացքին, հոգեկան ապրումներով լեցուն օրեր անցուց:

Փարիզէն քաղաքս ժամանեց Սեպտեմբեր 2-ի առաւօտուն Դաւիթ Եպիսկոպոս Սահակեան: Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի որոշումով ներկայացնելու Հայաստանեայց Եկեղեցին, եթովպական ուղղափառ եկեղեցւոյ նորընտիր Պատրիարք՝ Մերքորեվոս Արքեպիսկոպոսի գահակալութեան հանդիսութեանց:

Նկատի ունենալով որ եթովպական եւ հայ եկեղեցիները կը պատկանին Արեւելեան Ուղղափառ Եկեղեցիներու ոչ-քաղկեդոնական ընտանիքին, հանդիսութեանց ընթացքին բացառիկ տեղ տրըւած էր հայ եկեղեցւոյ ներկայացուցիչին: Դաւիթ Եպիսկոպոս մասնակցեցաւ արարողութեանց հայերէն արտասանելով մաղթերգ մը, անգլերէն լեզուով կարդալով փառաբանութեան աղօթք մը եւ քոյր եկեղեցիներու հետ միասին յանձնելով պատրիարքական խաչն ու գաւազանը նորընտիր պատրիարքին: Իսկ գահակալութեան հանդիսութեանց յանուն Նորին Վաշզէն Ա.ի, խօսեցաւ ճառ մը ֆրանսերէն լեզուով: Ուրախութեամբ մենք դիտեցինք այս արարողութիւնները տեղւոյս հեռատեսիլէն:

Եղանք միասին հայկական շրջանակներու եւ գահակալութեանց հանդիսութեանց ընթացքին օտար եւ եթովպացի անձնաւորութիւններու հետ. հպարտ ըզգացինք որ մեր եկեղեցին ունի պատրաստուած անձեր որոնք կրնան լաւագոյնս մեզ ներկայացնել:

Դաւիթ Եպիսկոպոս ժամանման յաջորդ օրն իսկ պատարագեց եւ քարոզեց տեղւոյս Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ մէջ: Վերացման Խաչի տօնին առթիւ, դարձեալ պատարագեց եւ քարոզեց, իսկ Մեռելոցի օրը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարեց հայկական բաժնի զոյգ գերեզմանատուներու մէջ: Խաչի տօնի յաջորդող Շաբաթ երեկոյ կատարեց «կիրակամուտքի արարողութիւն» եւ հայրապետական մաղթանք եւ Անդաստան մխիթարելով մեզ իր խօսքերով եւ արարողութիւններով:

Իր ներկայութեան տեղի ունեցան նաեւ երկու յուղարկաւորութիւններ: Հայ եկեղեցականի բացակայութեան ընդհանրապէս Յոյներ եւ կամ Եթովպացիներ կը մատակարարեն թաղման արարողութիւնները:

Եթովպիոյ մայրաքաղաք Ատիս – Ապապայի մէջ թուով քիչ ենք, հազիւ երկու հարիւր հոգի, բայց կը պահենք մեր ամէնօրեայ վարժարանը, մանկապարտէզ եւ նախակրթարան: Շրջանաւարտ – ներ իրենց բարձրագոյն ուսման կը հետեւին ընդհանրապէս Կիպրոսի Մելքոնեան հաստատութեան մէջ: Աշակերտներու թիւը 30 – 40-ի միջեւ կը տարուբերի: Ունինք մեր Ս. Գէորգ Եկեղեցին կառուցուած 1930-ական թուականներուն: Մնայուն հոգեւորական չունինք: Բայց ամէն Կիրակի եկեղեցւոյ դռները բաց են եւ կը կատարուի ժամերգութիւն եւ հոգեւոր երգեցողութիւն տեղւոյս սարկաւագի եւ երգչախումբի կողմէ: Այդ երգեցողութեանց ընդմէջէն կը հաղորդակցինք մեր երանաշնորհ նախնեաց հետ: Ունինք նաեւ մեր հայկական Մարզական ակումբը, որ ամէն երեկոյ բաց է, ուր Հայեր եւ ուրիշներ կը հաւաքուին, ճաշակելու համար նաեւ համադամ հայկական կերակուրներ:

Դաւիթ Եպիսկոպոս երկիցս այցելեց մեզ իսկ Հինգշաբթի գիշեր, գաղութիս կողմէ, ի պատիւ Եպիսկոպոսին, երեկոյթ մը կազմակերպուեցաւ, ուր Դաւիթ Եպիսկոպոս իր խօսքերով եւ իր ջերմ հաղորդական բնաւորութեամբ մեր սըրտերը գրաւեց:

Կիրակի առաւօտ Դաւիթ Եպիսկոպոս կը մեկնէր դէպի Գահիրէ տեղւոյն բարեջան առաջնորդի հրաւէրով, քանի մը շաբթուան համար:

Բարի ճանապարհ կը մաղթենք իրեն: Հոգեպէս բաւարարուեցանք իր ներկայութենէն: Սիրով ունկնդրեցինք իր կրօնաշունչ ու ազգաշունչ խօսքերը:

ԵԹՈՎՊԱՀԱՅ ՄԸ

Հ. Բ. Ը. Մ.

ՏԻԳՐԱՆ ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ ԿՐԸՆՈՊԼԻ ԵՒ ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

—×—

Ամերիկահայ արուեստագէտ Տիգրան Ժամկոչեան, գեղեցիկ գաղափարը ունեցած էր հայրենի ծանօթ նկարիչներու լաւագոյն գործերէն հաւաքածոյ մը կազմել, եւ հայահոծ քաղաքներուն մէջ, միօրեայ ցուցադրութեամբ ներկայացընել զանոնք, ծանօթացնելու համար հայրենի արժէքները: Իր այս յայտագրին նաեւ կը միացնէր վիտէօ ժապաւէնի ցուցադրութիւն մը, որ արուեստագէտը նըկարած էր Ղարաբաղի համար տեղի ունեցած ցոյցերէն Երեւանի մէջ:

Հիւսիսային Եւրոպայի կարգ մը քաղաքներու իր այցելութենէն օգտուելով, Հ. Բ. Ը. Մ.-ի պատուիրակ – գործիչ Ա. Քէչիչեանի հրաւէրին ընդառաջելով, նաեւ այցելեց Հարաւային – Ֆրանսա, եւ ելոյթ ունեցաւ Կրընոպլի եւ Վալանսի մէջ:

Հակառակ վերամուտի առաջին օրերուն «ցրուածութեան», երկու քաղաքներու մէջ ալ հապճեպ բայց յաջող երեկոյթներ կազմակերպուած էին:

Կրընոպլի Հայ Ակումբի ղեկավարութիւնը Սեպտեմբեր 12-ի գիշերը հացկերոյթի մը շուրջ հաւաքած էր գաղութէն ստուար թիւով Հայեր, որոնք հետաքրքրութեամբ դիտեցին ու ծանօթացան հայրենի նկարիչներու գործերը:

Միութեան նախագահը, Տ. Մարանճըեան, ներկայացուց Տիգրան Ժամկոչեանը, ապա տեղի ունեցաւ վիտէօ ժապաւէնի ցուցադրութիւնը, որու ընթացքին Ժամկոչեան տուաւ կարեւոր եւ հետաքրքրական բացատրութիւններ Ղարաբաղի ցոյցերուն շուրջ:

Յաջորդ օրն իսկ Տիգրան Ժամկոչեան հասաւ Վալանս: Առաջին անգամ, ատիօ Ա.-ի հրաւէրով ան ելոյթ ունեցաւ հայկական ձայնասփիւռէն: Հետաքրքրական հարցազրոյցը ճեռնհասօրէն վարեց Պր. Ժ. Աբրահամեան:

Գիշերը, արդէն, անհամբեր Վալանսի Հայութիւնը լեցուցած էր Հ. Բ. Ը. Մ.-ի Ե. Հիւսիսեան սրահը, եւ հիացումով կը դիտէին հայրենի նկարիչներուն ցուցադրըւած շուրջ քառասուն գեղանկարները:

Երեկոյթին պաշտօնական մասը սկսաւ մասնաճիւղի նախագահ տոքթ. Ժ. Ն. Կօշկարեանի բացման խօսքով: Ապա ըսկըսաւ Ղարաբաղի համար Երեւանի մէջ եղած ցոյցերուն վիտէօ ժապաւէնին ցուցադրութիւնը:

Վերջաւորութեան, ներկաներուն գրաւոր ներկայացուած հարցումներու Ժամկոչեան տուաւ գոհացուցիչ պատասխաններ եւ բացատրութիւններ:

Հուսկ, Միութեան պատուիրակ – գործիչին շնորհակալական խօսքերով փակուեցաւ երեկոյթը:

Հ. Բ. Ը. Մ.-ի երիտասարդները, մինչեւ առաւօտեան ժամերը շրջապատած զինք, հաճելի եւ օգտակար զըրոյց ունեցան, ապա Տիգրան Ժամկոչ – եան ուղղակի քշեց իր ինքնաշարժը դէպի Ամսթերտամ, ուր իրեն կը սպասէին ուրիշ բազմութիւններ:

Ազգային օգտակար գործունէութիւն մը, որ վեր է ամէն գնահատանքէ:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՔԵՐԹՈՒԱԾՆԵՐ

Հեղինակ՝ ՇՈՒՇԻԿ ՏԱՄՆԱՊԵՏԵԱՆ

Պէյրութ, – 1988

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Մութը արդէն իջած էր հարուստ եւ կենսալից քաղաքին վրայ եւ Մեթրոպոլ հիւրանոցի սրահներուն մէջ բազմութիւնը հետզհետէ կ՚աւելնար: Նրբանցքները ողողուած էին անհատնում երթեւեկէն եւ խտապահանջ յաճախորդներու կանչի զանգակը յաճախակի կ՚երկարաձըգուէր. Սաթենիկ փակեր էր պատուհանի փեղկերը, մարեր էր սենեակին լոյսը, միայն վառ թողնելով սեղանի պըզտիկ ելեկտրական լամբարը, որուն վարդագոյն լուսարգելէն մաղուած մեղմ լոյսին մէջ կը ջանար կարդալ եւ ժամանակը անցընել անզգալի. հագուած էր ճերմակ, ճկուն եւ պարզ հագուստ մը՝ մէջքին վրայ սեղմուած սեւ թաւշեայ նուրբ գօտիով եւ իր հոծ եւ դանդուր մազերու շրջանակին մէջ դէմքը կ՚երեւէր աւելի նրբին՝ իր անշպար եւ թեթեւ մը վարդագոյն մորթով, որ ստացեր էր այդ կիսաստուերին մէջ անիրական թափանցկութիւն:

Գարեգին մեկներ էր առաւօտուն խոստանալով միայն իրիկունը գալ, օրուան մէջ պարապելու համար իր զբաղումներով, որպէսզի ոչ ոք անսովոր բան չըննըշմարէր իր վարմունքին մէջ: Փոխադարձաբար Սաթենիկ յանձն առեր էր չերեւալ ոչ ոքի, չյայտնել մինչեւ հետեւեալ օրը իր Բաքու գալը, որպէսզի բացարձակապէս ազատ եւ հանգիստ ըլլային եւ կարենային երկար ժամեր իրար հետ անցընել առանց որեւէ մտահոգութեան: Սաթենիկ մտածեր էր պահ մը թէ Ստեփանը գիտէ, բայց մտքէն վաներ էր այդ մտահոգութիւնը՝ վստահ ըլլալով որ Ստեփան պիտի չգար գիրենք խանգարելու:

Ամբողջ օրը առանձին ու փակուած իր սենեակին մէջ, ուր եւ ճաշեր էր մինակը, Սաթենիկ փոխն ի փոխ անցեր էր ըմբոստութեան եւ համակերպութեան ըզգացումներէ. եւ վերջ ի վերջոյ ընդուներ էր կացութիւնը ինչպէս որ է, յաղթահարուած իր տիրական եւ անպարտելի սիրոյ զգացումէն: Ամբողջ օրուան ընթացքին բարախուն յուզում մը, խառնուած սպասումի անհամբերութեան եւ գալիք ժամերու ընծայելիք երջանկութեան նախաճաշակին, զինքը պահեր էր հիւանդագին խռովքի մը մէջ. կարծես կեանքի իրականութիւնը կորսնցուցեր էր իր գիծերը, ամէն ինչ կը լողար տարտամի մը մէջ: Իր հոգին պատրաստ էր անծանօթ եւ գերագոյն սլացումի մը, եթէ պահ մը մոռնար իր մտասեւեռումը, անմիջապէս կը սթափէր եւ տենդագին սարսուռ մը կ՚անցնէր իր ամբողջ էութեան մէջ: Քանի ժամերը կ՚անցնէին, այնքան իր հոգին կը բիւրեղանար եւ անկէ կ՚անհետէին բոլոր ստուերները ու մտահոգութիւնները: Կը յիշէր անցեալ տպաւորութիւններ գրեթէ համանման ու համարժէք եւ զմայլանքով կ՚անդրադառնար որ ժամանակը ոչ մէկ բանով չէր նսեմացուցած իր բուռն, անտեղիտալի զգացումներուն ոյժը եւ թարմութիւնը:

Օ՜հ, այն առաջին օրը, երբ սիրելի շրթները արտասաներ էին ... եւ ինչքա՜ն յուզմունքով, գրեթէ պատանեկան խըռովքով, յայտնաբերող բառերը ... մութ էր եւ իր սիրելիին դէմքը ծածկուած էր փողոցի ստուերին մէջ ... յուզմունքէ դեղեւուն, արբեցած անճարելի երջանկութենէ մը, Սաթենիկ դանդաղեցուցեր էր քայլերը: Գարեգին կ՚արտաբերէր դըժուարաւ եւ տարօրինակ շեշտերով ... եւ իրեն կը թուէր որ երբեք մարդկային շրթներ այդպիսի վանկեր չեն արտասանած. կը մտաբերէր իր արտակարգ մտահոգութիւնը. եթէ այդ սիրելի շրթները դպէին իր շրթներուն գերագոյն համբոյրի մը մէջ, կը մեռնէր յուզմունքի եւ երջանկութեան սաստկութենէն:

Ինչպէ՜ս գեղեցիկ էին երկուքն ալ իրենց մաքուր, ամբողջական եւ ուժեղ ըզգացումին մէջ: Արտակարգ յուզում մը կատարեալ ներդաշնակութիւն կուտար իրենց խօսքերուն եւ շարժումներուն. ողջապէս կը զգային որ ճակատագրական եւ անքննելի իրողութիւն մըն էր իրենց հանդիպումը, այն բարեբախտ եւ հազուադէպ դիպուածներէն մէկը, որ շնորհի մը պէս կ՚ընծայուի մարդոց:

Ինչպէ՜ս գեղեցիկ էին երկուքն ալ փողոցի ամայութեան մէջ, գիշերուան ստուերներով քօղարկուած եւ զգաստ ու վայելուչ իրենց կեցուածքին ու խօսքերուն մէջ ... խօսքեր ... վանկեր անզօր արտայայտելու իրենց ներքին զգացումները ... բայց ի՛նչ փոյթ, կարող էին լռել եւ դարձեալ հասկնալ զիրար, որովհետեւ իրենց հոգիները գիրկընդխառնուած էին արդէն եւ մանկական թոթովումներ էին իրենց խօսքերը, բաղդատմամբ այն անքակտելի ներդաշնակութեան, որ հաստատուած էր իրենց միջեւ:

(Շար. 9)

(Շար. Ա. էջէն)

Ազրբէջան: Ասիկա պատճառ եղած է որ գլուխները տաքնան Հայաստան: Մոսկուայի մէջ, Ղարաբաղ Կոմիտէի պատասխանատու մը՝ Վազգէն Մանուկեան ըսած է թէ Ղարաբաղի Ա. քարտուղարը՝ Հենրիկ Պօղոսեան յայտարարած է Վոլսկիի որ Հայերը պատրաստ են իրենց կեանքը զոհելու իրենց դատին համար:

Եւ հոսկէ է որ, Ալլէրի վերլուծումը հետաքրքրական կը դառնայ: Ան կ'ըսէ թէ, հակառակ ողբերգութեան այս մթնոլորտին, կեդրոնական իշխանութեան վերջին որոշումներուն մէջ, պէտք չէ տեսնել Հայերու հանդէպ թշնամական կեցուածք մը: Կորբաչով ձայնը բարձրացնելով կ'ուզէ միջին ճամբայ մը գտնել երկու մրցակից համայնքներուն միջեւ: Իրականին մէջ խորհրդային ինտելլիկենցիան եւ հանրային կարծիքին մեծամասնութիւնը համակիր է Հայոց դատին: Ընդհակառակն Պետութեան չահը եւ Արտաքին Նախարարութեան տեսակէտները բացէ ի բաց Ազրբէջանի կողմն են, նոյնիսկ՝ Թուրքերուն, ինչպէս նաեւ Միացեալ – Նահանգներու մէջ: Եթէ Ամերիկեանները Հայերը կը նկատեն եւրոպական փոքր ժողովուրդ մը զոհ ցեղասպանութեան մը մահմետականներու կողմէ, որոնք կ'ուզեն վերսկսիլ այս անգամ խորհրդային հողամասի վրայ, սլաւականներն ու Եկեղեցին քրիստոնեայ եւ ռուսասէր այս փոքրամասնութեան ի նպաստ է: Եթէ Հայերը, Խորհրդային Միութենէն դուրս երթալիք տեղ չունին, նոյնը չէ Ազերիներու պարագան, որոնց կապերը Իրանի եւ մանաւանդ Թուրքիոյ հետ կը բարգաւաճին: Մահմետականասէր այս «ռէալ – փոլիթիք»ի կողմնակիցները դեռ գործի գլուխ են, նոյնիսկ Ալիեւ որ Բաքու քաշուած է եւ հսկայ ազդեցութիւն ունի քաղաքական եւ ապահովութեան մեքենային վրայ:

Ուրեմն, ըստ Ալլէրի, Կորբաչով փափուկ քաղաքականութեան մը ձեռնարկած է. – Ազրբէջանի մէջ կ'ուզէ անուշութեամբ քակել այն տեսակ մը ազերի ՕԱԽՍ–ը (գաղտնի բանակի կազմակերպութիւն) որ կը կազմուի Ալիեւի քաջալերանքով: Երկու քարտուղարները փոխելը, նաեւ ՔԱ – Կէ – Պէ–ի տնօրէնները թոյլ տուաւ իրեն որ հրապարակը մաքրէ: Հայաստանի մէջ, Ցարութիւնեան տժգոյն դէմք մըն է, Մոսկուայի հրամանին տակ, ընդհակառակն՝ Վէզիրով շատ մեծ դիւանագէտ մըն է: Ալիեւի հաշիւը կամաց – կամաց տեսնելու ջանք կայ: Պէտք է որ ազերի լոպին տկարանայ, որպէսզի Կորբաչով ուժով զգայ եւ Հայերու ի նպաստ միջոցներ ձեռք առնէ: Ու կ'եզրակացնէ «ոչինչ, սակայն, կը յայտնէ որ Հայերը լաւ հասկցած են Մոսկուայի ռազմավարութեան նրբութիւնները»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ընդհանուր խորհուրդներու (քանթոնալ) ընտրութիւնները ձեռնպահութեան մրցանիշը կոտրեցին առաջին չրջանին, ինչ որ փաստն է որոշ անտարբերութեան մը եւ նաեւ ձանձրոյթի, մշտական ընտրութիւններու նկատմամբ: Աւելի քան 50 առ հարիւր քուէարկողներու տեղէն չէ չարժած: Ներքին նախարարը յայտարարեց թէ ընտրական դրութեան եւ ժամանակացոյցի փոփոխութիւն պիտի առաջարկէ: Այս առաջին չրջանին ընտրուածներու քաղաքական հոսանքը կը հաստատէ որոշ կայունութիւն մը: Մեծամասնութեան թէ ընդդիմութեան մէջ, կարգ մը անձնաւորութիւններ վերընտրուած են արդէն: Ազգ. Ճակատը կը նահանջէ:

ԽՕՉԱԼ, որ կօլեան ոճով մը սպառնացած էր հրաժարիլ եթէ հանրաքուէն իրեն ի նպաստ չըլլար, վճռեց մնալ հակառակ ընդդիմութեան ջախջախիչ յաղթանակին: Արդարեւ, միայն 35%–ը քուէարկողներուն համաձայն եղաւ, այսինքն՝ այո՛ պատասխանեց վարչապետին առաջարկին՝ չորս ամիսով յառաջացնել թաղապետական ընտրութիւնները:

ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԻ հանրային սպասարկութեան ճիւղը չէր կրցած տագնապը լուծել մինչեւ Երկուշաբթի առտու եւ գործադուլը կը շարունակուէր Անթէն 2ի վրայ, որ Շաբաթ իրիկուն չափեց իսկ «7 Ոսկի»ներու մրցանակաբաշխութիւնը, որ կը վերաբերի հեռատեսիլին: Լուրերու լաւագոյն ներկայացուցիչ նկատուեցաւ Փրինօ Մազիւռ (Ա. կայան), լաւագոյն լրագրող՝ Պերնար Ռափ եւ Բ. տարին ըլլալով Անն Սէնքլէր նկատուեցաւ մտքերու փոխանակութեան յայտագիր

ՆՈՒԷՐ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Սէն – Ժերոմ.– Այրի Տիկին Հայրենիք Մկրտիչեան իր ամուսնոյն Սերոբ Մկրտիչեանի եւ զաւակներուն յիշատակին, կը նուիրէ 200 Ֆր. «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

«ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՓԱՓԱԶԵԱՆ»
ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ԵՐԿԼԵԶՈՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Առ ի գիտութիւն Լիոնի եւ Շրջանի Հայ ծնողքներուն կը յայտարարուի թէ, Սեպտեմբեր 6–էն ի վեր Ամէնօրեայ Երկլեզու Վարժարան մը հիմնուած է Լիոնի Հայ Ազգային Միութեան հովանաւորութեան ներքեւ:

Վարժարանը կը կրէ հանգուցեալ բարերարներուն՝ Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեանի անունը:

1988 – 1989 տարեշրջանին համար վարժարանը կ'ընդունի 3 եւ 4 տարեկան աշակերտներ:

Ներկայիս դպրոց կը յաճախեն 10 աշակերտներ: Դպրոցը յարմարութիւն ունի այս տարի ընդունելու մինչեւ 30 աշակերտ: Ցառաջիկային ան պիտի օժտուի բարձրագոյն դասարաններով:

Ուսուցումը ձրի է:

Կը խնդրուի հայ ծնողքներէն որ անյապաղ ղրկեն իրենց զաւակները նորաբաց այս վարժարանը ուր Ֆրանսերէն լեզուին առընթեր կ'ուսուցուի հայերէնը:

Լրացուցիչ տեղեկութեանց համար դիմել եկեղեցւոյ Դիւանատունը:

Հեռաձայն. — 78 – 60 – 47 – 18

լաւագոյն վարողը: Այլ մրցանակներ ալ չնորհուեցան այլ ճիւղերու վերաբերեալ:

ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ ՆԱԽԱԳԱՀ ԱՅԷՆՏԷԻ այրին Չիլի վերադարձաւ 15 տարի Մեքսիքա անցընելէ ետք: Խանդավառ ընդունելութեան արժանացաւ Սանթիակոյի օդակայանն իսկ եւ խորապէս յուզուած է որ քանի մը խօսք արտասանեց:

ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆ 21

Օ. ՄԻՐԶՈՅԵԱՆԻ ԱՐԾԱԹԸ՝ ՈՍԿԻ

Ի. ՄԻԼԻՏՈՍԵԱՆԻ ՊՐՈՆԶԸ՝ ԱՐԾԱԹ

Պուլկար ծանրորդ Կրապլեւէն (56 քկ.) յետոյ ուրիշ պուլկար մը եւս (Կէնջեւ՝ 67,5 քկ.) դրդռիչ դեղ առած ըլլալով որակազրկուած ու իր ոսկէ մետալը զիջած է երկրորդ տեղը գրաւող արեւելեան գերմանացի ծանրորդին (340 քկ.): Նոյն դասակարգին մէջ 337,5 քկ. բարձրացնելով երրորդ տեղը գրաւած Իսրայէլ Միլիտոսեանի պրոնզէ մետալը, այսպիսով, արծաթով կը փոխարինուի:

**

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 51–ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Սեպտեմբեր 24–ի խաղերու արդիւնքներն են. –

Շախտեոր — Կայրաթ	2 — 0
Դնեպր — Տորպեդո	2 — 0
Սպարտակ — Մետալիստ	2 — 1
Չերնոմորեց — Դինամօ Կ.	2 — 1
Դինամօ Թ. — Լոկոմոտիւ	0 — 0
Արարատ — Զէնիթ	1 — 0
Նեֆթչի — Դինամօ Մն.	2 — 1

Այս խաղերէն ետք դասաւորման գլուխն է միշտ Դնեպր 36 կէտով, իրեն կը յաջորդէ Սպարտակ (33), Դինամօ (Կ.) (32): Արարատ 8–րդ է 23 կէտով:

Փարիզեան խումբերէն Հ. Մ. Մ. Փարիզի բաժակի խաղերուն 1–ի դէմ 2 կէտով յաղթեց Մէզոն – Ալֆորի Ժ.Ա.–ին:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Մարսէյլէն՝ Տիկին Ազատուհի Տիրատուրեան, ցաւելով իր ակամայ բացակայութեան համար Յովի. Անթաճասեանի յուղարկաւորութեան 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին, ողբացեալին յիշատակին:

ԱԼՆ – Թ'ԷԹԻԷՆ
Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Հոկտեմբեր 2, կիրակի, առաւօտեան ժամը 10.30–ին, Սէն – Թ'էթիէնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ, կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

ԹՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Լիոնի ԱՐԱՔՍ մասնաճիւղի վարչութիւնը, անդամական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Շաբաթ, Հոկտեմբեր 1, ժամը 15–ին Ազգային Տան սրահին մէջ:

Կը խնդրուի բոլոր ընկերուհիներէն ներկայ գտնուիլ եւ ճշդապահ ըլլալ:

ճաշ - պտոյտ

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տ. Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղը կը կազմակերպէ իր տարեկան ճաշ – պտոյտը, Պիէվրի ղղեակը, իր չրջանի տարեցներուն համար:

Մեկնում, Շաբաթ, Հոկտեմբեր 1, ժամը 12.30–ին Մշակոյթի Տունէն:

45 ռիւ տը լա Տէֆանս, Իսի

Արձանագրուիլ խաչուհիներու մօտ:

AU CENTRE CULTUREL
ALEX MANOOGIAN

Dans le cadre de ses activités éducatives, l'U.G.A.B. organise des cours

D'ARMENIEN

Enfants: le samedi ou le mercredi à 14h30.
Adultes: le samedi à 14h30.
Préparation bac: le vendredi de 20h30 à 22h.
Cours dirigés par G. DAKESSIAN

D'INFORMATIQUE

Le samedi après midi. Réservée uniquement aux élèves suivant les cours de langue.
Enseignée par A. BOUDAGHIAN

DANSE ARMENIENNE

Enfants: le samedi.
Adultes: En semaine à partir de 20h
Enseignée par A. BOUDAGHIAN

MUSIQUE TRADITIONNELLE
(dehol, shevi)

Le samedi.
E. ZARTARIAN — D. SARKISSIAN

DEBUT DES COURS
LE SAMEDI 1er OCTOBRE, A 14H.

118, rue de Courcelles—75017 Paris
Tél. : 42. 27. 12.26 M° Courcelles

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ՓԱՐԻԶ
Ս. ՄԵՍՐՈՊ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ
10 bis, Rue Thouin — 75005 Paris

ՓՈՔՐԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ս. Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի միօրեայ դպրոցը կը վերաբացուի Շաբաթ, Հոկտեմբեր 1, ժամը 14–էն 17, եւ կ'ընդունի 4–էն 14 տարեկան մանուկներ եւ պատանիներ:

Կը դասաւանդուի՝ հայերէն լեզու, պատմութիւն, երգ եւ քրիստոնէական վարդապետութիւն: Յատուկ կերպով կը կատարուի պատրաստութիւնը Առաջին Հաղորդութեան:

ՉԱՓԱՀԱՍՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

Չափահասներու համար հայերէն լեզուի – տեսական եւ գործնական – դասընթացքները կը սկսին Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 3:

Սկսնակներ՝ ժամը 19–ին:
Յառաջացածներ՝ ժամը 20–ին:

**

ԻՍԻ

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տիրուհի Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղը կը ծանուցանէ թէ իրիկուան դասընթացքները կը սկսին Երեքչաբթի, Հոկտեմբեր 4, ժամը 20–ին:

– Չափահասներու եւ պատանիներու
– Պաքալօրէայի քննութիւն:

Ուսուցիչ՝ ԿԱՐԱՊԵՏ ՏԱՔԷՍԵԱՆ

Իսկ միօրեայ դպրոցը Չորեքչաբթի, Սեպտեմբեր 21, առաւօտեան 9.30–էն 12, 6 տարեկանէն սկսեալ մանուկներու համար:

**

ԼԻՈՆ
ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Լիոնի Հայկազեան Միօրեայ Վարժարանը բացուեցաւ Սեպտեմբեր 14–ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքչաբթի օրերը, առաւօտեան ժամը 9–էն 12, կէսօրէ վերջ 14–էն 16, եւ Շաբաթ օրերը ժամը 14–էն՝ 16.30:

Աշակերտները կրնան օգտուիլ երթեւեկի սպասարկութենէն եւ Չորեքչաբթի կէսօրուան ճաշէն:

Ցաւելեալ տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել եկեղեցւոյ Դիւանատունը:

Հասցէ. – 40 Ռիւ տ'Արմէնի — 69003
Հեռաձայն. — 78 – 60 – 47 – 18

**

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ ԱՌԱՋԻՆ ԱՆԳԱՄ
ՄԻԱՑԵԱԼ ԴՊՐՈՑ
ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ՄԻՕՐԵԱՅ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐՈՒ

Մարսէյլի մէջ գործող հայերէն լեզուի միօրեայ կարգ մը դպրոցներ այս տարի կը միացնեն իրենց ուժերը, աշակերտներու եւ ուսուցիչներու տեսակէտով: Մարսէյլի քաղաքապետարանի բարեհաճ կարգադրութեամբ մեր տրամադրութեան տակ կը դրուի դպրոցի չէնք մը, ուր կան բոլոր հնարաւորութիւնները, ինչ որ դպրոցի մը համար անհրաժեշտ են: Հետեւաբար, հայերէն լեզուի կարգ մը միօրեայ դպրոցներ այստեղ պիտի կեդրոնացնեն իրենց աշակերտները, որոնք պիտի հետեւին մէկ կանոնաւոր ծրագրի մը, որուն մաս կը կազմեն՝ հայերէն լեզուն, պատմութիւնը, կրօնքն ու երաժշտութիւնը:

Աշակերտները ըստ նախընթացի դպրոց պիտի բերուին հանրակառքերով եւ ապահովուած պիտի ըլլայ նաեւ կէսօրուան ճաշը:

Կարգ մը ձեւակերպութիւններու աւարտին անհրաժեշտ տեղեկութիւնները նամակով եւ ձայնասփիւռի միջոցով պիտի հաղորդուի յարգելի ծնողներուն:

Մինչ այդ, միացեալ դպրոցը կը սկսի Չորեքչաբթի, Հոկտեմբեր 5–ին Մայր Եկեղեցւոյ սրահներուն մէջ եւ կը շարունակուի ամէն Չորեքչաբթի, ժամը 10–էն մինչեւ 17: Հին եւ նոր աշակերտներու արձանագրութիւնները տեղի կ'ունենան ամէն օր, ժամը 9 – 17–ի միջեւ դպրոցի տեսուչին՝ Գարեգին Վարդապետ Պեքճեանի մօտ:

Հեռախօսի թիւ՝ 91 – 77 – 89 – 30:

Կ'ընդունուին հինգ տարեկանէն սկսեալ աշակերտներ: Ինչպէս նաեւ այն աշակերտները, որոնք լիսէի քննութիւններուն ընտրած են հայերէն լեզուն իբրեւ օտար լեզու: Այսպիսի աշակերտները կը պատրաստուին մասնաւոր մեթոտներով եւ Չորեքչաբթի օրերէն զատ որոշուած օր մը:

ՏԵՍՉՈՒԹԻՒՆ
Ս. ՍԱՀԱԿ — Ս. ՄԵՍՐՈՊ
ՄԻԱՑԵԱԼ ԴՊՐՈՑԻ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 28

MERCREDI
28 SEPTEMBRE
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 16.847 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNEE — No 16.847

ԿՈՐԲԱՉՈՎ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ՝
ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԵՐԱԿԱՌՈՒՑՈՒՄ

ԲԱՆԱԿԸ ԿԸ ՔԱՇՈՒԻ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

Կորպաչովի «խոստովանութիւնները», որոնք հրատարակուած են Պրաւդայի մէջ, փաստը կու տան որ ամէն ինչ հեռու է վարդագոյն ըլլալէ արեւելեան կողմն աշխարհի:

Կորպաչով նոյնիսկ յայտնեց է՝ «Ժամանակ կը կորսնցնենք: Եւ ասիկա կրնայ նշանակել որ չյաջողելու ճամբուն վրայ ենք»:

Ազգութեանց հարցէն զատ եւ հաւանաբար անկէ առաջ երկրին տնտեսութիւնն է որ ամէնէն աւելի մտահոգիչն է: Կատակ չէր, երբ Երեքշաբթի առտու Միշէլ Թաթիւ, որ մասնագէտ է խորհրդային հարցերու, կ'ըսէր (Ֆրանս – էնթէռ) թէ 140 քաղաքներու մէջ միայն պարէնաչափով կը ծախուի եւ եթէ միւս քաղաքներուն մէջ պարէնաչափ չկայ, պատճառն այն է, որ միս չկայ...: Ասիկա կը բացէ որ ոմանք կարօտով յիշեն «լճացման տարիները» եւ պերեստրոյկային վերագրեն վիճակը: Կորպաչով իսկ կ'ըսէ.– «Մամուլի կարգ մը յօդուածներ այն տպաւորութիւնը կը թողուն որ պերեստրոյկան է որ տնտեսական կացութիւնը վատթարացուցած է, դրամական վիճակը խախտած, պարէնաւորումը պակասեցուցած եւ բնակարանի հարցերն աւելի սուր դարձուցած»:

Մեկնաբաններուն ուղղած իր ճառին մէջ է, որ Կորպաչով արտայայտուած է առանց քօղարկելու ճշմարտութիւնները, բայց գիտնալով թէ ժողովուրդի մը համար ամէնէն կարեւորը՝ հացն է:

Ինչպէս գրած էինք, անդրադարձած է նաեւ Կովկասի կացութեան: Շեշտած է «Օրէնքը պէտք է յաղթէ, Լեռնային – Ղարաբաղի դէպքերը փաստը տուին ատոր»:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Երեքշաբթի առտու գործադուլներու լուրեր չկային Երեւանէն, ուր կը թուէր որ ընդհանուր կացութիւնը աւելի հանդարտ էր: Ռոյթըրի մէկ հեռագիրը կը հաղորդէր թէ խորհրդային զօրքին մեծ մասը քաշուած էր Երեւանէն մամուլի Նովոստի գործակալութեան մէկ բանբերին համաձայն: Շաբաթ օր իսկ, հրասայլերը հեռացեր են պետական շէնքերէն: Երեւանէն ալ հեռաձայնով հաստատուած են որ «կացութիւնը աւելի լաւ է այսօր: Փոխադրութեան միջոցները կը բանին եւ կարգ մը գործատուներ ալ վերսկսած են աշխատանքը: Աշխատանքի մթնոլորտը քէֆ–չաղ բնականոն է»:

Ստեփանակերտի մէջ, Երկուշաբթի օր աշակերտները դպրոց գացած են, բայց ձեռնարկութիւնները միշտ գործադուլի մէջ են:

Քոքինէն տը Փարիի համաձայն, Երկուշաբթի օր, շուրջ 100 հազար ցուցարարներ հաւաքուած են: Գլխաւոր պահանջը, առ այժմ մերժուած էր: Գերագոյն Խորհուրդի պրեզիտիումը յայտարարած էր որ աւելորդ կը համարի նիստ հրաւիրել Խորհուրդը, քանի որ ընթացիկ նիւթ կայ դալ ամիս: Ղարաբաղ կոմիտէին համար Սահմանադրութեան

բռնաբարում է, քանի որ երեսփոխաններու մէկ երրորդէն աւելին պահանջած էր (340–ի վրայ՝ 115): Հոս, պրեզիտիումը կ'առարկէ որ ճնշում բանեցուցած են երեսփոխաններուն վրայ, ինչ որ Ղարաբաղ կոմիտէի բանբերը՝ Համբարձում Գալստեան կը հերքէ, պնդելով որ միայն նման նիստ մը արդիւնք կրնայ ըլլալ որ «կրկին արիւն հոսի» Ղարաբաղ:

Նման նիստ մը պէտք է որոշէ նոր դիմում մը Մոսկուայի՝ անջատել Ղարաբաղը Ազրբէջանէն:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍԷ – ԺԷ – ԹԷ–ն Երեքշաբթի օր 125 ցոյց կազմակերպած էր ամբողջ երկրին մէջ, պահանջներու օրուան մը վերածելու համար Սեպ· 27–ը: Փարիզի մէջ, գլխաւոր ցոյցը տեղի կ'ունենար ժամը 15–ին Սէն – Լազարէն Թրոքատերօ: Գործադուլի շարժումները շատ զգալի չէին: Երկաթուղին, օրինակ, բաւական կանոնաւոր էր, նոյնն էր փոխադրական այլ միջոցներու համար: Պահանջը, անշուշտ, աշխատավարձքին կը վերաբերի:

ԽՕՏԱԼ յայտարարեց.– «Գոհ ենք արդիւնքէն եւ իշխանութեան գլուխ պիտի մնանք դեռ չորս տարի», ինչ որ բաւական ինքնատիպ երեւոյթ մըն է քաղաքական ղեկավարի մը համար որ վճռած էր քաշուիլ պարտութեան պարագային: Ծանօթ է որ ԱՆԱՓ–ի ղեկավարը կ'ուզէր 88 Նոյեմբերին կատարել 89 Փետրուարին համար որոշուած թաղապետական ընտրութիւնները: «Այո»ները, ինչպէս գրած էինք մեր նախորդ թիւով, ձայներու 35%ը միայն ապահովեցին: Խօզալ «գոհ է» այս արդիւնքէն, որովհետեւ հարցախոյզերու համաձայն ձայներու միայն 26%ը պէտք է ստանար: Ամէն պարագայի մէջ, ուզէ կամ չուզէ ազդարարութիւն մըն է իրեն համար:

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻ ընկերվարական խմբակէն գերմանացի Քլաուս Հէնշ այցելած է Թուրքիոյ քիւրտ ապաստանեալներու բանակավայրերը: Ան յայտնած է թէ Եւրոպայի հասարակապետութիւնը Թուրքիոյ 150 միլիոն տոլարի օժանդակութիւն մը կրնայ ընել, մինչ Թուրքիոյ պահանջած գումարը 300 միլիոն տոլար է: Հէնշ ըսած է թէ անուս լեռնային գիւղացիներ եւրոպական քաղաքներու բնակիչ դարձնել հարցին լուծում չի բերեր, այլ, պէտք է միջազգային ճնշում բանեցնել Իրաքի վրայ ու ապահովել անոնց վերադարձը: Գերման խորհրդարանականը դատախօսութիւն մըն ալ տուած է Թուրքիոյ եւրոպական Հասարակապետութեան անդամակցութեան հարցին մասին, որուն ընթացքին շեշտած է թէ առանց թուրք պատժական օրէնքին ոռոշ յօդուածներուն փոփոխութեան, քաղաքական յանցանքներու ջնջումին ու արհմիութենական իրաւունքներու եւրոպական արժեչափերուն, անկարելի է մտածել անդամակցութեան մասին:

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ լսատեսողական հանրային սպասարկութիւնը անելէն դուրս չի կրնար գալ եւ Երեքշաբթի (Սեպ· 27) գործադուլը կ'երկարաձգուէր, որեւէ լուծում գտնուած չըլլալով: Շարժումը, ընդհակառակն, կրնայ աւելի սուր բնոյթ առնել, որովհետեւ Հինգշաբթի օրուան համար ԹԷ – ՏԷ – էՖ–ն ալ գործադուլի հրահանգ տուած է, ինչ որ պէտք է ազդէ նաեւ Ա· եւ Ե· կայաններու վրայ, քանի որ ան է պատկերներու սփռումը ապահովողը հերձեան ուղիով: Անթէն 2ի վրայ լրագրողները գոհացում ստացած են, բայց ոչ՝ վարչական անձնակազմը:

ՊՈՒՇ – ՏՒՔԱՔԻՍ հեռատեսիլի մենամարտէն յաղթական չկայ, ըստ յայտագրին յաջորդող հարցախոյզերուն:

ԼԵՀԱՍՏԱՆ նոր վարչապետ մը ունի՝ յանձին Միչեսլաւ Ռաքովսկիի, որ բարենորոգումի մարդը կը նկատուի, թէեւ Սոլիտարնոսքի կողմնակից անձ մը չէ:

ԷՐԻՔ ՌՈՒԼՕ, Մոնտի երբեմնի ձեռընհաս աշխատակիցը, քաջածանօթ նաեւ հայկ· հարցին, Անգարայի դեսպան նըշանակուեցաւ:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ — ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 20 / 23)

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԻՐԱԴԱՐՁՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՇՈՒՐՋ

Լեռնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզի իրադրութիւնը, որ սուր բնոյթ ստացաւ Հայերու եւ Ազրբէջանցիներու միջեւ տեղի ունեցած ընդհարումներու հետեւանքով, կը շարունակէ լարուած մնալ: Միջոցներու կը ձեռնարկուին որպէսզի ազգամիջեան պատահարներ թոյլ չտրուին, բայց Սեպտեմբեր 20–էն 21 լուսնալիք գիշերը կրկին տեղի ունեցած են անհատական տուներու, կառքերու հրկիզումներ եւ այլ հակօրինական գործողութիւններ: Առանձին վայրերու մէջ կրակոցներ լըսուած են: Զոհեր չկան: Սակայն այդ ամէնը տագնապալի մթնոլորտ ստեղծած է Ստեփանակերտ եւ գիւղական շրջանները եւ բնակիչները մտահոգ են իրենց ապահովութեան համար:

Ձեռնարկութիւնները չեն աշխատիր Ստեփանակերտ, փոխադրութեան միջոցները չեն բանիր, ուսումնական հաստատութիւնները փակ են: Կուսակցական եւ խորհրդային մարմինները հանրային կազմակերպութիւններու հետ միատեղ կը ջանան կարգի բերել տնտեսական գործունէութիւնը, բնականոն դարձնել իրադրութիւնը Ղարաբաղ եւ շրջակայքը:

Ստեղծուած վիճակի կապակցութեամբ Լեռնային Ղարաբաղի մարզը գտնուող խորհրդային բանագնացը՝ Վոլսկի ելոյթ ունեցաւ տեղական հեռատեսիլէն: Ան, գլխաւորաբար, շեշտեց.– «Կուսակցութիւնը եւ կառավարութիւնը շարք մը կարեւոր որոշումներ տուած են Լեռնային Ղարաբաղի ինքնավար մարզի զարգացման, այստեղ կուտակուած տարբեր կարգի հարցերու շուտափոյթ լուծման նպատակով: Բայց, ըստ երեւոյթին, մարդոց որոշ խումբի մը սրտովը չէ: Վերջին օրերուն մարզի մէջ իրադրութիւնը խիստ բարդացաւ: Գործադուլներ սկսան արդիւնաբերական ձեռնարկութիւններու, շինարարական կազմակերպութիւններու եւ հանրային փոխադրութեանց մէջ: Դադրեցան դասընթացքները դպրոցները: Տեղի ունեցան չարտօնուած հանրաժողովներ եւ երթեր: Յարձակում կատարուեցաւ մարզային դատախազութեան վրայ: Թոյլ տրուեցան վիրաւորական յարձակումներ իշխանութեան մարմիններու հասցէին: Դէպքեր պատահած են Ներքին Նախարարութեան զօրքերու ծառայողներու եւ քաղաքազօրքի աշխատողներու արժանապատուութիւնը վիրաւորող: Նկատի առնելով ստեղծուած իրավիճակը, Սեպտեմբեր 21–էն Ստեփանակերտի եւ Աղդամի շրջաններու տարածութեան կը կիրարկուի «յատուկ դրութիւն» եւ կը հաստատուի պարետային ժամ (լուսարգել): Բոլոր անհրաժեշտ միջոցները ձեռք կ'առնուին ապահովելու համար հանրային կարգը, բնակչութեան անդորրութիւնը եւ սոցիալիստական օրինականութիւնը:

ԱՐՑԱԽԻ ՀԱՐՑԸ ԵՒ ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԸ

Շաբաթավերջի թուրք մամուլը – Սեպտեմբեր 23 – 25 – բաւական տեղ կը յատկացնէ Հայաստանի եւ Ղարաբաղի վերջին պատահարներուն: Առհասարակ լուրերը կը տրուին մամլոյ գործակալութեանց աղբիւրներով: Թրքական օրաթերթերը «Քաղաքացիական պատերազմի նման···», «Հայաստան փոթորկի դարձան», «Հայերը կանգ չեն առներ» խորագրուած սիւնակներու մէջ կ'արձագանգեն հարիւր հազարաւոր ցուցարարներու, հայ – ազերի բախումներուն, հայկական պահանջներուն, Երեւան եւ Ղարաբաղ ղրկուած զօրքին, Հայաստանի սահմաններուն փակումին, գործադուլի շարժումին եւայլն: Թրքական օրաթերթերու համաձայն, Ազրբէջան եւս փակ է օտար լրագրողներու:

Թուրք մամուլին այս լրատուութեան մէջ ուշագրաւ կէտ մըն է այն որ Սեպտեմբեր 24–ի «Հիւրրիյէթ» օրաթերթը «Խանքենդ» կ'անուանէ Ղարաբաղի մայրաքաղաքը (այս անուանումը գործածուած է 1847–էն մինչեւ 1923· այս թուականին երբ ԼՂԻՄ–ի կեդրոն կը դառնայ քաղաքը, Ստեփան Շահումեանի յիշատակին կ'առնէ Ստեփանակերտ անունը):

Գալով պատահարներուն հանդէպ թըրքական կեցուածքին, ան լաւագոյնս արտայայտուած է Սեպտեմբեր 23–ի «Միլլիյէթ» օրաթերթին մէջ, որ կիսապաշտօնական բանբերը կը նկատուի կառավարական շրջանակներու. հոն կ'ըսուի թէ Անգարա Ազրբէջանի պատկանող Ղարաբաղի շրջանին առընչուող հայկական պահանջներուն մեծ ուշադրութեամբ կը հետեւի: Մինչեւ այսօր, որպէս դրացի երկրի մը ներքին հարց, Թուրքիա պաղարիւնութեամբ կ'արժեւորէր դէպքերը ու Անգարայի հանգստութիւն կը պատճառէր տեսնել որ Կորպաչով ջանք կը թափէր շրջանը հակակշռի տակ պահելու համար:

Միւս կողմէ, խնդրին նոր տարածք մը բերած է Ղարաբաղ Կոմիտէին նոր քայլը, որով Մոսկուայէն պաշտօնապէս պահանջուած է Թուրքիոյ վրայ ճնշում բանեցնել որպէսզի ընդունի Հայերու ցեղասպանութիւնը: Նկատելով որ Ղարաբաղ Կոմիտէին պահանջը կը վերաբերի նաեւ Թուրքիոյ վրայ միջազգային ճընշում բանեցնելու եւ Ապրիլ 24 թուականը Խորհրդային Միութեան համար ազգային սուգի օր հռչակելու, Թուրքիոյ Արտաքին Նախարարութեան բանբերը ըսած է.– «Մինչեւ այսօր որեւէ նախանշան չունինք թէ Մոսկուա պիտի ընդառաջէ նման փափաքի մը: Այս հարցին մէջ ոչինչ կ'ակընկալենք, սակայն չենք մաղթեր որ կորպաչովեան ղեկավարութիւնը նման պահանջ մը ընդունի»:

ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆ 21

Սէուլի մեծ դայթակղութեան անունն է՝ Պէն Ճոնսըն, որ աշխարհի ապշած հիացումին առարկայ ըլլալէ ետք, վարկաբեկուեցաւ, երբ պարզուեցաւ որ իր յաղթանակը կը պարտի գրգռիչ դեղահատի գործածութեան:

Քանատացի ախոյեանը, Շաբաթ օր, 100 մեթրի մէջ բոլոր մրցանիշները կոտրած էր 9 երկվայրկեան 79–ով, ետին թողլով Քարլ Լեվիսը: 48 ժամ ետք գողի պէս կը փախէր, այդ փախուստով իսկ խոստովանելով յանցանքը եւ Լեվիսի ձգելով նաեւ իր ոսկի մետալը:

Այս ամբողջը ցոյց կուտայ, եթէ հարկ էր, որ մարզական աշխարհն ալ ապականած է եւ մտքերն ալ այլեւս պղտորած: Կարելի չէ չկասկածիլ, երբ մարզիկ մը կը յաղթէ: Աւելի քան ցաւալի իրողութիւն մը, քանի դոնէ մարզական աշխարհը իր աւանդութեամբ պէտք է մնար ասպարէզ մը, ուր յաղթանակները կը տարուին ճակտի քրտինքով:

***

Երեքշաբթի առտու ընդհանուր դասաւորման գլուխն էր Խորհրդային Միութիւն 33 ոսկի մետալով, իրեն կը յաջորդէին արեւելեան – Գերմանիա 27 եւ Միացեալ – Նահանգներ 14:

ՎԵՐԱԿԱՆԳՆԵԼ ՊԱՏՄԱԿԱՆԸ, ՀԱՐԱԶԱՏԸ

Անուշադրութեամբ, կամայականութեամբ կամ զանազան հաշիւներով կատարուած սխալներ, թերացումներ սրբագրելու շրջան մը որպէս կը բնորոշուի ամէնէն աւելի Խորհրդային Միութեան ներկայ շրջանը։ Խորհրդային քաղաքացիին առօրեային առընչուած քաղաքական, տնտեսական, ընկերային, ազգային խնդիրներուն մատնանշումի կարգը հասած է տեղանուններու մարզին։ «Սովետական Հայաստան»ի անցեալ թիւերէն մէկուն մէջ այս նիւթին առընչուած առաջարկ – յօդուած մը կարդացինք Գ. Դաւթեանիստորագրութեամբ. ան ուշադրութեան կը յանձնէր «Կապան» անունին ձեւափոխումը, որով շրջանը այսօր կը կոչուէր Ղափան։ Յօդուածագիրը կ՚առաջարկէր հայահնչիւն նախկին ձեւը վերահաստատել։

Նոյն օրաթերթին Սեպտեմբեր 10–ի թիւին մէջ վերոյիշեալ խորագրով բաւական երկար յօդուածով մը աւելի համապարփակ ձեւով նոյն նիւթը կը շօշափէ Սերօ Խանզադեան։

Նախ, ուշագրաւ է սկիզբի նշումը.– «Անցեալ տարի ես խօսք գրեցի մեր Հայաստանի գիւղերի ու քաղաքների անունների փոփոխման, վերանուանման, յատկապէս տեղանունների պատմական ու լեզուական արժէքաւորութեան մասին։ Բայց իմ այդ առաջարկ – խօսքը չտպագրուեց։ Եւ ահա «Իզվեստիա» թերթը ճիշդ ու ճիշդ իմ առաջադրած հարցերի ոգով, կարծես հէնց ինձ հետ պայմանաւորուելով, տպագրել է նշանաւոր գիտնականներ Դ. Լիխաչովի, Տ. Գամկրելիձէի եւ Վ. Ներոզնակի յօդուածը՝ սոյն հարցի շուրջ»։

Սերօ Խանզադեան բազմաթիւ օրինակներով կը յիշէ անուանափոխութեան մեծ թիւով պարագաներ, որոնք այսօր սրբագրութեան կը կարօտին։ Առաջին օրինակ մը որպէս, կը տրուի Կալինինօն, որ «մեր պատմական Տաշիրն է. Մեծ Հայքի Գուգարք նահանգի այս գաւառը Տաշիր անունով կը յիշատակուի Ք. Ա. Թ.—Ը. դարերից»։ Գաւառին արեւմտեան մասը 1921–ի Կարսի պայմանագրով յանձնուած է Թուրքիոյ։ «Թուրքերը Տաշիր անունը ջնջել են քարտէզներից։ Մենք եւս ջնջեցինք 1937–ին» կը գրէ Սերօ Խանզադեան։

Ջնջումի, կամ փոփոխութեան պարագաները երբեմն ափսոսանքէ ու դառնութենէ աւելի ծիծաղ կը պատճառեն, երբ հարազատ բանի մը կորուստէն աւելի ակնբախ կը դառնայ իրաւասու անձերու հոյակապ անգիտութիւնը. այսպէս Տանձուտ կոչուած գիւղ մը կը յիշուի Սերօ Խանզադեանի գրութեան մէջ «օտար քոչուորները սրան ասել են Արմթլու։ Երբ մերոնք գիւղիս անունը կամեցել են վերականգնել, դրել են Տանձուտ» (Թրքերէնէ բառացի թարգմանութեամբ)։ Ու ազգային արժէքներու, անուանումներու նախանձախնդիրները գոհացած են հայերէնի վերածելով թրքերէն անունը, առանց հարցը քիչ մը պրպտելու յոգնութիւնը յանձն առնելու. յոգնութիւն՝ որ անպայման պիտի վարձատրուէր, քանի որ պիտի գտնէին թէ գիւղին անունը ոչ թէ թրքերէն Արմթլուն է, այլ՝ «Ամուտ» Երասխ գետի մէկ մուտքը որ կը յիշատակուի Կորիւնի կողմէ Ե .դարուն...։ «Ամուտ»ը միայն առոգանական աղճատումով դառնալէ ետք «Արմթլու», կը հայացուի թարգմանուելով «Տանձուտ»ի...։

Հայաստանի մէջ կան ադրբէջանական գիւղեր. առոնցմէ մէկն է Վարդենիսի շրջանի Նարիմանլու գիւղը։ Ու այս անուանումը կը վիրաւորէ Սերօ Խանզադեանը։ Ան կը գրէ. – «գիւղի բնակիչները Ադրբեջանցիներ են։ Շատ լաւ, նրանք յարգում են իրենց ազգային հերոսին։ Բայց չէ՞ որ այս Նարիմանովը հայատեաց էր, նրա կատաղի ջանքերով (Ստալինի հետ) Հայաստանից խլուեցին Արցախ նահանգը (Լեռնային – Ղարաբաղն էլ հետը), նաեւ Նախիջեւան գաւառը։ Հարցրենք՝ Ադրբեջանում հայկական գիւղ կա՞յ, որի անունը լինի Անդրանիկ»։

Դառնութիւնը զսպելու ջանքով մը պէտք է հրաժարած ըլլայ Սերօ Խանզադեան յաջորդ հարցումէ մը. «Անդրանիկ անունով գիւղ Հայաստանի՛ մէջ կա՞յ...»։ Եղբայրութեան ի՛նչ տարօրինակ ըմբռնում է որ մեզի կը հարկադրէ հիւրասիրել մեր «եղբօր» «Նարիմանլու՚ն, «Վուրղուն»ը, «Ազիզբէկով»ը եւ տասնամեակներ ամբողջ լուռ ու հլու ըսպասել վերակառուցումի օրերուն, որպէսզի մեր հողին մեծագոյն փրկարարը վերջապէս իր օրն ունենայ այդ նոյն հողին վրայ...։ Եղբայրական նուէր մըն ալ «Ալավերդի»ն, որուն դէմ «յիսուն տարուց աւելի է, ժողովուրդը տրտնջում, բողոքում է, բայց ... չի փոխւում»։

Փոփոխութիւնները այսպէս եկած են «Ձոլախաչը» «Ձոլաքար», «Խաչդարակ»ը, «Խաչթառակ», «Խաչիղուռ»ը «Ծաղկաշատ» ընելու։ «Այս ի՛նչ արշաւանք էր «խաչ»ի դէմ» հարց կուտայ Խանզադեան, ու կը շարունակէ՝ «մի՞թէ սրանից չէ որ պանթուրքական որոշ գլուխներ ասում են, թէ խաչքարը «խաչդաշ»ն է եւ հայկական չէ»։

Է՛հ, մեր «եղբայրը» լաւ կը ճանչնայ մեզ. պալէն աւելի պապականի մեր կեցուածքը, «Վուրղուն», «Նարիմանլու» հիւրասիրող ու Անդրանիկը մոռցող «եղբայրասիրութիւնը» կրնայ խաչն ալ օտարին նուիրելու չափ լայնախոհութիւն ներշնչած ըլլալ...։

Ա. Թ.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՑՈՒՍԱՀԱՏ ԿՈՉԵՐ

—×—

Ականջ կուտանք մեր շուրջիններուն, կամ ակնարկ մը կը պտըտցնենք զանազան գաղթօճախներու մէջ հրատարակուած հայերէն թերթերու վրայ։ Ամէն տեղ թախանձագին նոյն պաղատանքները, նոյն կոչերը, նոյն թելադրութիւնները։ Տխուր, երբեմն յուսահատ, երբեմն զայրացկոտ, սակայն երբեք լուատես։ Ամէն տեղ, մէկու մը սրտին խորերէն բարձրացող նոյն աղաղակը, նոյն կշտամբանքը իր ցեղակիցներուն եւ իր հարազատներուն ուղղեալ։ Ամէն տեղ մէկու մը յուսահատ նոյն պայքարը, կարծես հոսանքի դէմ թիավարելու, կարծես իր հասակին հազարապատիկ մեծութեամբ ու ծանրութեամբ ժայռի զանգուածի մը դէմ թումբ կանգնելու։

Ահաւասիկ պատկեր մը։

– Սիրելի հարազատներ, ինչո՞ւ ձեր զաւակները հայկական վարժարան չէք արձանագրեր։ Ինչո՞ւ կը նախընտրէք որ անոնք օտար դպրոցի մը մթնոլորտին մէջ ուսանին եւ կուլ տրուին օտարոտի բարքերու կողմէ։ Անոնք ամբողջովին զըրկուած կը մնան տոհմիկ գիտելիքներէ ու աւանդութիւններէ։ Ցաւէտ կը զրկուին իրենց մայրենի լեզուին մասին ամենանախնական ծանօթութիւնն իսկ ունենալու կարելիութենէն։ Ինչո՞ւ ձեր իսկ ձեռքով վերջակէտ մը կը դնէք ձեր պատկանելիութեան եւ կը դաւաճանէք ձեր ծնողներուն, որոնք ձեզ աշխարհ բերին որպէս մէկմէկ Հայ։ Դուք, որ հոգի կուտաք ձեր զաւկին կեանքի ապահովութեանը համար, դուք որ ի խորոց սրտի անձկութեան կը մատնուիք ամէն անգամ որ ձեր զաւակը քիչ մը կ՚ուշանայ տուն վերադառնալու, դուք որ գիշեր – ցերեկ կ՚աղօթէք ձեր զաւակներուն անվտանգութեան համար, դուք որ կը սոսկաք ձեր զաւկին գլխուն գալիք նիւթական ու բարոյական ամենափոքր փորձանքի մը հեռապատկերով, դուք որ այնքան ուշադիր էք որպէսզի ձեր զաւակները իրենց ճամբան չկորսնցնեն այլասերումներու ու ապականումներու անտառին մէջ, ի՞նչպէս ձեր իսկ ձեռքով զանոնք կը տեղաւորէք զարտուղի ուղղութեան մը վրայ եւ կ՚արտօնէք որ անոնք իրենց ճամբան յաւէտ կորսնցնեն օտարացումի ու հօրենական բարքերէ կամ աւանդութիւններէ հեռացումի անտառին մէջ։ Չէ՞ք տեսներ որ անոնք այս անտառէն ալ այլեւս վերադարձ չունին, ինչպէս պիտի չունենան մարմնական ու բարոյական այլատեսակ այն այլասերումէն, որմէ կը վախնաք։ Սթափե՛ցէք, քանի ուշ չէ տակաւին, ձեր զաւակները վերադարձուցէ՛ք մեր վարժարաններուն։ Այս վարժարանները ձեր տղոց համար հիմնուած են։ Այլապէս մի առ մի պիտի փակուին անոնք։

Ահաւասիկ ուրիշ պատկեր մը։

– Սիրելի հարազատներ, ինչո՞ւ մի առ մի կը լքէք ձեր ծննդավայրն ու հօրենական տունը եւ զանգուածաբար կը գաղթէք դէպի օտար հորիզոններ։ Դուք, որ ամբողջ ձեր կեանքին մէջ այնքան աշխատանք տարիք ծաղկեցնելու համար ձեր սուրբ բոյնին երդիքն ու անոր պարտէզը, դուք որ ձեր նախնիներուն ձգածին վըրայ քանի մը քար եւս աւելցուցիք չէնցընելու համար անոնց ժառանգութիւնն ու յիշատակը, դուք որ ձեր սուրբ ընտանիքին բոլոր երջանիկ պահերը ապրեցաք այս հողերուն վրայ, ինչո՞ւ, ի՞նչ սրտով կը լքէք ամէն ինչ ու խարխափ կը նետէք հեռաւոր ջուրերու մէջ, որոնք օտար են ձեզի եւ որոնք գիրկ չեն բանար ո՛չ ձեր ընտանիքին, ոչ ալ ձեր անցեալին։ Կը կարծէք որ ամէն ինչ ձեզի հետ տարա՞ծ կ՚ըլլաք, երբ չակելով ձեր ունեցած հարստութիւնը, կը մեկնիք առանց արցունքի կաթիլ մը հոսեցնելու։ Հապա այն բաժի՞նը զոր ունիք ձեր ազգային հարստութենէն։ Չէ՞ք գիտեր որ ձեր թաղին եկեղեցիին մէկ մասը ձեզի կը պատկանի, չէ՞ք գիտեր որ ձեր թաղամասին դպրոցին մէջ դուք ալ չահարաժին ունիք, չէ՞ք գիտեր որ ձեր թաղամասի մըշակութային սա ակումբին դուք ալ բաժնետէր էք։ Որո՞ւ կը ձգէք ձեր այդ հարստութիւնները։ Որո՞ւ կը ձգէք քաղաքին բոլոր այն անկիւնները ուր ապրեցաք ձեր երիտասարդութեան ամէնէն երջանիկ օրերը։ Որո՞ւ կը ձգէք ձեր ծնողներուն դամբարանները։ Սթափեցէ՛ք։ Քանի ուշ չէ, հրաժարեցէ՛ք առաջադրանալէ դէպի օտար ովկիանոսներ, որոնք անպայման կուլ պիտի տան ձեր ընտանիքը, նոյնիսկ եթէ միլիոնաւոր տոլարներ փռեն ձեր ոտքերուն տակ։

Եւ ահա ուրիշ պատկեր մը։

Հարազատներ։ Ինչո՞ւ չէք խօսիր մեր մայրենիով։ Ինչո՞ւ կ՚անտեսէք այն Մեծասքանչը, որ այնքան քաղցր կը հնչէր ձեր նախնիներուն շրթներուն վրայ։ Ինչո՞ւ հայերէն թերթ մը չէք կարդար։ Մեր ժողովուրդը հազարաւոր տարիներ գոյատեւեր է իր գիրով ու իր մշակոյթով։ Ինչո՞ւ ձեր պատկանելիութեան կը դաւաճանէք կռնակ դարձնելով դարերու ընթացքին կերտուածին։ Չէ՞ք գիտեր որ զանոնք ապրեցնելու հերթը ձերն է։ Ըսթափեցէ՛ք, զասալիք մի՛ ըլլաք։ Մեծասքանչին տեղ մը բացէք ձեր երդիքին տակ։ Ապա թէ ոչ վաղը ոչինչ պիտի մընայ մեր անցեալէն եւ ներկայէն։

Ամէնուրեք նոյն պաղատանքը, նոյն թախանձագին ոգը։

Եւ ամէնուրեք նոյն խուլ ականջները։

Ռ. Հ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ՊԵԼԺԻՈՅ ՄԷՋ

Նոյեմբերին Պելժիոյ մէջ տեղի պիտի ունենան Խորհրդային Միութեան օրերը՝ Հայաստանի մասնակցութեամբ։ Այդ կապակցութեամբ օրերս Հայաստան կը գտնուէին «Պելժիա – Խորհրդային Միութիւն» ընկերութեան ներկայացուցիչները՝ բանակցութիւններ վարելու համար տեղւոյն պատասխանատուներուն հետ։

Հիւրերը ծանօթացած են այն խումբերուն, որոնք Հայաստանի Երաժշտական արուեստը պիտի ներկայացնեն Պելժիոյ մէջ, ինչպէս նաեւ ժամանակակից գեղանկարչութեան, մանկական ստեղծագործութեան, գրքերու ցուցահանդէսին, որոնք պիտի ցուցադրուին այդ օրերուն։ Պիտի ներկայացուի նաեւ Հայաստան տեղի ունեցող վերափոխումներու մասին «Խորհրդային Հայաստան – վերակառուցման սահմանները» լուսանկարային ցուցահանդէսը։

Պելժերը պիտի ծանօթանան նաեւ հայկական ազգային խոհանոցին։ Ներկայ պիտի ըլլան նաեւ Հայաստանի գիտութեան ու մշակոյթի գործիչներ։

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՑԻԳ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 19)

Ս. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄԸ ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԼԻԱԿԱՏԱՐ ՆԻՍՏԻՆ

—×—

Սեպտեմբեր 13–ին տեղի ունեցած Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան կեդրոնական կոմիտէի լիակատար նիստին Ա. քարտուղար Սուրէն Յարութիւնեանի կարդացած զեկուցումը քանի մը տարբեր ոլորտներ ընդգրկած է. ընկերային խնդիրներ, բնապահութիւն, Լ. Ղարաբաղի հարցը, մայրենի լեզու եւ Սփիւռք։ Որոշ կրճատումներով կու տանք զեկուցման նշանակալի մասերը։

ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐ

Մեր լիակատար նիստը մեզի համար դժուար ժամանակներուն գումարուած է։ Հանրապետութեան գլուխը շատ փորձութիւններ կան։ Բանը ոչ միայն եւ նոյնիսկ ոչ այնքան վերջին ամիսներու յայտնի իրադարձութիւններն են։ Ճգնաժամային իրավիճակը սաղմնաւորուած էր վաղուց, թուացեալ բարուոքութեան ու բարգաւաճման ժամանակաշրջանին, երբ տարուէ տարի որոտընդոստ ծափահարութիւններու ներքոյ մեզի դրօշներ կը յանձնուէին։

Տնտեսական, ընկերային, քաղաքական կեանքին մէջ տեղ գտած լճացման երեւոյթները առաջին հերթին կուսակցութեան կեդրոնական կոմիտէի կազմակերպչական եւ քաղաքական աշխատանքի կոպիտ վրիպումներու ու սխալներու արդիւնք են։

Այսօր ակներեւ դարձած է, որ մեր հիմնական թերութիւնները ընկերային ոլորտին մէջ կուտակուած են։ Իրավիճակը արմատական բեկում կը պահանջէ։ Անիկա մեզ կը մղէ նոր երկարաժամկէտ, խորապէս կշռադատուած, ուժով ընկերային քաղաքականութիւն կենսագործելու անհրաժեշտութեան։

Ամէնէն կարեւոր հարցերէն է բնակչութեան սննդամթերքի պահանջներու բաւարարումը։ Վերջերս ես եղայ կարգ մը գիւղական շրջաններ ու տեսայ որ մարդիկ կը հաւատան փոփոխութիւններուն, պատրաստ են բոլոր ուժերը գործադրել գիւղատնտեսութեան արագ զարգացման համար։ Բայց անոնք պէտք է ազատօրէն աշխատին ու կաշկանդուած չզգան։ Ուրեմն, եկէք, բոլոր պայմանները ստեղծենք, որ անոնք հողի իսկական տէրը դառնան։

Կարեւոր հարց մը եւս։ Պարենային հարցի լուծման համար անպայման պէտք է իրականացնել գիւղի ընկերային բարեփոխումը, համակողմանիօրէն հաշուի պէտք է առնենք իւրաքանչիւր բնակավայրի եւ շրջանի հնարաւորութիւններն ու առանձնայատկութիւնները։

Կայ նաեւ բնակարանի հարցը։ Այսօր Հայաստանի տասը ընտանիքէն մէկը բնակարանային պայմաններու բարելաւման կարիք ունի, մօտաւորապէս երեք հազար ընտանիք 15–20 տարիէ ի վեր տունի կը սպասեն, իսկ աւելի քան 10 հազար ընտանիքներ խարխուլ տուներու մէջ կ՚ապրին։ Մարդոց բնակութեան պայմանները Երեւանի Կոնդի, Սարի թաղի եւ կարգ մը այլ վայրերու մէջ, պարզապէս անտանելի են։ Սա խայտառակութիւն է մեզի համար։

Մեզի համար առանձնայատուկ հարց է խմելու ջուրի պակասը։ Միթէ կարելի է բնական համարել, որ այսօր շատ քաղաքներ խափանումներով ջուր կը ստանան, իսկ գիւղերու աւելի քան երրորդը ընդհանրապէս ջրմուղի ցանց չունի։

Լայն սպառման ապրանքներու խնդիրին մասին միշտ խօսուած է ու կը խօսուի, սակայն անոնց պակասը վիթխարի է։ Այդ ապրանքներու որակին բարձ-

բացման հարցը ընկերա–քաղաքական մեծ խնդիր է։

Հարկաւոր է լուծել քաղաքային փոխադրամիջոցներու խնդիրը, որ Երեւանի մէջ շատ սուր է։ Չեն կրնար չգոյացնել երթեւեկութեան ժամերու մըշտական խախտումները, սպասող ճամբորդներու կուտակումները։

Մեր ուշադրութեան կեդրոնը պէտք է ըլլան մարդու առողջութեան ամրապնդման հարցերը։ Այս ոլորտին մէջ տարւէ տարի լուրջ խնդիրներ կը ծագին։

Մենք պէտք է առանց յետաձգելու, առանց որեւէ յապաղումի կտրուկ կերպով փոխենք իրավիճակը եւ պատշաճ կարգ ու կանոն հաստատենք բնակչութեան բուժսպասարկման գործին մէջ։ Հանրապետութեան պատասխանատու մարմինները պէտք է հասնին այն բանին, որ արդէն մօտ ատենէն խիստ բարելաւում ձեռք բերուի առողջապահութեան մէջ։

ԲՆԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

Լուրջ մտահոգութիւն ու տագնապ կը յարուցանէ Հայաստանի եւ յատկապէս Երեւանի, Կիրովականի, Հրազդանի, Ալավերդիի ու Արարատի բնապահական իրավիճակը։ 1987–ին Հանրապետութեան օդային աւազան արտանետուած է 246 հազար թոն վնասակար նիւթ։ Արդիւնաբերութեան մէջ աղտոտումի ամէն չորս աղբիւրներէն երեքը փոշեզտիչ կամ կազզտիչ յարմարանքներ չունին։ Երեւանի համար պատուհաս դարձած են փոխադրութեան միջոցները, օդը ապականելու մէջ անոր բաժինը արդէն 60 առ հարիւրէն աւելի է։

Ջախջախիչ աղտոտ են Հրազդան, Բամպակ, Դեբետ, Ողջի գետերու աւազանները։ Միայն Հրազդան գետը օրական 200 թոն կերակրաաղ կը լեցուի։

Բնական հարստութիւնները օգտագործելու մէջ շատերը պարզապէս զուտ սպառողական հոգեբանութիւն կը դրսեւորեն։ Համաձայնեցէք որ այս ամէնը հակաբարոյական է ոչ միայն ներկայ, այլեւ գալիք սերունդներու հանդէպ։

Մի՞թէ թոյլատրելի է որ ստեղծուած այս պայմաններուն մէջ չիրագործուին նոյնիսկ այն միջոցները, որոնք նախատեսուած են բնապահական կարիքներու համար։ Ընդհանուր առմամբ ԺԱ. հնգամեակի տարիներուն նախատեսուածէն 14 միլիոն ռուբլի դրամագլուխ պակաս իրագործուած է։

Մենք նոր վերաբերմունք ունինք նաեւ հայկական հիւլէական ելեկտրակայանի նկատմամբ։ Հայաստանի կեդրոնական կոմիտէն միութենական մարմիններու առջեւ հարց դրած է, որ արդէն յառաջիկայ երեք տարիներուն հիւլէական կայանը փակուի։ Մեր առաջարկութիւնը ըմբռնում եւ պաշտպանութիւն գտած է Խորհ. Կեդրոնական Կոմիտէի ու Նախարարաց Խորհուրդի կողմէ։ Այս հարցով վերջերս Հայաստան կը գտնուէր յատուկ յանձնաժողով մը՝ Նախարարաց Խորհուրդի փոխ–նախագահ Բ. Շչերբինայի գլխաւորութեամբ։

Հիւլէական ելեկտրակայանի փակումը բարդ խնդիր է, սակայն մենք պէտք է լուծենք մինչեւ վերջ, որովհետեւ ատիկա համահունչ է ժողովուրդին իղձերուն։ Այդ ելեկտրակայանը պիտի փակուի։ Կրնան հարց տալ՝ իսկ ինչո՞ւ երեք տարի յետոյ պիտի փակենք։ Բանն այն է, որ այսօր հիւլէական կայանը Հայաստան արտադրուող ամբողջ ելեկտրական ուժի 36%–ը կը կազմէ եւ մենք այդ լրացնելու համար պէտք է 300 մէկավաթ կարողութեամբ նոր կայաններ գործարկենք։ Նախատեսուած է նաեւ հիւլէական կայանի շէնքերն ու շինութիւնները վերասարքաւորել բնական կազով աշխատող ելեկտրակայանի համար։

Այն կապակցութեամբ, որ ձայներ կան թէ իբր յառաջիկային նոր հիւլէական կայաններ պիտի ստեղծուին, ես այսօր ամենայն պատասխանատուութեամբ կը յայտարարեմ, Հայաստանի որեւէ մէկ վայրը հիւլէական կայանի շինարարութիւն պիտի չըլլայ։

Բնապահական իրավիճակի կարգաւորման նպատակով աւելի գործօն կերպով պիտի օգտագործուին փոքր գետերու, արեւի, հովի, ընդերքի ջերմային ուժանիւթը։

Մեր պարտքն է արմատապէս փոխել վերաբերմունքը շրջակայ միջավայրի նկատմամբ, աշխատաւորներուն մէջ դաստիարակել բնապահական բարձր մշակոյթ, վճռականօրէն արմատախիլ ընել բնապահութեան նկատմամբ անտարբերութիւն ցուցաբերող ձեռնարկութիւններու որոշ ղեկավարներու վերաբերմունքը։

Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէն կը դիմէ բոլոր քաղաքացիներուն, բոլոր անոնց, որոնք իրօք մտահոգուած են հայ ժողովուրդի ճակատագրով, կոչ ընելով համախմբել ջանքերը լուծելու համար կենսական այն խնդիրները, որ ամենայն սրութեամբ ծառացած են մեր առջեւ։

Մեզ խորապէս կը յուզէ Սեւանայ լիճի խնդիրը։ Դեռ ուշ չէ եւ կարելի է փրկել Սեւանը։ Բայց վաղը անուղղելի կրնայ պատահիլ։ Ծիրդ այս ըմբռնումով մենք պէտք է արագացնենք Որոտան գետէն տարեկան 165 միլիոն խորանարդ մեթր ջուր Սեւան հասցնելու գործը, ինչպէս նաեւ ջրամբարներու շինարարութիւնը եւ միաժամանակ վերաշինենք Հրազդանի ոռոգման ցանցը։

Անթոյլատրելիօրէն ձգձգուած է Սեւանայ լիճին շուրջը տեղադրուելիք օղակաձեւ կոյուղիին շինարարութիւնը. լիճին յետագայ աղտոտումը կանխելու համար սա շատ կարեւոր է։ Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէն վերջերս կարգ մը միջոցներու ձեռնարկած է կոյուղիին շինարարութիւնը 1990–ին աւարտելու եւ առափնեայ բոլոր բնակավայրերը անոր միացնելու համար։ Մինչ այդ շրջակայ ձեռնարկութիւնները եթէ չգտնեն իրենց թափօնները լիճ նետելը բացառող ուղիներ, մենք հարկադրուած կ'ըլլանք արգիլել այդ ձեռնարկութեանց աշխատանքը։

(Շար. 1)

ՄԱՄԼՈՅ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ ԽՏԱՑԵԱԼ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ, 1988

Վենետիկի Համալսարանի Հայ Լեզուի եւ Մշակոյթի ամառնային խտացեալ դասընթացքը սկսաւ Օգոստոս 3–ին եւ վերջ գտաւ 24–ին։ Քննութիւնները տեղի ունեցան Օգոստոս 25 եւ 26 թուականներուն։ Դասընթացքին մասնակցեցան 69 հոգի՝ Գանատայէն, Միացեալ – Նահանգներէն, Արժանթինէն, Ֆրանսայէն, Արեւմտեան – Գերմանիայէն, Շուէտէն, Անգլիայէն, Իտալիայէն եւ Սուրիայէն։ Ուսուցչական կազմը բաղկացած էր հետեւեալ անձերէն՝ Մեսրոպ Ադամեան (Փարիզ), Աննա Գազանճեան (Գահիրէ), Վարուժան Գազանճեան (Գահիրէ), Յարութիւն Ուէմոն Գէորգեան (Փարիզ), Ալիս Գույումճեան (Հալէպ), Այտա Դանիկեան (Փարիզ), Պարէտ Մանուք (Փարիզ), Նորա Պարութճեան (Փարիզ), Աննա Տաքէսեան (Փարիզ), Կարապետ Տաքէսեան (Փարիզ), Խաչիկ Տէրտէրեան (Փարիզ), Պատրիկ Տօնապետեան (Փարիզ), Հայր Լեւոն Զէքիեան (Վենետիկ)՝ որ նաեւ վարիչն էր։ Քարտուղարութիւնը ստանձնած էր Անահիտ Աբրահամեան, որ կը կատարէր նաեւ դասերու ամէնօրեայ կրկնիչի պաշտօնը։

Դասընթացքը բաժնուած էր 5 մակարդակներու. երրորդ մակարդակն ալ, իր կարգին, ունէր երկու ենթախումբ։ Հինգ մակարդակներն էին՝ Ա.– բացարձակ ըսկըսնակ, Բ.– կեղծ սկսնակ, Գ.– միջակ, Դ.– միջակ զարգացած, Ե.– զարգացած։

Պաշտօնական դասաւանդութիւններէն զատ տեղի ունեցան վկոր սեղաններ, ազգային ընկերային նիւթերու շուրջ, որոնցմէ մին Ղարաբաղի մասին՝ քաղաքապետարանային Սան – Լէօնարտօ դահլիճին մէջ, Օգոստոս 9–ին, մասնակցութեամբ՝ Միլանի Հայ Մշակոյթի Ուսումնասիրութեան եւ Վաւերագրումի Կեդրոնի վարիչ փրոֆ. Ա. Ալփակօ – Նովէլլօի, Իտալիոյ Հայ Դատի Յանձնախումբի անդամ Սուրէն Ծովիկեանի եւ Վենետիկի Համալըսարանի Համեմատական Գրականութեան դասախօս՝ փրոֆ. Փաօլա Միլտոնեանի. կը ղեկավարէր Հ. Լեւոն Զէքիեան։

Խումբին առաւելագոյն մասը (80 հոգի) տեղաւորուած էր Վենետիկի համալսարանի «Անդրանիկ» հանրակացարանին մէջ, որու նորոգութեան աշխատանքները դժբախտաբար ձեռնտու չեղան ստեղծելու բոլորովին յարմարաւէտ պայմաններ։ Գ. մակարդակի վրայ ստեղծուած ուսանողներու թիւի բազմութիւնն ալ ցոյց տուաւ անհրաժեշտութիւնը դասախօսական անձնակազմի եւ տեղաբնակային ներկայ պայմաններով չեշտելու արձանագրութիւններու փակ թիւի հանգամանքը, այնպէս որ իւրաքանչիւր դասախօսի վիճակի ոչ աւելի քան 10 – 12 հոգի։

Դասընթացքի ընդհանուր եկամուտը եղաւ շուրջ 43 միլիոն տասնեւհինգ հազար լիրէթ, ծախքերը՝ շուրջ՝ 35 միլիոն վեց հարիւր հազար լիրէթ։

Ծրագրուած է Վենետիկի համալսարանի Լեզուներու Ուսուցման կեդրոնին հետ գործակցաբար պատրաստել հայերէն լեզուի տեսալսողական դասերիզ մը, քսան միաւորներու վրայ բաժնուած եւ հինգ ժամ տեւողութեամբ, որու նախնական աշխատանքները արդէն սկսած են։ Մանրամասնութիւններ պիտի հաղորդըւին յաջորդաբար։

Արդէն բացուած են 1989–ի ամառնային խտացեալ դասընթացքի արձանագրութիւնները։ Նկատի առած տեղերու սահմանափակ թիւը, կը խնդրուի բոլոր հետաքրքրուողներէն որ հաճին ըստ կարելւոյն շուտով կատարել իրենց դիմումը, գրելով հետեւեալ հասցէին. –

Corso intensivo di lingua armena
— Dipartimento Studi Eurasiatici —
S. Polo 2035 — 30125 VENEZIA (ITALIA).

Դասընթացքի պայմանները կը մնան մօտաւորապէս միեւնոյնները, բացի արձանագրութեան սակէն՝ որ պիտի կրէ որոշ յաւելում։ Նոյեմբերի ընթացքին տըրւելիք մամլոյ առանձին հաղորդագրութեամբ պիտի ծանուցուին նոր պայմանները։

Կ'օգտուինք առիթէն խնդրելու համար հայ գրականութեան եւ հայագիտական գիրքերու հեղինակներէն եւ հրատարակիչներէն որ հաճին մէկական օրինակ ուղարկել սոյն ամպիոնի գրադարանին, ինչ որ մեծապէս պիտի նպաստէ դասընթացքի մասնակցողներուն։

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ
ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻ ԵՒ
ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՄՊԻՈՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՍԱՆ – ՓԱՈԼՕ քաղաքի համալսարանի Արեւելեան Լեզուներու բաժնին հայկական ամպիոնին հանդիպումը բանաստեղծուհի Ալիսիա Կիրակոսեանի հետ տեղի ունեցած է Օգոստոս 7–ին։ Ա. Կիրակոսեան բանաստեղծական երեկոյթ մը ունեցած է Օգոստոս 11–ին, տեղւոյն Հայ Քլըպի սրահին մէջ։ Հ. Բ. Ը. Մ.–եան հրաւէրով իր ծննդավայր՝ Արժանթինը այցելող բանաստեղծուհին մասնակցած է նաեւ Պուէնոս – Այրէսի մէջ կազմակերպուած գրական երեկոյթի մը։

**

ՄՈՆՐԷԱԼԻ հայ կեդրոնը այցելած է Գանատայի նոր ժողովրդավար կուսակցութեան ղեկավարը՝ Էտ Պրոտպենթ, Սեպտեմբեր 9–ին։ Մէկուկէս ժամուան ընթացքին ան տեսակցութիւն ունեցած է Հ. Յ. Դ. Գանատայի Կեդրոնական Կոմիտէի եւ Հայ Դատի Գանատայի յանձնախումբէն անդամներու հետ։

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Բայց ինչքան ալ ուժգին ըլլային այդ արտասանուած վանկերը, Սաթենիկ ըզմայլանքով կը վերյիշէր զանոնք, ու նաեւ բոլոր աննշան մանրամասնութիւնները, քաղցր ու գորովագին ժպիտը սիրելի դէմքին վրայ ու իր տան դրան առջեւ, հրաժեշտի բոպէն, սիրելիին դողդոջուն շրթները ձեռքին վրան եւ անոր շիկնած դէմքը գորովանքով եւ սիրով պայծառացած։ Ինչը՛ ... ա՛հ, կը յիշէր ինքզինքը. ստուեր մը, որ խուսափուկ շարժումներով անցեր էր մուտքի նրբանցքէն, բարձրացեր էր սանդուխներէն, արտակարգ թեթեւութեամբ, կարծես ազատագրուած էր ֆիզիքական բեռէն, անէացած հոգեզմայլութեան մէջ. կը վերյիշէր եւ առաջին ակնարկը հայելիին մէջ ... ինչքա՛ն ուժգին էր եւ նրբացած, կարծես օտարական ինքզինքին ... Սաթենիկ հաւատացած էր որ իր դէմքը մասնաւոր կընիք մը ստացեր էր այդ իրիկուն եւ բան մը անանցանելի կերպով մնացեր էր իր վրայ, բան մը որ չկար այդ ժամէն առաջ. Գարեգին զինքը այլափոխեր էր ու այն իրիկուան արտայայտութենէն ցոլք մը այլեւս ընդմիշտ իր դէմքը պիտի զարդարէր գերագոյն եւ անըմբռնելի գեղեցկութեամբ։

Հիւրանոցի ճաշասրահէն երաժշտական ծուէնները կը հասնէին մինչեւ իր սենեակը, բայց Սաթենիկ անուշադիր էր արտաքին աշխարհին. անգիտակցաբար միայն իր մտածումը կանգ կ'առնէր եւ ամէն ինչ կը նպաստէր իր յիշողութեան նոր զարթնում մը ունենալու։ Ուզեց յիշել իրենց առաջին հանդիպումի օրը։ Տիկին Արգարեանի տանն էր ու ընկողմանած թիկնաթոռի մը մէջ կը լսէր Պեթհովէնի սոնատ մը, որ իր բարեկամուհին կը նուագէր դաշնակի վրայ։ Մութը կ'իջնէր հետըզհետէ, բայց աղախինը գիտէր թէ պէտք չէ զիրենք խանգարէ։ Սաթենիկ ձեռքին մէջ ունէր կարմիր վարդ մը եւ երբեմն անոր բուրումնաւէտ թարմութիւնը կը մօտեցնէր տենդագին այտերուն, տեսակ մը անբացատրելի յուզում կը սարսար մթնոլորտին մէջ ... կը սպասէին ... ի՞նչ բանի, չէին գիտեր, բայց դժբախտութեան եւ երջանկութեան ալիքներ կարծես իրարու խառնուած, հեռաւոր հորիզոններէ կը հասնէին դէպի իրենց։

Տիկին Արգարեան դժբախտ կին մըն էր եւ կը սիրէր իր վիշտը օրօրել երաժըշտութիւնով. դժուարահաճ էր իր բարեկամներու ընտրութեան մէջ, բայց կը սիրէր Սաթենիկի յուզուած լռութիւնը եւ հաղորդականութիւնը, ժամեր կը մնային այդպէս առանց խօսելու, երբեմն նուագելով, երբեմն կարդալով առանձին նոյն սրահին մէջ, մինչեւ որ մթութիւնը գար շրջապատել զիրենք աւելի կատարեալ եւ անդորր լռութեամբ, ու կը բաժնուէին իրարմէ առանց այդ լռութիւնը խզելու, առանց երբեմն իրար ձեռք տալու, վերջին նայուածքի մը, կամ յոգնած ժպիտի մը մէջ խտացնելով իրենց բոլոր ըսելիքները։

Այդ իրիկուն ալ երկու բարեկամուհիները թաղուած էին իրենց իմացական լռութեան մէջ, երբ վերջապէս Տիկին Արգարեան մօտեցեր էր դաշնակին. կարծես քաղցր եւ տխուր մտածումներու թափօր մը իրենց քունէն արթնցած կ'անցնէին միջոցին մէջէն եւ իր հոգին տաժանելիօրէն կը բացուէր արտասովոր ընկալումի մը համար։ Ինչո՞ւ այն իրիկուն եկաւ Գարեգին, գիտնալով Տիկին Արգարեանի առանձնասիրութիւնը եւ իր դժբախտութենէն ի վեր ունեցած քաշուած կեանքը. հին բարեկամներ էին եւ երբեմն հազուադէպ կերպով կուգար Տիկնոջ այցելութեան, բայց այդ օրը ... ի՞նչ բան դրդեր էր զինքը։ Աւելի ուշ մտերմութեան ժամերու մէջ Գարեգին բացատրեր էր .– «Ամբողջ օրը խելակորոյս թիթեռնիկի նման էի, կարծես արբեցած մի ինչ որ անորոշ զգացումով, ես ինքզինքս չէի ճանաչում եւ ուզում էի սթափուել, բայց եւ այնպէս ամէն մի քայլս անում էի որոշ եւ վճռուած նպատակի համար. մութը իջնելուց յետոյ զարմանալի թախիծ պատեց ինձ եւ եկայ Տիկին Արգարեանին այցելութեան. մարդկօրէն այսպէս տըրամադրանեցի, խելացի ու հանդարտ կին է, ինձ կը հանդստացնէ ...»։

(Շար. 10)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պր. Սեդրակ Գասպարճեան (Պէյրութ), Տէր եւ Տիկին Յակոբ Գասպարճեան եւ զաւակները (Փարիզ), Տէր եւ Տիկին Հայկազ եւ Լենա Եարտըմեան եւ զաւակները (Պէյրութ), Տոքթ. եւ Տիկին Գէորգ եւ Ալին Փափազեան եւ զաւակները (Պէյրութ), ինչպէս նաեւ համայն ազգական պարագաները կը ծանուցանեն թէ յառաջիկայ Կիրակի, Հոկտեմբեր 2-ին, առաւօտեան ժամը 11.30-ին, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի իրենց սիրելի կնոջ, մօր եւ մեծ - մօր՝

ՎԱԼԱՆԹԻՆ ԳԱՍՊԱՐՃԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Սաատէքեան)

մահուան քառասունքին ի յիշատակ:

Հանգուցեալին յիշատակը յարգողներէն կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ:

Այս տխուր առթիւ, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Գասպարճեան հետեւեալ նուիրատուութիւնները ըրած են. -

Փարիզի Հ. Բ. Ը. Մ.-ին	500 Ֆր.
Հայ Աղքատախնամին	500 Ֆր.
Ռ.Ա.Կ.ի Ա. Զօպանեան ակումբին	500 Ֆր.
Սամուէլ Մուրատեան վրժ.ին	500 Ֆր.
Դպրոցասէրին	500 Ֆր.
«Յառաջ»ին	250 Ֆր.
«Աշխարհ»ին	250 Ֆր.
«Կամք»ին	250 Ֆր.
«Յաղթանակ»ին	250 Ֆր.
LETTRE DE L'ADL-ին	250 Ֆր.:

RECHERCHONS

Recherchons toutes personnes pouvant donner des renseignements sur la famille de *Ohannes VORPERIAN* et de son épouse *Parisse YAGHOURBIAN originaires* de *KHARPOUT*.

Pour tous renseignements prière de s'adresser à :

ETUDE COUTOT - ROEHRIG
GENEALOGISTES
37, rue Montgrand — 13006 MARSEILLE
Réf. : 2262 / 24075.

AU CENTRE CULTUREL
ALEX MANOOGIAN

Dans le cadre de ses activités éducatives, l'U.G.A.B. organise des cours

D'ARMENIEN

Enfants: le samedi ou le mercredi à 14h30.
Adultes: le samedi à 14h30.
Préparation bac: le vendredi de 20h30 à 22h.
Cours dirigés par G. DAKESSIAN

D'INFORMATIQUE

Le samedi après midi. Réservée uniquement aux élèves suivant les cours de langue.
Enseignée par A. BOUDAGHIAN

DANSE ARMENIENNE

Enfants: le samedi.
Adultes: En semaine à partir de 20h
Enseignée par A. BOUDAGHIAN

MUSIQUE TRADITIONNELLE
(dehol, shevi)

Le samedi.
E. ZARTARIAN — D. SARKISSIAN

DEBUT DES COURS
LE SAMEDI 1er OCTOBRE. A 14H.

118, rue de Courcelles—75017 Paris
Tél. : 42. 27. 12.26 M° Courcelles

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ԲԱՐԵՄԱՂԹՈՒԹԻՒՆ

ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ — ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ
ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՕԾՄԱՆ
ՏԱՐԵԴԱՐՁՆԵՐՈՒՆ ԱՌԻԹՈՎ

Կիրակի օր, Հոկտեմբեր 2-ին, առաւօտեան ժամը 10.30-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ հիմնարկութեան 86-րդ եւ Օծման 84-րդ տարեդարձներուն առիթով (հիմնադրուած՝ 1902 Հոկտեմբեր 5-ին, եւ Օծուած 1904 Հոկտեմբեր 2-ին), հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Պատարագի ընթացքին հոգեհանգիստ կը կատարուի, եկեղեցաշէն բարերար՝ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ՄԱՆԹԱՇԵԱՆի եւ Մայր Եկեղեցւոյ հանգուցեալ բոլոր բարերարներուն համար:

Նոյն ատեն, Արեւշատութեան Աղօթք եւ Մաղթանք կ'ըլլան՝ Մայր Եկեղեցւոյն ի կեանս եղող բարերարներուն ու անոնց հարազատներուն համար:

Պատարագի աւարտին՝ Մատաղ կ'օրհնուի:

Կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը ներկայ գտնուիլ պատարագին եւ մասնակցիլ յիշատակի եւ յարգանքի աղօթքներուն:

***

Ս. ՅՈՎՀ.-ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ
Բարերարներն են.-

Եկեղեցաշէն բարերար՝ Աղեքսանդր Մանթաշեան, Ալթանադինէ Էգնայեան, Ռափայէլ Մարկոսեան, Արմենակ Համբարձումեան, Պօղոս - Նուպար Փաշա, Սիրանոյշ Ֆրէնկեան, Երուանդ Պարկիրճեան, Կարապետ Յակոբեան, Յակոբ Տէր - Յակոբեան, Գէորգ Պագըրճեան, Վահագն Իչգալացեան, Խաչատուր Պետրոսեան, Սօֆիա Պետրոսեան, Եդուարդ Պապեան, Զապէլ Պէօճէքեան, Յակոբ եւ Մարիամ Տամլամեան, Միհրան եւ Թագուհի Գավէզեան, Յարութիւն եւ Մարի Ժամկոչեան, Հմայեակ եւ Աննիձա Ալեքսանեան, Աշոտ Ֆրէնկեան, Նուրհան Ֆըրէնկեան, Գրիգոր Փաթթուքեան, Աբրահամ Ղուկասեան, Յարութիւն եւ Արշալոյս Միւթէվէլեան, Վեհանոյշ Ջրբաշեան, Զապէլ Ալթունեան, Տիրուհի Միքայէլեան, Արմինէ - Մելիք Գալէնտէրեան, Զաւէն Տէր - Սարգիսեան, Հայկ Ջրուանդեան, Սրբուհի Ջատիկեան, Յովհաննէս Մալեանց, Ռօզա Պագըրճեան, Արմէն Պետրոսեան, Մելքոն Պետրոսեան, Հերմին Քանթար, Յարութիւն Սէտիկեան, Մարի Ա. Տէտէեան, Մօրիս Օպէր, Իրէն - Էնկէլ Գույումճեան, Պերճ Գույումճեան, Զարուհի Թորոսեան, Եւփիմէ Աւետիսեան (Անայիս), Աստրա Թորոսեան, Վրոյր Հալէպլըեան, Մուշեղ Պետրոսեան, Թադէոս Սթաթեան, Մարգրիտ Շմաւոնեան, Վէրթայմ Աղապէկեան, Հայկ Աղապէկեան, Սօֆի - Ռօզ Գանճեան, Նոյեմի Ամպէրեան, Գառնիկ Մոմճեան, Գաբրիէլ Համբարձումեան, Մովսէս եւ Նարդուհի Տէմիրճեան, Ս. եւ Զ. Սանթուրճեան - Հալէպլեան, Տիգրան եւ Մարիամ Կակազեան, Վահրամ Ասլանեան, Վիքթորիա Ասլանեան, Վալանթէն Ղուկասեան, Մարիամ եւ որդի Գուրգէն Ակոնայեան, Ստեփան Քոչարեան, Մանիա Քոչարեան, Սեդրակ Քարեան, Վարդան եւ Երանուհի Թիւթիւնճեան, Մարգրիտ Փափազեան, Աննիձա Ճիհանեան, Մայրանոյշ Գործունեան, Թագուհի Պետոյեան, Սեդրակ եւ Մարիամ Գավունեան, Վարդանոյշ Յակոբեան, Լէա Սէրայտարեան, Թամար Պարպիրօթ, Մարիամ եւ Յովհաննէս Բարսեղեան, Արմէն Մամէզ, Արեգնազ Հիւրէ, Արաքսի Ակոնայեան, Սիմոն Յովնանեան, Վանուհի Յովնանեան, Նշան եւ Միշէլ Ժամկոչեան, Վահրամ Սէֆէրեան, Սարգիս - Մինաս Ճիհանեան, Ագաւնի Թորոսեան, Յաբեթ Յարութիւնեան, Թագուհի Յարութիւնեան, Մարտիկ Տակառեան, Հայկազ Սինանեան, Միհրանոյշ Մեսրոպեան, Յովհ. Ըշըլեան, Սիրվարդ Խուկանեան, Եսթէր Իչգալացեան, Մեսրոպ Ա. քհնյ. Տէր-Մեսրոպեան եւ երեցկինը, Եսթէր Մամէզ - Գարամանեան, Արաքսի Տէր - Մեսրոպեան, Բարսեղ եւ Թագուհի Սարաֆեան, Բարգէն Տէր - Սարգիսեան, Անդրանիկ եւ Փայլիկ Կէնճեան, Յոլինէ Ձիլինկիրեան, Մարիամ Տակառեան, Թորգոմ Տէր - Մեսրոպեան, Միհրան Եփրէմեան, Պատրիկ եւ Սոնիա Կէնճեան, Օհան Տակառեան, Առլէն Փափազեան, Ռուբէն եւ Մարի Որբերեան, Յարութիւն Որբերեան, Ռօյ Էրդաագիրան, Տէյզի Փափազեան, Վարդգէս Տակառեան, Սարգիս Պետոյեան, Միշէլլ Պետոյեան - Քրէթիէն, Գարօլ Անոյշ Պետոյեան, Մարիամ Սէսիլ Պետոյեան, Էմմանուէլլ Աստղիկ Պետոյեան, Անահիտ Ռաֆայէլլ Պետոյեան, Արմենուհի Խոտիկեան, Յովհ. եւ Լուսիա Միտիլեան, Բարսեղ եւ Ագնիւ Տամլամեան, Բիւզանդ Խոտիկեան, Սիմոն Տակառեան, Հրանդ Աղապէկեան, Մարգըրիտ Ուզունեան, Ժան - Փիէր Աւանեան, Լէոնթին Աւանեան, Անանուն բարերար, Խաչիկ Թորոսեան, Սրբուհի Թորոսեան, Ճէյմս եւ Ռօզա Խըտըրշահ, Արա Պարթեւեան, Յակոբ Մարիամ Տակառեան, Ղազարոս Էթմէքճեան, Վահէ Ձիլինկիրեան:

ՍԷՆ - Թ'ԷԹԻԷՆ
Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Հոկտեմբեր 2, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10.30-ին, Սէն - Թ'էթիէնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ, կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Բ. ՀՐԱՒԷՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ

Ընկերակցութեանս տարեկան ընդհ. ժողովը՝ Հոկտեմբեր 9, Կիրակի, ժամը 16-ին Հ. Բ. Ը. Մ.-եան Ալեք Մանուկեան կեդրոնին մէջ: Ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն կը նկատուի:

ՕՐԱԿԱՐԳ. -

1.– Ընդհ. ժողովի դիւանի ընտրութիւն
2.– Նիւթական եւ բարոյական տեղեկագիրներու ներկայացում
3.– Կանոնագրի երկու յօդուածներու վերաքննութիւն
4.– Վարչական ընտրութիւն
5.– Առաջարկներ

ԹՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Լիոնի ԱՐԱՔՍ մասնաճիւղի վարչութիւնը, անդամական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Շաբաթ, Հոկտեմբեր 1, ժամը 15-ին Ազգային Տան սրահին մէջ:

Կը խնդրուի բոլոր ընկերուհիներէն ներկայ գտնուիլ եւ ճշդապահ ըլլալ:

L'ASSOCIATION
POUR LA CONSTRUCTION DE L'ECOLE ARMENIENNE
D'ISSY - LES - MOULINEAUX

organise un

GRAND GALA ARTISTIQUE

A l'occasion de l'ouverture des travaux de l'école arménienne d'Issy-les-Moulineaux

LE 29 OCTOBRE à 20h30

au Palais des Arts et des Congrès d'Issy-les-Moulineaux
25, avenue Victor Cresson — ISSY - LES - MOULINEAUX

Sous la haute présidence de son Eminence

l'Archevêque **Kude NACCACHIAN**
Délégué pour l'Europe du Catholicossat de tous les Arméniens et Prélat des Arméniens de Paris

En présence de :

Mr. André SANTINI
Député - Maire d'Issy-les-Moulineaux
Ancien Ministre

Mr. Jean-Pierre FOUCHER
Député - Maire de Clamart

PROGRAMME

- Ensemble **AKTHAMAR**
- Ensemble instrumental traditionnel arménien Direction Jean-Pierre **NERGARARIAN**
- Chorale de l'école arménienne d'Issy les Moulineaux
- Evelyne **ALTOUNIAN**
- Agop **BADOLIAN**
- **BEDIK**
- **MASSIS**
- Elya **PEHLIVANIAN**
- Rosine **TACHDJIAN**
- **VICKEN**
- **YERSO**

SAMEDI 8 OCTOBRE

U.G.A.B. - LYON

DINER-BAL

ESPACE TETE D'OR
103, Boulevard STALINGRAD
69100 Villeurbanne

GRAND SHOW-MODE
ORCHESTRE

Réservation : DISCOPHILE
81, rue de la République, 69002 LYON (M° Bellecour)
Renseignements : Colette : 78 - 68 - 99 - 15.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 29

JEUDI
29 SEPTEMBRE
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64-րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 16.848

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

64e ANNÉE — No 16.848

ԵՐԵՒԱՆ

ՄԹՆՈԼՈՐՏԸ ԱՒԵԼԻ ՀԱՆԴԱՐՏ Է

Ս. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ ԳՈՐԾԱՏՈՒՆ ՄԸ Կ'ԱՅՑԵԼԷ

ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ՝ ԲԱՆԹՈՂՆԵՐՈՒՆ

ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ

ՆՇԱՆԱԿՈՒՄ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻ ՄԸ

Չորեքշաբթի առտուան գլխաւոր 3 լուրերը, որոնք նորութեան բնոյթ ունէին կը տրուէին «Ինթերնէշընել Հերըլտ»ի Թոյթըրի մէկ հեռագրով եւ «Իւմանիթէ»ի միջոցաւ :

Երեւանի կուսակցական պաշտօնաթերթը՝ Կոմունիստ (ռուսերէն) ազդարարութիւն մը հրատարակած է, ուր կ'ըսուի թէ հարկ է վերջ տալ գործադուլներուն, այլապէս պատիժներ նախատեսուած են, ինչպէս ծանր տուգանքներ, աշխատավարձքի կորուստ, երկար սպասումներ բնակարանի համար եւ արձակուրդի իրաւունքի զեղչում : Թերթը այս ազդարարութեան հրատարակութենէն զատ, կը յայտնէ որ զինուորական հրամանատար մը նշանակուած է Լեռնային - Ղարաբաղ : Գալով բանթողներու սահմանուած պատիժներուն, ասոնք կը վերաբերին բոլոր անոնց որոնք աշխատանքի օրուան ընթացքին երեք ժամէն աւելի կը բացակային :

Երեւանի մէջ «Արմէնփրէս»ի մէկ թղթակիցը յայտնած է Երեքշաբթի օր, որ ճարտարարուեստի ճիւղը ամբողջովին կը բանի : Փոխադրական միջոցները կը բանին : Այս առընչութեամբ թէեւ, Մոսկուայի ձայնասփիւռը (ֆրանսերէն) Չորեքշաբթի առտու կ'ըսէր թէ Ղարաբաղ Կոմիտէն կը ջանայ արգելք հանդիսանալ եւ անոնք որոնք նման փորձեր կ'ընեն, դատի պիտի քաշուին : Կ'ըսէր թէ ժողովուրդը կողմնակից չէ Ղարաբաղ Կոմիտէին (անշուշտ՝ իր կարծիքն է) այն առարկութեամբ, որ ան ազգամիջեան խըլրտումներու առիթ կուտայ :

«Իւմանիթէ»ի տուած լուրն ալ այն էր որ հեռատեսիլը հաղորդումներ տուած է Սուրէն Յարութիւնեանի գործատուն մը կատարած այցելութեան մասին եւ խօսնակն ալ աւելցուցած է որ հայ մամուլը սկսած է լուրեր տալ Ղարաբաղի կացութեան մասին՝ «ինչ որ աւելի կանուխ պէտք է ընէր» արգելք հանդիսանալու համար որ գրգռիչ լուրեր տարածուին :

«Ֆիկառօ» եւ «Քօթիտիէն» կը խօսէին գլխաւորաբար մթնոլորտի մեղմացման մասին, որու պատճառներէն մէկը կը նկատուի Սուրէն Յարութիւնեանի կատարած այցելութիւնը Երեւանի մէկ գործատունը, ուր խօսակցութիւն ալ ունեցած է բանթողներուն հետ : Լեւոն Տէր - Պետրոսեան ըսած է որ որոշ լաւատեսութիւն իսկ կը տիրէր այն 150 հազար ցուցարարներուն մօտ, որոնք հաւաքուած էին Երեքշաբթի առտու Օպերայի հրապարակը : Երկուշաբթի օր ալ Նախագահ Հրանտ Ոսկանեան բոլորովին չէ ընդդիմացած Գերագոյն Խորհուրդի նիստի մը : Տէր - Պետրոսեան կը ճշդէ . - «Ճշգրիտ պատասխան մը չտուաւ : Այո չըսաւ : Բայց, ոչ ալ չըսաւ» : Նորմանտացիի այս պատասխանը որոշ գոհունակութիւն պատճառած է : «Արտակարգ նիստ պիտի ունենանք, կը շեշտէ Տէր - Պետրոսեան, Լեռնային - Ղարաբաղը մերը պիտի ըլլայ», աւելցնելով սակայն թէ այդ մասին ոչ մէկ շօշափելի երաշխաւորութիւն ունի :

Յոյս կայ որ Արցախ հաստատուած լուսարգելն ալ մեղմանայ, այսինքն ժամերը նուազին :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԲԵԼՕՌՈՒՍԻՈՅ մէջ, անցեալ Մայիսին աշակերտներու կողմէ յայտնաբերուած ոսկրափոսը հաւանաբար 250 հազար դիակ կը պարունակէ : Թիւը կուտայ համայնավար լեթոն երիտասարդութեանց պաշտօնաթերթը՝ «Սովետսկի Մոլոդիէժ» : Քառորդ միլիոն կին թէ այր գնդակահարուած 1937-էն 41, էն - Քա - Վէ - Դէ (Քա - Կէ - Պէ-ի նախահայրը) զօրքերուն կողմէ, Ստալինի հրամանով : Թերթը, որ մասամբ կ'արձագանգէ Բելօռուսիոյ գրական պարբերականին՝ «Լիտերատուրա Մաստատցվա»ի, շատ աւելի սահմռկեցուցիչ մանրամասնութիւններ կուտայ : Շուրջ 510 հասարակաց փոս գտնուած է 10 մեթր երկարութեամբ եւ 3 մեթր խորութեամբ Կուրապատի ոչնչացման արգելափակման կայանի 15 հեկտարներուն մէջ : Աւելի եւս, 400 ուրիշներ ալ յայտնաբերուած են : Բելօռուս գրագէտ՝ Ադամովիչ կը գրէ . - «Զոհերը հաւաքուած էին, կարգով շարուած եւ սպաննուած ուղղակի քունքէն հրացաններով : Նպատակն էր կարենալ մէկ գնդակով երկու հոգի սպաննել» :

ԷՌ - ՖՐԱՆՍԻ գլուխը նշանակուեցաւ Պերնար Աթալի, Հանրապետութեան Նախագահ՝ Միթերանի խորհրդատուին (Ժաք Աթալի) եղբայրը : Այս նշանակումը մեծ իրարանցում ստեղծեց եւ փաստեց նաեւ որ հակառակ տրուած հաւաստիքներուն «Վհուկներու հալածանքը» ինչպէս կ'ըսեն կը կատարուի նոր իշխանութեան կողմէ, քանի որ նախորդ տնօրէնը, Շիրաքի բարեկամը կը նկատուէր : Հարցն հոն է որ բոլորն ալ նոյն «խնամիական» կարգադրութիւնները կ'ընեն, երբ իշխանութեան գլուխ անցնին : Ժիփիէի համար Վալանսի մտայնութիւնն է որ կը վերածնի : Առարկայօրէն իսկ, շատեր թէեւ իրաւունք կուտան ընդդիմութեան, որովհետեւ Էռ - Ֆրանսի ներկայ տնօրէնը՝ Ֆրիտման շատ լաւ վարած է ընկերութիւնը եւ նիւթական փայլուն վիճակի մէջ կը թողու զայն :

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ Արտաքին նախարարը Էտուար Շեվարնածէ Փարիզ պիտի գայ գալ ամիս : Այս կարգադրութիւնը եղած է Նիւ - Եորք Ռոլան Տիւմայի հետ տեսակցութեան մը ընթացքին : Ճշգրիտ թուականը յայտնի չէ :

ԻՎ ՄՈՆԹԱՆ Չիլի գացած է Փինոշէի ընդդիմադիրներու հրաւէրով : Հասած պահուն իսկ յայտնած է թէ կ'ուզէ ժողովրդավարութեան դատը պաշտպանել : Պիտի տեսնուի Այէնտէի այրիին հետ :

ԼՍԱՏԵՍՈՂԱԿԱՆ հանրային սպասարկութեան գործադուլը նոյն անզիջող բընոյթը կը պահէր Չորեքշաբթի օր : Անթէն 2 մէկ շաբթուան մէջ 10 միլիոն ֆրանքի ծանուցում կորսնցուցած է :

ԹՈՒՐՔԻԱ ապաստանած Քիւրտերու վիճակը շատ հեռու է փայլուն ըլլալէ եւ թրքական իշխանութիւնները այլեւս թոյլ չեն տար որ լրագրողները այցելեն Տիգրանակերտի եւ Սիլոփիի գաղթակայանները, ուր բախումներ պատահած էին Պարզանիականներու եւ Թալապանիականներու միջեւ : Թուրքերը, եթէ սկսած են, աւելի լուռ մնալ, պատճառն այն է նաեւ որ Պաղտատի սիրտը պէտք չէ կոտրել : Իրաք բաւական դժգոհ էր Թուրքիոյ բռնած դիրքէն միջազգային գետնի վրայ բերած արձագանգին համար : Հասկցուցած է Անգարայի, որ որքան քիչ խօսուի գաղթականներու մասին, այնքան աւելի կը խօսուի իրաքեւթրքական տնտեսական յարաբերութեանց մասին :

ՎԱԽԻՆ ՊԱՏՐԱՍՏԱԾ ՑՈՒՑԱԿԸ

Մարտ 24-ին Խորհրդային Միութեան համայնավար կուսակցութեան ու նախարարներու ժողովին կողմէ որոշում հրապարակուեցաւ Արցախի ընկերա - տնտեսական զարգացման մասին : Այդ որոշումը, որպէս յոյժ կարեւոր յանձնարարութիւն կ'առաջարկէր Ազրբէջանի նախարարներու Խորհուրդին ու Մշակութային նախարարութեան «մշակել եւ իրականացնել ծրագիր, որով յետագային վերանորոգուէին Արցախի տարածքին գտնուող պատմութեան ու մշակոյթի յուշարձանները» . կը յանձնարարուէր նաեւ այդ աշխատանքներուն մէջ տեղ տալ մասնագէտ հայ վարպետներու :

Այդ թուականէն ի վեր այնքան վերիվայրում ապրեցաւ Արցախի ու Հայաստանի, ապա նաեւ Սփիւռքի հայութիւնը, որ շատ մարդու մտքէ չանցաւ հետաքըրքրուիլ յուշարձաններով . կամ եթէ նոյնիսկ անցաւ, առիթ չգտաւ . այնքան առաջնահերթ էին ապրողներու ներկային առընչուած ծանր հարցերը : Յուշարձանները ... անոնք սորված էին լուռ տանիլ ամէն տառապանք, ամէն անարգանք, անարդարութիւն, յարձակում ... տասնամեակներէ ի վեր . հարիւրամեակներէ : Մինչդեռ դպրոց դիմող պատանին գիրքի պէտք ունէր, չափահասը՝ տասնամեակներու իր հաւատքը չկորսնցնելու համար շօշափելի փաստերու : Այսօրուան համար կենսականը սա'նց պայքարն էր . թո'ղ երկու քար եւս իյնար Գտիչէն, կամ թող քիչ մը եւս փակ մնային Գանձասարի դռները :

Սակայն վերոյիշեալ որոշումէն ամիս մը ետք Ազրբէջանի Նախարարաց Խորհուրդը անսալով իրեն եղած թելադրութեան, պատրաստեց ու վաւերացուց Արցախի յուշարձաններուն ցուցակը, ուր ... ոչ մէկ հայկական յուշարձան կը գտնուէր : Ցուցագրուած կոթողներուն զգալի մասը ունէր աղուանական ծագում, իսկ որոշ մէկ մասն ալ անանուն կառոյցներ էին, անյայտ ծագումով : Այսպէս «աղուանական» կամ «անյայտ» ծագում կը վերագրուէր 11 հազար 670 յուշարձանի, որոնք ամբողջ աշխարհին մինչեւ այսօր ծանօթ են իրենց հայկական պատկանելիութեամբ :

Կատարուած ծիծաղելի ոտնձգութեան արձագանգեց «Սովետական Հայաստան» օրաթերթին Սեպտեմբեր 16-ի թիւին մէջ պատմական գիտութիւններու թեկնածու Լ. Բարսեղեան, «Երբ չեն լռում համրվկաները» խորագրուած իր գրութեամբ :

**

Այս որքա՞ն վախ ու ի՛նչ խուճապ «եղբայր» Ազրբէջանցիներ . վախ՝ նոյնիսկ անլեզու, անշարժ յուշարձաններէն : Յուլիս 18-ի ծուռումուռ որոշումներու նման վահաններու շուքին տա՞կ միայն կը հերոսանաք ու անով հզօրացած կը ճաղկէք ժողովուրդի մը ենթարկուած ո՛րերորդ անարդարութիւնը :

Իրա՞ւ այդքան միամիտ ու նախնական կրցած էք մնալ լոյսի այս դարուն ալ, երբ մարդը աստղերուն ճամբան կը փորձէ : Այնքան նախնական, որ երբ կը վախնաք, կը կորսնցնէք ծիծաղելի ըլլալու զգացումն իսկ, Հայուն գոյութիւնը մոռնալու սիրոյն, դարերու քունէն կ'արթընցնէք Աղուանը ու եկեղեցի, վանք կերտել կուտաք ... : Խաչքարը «խաչդաշ»ի վերածելու փորձը բաւած էր կը կարծէինք :

Եթէ Արցախի յուշարձաններուն մէջ հայկական չկայ, Հա՛յ ալ չկայ . կամ պէտք չէ ըլլայ այդ հողին վրայ . այս չէ՞ ձեր Մշակոյթի նախարարութեան ցուցակին ըսածը :

Եթէ ոչ հայկական կայ, ոչ ալ Հայ, Սումգայիթի այդ խուլ անկիւնը ուրկէ՞ գտաք այդքան մարդ ջարդելու, բռնաբարելու, վիրաւորելու համար :

Ու ի՞նչ բան է որ հոն, հարիւր հազարները ամիսներէ ի վեր կը պահէ հրապարակներու վրայ . ինչո՞ւ չիջներ բռունցքներու անտառը ու չեն լռեր կոչերը :

Կոչերը՝ զորս չէք կրնար չլսել, հակառակ ձեր դաշոյնին, գէնքին, արիւնի ծարաւին, կամ աղուանական առասպելներուն : Չէք կրնար չլսել, որովհետեւ կը վախնաք իրականութենէն :

Հողով, ջուրով, քարով ու շունչով ձեր դէմ ծառացող իրականութենէն :

Ա. Թ.

ԵՐԵՒԱՆ ⟷ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ — ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 20 / 23)

ՎԱԶԳԷՆ Ա. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒԱԾ

Խաղաղասիրական իր գործունէութեան եւ ծննդեան 80-ամեակին առթիւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը Խորհրդային Միութեան Պրեզիտիումին հրամանագիրով պարգեւատրուած է Աշխատանքի կարմիր դրօշի շքանշանով : Այս օրերուն Վազգէն Ա.ի պարգեւներուն աւելցած է եւս մէկը՝ Խաղաղութեան խորհրդային հիմնադրամին «Խաղաղութեան ամրապնդման համար» ոսկէ մետալը :

Էջմիածնի մէջ Վազգէն Ա.-ի ծննդեան օրը՝ Սեպտեմբեր 20-ին, տեղի ունեցած է մետալի յանձնումի արարողութիւնը : Մետալը յանձնած է Հայաստանի Խաղաղութեան Հիմնադրամի նախագահ, Երգահաններու Միութեան նախագահ՝ Է. Միրզոյեան :

Հայ Եկեղեցւոյ գործերու Խորհուրդին նախագահ՝ Ս. Վարդանեան յայտնած է Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի Պրեզիտիումի նախագահ՝ Հ. Ոսկանեանի, վարչապետ Ֆ. Սարգսեանի շնորհաւորանքները : Ողջոյնի հեռագրեր ղրկած են նաեւ խորհրդային կառավարութեան անդամներ կրօնական գործերու խորհուրդին նախագահ՝ Կ. Խարչեւ ու Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիայի նախագահ՝ Վ. Համբարձումեան :

Վազգէն Ա.ին ողջոյնի խօսքեր ըսած են գեղանկարիչ Գ. Խանջեան, Մայր Աթոռի դիւանապետ՝ Ներսէս Արք. Պօզաբալեան :

Վերջաւորութեան Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը շնորհակալութիւն յայտնած է :

Հրամանագրին բովանդակութիւնն է . -

Խաղաղասիրական գործունէութեան համար եւ ծննդեան 80-ամեակին առթիւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս, Ծայրագոյն Պատրիարք Վազգէն Ա.-ին պարգեւատրել Աշխատանքային Կարմիր Դրօշի շքանշանով :

Պրեզիտիումի նախագահ՝
Ա. ԳՐՈՄԻԿՕ
Պրեզիտիումի քարտուղար՝
Թ. ՄԵՆԹԵՇԱՇՎԻԼԻ

ՂԱՐԱԲԱՂԵԱՆ ՀՕՐՈՎԵԼՆԵՐԸ ԿՈՄԻՏԱՍԻ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

ՌՈԲԵՐ ԱԹԱՅԵԱՆ

Մոսկուա հրատարակուած «Երաժշտական հանրագիտարան»ին մէջ որ իր տեսակին մէջ խորհրդային միակ հրատարակութիւնն է, զարմանալի յօդուած մը կայ, որ վերնագրուած է «Լեռնային – Ղարաբաղի երաժշտութիւնը» (հտ. 3, էջ 875, 1973): Զարմանալին այն է որ հեղինակը՝ Կ. Կասիմով իր գրութիւնը սկսելով «Լեռնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզի երաժշտական արուեստը բաղկացուցիչ մասն է Ադրբեջանի երաժշտական մշակոյթին ... անցած է զարգացման բազմադարեայ ուղի եւ ստեղծած է ամուր հաստատուած աւանդոյթներ, որոնք ամբողջ ադրբեջանական երաժշտութեան հետ նոյնական են» յայտարարութեամբ, յետոյ թուարկելով գլխաւորապէս իրօք ադրբեջանական երաժշտութեան երեւոյթներ (օրինակ՝ մուղամները, թէսնիֆները եւ ռանգները) ու թէեւ սակաւաթիւ, յիշատակելով հայկական երաժշտութեան փաստեր (ինչպէս, օրինակ, ժողովրդական երաժշտութեան կիրառութիւնը Աստղիկ աստուածուհիին նուիրուած «Վարդավառ»ի տօնակատարութեան», կրցած է այդ ընդարձակ յօդուածին մէջ ոչ իսկ անգամ մը հայ կամ հայկական բառը յիշատակել: Իրականութեան մէջ մուղամները, թէսնիֆները ու ռանգները կը կազմեն Ղարաբաղի ադրբեջանական երաժշտարուեստը, որ այդ ինքնավար մարզին ժողովրդական երաժշտութեան մէկ փոքր մասն է: Իսկ մարզի բնակչութեան չորս հինգերորդը միշտ ունեցած է եւ այսօր ալ կը պահպանէ ժողովրդական արուեստ մը որ ամբողջական հայ ժողովրդական երաժշտութեան ցայտուն հատուածներէն մէկն է, կը կրէ անոր (հայ երաժշտութեան) բազմադարեայ աւանդոյթները, ունի ոճական նոյն ճիւղաւորումները, սեռի, թեմայի նոյն գլխաւոր բաժինները, դեռ աւելին. Արցախի խօսակցական բարբառի հետ զուգակցաբար հայ ազգային երաժշտութեան սահմաններուն մէջ երաժշտական ինքնատիպ «բարբառ»ի երանգ առացած է (գլխաւորապէս քաղաքային – ժողովրդական երգերու մէջ): Այս իրողութիւններուն մենք բախտ ունեցած ենք հաղորդակից ըլլալ ոչ միայն դէպի Ղարաբաղ երդ հաւաքելու ուղեւորութիւններու ընթացքին. զանոնք երկար ատենէ ի վեր համոզիչ կերպով հաստատած է հայ երաժշտութեան՝ Կոմիտաս իր արձանագրութիւններուն մէջ:

Ղարաբաղ նաեւ հայկական աւանդական հօրովելի նշանաւոր կեդրոններէն մէկն է եւ ներկայ յօդուածով մէկ կողմ ձգելով ժողովրդական երաժշտութեան միւս տեսակները, կը խօսինք միայն Կոմիտասի հաւաքած հօրովելներուն մասին:

Մեծն Կոմիտասի յայտնաբերած, հաւաքած ու գրի առած երգերը, որոնց քարտէզը Ղարաբաղէն կը տարածուի մինչեւ պատմական Արեւմտեան Հայաստանի խորքերը, կը կազմեն հայ ժողովրդական երաժշտութեան հանրագիտարանը: Հոն կան ժողովրդական կեանքի բազմազան բնագաւառներուն հետ կապուած, տարբեր բովանդակութեամբ ու տրամադրութեամբ երգեր, որոնց մէջ ցայտուն կերպով երեւան կուգան մեր ժողովուրդին երաժշտական մտածողութեան ազգային առանձնայատկութիւնները, մեղեդի ըստեղծելու վարպետութիւնը, նախասիրած հնչիւնաշարերն ու ելեւէջները, ժողովրդական կենդանի կշռոյթները...: Կոմիտաս իր գործին մօտեցած է խիստ գիտականօրէն, ձգտած է ուշադրութենէ դուրս չձգել ժողովրդական երգի ոչ մէկ տեսակ: Ահա, անոր հաւաքած երգերուն մէջ պատուաւոր տեղ կը գրաւեն գիւղական դաշտային աշխատանքի երգերը եւ անոնց կարգին մասնաւորապէս հօրովելները:

Իր յօդուածներէն մէկուն մէջ Կոմիտաս հօրովելները կ'անուանէ բնութեան երգեր եւ այս անուանումին մէջ մեծ իմաստ կայ: Ան կը գտնէ որ անոնք ամէնէն գունագեղներն են, որ իրենց նիւթը անմիջականօրէն ստացած են շինականի աշխատանքի այլեւայլ հանգամանքներէն, բուն աշխատանքի ընթացքին անոր մէջ կուտակուած հոգեկան յոյզերէն, որ իրենց երբեմն իսկ բարդ կազմով այդ հօրովելները մշտապէս վառ ինքնարուխ են: Հօրովելի գոյացումը ան պատկերած է որպէս «խորհրդաւոր ու պաշտելի գաղտնիք», երբ «շինականը բնութեան գրկին մէջ եւ բնութիւնը շինականի սրտին մէջ վերստին ու միաժամանակ ծնունդ կ'առնեն»: Կոմիտաս կը գրէ որ հօրովելներուն մէջ արտայայտուած են հարազատօրէն կարդացուած բնութիւնը, շինականին բազմաբեղուն մտքերն ու հզօր շունչը, անոր բնաւորութեան էականը, ներքին եւ արտաքին ամբողջական կեանքը...:

Կոմիտասի երաժշտական – ազգագրական ժառանգութեան մէջ մեզի յայտնի են, թէեւ մէկական նմոյշով, Լոռիի, Սանահինի, Իգդիրի, Ապարանի, Դարալագեազի, Ղազախի գութանավարներու, այլի եւ կալի երգերը: Ղարաբաղի հօրովելներէն անոր արձանագրած եւ նոյնպէս քաջ ծանօթ նմոյշ մը՝ «Ձիգ տու, քաշի»–ի կողքին այսօր յայտնաբերուած են անոր քանի մը տարբերակները եւ երկու ուրիշներ:

Իր գրի առած աշխատանքային մէկ ցուցակին մէջ «Ձիգ տու, քաշի»–ին դիմացը նշած է՝ «2 տեսակ, Ղարաբաղի», նախորդ տողին վրայ ալ կայ՝ «Ղարիբի երգածը, Ղարաբաղի»: Այդ ցուցակը սակայն բաւական հին է, իրականութեան մէջ Կոմիտասի միջոցով պահպանուած ղարաբաղեան գութաներգերը աւելին են:

Տարիներ առաջ սխալ կարծիք մը յայտնուած է թէ Վարանդի (ներկայիս Մարտունիի շրջան) «Ձիգ տու, քաշի» գութաներգը Կոմիտաս ձայնագրած է «Զուարթնոցը պեղող Խաչիկ վարդապետէն»: Թէ Կոմիտաս որեւէ յարմար առիթ չէր փախցըներ որեւէ բանիմաց անձնաւորութենէ ժողովրդական արժէքաւոր երգեր արձանագրելու, յայտնի է: Թէ Խաչիկ վարդապետ ինքն ալ վարանդացի, հաւաքած էր Ղարաբաղի ժողովրդական եւ գլխաւորապէս աշուղական բազմաթիւ երգերու խօսքեր, ինչպէս նաեւ հնագիտական արժէքաւոր նիւթեր եւ Խրիմեան Հայրիկի առաջարկով զանոնք բերած է Էջմիածին, իրողութիւն է: Սակայն Վարանդայի հօրովելը արձանագրելու գործին Խաչիկ վարդապետը կրնար մասնակցիլ միայն հօրովելին իր հաւաքած 13 տուներէն իր իսկ ընտրած հինգ տունին բնագիրով: Կոմիտաս, հաւանօրէն այդ բնագիրը նըկատի առած է երբ 1902–ին Մ. Աբեղեանի հետ համատեղ հայ ժողովրդական երգերու խօսքերու «Հազար ու մի խաղ» երգարանը կը կազմէր: Իսկ «Ձիգ տու, քաշի» հօրովելը, ինչպէս ցոյց տուած է մեր մանրազնին ուսումնասիրութիւնը, Կոմիտաս յայտնաբերած ու արձանագրած է 1890–ական թուականներու սկիզբին, առանց Խաչիկ վարդապետին մասնակցութեան:

Այդ հօրովելին կոմիտասեան հնագոյն, թերեւս առաջին արձանագրութիւնը այն է որ մեզի հասած է Էջմիածնի Գէորգեան ճեմարանի ուսանողներու արձանագրութեամբ, որուն բնագիրն է՝

Ձի՛գ տու, քաշի՛, ա՛յ եզնը,
հօ՛, հէ՛յ (ը) բա, հէ՛յ,
Ա՛յ լուծըրդ մաշի, ա՛յ ե՛զնը,
հօ՛, հէ՛յ (ը) բա, հէ՛յ,
Աստուած պահէ քու տարը,
հօ՛, հէ՛յ (ը) բա, հէ՛յ,
Ա՛յ միննէլ կտաշի, ա՛յ եզնը,
հօ՛, հէ՛յ (ը) բա, հէ՛յ,

Գութեանը օդոց ա,
Ա՛յ եզանց ուսը ճօթաց ա,
վարէ՛, վարէ՛, այ գութեան,
Ա՛յ անճախ խոփը զօդաց ա:

Այս խօսքերը Վարանդայի գութաներգի աւանդականացած եւ ամենատարածուած խօսքերն են եւ շրջանի տարեց գիւղացիներէն մինչեւ հիմա ալ կարելի է լսել:

Բայց «Ձիգ տու, քաշի» հօրովելը այն երգերէն է, զոր Կոմիտաս եռանդագին փնտռած է շարունակ՝ գտնելու համար անոր աւելի ու աւելի հարուստ, կատարեալ, աւելի հետաքրքրական տարբերակները (այսպիսի նպատակով որեւէ գիւղ գալով կամ որեւէ գիւղացիի հանդիպելով, երգահաւաքը սովորաբար հարցուցած է «իսկ ձեր գիւղը ի՞նչպէս կ'երգեն այսինչ երգը»): Այսօր, բացի յիշատակուած հնագոյն տարբերակէն, մեզի յայտնի են այդ հօրովելին՝ Կոմիտասի արձանագրած, ընդհանուր առմամբ աւելի կատարեալ եւ իրարմէ քիչ թէ շատ զանազանուող առնուազն չորս այլ տարբերակներ: Յայտնի է նաեւ նոյն գութաներգին գլխաւոր տարրերը պարունակող եւ «Ձիգ տո, քաշի» խօսքերով սկսող, սակայն՝ զարգացած Վարանդայէն առանձին գութաներգ մը: Այս բոլորը գրի առնուած են առնուազն երեք տարբեր անձնաւորութիւններէ: Աւելցնենք նաեւ Կոմիտասի ձեռքով գրուած, այս անգամ Ղարաբաղի Ջրաբերդ գաւառի (ներկայիս՝ Մարտակերտ) «Հրեն, հրեն թումբումը» հօրովելը, որուն քով մակագրած է՝ «համեմատել Լոռիի գութաներգին հետ», քանի որ այդ հօրովելը, իրօք, մեղեդիի եւ հնչիւնաշարային որոշ ընդհանուր գիծեր ունի Լոռիի նշանաւոր գութաներգին հետ:

Դժուար է հաստատել (կենսագրական նիւթերու պակասի պատճառով), թէ Կոմիտաս անձամբ եղած է Ղարաբաղ եւ հոն ձայնագրած է այդ հօրովելները: Դժուար է պնդել նաեւ հակառակը: Անվիճելի է, սակայն, որ ղարաբաղեան հօրովելներու նկատմամբ Կոմիտաս երեւան բերած է առանձին հետաքրքրութիւն մը: Եւ ատիկա միանգամայն արդարացի եղած է: Մեծ է այդ երգերու պատմագագրական արժէքը. անոնք լիակատար պատկերացում կուտան ղարաբաղցի հայ գիւղացիին, իր հարազատ հողին, զինք սնուցող կերակրողին անհուն նուիրուած աշխատաւորին հոգեկան բարձր առաքինութիւններուն մասին: Կարեւոր է անոնց երաժշտատեսական արժէքը: Անոնք առատ նիւթ կուտան ուսումնասիրելու խօսքի եւ մեղեդիի կամ արտասանութեան եւ երգեցողութեան յարաբերութեան, երաժշտական բարբառներու, խմբական աշխատանքի ընթացքին գոյացող փոխերգեցողութեան եւ այլ հետաքրքրական ու կարեւոր հարցեր: Անուրանալի է անոնց գեղարուեստական արժէքը, Վարանդայի «Ձիգ տու, քաշի» հօրովելի կոմիտասեան խմբերգային մշակումը, որ երգահանը անուանած է «գութաներգ», եւ որ սկսած Թիֆլիսի (1905) եւ Փարիզի (1906) համերգներէն, երգահանին այլ խմբերգներու շարքին, այսօր արդէն հնչած է աշխարհի շատ նշանաւոր բեմերուն վրայ, իր յուզառատ եւ միաժամանակ հուժկու եւ հպարտ հնչողութեամբ տարբեր ազգերու պատկանող շատ սիրտեր գրաւած է եւ դեռ շատ պէտք է գրաւէ: Այսքանէն յետոյ ինչպէս չզարմանալ «երաժշտական հանրագիտարան»ի յօդուածը կարդալով, ուր «հօրովել» խօսքն իսկ չկայ:

Մեզի կը մնայ աւելցնել, որ Կոմիտասէն ետք հայ երաժիշտներու ամբողջ շարք մը Ս. Դեմուրեան, Դ. Ղազարեան, Ա. Քոչարեան եւ ուրիշներ, ճիշդ է, այս կամ այն կանոնաւորութեամբ, Ղարաբաղի մէջ շարունակած են անոր սկսած գործը: Այդ ուղղութեամբ որոշ, թէեւ համեստ ձեռնարկներ իրականացուցած են նաեւ Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիային արուեստի հիմնարկը եւ Կոմիտաս երաժշտանոցը: Սակայն Լեռնային Ղարաբաղի հայ ժողովրդական երաժշտութիւնը, համեմատած նոյն վայրին բանահիւսութեան հետ, դեռ շատ քիչ հաւաքուած է, դեռ շատ ընելիք կայ, որպէսզի այդ երաժշտութիւնը երեւան բերուի գոնէ իր համեմատական ամբողջութեամբ, բոլոր գլխաւոր երգատեսակներով: Թէեւ ժողովրդական երաժշտութիւնը կեանքի ընթացքին մէջ հետզհետէ սկսած է պակսիլ, բայց Ղարաբաղի նկատմամբ տակաւին կան մեծ յոյսեր:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 19)

Ս. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄԸ ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԼԻԱԿԱՏԱՐ ՆԻՍՏԻՆ

—×—

Բ.

Մենք վկայ ենք մարդոց հանրային գործունէութեան աննախադէպ աճին: Այսօր քննարկման մէջ է այնպիսի ընկերութեան ստեղծման հարցը, որուն կոչումը ըլլայ նպաստել հանրապետութեան աշխատաւորներու առջեւ ծառացած կենսական հարցերու լուծումին: Նման ընկերութեան ստեղծման բուն գաղափարը արժանի է ուշադրութեան: Անոր գործունէութեան մէջ կրնային զուգորդուիլ հայրենասիրական, մշակութային, լուսաւորչական, բարեգործական նպատակները: Այդ ընկերակցութիւնը կրնար զբաղիլ հայ ժողովուրդի մշակութային ժառանգութեան ուսումնասիրութեամբ ու տարածմամբ՝ Հայաստանէն ներս եւ դուրս, մեր պատմութեան յուշարձաններու պահպանմամբ, պիտի նպաստէր հայագիտական տարբեր ուղղութիւններու զարգացման, ժողովուրդի պատմութեան «սպիտակ բիծերու» վերացման, Հայոց լեզուի եւ ազգային – ռուսական երկլեզուութեան զարգացման, բնապահպանական խնդիրներու լուծման:

ԱՐՑԱԽԻ ՀԱՐՑԸ

Ընկերներ: Մեր ժամանակը՝ ընկերաքաղաքական խոր վերափոխումներու, ժողովրդավարութեան ու հրապարակայնութեան աննախադէպ զարգացման ժամանակը, ի յայտ կը բերէ մեծաթիւ բարդ խնդիրներ ազգամիջեան յարաբերութեանց ոլորտին մէջ, որոնք գոյութիւն ունէին նաեւ անցեալին, բայց անհամբեր պաշտամունքի եւ լճացման տարիներուն լռութեան մատնուած էին:

Այո, Լեռնային Ղարաբաղի խնդիրը ոչ այսօր մէջտեղ եկած է, ոչ ալ օդին մէջ: Անոր արմատները սկիզբ կ'առնեն պատմական, ընկերային, տնտեսական, մշակութային, ազգային գործօններու բարդ միահիւսումէն, անցեալի ազգային քաղաքականութեան խեղաթիւրումներէն: Ինքնավար մարզին մէջ երկար ատեն չէին լուծուեր հայ բնակչութեան ազգային զգացումները ու շահերը շօշափող կարեւոր շատ հարցեր, առանձնապէս մշակոյթի ու կրթութեան ոլորտին մէջ: Կը խախտէին Ինքնավար մարզի սահմանադրական իրաւունքները:

Վերակառուցման շնորհիւ, այս ամէնուն սուր արտայայտութիւնը եղան այս տարուան Փետրուարի իրադարձութիւնները Լեռնային Ղարաբաղի մէջ, զանգուածային ցոյցերը ու գործադուլները մէջ՝ ի Երեւանի եւ այլ քաղաքներու մէջ՝ ի պաշտպանութիւն Լեռնային Ղարաբաղի բնակչութեան ԼՂԻՄ–ը Ադրբեջանէն անջատելու պահանջին:

Սակայն որոշ անձեր վերակառուցման ստեղծած նոր պայմանները սկսան օգտագործել բացայայտ հակաժողովրդավար նպատակներով: Այդ բոլորը ամիսներ շարունակ ջլատեց Հանրապետութիւնը, լուրջ վնաս հասցուց անոր տնտեսութիւնը, լուրջ վնաս հասցուց անոր հեղինակութեան:

Այդ իրադարձութեան առաջին օրերէն կազմակերպական շատ կոմիտէներ եւ կազմակերպութիւններ միայն դիտողի դերը ստանձնեցին: Ցաւօք այդ դժուար օրերուն պատասխանատու անձեր շփոթութեան մատնուեցան, սկզբունքի դիրքերէն նահանջեցին: Եւ այս ամէնը, երբ մարդիկ, հաւաքներու ընթացքին որոշ մարդիկ, իրենց խօսելով յանուն ժողովուրդի, իրենց յայտարարութիւններով ու պահանջներով

կ՚առնահարէին ժողովուրդին զգացում-ները՝ նուիրուածութիւն ընկերվարու-թեան, եղբայրական բարեկամութիւն ռուս մեծ ժողովուրդին, խորհրդային միւս ժողովուրդներուն հետ:

Մեզմէ ո՞վ հանդէս եկաւ այդ ամէնուն հրապարակային դատապարտումով: Ո՞վ հակահարուած տուաւ նման յայտարա-րութեանց, որոնք ստուեր կը նետեն հայ ժողովուրդի բարի համբաւին վրայ: Ցաւօք, քիչերը:

Անշուշտ, մենք դեռ պէտք է ուսումնա-սիրենք կատարուածը, որպէսզի անհրա-ժեշտ դասեր քաղենք անկէ: Սակայն պէտք է խոստովանիլ, որ պատշաճ մա-կարդակի վրայ չդնուեցաւ աշխատա-ւորներու եւ որոշ համայնավարներու քա-ղաքական գիտակցութիւնը: Ըսենք որ մեր մտաւորականութեան որոշ ներկայացու-ցիչներ եւս երբեմն անխոհեմ գործողու-թիւններ թոյլ կուտային:

Ժողովրդավարութիւնը կ՚ենթադրէ ոչ միայն իրաւունքներ, այլ նաեւ պարտա-կանութիւններ՝ պետութեան, հասարա-կութեան, սեփական ժողովուրդի հան-դէպ:

Լեռնային Ղարաբաղի եւ անոր շուրջը տեղի ունեցած դէպքերը յանդեցուցին ազգամիջեան յարաբերութիւններու սրր-ման, պատճառ դարձան որ մարդիկ հե-ռանան իրենց բնակութեան վայրերէն, գուրս գան Հայաստանի եւ Ազրբէջանի սահմաններէն:

Սումգայիթի ողբերգական դէպքերէն յետոյ հազարաւոր Հայեր, լքելով իրենց տուները, եկան Հայաստան: Մենք մեծ աշխատանք տարած ենք անոնց բնակարան ու աշխատանք հայթայթելու համար: Մենք բոլորս պէտք է գանոնք շրջապա-տենք հոգատարութեամբ եւ ուշադրու-թեամբ: Միեւնոյն ատեն Հայաստանէն այլ շրջաններ մեկնած են հազարաւոր Ազ-րբէջանցիներ: Գաղթի այս երեւոյթին առաջքն առնելը մեր պարտքն է, քանի որ ան ապակայունացնող ազդեցութիւն կը գործէ շրջանի կացութեան վրայ:

Մեր առջեւ մեծ ու պատասխանատու խնդիրներ կը ծառանան Լեռնային Ղա-րաբաղի զարգացման վերաբերեալ կեդ-րոնական իշխանութեան տուած որո-շումներու իրագործման ուղղութեամբ: Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի Ազ-գութեանց Խորհուրդի յատուկ յանձնա-ժողովին յանձնարարուած է ուսումնա-սիրել եւ երբ Լեռնային Ղարաբաղի խըն-դիրներուն հետ կապուած իր առաջարկու-թիւնները պատրաստ ըլլան ներկայա-ցնել Պրեզիտիումի քննարկման:

Մեր առջեւ բացուած է ԼՂԻՄ-ի հետ կապերու համակողմանի զարգացման ու-ղին: Արդէն առկայ են այդ աշխատանքի առաջին արդիւնքները: Ինչպէս ձեզի յայտնի է, Մայիսէն Ստեփանակերտ քա-ղաքը եւ Ինքնավար մարզի որոշ շրջան-ներ կ՚ընդունին Հայաստանի հեռատե-

[illegible]

ՎԵՐԱԴԱՐՁ ԴԷՊԻ ԱՐԱՐԱՏ

Նոյեմբերի սկիզբին Սթոքհոլմի մէջ պիտի սկսի ներկայացուիլ Փ. Հոլմքուիս-թի «Վերադարձ դէպի Արարատ» ժապա-ւէնը: Ան կը պատմէ ցեղասպանութեան ոճիրին հետեւանքներուն ենթարկուած հայ մարդուն ներկային մասին:

Բեմադիրին հետ, ժապաւէնին պատ-րաստութեան աշխատող խմբակը գացած է Արեւմտեան Հայաստան ու հոն մեծ դժուարութիւններով տեսայրած է Հայու բեկորներ. մեծ մայր մը որ իր սնտուկին խորէն Ս. Գիրքը կը հանէ ու կը սկսի հայերէնով կարդալ:

«Ժապաւէնին պատրաստութեան ըն-թացքին ես շատ բան սորվեցայ հայ մար-դէն. մանաւանդ սորվեցայ գուրգուրալ հայրենիքին, մեր ժողովուրդին պատ-մութեան եւ մեր մշակոյթին վրայ» կ՚ըսէ Հոլմքուիսթ:

Ծրագրուած է ժապաւէնը ցուցադրել Փարիզի եւ Նիւ-Եորքի մէջ, անկախ՝ շարժանկարի փառատօններու մասնակցու-թեան ծրագիրներէն:

սիլի յայտագիրը: Մեր հեռատեսիլի հա-ղորդումներու ընդունման գօտին ընդ-լայնելու աշխատանքը կը շարունակուի: Այս վերամուտին Հայաստանի բարձրա-գոյն ուսումնական հաստատութիւնները իրենց դուռները բացած են Լեռնային-Ղարաբաղի դպրոցներու 272 շրջանա-ւարտներուն առջեւ:

Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդը միջոցներու ձեռնարկած է մշակելու Ստեփանակերտի մշակոյթի պալատի, պիոներներու տան, քաղաքային գրադա-րանի շինարարութեան նախագծային փաստաթուղթերը:

Այս եւ կարգ մը ուրիշ աշխատանքնե-րու կատարման համար կեդրոնական իշ-խանութիւնները յատկացուցած են ան-հրաժեշտ քանակութեամբ պուլտոզեր-ներ, խողովակաշար մեքենաներ, աշտա-րակային կռունկներ, հանրակառքեր, բեռնատար կառքեր եւ այլ շինարարական մեքենաներ:

(Շար. 2)

իտալահայ նամականի

ՄԻԼԱՆՈՅԻ Ս. ՔԱՌԱՍՈՒՆ ՄԱՆԿՈՒՆՔ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՕԾՄԱՆ ՅՕԱՄԵԱԿԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

(ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 8 / 9)

Իտալահայ համայնքը Կիրակի, Հոկ-տեմբեր 9-ին պատշաճ հանդիսաւորու-թեամբ պիտի նշէ Ս. Քառասուն Ման-կունք Հայաստանեայց Առաքելական Եկե-ղեցւոյ օծման երեսունամեակը Միլանո-յի մէջ, հովանաւորութեամբ՝ Եւրոպայի Հայոց Հայրապետական Պատուիրակ Գիւտ Արք. Նագդաշեանի:

Եկեղեցին կառուցուած է հայկ. ճար-տարապետական աւանդական ոճով՝ բա-րերարութեամբ արժանթինահայ Յովհան-հաննէս եւ Սարգիս Տիարպէքիրեան եղ-բայրներու: Օծումը կատարուած է 1958, Սեպտեմբեր 4-ին, ձեռամբ՝ Գարեգին Արք. Խաչատուրեան Պատրիարքի եւ Սե-րովբէ Արք. Մանուկեանի:

Այս առթիւ գոհունակութեամբ պէտք է նշել թէ անցնող քանի մը ամիսներու ընթացքին եկեղեցւոյ վարի սրահը, որ երեսուն տարիներէ ի վեր անգործածելի վիճակի մէջ կը գտնուէր, ամբողջովին վերանորոգուեցաւ եւ յարակից որոշ յարմարութիւններով արդիական սրա՛հ մը վերածուեցաւ:

Վերանորոգութեան ծախքերը հոգացուեցան եկեղեցւոյս բարերարուհիին՝ Տի-կին Մարթա Տիարպէքիրեանի կողմէ պարբերաբար տրամադրուած գումար-ներէն:

Նախորդ քանի մը տարիներու ընթաց-քին նոյն յատկացումներով ամբողջովին վերանորոգուեցան եկեղեցւոյ գմբէթը, տանիքը, արտաքին ու ներքին պատերը, գունաւոր ապակեայ պատուհաններու մե-տաղեայ շրջանակները եւ կանաչապատ-ուեցաւ շրջափակը:

Այս բոլորին վրայ պէտք է աւելցնել նաեւ համայնքի հաւատացեալներու նը-ւիրատուութիւններով եկեղեցւոյ սրբա-զան անօթներու, սպասներու զգեստնե-րու, մատեաններու վերանորոգումն ու նորերով ամբողջացումը:

ԲԱՑՈՒՄ ՍՐԱՀԻ

Եկեղեցւոյ օծման երեսունամեակի հանդիսութեանց ծիրին մէջ որոշուած է վերանորոգուած սրահին պաշտօնական բացումը կատարել Շաբաթ, Հոկտեմբեր 8-ի երեկոյեան ժամը 7-ին: Սոյն ուրախ առիթով պիտի վայելենք բարերարու-հիին՝ Տիկին Մարթա Տիարպէքիրեանի ներկայութիւնը: Արարողութեան պիտի նախագահէ Գիւտ Արք. Նագդաշեան: Տե-ղի պիտի ունենայ հիւրասիրութիւն՝ ե-կեղեցւոյ Տիկնանց Օժանդակ Յանձնա-խումբին եւ եկեղեցասէր տիկիններու կազմակերպութեամբ:

Ս. ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՒ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 9, առաւօտեան ժամը 10-ին պիտի մատուցուի եպիսկո-պոսական հանդիսաւոր Ս. Պատարագ: Վերջաւորութեան հոգեհանգստեան պաշ-տօն պիտի կատարուի եկեղեցւոյ բա-րերար Յովհաննէս եւ Սարգիս Տիարպէ-քիրեան եղբայրներու յիշատակին:

ՃԱՇ ՀԻԼԹՈՆ ՊԱՆԴՈԿԻՆ ՄԷՋ

Կէսօրէ ետք ժամը 1-ին Միլանոյի Հիլ-թոն պանդոկի Ամպրոզեան սրահին մէջ տեղի պիտի ունենայ պաշտօնական ճաշ՝ մասնակցութեամբ Միլանոյի եւ Իտա-լիոյ տարբեր շրջաններէն եկած Հա-յերու

Սրբազան արարողութեանց եւ ճաշին ներկայ պիտի գտնուին քոյր եկեղեցի-ներու հոգեւոր ներկայացուցիչներ:

Ս. Քառասուն Մանկունք եկեղեցւոյ օծման երեսունամեակի այս կարեւոր հանդրուանը պէտք է առիթ հանդիսա-նայ հոգեւոր արթնութեան, ազգային ըդ-ղացումներու վերարծարծման ու հա-մայնքի միասնականութեան ոգիի ամրա-պնդման:

ՍԱՐԳԻՍ ՔՀՆՅ. ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ
Միլանօ

ԴՈՂՈՒԹԸ ԴՈՂՈՒԹ

ՔԷՍԱՊԻ հայ կաթողիկէներու վանքին մէջ Օգոստոս 29-էն Սեպտեմբեր 2 տեղի ունեցած է Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան կիրակնօրեայ դպրոցներու տարեկան հա-մագումարը. մասնակցած են Սուրիոյ եւ Լիբանանի գրեթէ բոլոր կիրակնօրեայ դպրոցներու ուսուցիչները, 187 հոգի: Համագումարին գլխաւոր նիւթը եղած է «Կիլիկեան պատմական աթոռն ու կա-տարած դերը քրիստոնէական դաստիա-րակութեան նուիրական գործին մէջ»: Չորս օրուան ընթացքին եղած են դասա-խօսութիւններ ու Աստուածաշունչի մեկ-նութիւն: Ապա տեղի ունեցած է նաեւ կիրակնօրեայ դպրոցներու խորհրդակ-ցական ժողովը:

***

ՀԱԼԷՊԻ ազգային գերեզմանատան մէջ Յուլիս 30-ին 500 հոգի մասնակցած է Լիզպոնի նահատակներուն յիշատակի ո-գեկոչումին: Հոգեհանգստեան արարո-ղութենէն ետք դեղարուեստական յայ-տագիր մըն ալ կիրարկուած է. Համա-խմբուած երիտասարդութեան անունով խօսք առնելով Յ. Ասարեան յայտնած է թէ հայ ժողովուրդը միայն իր սեփական հայրենիքին մէջ կրնայ պահել իր ինք-նութիւնը ու հայ երիտասարդութիւնը գօ-տեպնդուած Լիզպոնի պատգամով պատ-րաստ է հայրենիքի ազատագրութեան պայքարի դաշտը նետուելու:

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Ու Սաթենիկ կը յիշէր մանրամասնու-թիւններ, դրանը զանգակը հնչեց, կողքի սրահին լոյսը վառեցաւ, աղախինին ստուերը երկնցաւ ապակեպատ դրան ե-տեւ, աւելի հեռաւոր ստուեր մը դողդո-ղաց այդ սրահին մէջ ու անհետացաւ: Տիկին Արգարեան կը շարունակէր սոնատը ու լրանալէ յետոյ միայն աղախինը հիւ-րին այցաքարթը բերաւ. Սաթենիկ ուզեց մեկնիլ, բայց Տիկին Արգարեան ձեռքով նշան ըրաւ ու ժպտեցաւ – «Հետաքրքիր մարդ է» մրմնջեց վերջապէս ... բայց այդ բոպէին արդէն Գարեգին մտաւ սը-րահ. ելեքտրական լոյսի կոճակը դար-ձուցին եւ ամէն ինչ ողողուեցաւ սպիտա-կութեամբ: Երբ Գարեգին իրեն դարձաւ ծանօթանալու, կարծես առաջին ակնար-կով չտեսաւ գինքը ու դէմքը պիտի դար-ձնէր, երբ կրկին նայեցաւ իրեն ու ակ-նարկը ակնթարթ մը կանգ առաւ ու տա-րօրինակ զարմացում մը նկատուեցաւ ա-նոր դէմքին վրայ ... այո՛, Սաթենիկ շատ լաւ կը յիշէր, զարմացում ... եւ ա-հա Գարեգին անմիջապէս ստացաւ անթա-փանցելի հանդիսաւորութիւն մը, կարծես կ՚ուզէր ինքզինքը պաշտպանել անթերի քաղաքավարութեան ձեւակերպութիւն-ներու մէջ:

Ժամադրութեան ժամը մօտեցած էր, քառորդ մը եւ ահա այլեւս իր մօտ պիտի ըլլար. մերձաւոր սենեակներէն մէկուն դուռը բացուեցաւ, հիւր մը կը մեկնէր ու կնոջ ձայն մը կը բարձրանար կրկին հրաւէրի հապճեպ բառերով, եւ ահա կը ծիծաղին. ինչպէ՛ս դիւրին է կեանքը եւ ուրախութիւնը ոմանց համար ... աւելի որոշ երաժշտական փրազ մը կ՚երկարա-ձգուի հիւրանոցին նրբանցքին մէջ ... տռնաձայներ ... ինքն է. դուռը մեղմիւ կը զարնեն ... ա՛խ, սիրելիս...

Սաթենիկ հազար բան ունի ըսելիք. սիրտը կը յորդի զորովանքով ու սիրով, բայց խուռներամ բառերը կը մարին շրթներուն վրայ, ինչպէս յաջորդական ալիքներ ծովեզրի աւազներուն վրայ, անորոշ մրմունջի մը մէջ. երջանկու-թեան արեւը կը շողայ իրենց էութեան առանձին հորիզոնին մէջ ու աշխարհս կը խուսափի իրենցմէ իր ցաւերով, հոգերով եւ դոյզն ուրախութիւններով: Մինակ են իրենց ստեղծած աշխարհին մէջ, դող-դոջուն՝ անսահման սիրոյ զգացումին առաջ, ամէն ինչ որ կար իրենց համար եւ ամէն ինչ որ պիտի ըլլար կ՚ընկղմի մո-ռացութեան մէջ. ո՞վ կրնայ է չափել անսահմանութիւնը այն պահուն երբ սի-րազեղ կարօտով անհամբեր շրթներ կը միանան իրարու...:

***

Ժամեր անցեր են աննկատելի ... ամէն ինչ լուռ է իրենց շուրջ. փոքրիկ լամբը իր վարդագոյն լոյսի թրթռացումներով կը նուազի սենեակին խորութիւններուն մէջ, մահուան եւ սիրոյ ճաշակը շրթնե-րուն վրայ Սաթենիկ եւ Գարեգին վերա-դարձեր են մեծ ճամբորդութենէն. Սա-թենիկ տենդագին եւ քրտնաթոր ձեռքերը իր ձեռքին մէջ, Գարեգին յուզումով ու երախտագիտութեամբ կը նայի անոր դէմքին, որ հիւծած կը թուի այս մի-ջոցին, բարձին սպիտակութեան մէջ թաղուած, ինչքա՛ն սիրելի է իրեն դիւ-րաբեկ գեղեցկութիւնը ու նրբակազմ կը-նոջ մասնաւոր եւ փափուկ շնորհը. յա-րատեւ սարսուռ մը կ՚անցնի Սաթենիկի գերազգրգռուած դէմքին վրայէն եւ փակ արտեւանունքներուն թարթիչները կը դողդողան այտերուն հրավառ կարմրու-թեան վրայ. շրթները կարմիր ծաղիկնե-րու ուժգին կենսունակութիւն մը ստացեր են, ինչպէս եթէ կեանքը լքած ամբողջ մարմինը լոյսի մը պէս շողշողար անոնց վրայ, ճերմակ վիզը եւ կուրծքի սկրդը-նաւորութիւնը ծածկուած շապիկին ժանեակին ներքեւ դեռ ալեկոծ են հե-տըզհետէ մարող հեւքի մը տրոփիւնով: Սաթենիկ վերջապէս դանդաղօրէն իր աչքերը կը բանայ ու մեղմօրէն կը ժպտի բայց նայուածքը դեռ օտարոտի անաշ-խարհային բան մը ունի, դեռ անիկա հետ-քը կը պահէ գերագոյն խռովքին եւ կար-ծես ցաւելով է որ հետզհետէ կը վերա-դառնայ իրականութեան:

Սուրբ ցնորքը, անսահմանելի խորհուր-դը սիրոյ ... ամէն անգամուն Սաթենիկ դողահար ապշութեամբ մը կ՚անդրադառ-նար այդ առեղծուածին. մեծ եւ ճշմարիտ սէրը անծանօթ դռներ բացեր էր իր դէմ. կեանքի սեմը կ՚անօսրանար ստուերի մը պէս ու կարծես ուրիշ ոլորտի մը մէջ կը թեւակոխէր. գերմարդկային զգա-ցում մը կը նախագահէր իր տանջալի յուզմունքին եւ չէր կրնար ըմբռնել թէ մարդիկ մեղադրելի ի՞նչ կրնան էին գըտ-նել այդ ահեղ զգացումին մէջ, որ շատ հեռու էր դռեհիկ զուարճութիւն մը ըլլա-լէ: Անիկա նուիրագործուած այդ հեշ-տագին տառապանքով մաքուր ուրա-խութիւնն էր հոգիին եւ նաեւ միակ րո-պէն երբ սիրելիին հոգին շօշափելի կը դառնար, կարծես լուսեղէն մարմին կը ստանար:

(Շար. 11)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պր. Սեդրակ Գասարճեան (Պէյրութ), Տէր եւ Տիկին Յակոբ Գասարճեան եւ զաւակները (Փարիզ), Տէր եւ Տիկին Հայկազ եւ Լենա Եարտըմեան եւ զաւակները (Պէյրութ), Տոքթ. եւ Տիկին Գէորգ եւ Ալին Փափազեան եւ զաւակները (Պէյրութ), ինչպէս նաեւ համայն ազգական պարագաները կը ծանուցանեն թէ յառաջիկայ Կիրակի, Հոկտեմբեր 2-ին, առաւօտեան ժամը 11.30-ին, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի իրենց սիրելի կնոջ, մօր եւ մեծ – մօր՝

ՎԱԼԱՆԹԻՆ ԳԱՍԱՐՃԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Սաատէթեան)

մահուան քառասունքին ի յիշատակ։

Հանգուցեալին յիշատակը յարգողներէն կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Տիկին Ժօզէֆ Տօնիկեանէ 500 Ֆր. եւ Տիկին Անահիտ Այվազեանէ 300 Ֆր. իրենց մօր՝ խոնարհիկ Տատոյեանի մահուան առթիւ։

Նոյն առթիւ վարչութիւնը փոխան ծաղկեպսակի ստացաւ 500 ֆրանքի նուիրատուութիւն մը Տիկիններ՝ Մարի Պատւականէ, Մանուխ Գոէֆիքէ, Սօսէ Կիրակոսեանէ եւ Մարի – Ժան Խաչատուրեանէ։

VENDREDIS POUR L'ARMÉNIE

A L'APPEL DU COLLECTIF
PAROUIR HAIRIKIAN

Rassemblements de soutien
devant le Consulat soviétique
de Marseille
tous les vendredis à partir de 19 heures
VENDREDIS POUR L'ARMENIE
SOUTIEN AUX MANIFESTATIONS
DE EREVAN

ճաշ - պտոյտ

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տ. Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղը կը կազմակերպէ իր տարեկան ճաշ – պտոյտը, Պիէվրի գղեակը, իր շրջանի տարեցներուն համար։

Մեկնում, Շաբաթ, Հոկտեմբեր 1, ժամը 12.30-ին Մշակոյթի Տունէն։

45 ռիւ տը լա Տէֆանս, Իսի

Արձանագրուիլ խաչուհիներու մօտ։

CAROUN ԳԱՐՈՒՆ

CAROUN

25, rue Paul Vaillant-Couturier

CLAMART

TÉL. : 46. 42. 20. 77

SPÉCIALITÉS ORIENTALES

TRAITEUR

ÉPICERIE FINE

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱՇԵՐ .– Ամէն տեսակի լիցք (միսով թէ ձէթով)։

■ Մանթը, ■ Սու-պէօրէկ, ■ Միջուկով քէօֆթէ
■ Հերիսա (ապսպրանքով), ■ Լուբիա (փլաքի)
■ Թարամա, ■ Մութէպպէլ, ■ Քանի մը տեսակ խորոված (ապսպրանքով)
■ Արեւմեյեան եօթը տեսակ անուշեղէն

❊ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ Հաստատութեան կարգ մը ապրանքներ ❊

ԸՆՏԻՐ ԽՄԻՉՔՆԵՐՆ ՈՒ ԽՆԱՄՔՈՎ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԱԾ ՃԱՇԵՐԸ
ԿԸ ԳՈՀԱՑՆԵՆ ԱՄԷՆԷՆ ԲԾԱԽՆԴԻՐ ՔԻՄՔԵՐԸ

Pour satisfaire encore mieux notre clientèle, nous nous sommes dotés d'une cuisine de 85m² avec une installation moderne.

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ԲԱՐԵՄԱՂԹՈՒԹԻՒՆ

ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ — ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ
ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՕԾՄԱՆ
ՏԱՐԵԴԱՐՁՆԵՐՈՒՆ ԱՌԻԹՈՎ

Կիրակի օր, Հոկտեմբեր 2-ին, առաւօտեան ժամը 10.30-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ հիմնարկութեան 86-րդ եւ Օծման 84-րդ տարեդարձներուն առիթով (հիմնադրուած՝ 1902 Հոկտեմբեր 5-ին, եւ Օծուած 1904 Հոկտեմբեր 2-ին), հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Պատարագի ընթացքին հոգեհանգիստ կը կատարուի, եկեղեցաշէն բարերար՝ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ՄԱՆԹԱՇԵԱՆի եւ Մայր Եկեղեցւոյ հանգուցեալ բոլոր բարերարներուն համար։

Նոյն ատեն, Արեւշատութեան Աղօթք եւ Մաղթանք կ'ըլլան՝ Մայր Եկեղեցւոյն ի կենս եղող բարերարներուն ու անոնց հարազատներուն համար։

Պատարագի աւարտին՝ Մատաղ կ'օրհնուի։

Կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը ներկայ գտնուիլ պատարագին եւ մասնակցիլ յիշատակի եւ յարգանքի աղօթքներուն։

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Բ. ՀՐԱՒԷՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ

Ընկերակցութեանս տարեկան ընդհ. ժողովը՝ Հոկտեմբեր 9, Կիրակի, ժամը 16-ին Հ. Բ. Ը. Մ.-եան Ալեք Մանուկեան կեդրոնին մէջ։ Ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն կը նկատուի։

ՕՐԱԿԱՐԳ. –

1.– Ընդհ. ժողովի դիւանի ընտրութիւն
2.– Նիւթական եւ բարոյական տեղեկագիրներու ներկայացում
3.– Կանոնագրի երկու յօդուածներու վերաքննութիւն
4.– Վարչական ընտրութիւն
5.– Առաջարկներ

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

AU CENTRE CULTUREL
ALEX MANOOGIAN

Dans le cadre de ses activités éducatives, l'U.G.A.B. organise des cours

D'ARMENIEN

Enfants: le samedi ou le mercredi à 14h30.
Adultes: le samedi à 14h30.
Préparation bac: le vendredi de 20h30 à 22h.
Cours dirigés par G. DAKESSIAN

D'INFORMATIQUE

Le samedi après midi. Réservée uniquement aux élèves suivant les cours de langue.
Enseignée par K. ALEXANIAN

DANSE ARMENIENNE

Enfants: le samedi.
Adultes: En semaine à partir de 20h
Enseignée par A. BOUDAGHIAN

MUSIQUE TRADITIONNELLE (dehol, shevi)

Le samedi.
E. ZARTARIAN — D. SARKISSIAN

DEBUT DES COURS
LE SAMEDI 1er OCTOBRE, A 14H.

118, rue de Courcelles—75017 Paris
Tél. : 42. 27. 12.26 M° Courcelles

Լ Ի Ո Ն

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆ

Հայերէնի դասաւանդութիւն Լիոնի պետական համալսարանին մէջ։
Faculté des Langues,
74, rue Pasteur, 69007 LYON.

Դասաւանդութիւններուն կրնան հետեւիլ. –

1.– Համալսարանի ուսանողներ եւ երկրորդական վարժարաններու աշակերտներ, հայերէնը ներկայացնելու պաշտօնական քննութեանց։

2.– Ամէն անհատ, որ կը փափաքի հայերէն սորվիլ։

Գոյութիւն ունի երեք մակարդակ.–

Ա.– Մակարդակ – սկսնակներու համար – Երեքշաբթի օրերը։

Բ.– Մակարդակ — բարելաւելու համար – Երկուշաբթի օրերը։

Գ.– Մակարդակ — գրական կտորներու վերլուծում. (Պաքալորէայի). Չորեքշաբթի։

Դասընթացքը պիտի սկսի Հոկտեմբեր 24, ժամը 18-ին։

Դասատու — Գեղամ Կանանեան։

Արձանագրութիւնը ստիպողական է։ Ծանօթութեանց համար դիմել համալսարանի գրասենեակը կամ հեռաձայնել. – 72 – 72 – 20 – 80 թիւին։

LES ARMENIENS AIDENT LES ARMENIENS

A partir du 1er Octobre
Tous les samedis matins de 9h à 12h
PERMANENCE TELEPHONIQUE
(région parisienne)

En appelant au numéro de téléphone suivant : (1) 46 - 44 - 21 - 30

Vous aurez un correspondant bilingue (arménien ou français) qui essaiera de vous aider dans les domaines suivants :

— DEMARCHES ADMINISTRATIVES: visas, carte de séjour, cartes de travail, etc...
— LOGEMENT : si vous cherchez un logement, téléphonez-nous; si vous avez un logement à louer, signalez-le nous.
— EMPLOI : si vous cherchez un travail, appelez-nous; si vous êtes employeur, proposez-nous vos possibilités.

Ce service (gratuit) est proposé par le Pasteur René LEONIAN et des membres de sa communauté.

ԱԷՆ - Թ'ԷԹԻԷՆ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Հոկտեմբեր 2, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10.30-ին, Սէն – Թէթիէնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ, կը մատուցուի պատարագ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԶԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

Փ Ա Ր Ի Զ

Ս. Մ Ե Ս Ր Ո Պ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

10 bis, Rue Thouin — 75005 Paris

ՓՈՔՐԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ս. Մեսրոպ Մշակութային կեդրոնի միօրեայ դպրոցը կը վերաբացուի Շաբաթ, Հոկտեմբեր 1, ժամը 14-էն 17, եւ կ'ընդունի 4-էն 14 տարեկան մանուկներ եւ պատանիներ։

Կը դասաւանդուի՝ հայերէն լեզու, պատմութիւն, երգ եւ քրիստոնէական վարդապետութիւն։ Յատուկ կերպով կը կատարուի պատրաստութիւնը Առաջին Հաղորդութեան։

ՉԱՓԱՀԱՍՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

Չափահասներու համար հայերէն լեզուի – տեսական եւ գործնական – դասընթացքները կը սկսին Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 3։

Սկսնակներ՝ ժամը 19-ին։
Յառաջացածներ՝ ժամը 20-ին։

***

Ի Ս Ի

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տիրուհի Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղը կը ծանուցանէ թէ իրիկուան դասընթացքները կը սկսին Երեքշաբթի, Հոկտեմբեր 4, ժամը 20-ին։

– Չափահասներու եւ պատանիներու
– Պաքալորէայի քննութիւն։

Ուսուցիչ՝ ԿԱՐԱՊԵՏ ՏԱՔԷՍԵԱՆ

Իսկ միօրեայ դպրոցը Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 21, առաւօտեան 9.30-էն 12, 6 տարեկանէն սկսեալ մանուկներու համար։

***

Ա Լ Ֆ Ո Ր Վ Ի Լ

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ կրթարանի հայերէն լեզուի դասընթացքները – փոքրերու եւ մեծերու – կը վերսկսին Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 5, առաւօտեան ժամը 9-ին։

Հայերէնի դասընթացքները կը կատարուին Չորեքշաբթի ամբողջ օրը եւ Երկուշաբթիէն Ուրբաթ իրիկուններ։ Կ'ուսուցուին նաեւ կրօնք եւ Հայոց պատմութիւն։ Աշակերտներ կը պատրաստուին հայերէն լեզուի պաքալորէայի քննութեանց։ Պաքալորէայի դասերը տեղի կ'ունենան Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 6-էն 7.30։

Տեղեկութիւններու եւ մանրամասնութիւններու համար կը խնդրուի դիմել հեռաձայնով հետեւեալ թիւերուն. –

43 76 65 37 (առտու եւ կէսօրէ ետք)։
43 75 26 98 (երեկոյեան)։

ԺՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Մարսէյլի չորս մասնաճիւղներու ընդհ. ժողով այս Շաբաթ, Հոկտեմբեր 1, ժամը 14.30-ին Մշակոյթի Տունը, ռիւ Սէն – Պազիլ։

Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ։

***

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Լիոնի ԱՐԱՔՍ մասնաճիւղի վարչութիւնը, անդամական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Շաբաթ, Հոկտեմբեր 1, ժամը 15-ին Ազգային Տան սրահին մէջ։

Կը խնդրուի բոլոր ընկերուհիներէն ներկայ գտնուիլ եւ ճշդապահ ըլլալ։

ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 30

VENDREDI
30 SEPTEMBRE
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.849   Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN   64e ANNÉE — No 16.849

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՄՈՍԿՈՒԱ

ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԱՐՏԱԿԱՐԳ ՆԻՍՏ

ՕՐԱԿԱՐԳ.— ՊԱՇՏՕՆԱՏԱՐԵՐՈՒ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱ՞Ն

ՊՐԱՒԴԱ ԿԸ ԴԱՏԱՊԱՐՏԷ ՀԱՅԵՐՈՒ «ԱՆՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆԸ»

ՇՎԱՐՏՆԱԾԷԻ ՀԱՊՃԵՊ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ

Չորեքշաբթի եւ Հինգշաբթի բոլոր «խորհրդայնագէտ» լրագրողները կը փորձէին գուշակութիւններ ընել այն յանկարծակի որոշումին առթիւ, որ կը վերաբերէր Ուրբաթ օրուան Կեդր. Կոմիտէի արտակարգ նիստին: Մոսկուայի տուած բացատրութիւնը այն էր որ այդ նիստին Թուականը միայն փոխուած էր, այսինքն աւելի առաջ տեղի կ'ունենար քան նախատեսուածը, եւ օրակարգն ալ կը վերաբերէր. — «Կուսակցութեան կարեւոր պաշտօններու վերակառուցման եւ այդ պաշտօններու գլուխը գտնուողներու փոփոխութեան»: Արտաքին Նախարարութեան բանբերը՝ Գերասիմով աւելցուցած է որ այդ նիստը կը վերաբերի Հանրապետութեանց, շրջաններուն եւ Կեդրոնական Կոմիտէին իսկ:

Նորութիւններու կը սպասուի, որովհետեւ, Մոսկուա մեծ կարեւորութիւն կու տար Ազգաժողովին եւ Շվարնածէ հոն պիտի խօսէր: Արդ, ժողովը չգումարուած այս հապճեպ վերադարձը չի կրնար կարեւոր հարց մը չքօղարկել: Նախատեսուած էր որ այդ նիստը գումարուի Հոկտեմբերին, անհրաժեշտ չէր յառաջացնել Թուականը, եւ կանչել Շվարնածէ, եթէ իսկապէս կարեւոր հարց մը պիտի չծեծուի:

Պարզ է որ օրակարգը պիտի գրաւէ նաեւ «մեղմով» եւ այդ առընչութեամբ լաւատեսութեան չի մղեր կուսակցութեան պաշտօնաթերթին՝ «Պրաւդա»ի յօդուածը:

Արդարեւ, «աննախընթաց» խառու-թեամբ է, ըստ «Ֆիկառօ»ի որակումին, որ «Պրաւդա» ձաղկած է «անպատասխանատուութիւնը» Հայաստանի գործադուլները «դրդողներուն» եւ տեղական իշխանութեանց: Պաշտօնաթերթը «անսովոր անկեղծութեամբ մը» (բաղդն է մինչ «Ֆիկառօ»ի թղթակիցը՝ Տընի Լըկրա, որ վերջերս Երեւանէն կը ղրկէր իր թղթակցութիւնները) կը դատապարտէ. — «գործունէութիւններ որոնք միայն խափանարարական կրնան նկատուիլ»: Կ'աւելցնէ. — «Բուռն պատճառներ կան խորհելու որ այն մարմինները որոնք պէտք է պաշտպանեն օրէնքն ու կարգուկանոնը, առանց դատումի գործած են»:

Երեւան, կրկին ցոյց եղած է, 250 հազար հոգիի մասնակցութեամբ, ուր պահանջուած է որ շարունակուի «Ղարաբաղի Կոմիտէի» հրահանգած ընդհանուր գործադուլը: Կը Թուի որ Կոմիտէի 11 անդամներու բանակցութիւնները իշխանութեանց հետ խզուած են, ինչ որ կը նշանակէ Թէ կուսակցութեան դիրքը խստացած է. Երեւանը պարպուած է Թէեւ շուրջ 10 հազար խորհրդային զինուորներէն եւ 100 հրասայլներէն, բայց առիկա չէ բաւած շարժումը հանդարտեցնելու համար: Ըստ Ղարաբաղ Կոմիտէի, գործադուլին կը հետեւին 80 առ հարիւր, մինչ պաշտօնական աղբիւրներու համաձայն միայն 30 առ հարիւրը գործադուլի մէջ է: Փոխադրութեան միջոցները կը բանին, բայց, ըստ Ղարաբաղ Կոմիտէին, զինուորներն են բանեցնողները: Ընդհանուր ձեւով չփոթ վիճակ մը կը տիրէ:

Ստեփանակերտ աշխատանքը բնաւ չէ վերսկսած եւ 600 ձերբակալութիւններն ալ չեն տարհամոզած բանթողները: Ըստ ԹԱՍ-ի ասոնցմ մէջ 118-ը ամբաստանուած են որ ապօրինի ցոյցեր կը կազմակերպեն եւ ըստ այնմ պատժուած: Երեւանի մէջ ալ Ղարաբաղ Կոմիտէի 11 անդամներէն 9-ը՝ 300-էն 500 ռուբլի տուգանքի դատապարտուած է (2 — 3 ամսուան աշխատավարձք) ժողովուրդը ցոյցի մղած ըլլալու մեղադրանքով:

Գերասիմով, Նիւ - Եորքի մէջ, ճշդած է - ըստ «Լիպերասիոն»ի - «Հայաստան գլխաւոր նիւթը պիտի չըլլայ», մինչ ըստ «Ֆիկառօ»ի ըսած է որ այս նիստը ոչ մէկ կապ ունի Կովկասի ազգամիջեան խռովութեանց հետ:

Պէտք է խոստովանիլ Թէ ոչ ոք կրնայ տեղին գուշակութիւններ ընել, երբ հարցը խորհրդային աշխարհին կը պատկանի, նոյնիսկ հրապարակայնութեան ժամանակաշրջանին: Ամէնէն չսխալողը ան է, որ կը սպասէ մինչեւ որ նիստը վերջանայ եւ Կրեմլինը հրապարակէ տրուած որոշումները:

**

МАРСЕЛЬ

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐ «ԱԷՐՈՖԼՈԹ»Ի ԳՐԱՍԵՆԵԱԿԸ ԳՐԱՒԵՑԻՆ

Չորեքշաբթի օր, ժամը 14-էն 17.30, 6 հայ երիտասարդներ (Նոր Սերունդ) 4 տղայ եւ 2 աղջիկ գրաւեցին Այէրոֆլոթի գրասենեակը որ կը գտնուի Քանըպիէրի վրայ (Թիւ 13): Մեծ պաստառի մը վրայ գրուած էր. — SOLIDARITE ARMENIE — DIASPORA եւ Եռագոյն մը պարզուած:

Ոստիկանական ուժեր չէին միջամտեր սկիզբը, մինչ պաշտօնէութիւնը կը պարպէր աշխատավայրը: Ժամը 17.30-ին գրաւող հայ երիտասարդներ ալ կը պարպէին եւ ոստիկանական կառքը կ'առաջնորդուէին, հարցաքննութեան ենթարկուելու համար:

× «Թայմ» շաբաթաթերթի վերջին (Հոկտեմբեր 3) Թիւին մէջ յօդուած մը լոյս տեսած է Հայաստանի վերաբերող: Նկար մը կը ներկայացնէ Ստեփանակերտի մէկ ցոյցը: Յօդուածը, ընդհանրապէս, նորութեան մը չարճագանգեր, ընթացիկ վերլուծումն է ծանօթ կացութեան մը:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ — ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 20 / 23)

ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒԻ ԴԱՍ

Դոնի Ռոստովի մարզային կեդրոնի եօթը դպրոցներուն մէջ Հայոց գրական լեզուի դասաւանդութիւն հաստատուած է: Որոշումը տրուած է շրջանի հայութեան կարծիքն առնուելէ ետք. դպրոցներու վարչութիւնը դասագիրքեր ու ընթերցանութեան այլ գիրքեր ձեռք բերած ու տրամադրած է հայաբնակ գիւղերու ուսուցիչներուն: Նկատի առնելով որ հայերէն սորվելու փափաք յայտնած են բազմաթիւ երախաներ, պիոներներու շրջանային տան մէջ ալ յատուկ խմբակ կազմուած է: Ծրագիր կը մշակուի Հայոց լեզուի ընտրովի դասաւանդում կազմակերպել շրջանի բոլոր միջնակարգ դպրոցներուն մէջ:

**

«ԵՐԵՒԱՆ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ՝ ՓԱՌԱՏՕՆԻ ԴԱՓՆԵԿԻՐ

Ամէն երեք տարին տեղի ունեցող Էստոնիոյ մայրաքաղաք Տալինի երգչախումբերու միջազգային փառատօնին մասնակցած են 24 սենեկային երգչախումբ: Կանանց երգչախումբերու մրցոյթին Հայաստանի Լուսաւորութեան նախարարութեան Մշակութային Տան «Երեւան» երգչախումբը (խմբավար Ա. Վերանեան) արժանացած է երրորդ պատուոր մրցանակին: Առաջին երկու տեղերը շնորհուած են լատուիական և էստոնական երգչախումբերուն:

Երգչախումբը համերգներ տուած է նաեւ Տալինի Նիգուլիստէ Եկեղեցին, Տարտուի համալսարանը, ուր աղջիկները Խ. Աբովեանի լսարանը մեծ յուզումով կատարած են Մ. Եկմալեանի «Սուրբ — Սուրբ»ը: Հանդիպում մը տեղի ունեցած է նաեւ տալլինաբնակ հայերու ուժերով վերջերս կազմակերպուած «Խ. Աբովեան» հայկական մշակութային ընկերութեան անդամներու հետ, որ աւարտած է համերգով:

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՎԱԼԱՆՍԻ ԵՐԿՈՒ ԱԿՈՒՄԲՆԵՐԸ ԴԷՄ ԱՌ ԴԷՄ

Վալանսի Հ.Մ.-ը, Ֆրանսայի ախոյեանութեան ի հաշիւ, շատ քաջալերական յաջողութիւն մը ունեցած է Շաբաթ իրիկուն յաղթելով (2 - 0) Մոնփըլլիէի՝ որ առաջատար էր: Յաջորդ խաղը, այս Շաբաթ, կրքոտ պիտի ըլլայ անկասկած, քանի որ դէմ առ դէմ պիտի հանէ քաղաքին երկու ակումբները: Անցեալ մրցաշրջանին արդիւնքները՝ նախ հաւասարութիւն (0 - 0), երկրորդին Հ.Մ.-ը յաղթած էր 2 - 1, Ֆ.Ք. տկար կ'երեւի ներկայիս եւ կը յուսացուի Հ.Մ.-ին համար նոր յաջողութիւն մը:

Հ. Մ. Ը. Մ. ՀՕԹ - ՍԱՎՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Հ. Մ. Ը. Մ. Լիոն - Տէսին յաջողութեամբ անցուցած է Ֆրանսայի բաժակին երկրորդ շրջանը: Պարտութեան մատնած է իր դասակարգէն վար ակումբ մը, Սէնժընիյի խումբը (2 - 0). այս Կիրակի, ախոյենական մրցում մը, հաւանաբար դժուար, Մէյթէյի մէջ, Հօթ - Սավուա:

Նոյն դասակարգին մէջ, Վալանսի պահեստին, իր դաշտին վրայ, կը խաղայ Ուլէնի դէմ. եթէ յաղթէ, Հ.Մ.-ը կրնայ դառնալ առաջատար:

ՍԷՆ - Թ'ԱՆԹՈՒԱՆ ՆԻՍԻ ԴԷՄ

Իր երրորդ մրցման Սէն - Թ'Անթուանի Հ.Մ.-ը կրած է իր առաջին պարտութիւնը: Սէն - Թրոփէի մէջ (3 - 2). պիտի ջանայ Կիրակի օր, իր դաշտին վրայ հակազդել Նիսի երրորդ կազմին դէմ: Հ. Մ. Ը. Մ. Արծիւ ալ պիտի փորձէ բարելաւել իր դիրքը: Մրցակիցն է Մոնըրտան:

ԱՐՄԷՆԻՕ ԿԸ ՅԱՂԹԷ

Ախոյենական իր երրորդ մրցման, Քորտոպայի մէջ, Արմէնիօ յաղթած է, յաջող ազատ քացուածքներու տարբերութեամբ (0 - 0, — 2 - 3): Արմէնիօ 6-րդ է Արժանթինի բարձրագոյն դասակարգին մէջ:

Վ. Մ.

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ օր, Սեպտեմբեր 29, Ֆրանսական լսատեսողական սպասարկութեան ամէնէն սեւ օրն էր եւ կը Թուէր որ կացութիւնը չի բարելաւուիր: Սփռումի ընկերութեան (Թէ - Տէ - էՖ) գործադուլն ալ պատճառ էր որ ոչ - պետական կայաններներն ալ չկարենան սփռել իրենց յայտագիրը, ինչպէս Թէ - էՖ - 1 որ Չորեքշաբթի, կէս գիշերէն առաւօտեան 6 դադրեցուց Սէուլի յայտագիրը: Նոյն օրը, գործադուլի դիմած էին հիւանդապահուհիները, որոնց շարժումը, սակայն, ամէնէն ժողովրդականն է եւ արդարացի, քանի ամէնէն ծանր եւ պատասխանատու աշխատանքներէն մէկը ամէնէն քիչ վճարում ստացողն է: Հեռատեսիլը ցոյց կուտար հիւանդապահուհի մը մեծ այրածներու սպասարկութեան մը մէջ, որ 6 տարի ետք, 6.500 ֆրանք ամսական կ'առնէ մաշեցնող աշխատանքի մը համար, երբեմն նոյնիսկ 8 ժամէն աւելի: Հինգշաբթի առաւօտեան ցոյցին (Մոնփարնաս) զօրավիգ էին բազմաթիւ բժշկապետեր:

ՅԱՆՈՒՆ ՅԻՍՈՒՍԻ բաւական բուռն միջադէպեր պատահեցան Փարիզ, մանաւանդ Օտէոնի շրջանը Սքորսէզէի «Քրիստոսի վերջին փորձութիւնը» Ֆիլմին ներկայացման առթիւ: Ֆիլմին պատճառած վրդովումը, երբեմն նոյնիսկ գայթակղութիւնը քրիստոնեայ ուղղափառ Թէ նախանձախնդիր շրջանակներու մէջ, պատճառ եղաւ, ինչպէս ըսինք որ ձրի հսկայ ծանուցում ըլլայ ի նպաստ ժապաւէնի մը, որ Թերեւս ամէն բանէ առաջ ձախող գործ մըն է: Աւանդապաշտները ցոյցի դիմած էին նախ Օփերա, ուր տողանցքը հանդարտ մԹնոլորտի մէջ տեղի ունեցած է, մինչ Փլաս Անրի — Մոնտոր (Օտէոն) բախումներ տեղի ունեցան եւ 4 հոգի ալ վիրաւորուեցաւ: Ֆիլմին նիւԹին (քաղուած Քազանդաքիսի գործէն) անդրադարձանք առենին, երբ առաջին գայթակղութիւնները սկսան Ամերիկա, Վենետիկի փառատօնի նախօրեակին («Յառաջ», Օգոստոս 25), հիմա, Փարիզ կը ներկայացուի եւ կարգ մը տեսողներու համար տեսարաններ կան «որոնք շատ կաթողիկէ չեն»: Շան-զ'Էլիզէ, Կօմօն շարժասրահի մուտքին, երկու կիներ, ծնրադիր՝ «Ողջո՜յն քեզ Մարիամ» կ'արտասանէին, այդ ձեւը նախընտրելով բողոքի իբրեւ արտայայտութիւն:

ԼԱՅՆԱԽՈՀՈՒԹԵԱՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹԻՒՆ

Հրապարակայնութեան շրջանէն թելադրուած ոգիով ինքնաքննադատականները կը շարունակուին Հայաստանեան մամուլին մէջ. անոնց կարեւոր մէկ մասը, ինչպէս տեսանք մինչեւ այսօր, կը վերաբերէր գրական մարզին: «Սովետական Հայաստան»ի Սեպտեմբեր 14-ի թիւին մէջ Ազատ Եղիազարեանի յօդուածն ալ կը պատկանի այն շարքին ուր պատմուեցան ու կը պատմուին այն բոլոր գործերը որոնք պէտք է կատարուէին ու չկատարուեցան:

Յօդուածագիրը կը խօսի երեք անուններու եւ անոնց գործերուն մասին, որոնք մինչեւ այսօր չեն հրատարակուած Հայաստանի մէջ. նոր սերունդը չի ճանչնար այդ գործերը:

Ա. Եղիազարեան կը մեկնի այն երեւոյթէն որ «այսօր նախկինում արգելւած կամ կիսարգելւած գրողներին լայնօրէն տպագրում են. տպագրում են նրանց «ամենավտանգաւոր» գործերը. եւ անվիճելի է որ նրանց երկերը սովետական ընթերցողին մատչելի դարձնելը ճիշդ եւ հասունացած քայլ էր»: Ու մե՛ր գրական ոլորտին մէջ գլխաւորաբար երեք անուններու – որոնց գրական վաստակին մէջ «վտանգաւորութեան» տարրերին պրպտում մըն ալ կ'ընէ հեղինակը – յիշատակումը կը յանգի հետեւեալ եզրակացութեան. մինչ մէկ կողմը կը տպագրուին «ամենավտանգաւոր» գործեր ու սակայն «հասունացած քայլ» կը նկատուի, մեր մօտ, եղածը, կամ աւելի ճիշդ չեղածը կը վկայէ հասունացած տեղքայլի մը մասին:

Խնդրոյ առարկայ երեք հեղինակներէն առաջինը Երուանդ Օտեանն է, որուն «Ընկեր Փանջունին մեզանում բողոքովին չի հրատարակուել»: Խօսելէ ետք գիրքին ու անոր հերոսին սխրագործութիւններուն մասին, Ա. Եղիազարեան հարց կու տայ. – «չգնահատե՞նք այսօր մեր մեծ երգիծաբանի խորատեսութիւնը եւ նրա գրքի օգնութեամբ լրջօրէն չմտածե՞նք արդեօք մեր ժամանակի, այդ թւում եւ այսօրուայ ծանրածանր խնդիրների մասին»:

Անտիպացուած հեղինակ մըն է նաեւ Նիկոլ Աղբալեան, որուն մասին վերջերս քանիցս գրուեցաւ հայաստանեան մամուլին մէջ: «Ինչո՞ւ գոնէ այսօր չի կարելի տպագրել նրա քննադատական յօդուածներն ու գրականագիտական հետազօտութիւնները» կը հարցնէ Ա. Եղիազարեան. «չէ՞ որ նա եղել է ԺԹ. դարի վերջի, Ի. դարի սկզբի մեր լաւագոյն քննադատը, Թումանեանի, Իսահակեանի, Շանթի եւ ուրիշների երկերի առաջին ու ամենախորաթափանց հետազօտողներից մէկը»:

Նիկոլ Աղբալեանի գրական արժէքին հաստատումէն ետք յօդուածագիրը քայլ մը եւս կը մօտենայ Աղբալեանի մինչեւ այսօր անտիպ մնացած ըլլալուն ենթադրելի պատճառներուն. «այո, Աղբալեանը եղել է դաշնակցութեան ղեկավար գործիչներից մէկը, որոշ ժամանակ՝ դաշնակցական կառավարութեան լուսաւորութեան նախարարը: Չմոռանանք այս: Անցեալի գործիչների քաղաքական հայեացքները, գործունէութիւնը չպէտք է սրբագրել: Տեսնենք նրանց այնպէս, ինչպէս եղել են»: Ապա կը բերէ Չարենցի օրինակը. Աղբալեան առաջինն է որ 1919-ին աւետած է թէ մեծ բանաստեղծ մը ծնած է: Եւ Չարենց քսանական թըւականներուն գրած է. – «... մի լուրջ քննադատ մի օր սարսելով Պուշկինն ու Փուայէն — Աւետեց ամբողջ աշխարհին, որ ծնուել է — մի մեծ պոէտ...»: «Քչերը գիտեն, որ պոէմի առաջին տպագրւած տարբերակում «մի լուրջ քննադատ»ի փոխարէն եղել է Աղբալեանի ազգանունը» կ'ըսէ Եղիազարեան: Յետոյ զուգահեռով մը ներկային ու քսանական թուականներու խրավիճակներուն միջեւ, կ'եզրակացնէ թէ երկուքն ալ քաղաքական իրենց հակադիր կեցուածքներով կրնային անգիտանալ իրար փոխադարձաբար:

Աղբալեանի հետ նոյն պարագաներուն մէջ կը գտնուի նաեւ Ա. Ահարոնեանի ճակատագիրը: Եթէ նոյնիսկ անոր գործերը այսօր մեծ հետաքրքրութիւն չեն ներկայացներ, «յայտնի է թէ իբրեւ դաշնակցական կառավարութեան ներկայացուցիչ Ահարոնեան բանակցութիւններ է վարել եւրոպական մայրաքաղաքներում, եւ այդ բանակցութիւնների վերաբերեալ նրա գրառումները այդ ծանր ժամանակների մեր պատմութեան ուսումնասիրութեան արժէքաւոր աղբիւր են: ... Մեր 18 – 20-ական թուականների պատմութիւնը այնքան քիչ է ուսումնասիրուած. ինչո՞ւ չօգտագործել այդ աղբիւրը եւս» կը հարցնէ Ա. Եղիազարեան: Ան տակաւին կը յիշէ Լ. Շանթի, Համաստեղի ու սփիւռքահայ բազմաթիւ անուններու գործերը որոնք տպագրութեան կը սպասեն:

Գրական մարզի անուններուն միմիայն այս մարզի արժէչափերով մօտենալու անհրաժեշտութիւնը շեշտելու համար յօդուածագիրը կը յիշէ Լենինի մէկ գրախօսութիւնը, գրուած «սպիտակ – գուարդիական վտարանդի, ռուս յայտնի երգիծաբան Արկադի Ավերչենկոյի գրքի մասին»: Ան «անսքօղ չարութեամբ է խօսում յեղափոխութեան եւ նրա առաջնորդների՝ Լենինի եւ Տրոցկու մասին: Բայց Լենինը ոչ միայն դրական է արտայայտւում այդ գրքի վերաբերեալ, այլեւ յանձնարարում է այն տպագրել, որովհետեւ տաղանդաւոր է եւ ուրեմն ճշմարտութեան մեծ բաժին ունի իր մէջ»:

Ապահովաբար ոչ ոք տարակոյս ունի թէ պէտք է միայն ճշմարտութեան չափանիշով գործել. խնդիրը ընդունիլն է որ այդ «ճշմարտութիւն»ը ամէն մէկուն համար «իր»ը չըլլայ:

Ա. ԹՈԹՈՑԵԱՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

ՅԻՍՈՒՆ ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ՝ ՄԻՒՆԻԽ

1938, Սեպտեմբեր 29-էն 30-ի գիշերը, Միւնիխի մէջ, Ֆրանսա եւ Մեծն – Բրիտանիա ներկայացուած իրենց նախարարապետներուն կողմէ՝ Տալատիէ եւ Չէմպըրլին համաձայնագիր մը կը ստորագրէին, որ կը զոհէր Չեխոսլովաքիան, այսինքն՝ իրենց զինակիցը: Պիտի մասնահատուէր գերմանախօս իր բոլոր հողամասերէն, միացած «Սիւտէթները» անուանակոչման ներքեւ եւ որոնք յանձնուեցան Գ. Ռայխին:

1936 Մարտ 14-ին արդէն, Հիթլէր սկըսած էր կիրարկել տարածման իր ծրագիրը բանակը ղրկելով Վերսայլի դաշնագրով ապազինուած Հռենանիոյ շրջանը: Նկատի առնելով որ գոհացած էր «գերմանական հողամասեր» գրաւելով Ֆրանսացիք եւ Անգլիացիք միայն խօսքով հակազդած էին: Ուրեմն, պատճառ չկար որ Հիթլէր չշարունակէր գերմանախօս հողամասերու վերստացման քաղաքականութիւն մը, ինչ որ կ'ընդգրկէր Վերսայլ պատրաստուած ազգային կառոյցներու անդամահատումը: Նիւրամպէրկի դատավարութեան յայտնի պիտի դառնայ որ 1937 Նոյեմբեր 5-ին, Հիթլէր կը յայտարարէր իր ծրագիրը նոր բանակին պետերուն: Գերմանացեղ համայնքին «աւելի լայն կենսական տարածութիւն մը բանալու համար Եւրոպայի ծոցը, Ռայխի շրջանակը» պիտի յարձակէր 1938-ի եւ 1943-ի միջեւ Աւստրիոյ, ապա՝ Չեխոսլովաքիոյ վրայ: Մեծն – Բրիտանիա պիտի չմիջամտէր, Ֆրանսա կրաւորական պիտի մնար, կզզիացած: Այս բեմադրութեան առաջին արարն էր՝ Անշլուսը (Աւստրիոյ կցում): Յետոյ կարգը կուգար Չեխոսլովաքիոյ Ֆալ – Կրիւն (կանաչ պարագայ) մկրտուած ծրագրով եւ պատրաստուած 1937 Յունիսին, որպէս առաջին հանգրուան «արեւելեան կողմը պատերազմի մը»: Հիթլէր իրենց իսկ ըսկզբունքին թակարդին մէջ պիտի բռնէ Վերսայլի դաշինքներու նախկին հեղինակները՝ «ժողովուրդներու իրաւունքը իրենց ճակատագիրը տնօրինելու»: Որովհետեւ այս հեռանկարով, Սիւտէթներու հարցին իրականութիւնը վիճելի չէ: Չեխոսլովաքիա բազմազգ Պետութիւն մըն է, որու ծոցը գերմանախօս տարրը աւելի քան երեք միլիոն հոգիէ կը բաղկանայ: Քոնրատ Հէնլայն պետն է «Հայրենիքի ճակատին», գերման կուսակցութիւն որ նախ շրջանին ինքնավարութիւնը կը պահանջէ: Նացիները նիւթականը կը հայթայթեն եւ կուսակցութիւնը 44 երեսփոխան կը ղրկէ Փրակայի Խորհրդարանը 1937-ին: Հէնլայն նացիներու կողմն է այլեւս եւ Սիւտէթներու կցումը կ'ուզէ Ռայխին: 1938 Մարտ 28-ին Հիթլէր զինքը կ'ընդունի եւ կը հրահանգէ «չեխ կառավարութեան համար անընդունելի պահանջներ ներկայացնել եւ ամէն անգամ որ ան տեղի տայ, զիջում մը ընէ, աւելին ուզել»: Նախ պէտք է քայքայել չեխ Պետութիւնը: Մարտ 14-ին Փօլ – Պոնքուր, Արտաքին նախարար (Պլումի Բ. դահլիճին) կը կանչէ Չեխոսլովաքիոյ նախարարը եւ ապահովութիւն կու տայ որ եթէ «իր երկիրը յարձակման ենթարկուէր, Ֆրանսա տէրը կ'ըլլար իր յանձնառութեանց», այսինքն՝ զինուորական օժանդակութիւն կը բերէր անմիջապէս, ըստ 1924-ի բարեկամութեան դաշինքին եւ 1925-ի Լոքառնոյի համաձայնութեանց: Բայց, ի՞նչպէս: Ազգային պաշտպանութեան մըշտական յանձնախումբին եզրակացութիւնը պարզ է. – Ֆրանսա չի կրնար արգելք ըլլալ Չեխոսլովաքիոյ դէմ որեւէ յարձակման: 400 հազար զինուոր ունի, Գերմանիոյ մէկ միլիոնին դէմ: Գալով Անգլիոյ, կը կրկնէ որ բրիտանական որեւէ երաշխաւորութիւն չէ տրուած Փըրակայի:

Ապրիլ 28-ին (1938), Լոնտոնի մէջ, Չէմպըրլին կ'ըսէ Տալատիէի որ ամէն գընով պէտք է խուսափիլ ի յառաջագունէ կորսուած պատերազմէ մը, բան մը փորձել Պերլինի եւ մղել Պէնէշը, Փրակայի մէջ, որ զիջումներ ընէ Սիւտէթներուն: Մայիսի վերջ, չեխ զօրակոչ մը որոշ չափով կը լարէ մթնոլորտը: Հիթլէր կը ջըղայնանայ ու պայմանաժամ կ'որոշէ. — «Հոկտեմբեր 1-ին, ամէնէն ուշը Չեխոսլովաքիան պիտի ճզմուի»:

Խորհրդային կողմը սպասելիք բան չկայ: Արտաքին Նախարարը՝ Լիտվինով կ'առարկէ որ որեւէ օժանդակութիւն կը պարտադրէ զօրքերու անցքի արտօնութիւն մը Լեհաստանէն եւ Ռումանիայէն, որոնք այդ մասին լսել իսկ չեն ուզեր:

Տարիներ պէտք է անցնէին, որպէսզի Ֆրանսացիք եւ Բրիտանացիք անդրադառնային թէ քարթ մը կար, որու ոչ մէկ ուշադրութիւն դարձուցած էին առեւնին, այն զոր կը ներկայացնէր Հիթլէրի դէմ ներքին ընդդիմութիւնը: Լոնտոն՝ Փարիզի լուր չի տար, երբ այդ ընդդիմութեան զանազան ներկայացուցիչներ գիրեր կը ղրկեն. – «Եթէ տեղի չտաք Հիթլէրի, պետական – զինուորական հարուած մը զինքը կը տապալէ»: Ֆրանսական կառավարութիւնն ալ կարեւորութիւն չէ տուած այդ գործողութեան «ուղեղին»՝ Կէօրտէլէրի: Եւ սակայն, Ֆրանսական «Բ. գրասենեակը» շատ լաւ գիտէր գերման զօրավարներու տագնապը: Կը կարծուի որ պատերազմական նախարարը՝ Տալատիէ լուր չէ ունեցած այդ փաստաթուղթերէն կամ թէ որպէս վարչապետ օգտակար չէ համարած նկատի առնել: Տալատիէ ուզած է սերտ շփումներ վերահաստատել Իտալիոյ հետ, այն յոյսով որ ճնշում կը բանեցնէ Հիթլէրի վըրայ: Բայց Ալեքսի Լեժէ (Արտաքին նախարարութեան քարտուղար, բանաստեղծ Սէն – Ժոն Փերս) եւ ուրիշներ չէին ուզեր Մուսոլինիի հետ գործ ունենալ:

Տագնապը նոր սուր բնոյթ մը կ'առնէ նացի կուսակցութեան համագումարով Սեպտեմբեր 12-ին: Անգլիացի Լորտ Ռընսիմանի միջամտութեան պատճառով, Պէնէշ ընդունած է Հէնլայնի պահանջները Սիւտէթներու ինքնավարութեան համար, բայց այլեւս ինքնավարութիւնը չի բաւեր, ինքնորոշում պէտք է շնորհել: Քաղաքացիական պատերազմը կը սպառնայ, Պէնէշ պատերազմական վիճակ կը հռչակէ: Հիթլէր շուտ կ'ուզէ գործի անցնիլ:

Չէմպըրլին, այն ատեն, կը տեղեկացնէ Տալատիէի թէ ծրագիր մը ունի, որու մասին կը մտածէ ամսուն սկիզբէն ի վեր: Սեպտեմբեր 15-ին, Պերշըսկատըն կ'երթայ, Հիթլէրի մօտ զինքը համոզելու համար, որ հրաժարի բիրտ ուժէն: Պէնէշի առաջարկներուն վրայ, Ֆրանքօ-բրիտանական ծրագիր մը պատրաստուած է. – Սեպտեմբեր 19-ին, այն շրջանները, ուր Գերմանները բնակչութեան կէսէն աւելի են Գերմանիոյ կը յանձնուին: Մտադրութիւնն է արգելք հանդիսանալ գերմանական միջամտութեան: Եթէ Փրակա մերժէ, Ֆրանսական զինուորական օժանդակութիւնը արդիւնաւէտ չըլլար, քանի որ Ֆրանքօ-բրիտանական համակամութիւնը կը խզուի: Սեպտեմբեր 21-ին, Փըրակա տեղի կու տայ: Յաջորդ օրը Չէմպըրլին Գերմանիա կ'երթայ, Հիթլէր ժամադրութիւն տուած է Հռենոսի ափին, Պատ – Կոտսպերկ «կը ցաւիմ, կ'ըսէ, բայց չըլլար»: Հարկ է որ Սեպտեմբեր 28-էն առաջ, գերմանախօս բոլոր հողամասերը պարպուին չեխ բանակին կողմէ:

Ֆրանքօ-բրիտանական նոր ժողով մը տեղի կ'ունենայ Լոնտոն Սեպտեմբեր 25-ին եւ 26-ին: Չէմպըրլին վերջին փորձ մը կ'ընէ, իր խորհրդատուն կ'երթայ տեղեկացնելու Հիթլէրին որ Չեխոսլովաքիոյ յարձակման պարագային, Ֆրանսա կը միջամտէ եւ այն ատեն Մեծն – Բրիտանիա «ստիպուած կը զգայ Ֆրանսայի օգնելու»: Սեպտեմբեր 27-ին, բրիտանական նաւատորմը զօրակոչի տակ է: Հիթլէր գիտէ որ Իտալիա կը վարանի իրեն հետեւելու, որ Սպանիա չէզոք կը մնայ եւ թէ գերման հանրային կարծիքը նոր պատերազմի մը մէջ նետուելու տրամադիր չէ: Ռուզվելթ դիմած է Հիթլէրի, որ միջազգային ժողով մը գումարուի: Սեպ. 28ին է, որ քանի մը ժամուան մէջ, վերջին արարը կը խաղացուի: Ժամը 14-ին, գերման զօրքը պիտի քալէ Սիւտէթներու կողմը, եթէ Փրակա չընդունի հիթլերական վերջնագրին նոր ձեւը: Չէմպըրլին, ժամը 10-ին, Մուսոլինիի միջամտութեան կը դիմէ չորսերու նոր հանդիպումի մը համար՝ «հարցին վերջնական կարգադրութեան նպատակով չորս օրուան մէջ»: Ժամը 11.45-ին, Պերլինի Իտալիոյ դեսպանը Հիթլէրէն կ'ուզէ քսանեւչորս ժամուան յետաձգում մը: Հեռաձայնային քանի մը խօսակցութիւններէ ետք, Հիթլէր կը հրաւիրէ Մուսոլինին, Չէմպըրլինը եւ Տալատիէն Միւնիխ, Սեպտեմբեր 29-ին:

Խօսակցութիւնները կը սկսին ժամը 12.30-ին Ֆիւհրըրի տունը: Հիթլէրի մէկ բուռն ելոյթէն ետք Չեխերու դէմ, Մուսոլինի ծրագիր մը կը ներկայացնէ: Ինք, իբրեւ միջնորդ, զօրավիգ է Տալատիէի տեսակէտներուն: Ժամը 2-ին, գոյացած համաձայնութիւնը Հիթլէրի վերջին պահանջներուն կարգաւորում մըն է. – գերման մեծամասնութեամբ շրջանին պարպումը կը կատարուի հանգրուաններով, մինչեւ Հոկտեմբեր 7: Միջազգային յանձնախումբ մը կը ճշդէ նոր սահմանին գիծերը: Նոր Չեխոսլովաքիան պիտի վայելէ Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ երաշխաւորութիւնը, յետագային՝ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ: Միւնիխի մէջ, անցորդները կը ծափահարեն Տալատիէն, քիչ ետք ալ նոյնը պիտի ընեն Փարիզցիները: Տալատիէ, սակայն, պատրանք չունի, պիտի խոստովանի զօր. Կամըլէնի «Եթէ գիտնային...»:

Երկու կարծիքներ կ'ամփոփեն Միւնիխի ժողովին իմաստը: Մէկը՝ Հիթլէրի իսկ տեսակէտը: Ան, 1945 Փետրուար 14-ին, վարչապետարանին պունքըրին մէջ, պիտի ըսէ Պորմանի. – «Այս պատերազմը Գերմանիոյ համար, թէ քիչ մը կանուխ սկսաւ եւ թէ քիչ մը շատ ուշ: Զինուորական գետնի վրայ, մեր շահը կը պահանջէր որ տարի մը առաջ սկսի: Պէտք է անոր նախաձեռնութիւնը առնէի 38-ին փոխանակ ձգելու որ պարտադրուի 39-ին: Բայց, բան մը չէի կրնար ընել, քանի որ Անգլիացիք եւ Ֆրանսացիք բոլոր պահանջներս ընդունեցան Միւնիխ: Բայց, մեր բարոյական պատրաստութեան համար, քիչ մը շատ կանուխ էր: Դեռ ժամանակ չէի ունեցած իմ քաղաքականութեանս մարդիկը կազմաւորելու»:

Տալատիէ, իր կարգին, տասը տարի ետք, պիտի ըսէր.– «Միւնիխի համաձայնագրերը ձախողեցուցին պատերազմը: Որոշ չափով, սահմանափակեցին համագերմանականութեան ծաւալումը: Բայց, ծանր զոհողութիւններ պարտադրուեցան Չեխոսլովաքիոյ եւ մեծ դառնութիւն մը զգացի: Ֆրանսա հաւատարիմ զինակից մը կը կորսնցնէր»: Աւելի ետք, կը պարզուէր որ համաձայնագիրը կ'արդարացուէր, եթէ յետաձգում մըն էր, որ թոյլ կու տար զինուորական պատրաստութիւն մը դէմ դնելու համար Հիթլէրի: Այսօր, կ'ըսէ «Մոնտ»ի աշխատակիցը՝ Ժաք Նոպէքուր, աւելորդ է եւ կասկածելի հակոտնեայ մէջբերումներու դիմել, որովհետեւ, գոնէ պահ մը, ամէն մարդ «Միւնիխցի» եղաւ, բացի համայնավար կուսակցութենէն, որու 73 երեսփոխանները Տալատիէի վստահութեան քուէ չտուին: 1938, Հոկտեմբեր 4-ին, Տալատիէ 515 ձայն առաւ:

Է. Տալատիէ երբեք չհամակերպեցաւ ստորագրած ըլլալ Սեպտեմբեր 29-ի համաձայնագրերը: 18 ամիս ալ ղեկավարեց Ֆրանսան, պատերազմի սկիզբը, յետոյ փոքրամասնութեան մէջ մնաց, տեղը տալով Փօլ Ռենոյի: Վիշիի կառավարութիւնը զայն վերածեց Ռիոմի դատավարութեան գլխաւոր մեղադրեալին, որպէս «պատերազմի պատասխանատուներ»:

Պատերազմէն ետք, երեսփոխան վերընտրուեցաւ, բայց երբեք քաղաքական մեծ դեր մը չխաղաց:

Թ. Ա. Թ.

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

Ե Ր Ե Ւ Ա Ն
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 19)

Ս. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ ԶԵԿՈՒՅՈՒՄԸ ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԼԻԱԿԱՏԱՐ ՆԻՍՏԻՆ

——×——

Գ.

ՄՇԱԿՈՅԹ

Հայ ժողովուրդը հպարտ է, որ կը պատկանի իրաւահաւասար խորհրդային ժողովուրդներու ընտանիքին եւ խորապէս կը գիտակցի, որ տնտեսութեան ու մշակոյթի բնագաւառին մէջ ունեցած իր բոլոր յաջողութիւններուն ու նուաճումներուն համար կը պարտի ոչ միայն իր աշխատասիրութեան ու տաղանդին, այլ՝ նաեւ հսկայական չափով ռուս մեծ ժողովուրդին, խորհրդային միւս եղբայր ժողովուրդներուն։ Թէեւ մենք Հայաստան բնակող ադրբեջանցի, վրացի, քիւրտ, ասորի եւ այլ փոքրամասնութեանց հետ տարուող աշխատանքի որոշ փորձ ունինք, բայց պէտք չէ անտեսենք այդ բնագաւառին մէջ եղած վրիպումները ու թերութիւնները։

Ազգամիջեան յարաբերութեանց մէջ չկան մանրուքներ։ Այստեղ ամէն ինչ էական է, քանզի ընկերա – մշակութային, նոյնիսկ ամէնօրեայ կենցաղային հարցերը առենին չլուծելը բացառաբար կ՚անդրադառնայ մարդոց ընկերային ինքնազգացողութեան վրայ, կը յառաջցնէ ազգային ճնշուածութեան զգացում։ Ատոր համար ալ այդ բոլոր հարցերը պէտք է մշտապէս մեր ուշադրութեան կեդրոնը գտնուին։

Մենք սկսած ենք աստիճանաբար կորսնցնել Մոսկուա, Լենինգրադ եւ այլ քաղաքներ բնակող մեր հայրենակիցներու՝ համբաւաւոր գիտնականներու, մշակոյթի ու արուեստի գործիչներու հետ կապերը։ Անոնցմէ շատերը ամբողջ հոգիով կապուած են իրենց նախնիներու երկրին հետ, կ՚ապրին անոր ուրախութիւններով ու դառնութիւններով, անկեղծօրէն կը փափաքին իրենց բաժինը բերել Խորհրդային Հայաստանի տնտեսութեան, մշակութային զարգացումին։ Մենք պարտաւոր ենք անոնց տալ այդ կարելիութիւնը։ Մեր հայրենակիցները կրնան, օրինակ, գործօն կերպով մասնակցիլ քադրերու պատրաստման, հայ գրականութեան ու մշակոյթի տարածման։ Կարելի է աւելի յաճախ գիտնականներ հրաւիրել համալսարաններու մէջ դասախօսութիւններ կարդալու, չարժանկարի, թատրոնի բեմադիրներ՝ բեմադրութիւններ իրականացնելու, նկարիչներու անհատական ցուցահանդէսներ բանալ։ Այս գործին մէջ պէտք է աւելի մեծ նախաձեռնութիւն հանդէս բերեն Հայաստանի Մշակոյթի Նախարարութիւնը, Մոսկուայի մեր մշտական ներկայացուցչութիւնը։

ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒ

Լեզուն ժողովուրդին հոգին է, անոր անձին հոգեւոր հարստութիւնը, մշակոյթը։ Ուստի մայրենի լեզուի նկատմամբ հոգատար վերաբերմունքը, կեանքի բոլոր ոլորտներուն մէջ անոր գործածութիւնը մեր կարեւորագոյն խնդիրն է։ Միանգամայն անթոյլատրելի է, երբ որոշ ղեկավարներ իրենց անխոհեմ որոշումներով ու գործելակերպով երբեմն արուեստականօրէն Հայոց լեզուի գործածութեան ոլորտը կը նեղցնեն, որ օրէնսդրականօրէն վաւերացուած է որպէս Հայաստանի պետական լեզու։ Մենք պարտաւոր ենք ամրապնդել Հայոց լեզուին վարկը, բոլոր պայմանները ստեղծել անոր զարգացման ու հարստացման համար։

Արմատական վերակառուցման կարիք ունի ոչ հայկական դպրոցներուն մէջ, ինչպէս նաեւ բարձրագոյն ուսումնական հաստատութեանց մէջ, հայերէնի դասաւանդումը։ Մենք պէտք է հասնինք այն բանին, որ դպրոցի իւրաքանչիւր շրջանաւարտ տիրապետէ մայրենի լեզուին։ Սա քաղաքական նշանակութեան հարց է։ Անհրաժեշտ է ըստ ամենայնի խրախուսել եւ օժանդակել Հայաստան բնակող միւս ազգերու ներկայացուցիչներուն հայերէն սորվելու ձգտումը։

Կարելի է համալսարանի բանասիրական բաժինը արեւմտահայերէն դասընթացք մտցնել, աւելցնել հայագիտական թեքումով դպրոցներու թիւը։ Մեզի հարկաւոր են բացատրական, ճիւղային նոր բառարաններ, կատարելագործուած ինքնուսոյց ձեռնարկներ, զրուցագիրքեր։

Հարկ պիտի ըլլայ որ Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդը, զուգէ եւ Կեդրոնական Կոմիտէի Բիւրոն յատուկ քննարկման ենթարկեն ու լուծեն հայերէնի գործածութեան բարելաւման եւ դպրոցներու ու միւս ուսումնական հաստատութեանց մէջ անոր դասաւանդման պայմաններուն կատարելագործումին առընչուող հարցերը։

Ասոր հետ միասին մենք պէտք է միշտ յիշենք, թէ որքան մեծ է ռուսերէնի՝ որպէս ազգամիջեան հաղորդակցման միջոցի նշանակութիւնը։ Հայաստանի մէջ շատ բան եղած է Ռուսաց լեզուի դասաւանդումը բարելաւելու համար։ Սակայն դեռեւս ցած է այդ աշխատանքի արդիւնաւէտութիւնը։ Շրջանաւարտներու մէկ մասը, յատկապէս գիւղական վայրերը, ռուսերէնին լաւ չի տիրապետեր։

ՄՇԱԿՈՅԹ

Դարերու խորքէն մեզի հասած հայ ժողովուրդի մշակութային հարուստ ժառանգութիւնը պէտք է ժողովուրդի սեփականութիւնը դառնայ։ Մենք անցեալին համար պատասխանատու ենք ապագային առջեւ։ Ասոր համար մենք բարդ ու քրտնաջան աշխատանք պէտք է տանինք։

Պէտք է նշել որ մենք երբեմն բաւական անհոգ վերաբերմունք ունինք մեր մշակութային ժառանգութեան նկատմամբ։ Օրինակ, 1969–ին որոշուած էր Խորհրդային Հայաստանի պատմութեան եւ մշակոյթի յուշարձաններու ժողովածու հրատարակել, ցարդ մէկ հատոր իսկ չէ տպագրուած։ Նոյն ճակատագրին արժանացած է «Խորհրդային Հայաստանի քաղաքների ու գիւղերի պատմութիւնը» վեցհատորեակ։

(Շար. 3)

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ՝ Ա. ՄՈՒԹԱՖԵԱՆԻ ՀԵՏ

Սեպտեմբեր 23–ի իրիկունը հայ մշակոյթի քանի մը տասնեակ հաւատարիմներ հաւաքուեր էին Ալֆորվիլի Մշակոյթի Տունը, ներկայ գտնուելու վերամուտի առաջին ձեռնարկին. հանդիպում «Կիլիկիան՝ Կայսրութեանց Խաչմերուկին» երկհատոր գիրքին հեղինակ Արմէն – Գլօտ Մութաֆեանի հետ։

Հայահոծ համայնքի մը համար ներկաներուն փոքր թիւը (մանաւանդ որ այդ օրը հեռատեսիլի պետական կայանները գործադուլ կ՚ընէին) առաջին իսկ պահուն Մշակոյթի Տան պատասխանատու՝ Տիկին Ցամիկ Գեւոնեանի ըսել կուտար, թէ «դժուարութիւնները երթալով կը բազմանան, բայց մեր պատմութիւնը չի ներեր որ բան մը չընենք. մենք կը շարունակենք»։ Այնուհետեւ Տիկին Ցամիկ Գեւոնեան խօսեցաւ այս տարուան համար նախատեսուած Մշակոյթի Տան հարուստ ծրագրերուն մասին. Ժ. Շալեանի կողմէ «Թան Մոտեռն»ի Հայաստան – Սփիւռք բացառիկ թիւին ներկայացումէն (Հոկտեմբեր 22) մինչեւ Յունիս երկարող ամսական ձեռնարկները, ներառեալ Փետրուարին Էֆափոլանկ ցուցահանդէսին Հայ Մշակոյթի Տան մասնակցութիւնը։

Օրուան դասախօսը՝ Գ. Մութաֆեան նախ եւ առաջ յայտնեց թէ Կիլիկիոյ նկատմամբ իր հետաքրքրութիւնը ծնողքէն չէ որ կուգայ –անոնք Սեւ Ծովէն են–, այլ պարզապէս Կիլիկիոյ պատմութեան ու գեղեցկութեան նկատմամբ տածած սէրն է որ զայն մղած է այս գործը ձեռք առնելու։

Աշխարհագրական ակնարկէ մը ետք Գ. Մութաֆեան խօսեցաւ Կիլիկիոյ առանձնայատկութիւններու մասին։ Հակառակ Անատոլիի արեւմտեան՝ եգէականական ափին, ուր ամէն ինչ յունական է, միջերկրական ափը բոլորովին տարբեր պատկեր մը կը պարզէ՝ խեթական քանդակներէն մինչեւ բիւզանդական խճանկարներ, յունական տաճարներէն հայկական դղեակներ։

Դասախօսը երկար կանգ առաւ Կիլիկիոյ հնագոյն պատմութեան վրայ, որ եղած է Եւրոպան Եգիպտոսին, Իրանին կապող քաղաքակրթութիւններու օրրան մը։ Միջին դարերուն հոն ապրած են Յոյներ, Ասորիներ, Հրեաներ եւ այլ ազգեր։ Հոնկէ անցած են Մեծն Աղեքսանդր Մեծն Տիգրան, Կեսար ու շատ – շատեր։ Հայերը եւս շատոնց ոտք դրած են Կիլիկիա, դեռեւս Մեծն Տիգրանի ժամանակէն։ Հայերու թիւը բաւական մեծ էր արդէն առաջին հազարամեակի վերջը, երբ ԺԱ. դարուն բուն Հայաստանի մէջ ստեղծուած աննպաստ պայմաններու հետեւանքով հոծ թիւով Հայեր (մանաւանդ Վասպուրականէն) Կիլիկիա հաստատուեցան։ Երեք դար տեւող հայկական պետականութիւն, Խաչակիրներ, Մամլուքներ, Թուրքեր ... եւ վերջապէս 1921–ին Կիլիկիոյ Հայոց երազները ի դերեւ կ՚ելլեն ու զանգուածաբար կը հեռանան հոնկէ։ Այսօր հայկական Կիլիկիայէն մեզի կը մնայ միայն Քեսապը։

Ներկաները հետաքրքրութեամբ դիտեցին Կիլիկիոյ յուշարձաններու ու բնութեան մասին աւելի իրական պատկերացում տուող սահիկներ՝ դասախօսին մեկնաբանութիւններով իսկ։ Վերջաւորութեան տեղի ունեցաւ հարցուպատասխանի բաժին, ինչպէս աւանդութիւն դարձած է արդէն Ալֆորվիլի Մշակոյթի Տան մէջ։

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Ինչքա՜ն տարբեր էր այս ամբողջական, սարսափելի, ճակատագրական զգացումը այն համակրութիւններէն, նախասիրութիւններէն եւ սէրերէն ինչպէս պայմանադրական սիրալիրութիւններ ալպոմի մը էջերուն վրայ գրուած եւ որոնցմով լեցուն էր իր սիրուն եւ գրաւիչ կնոջ անցեալը։ Մինչեւ հիմա իր էութեան մակերեսը միայն ազդուեր էր, մինչ այս անգամ դրդուած կը զգար իր ներքին եւ ինքզինքին անծանօթ խսկութեանը մէջ, եւ այդ այդպէս ըլլալուն՝ անկարող էր տրամաբանել, անկարող էր հաշուել այս կացութեան բարիքն ու չարիքը։

Սուրբ սարսափով մը համակուած կը զգար ինքզինքը, նման խելայեղ մանուկի մը նոր յայտնաբերուած կեանքի խորհուրդի մը առաջ, ու չէր գիտեր ինչո՞ւ տարօրինակ զուգորդութեամբ մը սիրոյ զգացումին հետ կը խորհէր եւ մահուան մասին՝ մասնաւոր եւ դառն հեշտանքով եւ իրեն կը թուէր տարտամօրէն որ նման սարսուռով մը մարդիկ կը թօթափեն կեանքի բեռը իրենց ուսերէն. այդ կանխազգացումը նման զգայնութեան, արտակարգ դառն ուժգնութիւն մը կուտար իր սիրային սարսուռին եւ որովհետեւ ամէն անգամուն որոշապէս կը զգար որ հոգին կը թեւաբախէր կեանքի սեմին վրայ պատրաստ եւ տենչալի իր վերջնական թռիչքը առնելու։ Այդ պահերուն Գարեգին այլեւս մարդկային արարած մը չէր, այլ նախասահմանուած ընկերը, որուն հետ ձեռք – ձեռքի պիտի բարձրանային անդրաշխարհային ոլորտներու մէջ եւ ի՜նչ փոյթ թէ ով էր եւ ինչ էր ան մարդկային կեանքի մէջ. կարող էր ըլլալ այսպէս թէ այնպէս, տարբեր իր արտաքինով, իր մտքի մշակոյթով եւ ընկերական դիրքով, իր հոգին պիտի ձուլուէր անոր հոգիին հետ, եթէ անոր նայուածքը բեռնաւոր յուզումով եւ խռովքով հանդիպէր իր նայուածքին, ինչպէս այն առաջին գիշերը Տիկին Արգարեանի սալոնին մէջ, երբ Պեթհովէնի սոնատը լսելով իր ներքին էութեան բոլոր դռները բացուեր էին ընդունելու համար ընտրեալը, ամենասիրելին։

Առաւօտուն կանուխ Սաթենիկ ելած էր անկողինէն եւ իր նախորդ իրիկուան ոգեւորութեան յաջորդեր էր ճնշիչ տխրութիւն. մասնաւորաբար կը տանջուէր իր առանձնութենէն եւ ժամերէ ի վեր բաց պատուհանին առաջ նստած, ձեռքերը միացուցած ծունկի վրայ, կը վարանէր տարտամ երազի մը մէջ. առաւօտուն իր պաշտօնատեղին երթալէ առաջ Գարեգին պիտի գար այցելութեան, բայց կէս գիշերէն ետք հաշուեյ մեկնումը, այն քանի մը ժամերը, որ անցուցեր էր իրմէ հեռու տարբեր յարկի տակ, ուր տեղի ունեցած հաւանական անախորժ վէճերու կանխահոգութիւնը գինքը մտատանջ կը դարձնէին. ատկէ զատ կարծես այն սերտ կապը, որ կար իր սիրելիին մէջ, խզուած էր բրտութեամբ. հակառակ իր բոլոր բարի կամքին եւ հակառակ այն հաստատ դիտաւորութեան, որով կ՚ուզէր իր երջանկութեան պահերը զերծ պահել ամէն վատ զգացումէ։ Նախորդ իրիկուն իր կիսախուսափ արտեւանունքներուն ընդմէջէն նշմարեր էր որոշ նշանակալից հապճեպ երբ Գարեգին կը պատրաստուէր մեկնելու։ Ասոնք այնքան խուսափուկ եւ նրբին տպաւորութիւններ էին որոնց վրայ հիմնաւորուած չէր կրնար մեղադրել Գարեգինը, բայց այդ բոլորը խորապէս կը խոցէին զինքը. Գարեգին իր հրաժեշտի համբոյրի միջոցին զգացեր էր Սաթենիկի յանկարծական տխրութիւնը, բայց զգուշացեր էր խօսիլ այդ մասին՝ կարծես աւելի ուշ չմնալու համար։

Ինչո՞վ այդ կինը կարող էր այնքան մեծ ազդեցութիւն ունենալ իր սիրելիին վրայ ... Սաթենիկ խորապէս կը զգար որ ինքը բացարձակ տէրն էր Գարեգինին ամէն մեծ ու փոքր խնդիրներու մէջ, բացի այդ խնդիրէն. իրենց սիրոյ աշխարհին մէջ բացուածք մը կար, ուրկէ միայն կը խուսափէր անիկա. բնաւ մտքէն չէր անցներ տարակուսիլ Գարեգինի իր մասին ունեցած զգացումին ուժգնութեան ամբողջութեան մասին, բայց այդ մասնաւոր խնդրին մէջ Գարեգինի ցոյց տուած տկարութիւնը կամ աւելի ճիշդը դիմադրութեան ուժը առեղծուած մըն էր իրեն համար։

Ժամը իննին Գարեգին դրանը զարկաւ. քիչ ուշացեր էր, բայց այդ չէր կարեւորը, անոր դէմքը մռայլ էր եւ վարագուրուած տխրութիւնով. յոգնած եւ սրտաբեկ ներս մտաւ Սաթենիկի մօտ եւ առաջին վանկը, որ պիտի արտասանէր, դողդղաց շրթներուն վրայ։

– Ինչպէ՞ս անցկացուցիր գիշերը, սիրելի՛ս ... հարցուց վերջապէս։

– Բաւական լաւ ... քիչ խռովուած ... այնուամենայնիւ քնեցի։

(Շար. 12)

EN SOLIDARITE AVEC LES ARMENIENS
DU KARABAGH ET D'ARMENIE

LA F.R.A. NOR SEROUND

organise

une MANIFESTATION

SAMEDI 1er OCTOBRE A 18 HEURES

de la Place de l'Etoile à l'Ambassade d'U.R.S.S.

Pour condamner les agressions dont ont été victimes les Arméniens du Karabagh;
Pour demander la protection de nos compatriotes du Karabagh;
Pour exiger le retrait de l'armée rouge de Erevan;
Pour soutenir le mouvement de revendication qui s'intensifie tant au Karabagh qu'en Arménie.

En solidarité avec nos compatriotes d'Arménie et du Karabagh, nous, Arméniens de Paris et de sa région, nous manifesterons samedi 1er octobre à 18 heures de la Place de l'Etoile à l'Ambassade d'U.R.S.S.

LES VENDREDIS DE LA QUATRA

SALLE GAVEAU - SAISON 88/89

Vendredi 21 OCTOBRE à 20 h 30	CYCLE MOZART / CONCERTOS Piano — Violon — Harpe — Flûte — Deux Pianos D. ATAMIAN — J. TER-MERGUERIAN M. LARRIEU — S. MILDONIAN A. PETROSSIAN — R. PETROSSIAN
Vendredi 9 DECEMBRE à 18 h	FONDS QUATRA EXPOSITION D'ARTS PLASTIQUES Vernissage au Siège de la Quatra
Samedi 10 DECEMBRE à 20 h 30	BIENNALE QUATRA 88 Grand Concert de Gala AKIKO EBI — ANI KAVAFIAN — S. MILDONIAN LISZT — KHATCHATURIAN — FRANÇAIX
Dimanche 11 DECEMBRE à 10 h 30	Table Ronde / Cours d'Interprétation RECITAL AKIKO EBI 24 Etudes de F. CHOPIN
Dimanche 11 DECEMBRE à 17 h	CONCERT DE L'APRES-MIDI RECITALS DES SOLISTES KARINE GEORGIAN — ANI KAVAFIAN SUSANNA MILDONIAN — AIDA MOURADIAN
Samedi 4 FEVRIER à 20 h 30	CYCLE PIANO ROMANTIQUE Oeuvres pour piano et orchestre / CHOPIN A. EBI — A. MOURADIAN — A. PETROSSIAN
Vendredi 3 MARS à 20 h 30	CYCLE GRANDS ET JEUNES SOLISTES A. HAROUTOUNIAN — S. HACIKYAN C. S. MUKHALIAN — H. SURMELIAN
Vendredi 19 MAI à 20 h 30	CYCLE HOMMAGE A UN COMPOSITEUR Musique de Chambre / ARNO BABADJANIAN TRIO QUATRA

Sympathisants de la QUATRA, demandez
un *ABONNEMENT INDIVIDUEL POUR TOUTE LA SAISON*
Prix des places: Orchestre 1.000 F, Ier Balcon 750 F, IIème Balcon 500 F

Siège Quatra : 3, rue des Sts. Pères, Paris (VIe) — 42. 60. 74. 78
Salle Gaveau : 45, rue La Boétie, Paris (VIIIe) — 45. 63. 20. 30

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՆԻԿՈՂՈՍ ՍԱՐԱՖԵԱՆ

Վէնսէնի Անտառը

— ԱՐՉԱԿ ԷՋԵՐ —

Մատենաշար ԱՐԴ, թիւ 1
Փարիզ 1988

Գին՝ 120 Ֆր. (+*Թղթատար* 15,40)

Դիմել՝

LIBRAIRIE H. SAMUELIAN :
51, rue Monsieur le Prince
75006 PARIS

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Մարսէյլի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղին երգահանդէսը՝
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 12–ԻՆ, ԺԱՄԸ 21–ԻՆ
Փալէ տէ Քոնկրէ — *յայտագիր՝*
ՓՕԼ ՊԱՂՏԱՏԼԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս. Մեսրոպ կրթարանը շնորհակալութեամբ ստացած է 200 Ֆր. Օր. Ալիս Գագանճեանէ Տիկին Արուսեակ Փափազեանի *մահուան առթիւ:*

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Մարսէյլի չորս մասնաճիւղներու ընդհ. ժողով այս Շաբաթ, Հոկտեմբեր 1, ժամը 14.30–ին Մշակոյթի Տունը, ռիւ Սէն – Պազիլ:
Կը խնդրուի ճշգապահ ըլլալ:

***

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Լիոնի ԱՐԱՔՍ մասնաճիւղի վարչութիւնը, անդամական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Շաբաթ, Հոկտեմբեր 1, ժամը 15–ին Ազգային Տան սրահին մէջ:
Կը խնդրուի բոլոր ընկերուհիներէն ներկայ գտնուիլ եւ ճշգապահ ըլլալ:

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ՓԱՐԻԶ
Ս. ՄԵՍՐՈՊ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

10 bis, Rue Thouin — 75005 Paris

ՓՈՔՐԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ս. Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի միօրեայ դպրոցը կը վերաբացուի Շաբաթ, Հոկտեմբեր 1, ժամը 14–էն 17, եւ կ'ընդունի 4–էն 14 տարեկան մանուկներ եւ պատանիներ:

Կը դասաւանդուի՝ հայերէն լեզու, պատմութիւն, երգ եւ քրիստոնէական վարդապետութիւն: Յատուկ կերպով կը կատարուի պատրաստութիւնը Առաջին Հաղորդութեան:

ՉԱՓԱՀԱՍՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

Չափահասներու համար հայերէն լեզուի – տեսական եւ գործնական – դասընթացքները կը սկսին Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 3:
Սկսնակներ՝ ժամը 19–ին:
Յառաջացածներ՝ ժամը 20–ին:

***

Ա Լ Ֆ Ո Ր Վ Ի Լ

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ կրթարանի հայերէն լեզուի դասընթացքները – փոքրերու եւ մեծերու – կը վերսկսին Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 5, առաւօտեան ժամը 9–ին:

Հայերէնի դասընթացքները կը կատարուին Չորեքշաբթի ամբողջ օրը եւ Երկուշաբթիէն Ուրբաթ իրիկունները: Կ'ուսուցուին նաեւ կրօնք եւ Հայոց պատմութիւն: Աշակերտներ կը պատրաստուին հայերէն լեզուի պաքալօրէայի քննութեանց: Պաքալօրէայի դասերը տեղի կ'ունենան Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 6–էն 7.30:

Տեղեկութիւններու եւ մանրամասնութիւններու համար կը խնդրուի դիմել հեռաձայնով հետեւեալ թիւերուն. –
43 76 65 37 (*առտու եւ կէսօրէ ետք*):
43 75 26 98 (*երեկոյեան*):

«ՅԱՌԱՋ»ի
ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ ՍԱԿԱԳԻՆԸ

Մահազդ	350	(415,10)
Հոգեհանգիստ	250	(296,50)
Շնորհակալիք	250	(296,50)
Հարսնիք, նշանտուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թէ.Վէ.Ա. (*տե'ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը*):
Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 *տող*) *մահազդներու պարագային եւ* 1/8րդ (12-13 *տող*) *մնացեալին:*
Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Պանեէօ – Քաշանի Հ. Իսահակեան մասնաճիւղի պարահանդէսը՝
Նոյեմբեր 5–ին:
Մանրամասնութիւնները յետագային:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Բ. ՀՐԱՒԷՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ

Ընկերակցութեանս տարեկան ընդհ. ժողովը՝ Հոկտեմբեր 9, *Կիրակի, ժամը* 16–*ին* Հ. Բ. Ը. Մ.–*եան Ալեք Մանուկեան կեդրոնին մէջ: Ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն կը նկատուի:*

ՕՐԱԿԱՐԳ. –

1.– *Ընդհ. ժողովի դիւանի ընտրութիւն*
2.– *Նիւթական եւ բարոյական տեղեկագիրներու ներկայացում*
3.– *Կանոնագրի երկու յօդուածներու վերաքննութիւն*
4.– *Վարչական ընտրութիւն*
5.– *Առաջարկներ*

AU CENTRE CULTUREL
ALEX MANOOGIAN

Dans le cadre de ses activités éducatives, l'U.G.A.B. organise des cours

D'ARMENIEN

Enfants: le samedi ou le mercredi à 14h30.
Adultes: le samedi à 14h30.
Préparation bac: le vendredi de 20h30 à 22h.
Cours dirigés par G. DAKESSIAN

D'INFORMATIQUE

Le samedi après midi. Réservée uniquement aux élèves suivant les cours de langue.
Enseignée par K. ALEXANIAN

DANSE ARMENIENNE

Enfants: le samedi.
Adultes: En semaine à partir de 20h
Enseignée par A. BOUDAGHIAN

MUSIQUE TRADITIONNELLE (dehol, shevi)

Le samedi.
E. ZARTARIAN — D. SARKISSIAN

DEBUT DES COURS
LE SAMEDI 1er OCTOBRE, A 14H.

118, rue de Courcelles—75017 Paris
Tél. : 42. 27. 12.26 M° Courcelles

RENTREE 1988-1989
M. C. A.
LA MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

- 11 années d'activités permanentes sans discontinuer;
- Animation - Eveil - Enseignement Création;
- Danse - Expression - Musique Langue arménienne - Civilisation;
- Un corps enseignant spécialisé;
- Une pédagogie contemporaine; pour une culture identitaire et une arménité active;

REPRISE DES ACTIVITES
Mercredi 5 Octobre 1988
Inscriptions
Samedis 17 et 24 Septembre
1er Octobre

M.C.A. — 9, rue de Madrid
Tél. : 43. 76. 55. 89